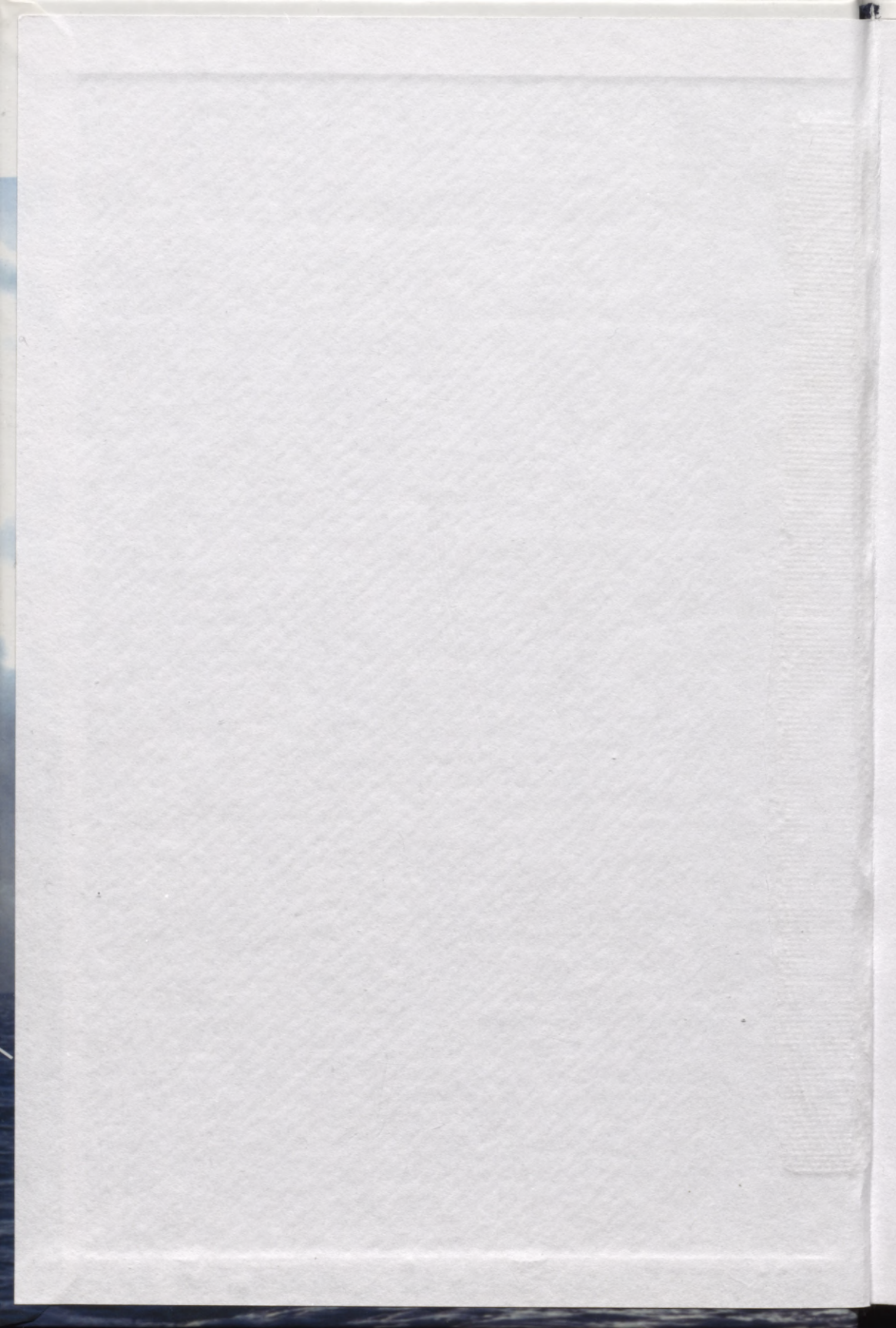

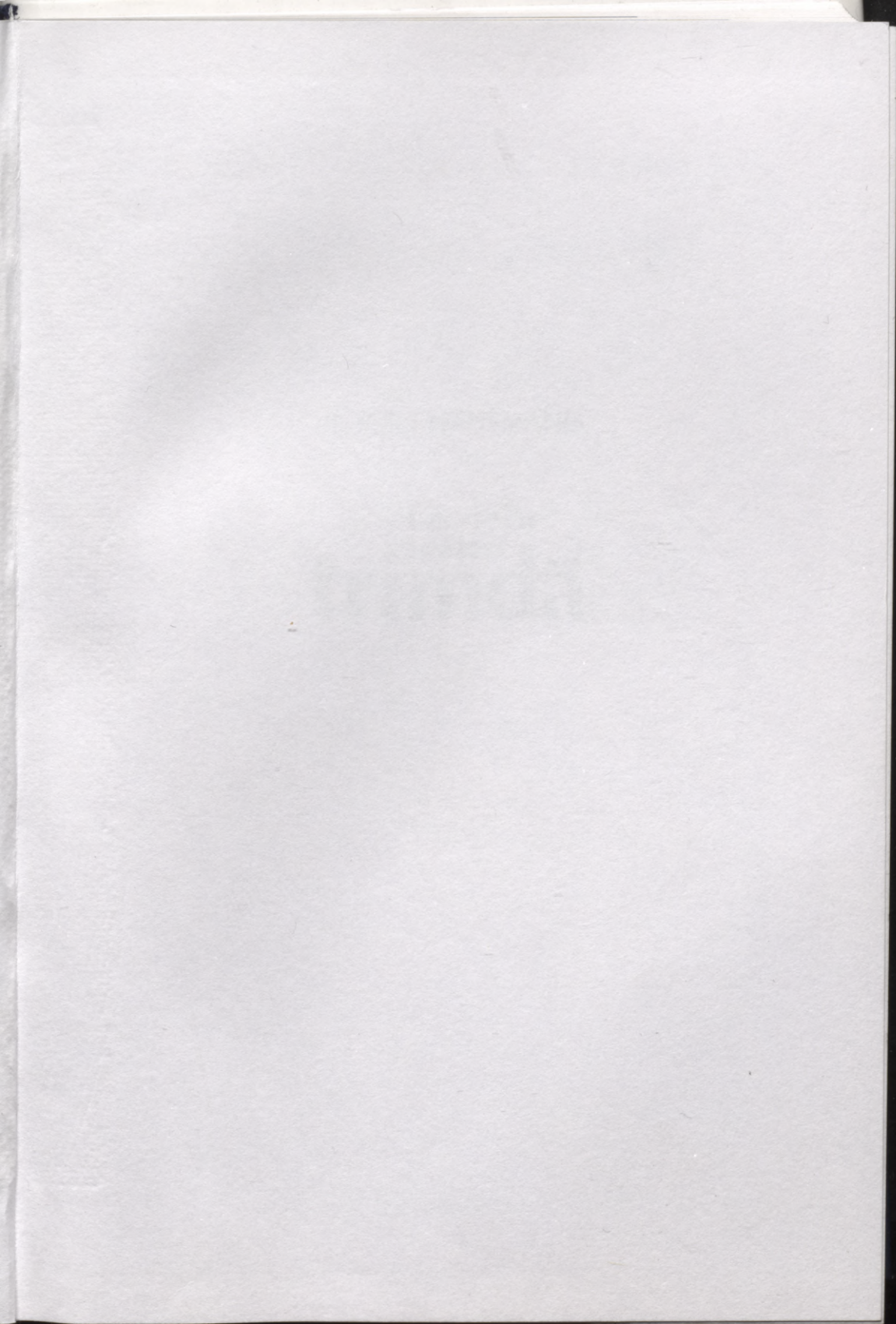
VIKTORS HAUSMANIS

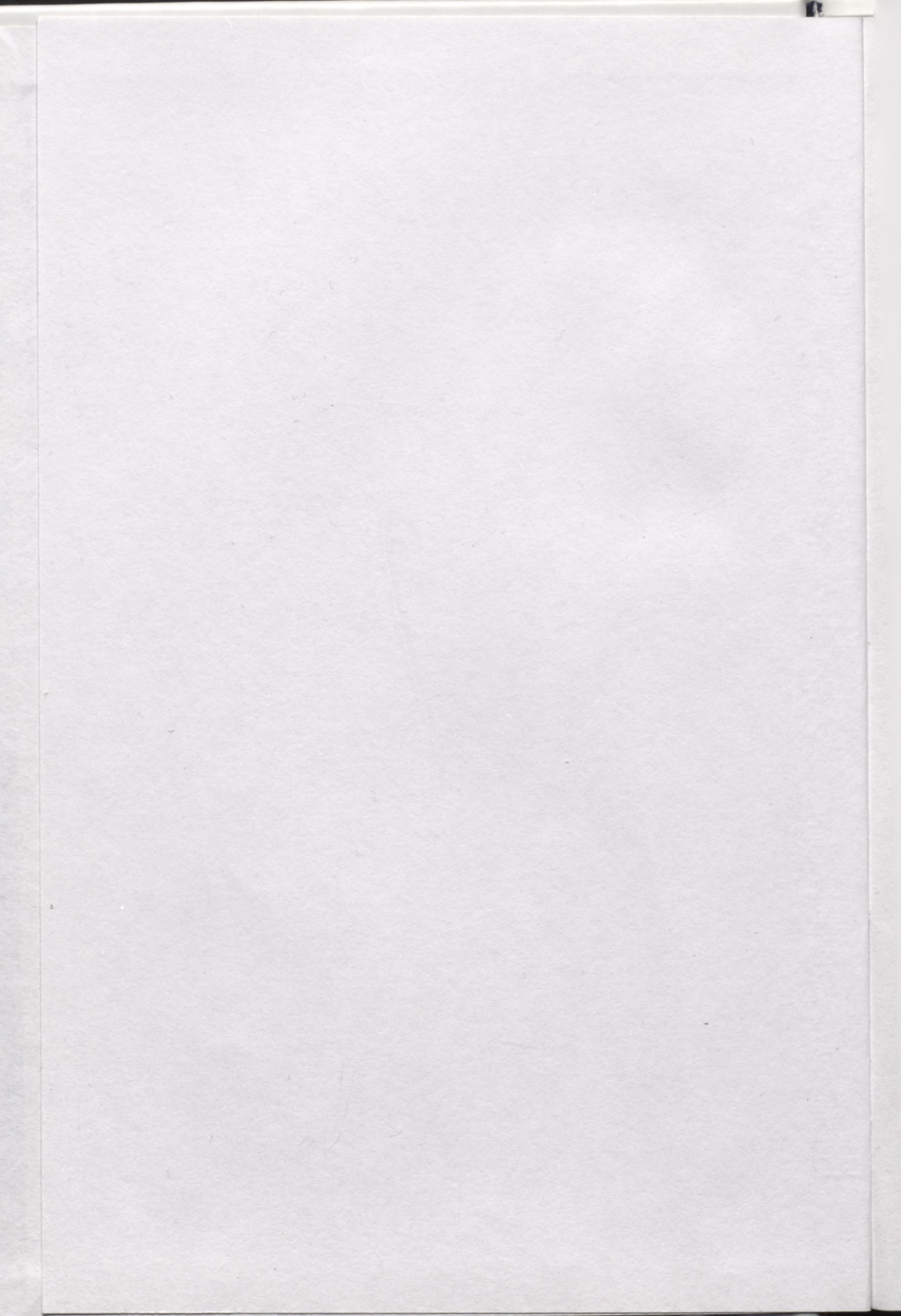
Latviešu
teātris
trimdā

VĀCIJA
AUSTRIJA
BEĻĢIJA
DĀNIJA
ANGLIJA
ZVIEDRIJA

VIKTORS HAUSMANIS

Latviešu
teātris
trimdā

225793

VIKTORS HAUSMANIS

Latvisu
leģitīms
trimbā

2005-4

100

Latvijas Nacionālā
bibliotēka

LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts

VIKTORS HAUSMANIS

Latviešu
teātris
trimdā

VĀCIJA
AUSTRIJA
BEĻĢIJA
DĀNIJA
ANGLIJA
ZVIEDRIJA

 ZINĀTNE

Latvijas Nacionālā
bibliotēka

0305025436

UDK 792.2(474.3)
Ha 851

Redaktore *Ligita Bībere*
Mākslinieks *Aldis Aleks*

Grāmatā ievietotas ilustrācijas
no *Viktora Hausmaņa* personiskā arhīva

Grāmata izdota ar

Valsts kultūrkapitāla fonda,
Latvijas Zinātnes padomes,
Latvijas Teātra darbinieku savienības un
Mārtiņa Zīverta fonda atbalstu

ISBN 9984-767-31-0

© Viktors Hausmanis, 2005
© Aldis Aleks, mākslinieciskais noformējums, 2005
© "Zinātne", 2005

Ievadam

Dziedātājtauta. Tā par mums, latviešiem, sacīts. Bet visādā ziņā arī teātra spēlētāju, teātra mīļotāju tauta. Kādi tik vēji un negaisi mums pāri brāzušies – svešas varas, okupācijas, kara briesmas, bet teātra spēlēšana nav aprimusi; visgrūtākajos brīžos kā pie glābiņa un palīga, kā gaismas stara cilvēki tvērušies pie teātra – skatījušies izrādes, kāpuši uz skatuves un – prazdami vai neprazdami – spēlējuši arī paši. Šis teātra mīlestības un spēles fenomens īpaši spilgti atklājās laika posmā, kad desmitiem tūkstošu mūsu tautiešu bija spiesti Latviju atstāt un doties bēgļu gaitās svešatnē.

Bija 1944. gada vasara, pienāca rudens, vairākus Latvijas apvidus jau ieņēmis padomju karaspēks, tepat pie durvīm klauvēja jauna okupācija. Daudziem vēl prātā bija 1940.–1941. gada sezona, īpaši 1941. gads, kas tautas atmiņā iespiedies kā baigais gads, kad uz vergu nometnēm Sibīrijā izsūtīja daudzus tūkstošus nevainīgu latviešu. Tas bija drausmīgs bieds, no kura gribējās izvairīties un doties prom no apdraudētās zemes, un Latviju kopā ar citiem bēgļiem atstāja daudzi desmiti aktieru un režisoru. Viena daļa laivās devās pāri jūrai uz Zviedriju, taču lielum lielais vairums ar kuģiem vai citādi uz Austrumprūsiju un tālāk uz Vācijas pilsētām un ciemiem, ko dažkārt sadzīvē dēvēja arī par dorfim. Aktierus biedēja ne tikai izrēķināšanās un izsūtījuma draudi, prātā bija iegulusies 1940.–1941. gada sezona, kad varasvīri uzspieda sirdij svešas, nemīlētas lugas un kad uz skatuves nācās pārtapt revolūcijas cīnītājos, komisāros un komunisma ideologos. Arī tas bija bieds. Tāpēc āva kājas un svešatnē devās latviešu aktieru zieds no Nacionālā, Dailes, Jelgavas, Daugavpils un Liepājas

teātra; vienalga, kurā zemē nokļuvuši, viņi nāca kopā un spēlēja teātri. 1993. gadā Rīgā publicēta grāmata "Latvieši ārzemēs", un tajā pielikuma veidā ievietotas Vācijas, Lielbritānijas, Austrijas un Skandināvijas valstu shematiskās kartes. Īpaši Vācija un Lielbritānija tajās gluži vai nosētas ar pilsētu un ciemu nosaukumiem, kur Otrā pasaules kara beigās tika ierīkotas latviešu bēgļu nometnes, un gandrīz vai ik nometnē, kur sanāca kopā neliels pulciņš latviešu, sāka organizēties teātra kopas, notika mēģinājumi, tika būvētas skatuves, vērās priekšskari, un skatītāji priecīgi pukstošām sirdīm skatījās izrādes. Tas nekas, ja spēle dažkārt neritēja tik raiti, ja tēlotājiem piemirsās teksts, svarīgāk par visu bija, ka teātra spēlētāji bēgļu nometņu ļaudīm bija atnesuši svētdienu un likuši aizmirst pelēcīgo ikdienu. Teātrinieki un viņu izrādes, īpaši Vācijā, nav ar vienādu mērauklu mērāmas. Te pastāvēja aktieru ansambļi ar patiesi augstu māksliniecisko līmeni, un tie apliecināja latviešu skatuves mākslas labākās tradīcijas. Tādi vispirms bija Eslingenas¹ un Mērbekas teātri, arī Lībekas, Augsburgas, Fišbahas un Virčburgas teātri. Vācijā bija trupas, kuras vadīja profesionāli aktieri vai režisori un kur bija arī pa kādam rampas gaismu baudījušam aktierim. Taču bija arī daudz amatieru kopu, kuras vadīja cilvēki, kam vienīgā saskarsme ar teātri apbežojās ar senāk redzētām izrādēm, bet viņi pulcēja kopā entuziasmus, iestudēja lugas, brauca ar tām arī uz kaimiņu novadiem, un bēgļu nometņu laiks Vācijā kļuva par nepārspētu teātra mākslas fenomenu, kad teātra spēlēšana un, protams, arī skatīšanās izvērsās par savdabīgu dzīvesveidu. Jāatzīst, bija virkne apstākļu, kas šo teātra spēlēšanu Vācijā īpaši sekmēja: liels skaits latviešu dzīvoja kopā bēgļu nometnēs; visbiežāk tās bija vācu armijas atstātās kazarmas vai vienkārši barakas. Paēduši šie cilvēki bija, jo starptautiskās bēgļu aprūpes organizācijas nometņu iedzīvotājus apgādāja ar samērā pieklājīgām pārtikas devām vai arī organizēja savdabīgus ēdināšanas punktus. Vairums nometņu iedzīvotāju algotu darbu nestrādāja, brīva laika bija daudz, tālab bez

¹ Trimdas izdevumos lietota šāda forma.

bēdām varēja nākt kopā, dziedāt, dejot un iestudēt lugas. Un gan mēģinājumu procesā, gan izrāžu gaitā bija iespēja domās atgriezties dzimtenē, ja ne vairāk – tas viss uzbūra miera laika atmosfēru, kad cilvēki sanāca kopā un skatījās izrādes. Tie bija savējie, viņi runāja vienā valodā, domāja vienas domas un nesa sirdī ilgas pēc brīvas un neatkarīgas Latvijas. Teātra izrādēm bija nenovērtējama loma latviešu tautas garīgā spēka, identitātes un kultūrvides saglabāšanā. Šo funkciju latviešu drāmas kopas veica arī Anglijā, kaut gan situācija tur bija daudz grūtāka: ieceļotājus gaidīja smags darbs rūpniecībā – bieži vien tās bija ogļraktuves – vai lauksaimniecībā, profesionālu aktieru vai režisoru Anglijā tikpat kā nebija, taču teātra spēlēšanas tradīcijas ilgu gadu tur neaprima. Reizēm pat pārņem izbrīns – kā tas viss bija iespējams, vajadzēja taču sameklēt lugu eksemplārus, bija nepieciešama vieta, kur izrādei notikt, nācās kaut kā iekārtot skatuvi, bet daudzkārt zāle bija noīrēta tikai pēdējam mēģinājumam un izrādei, turklāt aktieriem bija nepieciešami tērpi, kostīmi un grims. Tēlotāji nereti mainījās un jau daudz maz pieredzējušu amatieru vietā stājās citi, kas uz skatuves kāpa pirmo reizi. Tad pienāca brīdis, kad varēja kravāt ceļasomas un no Vācijas un Anglijas doties tālāk uz Ameriku, Austrāliju un Kanādu, taču teātra spēlētāji turējās līdz pēdējam brīdim.

Pētot trimdas teātra kopu darbību, katrā ziņā jāņem vērā to specifika un izrāžu vērtējumos jāizvēlas citi kritēriji – pats svarīgākais ir darba process, un kā primāro te nevar izvirzīt augstu māksliniecisko kvalitāti.

Trimdas teātris daudzos gadījumos iemantoja jaunas funkcijas un vispirms kļuva par svešatnē nokļuvušo tautiešu vienotāju, garīgo interešu apmierinātāju, latviskuma kopēju un sargātāju. Cauri gariem gadu desmitiem trimdinieki saglabāja latviešu valodu un piederības apziņu savai tautai, un daudzējādā ziņā tas bija arī teātra nopelns.

Izsekojot dažādo teātra kopu darbībai, nav iespējams aprakstīt katru iestudēto izrādi un pieminēt kaut vai galveno lomu tēlotājus, savukārt papildu informāciju var iegūt grāmatas beigās

ievietotajā izrāžu hronikā, kurā minēti pēc iespējas visi iestudējumi un to režisori.

Šai sējumā aplūkots teātru kopu darbs Eiropā – Vācijā, Austrijā, Dānijā, Beļģijā, Anglijā un Zviedrijā. Hronoloģiski tas iedalāms divos posmos: pirmais aptuveni ilgst līdz 1950. gadam, kad vairums bēgļu no Vācijas dodas tālāk uz aizjūras zemēm un Vācijā teātra spēlēšanas rosme gandrīz pavisam apsīkst, toties tā turpinās Anglijā un Zviedrijā.

Nākamais sējums būs veltīts teātra ansambļu darbam jaunajās mītnes zemēs – ASV, Kanādā un Austrālijā.

Grāmatas tapšanā daudz palīdzējuši Rasmus Birzgaļes, Hil-das Princes, Jāņa Gulbīša, Indras Gubiņas, Mariannas Ieviņas, Hermīnes Rītiņas padomi un sniegtās faktoloģiskās ziņas, tāpat neatsverams palīgs bija Ingunas Daukstes-Silasproģes izveidotā trimdas teātru hronika. Paldies visiem šiem labajiem cilvēkiem, bez viņu garīgā atbalsta grāmatai būtu daudz grūtāk tapt un veidoties.

Viktors Hausmanis

Pirmā izziāde Vācijā

VĀCIJA

1944. gada karstā vasarā, kad pilsētās un ciemos rādās pušā, lauki bīdēja bagātu ražu, bet daudziem latviešiem nepavisam nevedās domāt par tālas ceļojuma iespējām, nodarbināja pavisam kas. Bet skarbs jaunatnācēju "Kurzeme dzīvo?" jēlgarva bija ieguvis, Rīgai tuvojās, un viņš domāja, ka šeta varēja krist. Ko darīt? Palikt un pārdzīvot, vai aizbraukt, sagaidot brīdi, kad būs jāmeļo tālākos ceļos? Bet vai būt aut-kajam un doties rietumā virzienā, kur dzīvo Kurzemi un pēc tam tālāk? Negribējis dzimteni atstāt kā negribējis, un īpaši šis jūtas pārdzīvoja teātra mūzas kārtā, viņu dzīvošana nebija domājama bez teātra. „*Beiztam Hēds, ka būšu vieglāk pābraut sev galu nekā atstāt savu zemi. Arī sieva no rīcuma valdēja, ka viņa negrib vispār valsts pēnositēs. Labāk izmigt uz mācību, nekā pamēst Latviju.*” – tā stāsta aktrise Raima Ruzgale. Taču mājās bija arī mazi bērni, un šīta nepiedodami atstāt viņus nelaimē. Tad labāk esatot somas un sākt ceļu uz rietumiem. Pagaidām tikai līdz Kurzemei, jo daudzos mājās cerība, ka Ziemassvētkus atkal varēs svinēt pilnā. Bet ceļņi nepiepildījās, latviešu bēgļu plūsmā devās tālāk, daļa zveņteku ievāsi pāi jūst uz Zviedriju, bet citi – kugos un uz Vāciju.

Viņu būs daudz. Pa dažādām ceļņiem šīti, viņi nonāca dažādās vietās Vācijā. Berlīnē 1944. gada nogalē sāku iznākt laikraksts „Latviešu Balse”. Pirmajā numurā 11. novembrī tika ziņots, ka pēc mēneša ilgām bēgļu gaitām pa Kurzemi Berlīnē kopā ar kundzi kerāties rakstrote Anšlavs Pglitis. Drīz viņš kļuva par šīs avīzes

ievietotajā Izrašu hronikā, kurā minēti pēc iespējas visi testudējumi un to režisori.

Šai sējumā aplūkots teātru kopums Eiropā - Vācijā, Austrijā, Dānijā, Beļģijā, Anglijā un Zviedrijā. Hronoloģiski tas iedalāms divos posmos: pirmais aptver laiku līdz 1950. gadam, kad vairums beģu no Vācijas dodas uz jaunām zemēm un Vācijā teātra spēlēšanas režīms pamazām mainās, toties tā turpinās Anglijā un Zviedrijā.

Nākamais sējums būs ANTOĀVA ansambļu darbam jaunajās mītnes zemēs - ASV, Kanādā un Austrālijā.

Grāmatas tapšana ļoti palīdzējusi Rasmaš Birzgales, Hādas Princis, Iēna Čerņomskas, Eriks Martannas Iviņas, Hermines dāmas, kurām ir izdevies hronoloģiskās ziņas, tāpat neatbilstošs ir šīs grāmatas izdevums, jo šīs grāmatas izveidota veģdēt un pārtīvēt, lai šīs grāmatas būtu labākiem cilvēkiem, bet šīs grāmatas izveidota, lai šīs grāmatas būtu daudz grūtāki, tātad un šīs grāmatas.

Vācu. K. K. K.

Pirmā izrāde svešatnē

1944. gada karstā vasara bija iegriezusies rudens pusē, lauki briedināja bagātu ražu, bet daudziem latviešiem nepavisam neveidās domāt par ražas novākšanu; prātus nodarbināja pavisam īss, bet skarbs jautājums: „Kā turpmāk dzīvot?” Jelgava bija ieņemta, Rīgai tuvojās fronte, un mūsu galvaspilsēta varēja krist. Ko darīt? Palikt un pakļaut savu dzīvību briesmām, sagaidīt brīdi, kad būs jāmēro tālais ceļš uz austrumiem? Bet varbūt aut kājas un doties rietumu virzienā – vispirms uz Kurzemi un pēc tam tālāk? Negribējās dzimteni atstāt, ai, kā negribējās, un īpaši šīs jūtas pārdzīvoja teātra mūzas kalpi: viņu dzīvošana nebija domājama bez teātra. „*Brīžam likās, ka būtu vieglāk padarīt sev galu nekā atstāt savu zemi. Arī sieva no rītiem vaidēja, ka viņa negrib vispār vairs atstāties. Labāk aizmigt uz mūžu, nekā pamest Latviju,*”¹ – tā stāsta aktieris Reinis Birzgalis. Taču mājās bija arī mazi bērni, un šķīta nepiedodami atstāt viņus nelaimē. Tad labāk saiņot somas un sākt ceļu uz rietumiem. Pagaidām tikai līdz Kurzemei, jo daudzos mājaja cerība, ka Ziemassvētkus atkal varēs svinēt Rīgā. Bet sapņi nepiepildījās, latviešu bēgļu plūsma devās tālāk: daļa zvejnieku laivās pāri jūrai uz Zviedriju, bet citi – kuģos un uz Vāciju.

Viņu bija daudz. Pa dažādiem ceļiem ejot, viņi nonāca dažādās vietās Vācijā. Berlīnē 1944. gada nogalē sāka iznākt laikraksts „Latviešu Balss”. Pirmajā numurā 11. novembrī tika ziņots, ka pēc mēnesi ilgām bēgļu gaitām pa Kurzemi Berlīnē kopā ar kundzi ieradies rakstnieks Anšlavs Eglītis. Drīz viņš kļuva par šīs avīzes

¹ *Birzgalis R.* Šoreiz bez grima. – R., 1992. – 93. lpp.

līdzstrādnieku, tiesa, tā iemantoja citu nosaukumu: to nu dēvēja par „Latvju Balsi”.

1944. gada 23. novembrī laikraksts „Latviešu Balss” vēstīja, ka Vācijā ieradušies režisori Jānis Zariņš, Jānis Lejiņš un Kārlis Veics, kā arī aktieri Augusts Mitrēvics, Vilberts Štāls, Reinis Birzgalis, Jānis Šāberts, Kārlis Lagzdiņš, Mirdza Zilava, Nina (arī Ņina) Melbārde; nedaudz vēlāk viņiem pievienojās Irma Graudiņa, Rūdolfs Mucenieks, Maiga Damroze, Skaidrīte Pence, Marianna Zīle, Austrā Šteinberga. 1944. gada 24. septembrī Osvalds Uršteins un Hilda Prince iekāpa kuģī *Steuben*, tajā pašā dienā tas pacēla enkuru, 2. oktobrī ieradās Gotenhāfenā. Gan O. Uršteins un H. Princei, gan daudziem citiem svešatnē nokļuvušajiem aktieriem sākās neziņas un apjukuma pilnas dienas, jo visus mocīja jautājums: kur palikt, kā iztikt, no kā dzīvot? Kā nokārtot pierakstīšanos, jo tajā laikā bez pierakstīšanās Vācijā uzturēties nedrīkstēja. Princei Goldbergā izdodas noīrēt istabu, bet 12. oktobrī Uršteins savā piezīmju grāmatiņā ieraksta: „*Mēs tiekam Goldbergā pierakstīti.*”² Pēc viņiem Goldbergā ierodas Lagzdiņi, Lejiņi un Lietiņi, bet pierakstīti tiek citā pilsētā – Finkenverdenā.

Pierakstīšanās problēmu izdevās atrisināt, taču joprojām māca neziņa par to, kā nodrošināt eksistences minimumu: vai tiešām sākt strādāt vācu kara rūpnīcās? Sparīgākie no aktieru saimes devās uz Berlīni, kur darbojās latviešu bēgļu informācijas centrs un kur strādāja vācu austrumu daļas kultūras ministrs Gepfelss. Viņa pārziņā bija līdzekļi latviešu karavīru kultūras vajadzībām. Austrumprūsijā darbojās muzikāli vokāls ansamblis komponista Jāņa Kalniņa vadībā un sniedza koncertus 15. latviešu divīzijas karavīriem. Režisoram Kārlim Veicam izdevās no vācu varas iestādēm dabūt atļauju un finansiālu atbalstu frontes teātra darbības uzsākšanai. Rakstot par latviešu teātra sākumu trimdā, Anšlavs Eglītis laikrakstā „Latvju Balss” 1945. gada 20. janvārī stāstīja: „1944. gada decembra sākumā ar Austrumu ministrijas atbalstu režisors K. Veics un Dailes teātra administrācija nodibināja latviešu

² Piezīmju grāmatiņa 1944. gadam. V. Hausmaņa arhīvs.

teātra kopu mūsu karavīru aprūpei. Grupā apvienoti 26 izcilākie Rīgas Dramatiskā, Dailes un Daugavpils teātra aktieri.

Pirmajai izrādei izraudzīta Rūdolfa Blaumaņa komēdija „No saldenās pudeles”.³

Anšlavs Eglītis šai rakstā par latviešu teātra nodibināšanos runā kā par jau notikušu faktu, taču līdz pirmizrādei vēl bija nostaigājams sūrs un grūts ceļš. Grūti atrisināma bija dzīvesvietas problēma, nevienā no Berlīnes viesnīcām ilgāk par trim dienām palikt nedrīkstēja. Tikpat aktuāla bija problēma, kur atrast telpas mēģinājumiem. Un tad kā jaunatklāsme nāk Dailes teātra bijušā administratora Jāņa Kājiņa ideja pārcelties uz Sudetiju – uz kādreizējo Čehoslovākijas kūrortpilsētu Marienbādi, kurā kā gājputni no visām Vācijas malām pamazām sarodas aktieri. Marienbādē iebrauc arī Uršteins un 16. decembrī vēstulē Princei stāsta: „Pilsēta brīnišķīga, ļoti skaistā vietā. Viesnīcā dabūjām arī apmešanos. Te patreiz dzīvo no mūsu trupas – Veici, Neimaņi, Birzgaļi, Spalviņa, Brīvkalns (administrators), Mača. Šodien viņi sāk jau mēģināt „Saldeno”. Māte – Pence (Neimaņa sieva), Lavīze – Mača, Auce – Kope, Pičuks – Lejiņš, Krišs – Birzgalis, Taukšķis – Lazda (K. Lagzdiņš – V. H.), Mārtiņš – Mucenieks, Rindēns – Neimanis. Kā redzi – trūkst Marijas. Un tā ir visai trupai liela nelaime.”⁴ Šai pašā vēstulē Uršteins vēsta arī par sev atvēlēto vietu izrādes tapšanā: „Visam uzvedumam ir paredzēts prologs (uzruna), kā arī starpcēlienu paskaidrojumi, sakarā ar to, ka mēs diez vai nespēlēsim ļoti marķētās dekorācijās, tāpat varbūt nepilnīgi kostimēti. Šis uzdevums tad piekrīstu man.”⁵ Vēl Uršteins stāsta par sadzīves situāciju un min pašu sāpīgāko problēmu – apmešanās jautājumu: „Viens otrs latvietis pa istabelei dabon. Un varbūt arī uz priekšu dabūs. Pa visādiem ceļiem un dažreiz arī pa oficiāliem. Tātad, īstenībā sakot, apmešanās jautājums šai vietā ir patreiz galīgi neskaidrs. Galvenā mūsu cerība ir – izrādes, jo tās savedīs kontaktā ar legionu.”⁶ Uršteins un Lagzdiņš apmetušies vienā istabā viesnīcā Waldffrieden.

³ Latvju Balss. – 1945. – 20. janv.

⁴ Vēstule V. Hausmaņa arhīvā.

⁵ Turpat.

⁶ Turpat.

Nenokārtoto sadzīves apstākļu dēļ vairāku aktieru – to skaitā arī Uršteinu – ģimenes uz laiku bija šķirtas: palikšanas vieta un naktsmājas Marienbādē bija sagādātas tikai topošās izrādes “No saldenās pudeles” dalībniekiem, taču jaundibinātā teātra plānos bija paredzēts tūlīt sākt arī otras lugas – Jāņa Lejiņa “Nebrauc tik dikti” iestudēšanu, tomēr izveidot otru ansambli nebija iespējams. Problēmas bija arī ar aktieru kopas pilnīgu nokomplektēšanu, jo, kā redzams no Uršteina vēstules, lugas “No saldenās pudeles” mēģinājumi ritēja pilnā sparā, bet – Marijas lomas tēlotājas joprojām nebija, tālab Uršteinam, kas mēģinājumu procesā tobrīd nebija iesaistīts, nācās doties ziemeļu virzienā uz Goldbergu un pēc tam Vārenu, lai uz Marienbādi atvestu Ņinu Melbārdi. Līdz ar viņu Marienbādē ieradās arī aktrise Marianna Zīle. 21. decembrī Uršteins savai dzīvesbiedrei klāsta: „*Atbraucām labi. Ņina ar ģimeni dzīvos pie Mačas lielā istabā, vienā citā viesnīcā. Solītā istaba viņai pašai tomēr nav! Mēs ar Lazdu paliekam kopā savā aukstajā glaunajā istabā. Ir mazas cerības dabūt istabā iekšā čuguna krāsnīti.*”⁷

Tāda bija latviešu aktieru reālā ikdiena tālajā kūrortpilsētā Marienbādē. No Uršteina 23. decembrī rakstītās vēstules: „*Vakar dabūjām ar Lazdu savā istabā krāsnīti. Jau vakar no rīta un arī šorīt no rīta citīgi gājām mežā, malkā. Lasām žagarus, cērtam no celmiem, atrodam arī pa bluķīša galam. Tālu nav jāiet, apmēram 1 km, bet stāvē kalnā augšā, skaistā mežā, un, kad nāk lejā ar nastu, tad ir krietni jāturas.* [..]

Vakar iztaisīju lielu rēķināšanu – cik man vēl no katra ēdamā ir gramu un cik tad es katru dienu varu atļauties. Mana dienas norma iznāk šāda: rupjmaize 332 g, baltmaize 82 g, taukvielas (margarīns + sviests) 8½ g, gaļa 73½ g, siers 5 g, cukurs 4–5 gab. (nopirku gabaliņu cukura, tā man ērtāk). Kā redzi, maizes un gaļas ir pietiekami, tikai taukvielas ir maz.”⁸ Un meitiņai Andiņai kā dāvanu uz Jauno gadu tētis nosūta piecsimt gramu cukura.

⁷ Vēstule V. Hausmaņa arhīvā.

⁸ Turpat.

Dzīve tomēr rit uz priekšu. No Liepājas Marienbādē ierodas Jānis Kājiņš, līdz atvedot samta drapērijas, nedaudz kostīmu un lugas, par ko visiem ir īpašs prieks.

Marienbādē latviešu aktieru grupa sagaida pirmos Ziemassvētkus svešatnē. Mazajā baznīciņā noris dievkalpojums latviešu valodā, bet četri aktieri – Osvalds Uršteins, Reinis Birzgalis, Jānis Lejiņš un Jānis Neimanis – dodas iepriecināt latviešu leģionārus, kas kūrortā ārstējas. Dāmas, neņemot vērā trūcīgos apstākļus, sarūpējušas mazas dāvaniņas; aktieru ciemakukulis ir dzejoļi: „Kādā mazā zālītē (hotelī, kas pārvērsts par lazareti) sapulcējāties. Mums par pārsteigumu, tur bija arī kādi 12 latviešu gaisa spēku izpalīgi, zēni no 15 līdz 17 gadu vecumam. Viņi saslimuši ar difterītu un tagad te izveseļojas. Jauniņi zēni, kas nekā nezina par saviem vecākiem, aizrauti prom no savas dzimtenes, bariņā salīduši kopā. Asaras tiem pilnas acis, kad ieradāties un deklamējām, bet it sevišķi, kad ejam prom. Palika pavisam dīvaini ap sirdi, viņu asarainās acis redzot. Bija tiešām liels prieks, ka varam viņiem kādu prieku darīt. Tāds siltums pārņēma,”⁹ – tā 25. decembra vēstulē raksta Uršteins. Aktieri pildīja savu svēto misiju – palīdzēt no dzimtenes atrautajiem cilvēkiem.

Svecītes Ziemassvētku eglītēs izdega, jauna diena sagaidīja ar darbu un mēģinājumiem. Īpašas telpas šīm vajadzībām izkārtot nebija iespējams, par to atmiņās stāsta R. Birzgalis: „Par atsevišķām mēģinājumu telpām nebija ko sapņot... Izrādi tātad vajadzēja sagatavot kādā no ansambļa dalībnieka istabām. Tā kā mūsu ģimenes mitekļa kvadrātūra izrādījās tā plašākā, nekā cits neatlika kā ziedot savas personīgās ērtības uz „mākslas altāra”. Sieva ar Rasmu dienas lielāko daļu pavadīja viesnīcas vestibilā, kamēr mūsu istaba pārvērtās par Ezerlauku sētu.”¹⁰

Uršteins vēstulē min, ka mēģinājumiem ierādītas telpas kādā skolā, taču tā atrodas visai tālu, tālab darbs jāturpina turpat, kur agrāk – Birzgaļa „apartamentos”. Paši pēdējie lugas „No saldenās

⁹ Vēstule V. Hausmaņa arhīvā.

¹⁰ Birzgalis R. Šoreiz bez grima. – 102. lpp.

pudeles" mēģinājumi notiek paprāvā skolas zālē ar apmēram 250 skatītāju vietām, tur 11. janvārī noris arī lugas ģenerālmēģinājums, ko vēstulē Princei diezgan kritiski apraksta Uršteins: „Rītā būs mūsu atklātais ģenerālmēģinājums, tas ir – faktiskā pirmizrāde. Es jau savu prologu norunāju, noģērbos un atgrīmējos. Jā, arī es uzstājos kostīmā un grimā. Skatuve izskatās tīri glīti. Protams, no reālisma nav ne smakas – drapērija, un uz tās ornamentu loksnes. Ornamenti izdevušies labi, bet aktieriem gan ļoti grūti spēlēt – nav nekāda reāla pieturas punkta, un tas ornaments piedod stipru stilizējumu. Aktieriem viss jāņem tikai no otra aktiera, nav nekādu reālistīgu priekšmetu, kas spēlē palīdzētu, jāspēlē kā tukšā gaisā. Nav joks. Arī man tā prologa būšana ir stipri nepateicīga. Ar spēli visumā iet tā pa vidam. Sliktākie ir Mača un Kope. Lagzda ir itin interesants, arī Birzgalis gluži labs. Itin labi turas arī Pence, vismaz labāk noteikti par Maču. Rūdis jau tāds pats kā Rīgā – smuks, bet iekšēji tukšs. Ņina itin laba. [...] Kostīmus, manudom, gan vajadzēja ņemt darbdienas lauku ļaužu, nevis „dziesmusvētku”, ar to spēle daudz iegūtu. Tomēr man šķiet, ka leģionāriem lieta patiks.”¹¹

1945. gada 12. janvārī Marienbādē notiek lugas „No saldenās pudeles” atklātais ģenerālmēģinājums, kas reizē tiek dēvēts arī par vietējo pirmizrādi, taču zināma neskaidrība var rasties par šī notikuma datumu. Reinis Birzgalis grāmatā „Šoreiz bez grima” raksta: „Pirmizrāde notika turpat Marienbādē 1945. gada 26. janvārī, zāli piepildīja latviešu bēgļi gan no tuvienes, gan tālienes. No Berlīnes bija ieradies literāts Jānis Kadilis. Izrādi atklājot, viņš teica: „Mūsu tauta ir trimdā, un trimdā ir arī viņas teātris. ...”¹² Taču šī notikuma līdzdalībnieks Uršteins 1945. gada 14. janvārī vēstulē Princei ziņo: „Aizvakar nu mums bija „vietējā” pirmizrāde. Bija Göpels un no Berlīnes latviešiem Kadilis (kas ir kulturālās daļas vadītājs pie mūsu ministrijas no latviešu puses), Anšlavs (no avīzes) un Poruks. Uzizrādi bija ap 100 vietējo latviešu, kādi

¹¹ Vēstule V. Hausmaņa arhīvā.

¹² Birzgalis R. Šoreiz bez grima. – 103. lpp.

10 leģionāri (kas te ārstējas) un kreisleiters, un NSV vadītāja Šmite, arī birģermeistars. Izrāde guva itin labu atsaucību, kreisleiters pat noskatījās izrādi līdz galam, ko nebijām gaidījuši.”¹³

Anšlavs Eglītis, kurš bija viens no minētās izrādes skatītājiem, laikrakstā „Latvju Balss” 20. janvārī informē: „Pirmajai izrādei izraudzīta Rūdolfa Blaumaņa tautas komēdija „No saldenās pudeles”. 12. janvārī notika oficiālais ģenerālmēģinājums.”¹⁴ Eglītis šai rakstā min visus izrādes dalībniekus un tās veidotājus, viņu vārdi pavīdēja arī Uršteina 16. decembrī rakstītajā vēstulē, taču skaidrības labad tos atļaujos minēt visus pēc kārtas: Kārļa Veica režija, dekoratori Jānis Lejiņš un Reinis Birzgalis. Osvalds Uršteins – Prologs. Taukšķis – Kārlis Lagzdīņš, Krišs – Reinis Birzgalis, Pičuks – Jānis Lejiņš, Mārtiņš – Rūdolfs Mucenieks, Lavīze – Alma Mača, Māte – Skaidrīte Pence, Auce – Hermīne Kope, Rindēns – Jānis Neimanis.

Pāris dienās pēc oficiālā ģenerālmēģinājuma, kas uzlūkojams par lugas pirmizrādi, tās veidotāji kravā ceļasomas, lai dotos pirmajā viesizrāžu braucienā. Sava transporta teātra entuziastiem, protams, nebija, vajadzēja izlīdzēties ar vietējo vilcienu satiksmi, līdzī ņemot gan kostīmus, gan dekorāciju elementus – četras garas papes sloksnes, uz kurām uzkrāsoti latviski ornamentu.

15. janvārī teātra spēlētāji izbrauc no Marienbādes, vakarā Berlīnē pārsēžas citā vilcienā, nākamajā rītā nonāk Konicā, bet vakarā iebrauc Sofienvaldē, kur jau 17. janvārī izsludināta pirmā izrāde. Brauciens bija tāls un nogurdinošs – kā nekā nācās mērot pamatīgu ceļa gabalu no Vācijas dienvidiem cauri Berlīnei uz Austrumprūsiju.

Sofienvaldē saimnieka pienākumus uzņemas Vilis Hāzners, bet skatītāji ir latviešu puīši, kas tolaik tērpti leģionāru mundieros. Uršteins stāsta: „Vakar vakarā nu bija pirmā izrāde. Ar to esam izpelnījušies lielu piekrišanu un var pat sacīt – slavu pie zēniem. Arī priekšniecība no vienas vietas apsveic ar panākumiem, tā ka mums tā lieta ņem pavisam labu gultni. Zēni ir ārkārtīgi izsalkuši

¹³ Vēstule V. Hausmaņa arhīvā.

¹⁴ Eglītis A. Latviešu teātris Vācijā // Latvju Balss. – 1945. – 20. janv.

0305025736

pēc tāda veida izklaidēšanās, smējās lieliski un tagad par izrādi vien runānot. Šīs lietas ir labākā apliecība mūsu trupas dzīvotspējai un tieši dzīvotvajadzībai. Tas ļoti jauki un mums visiem uzsviež augstu dūšu!”¹⁵

Savukārt Latviešu leģiona 15. divīzijas izlūku bataljona komandieris Vilis Hāzners atmiņās par izrādi Sofienvaldē stāsta: *“Ļoti simpātiska bija 15. latviešu divīzijas vadība attieksmē uz karavīru garīgo aprūpi. Sofienvaldē un Bērentā bija iekārtoti labi karavīru klubi. Sofienvaldē arī virsnieku klubs. Klubiem bija labas sarīkojumu zāles ar iespējami labām skatuvēm. [..]*

1945. gada janvārī viesoties ieradās arī pirmais trimdas teātris, kurā bija apvienoti mūsu Nacionālā, Dailes un citu lielāko teātru izcilie aktieri. Tie arī Sofienvaldē sarīkoja dažas izrādes, izrādot Rūdolfa Blaumaņa “No saldenās pudeles”, sagādādami mūsu karavīriem lielu prieku. Teātra ļaudis bija novietoti mana bataljona mītnēs, atbrīvojot viņiem atsevišķu baraku, un bija nodoti manu vīru aprūpē. Mūsu sakarnieks starp teātra ļaudīm bija kara ziņotājs – I. rotas kar. Arnis Akmentiņš.”¹⁶

Uršteins te formulējis trimdas teātra sākotnējo pamatfunkciju, sūtību, pat misiju, un tā bija: palīdzēt saviem tautas brāļiem laikā, kad dzimtene zaudēta un domu par rītdienu nomāca neziņa. Kā liecina Uršteina ieraksti piezīmju grāmatiņā, frontes līnija neatvairāmi tuvojās, latviešu puīšu rītdienu klāja pilnīga neziņas migla. Un tieši tādās dienās pie viņiem atbrauca latviešu teātra trupa. Kaut pāris stundu varēja aizmirst skarbo ikdienu un justies atkal kā mājās, kā Latvijā. Bet teātra spēlētājiem zālē valdošā jutoņa radīja gandarījuma sajūtu un apziņu, ka darbs nav veltīgs.

Pēc sākotnējiem plāniem bija paredzēts, ka trupai nāksies nopelēt divdesmit sešas izrādes piecās vai sešās dažādās vietās. Sofienvaldē cita pēc citas katru vakaru pēc kārtas notika astoņas izrādes, bet pēc pēdējās – 24. janvārī – Uršteina piezīmju grāmatiņā paliek ieraksts: *„Satraukums arvien aug.”* Nākamajā dienā, 25. jan-

¹⁵ Vēstule V. Hausmaņa arhīvā.

¹⁶ Hāzners V. Varmācības torņi. – Linkolna: Vaidava, 1977. – 421., 422. lpp.

vārī: „*Fronte tuvojas. Gaidām rīkojumus.*”¹⁷ Jau 20. janvārī viņš savai dzīvesbiedrei bija rakstījis: „*Frontes stāvoklis Polijā sāk kutināt nervus. Bet ceram tomēr, ka drīz krievu izlaušanās tiks apturēta.*”¹⁸

Cerības uz mierīgu dzīvi un netraucētu teātra spēlēšanu sāka izplēnēt nebūtībā. Kādreiz, „No saldenās pudeles” mēģinot, tika kaldināti plāni izrādes sniegt līdz pat 15. februārim – bez Sofienvaldes tām vajadzēja notikt vēl Tornā, Libušā un citās pilsētās. „*Bet sakāmvārds taču saka – kur darbs, tur arī maize,*” – tā Uršteins raksta 5. janvārī, un maizei vajadzēja būt, jo, piemēram, Uršteinam bija paredzēta alga piecsimt reihsmarku mēnesī, piedevām piecas reihsmarkas par katru komandējuma apstākļos pavadītu dienu. Vēl 21. janvārī Uršteins vēstulē raksta: „*Pirmdien Kājiņš brauks uz Dancigu, tad atvedīšot to komandējuma naudu (5 markas dienā). Pēc tam viņš braukšot uz Berlīni pēc algām. Algas skaitīšoties tikai no 15. janvāra.*”¹⁹

Taču visi sapņi sabruka un izgaisa, un 27. janvārī režisora piezīmju grāmatiņā palika ieraksts: „*Tomēr lemj aizbraukt pavisam – caur Libušu.*” 29. janvārī aktieru grupiņa iekravājas vagonā – tas ir parasts lopu vāģis, visu dienu vilciena sastāvam nav lokomotīves, un tikai 30. janvārī izdodas pateikt ardievas Sofienvaldei – uz visiem laikiem. 31. janvārī Uršteins sūta Princei īsu ziņu: „*Esmu ceļā mājup. Patreiz Būtovā. Braucam ļoti lēni.*”²⁰ Tas ir garš un sarežģījumiem pilns ceļš. Dažiem tas apraujas ātrāk, dažiem izstiepjās visai garš. Uršteins 6. februārī Goldbergā atstāj vilcienu un dodas pie Hildas un mazās Andiņas, citi ceļu turpina, un atmiņās par to Reinis Birzgalis stāsta: „*Sākās brauciens, ko neaizmirsīšu līdz pat mūža beigām. Esmu redzējis slazdā noķertas peles. Nāves bailēs trīcēdamas, tās skrien gar slazda sienām, meklēdamas izeju. Līdzīgā situācijā nokļuva arī mūsu lazaretēs ešelons. Mūsu vilciens kustējās ļoti lēni, bieži mainīja*

¹⁷ Piezīmju kalendārs V. Hausmaņa arhīvā.

¹⁸ Vēstule V. Hausmaņa arhīvā.

¹⁹ Turpat.

²⁰ Turpat.

lokomotīves un – virzienu."²¹ Marienbādē bez Osvalda Uršteina vairs neatgriezās Alma Mača un Rūdolfs Mucenieks – viņi devās pie savām ģimenēm uz Mēklenburgu.

Karš strauji tuvojās beigām un Vācija – sabrukumam. Marienbādē par pārtikas devām vairs nebija ko domāt, un kartītes, kā to asprātīgi sacījis R. Birzgalis, derēja tikai „krāsns iekuršanai”. Marienbādē aktieri sagaida kapitulācijas dienu, taču kādreizējā čehu pilsētā sāk saimniekot jaunas varas – komunistu pārstāvji, un mūsu aktieru kopai neatliek nekas cits, kā vākt kopā trūcīgās mantiņas un meklēt kādu mašīnu, ar ko pārķlūt pāri robežai un atgriezties Vācijas zemē. Beidzot tas laimīgi izdodas, un, „No saldenās pudeles” kostīmus un dekorāciju ruļļus līdzī ņemot, mūsu komedianti beidzot nonāk mazā Bavārijas pilsētiņā Veidenē, kur arī ir bēgļu nometne, un tur dzirdama latviešu, poļu, leišu un igauņu valoda. Veidenē no teātra spēlēšanas nekas nesanāk: ne tur piemērotu telpu, ne lielāks skatītāju skaits, un aktieri vēlreiz kravā mantas un dodas tālāk – uz Ambergu. Sākums tur izrādās grūts, jo aktieriem ierāda tikai divas nelielas istabas, katrā no tām nākas saspīsties vismaz desmit cilvēkiem. Un tomēr – komedianti plinti krūmos nemet, vietējās skolas nelielajā zālītē uzsāk „No saldenās pudeles” mēģinājumus, ko vada Kārlis Veics, tikai tēlotāju sastāvā jāizdara izmaiņas: Lavīzes lomu uzņemas Skaidrīte Pence, bet Mātes lomu – Maiga Damroze, kas nu arī bija pievienojusies saviem kādreizējiem kolēģiem, savukārt Mārtiņa lomu aizbraukušā Rūdolfa Mucenieka vietā pārņem pats režisors. Un atkal aktieri „ir zirgā” un izrāde var notikt, Ambergas skolas mazā zālītē sanāk pilna, un šaurajai skatuvei pat labi noder kādreiz Sofienvaldes izrādēm darinātie dekorāciju gabali. Notiek brīnums – svešā malā aktieri dzīvo savos tēlos, bet skatītāji reibst no prieka, jo visiem atkal ir tāda sajūta, it kā uz brīdi viņi būtu atgriezušies Latvijā, un šī izjūta ir vērtīgāka par maizi vai kādu vēl gardāku ēdamo.

Rudens pusē aktieru ansambli notiek pārmaiņas. Pienāk ziņa, ka Ziemeļvācijā, angļu zonā, nelielajā Mērbekas ciemā Osvalda

²¹ *Birzgalis R.* Šoreiz bez grima. – 104.–106. lpp.

Uršteina vadībā organizējas teātris, un uz turieni dodas Kārlis Lagzdiņš un Ņina Melbārde, kā arī Maiga Damroze, savukārt Ambergā ierodas Jelgavas teātra aktieri Elvīra Līcīte, Valfrīds Streips ar dzīvesbiedri Anci Rozīti, ansamblim pievienojas pavisam jauni cilvēki, bijušā Tautas teātra aktieris Osvalds Belte un Mirdza Melkerte, un nu tēlotāju sastāvā atkal notiek radikālas pārmaiņas: Kārlis Veics pats uzņemas Taukšķa lomu, Marijas lomu iedala Elvīrai Līcītei, Mātes – Ancei Rozītei, Mārtiņu tēlo Jānis Neimanis, bet Rindēnu – Valfrīds Streips.

1945. gada 18. augustā Ambergā notiek „No saldenās pudeles” izrāde un kādreizējā Marienbādes aktieru kopa piesaka sevi par teātri. Laikrakstā „Bavārijas Latviešu Vēstnesis” 8. septembrī varēja izlasīt ziņu: „*Latviešu teātra trupa, kas bija apmetusies Marienbādē, vasaras vidū pārvietojas uz Veideni un tālāk uz Ambergu. [...] Teātra atklāšanas izrāde notika 18. aug. Ambergā Aufbauschools nometnē. Izrādi ievadīja J. Lejiņa sniegtais Feliksa Krusas prologs. Kārļa Veica vadībā trupa Ambergā iestudējusi Rūdolfa Blaumaņa komēdiju „No saldenās pudeles”.*”²² Vēl pēc kāda laika ziņa par latviešu teātra nodibināšanos parādās laikrakstā „Latviešu Ziņas”: „*No Nacionālā un Dailes teātra aktieriem Ambergā nodibinājies Latviešu teātris.*”²³

Teātris skaitījās nodibināts, taču pastāvīgas mājvietas tam nebija. Ambergā dzīvojošie latvieši izrādi bija noskatījušies, te tā tika rādīta astoņas reizes. No Ambergas teātrinieki devās viesizrāžu braucienos: 16. un 17. septembrī lugu „No saldenās pudeles” rādīja Fišbahā, 20. septembrī – Nirnbergā, 29. un 30. septembrī – Minhenē, 3. oktobrī – Neietingā. Taču Amberga atrodas Bavārijas nomalē, citas latviešu nometnes no turienes bija grūti aizsniezamas, tālab vajadzēja kalt jaunus nākotnes plānus, un skati nu vērsās uz Eslingenas pusi: tur, Nekāras upes ielejā, bija apmetušies uz dzīvi vairāk nekā pieci tūkstoši latviešu. Nemiera dzirkstij spožāk liek uzliesmot Nacionālā teātra režisora Alfrēda Alkšņa vēstule, kurā viņš Ambergas kolēģus aicina pārcelties uz

²² Bavārijas Latviešu Vēstnesis. – 1945. – 8. sept.

²³ Latviešu Ziņas. – 1945. – 17. okt.

Eslingenu. Arī Alksnis aizrāda, ka šai pilsētā, kas atrodas netālu no Štutgartes, izveidojusies paprāva latviešu nometne. Vispirms uz Eslingenu vietraugos dodas Jānis Kājiņš un Reinis Birzgalis, viņi uzmeklē latviešu kolonijas amatpersonas un dzird uzmundriņošu aicinājumu: lai tik teātrinieki braucot šurp – Eslingenā dzīvojot krietns skaits latviešu, un teātris viņiem noteikti esot vajadzīgs.

Pēc atgriešanās Ambergā aši tiek pieņemts lēmums: jākravā čemodāni, jāpako kostīmi un dekorāciju gabali, kaut kā jāsadabū automašīnas. Pirms aizbraukšanas kā atvadu sveicienu aktieri 1945. gada 7. novembrī sarīko dzejnieka Kārļa Skalbes piemiņas vakaru, kurā viņa dzejoļus lasa Elvīra Līcīte, Ance Rozīte, Jānis Neimanis, Kārlis Veics, Reinis Birzgalis; Hermīne Kope stāsta Skalbes pasaku „Kaķīša dzirnavas”, bet Jānis Lejiņš nolasa Rūtas Skujiņas dzejoli „Kārļa Skalbes piemiņai”. Vakara izskaņā nelielās skolas zālī piešalko Emīla Dārziņa dziesma ar Skalbes tekstu „Mūžam zili ir Latvijas sili”. Daudzu klausītāju acīs iemirdzas asaras. Tā ir atvadu dziesma: „Ardievu, Amberga! Sagaidi mūs, Eslingena!”

1945. gada 21. novembrī teātris ierodas Eslingenā, un aktieri un viņu ģimenes locekļi apmetas kādreizējā vācu Lidotāju skolā – *Fliegerschule* – tā visi to dēvēja. Latviešu teātra gaitās Vācijā tika atšķirta jauna lappuse.

Eslingenas Latviešu teātris

Nelielā pilsēta Nekāras upes krastā drīz vien pārvērtās par latviešu kultūras dzīves centru Vācijā. Nereti laikrakstos un tāpat sadzīvē to dēvēja par mazo Rīgu, te bieži skanēja latviešu valoda, te notika koncerti un teātra izrādes. 1946. gadā laikrakstā „Latvju Vārds” var atrast tālaika Eslingenas portretējumu: „*Nekāra un UNRRA* sadala Eslingenas pilsētu divās daļās. Vienā no tām stāv lielās latviešu blokmājas, latviešu skolu ēka ar teātra zāli, populārā*

* Starptautiskā bēgļu aprūpes organizācija (*United Nation Relief and Rehabilitation Organization*).

„Lidotāju skola”, Collberga pakājē ar apgādes daļu, pārtikas izdales punktiem un daudzajām darbnīcām un studijām, kas tik raksturīgas Eslingenas dzīvei.[..] Patīkamu iespaidu atstāj uzraksti dažos vācu veikalos, kā arī vācu sarīkojumu aģišas latviešu valodā. Arī uz ielām runā latviski...[..]

Otrā pusē Nekārai – kalnā atrodas arī latviešu slimnīca. Nekāras labajā pusē atrodas vēl viens no Eslingenas šedevriem – kafējnīca „Lido”. UNRRA direktors to latviešiem nodeva ar vēlējumu arī svešumā reizēm justies omulīgi, apmeklēt to drīkst tikai latvieši un amerikāņi.”¹

Apmēram pēc gada laikrakstā „Latvija” parādījās kāds cits Eslingenas raksturojums, ko uzbūrusi Rita Liepa: „Var jau tā: uzkāpt kalnā, raudzīties lejā un pēc tam teikt: es redzēju Eslingenu!

Bet tā būs bijusi tikvien kā viņa apjoztā vācu pilsēta, kam Nekāra rātni spraucas pa vidu kā dzīvsudraba stabiņš termometram ar mērenu temperatūru.

Bet ir vēl cita Eslingena – tā, ko 7000 latviešu tik pilnīgi darījuši par savu, ka hroniku rakstītāji gandrīz jau varētu runāt par latviešiem pie Nekāras, pieminot viņus apmēram šādi: „Tie atnāca ar sievietēm un bērniem auglīgajā Nekāras lejā, un rātsnama zvārguļu spēle vēl nebija iezvanījusi nakti, kad visā pilsētā jau skanēja latviešu valoda.”²

Savam rakstam Liepa likusi virsrakstu „Brīnumu tilts pār Nekāru” un piemetina, ka latviešu Eslingena īsteni sākoties ar tiltu. „Uz Eslingenas tilta tad arī gaišā dienas laikā piepildās vietas vēlēšanās, kādas vien var būt iebraucējam,”³ turpina Liepa. Tāds iebraucējs Eslingenā pa reizei bija arī Anšlavs Eglītis – viņa pastāvīgā dzīvesvieta bija Tailfingena Švābijā, taču romāna „Laimīgie” varonim Indriķim Kandavam rakstnieks liek iegriezties Eslingenā un arī doties pa tiltu pāri Nekārai: „Viņu biedēja slaveņais Nekāras tilts, jo nebija latvieša, kas, iedams pār to, nesastaptu

¹ Latviešu pilsēta Nekāras krastos // Latvju Vārds. – 1946. – 7. sept.

² Liepa R. Brīnumu tilts pār Nekāru // Latvija. – 1947. – 11. nov.

³ Turpat.

kādu pazudušu radnieku vai senaizmirstu paziņu."⁴ Taču pēc brīža Kandavs, aiz kura aizslēpies pats romāna autors, uzmeklē izdaudzināto tiltu. „*Pa slaido, lēzeno uzeju Kandavs devās uz slaveno satikšanās tiltu. Veclaicīgais, druknais pulkstenornis svinīgi tumsa pār tukšajām ietvēm. Patiltē vasarīgi seklās Nekāras gaudenie kritumi irdzināja baltās šlakatās tālu uguņu atspulgu.*”⁵

Tāda izskatījās Eslingena, kur piecus gadus izrādes varēja piedāvāt latviešu teātris, sasniegdams patiesi augstas mākslas virsotnes, un iemesli tam bija vairāki. Vispirms – Eslingenas Latviešu teātrī bija sapulcējušies izcili aktieri no Dailes, Nacionālā, Jelgavas un Daugavpils teātra, tas bija latviešu aktieru zieds, kuram mākslinieciskus impulsus deva režisori Kārlis Veics un Jānis Lejiņš. Abi viņi bija vēl pietiekami jauni, spēka un enerģijas pilni; tai pašā laikā abiem bija vairāk nekā divdesmit piecos skatuves darba gados krāta pieredze. Kopš pirmās sezonas par teātra scenogrāfu vai, kā toreiz bija parasts dēvēt, par dekoratoru kļuva izcilais meistars profesors Jānis Kuga. Par dramaturgu jeb literārās daļas vadītāju strādāja Felikss Krusa, vēlāk Jānis Kadilis, bet trupā bija dailenieki Reinis Birzgalis, Hermīne Kope, Nacionālā teātra aktrise Irma Graudiņa, bijušie jelgavnieki Elvīra Līcīte, Valfrīds Streips, Ance Rozīte, Daugavpils teātra aktieri Skaidrīte Pence un Jānis Neimanis un jaunatnācēji aktieri Mirdza Melkerte, Osvalds Belte un skatuves mākslas mācekle Marta Sala. Teātrim bija arī grupa tehnisko darbinieku – skatuves meistars Ernests Ūdris, apgaismotājs Jānis Mintiks, viņš bija arī aktieris, vēlāk – Dailes teātra gaismu meistars Fricis Lepnis. Elza Šmite bija šuvēja, bet Ansis Vulfs – galdnieks. Par izrāžu muzikālo ietērpu gādāja mūzikas konsultants Haralds Lindemanis, kurš spēlēja arī akordeonu, arfiste Marga Millere-Grasmane un flautists Kārlis Zaļums. Drīz ansamblā darbā iesaistījās Lilija Štengele, Jelgavas teātra bijušās aktrises Elza Tauriņa un Zinaīda Avotiņa. 1947. gadā ansamblim pievienojās Augusts Mitrēvics, Elza Gintere un Lidija

⁴ *Eglītis A. Laimīgie.* – R., 1998. – 17. lpp.

⁵ Turpat. – 19. lpp.

Liepiņa, vēlāk arī aktrise Lita Zemgale un jaunie teātra entuziasti – Gunārs Vērenieks, Olga Ūdre, Valdis Leists, Edgars un Kārlis Gulbergi, Skaidrīte Straumane.

Bija mainījusies aktieru materiālā situācija: nevajadzēja vairs raizēties par pārtiku kā kara pēdējā gadā. Kā visi mūsu tautieši, arī aktieri nokļuva pārvietoto personu (DP) statusā, un rūpes par viņiem uzņēmās starptautiskā bēgļu aprūpes organizācija UNRRA. Tā gādāja par pārvietoto personu pārtiku – to varēja saņemt vai nu kopgaldā, vai arī reizi nedēļā kā produktu devu, un parasti tajā bija iekļauta arī pupiņu kafija. Un – pats galvenais – cigaretes, kas daudzos gadījumos latviešu bēgļiem, to skaitā aktieriem, kalpoja par sava veida valūtu lietišķo darījumu veikšanā. Piedevām Eslingenas teātra aktieri saņēma nelielu atlīdzību arī par piedalīšanos izrādēs. Saglabājies Eslingenas Latviešu teātra administratora J. Kājiņa pārskats par darbiniekiem izmaksāto atlīdzību laikā no 1945. gada decembra līdz 1946. gada 1. maijam. No tā redzam, ka aktieru atalgojums par izrādi svārstījās no trīsdesmit līdz piecdesmit reihsmarkām, un algu aprēķināja no spēlētoto izrāžu skaita, līdz ar to Kārlis Veics par pieciem mēnešiem tika saņēmis 2455 reihsmarkas, krietni mazāks atalgojums iznāca jaunajām ansambļa dalībniecēm Mirdzai Melkertei un Martai Salai, par aizvadīto periodu viņas saņēma tikai 708 reihsmarkas. Tā bija ļoti liela atšķirība salīdzinājumā ar Marienbādes vai Ambergas laiku. Pats galvenais – aktieriem bija nodrošināts vismaz iztikas minimums, jumts virs galvas un viņi netraucēti varēja nodoties savam darbam. „*Jau pašā sākumā aktieriem bija izdevies dabūt kopēju apmešanās mītni Eslingenas bij. Lidotāju skolā, kas, salīdzinot ar pārējo bēgļu dzīvokļiem blokmājās, nebija nekas cits kā vienkāršas noliktavas telpas. Bet, ja arī katrai aktieru ģimenei neiznāca sava istaba, tad dzīvojamo pusi katra vienība varēja atdalīt ar armijas segām. Turpat bija arī kostīmu gatavošanas darbnīca, ko vadīja piedzīvojušī teātra darbiniece Elza Šmite, un dekorāciju darbnīca, kur bēniņos ar krāsām ņēmās skatuves gleznotāju vecmeistars prof. Jānis Kuga. Šāda aktieru grupas kopdzīve savā ziņā bija vienreizīga, kas vēl šodien tās dalībniekiem*

palikusi atmiņā ar savām baltām un nebaltām dienām, savu humoru un spraigumu, un anekdotiem, bet galvenā kārtā ar savu darba aizrautību un sajūsmu latviešu teātra pastāvēšanai,"⁶ tā rakstīja Irma Liepsala.

Bēgļu nometnēs mītošajiem latviešiem bija daudz brīva laika, aktieri trimdā nekad nav varējuši tik daudz no savas dzīves ziedot teātrim, kā tas bija pēckara gados Vācijā: lugas varēja pamatīgi un pietiekami ilgi mēģināt, tādējādi sasniedzot augstu profesionālo līmeni. Savukārt skatītāji gaidīt gaidīja katru izrādi: tā deva prieku un radīja patīkamu pārmaiņu vienmuļajā ikdienas ritējumā. Un tajā pašā laikā katra izrāde bija līdzīga sapnim vai ilūzijai: gaismai dziedot, pārņēma sajūta, ka esi atkal dzimtenē, mājās, ierastajā mierlaika dzīvē. Ne velti vēl 1949. gadā Mārtiņš Zīverts pēc viesošanās Eslingenā sacīja: „Jūs šeit, Eslingenā, ar savu teātri, skolu, mākslas dzīvi un laikrakstu – jūs šeit dzīvojat kā mazā Latvijā.”⁷

Līdzīga sajūta uzjundīja arī aktieros, viņus veldzēja doma, ka viņi atgriezušies savā pamatprofesijā, un uz skatuves jutās tāpat kā dzimtenē, taču tur nevarēja tik skaudri un pārliecinoši izbaudīt izjūtu, ka esi skatītāju gaidīts un īpaši mīlots; gan aktieri, gan skatītāji domāja vienas domas, loloja vienas cerības. Bija gluži tāpat kā Raiņa dzejolī:

*Mums visiem vienas sāpes
Un vienas cerības,
Kad es jums manas sūdzu,
Jūs dzirdat savējas.*

*Mums visiem vienas sāpes
Pēc mīļās tēvijas,
Un redzēt viņu zeļam
Mums vienas cerības.*⁸

⁶ *Liepsala I.* Latviešu teātris Eslingenā // ALA Kultūras biroja Biļetens. – 1965. – Nr.12. – 126. lpp.

⁷ Latvija. – 1949. – 7. sept.

⁸ *Rainis J.* Kopoti raksti 30 sēj. – R., 1977. – 2. sēj. – 165. lpp.

1945. gada 18. augustā Ambergā notika pirmā „No saldenās pudeles” izrāde. Tā tobrīd bija vienīgā profesionālā latviešu teātra trupa Vācijā, tālab arī nosaukums bija vienkāršs – „Latviešu teātris”. Tā teātri dēvēja kādu laiku, un tikai 1947. gadā Mārtiņa Zīverta lugas „Āksts” izrādes programmā nosaukums nedaudz mainīts – „Latviešu teātris Eslingenā”. Tā arī teātris saucās visu darbības laiku.

1945. gada rudenī aktieri Eslingenā bija sapulcināti, un viņu pūrā līdzi bija „No saldenās pudeles” izrāde. Jaundibinātā teātra darbība nedrīkstēja apsīkt, taču izvirzījās problēma – kur izrādes rādīt? „*Visas pūles iegūt izrādēm dažas dienas mēnesī vietējā vācu teātrī beidzās nesekmīgi. Tad paši mākslinieki ķērās pie cirvjiem, zāģiem un āmuriem un uzcēla skatuvi vietējās vingrotavas telpās,*”⁹ – tā raksta Felikss Krusa. Vēl vairāk par skatuves izbūvi stāsta viens no tās līdzveidotājiem Reinis Birzgalis: „*Zāģējām un naglojām. Strādājām gan ar muskuļiem, gan ar smadzenēm. Un pamazām vingrotavas galā veidojās skatuve, apmēram divdesmit reiz divdesmit pēdu liela. Skatuves sānus no skatītājiem atdalīja UNRRAs piešķirtie maisi. Sarkanbrūnais aizkars bija mūsu pašu īpašums, atvests no Liepājas, saglabāts cauri kara ugunīm.*”¹⁰

Par to, kāda bijusi Latviešu teātra izrāžu norises vieta, 2003. gada 5. augustā vēstulē stāsta viens no toreizējiem jaunajiem aktieriem Osvalds Belte: „*Atsevišķā ēkā pie skolas bija vingrošanas zāle. Zāle nebija liela, un skatuve tur diezgan maza, tai trūka dziļuma, tādēļ mūsu dekorators prof. Kuga ar savām dekorācijām pataisīja to lielāku un iedeva skatuvei dziļumu. Man liekas, ka arī skatuves priekšu palaidām par pāris pēdām uz priekšu. Ģērbtuves ietaisījām zem skatuves pagrabā. Viss bija ļoti saspiests, bet latvieši prata visas lietas praktiski nokārtot. Pēc fotogrāfijām spriežot, skatuvei bija divi priekškari, kā pie tiem tikām, nevaru atcerēties.*”¹¹ Īstenībā skatuvei bija trīs priekškari, kā to atceras Rasma Birzgale: „*„Saldenās pudeles” un „Pūt, vējiņi!” izrādēm izmantoja no Liepājas atvesto sarkanbrūno priekškaru.*”

⁹ Krusa F. Latviešu teātris // Latvju Domas. – 1946. – 14. febr.

¹⁰ Birzgalis R. Šoreiz bez grima. – 123. lpp.

¹¹ Vēstule V. Hausmaņa arhīvā.

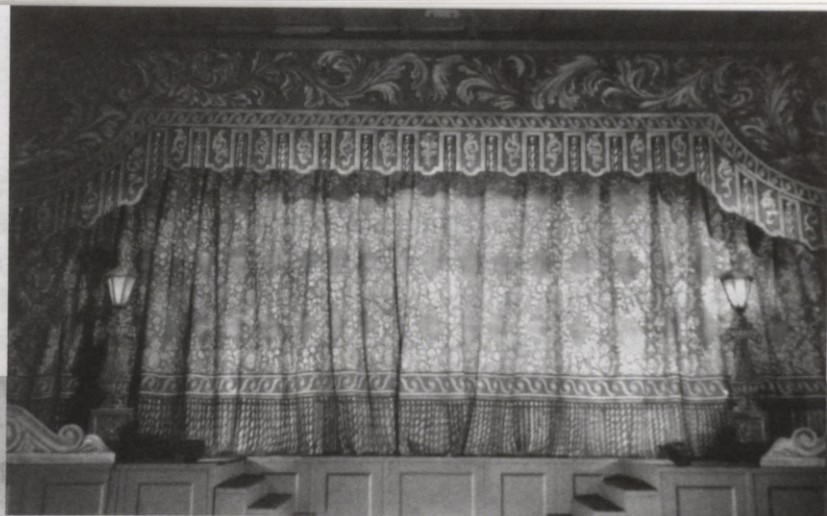
Tāda izskatījās teātra ēka

Eslingenas
teātris

Zāle
mēģinājuma laikā

Priekšgars M. Ziverta lugas "Āksts" izrādei

Neatlaidīgu pūļu rezultātā darbs pavirzījās uz priekšu tiktāl, ka 1945. gada pirmajos Ziemassvētkos – 25. decembrī varēja notikt Latviešu teātra izrāde. Eslingenā tā bija pirmā, taču teātris par savu sākotni uzlūkoja 18. augusta izrādi Ambergā, līdz ar to Eslingenā notika Blaumaņa lugas „No saldenās pudeles” atkārtojums – līdz tam tā bija rādīta jau trīsdesmit trīs reizes.

Reinis Birzgalis atmiņās raksta: „Mūsu izrāde „No saldenās pudeles” bija simtprocentīgi profesionāla, jo ikvienā lomā bija profesionāls aktieris. Mazais ansamblis varēja nest profesionālu vārdu arī telpu ziņā, jo tam piederēja sava stabila skatuve un skatītāju zāle. Lai cik šauras un vienkāršas bija šīs telpas, tās bija savas! Pašu spēkiem būvētajā skatuvē un ierīkotajā priekškarā neaizmirsām izgriezt arī tradicionālo spraugu “lūrēšanai”. Un pirmizrādes vakarā tur pakavējās ikviens izrādes dalībnieks.

Mazā zālīte ir skatītāju pārpildīta. Visi izskatās priecīgi satraukti. Līdz priekšvara atvēršanai cilvēki apskata viens otru. Dažiem laimējies paņemt līdz no Latvijas vakara tērpus. Tie tagad uzvilkti, tādējādi atzīmējot vecās, labās pirmizrāžu tradīcijas dzimtenē. Dažiem no Berlīnes vai Drēzdenes uguns jūrām laimējies izskriet ar to, kas mugurā. [..]

Zāle dūca kā bišu strops, līdz nodzisa gaisma. Vērās priekšgars. Izrādes gaitā attiecīgajās vietās zāli pāršalca smieklu jūra. Labu laiku pēc tam atskanēja viena cilvēka atsevišķie smiekli. Tā tas turpinājās visu cēliena laiku, stipri mulsinot tēlotājus uz skatuves. [..]

Pēc izrādes apsveikumos kolonijas vecākais Kārlis Kalniņš teica: “Eslingenas kolonija ir kļuvusi bagātāka, jo šovakar durvis vēra profesionāls latviešu bēgļu teātris. Visa mūsu skatītāju nedalīta pateicība pieder teātra vadībai un ikvienam izrādes dalībniekam (zālē aplausi). [..] Jūs izvēlējāties sūrās bēgļu gaitas un tagad labprātīgi uzņematies pildīt savu sūtību. Jūsu māksla ir daļa no tautas garīgās maizes, kas mums, bēgļiem, ir tikpat nepieciešama kā laicīgā maize.”¹² Un drīz pēc pirmizrādes parādījās pirmā recenzija, tiesa, vēl pavisam īsa atsauksme: „Eslingieši ar veco, bet

¹² Birzgalis R. Profesionālais teātris trimdā // ALA Kultūras biroja Biļetens. – 1966. – Nr.14. – 91., 92. lpp.

vienmēr vēl jauno Blaumani sastapās Ziemassvētkos, kad notika Latviešu teātra atklāšana vingrotavas zālē, kas turpmāk būs vienīgi teātra rīcībā. Pēc neskaitāmu tīri tehnisku grūtību pārvarēšanas, kad aktieriem saviem spēkiem un līdzekļiem bija jāuzceļ skatuve, jāmazgā grīdas u.c., izrāde uz ziediem un karogiem greznotās skatuves varēja sākties. Izrādi skatītāji uzņēma ārkārtīgi atsaucīgi, un skaistākā atzinība, ko dzirdējām no vairākām mutēm, bija: „Mēs bijām atkal kā mājās.” Ansamblis saspēlējās labi, un izrāde noritēja visnotaļ spraigi.”¹³ Te gan jāpiebilst, ka vienīgi teātra rīcībā vingrotavas zāle gan nenonāca: laiks bija sadalīts, te nereti vingroja un Zigurds Kaktiņš mācīja paukošanu, tālab it bieži mēģinājumi notika tai pašā “Flīgersūlē”.

Uz skatuves bija tas pats tēlotāju sastāvs, kas piedalījās Ambergas izrādē. Ezerlauku māte – Ance Rozīte, Marija – Elvīra Līcīte, Krustmāte Lavīze – Skaidrīte Pence, Mārtiņš – Jānis Neimanis, Taukšķis – Kārlis Veics, Krišs – Reinis Birzgalis, Pičuks – Jānis Lejiņš, Auce – Hermīne Kope, Rindēns – Valfrīds Streips. Skatuves meistars šai izrādei bija Ernests Ūdrs, bet režisora palīgs – Ēriks Grīnbergs.

Pagāja Ziemassvētki, tika aizvadīts Jaunais gads, un Latviešu teātris ar lugas „No saldenās pudeles” iestudējumu sāka doties viesizrāžu braucienos. Par vienu no tiem avīzē „Jaunākās Ziņas” palikusi neliela atsauksme, taču tajā ir divi zīmīgi fakti – vispirms teātris tomēr saukts par Eslingenas Latviešu teātri, nevis „Latviešu teātris”, kā minēts programmas lapiņā, un otrs: „*Vairums skatītāju bija pārsteigti, ka šis Blaumaņa darbs apzīmēts par divcēlienu.*”¹⁴ Tā tiešam bija – R. Blaumaņa komēdiju jeb joku lugu eslingenieši rādīja divās daļās, un šai ziņā viņi bija spēruši krietnu soli uz priekšu nākotnē: 21. gadsimta sākumā ir pavisam ierasta lieta, ka vairākcēlienu lugas režisori nereti dala divās daļās jeb divos cēlienos, taču pagājušā gadsimta 40. gadu otrajā pusē šāda pieeja vēl dažu labu skatītāju, to skaitā atsauksmes rakstītāju, mulsināja.

¹³ J. L. Rūdolfs Blaumanis Eslingenā // Tēvzeme. – 1945. – 27. dec.

¹⁴ *Tīrmežs A.* Mākslinieki nometnēs // Jaunākās Ziņas. – 1946. – 2. febr.

Īsajā recenzijā uzmanību piesaista vēl kāds vērtējums: „*Dau-
dzi jutās vīlušies, neredzēdami uz skatuves tik gaidītos un iemī-
ļotos blaumaniskos tēlus, kas visos mūsu lielā klasiķa R. Blauma-
ņa darbos neatņemama un neatvietojama sastāvdaļa.*”¹⁵ Tas ļauj
spriest, ka lugas „No saldenās pudeles” risinājums nav bijis kla-
siskajā reālpsiholoģiskajā ievirzē, tajā bija teatrālisma elementi.
Jāņem vērā, ka lugu iestudēja Dailes teātra aktieris un režisors
Kārlis Veics, bet Dailes teātrī pavisam atšķirīgi no Nacionālā
1933. gadā dzīvi iesāka jaunā „Skroderdienu” versija. Par to rak-
stot, Jānis Sudrabkalns aizrādīja: „*Spilgtā atmiņā palicis Dailes
teātra pirmais uzvedums. Dailinieku „Skroderdienas” krasi
atšķirās no citiem Blaumaņa sadzīves komēdiju inscenējumiem.*”¹⁶
Nedaudz tālāk Sudrabkalns gan piebilst: „*Turpretim vakardienas
izrāde vairs nelikās tik vienreizēja, tā gandrīz līdzinājās pārējiem
Dailes teātra pēdējā laika sniegumiem.*” Kaut arī 1933. gada
„Skroderdienu” inscenējums kritiķim šķita mērenāks par iepriek-
šējo, tas tomēr visādā ziņā bija virzīts Dailes teātra tradīcijās, jo
kopā ar tām bija audzis un veidojies Kārlis Veics. Un tad atmiņā
uzplaksnās jau iepriekš minētie Uršteina vērojumi izrādē „No
saldenās pudeles”: „*Kopumā visa lieta maz pēc Blaumaņa izska-
tās: krāšņi kostīmi darbdienā, nereāla skatuve, spēle bez reālajām
fiziskajām darbībām.*”¹⁷ Tā Uršteins rakstīja 1945. gada 11. jan-
vārī vēstulē Princai. Uršteins nāca no cita teātra – no Nacionālā,
darba ievirze tur bija atšķirīga. Taču sagadījās tā, ka „No saldenās
pudeles” izrādē Nacionālo teātri pārstāvēja vienīgi Jānis Lejiņš,
pārējie aktieri nāca no citiem teātriem. Un režisoriem Kārlim Vei-
cam un Jānim Lejiņam, kas bija izauguši dažādos teātros, nepavi-
sam nebija viegli saskaņoties kopīgam darbam un, pats galvenais,
apvienot no dažādiem teātriem sapulcētos aktierus kopējā ansam-
blī. Pēc vairākiem gadiem, atskatoties uz Eslingenas teātra darbī-
bu, to uzsvērusi arī rakstniece un teātra kritiķe Irma Liepsala,
rakstīdama: „*Atzīmējot lugas iestudēšanas darbu, bija jāatzīst,*

¹⁵ Tīrmežs A. Mākslinieki nometnēs // Jaunākās Ziņas. – 1946. – 2. febr.

¹⁶ Sudrabkalns J. Kopoti raksti. – R., 1960. – 5. sēj. – 584. lpp.

¹⁷ Vēstule V. Hausmaņa arhīvā.

ka visnepateicīgākais un grūtākais darbs tomēr bija abiem režisoriem, kas katrs nāca no sava stila un spēles ziņā atšķirīga teātra. Viņu uzdevums bija tikpat atšķirīgu aktieru grupu, kas nāca no visām Latvijas malām, katras lugas izrādei sakausēt vienā mākslinieciskā vienībā. Pateicoties aktieru ārkārtīgi lielajai atbildības izjūtai, darba sajūsmā un priekam, arī tas tika panākts, un rezultātā radās tik augstvērtīgs teātris, ka ar dažu labu izrādi mākslinieciskā ziņā tas varēja mēroties ar Latvijas galvaspilsētas teātra izrādēm.”¹⁸

Režisori K. Veics un J. Lejiņš spēja darbu saskaņot tā, ka viņu starpā neradās nopietni strīdi vai pretrunas. Var jau būt, ka tādi arī bija, taču pāri visam nostājās Liepsalas pieminētā ārkārtīgi lielā atbildības izjūta, pat sava veida misijas apziņa.

1946. gada sākumā ar „Saldenās pudeles” iestudējumu eslingenieši apbraukāja vēl citas nometnes, taču ar skubu tapa jauna izrāde, un šoreiz tās režisors bija Jānis Lejiņš. Divas reizes ar šo lugu un Uldi Lejiņš bija draudzējies Nacionālajā teātrī: 1936. gadā, būdams gan izrādes režisors, gan Ulda lomas atveidotājs, un 1942. gadā, atkal tēlodams Uldi. Šī luga Lejiņam bija tuva un mīļa, tālab nav brīnums, ka savam pirmajam darbam Eslingenā viņš izvēlējās tieši tautas dziesmu „Pūt, vējiņi!”, jo vairāk nekā jebkad agrāk īsti vietā bija Raiņa prologs, ko lasīja Kārlis Veics.

*Tās gari elstās sēri jautrās skaņas,
Kam līdzī mīļu pasaulē vairs nava,
Man mieru nedeava tos garos gadus.
Kur ir tas vējiņš, kas i mums reiz pūstu?
Kas dzītu dzimtenē i mūsu laivas?¹⁹*

Mūziku šai izrādei bija sacerējis Volfgangs Dārziņš, kas arī turpat Vācijā mita, bet laimīgas sakritības dēļ Eslingenas Latviešu teātrim bija pievienojusies Irma Graudiņa, kas Baibu bija tēlojusi 1936. gadā Nacionālajā teātrī. Līdz ar to centrālais pāris bija,

¹⁸ *Liepsala I.* Latviešu teātris Eslingenā // ALA Kultūras biroja Biļetens. – 1965. – Nr. 12. – 126. lpp.

¹⁹ *Rainis J.* Kopoti raksti. – R., 1980. – 10. sēj. – 309. lpp.

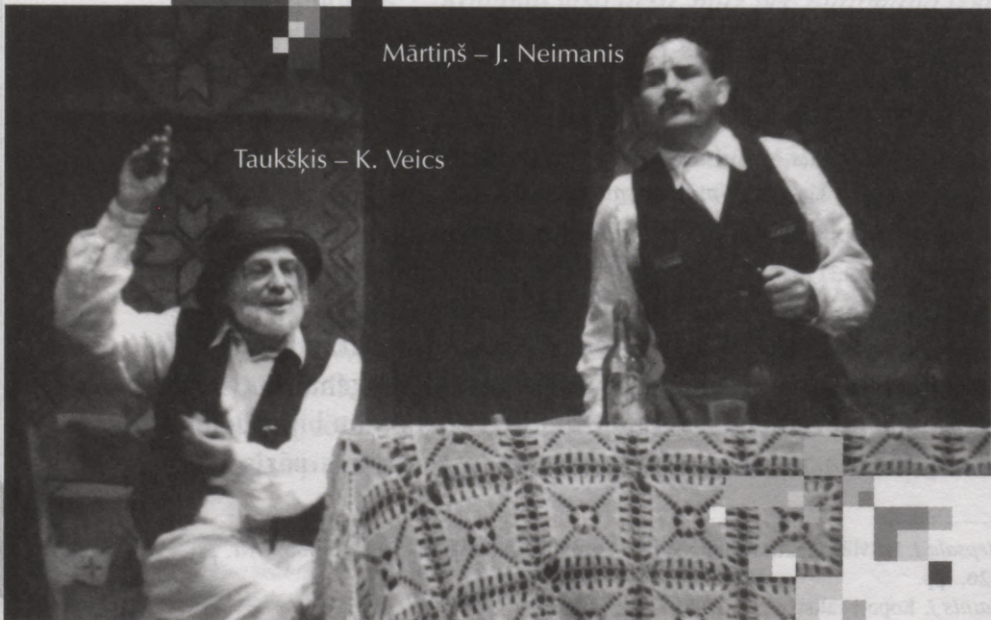

R. Blaumaņa "No saldenās pudeles" Eslingenas teātrī

Mārtiņš – J. Neimanis

Taukšķis – K. Veics

Raiņa "Pūt, vējiņi!" Eslingenas teātrī

Uldis – J. Lejiņš

Baiba – I. Graudiņa

pārējos pieskaņot nenācās grūti. Didža lomā labi iederējās Reinis Birzgalis; Ulda pavadonis un dzērājbrālis bija pagļēvs un pamuļķīgs resnītis un tai pašā laikā itin lādzīgs puisis. Neparastu krāsu un skanējumu izrādē iemantoja Kārļa Veica tēlotais Gatiņš: ārēji šī loma likās aktierim pilnīgi neatbilstoša, jo Veics bija slaida auguma, īsti elegants kungs, taču aktieris Gatiņā vairāk izcēla nevis tā vārgumu un kroplību, bet – tieši viņa māksliniecisko dvēseli. „*Veica tēlotais stabulētājs Gatiņš bija tāds, kas nākošā pakāpē var izaugt par ziedoties spējīgo „spēlmanīti” Totu,*”²⁰ – tā pēc izrādes rakstīja Pēteris Ērmanis. Salti lepna bija meitu māte Skaidrīte Pence, sirsnībā starojoša Ances Rozītes Orta, bet Zanes lomā skatītāji pirmo reizi iepazinās ar pavisam jaunu aktrisi – Mirdzu Melkerti, kas pārsteidza ar savu prasmi atvērt atraidītās Zanes jūtu pasauli.

Izrādes centrā, protams, atradās Irmas Graudiņas Baiba un Jāņa Lejiņa Uldis. Pēteris Ērmanis cildina Irmu Graudiņu Baibas lomā: „*Brīnišķīga šīs sedzacītes atveidotāja skatuves tēlā bija Irma Graudiņa, tik gaiši rādīdama Baibas maigo, visu žēlotājas sirdi, mīlestības plaukšanu un izaugšanu pret Uldi un izlīdzinātāju atsacīšanos, beigu cēlienā sniegdama pašu dziļāko pārdzīvojumu. Esmu redzējis ideālas Baibas tēlotājas (Skujenieci, Šmitheņi, Zilavu), bet pašu skaistāko iespaidu guvu no Irmas Graudiņas šai trimdas izrādē.*”²¹ Gribas Ērmanim noticēt. Kritiķis arī atzīst, ka Lejiņa Uldis bijis vēl pārliecinošāks par viņa paša pirms astoņiem gadiem Nacionālajā teātrī radīto tēlu. Arī tas var būt, jo gadi bija darījuši savu, un straujais, dažbrīd varbūt pārlieku temperamentīgais aktieris, laikam ritot, bija iemantojis vairāk nosvērtības un dziļuma.

Īpašs notikums „Pūt, vējiņi!” izrādē bija Jāņa Kugas scenogrāfija: viņš bija veidojis dekorācijas lugas pirmuzvedumam Jaunajā Rīgas teātrī 1914. gadā un vairāk nekā pēc trīsdesmit

²⁰ Ērmanis P. Virburgas latviešu teātra viesizrādes // Virburgas Latviešu Vēstis. – 1946. – 4. maijs.

²¹ Turpat.

gadiem atkal atgriezās senajā lauku sētā Daugavas krastā. Pir-majā Eslingenas Latviešu teātra iestudējumā „No saldenās pudeles” nācās izlīdzēties ar ornamentāli apgleznotām kulisēm, taču „Pūt, vējiņi!” izrādēs atdzīvojās senā latviešu lauku sēta. Kugas septiņdesmitajā dzimšanas dienā laikrakstā „Latviešu Ziņas” par viņu zīmīgus vārdus sacīja gleznotājs Augusts Annuss: „*Prof. Kuga ir dekorators Eslingenas Latviešu teātrī, kur ar pavisam trūcīgiem materiāliem līdzekļiem viņš uzbur gan pilis un viņu anfilādes, gan traktiera gara un jūsmas apdvestas ainas.*”²² Dziļuma iespaidu Kuga bija panācis ar gleznieciskiem līdzekļiem: skatuves centrā bija reljefa koka kolonnas, kas noderēja maltuves ainās, bet aiz tās skatam pavērās Daugavas tāle – labajā pusē aiz upes slējās stāvs krasts, bet kreisajā pusē – vētras nolauztās egles stumbrs; skatuves sānus aizsedza ar ornamentiem izrakstīts starppriekšgars, kas – kā to var spriest no fotouzņēmumiem – dažās ainās bija aizvērts, aktieri darbojās tā priekšplānā, tādējādi panākot telpas sašaurinājumu un zināmu intimitātes atmosfēru.

1946. gada 25. maijā Eslingenā bija paredzēti plaši Pavasara svētki, un šim gadījumam par godu aktīvi rosījās arī Latviešu teātris. Kopš iepriekšējās pirmizrādes bija apritējis turpat pusgads, un ar lielu spar un pacilātību 1946. gada pavasara mēnešos teātris sāk mēģināt Rūdolda Blaumaņa „Skroderdienas Silmačos”. Pašaurā skatuvīte sanāk ļaužu pilna, Lidotāju skolas ēdamzālē Skaidrīte Pence liek Silmaču ļaudīm svīst deju virpuļos, jo tiek iestudētas Līgo ainai nepieciešamās dejas, bet turpat skolā gandrīz zem pašām spārēm Jānis Kuga tukšā konservu bundžā jauc krāsas, kas nepieciešamas pēdējiem dekorāciju gabaliem. 25. maijā viss ir savā vietā, var vērties priekšgars „Skroderdienu” izrādei. Tas ir īpašs priekšgars, un daudzie skatītāji tajā raugās sajūsmas pilnu skatienu. Kuga bija izlēmis, ka „Skroderdienām” vajadzīgs jauns tautiskiem ornamentiem rotāts priekšgars, kas atgādina lielu pašaustu sagšu. Pēc izrādes, kas notiek 25. maija pēcpusdienā, skatītāji sumina aktierus, un krietnu ziedu klēpi saņem arī dekorāciju autors.

²² Annuss A. Profesors Jānis Kuga – septiņdesmitgadnieks // Latvju Ziņas. – 1948. – 11. dec.

„Skroderdienas Silmačos” bija sava veida atgriešanās dzimtenē. Latviešu dzīve nav iedomājama bez līgo dziesmām, bez Ziemassvētku eglītes, bez Jāzepa Vītola „Gaismas pils” dziesmu svētkos un tāpat bez Blaumaņa „Skroderdienām Silmačos”, jo tur ir visa mūsu dzīvošana – mīlestība, alkas, ilgas, sīkie grēciņi un pāri visam saulains smaids. „Skroderdienu” izvēle un iekļaušana Eslingenas teātra repertuārā bija likumsakarīga, pat nepieciešama. Latvieši dienas vadīja bēgļu gaitās, trimdā, bet līdzī bija paņemtas mūsu garīgās vērtības, un Eslingenas Latviešu teātris par tām atgādināja: vispirms ieskanējās „Pūt, vējiņi!” smeldzīgā melodija un drīz pēc tam draiskā „Skroderu dienas, raibraibās dienas...”. Grūti pasacīt, kam bija noteicošais vārds lugas izvēlē – literārās daļas vadītājam Feliksam Krusam vai režisoram Kārlim Veicam; iespējams, ka lugu iestudēšanai izvēlējās režisors, taču zīmīgs ir šāds fakts: „Skroderdienas” it kā piederēja Nacionālā teātra zelta repertuāram, atzinīgi vārdi bija dzirdēti par Alfreda Amtmaņa-Briediša iestudējumu 1935. gadā, bet Eslingenā tās iestudēja Kārlis Veics. „Skroderdienas Silmačos” iestudējumā neviļus tuvinājās abu Latvijas vadošo teātru radošie principi, un grūti pasacīt, vai tajos vairāk bija Nacionālā vai Dailes teātra atblāzmas. Vizuāli iestudējums atgādināja Nacionālā teātra izrādi, jo dekorators bija Jānis Kuga, tikai šoreiz bija jāiztieks ar to skatuves telpu, kāda bija scenogrāfa un režisora rīcībā. No augšas skatuvi ietvēra lielu sagšu loki, kas skatuves stūros bija sauprausti ar milzīgām dekoratīvām saktām, arī sānu kulises veidoja dekoratīvi audumi, bet, priekškarā veroties, skatienam atklājās tik pazīstamā, sirdij mīlā ainava: lauku sēta, ko no abām pusēm ieskāva baltu bērzu stumbri, tālumā tīrumi un koki, un nepavisam nebija tādas sajūtas, ka Eslingenas teātra skatuvīte ir šaura. Savukārt istabas skatos dibenplānā nolaida dekorācijas gabalu, uz kura bija gleznota guļbaļķu siena ar diviem logiem skatuves centrā, un vajadzības gadījumā prasmīgi izmantoja dekoratīvās sānu kulises.

„Prof. Kuga ir veicis neiedomājamu brīnumu – uz šauras skatuvītes radījis plašu un tālu Latvijas ainavu ar Latvijas lauku

un bērzu biržu mīlo un mierīgo zaļumu. Tiklab bērzi, kā latviskā sega aiz Auces gultiņas un pat Jāņu meijas un vainagi Silmaču istabā veic neiedomājamo – aizved skatītāju uz tām tālajām mājām, pēc kurām tas ik dienas ir ilgās dedzis,²³ – tā par J. Kugas dekorācijām rakstīja Rasma Sināte. Atveroties priekšskaram, skatītāji viņa gleznotajām dekorācijām aplaudēja. Pēc pāris gadiem, viesojoties Eslingenā, par izrādes vizuālo iespaidu un tā suģestējošo lomu trimdas apstākļos rakstīja Mārtiņš Zīverts: *“Teātri mēs tagad skatām citādi nekā agrāk. Aistētiskajam momentam nācis klāt arī nacionālais moments. Vai gan kādreiz agrāk, pirms gadiem aplaudējām dekorācijām tādēļ vien, ka tajās rādīta Latvijas dabas ainava?”*²⁴

Ar Nacionālā teātra 1935. gada iestudējumu Eslingenas izrādi saistīja vēl kāds pavediens – Antoniju kā toreiz, tā arī Eslingenā tēloja Lilija Štengele, arī viņa bija iesaistījusi Eslingenas Latviešu teātra ansamblī. Kādā laikrakstā izlasāma šāda ziņa: *„Lilija Štengele ir apmierināta ar dzīvi, jo darbā it kā aizmirst visus sāpīgos zaudējumus – dzimteni, mājas, māti. Jaunā Derība ir vienīgā grāmata, ko viņa ir paņēmusi līdz svešniecības ceļos. Cik māksliniece cēla un daudzprasīga uz skatuves, tik vienkārša un sirsnīga ikdienišķajā dzīvē.”*²⁵

Bija gājis laiks, kopš Nacionālā teātra „Skroderdienām” apriņķu desmit gadi, un savas zīmes tie bija ievilkusi arī daiļās aktrises sejā, uz skatuves bija jau nobriedusi sieviete, kas apzinās savu spēku un varu, un Antonijā varēja just pat zināmu bajārisķu iznesību un cildenumu. Kā atvasaras saule pār viņu atspīd mīlestība pret Aleksi, viņa kļūst aktīva un iekvēlojas priekā, līdz nākas saskarties ar skarbo īstenību, pārdzīvot sāpes. Lomas pēdējās epizodēs Lilijas Štengeles Antonija iegrimusi skumīgā rezignācijā, jo lolotais sapnis nav piepildījies. Īsi un lietišķi viņas veikumu

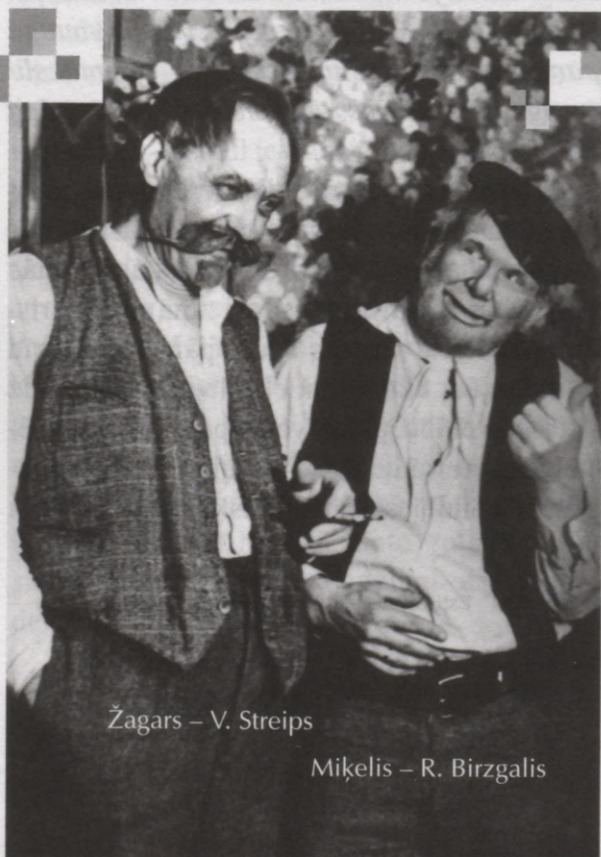
²³ Sināte R. „Skroderdienas Silmačos” Eslingenas Latviešu teātrī // Latviešu Ziņas. – 1946. – 29. maijs.

²⁴ Latvija. – 1949. – 7. sept.

²⁵ Sala L. Simts un latviešu teātris // Tēvzeme. – 1946. – 3. aug.

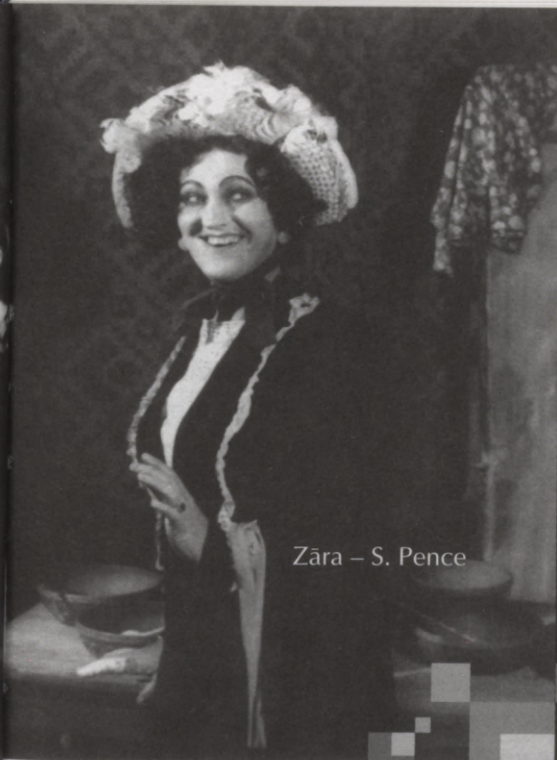

J. Lejiņa "Nebrauc tik dikti" Eslingenas teātrī

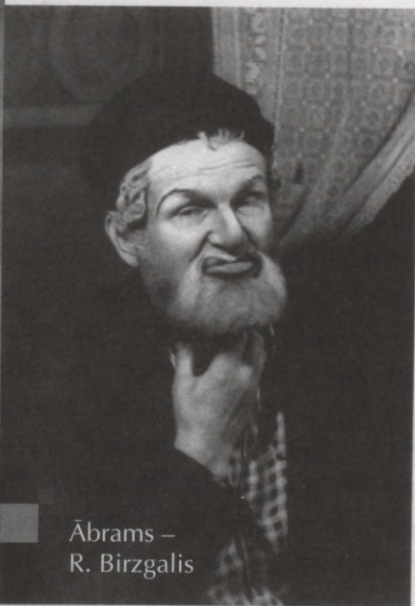

Žagars – V. Streips

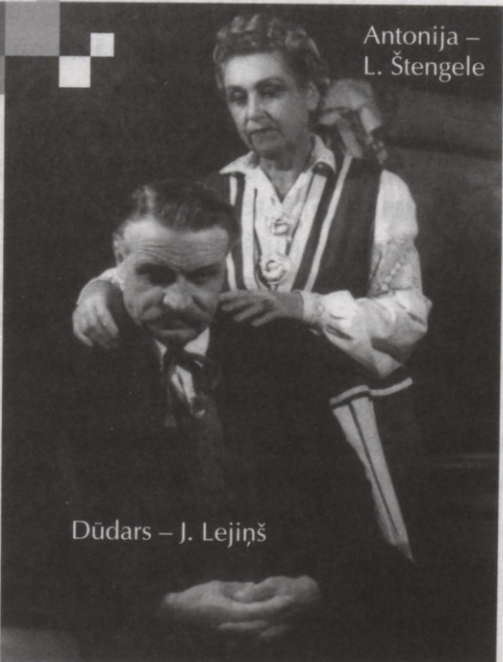
Miķelis – R. Birzgalis

Zāra – S. Pence

Ābrams –
R. Birzgalis

Antonija –
L. Štegele

Dūdars – J. Lejiņš

R. Blaumaņa
"Skroderdienas Silmačos"
Eslingenas teātrī

novērtēja Knuts Lesiņš, rakstīdams: „*Lilija Štengele Silmačos šķīta tiešām saimniece, sirsnīga, valdonīga un drusku aušīga.*”²⁶

„Skroderdienās” bija divas atnācējas no Nacionālā teātra – līdzās Lilijas Štengeles Antonijai Elīnas lomā uz skatuves uznāca Irma Graudiņa. 1935. gadā viņa Elīnu gan netēloja, toreiz šī loma piekrita Lilijai Ērikai, toties Eslingenas skatītāji Irmu Graudiņu bija jau iemīlējuši pēc Baibas lomas Raiņa lugā „Pūt, vējiņi!”. „Skroderdienās” aktrise izdzīvoja Elīnas mīlestības sāpi.

Neparasta, savdabīga, reizē arī saskanīga bijusi divu teātru premjeru saskarsme „Skroderdienas Silmačos” iestudējumā. Alekša lomu uzņēmās izrādes režisors Kārlis Veics. Alekšis nav tā loma, pēc kuras tiektos visi vīriešu kārtas aktieri, itin zīmīgi par to bildis Knuts Lesiņš: „*Alekši tēloja Kārlis Veics, veicdams psiholoģiski nepateicīgāko uzdevumu lugā: pret Aleksi skatītājiem vienmēr drusku īgnums, par spīti divu sieviešu mīlestībai un citu personu iegulvojumiem, ka viņš labs un kārtīgs cilvēks.*”²⁷ Eslingenas „Skroderdienu” izrādēs īgnums pret Aleksi nav radies, savu lomu nospēlēja aktiera vīrišķība, nosvērtība, stāja, un pārlicinoši viņš izdzīvoja Alekša iekšējo cīņu par savu laimi; gandrīz visu izrādes laiku viņš darbojās zem tāda kā nomāktības sloga, un tikai beigās šo apmātību izdevās nokratīt.

Iepretim Aleksim nostājās Jāņa Lejiņa tēlotais Dūdars, un tas aktiera darbā daudzējādā ziņā bija krass pavērsiens. Lejiņš gana daudz bija tēlojis kaislīgus, temperamentīgus jaunekļus, tādas īpašības viņš spēja atklāt nule kā notēlotajā Uldī, bet Dūdārā Lejiņš varēja atļauties izdzīvot daudz mierīgāku un nosvērtāku dzīves ritumu. Viņa Dūdars bija jau padzīvojis vīrs, padeguni viņam rotāja kuplas ūsas, ilgi glabātā mīlestība pret Antoniju bija apvaldīta, taču liela un dziļa. „*Jānis Lejiņš, atveidodams inteligento drēbnieku Dūdaru, sniedza vienu no saviem skaistākajiem tēliem. Šis nosvērtais vīrs ar rāma humora smaidu un blaumaniskām ūsām tiešām bija tāds, kas „cerības sasējis nastiņā un dziļi*

²⁶ Lesiņš K. Skroderdienas Silmačos // Latvju Domas. – 1946. – Nr. 23.

²⁷ Ērmanis P. Eslingenas Latviešu teātra viesizrādes // Vircburgas Latviešu Vēstis. – 1946. – 7. sept.

noglabājis lādes dibenā". Arī viņa atplaukums beigās bija visai pārlicinošs,"²⁸ – tā savu vērtējumu izteicis rakstnieks Pēteris Ērmanis. Liekas, tieši nosvērtība un rāmais smaids bija neparasts pavērsiens Jāņa Lejiņa gaitās, un tas fascinēja skatītājus un kritiķus.

Neparastā sastāvā „Skroderdienu Silmačos” izrādēs parādījās jauniešu trio – visās trīs lomās bija aktrises: Kārlēnu tēloja bijusī Jelgavas teātra aktrise Elza Tauriņa, Rūdis bija Elvīra Līcite, bet Ieviņa, kā jau varēja paredzēt, Hermīne Kope, kam pirmizrādes laikā bija jau četrdesmit seši gadi. Rasma Sināte recenzijā raksta, ka jauniešu trio skatītājiem sagādājis daudz prieka.

Divi jauni aktieri pieteica sevi Auces un Pičuka lomās – tie bija Mirdza Melkerte un Osvalts Belte. Kā atzīst Ērmanis, Belte Pičuka lomā gan esot varējis būt sirsnīgāks, bet „*Melkerte – visa viens vienīgs mīlums un gādība, gan par bērnu, gan par vīru*”.²⁹ Šajā izrādē sevi pieteica vēl kāda jauna aktrise – Marta Sala, tikai viņai, kas pati vēl bija jaunības plaukumā, nācās iemiesoties padzīvojušās Bebenes lomā.

No žīdu trio īpaši izcēlies Reinis Birzgalis Ābrama lomā ar visai neparastu teatrālu grimu: varens deguns, biezas lūpas, piemiegtas acis un itin kupla, sirma bārda – un ārējā raksturojumā varēja samānīt Reiņa Birzgaļa karikatūrista prasmi. Ar labu vārdu viņu recenzijā piemin Ērmanis: „*Reinis Birzgalis jau Dailes teātrī radīja dažu sulīgu, krāsu bagātu skatuves tēlu. Bet Eslingenā viņš, šķiet, izaudzis tiešām liels. [...] Birzgalim Ābrama lomā tik daudz apbrīnojamu žestu, un neviens no tiem nav lieks. Par Ābrama lomu varētu vēl rakstīt plaši.*”³⁰

Eslingenas teātri veidoja no dažādiem teātriem sanākuši aktieri, un dažādu spēles stilu līdzās pastāvēšana, liekas, bija vērojama arī „Skroderdienu” izrādē. Par to liek aizdomāties kāds R. Sinātes vērojums: „*Skatītāju valdzina tiklab galveno personu*

²⁸ Ērmanis P. Eslingenas Latviešu teātra viesizrādes // Vircburgas Latviešu Vēstis. – 1946. – 7. sept.

²⁹ Turpat.

³⁰ Turpat.

psiholoģiski niansētā spēle, kā Joskes, Zāras un Ābrama „bēdas” vai Silmaču bites, kam Rūdis ļāvis nokļūt uz skatuves.”³¹ Iestudējuma pamatievirzi katrā ziņā noteica režisora Veica personība. Viņš bija Smiļģa skolnieks, un Dailes teātra skola atspoguļojās viņa režijas darbos, īpaši lielajos inscenējumos. Tiesa, Veics tieši Smiļģi neatdarināja, taču savos mākslas principos viņš palika uzticīgs teātrim, kurā bija audzis un veidojies, un, tāpat kā Smiļģis, prasīja psiholoģiski motivētu pārdzīvojumu izpaust spilgtā formā. Veica režijās teatrālais arvien bija cieši saistīts ar psiholoģisko; taču šī principa realizēšanai bija nepieciešams profesionāli trenētu aktieru sastāvs.

„Skroderdienas Silmačos” pieliek punktu Eslingenas Latviešu teātra pirmajam posmam: repertuārā nu bija trīs lugas, ansamblis nokomplektēts, skatītāju labvēlība iemantota, un līdz ar priekš kara atvēršanos 28. jūnijā teātris atzīmēja jubileju – savu simto izrādi. Aizvadītajā laika posmā visvairāk bija izrādīta Blaumaņa joku luga „No saldenās pudeles” – 47 reizes, Raiņa „Pūt, vējiņi!” piedzīvojusi 29 izrādes, bet „Skroderdienas Silmačos” pavisam neilgā laika sprīdī izrādīta 16 reizes, un, ja pieskaita koncertus un cita veida sarīkojumus, kas notikuši 8 reizes, kopā sanāk simts. Protams, ka Eslingenā bija notikusi tikai viena trešdaļa izrāžu – tās rādītas 32 reizes, bet smagajā auto, kas atgādināja „melno Bertu”, skatuvnieki izbraukājuši tuvākus un tālākus ciemus un pilsētas. Amberga, Fišbaha, Vircburga, Manheima, Eihštete – tās ir tikai dažas vietas, kur regulāri iegriezās Eslingenas teātris; kopumā izrādes bija noskatījušies 50 000 skatītāju. „*Latviešu teātris trimdā ir izvērties par nopietnu darba kolektīvu, kas savu eksistenci attaisno ar ziedošanos mākslai. Tas nav nekas cits kā kalpošana savai tautai un tēvzemei,*”³² – tā simtās izrādes sakarā rakstīja L. Sala.

Atzīmējot simto izrādi, aktieri 30. jūnijā pulcējās Lidotāju skolas zālē uz kopīgu groziņu vakaru – un tad – atkal pie darba. Taču par

³¹ *Sināte R.* „Skroderdienas Silmačos” Eslingenas Latviešu teātri // *Latviešu Ziņas*. – 1946. – 29. maijs.

³² *Sala L.* Simts un latviešu teātris // *Tēvzeme*. – 1946. – 3. aug.

nākamo iestudējumu Jānis Lejiņš izvēlas paša sarakstīto un 1924. gadā Nacionālajā teātrī izrādīto komēdiju „Nebrauc tik dikti”, kas salīdzinājumā ar „Skroderdienām Silmačos” noteikti palika ēnā un izpelnījās recenzentu kritisku vērtējumu. Eslingenas Latviešu teātrim visnotaļ labvēlīgā Irma Liepsala pēc izrādes vaicāja: „*Vai mūsu nopietnajos un pat kritiskajos trimdas apstākļos, kur latviešu kultūra un māksla ir vai pat viens no vislielākajiem balstiem tautas dzīvā gara, vitālās pretestības un nacionālo un mūžīgo cilvēciģo vērtību krāšanā un radišanā, Latviešu teātrim cita nekā nebija ko sniegt kā šī vasarīgi vieglā komēdija? Neaizmirsīsim, ka mēs neesam atpūtā, bet gan cīņas laukā, varbūt, vieglāki izsakoties, smagā dzīves skolā.*”³³

Līdzīgu attieksmi pauda Rasma Sināte: „*Ja lugas „Nebrauc tik dikti” izvēle bija pilnīgi attaisnojama uz Rīgas skatuvēm, kur skatītājam netrūka iespēju skatīties arvienu jaunas un jaunas lugas, tad svešumā, kur uz jaunu iestudējumu ir jāgaida mēnešiem ilgi, šķiet, lugas izvēle varētu būt bijusi laimīgāka.*”³⁴

Respektējamu domu recenzijā par Lejiņa lugas „Nebrauc tik dikti” izrādi Vircburgā izsaka Pēteris Ērmanis: „*Lejiņa vērtīgākās lugas „Bij man vienas rozes dēļ” un „Skabarga sirdī” (kur autors tiešām panācis to, ko „Nebrauc tik dikti” tikai gribējis) laikam palikušas Latvijā.*”³⁵

Grūti pasacīt, vai Ērmaņa pieņēmumam bija pamats, taču tā tiešām bija problēma, ar ko nācās rēķināties: dodoties bēgļu gaitās, latviešu teātra trupām Vācijā trūka lugu latviešu valodā, un nereti avīzēs vai žurnālos parādījās sludinājumi, kuros lūdza atsaukties tautiešus, kas tālajā ceļā līdzī paņēmuši arī lugas.

Skatītāji J. Lejiņa lugu pieņēma gluži labi, un tomēr kritiķu asā reakcija lika režisoriem saausīties un lielāku vērību veltīt lugu izvēlei. Par godu teātra vadībai jāteic, ka Eslingenas Latviešu teātrī vairākumā bija vērtīgi dramatiski darbi, turklāt līdz 1948. gadam teātra repertuāru veidoja latviešu drāmas klasika, taču, sākot

³³ Liepsala I. „Nebrauc tik dikti” Latviešu teātrī // Laiks. – 1946. – Nr. 6. – 109. lpp.

³⁴ Sināte R. Latviešu teātra ceturtais jauniestudējums // Latviešu Ziņas. – 1946. – 14. aug.

³⁵ Ērmanis P. Eslingenas Latviešu teātra viesizrādes // Vircburgas Latviešu Vēstis. – 1946. – 7. sept.

ar 1948. gadu, – arī jaunas trimdā rakstītas lugas: Mārtiņa Zīverta viencēlieni „Riebeklis”, „Sievasmāte” un „Divkauja” (1948), „Karātavu komēdija” (1949), Anšlava Eglīša „Galma gleznotājs” (1948), Teodora Zeltiņa „Donžuāna pēdējā mīlestība” (1949). Īpaši spožs bija Kārļa Veica devums – citu pēc citas viņš iestudē M. Zīverta lugas – „Minhauzena precības”, „Ākstu” un „Karātavu komēdiju”, Raiņa traģēdiju „Mīla stiprāka par nāvi”, A. Eglīša „Galma gleznotāju”. Tie bija izcilākie Kārļa Veica režijas darbi. Divās lugās Veics bija Dailes teātrī dziļi jo dziļi iedzīvojies, un otrreizēja saskarsme lika meklēt jaunas atklāsmes. Savukārt pēc aizbraukšanas no Vācijas uz Bostonu Kārlis Veics sevi pilnībā realizēt nespēja. Eslingena bija viņa cīruļa trellis un reizē – gulbja dziesma.

Kad Eduards Smiļģis 1941. gadā Dailes teātrī iestudēja Mārtiņa Zīverta lugu „Minhauzena precības”, Kārlim Veicam Minhauzena loma pagāja secen, to tēloja Edgars Zīle, Jakobīne bija Lilita Bērziņa. Acīmredzot Veics šo lugu sirdī bija iemīlojis, un 1945. gada vasarā Eslingenā viņš ķērās pie tās iestudēšanas. Laimīgas sakritības dēļ viņa trupā nu bija īsti atbilstoša Jakobīnes lomas tēlotāja – Irma Graudiņa, bet Minhauzena sapņu un ilgu pasauli režisors gribēja atklāt pats.

1946. gada 17. novembrī notika „Minhauzena precību” pirmizrāde, ko noskatīties bija ieradies pats Eslingenas birģermeistars un UNRRAs vienības direktors *R. Pinzeal du Sel*. Iizrādes veidotāji bija prātojuši, ka augstie viesi noskatīsies vienu cēlienu un dosies prom, taču tā vis nenotika – Eslingenas vadošie pārstāvji izrādi noskatījās līdz galam un beigās jūsmīgi aplaudēja. Vispirms jau piesaistīja izrādes vizuālais veidols, ko kārtējo reizi bija uzbūris Jānis Kuga. Ja lugu „Pūt, vējiņi!” un „Skroderdienas Silmačos” iestudējumos tās bija Latvijas lauku ainavas, tad „Minhauzena precību” izrādei Jānis Kuga bija uzbūris gluži citu pasauli, izmantodams vieglu, elegantu Ludviga XV rokoko stilu, ik ainai nomainot dekorācijas un katrai piešķirot citu niansi – maigi zaļš mainījās ar rožainu, zilu, baltu zeltītos ielokos. Skatuve bija šaura un sekla, daudz mēbeļu uz tās novietot nevarēja, taču ilūziju par plašajām pils zālēm Kuga bija panācis ar meistarīgi gleznotiem

dibenplāna prospektiem, un dekorācija palīdzēja uzburt teātra maģiju – gandrīz ne no kā, ar trūcīgiem līdzekļiem tika radīts iespaids par citu pasauli, par pilīm un zālēm, dāmām un kungiem greznos kostīmos, kas pieticīgajos bēgļu nometņu dzīves apstākļos šķita gluži kā brīnums. Ikdienu aktierus nelutināja: „*Mazās istabiņās privāti dzīvo Lilija Štengele un Irma Graudiņa. Abas primadonnas tad nu arī ir teātra prieks un lepnums, bet, ka viņas tādēļ uz rokām nesātu, to nevar teikt. Mākslinieces pašas šuj, gludina un pielaiķo, lai gan dienās dažreiz notiek divi mēģinājumi.*”³⁶ – Tāda bija darbdiena, bet tad pienāca „Minhauzena precību” pirmizrāde, viss pārvērtās, un Irma Graudiņa kļuva par baronesi fon Duntenu, vārdā Jakobīne. Toreizējiem bēgļu nometņu iemītniekiem šī pārvērtība bija tik ļoti vajadzīga: bija brīnišķi, ja vakarā varēja aiziet uz teātri, vienalga, vai tas bija Eslingenā, Virzburgā vai Hānavā, kur arī viesojās Latviešu teātris, un reizē noķlūt vai nu latviešu lauku sētā, vai varbūt pat Duntens pilī. Realitāte un ilūzija ir „Minhauzena precību” pamatā, un Kārļa Veica tēlotais Minhauzens vispirms bija fantastis, sapņotājs un laimes meklētājs. Aktieris vairākkārt Dailes teātrī bija vērojis sava kolēģa Edgara Zīles ārēji iznesīgo, veiklo, pievilcīgo Minhauzenu. Veics šo lomu uztvēra citādi – Minhauzens bija klusāks un brīžiem atgādināja dzejnieku, kura sirds dzīvo skaistuma un sapņu pasaulē – Ulubelē, kas ir Minhauzena vienīgā bagātība, bet viņa melu stāsti šķita kā acumirkļi improvizēta dzeja. Skatītāji nonāca Minhauzena un Kārļa Veica personības burvības varā, pēdējā cēlienā klausoties stāstu par Ulubeli. Kārlis Veics bija aktieris, kas slēpa savas dvēseles dzīles, nereti lomās dominēja viņa stāja, vīrišķā pievilcība. Eslingenā tēlotā Minhauzena loma deva iespēju ielūkoties viņa dvēselē, kas parasti citu skatieniem bija aizslēpta.

Iespējams, ka tuvoties Minhauzena lomai Veicam palīdzēja arī viņa partnere, Jakobīnes tēlotāja Irma Graudiņa, un atkal kā paradokss jāatzīmē, ka tieši tur, uz bijušās Lidotāju skolas vingrotavas zāles šaurās skatuvītes, aktrise notēloja vienu no savām

³⁶ *Sala L.* Simts un latviešu teātris // Tēvzeme. – 1946. – 3. aug.

Minhauzens – K. Veics

Jakobine –
I. Graudiņa

M. Zīverta "Minhauzena precības" Eslingenas teātrī

Uksens – R. Birzgalis

Jakobīne – I. Graudiņa

Nariškins – J. Lejiņš

visizteismīgākajām lomām: katrā kustībā, katrā žestā viņa bija augstdzimusi dāma, ārēji gražīga un spītīga, taču aiz šīm ārējām izpausmēm slēpās Jakobīnes siltā, jūtīgā sirds. Šo cilvēku Minhauzens patiesi varēja iemīlēt un tieši viņā iedomājās atradis savu ilgoto Ulubeli: vai tad Ulubeli var ieraudzīt tikai kādā zemes nostūrī, muižā, mājā, nevis cilvēkā? Irma Liepsala par Graudiņas Jakobīni rakstīja: „*No līdz šim redzētiem tēliem Graudiņa liekas šajā vislabākā, vispilnīgākā.*”³⁷

Režisoram bija izdevies izrādē saliedēt visu tēlotāju ansambli. Kā zivs ūdenī šoreiz likās Jānis Lejiņš krievu grāfa Nariškina lomā, un ar īpašu garšu aktieris kariķēja šo lielmanīgo kungu. Savas krietnā raksturotāja dotības Reinis Birzgalis varēja vēlreiz apliecināt auglētāja Uksena lomā, kas bija izstrādāta līdz pēdējam sīkumam, tomēr ne mirkli nezaudējot humora izjūtu. Jukumu tēloja kādreizējais Daugavpils teātra aktieris Jānis Neimanis, bet Irmi – viņa dzīvesbiedre Skaidrīte Pence. Ērmanis recenzijā gan piebilda: „*Skaidrītei Pencei baroneses aukles lomā bija gana raksturīgas pārākuma apziņas, gana gādīga rūpīguma; apšaubāma tomēr (tas jājautā autoram) tik familiāra kalpones, kaut aukles, izturēšanās pret kundzi.*”³⁸

Kad bija izskanējušas „Minhauzena precību” izrādes Eslingenā, Latviešu teātris devās kārtējo viesizrāžu braucienos, un 1947. gada 9. martā izrādi noskatījās Augsburgā iznākušās vācu avīzes *Schwäbische Landeszeitung* teātra kritiķis. Pēc tam laikrakstā parādījās cildinoša recenzija, kurā cita starpā bija lasāms: „*Viens no spēcīgākiem skatuviskiem iespaidiem pēdējā laikā noteikti bija rokoko komēdijas „Minhauzena precības” uzvedums, ko sniedza lieliska latviešu teātra trupa. Vai, neprotot ne vārda no uzveduma valodas, var izteikt lielāku uzslavu par to, ka trīs stundu garās izrādes laikā nebija ne minūti jāgarlaikojas! Latviešu aktieru sevišķi dzīvā, no milzīgām mīmikas un žestu bagātībām*

³⁷ Liepsala I. Spoža pirmizrāde Eslingenas Latviešu teātrī //Tēvzeme. – 1946. – 30. nov.

³⁸ P. Ē. M. Zīverta komēdija „Minhauzena precības” // Virburgas Latviešu Vēstis. – 1947. – 18. janv.

plūstošā tēlošanas spēja neparasti valdzināja. Ar dramatisku pirm-instinktu, kāds diemžēl pie mums diezgan reti sastopams un kas izpaudās šo aktieru brīnišķīgi dabiskā spēlē, sevišķi izcēlās no kungiem Kārlis Veics, reizē arī veikls uzveduma režisors, Reinis Birzgalis un Jānis Neimanis, bet no dāmām Irma Graudiņa un Skaidrīte Pence. Šādus meistariskus skatuves uzvedumus varētu vēlēties arī vācu publikai, bet varbūt vēl vairāk mūsu skatuves jaunajai paaudzei kā uzmodinātāju piemēru, it sevišķi, lai parādītu, ko gribējis Austrumeiropas teātra lielais meistars Staņislavskis. Jo daimonisks un pirmatnīgs Austrumeiropas teātris bijis vienmēr. Šī teātra pirmatnīgam garam būtu atkal jāapaugļo mūsu skatuves."³⁹

Ar Mārtiņa Zīverta lugu „Minhauzena precības” Eslingenas Latviešu teātris 1947. gadā 27. aprīlī atzīmēja savu divsimto izrādi. Laikraksts „Tēvzeme” pēc tam rakstīja: „*Trimdas apstākļos tas ir ievēribas cienīgs sniegums, kas no jauna apliecina latviešu mākslinieku gribu ziedot sevi visu un pilnīgi mākslai un tautas kopībai. Tāpat šis ievērojamais skaitlis dod drošu liecību par trimdinieku neremdināmām kultūras alkām, bez kā latviešu tautas pastāvēšanas nacionālā apziņa nav iedomājama.*”⁴⁰

Arī pēc apaļās jubilejas eslingenieši turpināja viesizrāžu turnejas: „*Vakar no viesizrādēm atgriezās kolonijā Latviešu teātra ansamblis. 13 dienu laikā ansamblim notika 12 izrādes: M. Zīverta „Minhauzena precības” un R. Blaumaņa „No saldenās pudeles”. Katrā izrādē bija caurmērā 600 apmeklētāju. 12 izrādes noskatījās ap 7500 tautiešu un guva lielu piekrišanu. Izrādes notika Darmštātē, Kaselē, Hānavā, Bābenhauzenā un Manheimā. Ansamblis savā izbraukumā veicis pavisam 1300 km. Neskatoties uz grūtiem pārbraukumiem, ansambļa dalībnieki jūtas žirgti.*”⁴¹ Tālie izbraucieni un daudzās izrādes – tas bija nogurdinoši un reizē sirdi pildīja ar laimes sajūtu: aktieri visur bija gaidīti un

³⁹ Vācu laikraksts par latviešu teātri // Latvija. – 1947. – 18. marts.

⁴⁰ Tēvzeme. – 1947. – 10. maijs.

⁴¹ Latviešu Informācijas Biļetens. – 1947. – 18. jūl.

Māra – E. Tauriņa

Moriss – J. Lejiņš

M. Zīverta "Cilvēks grib dzīvot" Eslingenas teātrī

R. Blaumaņa "Trīnes grēki"
Eslingenas teātrī

jūtās saviem tautiešiem vajadzīgi. „Minhauzena precības” pavisam izrādītas 61 reizi, un tās noskatījušies 30 973 skatītāji. Kā vienīgais nepārspētais rekords bija Blaumaņa „No saldenās pudeles” iestudējums, kas piedzīvoja 73 izrādes un ko noskatījās 34 463 skatītāji.

Garajiem izbraukumiem pa vidu dzimst cita izrāde, to vajadzēja mēģināt, darināt jaunas dekorācijas un kostīmus, un dažus mēnešus pēc „Minhauzena precībām” Eslingenas teātris skatītājiem dāvāja jaunu pirmizrādi – Mārtaņa Ziverta lugu „Cilvēks grib dzīvot”. Pati luga, protams, nebija jauna, 1939. gadā Nacionālais teātris ar to atzīmēja savas darbības divdesmito jubileju; tās režisors bija Jānis Zariņš, bet Jānis Lejiņš tēloja galveno lomu – ar tuberkulozi slimo rakstnieku Morisu Mersjē, viņa mīļotā sieviete bija Irma Graudiņa. Acīmredzot atmiņas par iemīļoto lomu Jānim Lejiņam nedeļa mieru, mudināja atgriezties pie lugas un vēlreiz notēlot Morisu. Atmiņas reizēm ir saldas, smeldzīgas un vilinošas. Māras lomai Lejiņš gan izvēlējās citu aktrisi, bijušo jelgavnieci Elzu Tauriņu. Grūti pasacīt, kālab notikusi šāda izvēle, jo turpat eslingeniešu ansablī bija arī Irma Graudiņa, taču Kārlis Veics tai laikā loloja nākamo darbu – Raiņa tragēdiju „Mīla stiprāka par nāvi” un galvenā loma – Maija – tur bija paredzēta Irmai Graudiņai. Māras loma Elzai Tauriņai problēmas nesagādāja, aktrise savu dramatisma izjūtu bija apliecinājusi Jelgavas teātra izrādēs, viņa bija kautra, varbūt pat pavēsa jauna sieviete, kuras mīlestībai pret Morisu nav lemts piepildīties. Vairāk problēmu bija pašam Jānim Lejiņam, tēlojot Morisa lomu, – šajā reizē viņš pats bija režisors un pietrūka no malas vērojoša skatiena. Aktieris bija bangojoša temperamenta pilns, taču reizēm tas lauzās pāri malām, un tā notika arī „Cilvēks grib dzīvot” izrādē, jo pietrūka režisora kritiskās acs. Irma Liepsala savā kritikā atturīgi piebilda: „*Varbūt vienīgi gribētos vēl maķenīt apvaldītākas,klusinātākas jūtu izpausmes afekta brīžos.*”⁴² Ērmanis Lejiņu uzteic: „*Grūto*

⁴² Liepsala I. Mārtaņa Ziverta „Cilvēks grib dzīvot” Latviešu teātrī // Laiks. – 1947. – Nr. 11. – 110. lpp.

lomu Lejiņš veica visai labi, likdams skanēt savam patosam un dodams lielisku „mēmo spēli” 3. cēliena izskaņā, kā arī monologā – sarunā ar iedomāto Māru 4. cēliena beigās.”⁴³ Taču viņa piezīme par patosu un „mēmo spēli” dara uzmanīgu un atgādina par zināmu teatrālismu, kas viņa spēlē, tēlojot varoņus un mīlētājus, arī agrāk reizēm ieskanējās.

Eslingenas Latviešu teātra izrādē spilgtāk bija jaušams kāds motīvs, kas kādreiz Nacionālajā teātrī „Cilvēks grib dzīvot” izrādē paslīdēja garām, gandrīz nemanot, – tās bija Šveicē nonākušās Māras Baltiņas ilgas pēc dzimtenes. Reinis Birzgalis atmiņu grāmatā stāsta: „*Tagad mūsu skatītāji vairāk nekā jebkad saprata diloņslimās meitenes Māras ilgas pēc dzimtenes: „Tu nezini, ko tas nozīmē – gadiem ilgi dzīvot svešā malā, svešos ļaudīs... un pastāvīgi domāt par savējiem tālumā...”* (2. aina). Arī Moriss piebalso, ka neviens ceļojums nav tik skaists, kā kad cilvēks atgriežas mājās.”⁴⁴ Šie Reiņa Birzgaļa vārdi liek labāk saprast to, ka dažu labu reizi jau zināmas, pazīstamas lugas trimdas apstākļos iemantoja citādu skanējumu un kontekstu, sen rakstītas lugas jaunā situācijā radīja pavisam citu asociāciju plūsmu.

„Cilvēks grib dzīvot” izrādēs spēkus izmēģināja arī mazāk pieredzējuši aktieri. Tā bija viena no pirmajām reizēm, kad loma „ar tekstu” tika iedalīta Eslingenas teātra apgaismotājam Jānim Mintikam – viņš tēloja Māras līgavaini Auzarāju, taču bija „... vēl neiespējējies un nedrošs”.⁴⁵ Pola lomā iezīmējās Osvalds Belte, kas arī tikai otro sezonu kalpoja teātra mūzai. Kad vaicāju Osvaldam Beltem, kuras Eslingenas teātra izrādes viņam šķitušas pašas interesantākās, atbilde skanēja: „*Ļoti patika M. Zīverta lugas „Minhauzena precības”, „Āksts” un „Cilvēks grib dzīvot”. Sevišķi pēdējā, kurā dabūju pienācīgu Pola lomu.*” Tiesa gan, šī atbilde pateikta 2003. gada 25. maija vēstulē. Tādu pašu jautājumu uzdevu Martai Salai, kas Eslingenas teātrī ienāca bez skatuves izglītības, viņa

⁴³ P. Ē. Eslingenas Latviešu teātra viesu izrāde // Vircburgas Latviešu Vēstis. – 1947. – 29. marts.

⁴⁴ Birzgalis R. Šoreiz bez grima. – 130. lpp.

⁴⁵ Liepsala I. Mārīņa Zīverta „Cilvēks grib dzīvot” Latviešu teātrī // Laiks. – 1947. – Nr. 11. – 111. lpp.

2003. gada 27. jūnijā rakstītā vēstulē kā nozīmīgākās nosauca Raiņa „Pūt, vējiņi!”, „Mīla stiprāka par nāvi”, R. Blaumaņa „Skroderdienas Silmačos”, M. Zīverta „Minhauzena precības”, „Ākstu”, A. Eglīša „Galma gleznotāju”. Var jau būt, ka vairāk atmiņā iegūlušas tās izrādes, kurās aktieris pats līdzspēlējis. Nozīmīgāko iestudējumu skaitā Sala nosaukusi arī Raiņa traģēdiju „Mīla stiprāka par nāvi”, kurā viņa piedalījusies masu skatos kā viena no pils kalpotājām.

„Mīla stiprāka par nāvi” pirmizrāde notika 1947. gada 26. maijā, tās režisors bija Veics, bet dekorācijas gleznoja Kuga. Skatuves centru ietvēra lokveida arka, kas palika nemainīga visos cēlienos, taču aiz tās dibenplānā mainījās uzgleznotie prospekti, un tiem līdzī mainījās darbības norises vieta, bet skatuves sānus, kā parasts Kugas inscenējumos, piesedza ar ornamentiem klātas drapērijas. Recenzents Knuts Lesiņš uzteic Kugas izcilo prasmi šaurās skatuvītes apdzīvošanā: „*Pazīstot teātra skatuves telpas šaurību, arvien no jauna jāapbrīno skatuves gleznotāja veiksmē radīt gan plašuma, gan dziļuma un augstuma iespaidu.*”⁴⁶

Var izvirzīties jautājums, kālab Veics izvēlējies tieši šo Raiņa darbu, kas nepavisam tik viegli nepadodas skatuviskai izteiksmei. Arī pēc Eslingenā redzētās izrādes noskatīšanās recenzenti aizrāda, ka „... *nogurdina pēdējais cēliens – tiesas skats ar savu vienveidīgo svinīgumu un daudzo personu raudām.*”⁴⁷ Režisors Kārlis Veics sadarbībā ar literārās daļas vadītāju Jāni Kadili tekstu bija īsinājuši, taču pārvarēt šī dramatiskā darba fināla stieptību režisoram neizdevās. Tiešā nozīmē Raiņa traģēdijas saskarsme ar bēgļu nometņu laikmetu saskatīt nevarēja, tajā nebija acij un sirdij tik tīkamās atgriešanās dzimtenē. Tomēr Veics šo lugu iestudēja. Kālab? – Atbildes varētu būt vairākas: atmiņā vēl dzīvi eksistēja „Mīla stiprāka par nāvi” iestudējums Dailes teātrī vācu laikā. Režisoram acīmredzot gribējās eksperimentēt ar šo Raiņa darbu. Otrkārt – ansamblī bija izcila aktrise – Irma Graudiņa, kas likās

⁴⁶ Lesiņš K. „Mīla stiprāka par nāvi” Eslingenas teātrī // Latvija. – 1947. – 5. jūn.

⁴⁷ L. „Mīla stiprāka par nāvi” Eslingenas Latviešu teātrī // Tēvzeme. – 1947. – 28. jūn.

gluži kā radīta Maijas lomai, treškārt, Kārlis Veics gribēja runāt par plašām cilvēcības, filozofijas, esības problēmām, jo tikko aizvadītajos gados mūsu tautai un visai cilvēcei nācās saskarties ar drausmīgu varmācību, ar asinīm un briesmām, un arī Raiņa Jakubovskis ir tāds kara laika produkts, kas visu paradisi ņemt ar varu un atzīst, ka vara ir vienīgais spēks. Ko likt pretim šim spēkam? Rainis saka – „mīla stiprāka par nāvi”. Nevarēja dzīvot nepārtrauktās atmiņās par pārestību un bailēs no varas, vajadzēja likt tai kaut ko pretī un pacelt mīlestību kā spēku.

Iestudējuma centrā Kārlis Veics, kā jau to var nojaust, bija Icis Maiju – Irmu Graudiņu, un Raiņa daiļrades teicamais pazinējs Kārlis Dziļleja par viņu rakstīja: „*Irmas Graudiņas Maija varbūt neapzinīgi tuvināta Gētes Grietiņas tradicionālajam tēlam, bet kurš gan gribētu apšaubīt šādas uztveres pareizību? Tā labi atbilst Raiņa tekstā dotajam zīmējumam, labās un daiļās jaunavas personība paceļas līdz pārpersoniskam tēlam. Irma Graudiņa liek skatīt mums patiesi leģendāro Turaidas Maiju.*”⁴⁸ Samērā līdzīgi Irmas Graudiņas – Maijas vietu izrādē raksturo Knuts Lesiņš: „*Traģēdijas centrālā figūra ir Maija, latviešu sievietes šķīstības un garīguma, visu piedevējas mīlestības idejas nesēja. Irma Graudiņa tēlojumā uzsvērusi tieši šo autora uzlikto sūtību, it kā iepriekšējas sava upura nojautas vadīta, tikai vietumis ļaujot pazibēt tīri sievišķīgajam.*”⁴⁹

Kara ugunskurs Eiropā bija noplācis, un režisoram likās svarīgi augstu pacelt mīlestības gaišo lāpu, un šo misiju pildīja Irmas Graudiņas Maija.

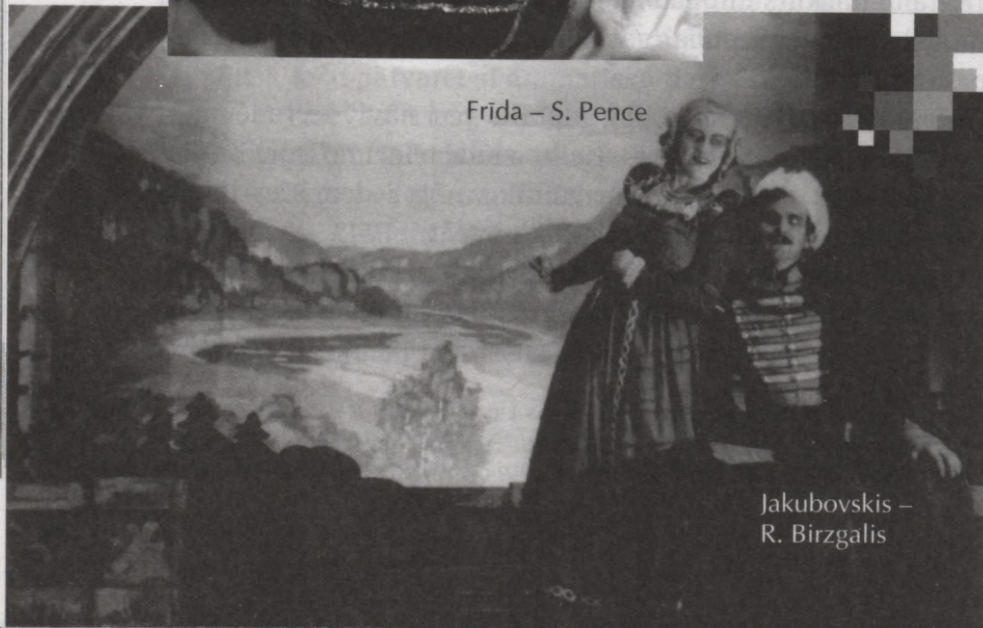
Neparasts traģēdijas „Mīla stiprāka par nāvi” iestudējumā bija pārējais spēku izvietoējums: Heilu izrādē tēloja režisors Kārlis Veics. Tas likās savādi, jo viņu vairāk varēja iedomāties Jakubovska lomā, ko viņš bija tēlojis Dailes teātrī 1942. gadā, taču lomu sadalījumam šoreiz bija būtiski svarīga nozīme. Nereti Raiņa traģēdijas iestudējumos Heils sirgst ar tādu kā bālasinību un ir

⁴⁸ Dziļleja K. „Mīla stiprāka par nāvi” Eslingenas Latviešu teātrī // Latviešu Ziņas. – 1947. – 31. maijs.

⁴⁹ Lesiņš K. „Mīla stiprāka par nāvi” Eslingenas teātrī // Latvija. – 1947. – 5. jūn.

Maija –
I. Graudiņa

Frīda – S. Pence

Jakubovskis –
R. Birzgalis

Raiņa "Mīla stiprāka par nāvi" Eslingenas teātrī

pārāk sentimentāls un raudulīgs. Veica Heilā nebija ne vēsts no vārgulības, viņš bija greisirdības mocīts Turaidas dārznieks, bet savas jūtas viņš prata neizrādīt. Heila vīrišķais stāvs un izskats – viņam bija tumši, kupli mati, melnīgsnējas acis – nevarēja radīt šaubas, ka Maija šo vīrieti kaisli iemīlējusi. Pavisam savdabīga bija režisora izvēle, poļu virsnieka Jakubovska lomu uzticot izteiktam raksturlomu tēlotājam Reinim Birzgalim. Par Reini Birzgali Jakubovska lomā šaubas mākušas arī Kārli Dziļleju: „...*sak, kāds šis jaukais labsirdīgais komiķis izskatīsies velnišķīgā poļu virsnieka lomā? Turklāt man vēl šodien ir acis Teodora Lāča Jakubovskis. Bet nu, redzējušam Birzgaļa Jakubovski, atliek tikai priecāties par viņa sasniegumu arī šinī žanrā. Temperaments, trakulība, kaislība notēlojas spēcīgās scēniskās gammās.*”⁵⁰

Ja reizumis, skatoties „Mīla stiprāka par nāvi” iestudējumus, pavīd doma, ka arī no Maijas puses varētu būt kāda neapjausta tieksme pēc spēcīgā, temperamentīgā vīrieša, tad Eslingenas teātrī šādas problēmas neradās – Jakubovskis bija bargs un skarbs iekarotājs, kas bija gatavs ar varu paņemt Maiju, piedevām viņš bija pietiekami truls, lai noticētu stāstam par burvju lakata spēku. Reinis Birzgalis pats par šo lomu stāsta: „*Lomas veidojumā centos vairāk uzsvērt Jakubovska straujumu, uzdzīvotāja dabu un – māņticību, mazāk rūdīta pavedēja juteklību.*”⁵¹

Par traģēdijas „Mīla stiprāka par nāvi” ievirzi 1947. gadā zināmu liecību sniedz komentārs izrādes programmas lapiņā: „*Mūsdienās šai traģēdijai vēl īpaša nozīme, jo viegli novelkamas zināmas laikmetu paralēles. Vispārējā demoralizācijas atmosfērā, kāda aizvien iestājas kara un pēckara laikos, jo spožāk liesmo Maijas ticība, kas izteikta vārdos: labais uzvar.*”⁵²

Var viegli nojaust, ka Raiņa traģēdijas izrāde tādu skatītāju mīlestību kā Zīverta „Minhauzena precībās” neiemantoja. Pavisam tika sniegtas 16 izrādes, 12 no tām Eslingenā, tās noskatījās 7713 skatītāji;

⁵⁰ Dziļleja K. „Mīla stiprāka par nāvi” Eslingenas Latviešu teātrī // Latviešu Ziņas. – 1947. – 31. maijs.

⁵¹ Birzgalis R. Šoreiz bez grima. – 130. lpp.

⁵² Programmas lapiņa V. Hausmaņa arhīvā.

uz „Minhauzena precībām” to bija vismaz trīs reizes vairāk, pāri par trīsdesmit tūkstošiem. Tāpēc vietu uz skatuves gaidīja atkal kāds cits Mārtiņa Zīverta darbs – iemīļots, iecienīts, apjūsmots – tā bija luga par Viljamu Šekspīru – „Āksts”, ko 1938. gadā Dailes teātrī bija iestudējis Kārlis Veics. Teātra mākslinieciskais vadītājs Eduards Smilģis nez kāpēc šai lugai gāja ar likumu garām un tās iestudēšanu uzticēja savam jaunākajam kolēģim Kārlim Veicam. Šekspīra lomu Veics iedalīja Herbertam Zommeram, tomēr to tēloja arī pats, tālab 1947. gada rudenī viņam iznāk dubulta atkalredzēšanās ar Zīverta lugu un Šekspīru, kuru pati dzīve kādu brīdi nostāda āksta lomā, varbūt pat trejāda, jo 1938. gada beigās Veics lugu bija iestudējis arī Liepājas teātrī.

Mārtiņa Zīverta „Āksts” – luga trīs cēlienos astoņās ainās, tēlotāju skaits sniedzās pāri diviem desmitiem, dažādajām ainām bija vajadzīgas atšķirīgas dekorācijas, daudzajiem tēlotājiem nepieciešami grezni kostīmi. Vai tas viss bēgļu nometņu šaurībā bija iespējams? Un vai vajadzīgs? Izrādās, ka, pateicoties patiesam entuziasmam, bija iespējams, un bija svarīgi svešatnē, grūtos apstākļos runāt par teātra būtību, izrādi piesātināt ar augstu garīgumu, lai skatītāji tai vakarā pārceltos citā – mākslas pasaulē. Pēc kāda Eslingenas Latviešu teātra viesizrāžu brauciena pārdomas par redzēto izrādi izsacīja rakstniece Angelika Gailīte, un te jaušama būtiski svarīga doma: *„Dzīves parastajā ritējumā, kad viss iet parasto gaitu, arī lielās mākslas parādības dabiski šķiet esam savā vietā. Mēs par tām varam priecāties, tās apbrīnot vai kritizēt, viss tas ir, kā tam jābūt. Bet, ja tu, cilvēks, esi izrauts ar saknēm no savas zemes un tad centies kaut kur pieķerties, ja tu stāvi „kā uz asmens”, kur vienā pusē ir tuksnesis, otrā bezdibens, un, ja tad nāk pie tevis īstā māksla, tad tā sabango tevi līdz dvēseles dziļumiem. Tāds spēks ir mūsu „lielajiem” teātriem, kas sīkajā nometņu dzīvē ierodas ar viesizrādēm, braukdami, līdzīgi pirmsšekspīra aktieru trupām, no pilsētas uz pilsētu, paciezdami visas ceļa grūtības, nogurumus, šķīdoni, salu, karstumu un putekļus. Ar dažu mēnešu atstarpi tādu savilņojumu mums nesa Eslingenas Latviešu teātris ar M. Zīverta „Āksta” izrādēm.”*⁵³

⁵³ Gailīte A. „Kā uz asmens” // Tēvzeme. – 1948. – 15. maijs.

Ikdienā nedrīkstēja zaudēt spārnus, un tāpēc Eslingenas teātris, spītējot grūtībām, ķērās pie viena no smagākajiem uzdevumiem. Pirms pirmizrādes Irma Liepsala laikrakstā „Latviešu Ziņas” publicēja apceri ar virsrakstu „Lielākais inscenējums Latviešu teātrī”.⁵⁴

Bez inscenēšanas grūtībām režisoram Veicam bija jāpārkāpj pāri vēl kādam grūtību sliekšnim. Nav noslēpums, ka Zīverts pats nebija mierā ar lugas uzbūvi, tā viņam šķita pārāk episka, vēstoša, ne velti viņš lugu vairākkārt pārstrādāja. Dažas korekcijas bija izdarītas arī Eslingenas teātra variantā, un tomēr lugas ekspozīcija šķita pārlietu gara. Komponists Volfgangs Dārziņš aizrādīja: „*Sevišķi abās pirmajās ainās lugas autora dotās situācijas brīžam ir tik neizmantojamas, ka šais ainās izvairīties no zināma vispārēja statistisma gandrīz nav iespējams.*”⁵⁵ Irma Liepsala, jau lugu lasot, aizrādījusi: „*Laikmetīgu ideju šai lugā nav, arī pati lugas uzbūve nav luga šī vārda īstajā nozīmē, bet gan vairāk atgādina dramatisku poēmu vai pat dramatisējumu... kuru pats autors nosauc par „dzīves epizodiem.”*”⁵⁶

Eslingenas Latviešu teātris bija radījis visvērienīgāko uzvedumu. Pēc „Āksta” pirmizrādes Irma Liepsala rakstīja: „*Atgriežoties pie Mārtiņa Zīverta „Āksta” uzveduma, tas jāklasificē par vislabāko un spožāko uzvedumu, kādu mūsu teātri, ieskaitot arī Mērbekas teātri, ir snieguši tagadējos apstākļos.*”⁵⁷ Savukārt Volfgangs Dārziņš konstatē: „*... tā bija dziļākā latviešu teātra izrāde Vācijā [...] tā bija labākā latviešu teātra izrāde Vācijā. Bez šaubām, formāli tā bija tikai gara izrāde. Būtiski tā bija Gara izrāde.*”⁵⁸

Šai vienā vārdā – gars – varētu arī sacīt – garīgums – slēpās „Āksta” izrādes lielā pievilcība, un vispirmām kārtām to panāca Viljama Šekspīra lomas tēlotājs, reizē arī režisors Kārlis Veics.

⁵⁴ Latviešu Ziņas. – 1947. – 15. nov.

⁵⁵ Dārziņš V. „Āksta” jauniestudējums Eslingenas Latviešu teātrī // Latviešu Ziņas. – 1947. – 26. nov.

⁵⁶ Liepsala I. Mārtiņa Zīverta „Āksts” Latviešu teātrī Eslingenā // Laiks. – 1948. – Nr. 22. – 109. lpp.

⁵⁷ Turpat.

⁵⁸ Dārziņš V. „Āksta” jauniestudējums Eslingenas Latviešu teātrī // Latviešu Ziņas. – 1947. – 26. nov.

Tas bija neparasts iestudējums, jo no izrādes izrādē mijās divi Šekspīra lomas tēlotāji – Kārlis Veics un Jānis Lejiņš, viņi pārmaiņus tēloja arī otru lomu – Viljamu Herbertu. Veics Šekspīra lomā bija kā garīga cildenuma simbols, kam nav pielipis ne vissīkākais zemes puteklis. „Šekspīru kā savai apkārtnei svešu un nesaprastu ģēniju Veics sniedza tik mākslinieciski skaudrās līnijās un skatījumā, ka grūti liekas kādam to pārspēt,”⁵⁹ – tā Irma Liepsala. Jāņa Lejiņa Šekspīrs bija daudz tuvāks zemei, iekšēji vārgs un saplosīts, un diemžēl viņa runātajām frāzēm nereti līdzī nāca arī teatrāls patoss. Interesanti abus aktierus salīdzināja Volfgangs Dārziņš: „*Veica loks ir šaurāks, ierobežotāks, bet viņa izteiksme ir tīrāka, mākslinieciskā formā skaidra, doma mērķtiecīga. Lejiņā ir vairāk cilvēciska siltuma, Veics ir garīgāks, Lejiņa teiktais vārds skar klausītāju dziļi vai arī neskar nemaz; Veica teiktais varbūt ķer seklāk, bet toties ķer vienmēr. Lejiņš ir dinamiskāks, Veics relatīvi statiskāks, bet noteiktāks, diferencētāks. Ja Lejiņš savā raksturā varētu būt Kristus, kas ar virvi rokā no baznīcas padzen tirgotājus, tad Veics ir Kristus, kas uzņēmies ciešanas par citu grēkiem.*”⁶⁰

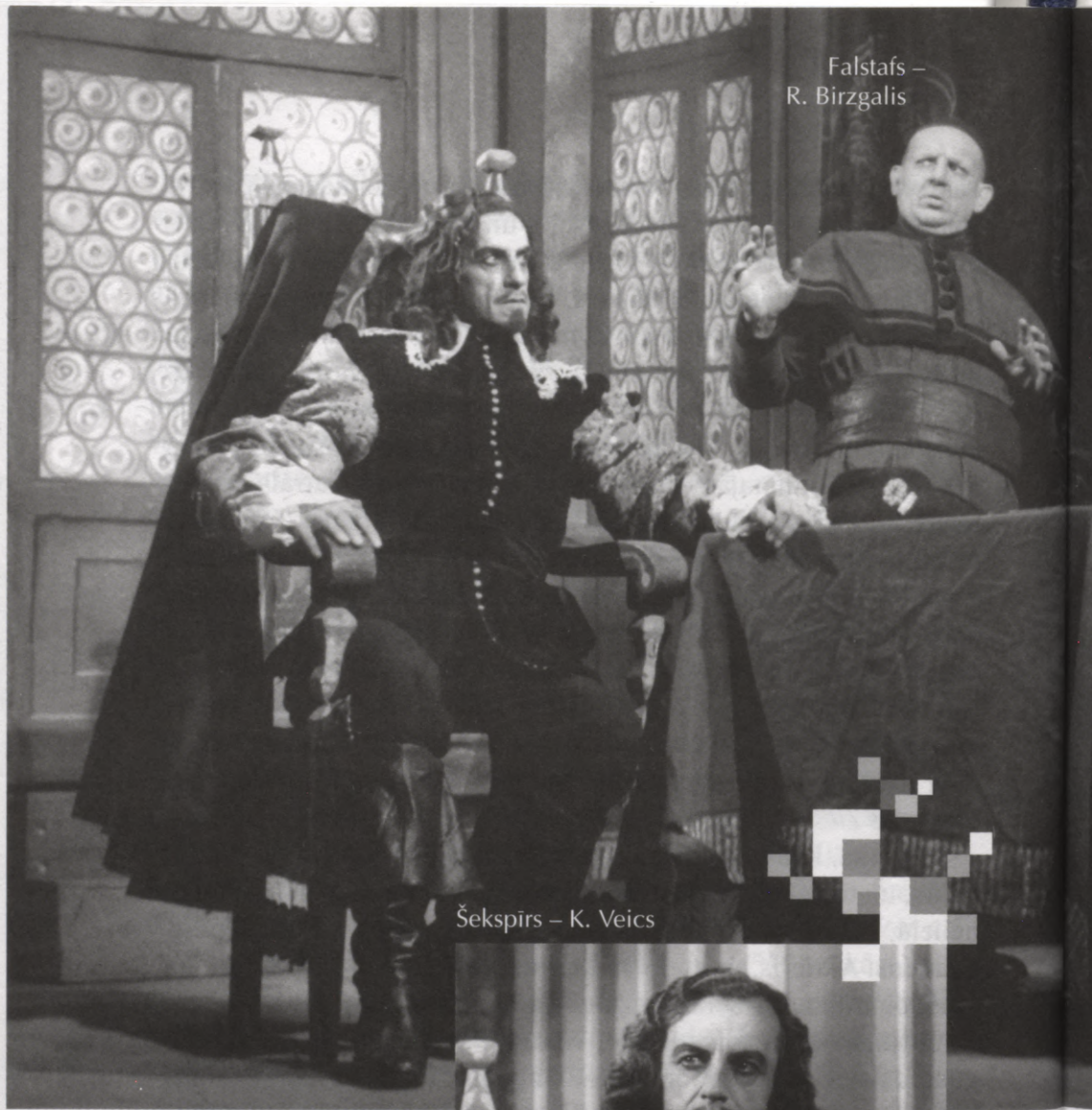
Kristus, kas uzņēmies ciešanas citu dēļ, – tas ir visai precīzi teikts, un tāds Veics izskatās arī fotouzņēmumā: tumši, gari mati, neliela, tumša bārdiņa un ūsas un nopietns, rūpju un sāpju pilns skatiens. Aktieris necentās radīt gluži reālistisku, konkrētu tēlu, viņš lomā uznesa Šekspīra gara un domu pasauli.

Brīnišķas sagādīšanās dēļ Veicam bija teicams partneris Augusts Mitrēvics Džiga lomā. Ar Eslingenas teātri notika dīvainas lietas – varbūt savu labvēlību pār to izstaroja pati Melpomena? Gadu no gada teātris aktieru ziņā kļuva bagātāks: vispirms tam pievienojās Irma Graudiņa, tad atnāca Lilija Štengele, bet 1947. gada rudenī no Augsburgas uz Eslingenu pārnāca Augusts Mitrēvics, kas Dailes teātrī Džigu bija nospēlējis 105 reizes. Var jau būt, ka Eslingenas teātra izrādē Mitrēvics nekā jauna neienesa,

⁵⁹ Liepsala I. Mārīņa Zivertā „Āksts” Latviešu teātrī Eslingenā // Laiks. – 1948. – Nr. 22. – 110. lpp.

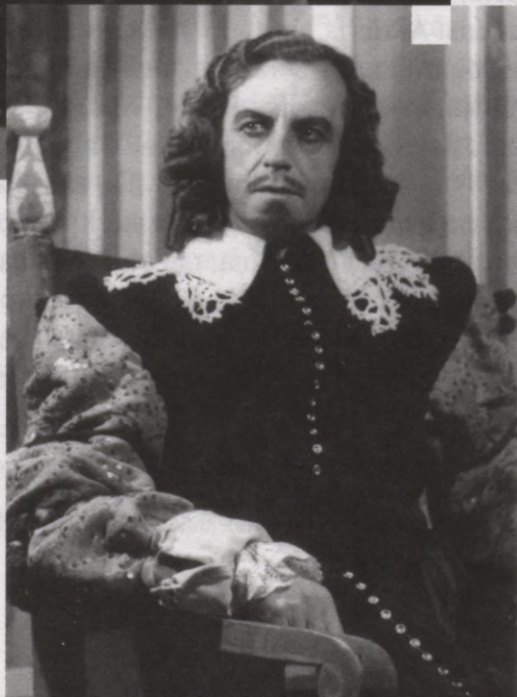
⁶⁰ Dārziņš V. „Āksta” jauniestudējums Eslingenas Latviešu teātrī // Latviešu Ziņas. – 1947. – 26. nov.

Falstafs –
R. Birzgalis

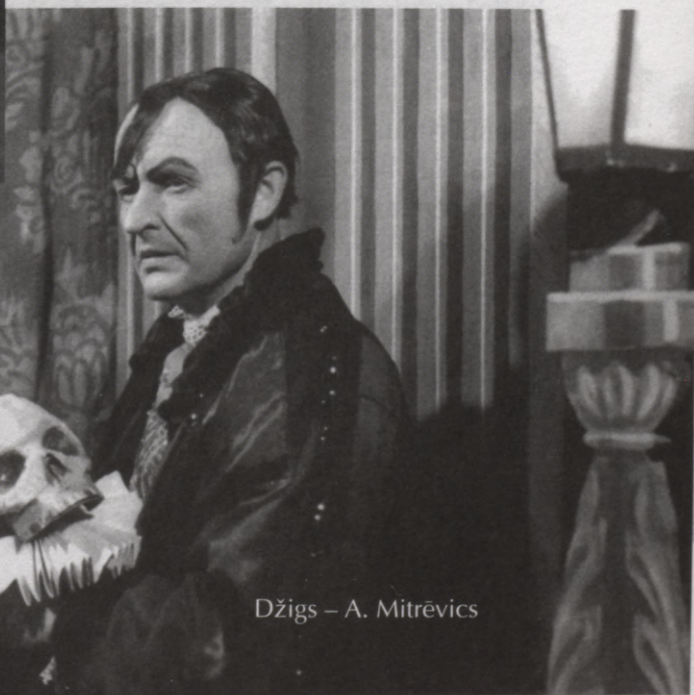
Šekspīrs – K. Veics

M. Ziverta "Āksts"
Eslingenas teātrī

Melnā Mērija – L. Štengele

Džigs – A. Mitrēvics

taču īpašas gaisotnes radišanā svarīga bija viņa klātbūtne. Kritiķi viņam veltīja vissiltākos vārdus: „Un tad „ākstis”, nožēlojamais galma nerrs Džigs, par kuru smejas un no kā tomēr visi mazliet bīstas, jo viņa mēle ir asa un valoda dīvaina, tik dīvaina un tāla, ka to saprot tikai viens – Viljems Šekspīrs. Šo tēlu, kas tālu stāv pāri saviem smējējiem, ar šai lomai tik raksturīgo grūtsirdības pieskaņu, asiem asprātības zibšņiem un domu bagātību, kas gan labāk to varētu tēlot kā Augusts Mitrēvics. Skatītāji viņu izrādē saņēma ilgstošiem aplausiem, kas liecina, ka Mitrēvics ar savu darbu jo dziļi ieaudzis mūsu sirdīs.”⁶¹

Šekspīrs šai izrādē atbilstoši lugai bija nostatīts starp divām brīnišķām sievietēm un reizē lieliskām aktrisēm: Melno Mēriju (Lilija Štengele) un Kendelu (Irma Graudiņa). Dīvainā kārtā Lilijai Štengelei ar Mērijas lomu, kā viņa pati atzinusi, bijis grūti sadraudzēties, taču uz skatuves viņa bija daiļa, eleganta, un nav brīnums, ka tāda sieviete varēja valdzināt Šekspīra sirdi. Irmai Graudiņai pienācās grūts un atbildīgs uzdevums: no gaišmatainas meitenes pārtapt bravūrīgā, atjautīgā jauneklī – Kendelā, kas pavisam labi iederējās vīru pulkā, un tad atkal atgriezties meitenes veidolā, kas mīlas pilnām acīm noraugās Šekspīrā. Šīs acis bijušas tik izteiksmīgas, ka izrādē radušās pat šaubas, kālab Šekspīrs tās nepamana, kālab nesajūt Henrietes mīlu.

Liekuļa Falstafa tēlā iemiesojās Reinis Birzgalis – resns, pašapmierināts, viltīgs, apaļīgu platmali galvā – viņš gāja no ainas ainā, līdz beidzot mirstošajam Šekspīram pasniedza ūdens glāzi, pats pēc tam bažīdamies, vai tikai tas nav bijis ļauns darbs. Var tikai apbrīnot aktiera – raksturnieka plašo amplitūdu: Ābrams „Skroderdienās Silmačos”, Jakubovskis lugā „Mīla stiprāka par nāvi”, Falstafs „Ākstā” – tās bija atšķirīgas, nesavienojamas personības un liecina par to, kāda raksturošanas prasme piemita Reinim Birzgalim.

⁶¹ *Kroders Arvīds*. Mārtiņa Zīverta „Āksta” inscenējums Eslingenas teātrī // Tēvzeme. – 1947. – 6. dec.

„Āksta” izrādi veidoja ansamblis, pieredzējušu un jaunu aktieru grupa, no kuras kādu grūti izcelt vairāk, lai nepaliktu neno-saukts kāds cits. Tomēr viena cilvēka vārds noteikti jāpiemin, arī viņš bija klātpienācējs – Dailes teātra pieredzes bagātais gaismas meistars Fricis Lepnis, kas nostājās blakus Jānim Mintikam, un nākamajos iestudējumos kā apgaismotāji allaž minēti viņi abi. Bet par mūziku rūpējās Haralds Lindemanis, un viņa komandā vēl bija Marga Millere-Grasmane un Kārlis Zaļums.

M. Zīverta luga „Āksts” piedzīvoja 41 izrādi, no tām 15 bija Eslingenā, bet 26 – citās Vācijas pilsētās un miestos. Arī tas bija varoņdarbs – kravāt astoņām ainām nepieciešamos dekorāciju gabalus, saiņot nastās un čemodānos greznos stila kostīmus un doties no pilsētas uz pilsētu.

Nākamais patiesi augsti vērtējamais darbs Eslingenas Latviešu teātrī bija Anšlava Eglīša jaunās lugas „Galma gleznotājs” iestudējums, bet vēl pirms tam mūsu pašu daudz redzētā Trīne no Rūdolfa Blaumaņa joku lugas “Trīnes grēki”, un vārtus tai bija pavēris Jānis Lejiņš. Šai izrādē bija daži teicami aktierdarbi, vispirmām kārtām Augusta Mitrēvica Brencis. Īsti atbilstošs Blaumaņa komēdijas stilistikai bija Valfrīds Streips un Ance Rozīte kā Mazbērzu tēvs un Mazbērzu māte, tomēr izrādei pāri klājās ārišķība, uzspēlēts teatrālisms. Ne velti Volfgangs Dārziņš savai recenzijai bija licis virsrakstu „Kases gabals”.⁶² Kategorisks vērtējums izteikts arī kādā citā laikrakstā: „... grūti izvairīties no dažiem vispārīgas dabas iebildumiem. Tie pamatojas režisora centienos aistētiskā reālisma garā uzrakstīto joku lugu traktēt operetes stilā, raksturus apzināti kariķēt, jokus pārmērīgi akcentēt un ska-tītājus smīdināt ar dažādiem liekiem efektiem un pārspilējumiem. Rodas bažas, vai Rūdolfam Blaumanim, kas tik ļoti mīlēja lauku ļaudis viņu individuālā uztverē un skaistajā vienkāršībā, arī vientiesībā netiek nodarīts pāri un vai viņa savdabīgie, bet patiesie zemes ļaudis nekļūst neīsti, patāli un pasveši.”⁶³

⁶² Latvija. – 1948. – 13. apr.

⁶³ -a. Jauns latviešu teātra inscenējums // Latviešu Ziņas. – 1948. – 10. jūn.

„Trīnes grēku” pirmizrāde Eslingenā notika 1948. gada aprīlī, un, kā jau parasts, ar šo iestudējumu teātris braukāja arī apkārt, taču viesizrāžu skaits aizvijās tikai līdz sešpadsmit, un pēc viesošanās Hānavā nācās uz klausīt arī kritiskus vārdus: „Tomēr, ja mēs mūsu „lielā teātra” izrādē gribētum redzēt īstu Blaumani, tādu, kādu to mēs redzam savā iztēlē, viņu lasīdami, tad jāatzīst, ka šī izrāde no tā diezgan jūtami atkāpās, stilizēdama mūsu skaidro reālistu un to izraibinādama ar saviem „jokiem” un iespraustajiem dziedājumiem.”⁶⁴

1948. gada rudenī Eslingenas Latviešu teātris “pacienāja” savus skatītājus ar jaunu pirmizrādi un reizē jaunu lugu – tā bija Anšlava Eglīša komēdija trīs cēlienos „Galma gleznotājs”. Latviešu skatītājiem, arī tiem, kas dzīvoja bēgļu nometņu laikā, Anšlava Eglīša vārds saistījās ar „Kosma simfonijas” izrādi Dailes teātrī vai lugu „Par purna tiesu” Nacionālajā (toreizējā Rīgas Dramatiskajā) teātrī. Kopš šo lugu pirmizrādēm bija aizritējuši apmēram pieci gadi, Anšlavs Eglītis, režisora Osvalda Uršteina mudināts, atkal rokās bija tvēris dramatiķa spalvu, tapa viņa lugas „Labāki cilvēki” un „Kazanovas mēteli”, kuru 1947. gada 7. jūnijā sāka izrādīt Mērbekas Latviešu teātris. Kādā avīzē pavīdēja skopa ziņa, ka šo lugu gatavojoties iestudēt Eslingenas Latviešu teātris, taču pirmtiesības pārņēma mērbekieši un Eslingenai bija jāgaida vēl apmēram gads, līdz viņu rokās nonāca Anšlava Eglīša nākamais dramatisks darbs – komēdija „Galma gleznotājs”. Vispirms šo lugu rakstnieks bija nosūtījis Mērbekas Latviešu teātrim, kur to vienkārši noraidīja. Pēc tam luga nonāca Eslingenas teātrī, to izlasīja Kārlis Veics un strikti nolēma „Galma gleznotāju” iestudēt. Pirmizrāde notika 1948. gada 29. oktobrī.

Lugas „Galma gleznotājs” darbība noris 1482. gadā kādā Lombardijas galmā, tur darbojas hercogi un hercogienes, un Lodoviko pilī ierodas slavens gleznotājs Lionardo kopā ar savu mācekli Frančesko, bet gleznotāja tēlā rakstnieks gribēja ievilkt dažus dižā Leonardo da Vinči vaibstus. Skarbā pārvietoto personu ikdiena

⁶⁴ Eslingenas Latviešu teātra izrāde Hānavā // Tēvzeme. – 1948. – 10. jūl.

Vācijā un hercoga galms un greznas tualetes – vai tas nav kāds anahronisms, vai tam ir sakars ar dzīves realitāti? Tā varētu jautāt, taču Anšlava Eglīša pārliecība bija cita: lai iet kā iedams – tikai nevaidēt, negausties, nevaimanāt. 1949. gadā, tātad apmēram gadu pēc „Galma gleznotāja” pirmizrādes, Anšlavs Eglītis uzrakstīja eseju „Noklausīta saruna”, kurā atstāsta it kā dzirdētu divu latviešu dialogu. Sarunājas Rūsiņš un Dāvis: „*R ū s i ņ š. Vispirms jāpārvar mūsu galvenais ienaidnieks – gaudenais, nopūtām pilnais „emigrantu gars”. [...] Rakstniekiem trimdā jāvar rakstīt tā, it kā nekas nebūtu noticis. Citādi viņu lieta ir zaudēta.*”⁶⁵ Anšlavs Eglītis to spēja un rakstīja lugu par saulaino Lombardiju, lika skanēt smiekliem, lai trimdinieki kaut brīdi aizmirstu ikdienas likstas. Taču tā nekādā ziņā nebija joku plēšana, lugu piesātināja pārdomas par mākslas ceļiem un likteņiem un par to, kas paliek pāri, kas piepilda šo dzīvi.

Sekojošā klasiskās komēdijas tradīcijām, Anšlavs Eglītis šai darbā izmanto samainīto personu principu, un slavenais gleznotājs Lodoviko galmā uzdodas par mācekli, bet īstais māceklis Frančesko nospēlē kunga lomu, taču tāpat vietām samainās Lodoviko dzīvesbiedre Beatriče ar savu galma dāmu Fioru, un, kā var nojaust, Frančesko iemīlas par hercogieni uzskatītājā Fiorā. Klasiskās komēdijas finālā pierasts sveikt vairākus laimīgus pārus, bet Anšlavs Eglītis nekad nesekoja klišejām, un viņa „Galma gleznotājs” beidzas gluži minorā noskaņā. No jauna iekvēlo Beatričes jūtas pret mākslinieku Lionardo, kas kādreiz, kad Beatriče bija vēl meitene, viņai vienkārši pagāja garām, bet nu jau ir par vēlu sasiet pavedienu. Beatriče rezignēti teic: „*Cietsirdīga ir pati dzīve. Tā sadala savas dāvanas netaisni. Hercogam ir viņa valsts. Jums ir jūsu māksla. Bet kas paliek man?*”⁶⁶ Beatriče ir precēta sieva, hercogiene, un tik vienkārša dzīvesbiedru maiņa kā mūsdienās toreiz nebija iedomājama. Nozīmīgākais un pats svarīgākais ir tas, ka Eslingenas teātris pašķīra ceļu jaunas ievirzes, jaunas

⁶⁵ Eglītis A. Esejas. – ASV, 1991. – 1. sēj. – 26. lpp.

⁶⁶ Eglītis A. Lugas. – R., 1990. – 302. lpp.

Pavola –
A. Rozīte

A. Egliša "**Galma gleznotājs**"
Eslingenas teātrī

Fiora – H. Kope

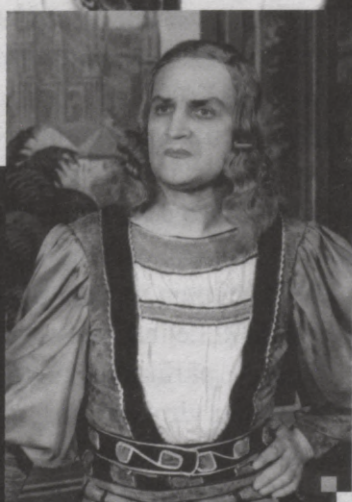

Frančesko – K. Veics

A black and white photograph showing a woman on the left wearing a crown and a white dress with a dark patterned collar. She is looking towards a man on the right who has long, wavy hair and is wearing a dark, heavy coat over a white tunic with a dark belt. They are in an indoor setting with architectural details.

Beatriče –
I. Graudiņa

A black and white photograph of a man with long, wavy hair, looking slightly to the left. He is wearing a patterned tunic with a dark, wide collar and a decorative belt. The background is dark and indistinct.

Lionardo – J. Lejiņš

A black and white photograph of a man wearing a large, textured hat and a patterned tunic with a dark, ornate vest. He is looking directly at the camera. The background is dark.

Lodoviko –
V. Streips

elpas dramaturģijai, ko Mērbekas teātris neuzdrīkstējās radīt, un „Galma gleznotāja” iestudējums dažā ziņā bija pavērsiena punkts eslingeniešu gaitā: visu laiku viņi bija tukšojuši agrāk uzrakstīto latviešu lugu lādi, ar „Galma gleznotāju” ienāk jau svešatnē uzrakstīts darbs un reizē arī jauns domāšanas veids. To jūtīgi uztvēra režisors Kārlis Veics, un teicams viņa palīgs jau kuro reizi bija dekorators Jānis Kuga, kas ar krāsu palīdzību uz mazās skatuvītes uzbūra lieliskas greznas pils ainas – tur rotājās hercoga pils vestibils, mazā zāle un terase. „*Visās trijās skatuves ainās atplaukst tāds renesanses mākslas krāšņums, ka acis nevar beigt tīksmināties un sirds priecāties,*”⁶⁷ par izrādes vizuālo veidolu rakstīja Felikss Krusa.

Lugā gleznotājs Lionardo samainās vietām ar savu mācekli Frančesko, un dīvainā kārtā tāda samainīšanās ar lomām iznāca arī dzīvē: pazīstot Kārļa Veica eleganci un garīgo cildenumu, varēja domāt, ka Lionardo lomu tēlos viņš, taču šo lomu viņš uzticēja savam kolēģim Jānim Lejiņam un pats palika pie otrā plāna lomas – Frančesko. Šoreiz kritiķi Lejiņu Lionardo lomā uzteic: viņš spējis apvienot šajā tēlā gara pārākumu un smalkumu ar patiesu sirsnību. Rasma Sināte par viņu raksta: „*Tāds viņš arī varēja būt – īstais Leonardo da Vinči – cildens, liels, asprātīgs, brīžam skarbs, bet dziļākajos pārdzīvojumos pilns maiguma un smeldzes.*”⁶⁸

Skaista, starojoša, valdonīga un reizē cildena bija Irma Graudiņa Beatričes lomā. Zieds bija atplaucis pilnībā – brīnumaini pievilcīgs un daiļš, un iznāca tā, ka ar Beatriči Irma Graudiņa pasacīja ardievas skatuvei: 1948. gadā viņa kopā ar dzīvesbiedru A. Klinklāvu izceļoja uz Kanādu, kur Monreālā gan vēl pūlējās likt iekvēloties teātra ugunij, bet profesionālais teātris nu bija zaudēts. Beatričes lomu “Galma gleznotājā” pārņēma Elza Tauriņa.

Kustīgs, viegls, jauneklīga spara pilns bija Kārļa Veica tēlotais Frančesko, kam mīlestība pret Fioru brāžas pāri kā vētra un negaiss.

⁶⁷ F. Kr. Slavenie gleznotāji un daiļās madonnas uz latviešu teātra skatuves // Latviešu Ziņas. – 1948. – 3. nov.

⁶⁸ Sināte R. „Galma gleznotājs” Latviešu teātrī Eslingenā // Laiks. – 1948. – Nr. 30. – 102. lpp.

Izrādes mākslinieciskajam skanējumam spilgtus akcentus piešķīra izcilie raksturotāji Augusts Mitrēvics Vitaudo lomā un Reinis Birzgalis kā Graciadio. Vēl piebilstams, ka it droši šai iestudējumā sevi apliecināja nesenās iesācējas Mirdza Melkerte (Laureta) un Marta Sala (Liciska), bet pirmo reizi Eslingenas teātrī tiekamies ar Gunāra Vērenieka vārdu – viņš bija viens no sulainiem.

Raugoties „Galma gleznotāja” izrādī, skatītājiem bija iespēja trīs stundas pavadīt kopā ar hercogiem un izciliem māksliniekiem. Domās pārcelties uz citu vidi, citu laikmetu, kas tik ļoti atšķīrās no bēgļu situācijas ikdienas. Te vēlreiz pierādījās teātra spēks – iedot spārnus dvēselei. Un vēlreiz jācitē Rasma Sināte”.. *ir iegūts tas, ko no labas lugas ir prasījuši jau senie grieķi – dvēseles katarsē. Mēs pārnākam mājās, un mums ir vairāk spēka tai ikdienai, kurai mirdzuma nav nemaz.*”⁶⁹

Pēc mēnešiem trim Eslingenas Latviešu teātris atkal pulcēja savus skatītājus jaunai izrādei, un atkal bija jauna luga, ko uzrakstījis toreiz teātra pasaulei vēl pasvešs cilvēks Teodors Zeltiņš. Gluži tāpat kā Anšlava Eglīša komēdijās, arī Zeltiņa lugā „Donžuāna pēdējā mīlestība” skatītājiem vajadzēja pārcelties uz citu laikmetu un citu vidi un sastapties ar mūžīgo, taču mainīgo Donžuānu, ko Zeltiņš parāda neparastā gaismā, kā sapņotāju un ilgu nesēju. Viņš alkst pēc nerasniedzamā, nepiepildāmā, viņa lolotās sievietes tēls, kam dots dīvains vārds – Sakrida, ir ilūzija. Zeltiņš notikumus nesaista ar noteiktu vietu un laiku, ievademarkā atzīmēdams: „*Laiks un vieta: kādreiz, tikpat kā tagad. Kaut kur un visur.*” Arī programmas lapiņā bija piezīmēts: „*Kādreiz, tikpat kā tagad.*” Tomēr komēdijas notikumi nerisinās kādā abstraktā izplatījumā, bet nelielā pilsētiņā, kur ir viesnīca ar raksturīgu nosaukumu „Pie zelta vērsa”. Dažādu laikmetu savijuma ziņā Zeltiņa luga bija neparasta, un tajā atspoguļojās arī Eiropas dramatiķu centieni lugā pārkāpt pāri laikmeta un vietas robežām.

⁶⁹ Sināte R. „Galma gleznotājs” Latviešu teātrī Eslingenā // Laiks. – 1948. – Nr. 30. – 103. lpp.

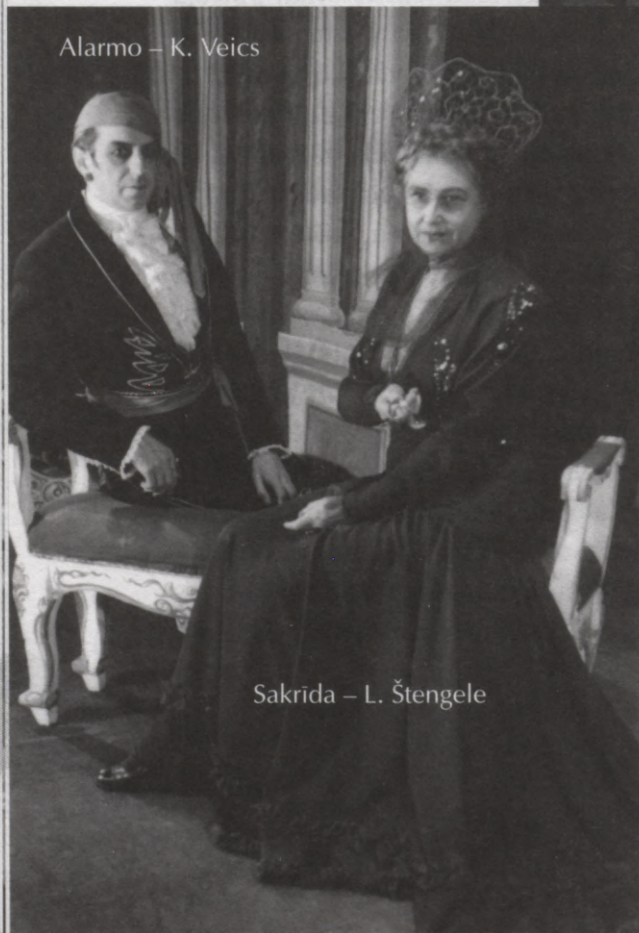
Irmgarde – A. Rozīte

Alarmo – K. Veics

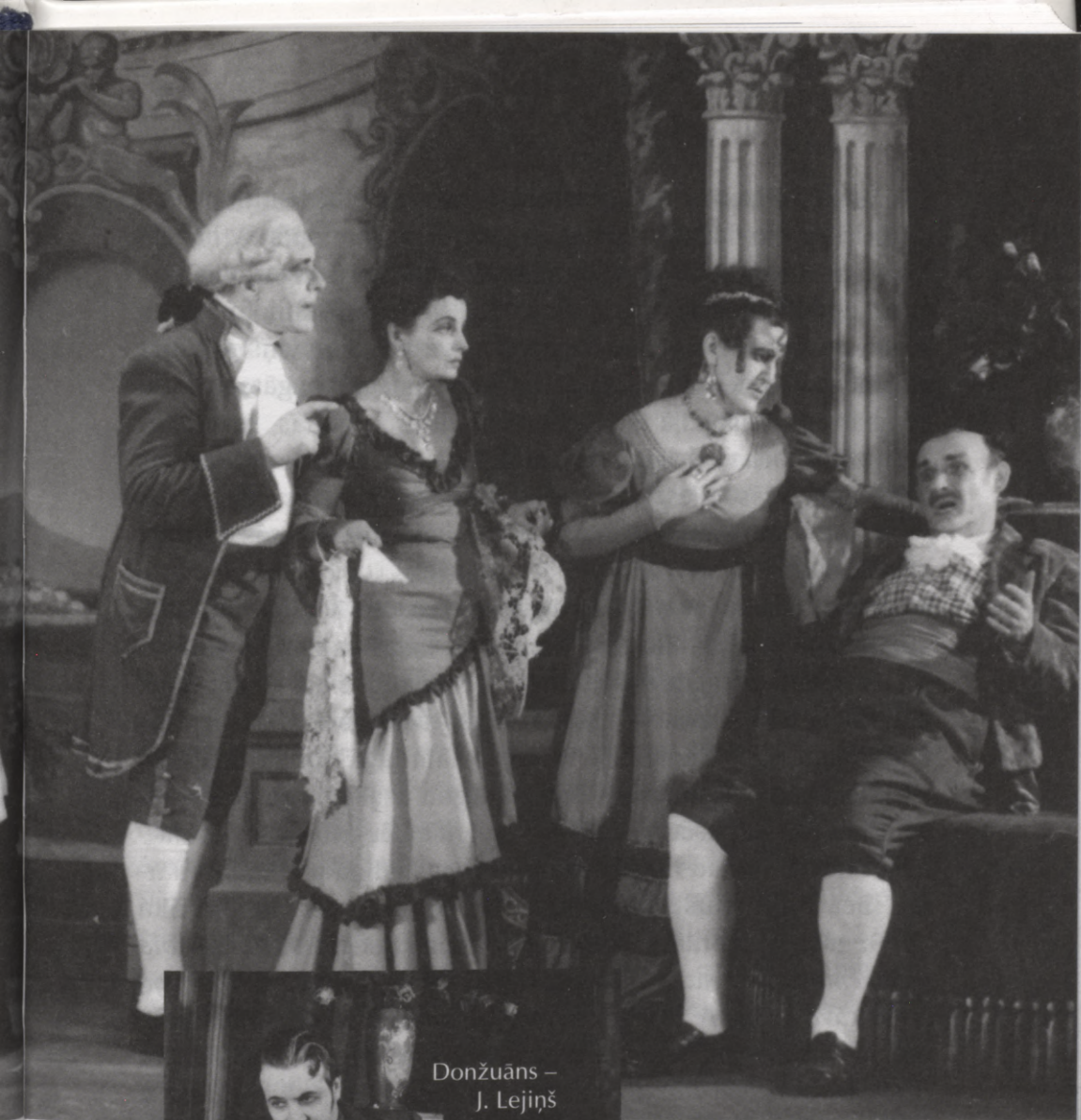

Alarmo – K. Veics

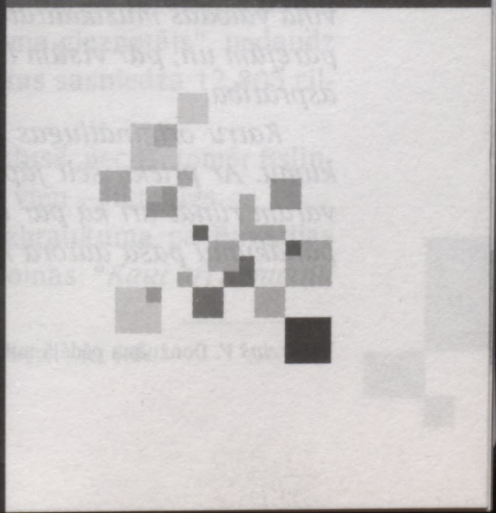
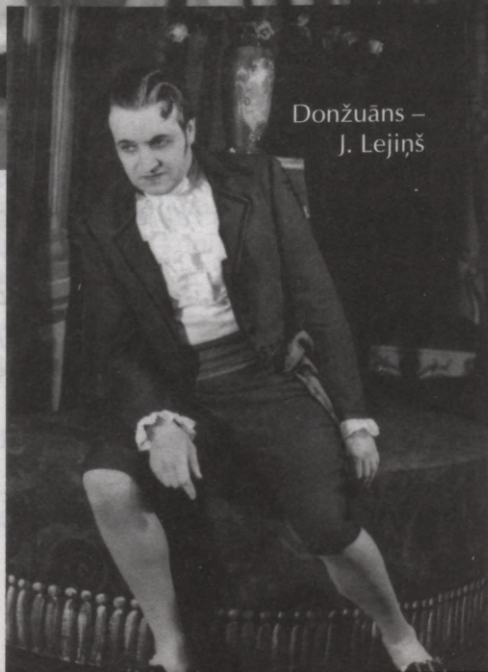

Sakrīda – L. Štegele

T. Zeltiņa
"Donžuāna
pēdējā mīlestība"
Eslingenas teātrī

Donžuāns –
J. Lejiņš

Mazajā pilsētiņā rodas iespēja iepazīties ar tās iemītniekiem, un Zeltiņš tēlo dažādas ģimenes – vienu no tām pārstāv bagāts baņķieris Dragarass un viņa eksaltētā kundze Irmgarde. Otrās ģimenes pārstāvis ir paputējis muižnieks Fēlikss Kefallofors, kam ir gan augsts tituls, bet no naudas ne vēsts, tālab viņš grib tikt vaļā no savas sievas Lauras, lai pēc tam apņemtū bagāto atraitni Lombardīni. Komēdijā tēloto sieviešu alkas, protams, saistās ar Donžuānu, bet viņš ilgojas vienīgi pēc sava sapņa – pēc savas īstās un pēdējās mīlestības, par ko Sakrida saka: „*Jūs esat mīlējis sapni, kas iesaiņots sievietes tēlā.*” Un komēdijas beigās Sakrida vienkārši pazūd.

Tāpat kā Anslava Egliša lugā, arī Teodora Zeltiņa komēdijā „Donžuāna pēdējā mīlestība” kungs un kalps samainās vietām, un lomās atkal bija tie paši aktieri – Donžuānu tēloja Jānis Lejiņš, bet viņa kalpu Alarmo – Kārlis Veics, taču režisors šai izrādei bija Jānis Lejiņš. Samainīšanās ar lomām lugā notiek tālab, ka īsto Donžuānu viesnīcnieks Bampa negrib uzņemt viesnīcā, sākoties negals ar pilsētas cienījamo kungu mīlēt gribošām sievietēm – būšot tracis, un tad nu Donžuāns sevi pasludina par kalpu Alarmo, bet kalps kļūst par kungu. Pēc pirmizrādes, kas notika 1949. gada 4. februārī, Volfgangs Dārziņš rakstīja: „*„Donžuāna pēdējā mīlestība” nav puļa luga; katrā ziņā tās smalkā un īpatnējā zemstrāva būs neredzama katram, kas to skatīsies tikai ar acīm. Bet, ja vien gribam lietas vērtēt kā eiropieši, tad tieši tā ir Zeltiņa lielā priekšrocība, tāpat kā neatņemama Zeltiņa talanta daļa ir viņa valodas muzikalitāte un spēja izbēgt no sausām, nedzīvām pārejām un, pār visām lietām, viņa skatuves repliku saturīgā asprātība.*”

Katru oriģināllugas pirmizrādi mēdz allaž dēvēt par notikumumu. Ar prieku šeit jāpiezīmē, ka par Zeltiņa jauno komēdiju varam runāt arī kā par ieguvumu un varam vērtēt to kā drošu panākumu paša autora kāpienā uz augšu.”⁷⁰

⁷⁰ Dārziņš V. Donžuāna pēdējā mīlestība // Latvija. – 1949. – 10. febr.

Kritiķi atzīst, ka Jānis Lejiņš un Kārlis Veics bijuši vienlīdz teicami savās lomās un cieņas un apbrīnas vērtā bijusi Lilija Štengele kā Sakrida. Bija gājuši gadi, māksliniecei vairs nebija jaunības zaigjošās pievilcības un vilinājuma, taču šoreiz viņa labi atbilda nedaudz nosacītam, simboliskam Sakridas tēlam, tas bija skaists vispārinātas sievietes tēls, pēc kā varēja ilgoties.

Eslingenas teātrī bija sakomplektējies teicams raksturotāju ansamblis, un „Donžuāna pēdējās mīlestības” izrādēs vairākiem atradās piemēroti uzdevumi. Bankieri Dragarasu tēloja Reinis Birzgalis, viņa sieva Irmgarde bija Ance Rozīte, Kefallofora lomu atveidoja Valfrīds Streips, bet viņa sieva Laura savukārt bija Elza Tauriņa, kā viesnīcnieks Bampa izrādēs priecēja Augusts Mitrēvics.

Recenzijā par „Donžuāna pēdējo mīlestību” atrodama piezīme: „Pirmizrāde Eslingenas teātra zālē bija izpārdota, un klausītāji tai sekoja ar dzīvu interesi. Bija ieradies no Vircburgas arī pats „Donžuāna” autors.”⁷¹ Drīz pēc pirmizrādes sekoja viesizrāžu turneja Ansbahā 8. februārī, Hersbrukā – 9., Grēfenvērā – 10., Ambergā – 11., Fišbahā – 12., Valkā (tā sauca bēgļu nometni pie Nirnbergas) – 13., Erlangenā – 14., Rāvensburgā – 15., Mildorfā – 16., Berhtesgādenā – 18., Kleinkecā – 22. un Ingolštatē – 23. februārī. Katru vakaru – citā pilsētā vai miestā, var tikai apbrīnot, kā uz dažādajām provinces skatuvītēm varēja uzkārtot Kugas izteiksmīgās dekorācijas, kas kārtējo reizi vizuāli bija papletušas un pārveidojušas Eslingenas Latviešu teātra skatuvi. Pavisam „Donžuāna pēdējā mīlestība” izrādīta 37 reizes, par vienu izrādi pārspējot Anšlava Eglīša komēdiju „Galma gleznotājs”, nedaudz atpaliekot no kopīgā skatītāju skaita – tas sasniedza 12 803 cilvēkus.

Ritēja 1949. gads. It kā parasts, pakluss, necils, tomēr Eslingenas Latviešu teātrim un ne tikai tam vien – liktenīgs.

Eslingenieši atgriezās no kārtējā izbraukuma pa Bavārijas līdzenumu. Pa galvu šaudījās dažādas domas: „Kaut arī nometņu

⁷¹ Dārziņš V. Donžuāna pēdējā mīlestība // Latvija. – 1949. – 10. febr.

ļaužu kādreizējais zaļums ir tā kā paplūkāts emigrācijas akcijās un dažam labam bēglim jau iecerētais Amerikas galvojums liek nu pārlikt „Ej nu sažini, kāda tā kokvilna īsti ir?” vai arī bažīties „Kā gan mierīgs zemgalietis varēs izturēt tur, kur mori dumpojas?”, tomēr tas viss nav vēl manāmi ietekmējis teātra izrāžu apmeklēšanu šinī drebulīgajā izceļošanas laika posmā. To apliecina arī aktieru transporta līdzdalībnieki, kas šeit pēc pēdējā brauciena pa zonas ziemeļu daļu kā garkūļi izkraujas no mašīnas savā galvenajā mītnē –Eslingenā.”⁷²

Un tad žurnālists uzdod jautājumu par aktieru nākotnes nodomiem. Atbilde skan: „Gribam strādāt tālāk! Arī pat tad, ja arī mūsu pulciņš saruktu, nepaliksīm sēdot uz mūrīša.”

„Bet kā ar lugām? Vai ir kāda jauna padomā?”

„Arī ceļojuma laikā bikstījām rakstniekiem sānos un mudinājām rakstīt. Esam pārrunās cilājuši jautājumu arī par Mārtiņa Zīverta „Karātavu komēdijas” inscenējumu. To mums izdotos ātrāk sagatavot.”⁷³

28. aprīlī notiek kārtējās lugas – Mārtiņa Zīverta „Karātavu komēdijas” pirmizrāde, kas Eslingenas teātrim bija gluži neparasts darbs. Bija jau aizvadīti vairāki gadi pēc Otrā pasaules kara beigām, nu jau varēja mēģināt atskatīties uz kara notikumiem Latvijā, un drosme to darīt piekrita Mārtiņam Zīvertam. Tā bija trešā jaunā oriģinālluga Eslingenā, bet pirmā, kurā ir runa par pavisam nesenas pagātnes notikumiem. Eslingenieši bija priecājušies par Zīverta lugām „Āksts” un „Minhauzens”, bija sekojuši līdzī Morisa Mersjē dzīves pavedienam lugā „Cilvēks grib dzīvot”. Nu varēja iepazīt citādu Zīvertu, kas uzrakstījis kamerlugu ar drūmu problemātiku: kara pēdējā gadā, kad no vācu armijas sāk dezertēt karavīri, tie nokļūst gūstā, un viņu vidū ir arī latviešu puisis Medums. Tā kā sagūstītie ir ievainoti, viņus vispirms nogādā kara hospitālī, lai tur izārstētu un pēc tam – piespriestu nāves sodu kā Vācijas nodevējiem. Nošaut slimu cilvēku ir neētiski,

⁷² -a. Ar izrādēm no nometnes uz nometni //Latviešu Ziņas. – 1949. – 26. marts.

⁷³ Turpat.

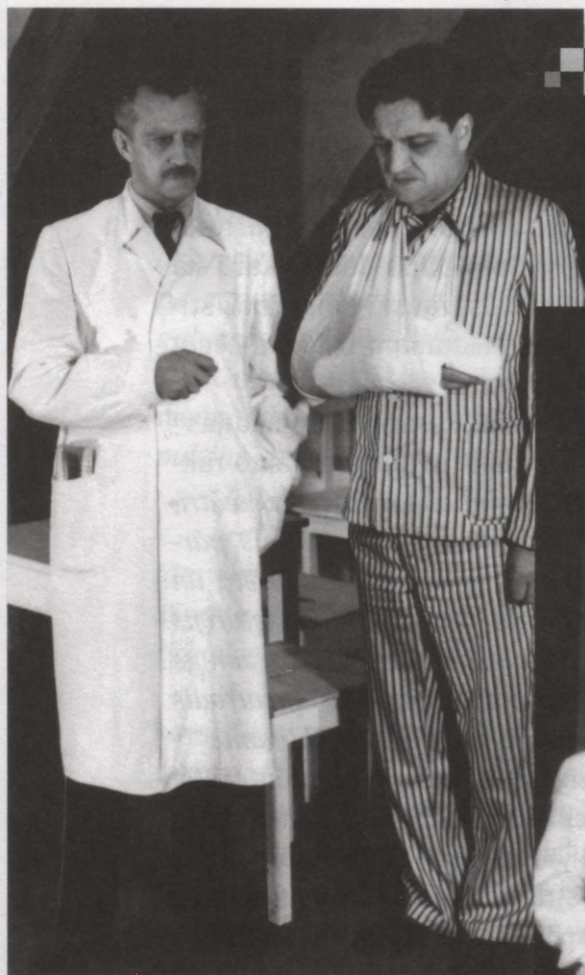
ar veselu gan var izrīkoties, kā tīkas, – tādu paradoksu Zīverts izvirza lugā, kas nosaukta par „Karātavu komēdiju”. Bieži vien mēdz runāt par karātavu humoru, varētu sacīt – melno humoru, un baigs, drūms humors caurauž arī Zīverta uzrakstīto lugu. Tās centrālais tēls ir latviešu puisis Medums, kas cenšas palīdzēt visiem karavīriem aizbēgt, taču nelaiemes biedri sāk viņu turēt aizdomās. Tas ir psiholoģiskas spriedzes pilns darbs, kurā kā gaišs pavediens ievijas Meduma un Māsas trauklā mīlestības stīga. Var tikai piebilst, ka lugas beigās Medumam izdodas bēgot izglābties un brīvībā izkļūst arī apcietinātie vācieši.

Volfgang Dārziņš, rakstīdams par „Karātavu komēdijas” izrādi Eslingenas Latviešu teātrī, arī atzīst lugas neparasto raksturu: „Zīverta „Karātavu komēdijas” uzvedums Eslingenas teātrī, no kura šoreiz it kā nekā daudz negaidīja, bija patīkams pārsteigums, lai neteiktu vairāk. Katrā ziņā tā bija visai izturēta un noskaņota izrāde. Inscenētājs Kārlis Veics savu darbu bija ieturējisklusinātos toņos, palīkdams aizvien kamerstila rāmjos. Visai zīmīgs bija arī Veica aktiera sniegums: savam ārsta tēlam viņš bija atradis ir teicamu raksturojumu, ir pietiekami dzīvu iekšēju piepildījumu.”⁷⁴

Kārlis Veics bija korekts, atturīgs, reizē patiesi humāns ārsts, kas tur godā mediķa profesijas cildeno zīmogu, bet medicīnas māsu tēloja daudz pieredzējusi Lilija Štengele. Lugā autors nepavisam šai sievietei nav paredzējis straujas mīlas izpausmes, taču aktrise apliecināja savu patieso spēju darboties arī kamertoņos veidotā izrādē. Problemātiskāk bija ar centrālās lomas – Meduma traktējumu. Lugā tas ir pavisam jauns puisis, palātas biedri viņu saukā par pienapuiku un ciniski jautā, vai viņam kāda meitene ir, uz ko Medums atbild: „Nav.” Izrādē Medumu tēloja Jānis Lejiņš – jau padzīvojis, padrukns vīrietis, aktierim togad apritēja piecdesmit, viņš gan bija iekrāsojis tumšus matus un tos īsi apgriezis, taču gadu skaitu noslēpt nevarēja. Tāds bija toreizējo un senāko gadu teātra ikdienas princips: bija parasts, ka jauniešu lomas

⁷⁴ Dārziņš V. Mārta Zīverta „Karātavu komēdijas” izrāde Eslingenas teātrī // Latvija. – 1949. – 7. maijs.

Medums – J. Lejiņš

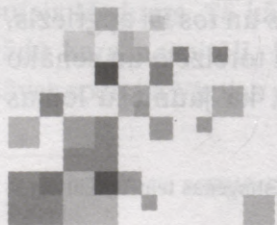
Māsa – L. Štengele

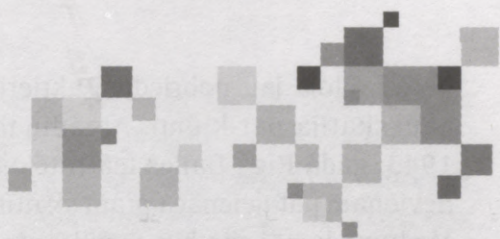

Medums – J. Lejiņš

Ārsts – K. Veics

M. Ziverta "Karātavu komēdija" Eslingenas teātrī

nereti tēloja jau nobrieduši aktieri, un ne skatītāji, ne kritiķi to neuzskatīja par kļūmi. Atgādināsim, ka Lilitai Bērziņai, kura 1943. gadā Rīgā Dailes teātrī tēloja Džuljetu, bija četrdesmit, un nevienam pat neienāca prātā skaitīt viņas gadus. Taču Jānis Lejiņš Meduma lomai gan bija mazliet par vecu. Protams, varēja vēlēties, lai šo jaunekli tēlo kāds no jaunajiem aktieriem, trupā tādi bija, bet viņiem trūka gan skatuves izglītības, gan pieredzes. „Karātavu komēdijas” izrādēs no jaunās paaudzes līdzdarbojās Gunārs Vērenieks, tēlojot vācieti Fuksu, un Edgars Gulbergs vācieša Everta lomā. Par viņiem recenzijā V. Dārziņš piemetināja: „*Pēdējo sniegums gan nav sevišķi spilgts.*”⁷⁵

Un tomēr „Karātavu komēdijas” iestudējums Eslingenas teātrī bija notikums, jo uz skatuves dzīvoja jauns dramatisks piesātināts darbs par pavisam nesenās pagātnes tēmu un tajā darbojās teicams aktieru ansamblis. Vācu karatiesas prokurors Obersts Reiņa Birzgaļa risinājumā bija klasisks militārista tēls, bet no dezertieriem izcēlās Augusts Mitrēvics Kinclis lomā, kurā visu laiku cīnījās divi spēki – cilvēks un nabaga velns.

Pirmizrādes vakarā 28. aprīlī Eslingenas Latviešu teātra zāle kā allaž skatītāju pilna. Ziedi, aplausi, pateicības vārdi, avīzēs parādās ziņas par turpmākajām viesizrādēm, kas paredzētas Ansbahā, Mīldorfā, Berhtesgādenā, Augsburgā, Memmingenē un 17. maijā Kleinkecā. Kā liecina statistika, „Karātavu komēdija” izrādīta 29 reizes, to noskatījušies 7096 skatītāji; varu atgādināt, ka „Minhauzena precības” redzēja 30 973 skatītāji – tātad četras reizes vairāk. Gaisā brieda pārmaiņu laiks. Laikraksts „Latviešu Ziņas” vēl pirms „Karātavu komēdijas” pirmizrādes nedaudz drastiski rakstīja: „*Tūlīt pēc atgriešanās teātris „trieciena tempā” gatavos jaunu lugu. Nevar taču nobeigt ar skaitli 13, jo „Karātavu komēdija” ir teātra 13. luga trimdā, tai 13 skatu, un tajā darbojas 13 personas un pirmā braucienā apmeklēs 13 nometnes.*”⁷⁶ Taču laikraksts „Latvija” pēc viesizrāžu turnejas uzskaitījuma sniedz arī

⁷⁵ Dārziņš V. Mārtiņa Ziverta „Karātavu komēdijas” izrāde Eslingenas teātrī // Latvija. – 1949. – 7. maijs.

⁷⁶ Ar 13. lugu pa 13 nometnēm // Latviešu Ziņas. – 1949. – 27. apr.

cita veida informāciju. „Iespējams, ka šis jauniestudējums un minētās viesizrādes ir pēdējās, kas latviešu trimdiniekiem būs skatāmas emigrācijā, jo, zināmiem priekšnoteikumiem labvēlīgi atrisinoties, teātris cer vienkopus izceļot uz ASV, kur Bostonas apkārtnē cer rast jaunu pamatu turpmākai dzīvei un darbam. Taču pašus teātra ļaudis tas nekādā gadījumā nav pamudinājis atmet līdzšinējam pašai dziedzīgajam skatuves darbam ar roku, gluži otrādi, mākslinieki cer turpināt darbu Vācijā, cik ilgi vien būs iespējams.”⁷⁷

Istenībā piepildījās abi pareģojumi – teātris straujā tempā sāka iestudēt nākamo darbu, taču tā vairs nebija no jauna uzrakstīta luga, bet Nacionālajā teātrī vairākkārt iestudētā Annas Brigaderes komēdija „Kad sievas spēkojas”. Leļiņam tā bija iespiedusies atmiņā, jo 1929. gadā Nacionālā teātra izrādē viņš bija tēlojis Ati. Vācijā tika sameklēts lugas eksemplārs, un 24. jūnijā – pašā Jāņu vakarā – Eslingenā varēja notikt pirmizrāde. Zāle atkal bija stāvgrūdām pilna, taču visus nomāca arī rūgta, mokoša apziņa: var būt, ka tā ir pēdējā izrāde. Par to ieminējās Volfgangs Dārziņš: „Visi pēdējie mēneši ir aizritējuši apziņā, ka Eslingenas teātris pamazām izirst. Graudiņa jau spēlē viņā krastā. Veics ir ceļā, Pence un Neimanis ir prom. Varbūt tādēļ daudzi uz „Sievu spēkošanos” gāja kā uz teātra pēdējo cīniņu ar likteni; un daudzi varbūt nemeklēja šai izrādē vairāk kā kādu dziestošu atspulgu, izskaņu no tā, kas kādreiz bijis.”⁷⁸

Tiesa, nekādu režijas jaunatklāsmju izrādē nebija, taču tā precīzi apliecināja to dienu Eslingenas teātra realitāti: pieredzējušiem teātra veterāniem nebija nekādu grūtību notēlot jau padzīvojušus lauku papus, mammas un sievas; tādi bija Valfrīda Streipa Sauspurvis, Jāņa Leļiņa Dāvis Krasts, Reiņa Bircgaļa Ludis, Augusta Mitrēvica Bičulis, vienīgi Lilijas Štengeles izvēle temperamentīgās Antrīnes lomai nelikās īsti piemērota. Toties izrāde apliecināja ko citu – teātrī „no bērnu autiņiem” ņipri izkūņojusies

⁷⁷ S. „Karātavu komēdija” Eslingenas teātrī // Latvija. – 1949. – 23. apr.

⁷⁸ Dārziņš V. Kad sievas spēkojas // Latvija. – 1949. – 29. jūn.

Atis – E. Gulbergs

Dāvis – J. Lejiņš

A. Brigaderes "Kad sievas spēkojas" Eslingenas teātrī

jaunā paaudze, un nu būtu īstais lielo lomu laiks: Atis bija Edgars Gulbergs, Janka – Marta Sala, Mīlis – Gunārs Vērenieks, Guste – Mirdza Melkerte, Laila – Olga Ūdre. Un Volfgangs Dārziņš priecīgs konstatē: „Dzīve mīl pārsteigt: ir zināmi gadījumi, kad šķietami beigtais pēkšņi slienās augšā un bēres tad izvēršas priekos. Vai to pašu mēs šoreiz nevaram teikt arī par „Sievu spēkošanos”? Patiesi, cik paradoksāli tas arī neskanētu, bet šī izrāde bija viss, tikai ne iziršana, tad jau drīzāk atdzimšanas sākums. Tas bija perfekts, šī vārda labākajā nozīmē, perfekts inscenējums, dzīvības un spraiguma piestrāvota fundamentāla izrāde. Aizbraukušo aktieru vietā talkā ir nākuši jauni – jauni kā „stāžā”, tā gados, un vienīgais, ko šajā izrādē varēja nožēlot, bija tas, ka šie jaunie nav sameklēti, saistīti teātrī jau agrāk.”⁷⁹ Izrāde „Kad sievas spēkojas” līdz ar to bija rītdienas solījums, tikai – šī gaišā rītdiena vairs nepienāca.

Kā gaišs un priecīgs notikums Eslingenas teātra gaitās bija 500. izrādes atzīmēšana 1949. gada 24. jūnijā ar tikko minēto Annas Brigaderes lugu. Pieci simti izrāžu – tas bija iespaidīgs skaitlis, un, pa gadiem tās sadalot, iznāca, ka katru gadu spēlētas 125 izrādes. Tas nozīmē, ka ik trešo vakaru vērās priekšskars kādai no Eslingenas teātra izrādēm, protams, pašā Eslingenā bija sniegta tikai daļa – 178 izrādes. Aprēķinot izrādījās, ka katrs nometnes iedzīvotājs šai laikā noskatījies 12 izrādes.

Sagaidot minēto apaļo izrāžu reizi, Jānis Lejiņš laikrakstā „Latvija” trīs turpinājumos publicēja plašu atmiņu rakstu par Eslingenas Latviešu teātrī piedzīvoto, un cita starpā viņš rakstīja: „Ne ziema, ne lietus, ne aukstums, ne tveice nav piespiedusi aktierus kapitulēt. Zobus klabinādami un baltus garaiņus elsdami vai sviedru straumes svīzdami, viņi vienmēr un atkal neatlaidīgi kāpuši uz skatuves dēļiem, lai smietos vai raudātu publikas priekšā. Vai nav daudz līdzības ar veco laiku „dell’ arte” ceļojošām komediantu trupām? Bet grūtībās jau cilvēki tuvāk iepazīstas viens ar otru. Un šī tuvība varbūt arī radīja to apskaužamo vienprātību, kas trupai ļāva pārvarēt šķietami tik nepārvaramus

⁷⁹ Dārziņš V. Kad sievas spēkojas // Latvija. – 1949. – 29. jūn.

izrāžu sagatavošanas un ceļošanas nenormālos apstākļus. Pieci simti izrādes šodien un šādos apstākļos – tas nav joks.”⁸⁰ Rakstu ciklu Lejiņš pabeidz ar vārdiem: „Paies gadi, un uz padarīto varēs skatīties kā uz pagātni no nākotnes perspektīvas. [...] Šai skatījumā daudz kas izlīdzināsies, pārciestās grūtības aizmirsīsies, daudz kas arī zudīs no atmiņas. Bet paliks paveiktā darba svētība. Šai ziņā nav daudz grēkots, un par to es mīlu latviešu aktieri, šo lielo bērnu ar mūžīgo smaidu sejā un ar spītu sakniebtās lūpās.”⁸¹

Vēl jau Eslingenas teātrī parādījās pāris jauniestudējumu. Tā pastāvīgais režisors Kārlis Veics 1949. gada vasarā bija jau aizceļojis, toties te vēl uzcītīgi darbojās cits dailenietis Augusts Mitrēvics, kurš labi atcerējās vācu laikā iestudēto pēc R. Blaumaņa stāsta veidoto Margas Teteres izrādi „Brīnumzālite”. Piedevām Eslingenā dzīvoja apgaismotāja Friča Lepņa dzīvesbiedre Elza Gintere, kas varēja iestudēt arī dejas, bet no senajiem daileniekiem ansamblī vēl bija Reinis Birzgalis un Augusta Mitrēvica sieva Lidija Liepiņa.

Dzīve ir sarežģīta: kad Eslingenas teātris tuvojās pēdējam cēlienam, uz turieni pārcēlās pieredzējusi aktrise Lita Zemgale un līdz ar viņu Kārlis Gulbergs – Edgara Gulberga brālis. No pieredzējušiem spēkaviņiem ierindā vēl bija Jānis Lejiņš, Reinis Birzgalis, Valfrīds Streips, arī Lilija Štengele un Ance Rozīte. 1949. gada 8. septembrī notika „Brīnumzālītes” pirmizrāde. Augusta Mitrēvica režijas darba pieredze vēl bija neliela, taču V. Dārziņš to vērtējis atzinīgi: “Augusts Mitrēvics savas pirmās režijas uguns kristības Eslingenas teātrī ir izturējis godam. Viņa uzdevums, ievērojot to, ka personāla lielāko daļu šimbrīžam sastāda jauni, nepiedzīvojuši spēki un ka režisoram bijis jācīnās arī ar paša dramatisējuma “vājuma punktiem”, nav bijis viegli veicams, nedz lēti aptverams. Tamdēļ neprasisim, lai režisors “Brīnumzālitē” no dotā aktieru pulka jau būtu uzbūris pilnvērtīgu ansambli, un tāpat nepārmetīsim, ja dažs, pārāk detalizēts tehnisks

⁸⁰ Lejiņš J. Ar 500 izrādēm latviešu nometnēs // Latvija. – 1949. – 8. jūn.

⁸¹ Turpat. – 15. jūn.

Kārlis – A. Lindbergs

Mare – E. Gintere

Priedītis – A. Mitrēvics

M. Teteres
"Brīnumzāļīte"
Eslingenas teātrī

Ilze – O. Ūdre

Vilhu Jānis – J. Lejiņš

rečitātīvs, dažs pirmizrādē vietumis jaužamais tempu gausums ir izkorigējies tikai trešajā un ceturtajā izrādē. Skaidrs ir tomēr, ka darbs ir rūpīgi un mērķtiecīgi vadīts. Pār visām lietām, ir redzams, ka pie „Brīnumzālītes” ir strādāts nopietni un pamatīgi.”⁸²

Dekorāciju gleznošanu Jāņa Kugas vietā bija uzņēmis Augusts Annuss. Iespējams, ka Kugam toreiz bija kādas veselības problēmas vai arī viņš bija pakļauts neskaitāmajām izceļošanas pārbaudēm, ko toreiz dēvēja par „skrīnīngiem”, jo aizdomīgie amerikāņi nebeidza bēgļu vidū meklēt kara noziedzniekus. A. Annuss bija izcils gleznotājs, taču skatuves dekorācijām viņa maigie pasteltoņi nebija piemēroti, un tās izskatījās kā pabalējušas. Pēc izrādes sūtnis Kārlis Zariņš devās uz skatuves, lai katram māksliniekam ar rokas spiedienu pateiktos par viņa sniegumu. Īpaši sirsnīgi viņš runājās ar Liliju Štengeli, kam šajā izrādē piekrita pavisam neparasta loma – vecā Dāča, bet Viļņu Jānis, kā jau to varēja gaidīt, bija Jānis Lejiņš.

Un tomēr nolemtības ēna pār teātri sāka slieties arvien nomācošāka. Pirmizrādes vakarā laikraksts „Latvija” rakstīja: „*Apstākļi, kādos tagad jādarbojas teātriem, kļūst arvien sarežģītāki. Izceļošana? Jā, protams, tas jau pats par sevi. Aizbrauc publika, aizbrauc aktieri, vai tas vairs kas jauns? Nupat, nupat jau likās, ka pēc 500. izrādes Eslingenas Latviešu teātris uz visiem laikiem nolaidīs priekškaru. Un tomēr nē – lūk, „Brīnumzālīte”. [..]*

*Ja tagad pajautājat Jānim Lejiņam, ko viņš domā par teātra nākotni, viņš atturīgi un apdomīgi pagroza galvu: „Tja... Reiz taču mēs aizbrauksim. Bet vēl nerakstiet, ka nu jau spēlēšanai beigas. Domājam par Raiņa „Krauklīti”, par Bomaršē „Figaro kāzām”. Bet...”*⁸³

Pirmizrāde notika. Eslingenas Latviešu teātris Jāņa Lejiņa režijā vēl parādīja Jāņa Jaunsudrabiņa „Jo plīks, jo traks”. Reinis Birzgalis tajā tēloja neparastu lomu – viņš bija jaunsaimnieks Jānis Lazdiņš, kura mājai vajadzīga saimniece, un tālab viņš brauc sievas lūkoties uz pilsētu pie bagātās vecmeitas Bertas Butes, ko

⁸² Dārziņš V. „Brīnumzālīte” // Latvija. – 1949. – 17. sept.

⁸³ S. Eslingenas Latviešu teātri uzdīgusi Brīnumzālīte // Latvija. – 1949. – 10. sept.

tēloja Lilija Štengele. Dekorācijas vēlreiz uzņēmās gleznot Jānis Kuga. Un tomēr palika liktenīgais: „Reiz taču mēs aizbrauksim.” Jautājums bija vairāk nekā aktuāls: „Kas notiks ar teātri, kad būsiet prom? Vai paliks kāds kodols, vai teātra vadība varēs atstāt tam savu svētību, uzticēt organizāciju un tehnisko pieredzi?”

„Par to ir domāts,” atsaka J. Lejiņš, „vēl jau kādu laiku Vācijā paliks administrators J. Kājiņš, paliks aktieri ar erudīcijas bagāto Liliju Štengeli priekšgalā, kaut arī viņi reiz savicinās spārnus.”⁸⁴

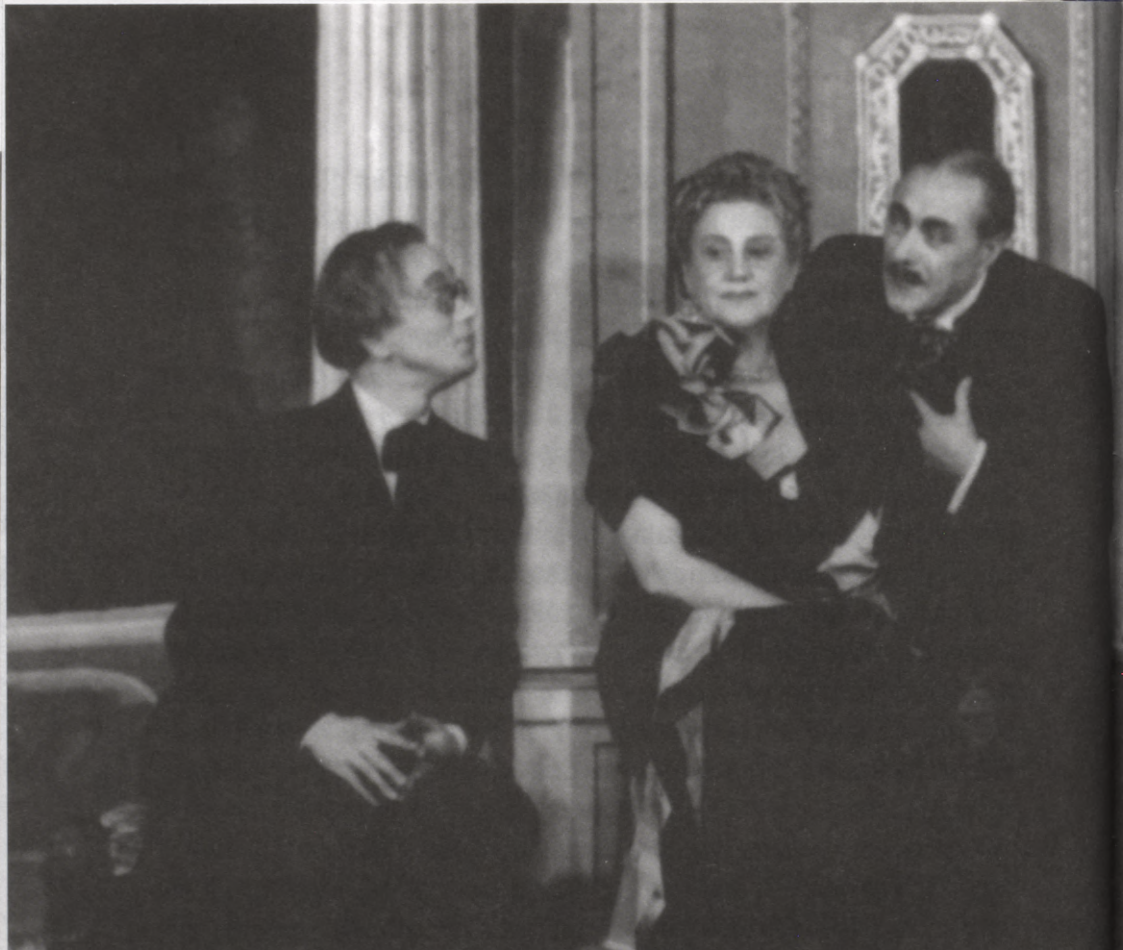
Un spārnus viņi tiešām savicināja. Novembra beigās uz Ameriku aizbrauca Reiņa Birzgaļa ģimene, uz turieni posās arī Jānis Lejiņš, pirms aizbraukšanas laikrakstā „Latvija” publicēdams tādu kā atvadu rakstu, kam lika virsrakstu „Teātrim izbeidzoties”:
„Laika dzirnas maļ lēni, bet droši. Tuvojas nenovēršamais mūsu trimdas dzīvē, un proti – strauji samazinoties trimdinieku skaitam Vācijā, tiek spēji apdraudēta profesionālo teātru eksistence, un mākslinieki auj kājas tālākam ceļam. Abi lielākie teātri – Eslingenas un Mērbekas, sniegdami katrs tuvu pie 600 izrādēm, gatavojas aizvērt savas durvis. Protams, nav teikts, ka teātra izrādes vispār izbeigsies. Vēl jau šepat paliks viens otrs aktieris, un, kur tādu atkal būs salasījies 3–4, būs arī teātra izrādes. Skaidrs, ka tādām izrādēm būs vairāk nejaušības raksturs, ne mērķtiecīga darbība, kā tas bija abos lielajos teātros. [..]

Liels izcils posms latviešu teātra vēsturē tuvojas savam noslēgumam. Varam mierīgi sacīt – šai laikā augusi māksla, auguši aktieri, auguši paši skatītāji. Vajadzēja daudz garīga spēka, lai tik nestabilos un materiāli grūtos apstākļos nenoietu no īstā ceļa, kas ved uz cilvēces gara augstumiem. Šis laiks lai paliek kā sagatavošanās laiks un pārbaudījums nākošam jaunam posmam, kas nenoliedzami nāks, – mēs tikai nezinām, kad.”⁸⁵

Var jautāt: vai tiešām vajadzēja aizbraukt? Vai nevarēja palikt turpat Vācijā? – Nevarēja. Kopš kara beigām bija pagājuši jau

⁸⁴ S. „Jo pliks, jo traks” Eslingenas Latviešu teātrī // Latvija. – 1949. – 29. okt.

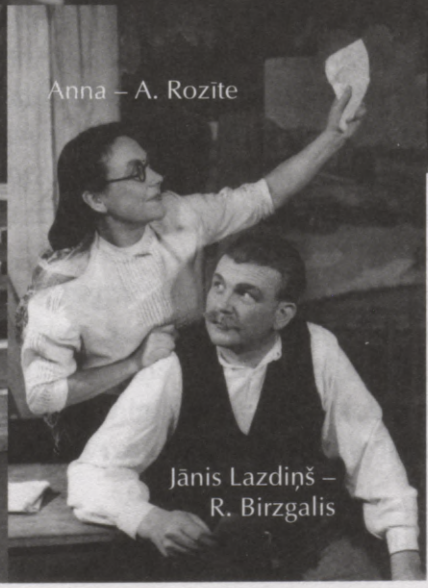
⁸⁵ Lejiņš J. Teātriem izbeidzoties. – Latvija. – 1949. – 26. nov.

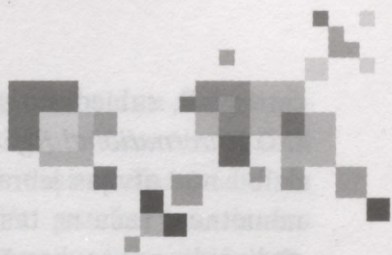
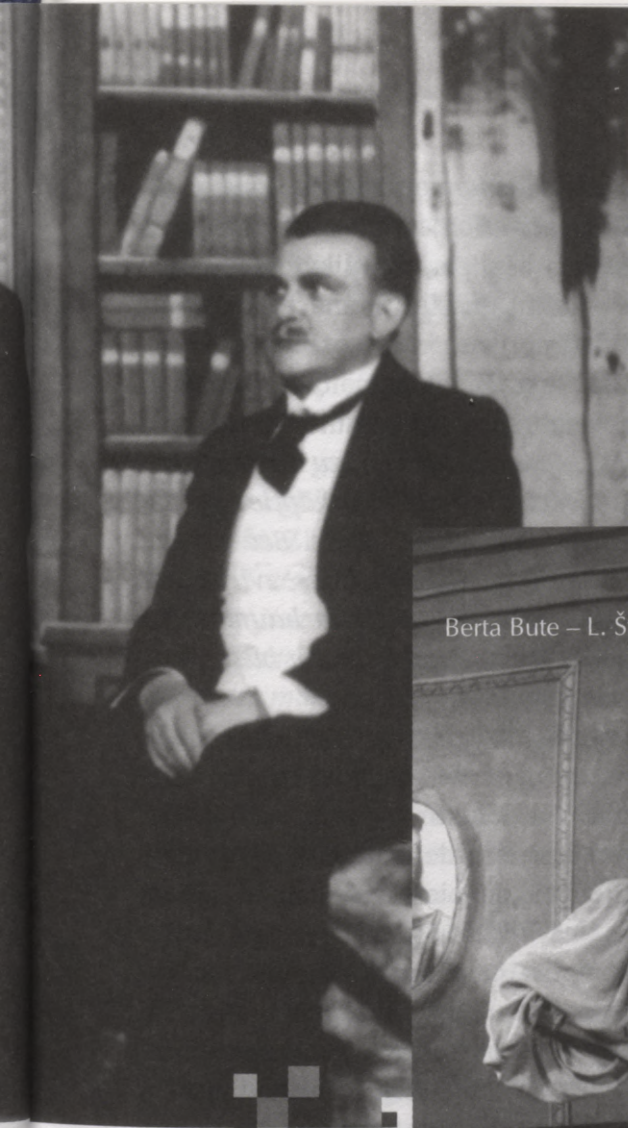
Berta Bute –
L. Štengele

Anna – A. Rozīte

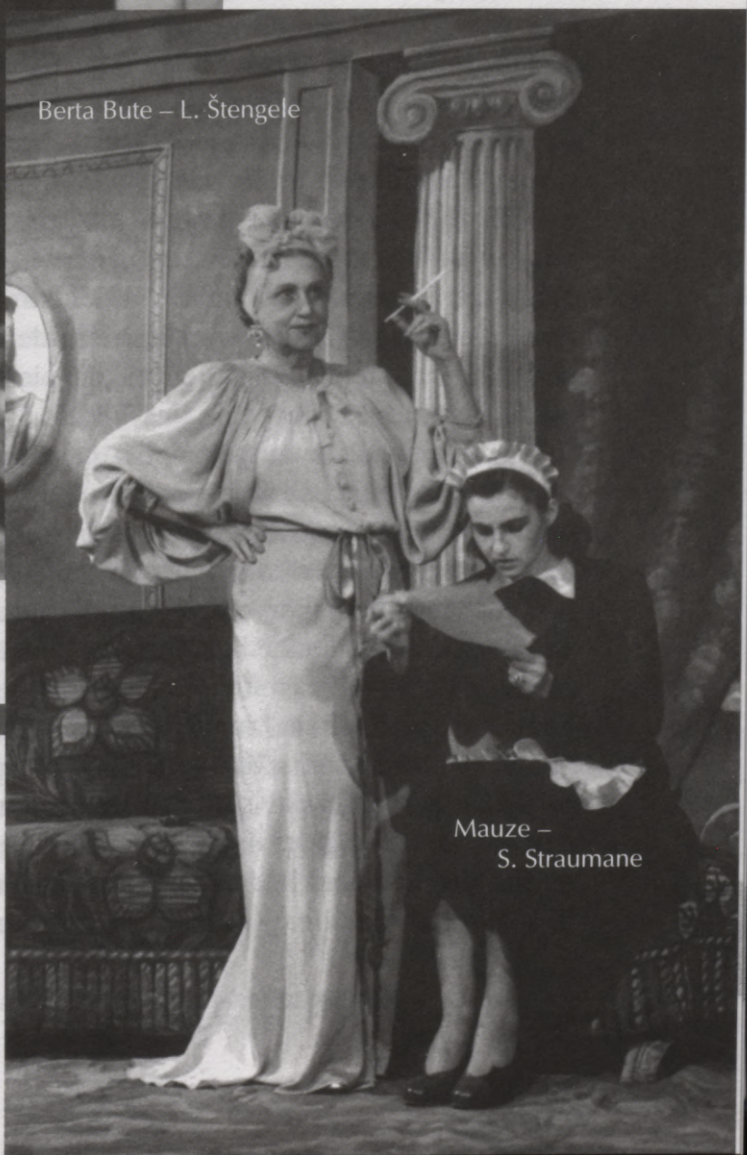

Jānis Lazdiņš –
R. Birzgalis

J. Jaunsudrabiņa
"Jo pliks, jo traks"
Eslingenas teātrī

Berta Bute – L. Štengele

Mauze –
S. Straumane

četri gadi, sabiedroto spēku pārvaldes organizācijas UNRRA un IRO (*International Refugees Organization*) sāka sašaurināt palīdzību no Latvijas iebraukušajiem bēgļiem, tika likvidētas bēgļu nometnes. Taču ne tas vien – prātu un sirdi nomāca doma par rītdienu – par to, kas Eiropā īsti notiks.

Tālaika noskaņojumu pauž Reiņa Birzgaļa meita Rasma Birzgale-Vītola 2003. gada 25. novembrī rakstītā vēstulē: *“Liela izklīšana īsti sākas ap 1949. gada vidu. Līdz tam visi jau cerēja, patiešībā sapņoja, ka sabiedrotie piespiedīs Staļinu atkāpties pirmskara robežās. Un tad mēs varētu atgriezties mājās. Bet – sapņi izrādījās tikai sapņi... Stāvoklis Eiropā likās nedrošs; zviedri pat bija izdevuši krieviem baltiešu leģionārus. Klīda baumas, ka sabiedroto karaspēks Eiropu atstās, un tad krieviem būs brīvas rokas ar bēgļiem darīt, ko vien grib.”*⁸⁶

Vēl divi iestudējumi Eslingenas teātrī parādījās, taču ansamblis tad jau bija stipri izklīdis, arī pieredzes bagāto režisoru vairs nebija. 1949. gada 15. decembrī Valfrīda Streipa režijā notika Mārtiņa Zīverta lugas „Ķīnas vāze” pirmizrāde, kurā galveno lomu – Cērpa kundzi – tēloja Lilija Štengele, no pieredzējušiem aktieriem piedalījās Ance Rozīte – Ella un Valfrīds Streips – Notārs, toties Valda Virša lomā sevi varēja apliecināt Gunārs Vērenieks.

Lilija Štengele Eslingenai palika uzticīga līdz galam: viņa šai teātrī iestudēja pēdējo lugu – tā bija Konstances Miķelsones „Slinkā sieva”. Uzticīgs teātrim palika arī Jānis Kuga, darinādams šai izrādei scenogrāfisko veidolu. Pirmizrāde notika 1950. gada 11. februārī, Gāršu māte bija Ance Rozīte, Miķelis – Gunārs Vērenieks, Velde – Valfrīds Streips, Alvīne – Lilija Štengele, viņiem līdzdarbojās Andrejs Lindbergs – Indriķis, Olga Ūdre – Anita, Skaidrīte Straumane – Marija. Tie bija pēdējie mohikāņi. Un tad priekšgars aizvērās pavisam. Eslingenas Latviešu teātris beidza pastāvēt. Tas bija grūts un reizē skaists cēliens, viens no latviešu teātra augstākajiem lidojumiem, kas turpināja to ceļu, pa kuru bija iets Latvijas neatkarības laikā un kurš, par spīti visam,

⁸⁶ Vēstule V. Hausmaņa arhīvā.

turpinājās arī vācu okupācijas laikā. Bēgļu nometņu dzīves apstākļi nepavisam nebija spoži, taču daudzi profesionālie aktieri Eslingenā bija kopā un – pats galvenais – viņi varēja strādāt un sirdi ielikt darbā. Protams, būtu pārspīlēti prasīts, lai trimdas apstākļos rastos gluži jauni režijas meklējumi un jaunatklāsmes, taču augstā profesionālā līmenī te dzīvoja mūsu klasikas darbi. Īsta zvaigžņu stunda Eslingenas teātrī bija Mārtiņam Zīvertam, un te savu gaitu iesāka jauna kaluma dramaturģijas darbi – Anšlava Eglīša un Teodora Zeltiņa lugas. Jānis Kadilis laikrakstā „Latviešu Ziņas” 1948. gadā rakstīja: „... ir jau rādīts, ka gara valstībā visiem viltos diezgan, kam vien griba godīgi un spēja cilvēcīgi just. Ir rādīts, ka arī mazais var būt liels, ja vien viņam ir kas pašam savs un neatvietojams. Tā vien liekas, ka latviešu skatuves mākslinieku darbs šais grūtajos apstākļos būtu uzskatāms piemērs dzejnieka gudrajam teicienam: mēs būsīm lieli tik, cik mūsu griba. [..]

Par savu galveno uzdevumu teātris uzskatīja sniegt skatītājiem pašu tautas rakstnieku labākos darbus, protams, cik to atļauj visai ierobežotās iespējas.”⁸⁷

Eslingeniešiem griba bija liela, un radās vērtīgas izrādes – tas bija garīgs balsts bēgļu gaitās nonākušajiem tautiešiem. Irma Liepsala atmiņās secina: „Nevajadzēja būt speciālistam, lai saskatītu, kā ar katru jaunu izrādi teātra mākslinieciskais līmenis auga un cēlās, kā atraisījās aktieru pašu arodnieciskā māka un spēles prieks, kā jaunie, mazāk piedzīvojušie aktieri pieauga spēles erudīcijā un mākslas pārvaldīšanā. Katra teātra izrāde bēgļu sabiedrībā bija notikums par sevi, bija svētku un lielas pacilātības diena kā aktieriem pašiem, tā skatītājiem, kas ieradās ne vien no tuvākās apkārtnes, bet arī tālākām nometnēm. Mazā vingrotāju zāle vienā izrādes vakarā visus skatītājus nekad nevarēja uzņemt, pat ne divos, un notika vairāki atkārtojumi. Eslingenas Latviešu teātra slava ātri izplatījās pa visām pārējām latviešu bēgļu nometnēm Vācijā. [..]

⁸⁷ J. K. ievērojams darba posms // Latviešu Ziņas. – 1948. – 17. marts.

1951. gada sākumā teātris beidz eksistēt, līdz ar lielāko daļu bēgļu aizbraucot arī pēdējam aktierim uz citu kontinentu, lai ar jaunām cerībām un jaunu apņemšanos sāktu savu cīnīšanos vēlreiz no gala, citā zemē un citos apstākļos.”⁸⁸

Pēc gada laikrakstā „Latvija” parādījās raksts ar visai zīmīgu virsrakstu: „Nav vairs „mazās Rīgas””: „Eslingenas latviešu kolonija pirms pāris gadiem sevi vēl lepni dēvēja par „mazo Rīgu”. Tagad „dzīvais inventārs” saplacis uz 300 tautiešiem, oficiālajos sarakstos to skaits ir vēl mazāks. Lai gan vispārējā izceļošana tikpat kā apstājusies, no Eslingenas vēl šinīs dienās dažas ģimenes individuāli izceļo uz ASV un Kanādu [..]. IRO aprūpei izbeidzoties, eslingeniešiem pašiem pirmajiem laimējās izvietoties privātos dzīvokļos. Baraku tur nekad nav bijis, bet kalna kolonijas kazarmas lika atbrīvot jau pirms divi gadiem. Latvieši tikai nedzīvo vairs kompakti blokos, bet izkaisīti pa visu pilsētu.”⁸⁹

Mērbekas Latviešu teātris

Laiks pēc Vācijas kapitulācijas latviešu bēgļiem bija mokoša nemiera pilns: kas būs ar šo valsti, kurā no austrumu puses ienācis krievu karaspēks, bet rietumu apgabalus ieņēmuši ASV, Lielbritānijas un Francijas bruņotie spēki? Neziņa par rītdienu nomāca arī tos teātra darbiniekus, kuru pagaidu mājvieta bija Vācijas vidienē un ziemeļos.

Grosllengdenā, kas atrodas desmit kilometru no Getingenas, bija apmeties Osvalds Uršteins ar dzīvesbiedri Hildu Princi, taču arī šajā juku laikā režisors domāja par latviešu teātra izveidi. Ir 1945. gada 3. maijs, un piezīmju grāmatiņā Uršteins ieraksta: „Es atkal Getingenā. Noskaidroju, ka teātra lietās būtu jāiet pie

⁸⁸ *Liepsala I.* Latviešu teātris Eslingenā // ALA Kultūras biroja Biļetens. – 1965. – Nr. 13. – 127. lpp.

⁸⁹ Nav vairs “mazās Rīgas” // Latvija. – 1952. – 17. maijs.

kapteiņa Nelsona, bet vēl neēju. Anġļu, amerikāņu un krievu armijas satikušās Mēklenburgā uz līnijas Vismāra–Vitenberga–Stendāla. Ziņas arī par Hitlera nāvi.”² Dažas dienas vēlāk seko ieraksts: „7. maijā plkst. 2 no rīta noslēgts miers, t. i., parakstīta Vācijas beznoteikumu kapitulācija. 7. maijs izsludināts par svētku dienu. Karš Eiropā beidzies, turpinās vēl karš pret Japānu.”³ Taču jau 15. maijā Uršteins piezīmē: „Iesniedzu Nelsonam informācijas lūgumu teātra lietā.” 23. maijā pienāk atbilde, bet tā ir visai dīvaina: „Nelsons man dod atbildi, ka teātru atvēršana pagaidām nav paredzēta un ka vispār teātra jautājumos jāgriežas pie vāciešiem, ne pie militārās komandantūras.”⁴ Turpmākais laiks paiet neziņā, pienāk gan vēsts, ka Groslingenā iebraucis Jānis Zariņš ar kundzi. 26. jūnijā no Giftenes pienāk ziņa no Hugo Skrastiņa – viņš aicina Zariņu un citus teātra ļaudis uz Gifteni. H. Skrastiņš Vācijā trimdas teātru sākotnēji izvērsa ļoti aktīvu darbību. Vācu laikā Latvijā viņš bija amatieru teātru režisors Zemgalē. Skrastiņš bija jauns, enerģijas pārpilns un to lika lietā Vācijā teātru organizēšanas procesā. 3. jūlijā neliela grupa teatrāļu – Osvalds Uršteins, Kārlis Lietiņš un Jānis Zariņš – ar ģimenēm nolemj pārcelties uz Gifteni, lai sāktu tur veidot latviešu teātri, taču visai sarežģīta problēma toreiz bija pat automašīnas sagādāšana, un Skrastiņa apsoltās mašīnas gaidās paiet gandrīz viss jūlijs. Kad nu Nacionālā teātra aktieri nokļūst Giftenē, atklājas, ka bēgļu nometnes ziemas periodā tur nemaz nebūs. Ieraksts Uršteina piezīmju grāmatiņā 3. augustā: „Arvien skaidrāks top, ka Giftenē nebūs ziemas nometne. Nolemjam steidzīgi meklēt vietu, kur apmesties un organizēt trupu. Skrastiņš apsoltās vietu meklēt.”⁵

Skrastiņš piemērotas vietas meklējumos dodas uz Oldenburgu, pa ceļam iegriežoties Mērbekā, nelielā lauku ciematā, tur no anġļu komandanta dabū teātra vajadzībām kādu ēku, un jau

² O. Uršteina piezīmju kalendārs 1945. gadam. V. Hausmaņa arhīvs.

³ Turpat.

⁴ Turpat.

⁵ Turpat.

9. augustā Uršteini kopā ar Lietiņu ģimeni (komponistu Kārli Lietiņu un Mildu Zīlavu) pārceļas uz Mērbeku. Jānim Sudrabkalnam kādā dzejolī ir rinda: „*Vai tur kā pasakā tiem klājas?*”⁶ Tāpat varētu jautāt par tiem argonautiem, kas ieradās Mērbekā. Atbilde manāma jau piezīmju grāmatiņas pirmajā ierakstā 9. augustā: „*Istabas tukšas – tikai četras sienas. Dabonam tikai gultas maisus.*”⁷

Mērbekas ciems atradās apmēram trīs kilometru attālumā no Štathāgenes pilsētas kādreizējā Šaumburgas–Lipes grāfistē. Ciemata centrā slējās vecas vēdzirnavas, bet no sarkaniem ķieģeļiem celtās ēkas, kas rindojās gar nelielās ieliņas malām, bija tukšas un neapdzīvotas. Angļu virspavēlniecība vāciešus uz trim gadiem bija izlikusi no mājām, sodot viņus par nekorektu rīcību Otrā pasaules kara laikā: tur notriekti angļu lidotāji, bet vācieši viņiem nav snieguši palīdzīgu roku. Mājas bija tukšas, to iedzīvotāji, protams, līdzī bija paņēmuši visu iedzīvi, un tālab arī Uršteiņam pirmās dienas nācās pavadīt četras kailās sienās. Taču tieši šajā ciematā izveidojās paprāva bēgļu nometne ar aptuveni 1300 izceļotājiem no Latvijas, Lietuvas un Igaunijas.

Mērbekas nometnē pamazām sāk nākt kopā teātra ļaudis. 15. augustā ierodas bijušais Dailes teātra aktieris Kārlis Ģermanis, un 18. augustā notiek pirmais koncerts, kurā apvienojas mūziķi ar aktieriem, bet laikraksts „Trimda” ievieto rakstiņu ar daudzsolu virsrakstu „Top latviešu teātris”. Tajā sacīts: „*Mērbekas latviešu nometnes mākslas kopa š.g. 18. augustā sarīkoja pirmo koncertu. Plašajā programmā bez diriģenta Ilvesa vadītā kora piedalījās arī Nacionālā teātra aktieris O. Uršteins, aktrises E. Freimane un A. Kalniņa. O. Uršteins izteiksmīgi deklamēja Blaumaņa „Tālavas taurētāju”.*”⁸ Un tālāk tepat lasām: „*Sevišķu ievēribu pelna ziņa, ka Mērbekā nodibinājies latviešu teātris režisora O. Uršteina mākslinieciskajā vadībā. Ansambli minami Nacionālā teātra aktieri M. Zilava, M. Zīle, H. Prince, H. Gobzine, Dailes teātra akt. K. Ģermanis u.c. Citus aktierus, kas izkaisīti pa visu Vāciju,*

⁶ Sudrabkalns J. Kopoti raksti. – R., 1958. – 2. sēj. – 260. lpp.

⁷ O. Uršteina piezīmju kalendārs 1945. gadam. V. Hausmaņa arhīvs.

⁸ Top latviešu teātris // Trimda. – 1945. – 29. aug.

patlaban vēl vāc vienkopus. Teātris nodomājis uzsākt darbību ar M. Ziverta komēdiju „Ķīnas vāze”.⁹

Informācija bija dota, atkāpšanās ceļa vairs nebija, lai gan jaunais teātris īstenībā nodibinās tikai 25. augusta naktī. Uršteina piezīmju kalendārā palicis ieraksts: „Naktī uz sestdienu, 25. augustā, dibinām koop. sabiedrību „Latviešu teātris”. Dibinātāji ir Uršteins, Prince, Skrastiņš, Lietiņš, Zilava un K. Ģermanis. Valdē ievēl Skrastiņu, Lietiņu un mani. Skrastiņš valdes priekšsēdētājs un saimnieciskais vadītājs. Es – mākslinieciskais vadītājs.”¹⁰

Laikrakstā „Tēvzeme” atskatā par teātra dibināšanu sacīts: „Kopa nodibina teātra ansambli, kas darbosies uz sabiedriskiem, kooperatīviem pamatiem. Tūlīt paraksta statūtus. Tā 25. augusta naktī var uzskatīt par Nacionālā teātra trimdas kopas dzimšanas brīdi.”¹¹

Teātris tobrīd bija nodibināts, tā sakot, uz papīra, taču tā nosaukums bija citāds: jaundibināto mākslas iestādi sauca par Latviešu teātri Mērbekā, bet sadzīvē un rakstos tas allaž minēts vienkārši kā Mērbekas teātris.

Pēc tam, kad teātra statūti bija parakstīti, sākās organizēšana; situācija Vācijā dažā ziņā atgādināja 1870. gadu Rīgā, kad pie Latviešu teātra vadīšanas stājās Ādolfs Alunāns; arī toreiz vajadzēja visu sākt no nulles un vispirms – sapulcēt daudz maz piemērotus aktierus. Ā. Alunāns to dēvēja par „aktieru zvejošanu”. Kaut kas līdzīgs bija jāveic Uršteinam, tikai atšķirība tā, ka 1945. gadā vajadzēja savākt Vācijā izklīdušos Latvijas teātru profesionālos aktierus. Svešajā zemē viņi dzīvoja kur nu kurais. Jau 25. augustā Uršteins dodas uz Detmoldu, lai sastaptu aktrisi Almu Maču un iesaistītu viņu trupā. Tas izdodas. Pa ceļam režisors satiek Dailes teātra aktieri Vilibertu Štālu, un arī viņš piekrīt darboties Mērbekas ansamblī. 27. augustā Uršteins ierodas Vēdelā un uzaicina ansamblim pievienoties Kārli Baltpurviņu, kas latviešu skatuvē pazīstams ar Dzeldes vārdu. Gēstahtā izdodas pierunāt

⁹ Top latviešu teātris // Trimda. – 1945. – 29. aug.

¹⁰ O. Uršteina piezīmju kalendārs 1945. gadam. V. Hausmaņa arhīvs.

¹¹ A. Bd. Aktieru vasara trimdā // Tēvzeme. – 1946. – Nr. 38.

Rūdolfu Mucenieku, pēc tam arī Jāni Šābertu, skatuves gleznotāju Ēvaldu Dajevski un Oļģertu Bruņinieku. Lībekā noris sarunas ar Jēkabu Zaķi un Toniju Kalvi – arī viņi piekrīt darbam Mērbekā.

1945. gada 1. septembrī Uršteins aizbrauc pie Jāņa Zariņa. „Pēcpusdienā aizbraucu ar Skrastiņu pie Zariņa. Izstāstu visu, kas padarīts un kāds stāvoklis. Viņš ar mieru tagad braukt. Norunājam, ka pēc nedēļas viņi brauks. Nolemjam teātra darbību sākt ar 2 lugām – Pazudušo dēlu un Ķīnas vāzi. Viņš vadīs pirmo, es otro. Pārrunājam drusku arī sadalījumus.”¹²

Trupa vēl pilnībā nebija sakomplektēta, taču darba plāni bija skaidri, un jāteic – tie bija visai vērienīgi, jo vienlaikus režisori grasījās sākt darbu pie divām lugām – tātad bija nepieciešami divi aktieru ansambļi.

Augusta sākumā cita pēc citas ierodas aktieru ģimenes: no Detmoldas atbrauc Alma Mača, no Lībekas – Jēkabs Zaķis un Tonija Kalve, bet pavisam dīvaini Mērbekā ierodas Ansis Mitrēvics, kas pēc radiatoraizjumiem bija pazīstams kā Ansis Auza. Aktrise Marianna Zīle atceras: „Bet kādā vēlā vakarā pie Silmaču durvīm pieturēja dīvains pajūgs; kaste uz diviem auto riteņiem, iekšā divi zemi sēdekļi, un priekšā aizjūgts liels, brūns zirgs. Trupā izcēlās uztraukums – kurš gan varēja būt tik bagāts un turēt šajos laikos zirgu, kas jābaro arī tad, kad nekust? Drīz noskaidrojās, ka visa šī braucamā īpašnieki ir kolēģa Ansis Mitrēvics ar kundzi. Mēs bijām priecīgi par katru nākošo kolēģu, kas ieradās mūsu pulkā.”¹³ Jāpiebilst, ka par Silmačiem sauca vienu no mājām, kurā bija apmetušies nākamā teātra aktieri. Otru māju sauca par Pūslīšiem, bet trešā, kas atradās nedaudz atstatu, tika nodēvēta par Jelgaviņu.

13. septembrī, tādā zīmīgā datumā, desmitos no rīta trupa sanāk kopā, lai sāktu strādāt. Skrastiņš teic svinīgu runu, visi nodzied Latvijas himnu, Uršteins paziņo lomu sadalījumu lugai “Ķīnas vāze”, un 14. septembrī notiek pirmais mēģinājums, sākas

¹² O. Uršteina piezīmju grāmatiņa. V. Hausmaņa arhīvs.

¹³ Zīle M. Es jums stāstīšu neaizmirstamo par Mērbekas teātri // Laikmets. – 1953. – Nr. 19. – 22. lpp.

regulārs darbs. Pamazām ansamblim piepulcējas vēl citi aktieri: no Eslingenas uz Mērbeku pārnāk Maiga Damroze, Ņina Melbārde, no gūstekņu noņemnes atgriežas Pēteris Dumpis.

Mērbekas teātra ansamblis veidojas galvenokārt no Nacionālā un Dailes teātra aktieriem, režiju gan pārstāvēja Nacionālais teātris. Teātra atklāšanas gadā trupu veidoja Alma Mača, Helga Gobzine, Jānis Šāberts, Rūdolfs Mucenieks, Osvalds Uršteins, Ansis Mitrēvics, Oļģerts Parņickis, Viliberts Štāls, Pēteris Dumpis, Jānis Neimanis, Jēkabs Zaķis, Kārlis Lagzdiņš, Hilda Prince, Marianna Zīle, Kārlis Dzelde, Elza Siliņa-Pūce, Kārlis Ģermanis, Milda Zīlava, Maiga Damroze, Tonija Kalve, Emma Skujiņa. Vēlāk trupas sastāvs nedaudz mainījās, daži aktieri aizgāja, citi nāca viņu vietā, taču pamatsastāvs palika nemainīgs. Saglabājies kāds Mērbekas Latviešu teātra personāla saraksts uz 1948. gada 1. jūliju. Personālu veidojuši 47 dalībnieki, no tiem 21 aktieris, taču daži veikuši arī skatuves strādnieku pienākumus vai arī dažkārt minēti tikai kā skatuves strādnieki, tā, piemēram, reģistrēts vecākās paaudzes aktieris Miķelis Sveilis. Aktieru skaitā bija: Kārlis Dzelde, Pēteris Dumpis, Kārlis Ģermanis, Kārlis Lagzdiņš, Roberts Mucenieks, Oļģerts Parņickis, Viliberts Štāls, Jānis Šāberts, Osvalds Uršteins, Jēkabs Zaķis, Herta Gobzine, Milda Zīlava, Marianna Zīle, Hilda Prince, Tonija Kalve, Emma Skujiņa, Maiga Damroze, Alma Mača, Ņina Melbārde. Kā aktieri un skatuves strādnieki minēti Pēteris Ozoliņš, A. Plasiņš, Edgars Podiss. Režisori – Osvalds Uršteins un Jānis Zariņš, skatuves gleznotājs – Ēvalds Dajevskis, dramaturgs – Jānis Roze, mūzikas konsultants – Kārlis Lietiņš, suflēzes – Lija Kaugure un Marta Zariņa. Bez tam minēti skatuves strādnieki, šoferis, apgaismotājs, galdnieks, mūziķi. Sarakstu parakstījis Rūdolfs Mucenieks kā sekretārs.

Jau Mērbekas teātri dibinot, visiem ir skaidrs, ka izrādes nevarēs notikt tikai šajā nelielajā vācu ciematā, lai gan tur latviešu bēgļu skaits sniedzās pāri tūkstotim, tālab būs jādodas viesizrāžu braucienos. Šī atziņa minēta arī vienā no pirmajiem rakstiem par Mērbekas teātri: „*Ir skaidrs, ka trimdas apstākļos vieta tikai ceļojšam ansamblim.*” Taču, lai brauktu viesizrādēs, vajadzīgs savs

transporta līdzeklis. „*Palīgā nāk laimīgs gadījums: ar Lībekas Sarkanā Krusta gādību ansamblis iegūst smago auto, un šī pati latviešu iestāde patapina arī pirmos naudas līdzekļus.*”¹⁴

Par transporta līdzekļa sagādi 29. augustā raksta Uršteins: „*Milzīga cīņa par mašīnu. Meklē telpas darbnīcai, kas patreiz novietota mums domātā mašīnā, kas ir īsts drednauts.*”¹⁵ Ar lielām grūtībām šī lielā, garā mašīna tiek sagādāta, un turpmāk to visi tā arī dēvē – par drednautu, savukārt rakstniece Rita Liepa vēlāk to nosauc par „sapņu kulbu”. Mariannas Zīles atmiņās šī „sapņu kulba” tēlojas šādi: „*Un tiešām, pēc pāris dienām pa nometnes vārtiem ieripoja kaut kas liels un varens, tāds kā maisījums starp baraku un autobusu un saucās „Drednauts”. Domāju, nebūs latviešu bēgļa, kas nebūtu redzējis Mērbekas teātri un Drednautu.*”¹⁶

Šo drednautu atmiņās raksturojis arī Vilberts Štāls: „*Tumši zaļa, smagi krauta automašīna ripo pa britu zonas kara laikā bojātām šosejām un autoceļiem. Pa daļai tā atgādina Rīgā pazīstamo Melno Bertu cietumnieku pārvadāšanai, pa daļai autobusu, bet auto speciālists varbūt minēs, ka savā pirmveidā tā ir bijusi bruņuplāksnēm segts 6 tonnīgs reno, vēlāk papildināts ar speciālu virsbūvi; uzmanīgi tā lien caur dzelzceļu viaduktiem un pilsētu vārtiem, lai nenoceltu tos no pamatiem. The Latvian Theatre – latviešu teātris – ziņkārīgi uz šo mašīnas uzrakstu nolūkojas vācu pilsoņi, par šādu kasti pavīpsnā angļu šoferis.*”¹⁷

Šīs lielās kastes augšstāvā novietoja dekorācijas, apakšstāvā, cieši saspiežoties, varēja sasēsties aktieri. Par drednautā valdošo atmosfēru stāsta M. Zīle: „*Vēl šodien nevaru saprast, kā gan visa trupa, dekorācijas, koferi un viss pārējais ietilpa Drednautā. Katrā ziņā uz grīdas katrs varēja nolikt tikai vienu kāju un sēdēt varēja tikai uz pusvietas. Un tomēr garais brauciens pagāja smejoties, dziedot, jokojo, jo mēs bijām savāda prieka pilni – mums*

¹⁴ A. Bd. Aktieru vasara trimdā // Tēvzeme. – 1946. – Nr. 38.

¹⁵ O. Uršteina piezīmju grāmatiņa. V. Hausmaņa arhīvs.

¹⁶ Zīle M. Es jums stāstīšu neaizmirstamo par Mērbekas teātri // Laikmets. – 1953. – Nr. 19. – 20. lpp.

¹⁷ Štāls V. Latviešu teātris angļu zonā // Ceļš. – 1946. – Nr. 4. – 195. lpp.

taču piederēja mūsu lielais brīnums – Latviešu teātris, un mūsu Drednauts veda mūs pie mūsu tautiešiem daudzajās Vācijas nometnēs."¹⁸

Lai notiktu teātra izrāde, vajadzīgs vēl tikai tāds nieks kā skatuve. Protams, ka vācu ciematā Mērbekā nekādas teātra zāles ar skatuvi nebija, to vajadzēja radīt pašiem, un dekorators Ē. Dajevskis asprātīgi uzkonstruēja saliekamu un pārvadājamu skatuvi. M. Zīle stāsta: „*Te mums lielāko pārsteigumu sagādāja Ēvalds Dajevskis, uzbūvēdams izjaucamu un līdzī vadājamu skatuvi. Tas bija milzīgs ieguvums teātrim, jo nu vairs nebijām atkarīgi no mazajām neērtajām nometņu skatuvēm, kā arī no telpām, kurās skatuves nemaz nebija. To varēja vienīgi Dajevskis...*”¹⁹

Saliekamo skatuvi iekārtoja uz atvāžamiem paliktņiem, kam pāri pārlika 6×7 m lielu grīdas plāksni, bet priekšpusē uzcēla tādus kā vārtus ar priekškaru, iekārtoja apgaismošanas iekārtas, par kurām rūpējās Voldemārs Neimanis, un skatuve bija kārtībā – varēja sākties izrādes, taču vajadzēja sākt arī mēģinājumus. 14. septembrī notika Mārtiņa Zīverta lugas „Kīnas vāze”, bet 25. septembrī – Rūdolfas Blaumaņa drāmas „Pazudušais dēls” mēģinājums; pirmo lugu mēģināja Osvalds Uršteins, otro – Jānis Zariņš. Pirms tam bija jāatrisina vēl tik vienkāršs jautājums kā lugas eksemplāru sagāde. Bija jāsameklē grāmata vai kāds pārrakstīts eksemplārs, un nācās aptaujāt tautiešus, vai viņi no dzimtenes līdzī nav paņēmuši kādu lugu. Mērbekas teātra veidotājiem laimējās: Uršteins no Elzas Ņezberes dabūja Zīverta lugas „Kīnas vāze” un „Cilvēks grib dzīvot”, bet no režisora Voldemāra Pūces – Blaumaņa rakstu sējumu ar lugām „Pazudušais dēls” un „Launais gars”.

Tā kā Mērbekā dzīvojošie teātrinieki maizes darbā nebija nodarbināti, mēģinājumi varēja norisēt kaut vai visu dienu, turklāt vairāki aktieri piedalījās abu lugu iestudēšanā. Brīvais laiks viņiem deva iespēju pilnībā nodoties mēģinājumiem, un 20. oktobrī Mērbekā var notikt „Pazudušā dēla” pirmizrāde, kurā Krustiņa

¹⁸ Zīle M. Es jums stāstīšu neaizmirstamo par Mērbekas teātri // Laikmets. – 1953. – Nr. 20. – 21.–26. lpp.

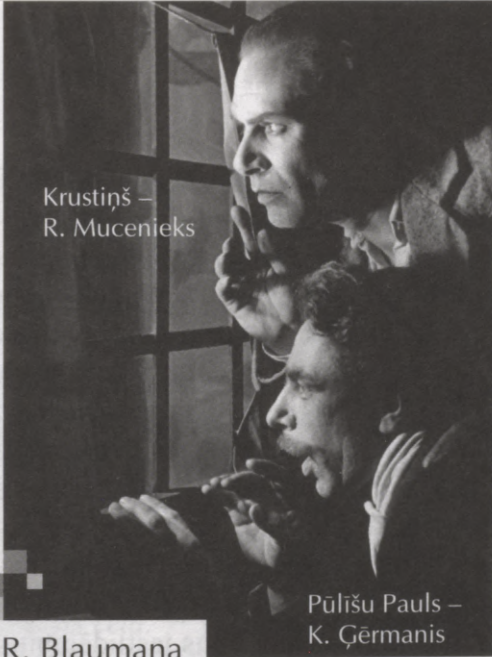
¹⁹ Turpat. – 22. lpp.

Mērbekas teātra aktieri mēģinājumā

Mērbekas teātra trupa pie "Drednauta"

Krustiņš –
R. Mucenieks

Pūliņu Pauls –
K. Ģermanis

R. Blaumaņa
"Pazudušais dēls"
Mērbekas teātrī

Olivija – H. Prīnce

– V. Šekspīra
"Divpadsmitā nakts"
Mērbekas teātrī

Orsīno – R. Mucenieks

lomu tēlo Rūdolf Mucenieks, kaut sākotnēji tā bijusi iedalīta Uršteinam. Cita pēc citas Mērbekā notiek četras „Pazudušā dēla” izrādes, bet jau 31. oktobrī priekšskars pirmo reizi veras „Ķīnas vāzes” izrādei; šo lugu, tāpat kā „Pazudušo dēlu”, Mērbekā izrāda četras reizes. Drīz vienā no lielākajām latviešu avīzēm trimdā parādās neliels rakstiņš „Mērbekas latviešu ritmi”, kurā sacīts: *„Netālu no Štathāgenes pilsētiņas atrodas Mērbekas nometne, kurā patvērumu raduši 1200 latvieši. Nometnē O. Uršteina vadībā darbojas teātris.”*²⁰ Tiesa, plašāki apcerējumi par Mērbekas Latviešu teātra izrādēm uzreiz neparādās, un pamazām atbalsis ieskanas tikai pēc teātra viesizrāžu braucieniem. Tie sākas pavisam drīz – jau 10. novembrī no rīta trupa ar drednautu dodas pirmajā braucienā uz Gēstahtu, līdzī ņemot abus iestudējumus – „Pazudušo dēlu” un „Ķīnas vāzi”. 11. novembrī šai nometnē izrāda „Pazudušo dēlu”, 13. novembrī – „Ķīnas vāzi”. Tad brauciens turpinās: 16. novembrī noris abu lugu viesizrādes Švarcenbekā, pēc pāris dienām – Bernsenē un Lībekā, kur mērbekieši gūst vietējo latviešu laikrakstu ievēribu. „Lībekas Vēstnesī” ir neliela intervija ar Jāni Zariņu: *„Es gribētu, lai mūs redz katrs trimdas latvietis, enerģiski saka režisors Zariņš, sarunā nosprauzdams nodomāto izrāžu ceļu gar piekrasti. „Paredzēts tālāk braukt uz Neištati, Ķīli, Flensburgu, Iceho un Hūzumu. Visur pieturēsim un spēlēsim, kur vien apstākļi ļaus. Kad būšu skatuvi izvadājis pa Ziemeļvācijas latviešu nometnēm un nobeidzis arī paredzēto ceļojumu Detmoldas rajonā, atgriezīsimies visi mājās – Mērbekā atpūsties un sākt gatavot jaunas lugas.”*²¹

Iecerētais plāns pilnībā realizējas, un 17. decembrī pēc pirmā viesizrāžu brauciena aktieri atgriežas Mērbekā, ko nu viņi dēvē par mājām, jo ciemos bija kā nu kuru reizi, visbiežāk – nebūt ne spoži. Gēstahta. 1945. gada 10. novembris: *„Mūs novieto pa atsevišķām telpām, kur barakās ir kādas tukšas vietas. Mēs četři (Hilda, Milda, Helga un es) novietojamies 8b barakā (t.s. „Silķu baraka”) 10. istabā. Es guļu otrā stāvā virs Hildas. Pats ar lielām*

²⁰ Latvija. – 1945. – 10. nov.

²¹ Kroders V. Teātra spoguļi // Lībekas Vēstnesis. – 1945. – Nr. 46.

pūlēm sadabonu maisus gultām.”²² 21. novembris. Lībeka. „Iebraucam Marienšulē, izrādās, nav mums vietas rezervētas. Beidzot pēc grūtas pārdomas mūs novieto Mersen kazarmju pagraba telpās – vīriešus vienā „bunkurā”, sievietes otrā. Logu nav, gaisa nav! Salmi put. Jāēd turpat, pašiem trauki jāmazgā. Visi ļoti nemierā un sarūgtināti.”²³ 10. decembris. Hūzuma. „Ļoti sliktas telpas, vispār slikta noņemne. Netīrība. Nabadzība. Ļoti švaki, šķiet, būs arī ar ēšanu. Mums sauso devu 3 dienām izdeva uz rokas – piciņu tauku, 2 zivtiņas un biskvītus. Liela ķeza arī ar to, ka nevaram jau rīt spēlēt, telpas aizņemtas, izrādes jāatliek uz parītu. Viss tas nosit garastāvokli, jo – ir taču arī jau vesels mēnesis ceļā.”²⁴ Tāda bija realitāte. Izvadīdams aktierus pirmajā turnejā, teātra dramaturgs Jūlijs Roze bija sacījis: „Jūsu karalis ir jūsu tauta. Apzinieties savu atbildību, kalpojiet pēc vislabākās pārliecības un bez pretenzijām!”²⁵ Un tā arī viņi gāja un brauca – paceltām galvām. Par šo turneju Marianna Zīle stāsta: „Turneja vilkās sešas nedēļas, braucot no noņemnes uz noņemni. Tie bija nepārtraukti svētki skatītājiem un teātra ļaudīm. Domāju, nekad Latvijā teātru zāles nepildīja tik atsaucīgi skatītāji kā toreiz, un laikam gan taisnība mūsu publikai, ka nekad vēl mūsu aktieri nebija snieguši tik pilnvērtīgu tēlojumu kā tagad trimdā. Ar gaviļlēm Mērbekas teātris tika sagaidīts, ar pateicību pavadīts, un mēs pārbraucām mājās noguruši, bet garīga spēka pilni un gandarīti par pūlēm, ko pielikām šī teātra radišanā un veidošanā.”²⁶ Ar smaidu aktieris Vilberts Štāls savās atmiņās piemetina: „Liekas, ka pat teātra drednauts apzinājies savu atbildību, jo ar nevainojamu precizitāti tas līdz šim novedis savus ļaudis noteiktā dienā un stundā tur, kur tos gaida.”²⁷

²² O. Uršteina piezīmju grāmatiņa 1945. gadam. V. Hausmaņa arhīvs.

²³ Turpat.

²⁴ Turpat.

²⁵ Štāls V. Latviešu teātris angļu zonā // Ceļš. – 1946. – Nr. 4. – 196. lpp.

²⁶ Zīle M. Es jums stāstīšu neaizmirstamo par Mērbekas teātri // Laikmets. – 1953. – Nr. 20., 21. – 26. lpp.

²⁷ Štāls V. Latviešu teātris angļu zonā // Ceļš. – 1946. – Nr. 4. – 196. lpp.

Grūti pasacīt, vai „Pazudušā dēla” iestudējums Mērbekas Latviešu teātrī bija jauns pakāpiens šīs Blaumaņa drāmas skatuves ceļā. Zariņš lugu iestudēja samērā īsā laika sprīdī, taču, cik jaušams, palīdzēja arī tas, ka vairāki aktieri paši bija līdzīgi dzīvojuši šīs lugas izrādēm 1943. gadā Rīgas Dramatiskajā (Nacionālajā) teātrī, kur to iestudēja Alfreds Amtmanis-Briedītis. Zariņš nekad negāja pa cita režisora iestaigātu taku, viņam bija savs ceļš ejams, un tomēr aktieri netikās ar svešu, nepazīstamu darbu, bet dzīvoja kopā ar mīļiem un tuviem tēliem. Nacionālajā teātrī Rūdolfs Mucenieks bija tēlojis Miku, nu viņam nācās pārtapt Krustiņā, taču varbūt tieši iepriekšējā pieredze palīdzēja atrast precīzās krāsas „Pazudušā dēla” centrālā tēla atveidei – viņa Krustiņš bija ar lādzīgu sirdi, tikai mīkstu raksturu un tālab nevarēja pārvarēt alkohola vilinājumu. Krustiņš bija nostādīts starp divām viņam tuvām sievietēm, un abas tēlotājas nāca no Nacionālā teātra saimes. Gaiša un sirsnībā starojoša bija Zīlavas tēlotā Ilze, savukārt patiesi valdzinoša, kvēla un temperamentīga bija Princes Matilde, ko aktrise traktēja kā pusčigānieti.

Nacionālajā teātrī 1943. gadā bija īpaši spēcīgi vecāko lomu tēlotāji: Roplaini tēloja izcilais traģiķis Teodors Lācis, Roplainiete bija Ludmila Špīlberga, bet Aža – Berta Rūmniece. Šos meistarus pārspēt Mērbekas aktieriem bija grūti, taču Jāņa Šāberta tēlotajā Roplainī atklājās liela skatuves mākslinieka personība, tas bija stiprs, spēcīgs latviešu zemnieks, kam līdzās nostājās Roplainiete – Dailes teātra aktrise Alma Mača. Ar Bertu Rūmnieci, protams, grūti nācās sacensties Helgai Gobzinei Ažas lomā.

Pats galvenais Jāņa Zariņa nopelns bija tas, ka samērā īsā laikā viņš bija panācis vienotu, saskaņotu ansambli, atbilstoši aktieri atradās visām lomām. Miku tēloja no Jelgavas teātra pārnākušais Ansis Mitrēvics, Līziņu – meitenīgā Maiga Damroze, Andžu – dailenietis Vilberts Štāls, Inči – kādreizējais jelgavnieks Jēkabs Zaķis, Pūliņu Paulu – Dailes teātra aktieris Kārlis Ģermanis.

Pievērsanos Blaumaņa drāmai Zariņš pamatoja šādi: „*Daudzi sūrojušies, ka nerādām jautru repertuāru, bet tāds īsti nav mūsu nolūks. Gaišs, latvisks pārdzīvojums teātrī būs tad, kad Blaumaņa*

taisnais, vienkāršais lauku tēls runās skaidriem vārdiem uz latviešu sirdi un liks atminēties lauku sētu."²⁸

Tas bija laiks, kad no dzimtenes atrautajiem tautiešiem bija svarīgi vismaz izrādes laikā baudīt ilūziju, ka viņi atgriezīsies Latvijā un pabūs Roplainu sētā, un pārāka par novatorisku meklējumu tendenci bija vēlme sniegt garīgu balstu saviem trimdas draugiem un tuviniekiem. Aktierus spārnoja misijas apziņa un sajūta, ka viņi ir gaidīti, noderīgi, vajadzīgi, mīļoti. To liecina arī Jānis Zariņš, savā atmiņu grāmatā rakstīdams: „*Tas, kas notika Mērbekā, vārda vistiešākajā nozīmē ir apzīmējams par brīnumu – vissmagākajos apstākļos sāka raisīties teātra ansambļu darbs.*”²⁹

Arī otra Mērbekas teātra repertuārā iekļautā luga nāca no Nacionālā teātra – 1940. gada pavasarī to bija iestudējis režisors Jānis Zariņš, un tas bija viņa pēdējais darbs neatkarīgās Latvijas laikā. Mērbekā viņš bija samainījies vietām ar Uršteinu, kam nu piekrita darbs ar šo Zīverta komēdiju, un citāds bija arī tēlotāju sastāvs. Cērpa kundzi tēloja Tonija Kalve, Jāni – Rūdolfs Muceniks, Liliju – Milda Zilava, Leksīti – Maiga Damroze vai Emma Skujiņa, Ellu – Marianna Zīle, Valdi Virsi – Vilberts Štāls vai Kārlis Ģermanis, Notāru – Jēkabs Zaķis.

Pēc izrādes noskatīšanās dzejnieks un dramatiķis Emīls Skujenieks rakstīja: „*Raiti gaišos toņos noritēja „Ķīnas vāzes” izrāde O. Uršteina režijā. Arī tur varētu sacīt to pašu, ko par iepriekšējo; vai nu tas tāpēc, ka pilnvērtīgas latviešu teātra izrādes tik sen nav redzētas, vai arī skatītāju uztvere pašreizējos apstākļos ir asāka, bet visu aktieru spēle šķiet daudz reljefāka, spilgtāka un pārliecinošāka, nekā tai pašā laikā likās Rīgas teātros. Šīs izrādes centrā, kā jau to paredz pati luga, bija M. Damrozēs Leksīte, kas uzskatāma par vienu no vērtīgākajiem sniegumiem. Visnotaļ izturētais knīpas tips jau ar pirmajiem vārdiem ieguva visu skatītāju simpātijas.*”³⁰

²⁸ Zariņš J. Mans darbs teātrī. – R., 1974. – 122. lpp.

²⁹ Lībekas Vēstnesis. – 1945. – Nr. 46.

³⁰ Em. Sk. Mērbekas Latviešu teātra pirmās viesizrādes // Trimda. – 1945. – 14. nov.

Raksturīgi, ka recenziju rakstītāji tobrīd galvenokārt bija latviešu rakstnieki. Profesionāli ievirzītie teātra speciālisti vairāk bija nokļuvuši Vācijas dienvidu rajonos amerikāņu un franču zonās.

Pirmie iestudējumi un pirmās izrādes bija aiz muguras, Mērbekas teātris kaldināja jaunus plānus, un Viliberts Štāls 1946. gada sākumā par teātra iecerēm rakstīja: „*Atsaucīgiem skatītājiem pievienojušies arī atsaucīgi autori. Kā pirmais savu jauno komēdiju „Labāki cilvēki” atsūtījis no franču zonas Anšlavs Eglītis. Pavasara vētras jūrā nav kavējušas ierasties arī Mārtaņa Ziverta Zviedrijā rakstītai „Karātavu komēdijai” – arī šis jaunadarbs ir teātra rīcībā.*”³¹

Realitāte gan izrādījās citāda – ne viens, ne otrs no Štāla minētajiem darbiem Mērbekas teātrī neparādījās. 1946. gada sākumā mērbekieši turpina viesizrādes. „Pazudušā dēla” un „Ķīnas vāzes” izrādes notiek Blombergā un Detmoldā, bet uz Osvalda Uršteina pieticīgā rakstāmgalda nogulstas Anšlava Eglīša jaunā luga – „Labāki cilvēki”. To autors nosūtījis vēl 1945. gada 28. decembrī līdz ar vēstuli, kurā rakstīts: „*Kopš Paplakas laikiem ir iznācis, ka visus manus skatuves pūliņus Jūs esat lasījis kā pirmais. Turpinu šo tradīciju arī tālāk. [...] Nezinu, vai Jūsu nopietnam teātrim šis tēlojums būs derīgs.*”³²

Uršteins devis pozitīvu atbildi, bet autors 1946. gada 24. janvārī raksta: „*Jūsu karti saņēmu 24.I. Patīkami dzirdēt, ka esat atraduši darbu lietojamu. Tas atkal manā pelēkā dzīvē ir gaišs plankums. [...] Sīkākos labojumus jau nu gan varētu izdarīt – žēl, ka dzīvoju tik tālu un cenzētās vēstules iet 10–14 dienas.*”³³

Anšlavs Eglītis gaida no Uršteina atbildi, tā kavējas: „*Būs apkārt tepat divi mēneši, kamēr saņēmu no Jums karti, kas solīja tālākas ziņas un kas nepienāk. Laikam esat pārdomās, vai iesākt šo afēru ar „Labākiem cilvēkiem” vai ne.*”³⁴

Uršteins „pārdomās” vis nebija, taču citādos ieskatos par šo darbu, kā izrādījās, bija Mērbekas teātra vadošās personas. Viss

³¹ Štāls V. Latviešu teātris angļu zonā // Ceļš. – 1946. – Nr. 4. – 196. lpp.

³² Karogs. – 1994. – Nr. 5. – 192. lpp.

³³ Turpat. – 193. lpp.

³⁴ Turpat.

norisinājās šādi: 9. februārī teātrī tiek izkārts lugas „Labāki cilvēki” lomu sadalījums. Tajā lasāms: Roberts Bākurs, rūpnieks – Kārlis Lagzdiņš, Elvīne – Hilda Prince, Manfreds, saukts Mancis, viņa dēls – Osvalds Uršteins, Jānis Līcups, inženieris Bākura rūpnīcā – Viliberts Štāls, Orests, viņa dēls – Rūdolfs Mucenieks, Indriķis Sociņš, Bauskas smalkmaiznieks – Jānis Šāberts vai Ansis Mitrēvics, Betija, viņa sieva – Tonija Kalve, Made Tuiska, Betijas māte – Alma Mača, Jēkabs Kamzītis, lauksaimnieks – Pēteris Dumpis, Jūlijas jaunkundze, skolotāja – Marianna Zīle, Prologs – Kārlis Dzelde, režisors – Osvalds Uršteins, dekorators – Ēvalds Dajevskis, suflēze – Lija Kaugure.

11. februārī notiek pirmais mēģinājums, vēl pēc nedēļas – lugas aranžmēģinājums, kad aktieriem ierāda mizanscēnas. Tajā Rūdolfs Mucenieks nokritizē repertuāra komisijas izvēli, noliek lugas eksemplāru un atsakās izrādē piedalīties. Mēģinājumi tomēr vēl turpinās, tāpat turpinās strīdi par lugu, un 3. martā teātra valde nolemj mēģinājumus pārtraukt, jo viesizrāžu dēļ tehniski neesot iespējams tos turpināt, taču mēģinājumi tā arī vairs neat-sākas, jo pret lugas uzņemšanu plānā nu uzstājas repertuāru komisijas pārstāvji Jānis Zariņš un Tonija Kalve. Osvalds Uršteins par to spiests ziņot Eglītim un drīz saņem atbildes vēstuli: „*Jūsu paskaidrojumi par manas nabaga ludziņas ciešanām mani nepavisam nepārsteidza. Klizmu ziņā tā nu ir cienīgi piebiedrojusies savām priekšgājējām. Nu būšu piedzīvojis pretestību no visām iespējamām pusēm – no augstajām direktorijām, no teātra vadības un šoreiz arī no aktieru puses. Jāsaka, atbaidīgs piemērs.*”³⁵

Grūti pasacīt, vai uzstāšanos pret Anšlava Eglīša lugu vadīja aktieru pašu griba un nepatika vai arī spriedumu ietekmēja trimdas oficiālo pārstāvju noskaņojums, kas krietni vēlāk klajā veidā tika pausts Dienvidvācijas Franku novada bēgļu nometņu apvienības vadītāju kopsēdē, par ko laikraksts „Latvija” 1946. gada 12. oktobrī ziņoja: „*Franku novados latviešu nometņu apvienības kopsēdē Rotenburgā nometņu pārstāvji atzinuši Anšlava Eglīša*

³⁵ Karogs. – 1994. – Nr. 5. – 194. lpp.

lugu „Labāki cilvēki” par pašreizējam laikam neatbilstošu, jo tā nav tik daudz audzinoša kā mūs pašus kompromitējoša, šīs lugas izrādīšana Franku novada latviešu nometnēs nav pieļaujama.”³⁶

Formāli šis lēmums uz angļu zonu Ziemeļvācijā nevarēja attiekties, taču attiecīgu noskaņojumu noteikti radīja, un luga, ko Anšlavs Eglītis rakstīja tieši jaundibinātajam Mērbekas teātrim, palika neiestudēta. Lugu sacerot, rakstnieks bija iztēlojies pat aktierus, kas vadošās lomas varētu atveidot, – Betijas lomā viņš skatīja Almu Maču, bet Sociņa lomā – vai nu Ansi Mitrēvicu, vai Jāni Šābertu. Iecere nepiepildījās.

Nezināmu iemeslu dēļ Mērbekas teātris repertuārā neuzņēma arī Mārtiņa Zīverta lugu „Karātavu komēdija”. 1946. gadā tā bija pabeigta – 21. aprīlī notika lugas pirmizrāde Lundas teātra ansambli, to rādīja Fišbahas dramatiskā kopa, 1949. gadā lugu iestudēja Eslingenas Latviešu teātris, bet Mērbekas teātra repertuārā tā neiesakņojās. Cietis neveiksmi ar aktuālās, jaunās drāmas iekļaušanu repertuārā, Uršteins sāka kaldināt citas ieceres. 1946. gada 5. martā piezīmju grāmatiņā paliek ieraksts: „*Repertuāra komisija un valde pieņem repertuāru nākošajam posmam – „Jāzeps un viņa brāļi” un „Divpadsmitā nakts”.*”³⁷ Tā bija patiesi vērīnīga iecere ar skaidru domu – pavērst muguru toreizējai realitātei. Jāteic gan, ka „Jāzeps un viņa brāļi” iestudējumu nebija iespējams realizēt, bet no domas uzvest Viljama Šekspīra „Divpadsmito nakti” Uršteins neatkāpjās, un 27. aprīlī notiek pirmais „Divpadsmitās nakts” mēģinājums. Līdz tam visu laiku bija turpinājušies izbraukumi ar „Pazudušā dēla” un „Ķīnas vāzes” izrādēm – 5. un 6. aprīlī abas lugas izrāda 37. reizi.

Viljama Šekspīra komēdijas „Divpadsmitā nakts” pirmizrāde notiek 22. jūlijā, bet pirms tam vēl parādās “kāds darbdienas darbs” – 26. februārī repertuārā ienāk Rūdolfa Blaumaņa joku luga „No saldenās pudeles”, un nu to rāda gan Vācijas dienvidos – Eslingenas teātrī, gan ziemeļos – Mērbekas teātrī.

³⁶ Nepiemērota luga // Latvija. – 1946. – 12. okt.

³⁷ O. Uršteina piezīmju grāmatiņa 1946. gadam. V. Hausmaņa arhīvs.

Bēgļu nometņu laiks, trimdas apstākļu šaurība, un pēkšņi pasaules klasika – Viljams Šekspīrs! Vai tas nebija izaicinājums, pārgalvība, varbūt pat avantūra? Izaicinājums katrā ziņā, un savu izvēli Osvalds Uršteins pamatoja, rakstīdams: „Šekspīra izvēle tad nu galvenokārt tendē uz latviešu teātra kultūras demonstrēšanu Rietumvalstu pārstāvjiem, kas visās nometnēs gan mazākā, gan kuplākā skaitā ierodas mūsu teātru izrādēs. Blakus tam, kā tas vienmēr Latvijā ir bijis, arī tagad trimdā latviešu publika labprāt grib baudīt no Eiropas un visas pasaules kultūras krātuvēm.

Latviešu teātra vadība nākošajās turnejās gribēja iezīmēt gaišākas, priecīgākas krāsas, tāpēc arī mēs no Šekspīra izvēlējāmies komēdiju „Divpadsmitā nakts”, kas stāv Šekspīra komēdiju pirmajās rindās. Inscenējumā esmu centies sulīgo, spēles prieka pilno Šekspīra humoru nostādīt tieši kontrastā ar maigajiem mīlētāju skatiem. Esam mēģinājuši Šekspīra raksturus veidot vitāla spēka pilnus, spēcīgiem vilcieniem, temperamenta bagātus, jo jau pats Šekspīra valodas stils uz to pamudina. Viņa izteiksmes krāsas ir biezas un sulīgas, tur nav nekā cukurota vai detalizēta. Vieglumam, spēles priekam un saulainai rotaļībai būtu visi raibie skati jāsavieno vienā veselā – viegli ritošā vienībā.”³⁸

Uršteins te izcēlis divus būtiski svarīgus apstākļus. Pirmais – latviešu teātra eiropeizācija. Mūsu teātri neatkarīgās Latvijas laikā noteikti bija Eiropas kultūras sastāvdaļa, taču Otrā pasaules kara beigās latviešu aktieri nokļuva vienā no Eiropas centriem – Vācijā, varētu pat sacīt – pašā viducī, jo no vienas puses mūsu bēgļus ietvēra angļi, no otras – francūži, no trešās – amerikāņi. Tādā situācijā likās svarīgi apliecināt, ka latvieši apjūsmo ne tikai savu māju un kaktiņu zemes, bet veldzējas arī no Eiropas un pasaules kultūras avotiem, ka prot novērtēt drāmas ģēnija Viljama Šekspīra mākslu un ka nepavisam nav tādi aborigēni, kas dzīvo būdiņās vai mitinās kokos, kā sveštautu pārstāvji kādreiz mēdza iztēloties. Ne tikai rakņāties pa savu zemes stūrīti, bet art

³⁸ Uršteins O. Kultūras spēks – tautas nākotne // Latvju Vārds. – 1946. – 19. jūl.

un ecēt Eiropas mākslas tīrumos – tāds bija Uršteina nodoms. Un, otrkārt, režisors bija pārliecināts, ka teātrim trimdas dzīves pelēcīgajā ikdienā jāienes prieka šaltis, jādāvā skatītājiem gaišums un prieks.

Šai ziņā viņa viedoklis pilnībā saskanēja ar Anšlava Eglīša pārliecību, ko viņš pauda 1946. gada 18. martā Uršteinam rakstītā vēstulē: „*Kamēr vien spēšu, es pūlēšos rakstīt tā, „it kā nekas nebūtu noticis”. Nav jau nekā vieglāka, kā tagad saraudināt mūsu dīpišus. Reizēm taisni sanāk dusmas, redzot, ka dažs mācītājs, to darīdams, iedomājas dzižs un svēts vīrs esam. Bet karavīrs ugu-nī nekad nevaids un nepūš, bet plēš jokus, jo citādi pēdējā dūša būs zābakos. Traģiku rādīsim mājās...*”³⁹

Bija vēl citi motīvi, kālab Mērbekas teātris pievērsās tieši Šekspīra komēdijai „Divpadsmitā nakts”. Lielākā tiesa no Mērbekas trupas aktieriem bija gados jauni, uz skatuves aizvadījuši piecas sešas sezonas. Te jāmin Hilda Prince, Helga Gobzine, Maiga Damroze, Ansis Mitrēvics, Oļģerts Parņickis, Viliberts Štāls. Arī citi ansambļa dalībnieki vēl bija jaunības pilnbriedā, un katrs no viņiem tvīka pēc vitālas, dzīvesprieka pilnas lomas. Pēc „Divpadsmitās nakts” noskatīšanās rakstnieks Pēteris Ērmanis godprātīgi atzinās: „*Beidzamajos gados, kad man bija ņemta iespēja sekot teātra attīstībai Latvijas galvaspilsētā, izauguši zaļoksnēji skatuves spēki, jauni talanti. Jāpriecājas, ka mums tik spējīga jaunu mākslinieku audze, jāskumst, ka visiem jādarbojas svešumā.*”⁴⁰

Bija vēl kāds subjektīvs iemesls, kālab Uršteins pievērsās šai Šekspīra komēdijai: 1942. gadā režisors to bija iestudējis Rīgas Dramatiskajā (Nacionālajā) teātrī, šis darbs Uršteinam bija tuvs un iemīlots. 1942. gadā to rādīja ar nosaukumu „Jums pa prātam”, toreiz izrādē piedalījās izcili aktieri – Jānis Osis (sers Tobijs), Žanis Katlaps (Orsino), Irma Graudiņa (Olīvijs), Ņina Melbārde (Viola), Hilda Prince (Marija). Luga piedzīvoja 111 izrāžu. Režisora sirds kaisa vēlreiz tikties ar Šekspīra komēdijas tēliem, iegremdēties

³⁹ Karogs. – 1994. – Nr. 5. – 195. lpp.

⁴⁰ Ērmanis P. Mērbekas Latviešu teātra viesizrāde Virburgā // Ceļš. – 1947. – Nr. 10. – 464. lpp.

viņu attiecībās un sadzīves apstākļos, un tāpēc 1946. gada 22. jūlijs, kad vērās priekšskars „Divpadsmitās nakts” izrādei, gan Mērbekas teātra aktieriem, gan skatītājiem bija svētki un prieka diena. Uz mazās skatuvītes asprātīgu scēnisko risinājumu bija atradis Ēvalds Dajevskis, katrai aintai liekot norisināties citā vietā: daļai skatuves aizvilka priekškaru un tikām sagatavoja spēles laukumu nākamajai aintai. Pēteris Ērmanis šai sakarā piemetina: „*Šekspīra komēdijas daudzās ainas ar priekškara atvilkšanu un aizvilkšanu mainījās vai vēl veiklāk nekā citkārt Dailes teātrī, un jāapbrīno Mērbekas aktieri arī kā skatuves tehniskie izkārtotāji, šis darbs jāveic tēlotājiem pašiem.*”⁴¹

Izrādes veidošanā rokās sadevās meistari ar jau uzkrātu pieredzi un aktieru jaunā maiņa. Lielisks Malvolio bija rūdītais raksturu darinātājs Kārlis Lagzdiņš un pats režisors Bālgīmjma lomā, cienīgi viņiem līdzās nostājās Nīna Melbārde kā Viola, sākumā pēc lugas norises tērpusies jaunekļa drānās, bet vēlāk atplaukusi maigā sievišķībā. „*Jauns talants ir Hilda Prince, kas izskatījās daiļa un beigās uzdzirkstīja temperamentā grāfienes Olivijas lomā,*” – tā P. Ērmanis raksturo Hildu Princi, bet par Helgu Gobzini raksta: „*Pārsteidza Helga Gobzine. Nac. teātrī atceros viņu redzējis mazliet šaržēti tēlojam dažas vecāku sieviešu lomas. Tagad viņa tēloja grāfienes Olivijas draisko kalponi Mariju tik brīvi un žilbinoši krāšņi, ka prieks par šo jauno skatuves zvaigzni.*”⁴² Vēlāk Violu tēloja arī Maiga Damroze.

Pēterim Ērmanim bija taisnība – tieši Mērbekas teātrī Princes un Gobzines talanti guva iespēju spilgti jo spilgti atmirdzēt, un izrādei tas piešķīra jaunības pievilcību. Vēl var piebilst, ka Ilīrijas hercogu Orsino tēloja Rūdolfis Mucenieks, un šī loma viņam bija kā sava veida tramplīns nākamajam vērienīgajam darbam Anšla-va Eglīša lugā „Kazanovas mētelis”.

Uršteina nodoms realizējās, „Divpadsmitās nakts” izrādi noskatījās daudzas starptautiska līmeņa amatpersonas un militāro

⁴¹ Ērmanis P. Mērbekas Latviešu teātra viesizrāde Vircburgā // Ceļš. – 1947. – Nr. 10. – 463. lpp.

⁴² Turpat. – 464. lpp.

aprindu pārstāvji. Tajā laikā Mērbekas teātrim bija iekārtota viesu grāmata un tur krājās koši cildinājuma vārdi. „Līdzās mūsu pašu noņemtu vadītājiem un kultūras dzīves izcilām personībām te ierakstus veltījuši UNRRAs ģenerāldirektors La Gardija un UNRRAs šefs britu zonā. Viņiem raibā rindā seko tūkstotis un viens citu. – Tas bija lielisks pārdzīvojums, – raksta Reitera aģentūras pārstāvis par „Divpadsmito nakti”.⁴³

Savukārt angļu teātra kritiķis Deniss Tomass par „Divpadsmitās nakts” izrādi rakstīja: „Kopiespāids liecināja par triumfa pilnu panākumu, par istu angļu komēdijas izrādi, ko ar smalku izjūtu un izmaņu spēlē sniedza ļoti apdāvināti aktieri. Tas bija uzdevums, ar kuru būtu varējuši lepoties mūsu labākie angļu ansambļi un kas no jauna lika atzīt, ka māksla nepazīst robežu.”⁴⁴

Mērbekas Latviešu teātra viesu grāmatā palikuši vēl šādi ieraksti: „Apsveicu brīnišķo izrādi, ko spēlē drosmīga un talantīga teātra trupa. Ilgu mūžu Latvijas kultūrai!” (T. Kerrs, Reitera ziņu aģentūra, Londona.) „Jūsu „Divpadsmitās nakts” ir lieliska, un pat Londonā vai Parīzē šī luga nevarētu būt labāk uzvesta. Esmu redzējis „Divpadsmito nakti” spēlēt citos teātros miera laikā, bet neviens no šiem iestudējumiem nebija tik teicami iestudēts kā jūsējais. Jūsu teātra dekorācijas un mizanscēnas viscaur ir oriģinālas un izteiksmīgas. Paldies jums par izrādi!” (S. Krolīkietis, UNRRAs 65. nodaļas direktors.)

Un vēl – majors T. D. Rogers 1946. gada 10. septembrī Grēvenē: „Es atnācu uz izrādi, nezinot jūsu valodu un visai rezignētā noskaņojumā – vairāk pienākuma pēc un vēlēdamies atbalstīt man draudzīgu cilvēku aktivitātes trimdā. Pēc izrādes aizgāju pilns nožēlas, ka šī ir mana pēdējā dienesta nedēļa Vācijā un ka man vairs nebūs iespējams redzēt šīs teātra trupas izrādes. Dekorācijas un kostīmi bija bauda un prieks acīm, jūsu valodas un balsu mūzika – ausīm un lugas interpretācija – intelektam. Skatītājiem izrāde patika tikpat labi, ar kādu prieku trupa to spēlēja. Man ir divas cerības: pirmā – es ceru, ka nepaies pārāk

⁴³ Latviešu teātris brauc pie Sava Karaļa // Tēvzeme. – 1946. – 24. dec.

⁴⁴ Tomass D. Šekspīra „Divpadsmitās nakts” Mērbekā // Jaunais Vārds. – 1946. – Nr. 2.

ilgs laiks un jūs varēsīt šo izrādi parādīt arī saviem tautiešiem Latvijā, un ceru, ka es un mani tautieši kādu dienu varēsīm uzņemt jūs Londonā un vēlreiz ar prieku noskatīties izrādi!"

Tas bija augsts mūsu teātra mākslas novērtējums – un tik cieši Eiropā kā tajā tālajā 1946. gadā.

Tikām „Divpadsmitās nakts” izrādes turpinājās, to parādīja piecpadsmit reizes. Pēc tam viesizrāžu braucieni – Hallendorfa, Braunšveiga, Detmolda, Blomberga, neliela atpūta Mērbekā un tad Grēvene, kur izrādi noskatījās arī angļu armijas majors T. D. Rogers, pēc tam Osnabrika, Oldenburga, Gēstahta, Švarcenbeka. Tās, protams, nav visas pilsētas vai centri, kur Mērbekas teātris viesojās. Turnejas turpinājās, un drednautā atkal skanēja dziesma:

*Man nav ne tēvijas, ne mājas,
Ne vienas sirds, kas mīlē man.
No rīta cēlies, auju kājas,
Dievs zin, kur vakars pienāks man.*

Lai būtu kāds gards cienasts, ko piedāvāt mazajiem svešatnē nokļuvušajiem skatītājiem, uz 1946. gada Jaungadu Uršteins iestudē Latvijā vairākkārt rādīto Kārļa Briknera pasaku lugu „Sarkangalvīte”, kur meitenītes lomā iejūtas Emma Skujiņa, Vilka ādā „ielien” Kārlis Dzelde, bet Vecmāmiņa ir Marianna Zīle. Taču Uršteins sāk kaldināt atkal jaunus plānus, un labs palīgs viņam izrādās Anšlavs Eglītis. Aizmirsis aizvainojumu par lugas „Labāki cilvēki” noraidījumu, viņš nenoliek pildspalvu malā, uzsāk darbu pie jaunas lugas, un vienīgais stimulš laikam gan bija ilgas pēc dzīvā teātra – reizē tās bija daudzu trimdinieku ilgas pēc atgriešanās dzimtenes vidē. Jau 1946. gada 27. augustā Anšlavs Eglītis vēstulē Uršteinam bija rakstījis: „*Esmu izkāmējies pēc teātra vairāk nekā pēc taukiem, kuru franču zonā kļuvis aplam maz.*”⁴⁵ (Anšlavs Eglītis dzīvoja Tailfingenā, kas atradās franču zonā.) Un varbūt tieši tālab – teātra ilgu remdināšanai – 24. novembrī rakstnieks var sacīt: „*Augšminētā ludziņa apmēram ir sataisīta. Trūkst vēl daži pielabojumi un prolodziņš. Bez tam tā ir jāpārraksta*

⁴⁵ Karogs. – 1994. – Nr. 5. – 196. lpp.

uz mašīnas. Tas ir grūti." Un tālāk Eglītis turpina: „Darbojas – viena skaista sieviete, četras glītas un viena vecāka; viens skaists vīrietis, trīs glīti, viens vecāks un daži vīrišķīgi pusstatisti. Nelaime tikai tā, ka skaistajam vīrietim jāvar runāt arī ironīgi, jebšu nesirsniģi, un tāda cilvēka, cik zinu, Jūsu trupā nav. Šī iemesla un arī minēto politiski sociālo, kā arī tehniski māksliniecisko dēļ ne visai var cerēt, ka no šīs lietas kas iznāks. Sakarā ar pēdējo iemeslu jau redzu garā bargās soģes Tonijas Zaķis smago roku [...] nolaižamies pār savu neaizsargāto galvu.”⁴⁶

Taču, neraugoties ne uz ko, Anšlavs Eglītis lugu „Kazanovas mētelis” nosūta Uršteinam un pēc saņemtās pozitīvās atbildes 1947. gada 22. janvārī iepriecināts raksta: „Saņēmu Jūsu vēstuli ar iepriecinātajām ziņām, ka Jūsu, Zariņa un Rozes kungu spriedums manai ludziņai caurmērā labvēlīgs. Tā kā Jūsu triju spriedums mūsu teātra pasaulē jāuzlūko par lietpratīgāko, tad sāksšu pamazām domāt, ka neesmu gluži veltīgi strādājis, un cerēšu, ka „oficiāli” pieņemtā luga netiks atkal „neoficiāli” noņemta kā naba „Labāki cilvēki”. ”⁴⁷

Luga „Kazanovas mētelis” bija dzimusi zem laimīgākas zvaigznes, Mērbekas teātra valde to iekļauj repertuāra plānā. 1947. gada 8. februārī parādās „Kazanovas mēteļa” lomu sadalījums, bet 12. februārī notiek pirmais mēģinājums, tad seko neliels pārtraukums, un no 22. februāra mēģinājumi rit pilnā sparā, turklāt nepārtrauktā sadarbībā ar lugas autoru. Uršteins ļoti rūpīgi strādāja ar tekstu, par dažām lietām izsakot arī savas piebildes vai ierosinājumus, ko Anšlavs Eglītis steidzas realizēt. 3. martā viņš gandarīti jautā: „Vai patiesi Jūs būtu ticis jau gandrīz līdz mēģinājumiem? Neticu gan, ka lugu izdosies uzvest bez kārtējām klizmām. Jūsu „taisnīgās” prasības man nav nekāds traucējums. Cilvēkam ar tik vāju skatuves pazīšanu kā man jau nav ne mazākās cerības paredzēt spēles norises pareizi.”⁴⁸ Tālāk seko papildinājumi vairākām lugas ainām. Gan šajā, gan iepriekšējā vēstulē

⁴⁶ Karogs. – 1994. – Nr. 5. – 197. lpp.

⁴⁷ Turpat. – 199. lpp.

⁴⁸ Turpat. – 207. lpp.

autors sīki un pamatīgi pats raksturojis, kāds pēc izskata un rakstura ir Džakomo Kazanova, kāda ir Brīvkundze, un stāstīts pat tas, kādus vīnus ciena Kazanova un, protams, kā viņš ģērbies. Reti kurai lugai mēģinājumu procesā bija ielikts tik stingrs pamats.

1947. gada 7. jūnijā notiek ilgi un rūpīgi mēģinātās komēdijas „Kazanovas mētelis” pirmizrāde, uz kuru uzaicināts arī autors, taču tolaik, lai pārvietotos no vienas pārvaldījuma zonas uz citu, bija nepieciešamas atļaujas, tālab 22. maijā A. Eglītis diezgan neticīgi raksta: „*Ja nu man neizdosies aizkulties līdz visu apskautajam, laimīgajam, saticīgajam un paēdušajam Mērbekas ciemam, tad ceru, ka Jūs man atļaidīsīt kādu vēsti par izrādes norisi vai arī aprakstu par dumpi, kas to izjaucis. Nebūtu par nāvi kāds foto, ja Jūs būsit licis kādu uzņemt.*”⁴⁹

Uz pirmizrādi Eglītim tā arī aizbraukt neizdodas, tā noris bez viņa. Ar nožēlu 26. jūnijā rakstnieks vēsta: „*Jūs redzat, kā man iet? Es netieku no sava prusaku cauruma ārā. Nezinu, kāpēc, bet franči kļuvuši atļauju došanā pagalam stingri un manu lūgumu noraidīja. [...] Braukt “uz tumšo” tomēr ir bīstami. [...] Līdz šejieni jau atnākušas baumas, ka Mucenieks esot sitis pats sevi par galvas tiesu pušu un spēlējot sevišķi labi, nemaz nerunājot par izskatu, kas esot kā bildei. Redzētājs bija visai sajūsmināts arī par visām sievietēm, kas manā gabalā būtu nedzirdēts un neiedomājams brīnums.*”⁵⁰ Lugas autoram izrādi tomēr vēlāk izdevās noskatīties, un šis notikums iemūžināts fotoattēlā.

Anšlavs Eglītis bija radījis neparastu, aizraujošu, romantisku komēdiju par leģendāro mīlnieku un siržu lauzēju Džakomo Kazanovu, kurš 1765. gada rudenī ierodas Kurzemes hercogistes galvaspilsētā Jelgavā ar vienu sudraba dubultdukātu kabatā, apbur vietējo grāfu un baronu daiļās sievas, ar godu iekļūst Kurzemes hercoga galmā, ar negodu tiek iemests pagrabā ar aizrestotiem logiem, tiek atkal no tā ārā, paceļas apbrīnas mirdzumā un tad dodas prom – uz Pēterpili, jo ilgstošai mierīgai dzīvei nav radīts: „*Mieru un ikdienu – to es vairs nevaru panest. Man patīk būt*

⁴⁹ Karogs. – 1994. – Nr. 5. – 213. lpp.

⁵⁰ Turpat. – 213.–214. lpp.

A. Egliša
"Kazanovas mētelis"
Mērbekas teātrī

Auguste fon Holtei – M. Zile

Kazanova – R. Mucenieks

Klāra fon Mēdema – H. Prince

Engelberts fon Mēdems –
K. Dzelde

Ģedrūte – A. Mača

Kopā ar autoru pēc izrādes

šodien par ubagu, rīt par grāfu, parīt par burvi. Man vajag maiņas, sekmu un uzvaru kā dienišķīgas maizes.[..] Vai var upe pēkšņi kļūt par dīķi? Vai var meža putns apmesties vistu kūtī un sākt perēt cāļus?”⁵¹ Tāda ir Kazanovas pārliecība. Interesanti, ka, būdams tālu no dzimtenes, Anšlavs Eglītis rada spožuma apmirdzētu, romantisku komēdiju: viņam pašam svarīga bija sapņa izjūta, to viņš gribēja dāvāt arī saviem tautas brāļiem trimdiniekiem, atgādinot, ka arī Kazanova ir trimdā. „Ceļš uz dzimteni man ir slēgts,” par sevi saka lielais dēkainis. Laikmeta situācija saradoja astoņpadsmitā gadsimta teiksmaino varoni ar divdesmitā gadu simteņa vidu, un šī radniecības sajūta varēja tuvināt bēgļu nometnēs mītošos latviešus ar Kazanovu, kas aizbēdzis no Venēcijas. Protams, saistīja ne tas vien – komēdijā zaigoja spilgti raksturi, spriganas asprātības, neparastas situācijas, bet izrādē – neparasti krāšņi dāmu un kungu tērpi; arī šim faktam trimdas pelēcīgajā ikdienībā bija sava nozīme. Izrāžu sūtība var būt dažāda un atšķirīga; tās vai nu tieši sasaucas ar savu laiku un sniedz roku skatītājiem, vai arī liek aizmirst ikdienu un domās un izjūtās ļauj pārcelties uz citu laiku un citu pasauli. Tāds bija Anšlava Eglīša komēdijas „Kazanovas mētelis” iestudējums Uršteina režijā. Režisors bija izcēlis Eglīša komēdijai raksturīgos elementus – spēles azartu un smeldzīgo caurviju skanējumu. Skatījumu uz Kazanovu Uršteins pauda šādi: „Īstos komēdiskos ūdeņus luga var sasniegt tikai ar īstenības robežu turētu, reālu izrādi, kurā katrs raksturs nostājas skatītāja priekšā kā dzīvs reljefs cilvēks, ar pilnīgu ticamību, kurā svars tiek likts uz raksturu sīki izstrādātām attiecībām, dialogu viscaur psiholoģiski motivējot. Tam visam pāri kā apvienojošs loks klājas divi svarīgi elementi, kuri arī izrādē jāuzsver. Vispirms – romantikas plīvurs. Tam jāpaceļ luga augstāk par sīku, vienmuļu reālismu, netiecoties pēc krāsaina, teatrālāka reālisma, apstarojot to ar romantisma spektru. Vārdi – norcibus, mīlestība, vīns, burvība – te iezīmē pareizo virzienu. Otrs svarīgs izrādē izceļamais elements – atmosfēra,

⁵¹ Eglītis A. Lugas. – R., 1990. – 233. lpp.

noskaņa, kas tikai labi jāatšifrē, jāizvērtē un jāharmonizē. Romantikai un noskaņu (atmosfēru) maiņai jāiet roku rokā. – Šajā virzienā tad nu arī tiks vadīta Mērbekas teātra izrāde: ar galveno akcentu patiesu raksturu attiecībās un interesantās atmosfērās, lugas žanru ievirzot romantiskas komēdijas, nevis teatrālas situāciju spēles plāksnē.”⁵²

Ē. Raisters recenzijā par „Kazanovas mēteļa” izrādi secina: „Uršteina inscenējums ir tik pilniskanīgs, ka atgādina simfoniju un top par paraugu šī darba skatuviskam ietērpam. Ja vēl pieminam mazo, bet lieliski noskaņoto, gaišas rezignācijas caurstrāvoto sākuma ierāmējumu un klusināto izskaņu, kas tikami notušē komēdijas „hepiendu”, tad režisora darba veselums un vienreizīgums izceļas vēl vairāk.”⁵³

Režisoram bija laimējies ar galvenās lomas tēlotāju – tas bija līdz tam Rīgas publikai samērā maz pazīstams aktieris Rūdolfs Mucenieks, kura agrās jaunības gadi bija pagājuši Liepājas teātrī. Kad Mērbekā Mucenieks tēloja Kazanovas lomu, aktieris tuvojās četrdesmitajai gadskārtai un šajā lomā piedzīvoja jaunu māksliniecisko atplaukumi. Tā bija interesanta sakritība, ka tieši trimdā, uz šaurās skatuvītes iedzīvinot „Kazanovas mēteli”, visistāko atplaukumi piedzīvo Osvalds Uršteins un tādu pašu talanta kulmināciju izdzīvo Rūdolfs Mucenieks. Viņa vīrišķīgā pievilcība un elegance vienojās ar patiesu dēkainību, un pāri visam vizēja pārākuma apziņa pār tā saukto vācu baronu ziedu. To recenzijā akcentē Pēteris Aigars: „Kazanovu tēloja Rūdolfs Mucenieks. Šis, liekas, būs labākais mākslinieka sniegums uz Mērbekas teātra skatuves. Alkataino dēkaini Mucenieks sniedza daudzkrāsainā tvērumā, nekur neatkāpjoties no mākslinieciskā viegluma un komēdijas grācības.”⁵⁴ Mucenieku uzteica arī Pēteris Ērmanis: „Rūdolfs Mucenieks [..], tēlodams Eglīša Kazanovu, bija izveicīgi veikls, pašapzinīgs un apburīgs, bija sirsnīgs, ar smeldzes pieskaņu dialogos

⁵² Uršteins O. Anšlava Eglīša luga “Kazanovas mēteli” režisora skatījumā // Nedēļas Apskats. – 1947. – 9. maijs.

⁵³ Raisters Ē. „Kazanovas mēteli” Mērbekas teātrī // Tēvzeme. – 1947. – 28. jūn.

⁵⁴ Aigars P. Latviešu jaundarba spoža pirmizrāde // Nedēļas Apskats. – 1947. – 26. jūn.

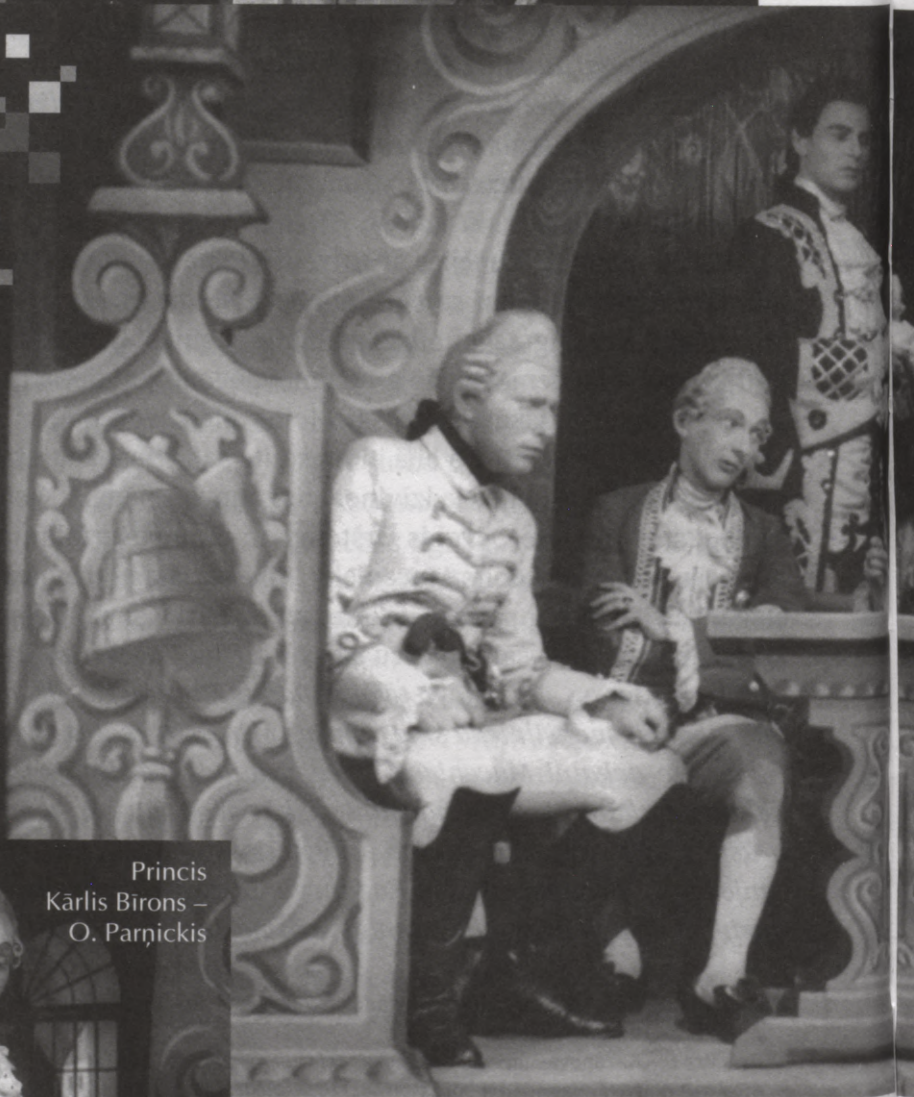
Klāra fon Mēdema –
H. Prince

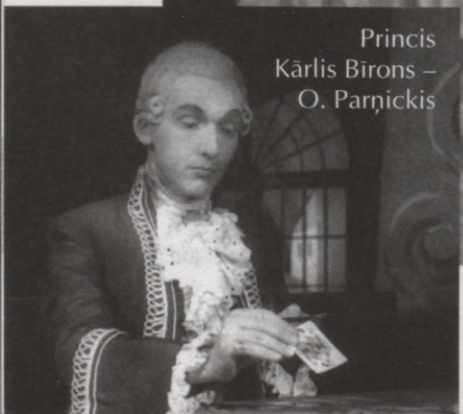
Sabīne – E. Skujiņa

Kazanova –
R. Mucenīks

Princis
Kārlis Bīrons –
O. Parņickis

A. Eglīša
"Kazanovas mētelis"
Mērbekas teātri

Četras baroneses

Anna – M. Zilava

Gedrūte – A. Mača

ar Annu. Varbūt ārējo izskatu varētu vēlēties citādu. Mums radies jauns ievērojams varoņu tēlotājs.”⁵⁵

Cieši ar Kazanovu A. Eglītis sasaista divas atšķirīgas sievietes – viena no tām ir kautrā, atturīgā un reizē sirsnīgā Anna, kas, Kazanovam ierodoties Jelgavā, uzreiz spēj novērtēt dēkaiņa patieso dabu, un šai lomai Mērbekā bija atbilstoša tēlotāja – Milda Zilava, kas tēlā ielika viņai piemītošo dvēseliskumu. Ar šo aktrisi saistās nedaudz abstrakts apzīmējums – latviskums. Viņa daudzos skatuves tēlos kļuvusi par latviešu sievietes simbolu, un tāda bija arī viņas tēlotā Anna. Raisters rakstīja: „Zilavas viesniece Anna bajāriska savā iznesībā, cildena cilvēciskā cēlumā un tikuma lielumā un atturīgi gruzdoša mīlestības skaudrajās jausmās. Gaišs, pilnskanīgs tēls, apbrīnas cienīgs autora skaisti raksturotās, latviski iezīmētās varones iemiesojums.”⁵⁶

Otras sievietes raksturs, ar ko nākas saskarties Kazanovam, ir pilnīgi atšķirīgs, tā ir brīvkundze Ģedrūte fon Korfa, kas arī prot saskatīt Kazanovas patieso, dvēselisko kodolu, un šajā lomā bija māksliniece ar lielu skatuves pieredzi – kādreizējā Dailes teātra aktrise Alma Mača. Kurzemes hercoga Bīrona māsā Ģedrūtē ārējais staltums un cildenums biedrojās ar sirds siltumu.

Anšlavs Eglītis nav taupījis satīriskus toņus, zīmējot Kurzemes augstdzimušos grāfus un baronus līdz ar viņu kundzenēm un saderinātajām. Tikko bija beidzies karš, vācu bramanība nu bija apvaldīta, savukārt ar vietējo iedzīvotāju visai vēso attieksmi pret latviešu bēgļiem nācās tikties vai ik dienas, varbūt tāpēc rakstnieks dāsni šķiedies ar negatīvajām krāsām, un augstdzimušo kungu lomām bija sapulcēts īsti piemērots ansamblis: barons Kuno fon Pistol Kors bija Jēkabs Zaķis, grāfs Gotlobs Kaiserlinks – Pēteris Dumpis, barons fon Mēdems – Kārlis Dzelve, bet viņa kundze bija spriganā, šarmantā Hilda Prince. Citas grāfu un baronu iemīļotās sievietes, pie reizes arī saderinātās, bija Emma Skujiņa un Marianna Zile, vēlāk šo lomu tēloja arī iesācēja

⁵⁵ Ērmanis P. Mērbekas Latviešu teātra viesizrāde Vircburgā // Ceļš. – 1947. – Nr. 10. – 464. lpp.

⁵⁶ Raisters Ē. „Kazanovas mētelis” Mērbekas teātrī // Tēvzeme. – 1947. – 28. jūn.

aktrise Maija Ozoliņa. Kazanovas pavadoni – matemātiķi un kambarsulaini vienā personā – bija atveidojis raksturu meistars Kārlis Lagzdīņš.

Tā „Kazanovas mētelis” uz šaurās Mērbekas teātra skatuvītes iesāka savu dzīvi, par ko Pēteris Aigars rakstījis: „*„Kazanovas mēteļa” izrāde bija patiesa latviešu skatuves mākslas uzvara. Izrādes augstais līmenis liecina, ka latviešu mākslinieku stāju nevar salauzt ne trimdas gadi, ne svešniecības nomāktība, viņi kļūst ne vien mākslinieciski ielīksminātāji, bet arī spēka un izturības devēji.*”⁵⁷

„Kazanovas mēteļi” Mērbekā pēc kārtas izrādīja 16 reizes, tad sākās izbraucieni uz Kaseli, Fuldu, Vircburgu, Fišbahu, Hānavu, Manheimu, Eslingenu, Ingolštati, Rēgensburgu – vēl un vēl, līdz otrajos Ziemassvētkos Mērbekā notiek „Kazanovas mēteļa” četrdesmitā izrāde, taču iestudējuma mūžs ar to vēl nebeidzās.

Mērbekas teātrī tikām top jauns iestudējums Jāņa Zariņa vadībā, kas izraisa vislielāko cieņu un pat apbrīnu, – teātris drosmīgi ķeras pie Frīdriha Šillera drāmas „Vilhelms Tells” inscenējuma. Taču te bija vajadzīgas plašas masu ainas un bieža dekorāciju maiņa, jo darbība izkārtota divpadsmit ainās, un nebija nemaz tik vienkārši sagādāt visus nepieciešamos materiālus dekorāciju izveidei. Kādā no avīzēm parādās pat informācija, ka teātra galvenā rūpe patlaban esot – maisi: „*Sakarā ar jauninscenējumu smagas problēmas risina teātra valdes saimniecības vīri. Galvenais tagad ir maisi. Miltu un kartupeļu maisi ir vienīgie, kas var glābt Tella inscenējumu. Viņi zvana un raksta uz visām pusēm, lai sagādātu šo dekorāciju materiālu. Droši vien kādā nometnē maisu ir pārpilnība; bet teātrim to nav.*”⁵⁸ Ar dekorāciju gleznošanu veiksmīgi ticis galā Ē. Dajevskis un uz mazās skatuvītes radījis ilūziju par Alpu kalnu apvidu un kalniešu mītnēm.

Varētu rasties jautājums – kālab Mērbekas teātrim vajadzēja ķerties pie tik sarežģīta uzdevuma risināšanas? Tā bija atbildības sajūta savu skatītāju priekšā un arī tās zemes priekšā, kas mūsu

⁵⁷ Aigars P. Latviešu jaundarba spoža pirmizrāde // Nedēļas Apskats. – 1947. – 26. jūn.

⁵⁸ Štāls V. Mērbekas teātra bilance // Nedēļas Apskats. – 1948. – 5. marts.

tautiešiem, to skaitā arī teātriniekiem, bija devusi patvērumu. Uz skatuves parasti dzīvoja latviešu lugu varoņi, laurus bija plūcis Viljama Šekspīra komēdijas „Divpadsmitā nakts” iestudējums, bet teātra valde gribēja parādīt cieņu arī Frīdriham Šilleram un viņa drāmai, kas uz latviešu skatuvēm nav bijusi bieža viesņa. Mērbekas teātra dramaturgs Jūlijs Roze šo Šillera darbu bija no jauna pārtulkojis, un teātra vadība domāja par to, lai teātrī šalkotu arī Eiropas vēji. Bija vēl kāds motīvs, kas tuvināja Šillera drāmu ar pēckara laika situāciju: „*Vilhelmā Tellā*” [..] *šveiciešu cīņa ar svešas zemes varmācīgo virskundzību, par savas zemes un tautas brīvību atbilst mūsu pašu tautas tagadējam liktenim.*” Iekarotāju pakļautībā bija nonākusi Latvija, cīņa par brīvību atbilda skatītāju tālaika noskaņojumam, un kā tikko rakstītas skanēja „Vilhelma Tella” rindas:

*Vaid visa zeme varmācības jūgā,
Ikkatra krietna vīra sirdī dziļi
Sāp netaisnība, kas mums nodarīta.*

Kārlis Dziļleja recenzijā par to atzīmē: „*Publikā dzirdēju nejaušu izsaucienu: „Klau, tā jau tā pati DP problēma!” Patiesi, Šillera patētiskie vārdi mums tapuši atkal par „laikmetīgiem” saukļiem.*”⁵⁹

Uz mazās skatuvītes bija grūti izkārtot plašos masu skatus, recenzenti iebilst, ka tie nav bijuši pietiekami iespaidīgi, neizdevīgi inscenēts bijis liktenīgais šāviena skats, kad Vilhelms Tells sašauj ābolu uz sava dēla galvas. Režisors ar gudru ziņu Tella dēlu bija nostādījis aizkulisēs, tā ka par šāviena rezultātiem skatītāji paši pārliecināties nevarēja, jo dzirdēja tikai informāciju. Lai arī kādas bija piebildes, tas tomēr bija viens no visplašākajiem un vērienīgākajiem Mērbekas teātra iestudējumiem, kurā darbojās divdesmit divi aktieri.

Galvenajā lomā bija pieredzes bagāts aktieris, nosvērtais, mierīgais Jānis Šāberts. Īpaši viņu uzteica Ēriks Raisters: „*Tellu tēlo Jānis Šāberts, saskaņā ar tekstu izceldams šī paraugšveicieša*

⁵⁹ Dziļleja K. „Vilhelms Tells” jaunā tvērumā // Nedēļas Apskats. – 1948. – 23. apr.

cilvēciskos vaibstus pakāpeniskajā, drusku apdomīgajā pārejā no neatkarīga un pašapzinīga kalniešu īpatņa uz nacionālu varoni pēc necilvēcīgā soģa izaicinājuma. Kā pirms, tā pēc pārbaudes Šāberta Tells uztverē un tēlojumā ļoti pārlicināšs, pilnasinīgs, personības nobleses un lomas dziļo projekciju iezīmēts. Lieliski momenti arī pašā lūzumā, tikai ābola skatā ansambļa skatuviskā dispozīcijāš dēļ tie nepagūst saliedēties vajadzīgā pilnskanībā, kas šim tēlam dotu galīgo noapaļojumu. Ar visu to tomēr Tells ir iezīmīgs sniegums Šāberta daudzo meistartēlu virknē.”⁶⁰

Mērbekas teātrim bija teicams, iespaidīgs vīriešu raksturotāju ansamblis, un uz skatuves kopā sanāca vesels pulks mērbekiešu spēkavīru: soģi Gesleru tēloja Jēkabs Zaķis, Štaufaheru – Kārlis Ģērmanis, Ulrihu Rudencu – Rūdolfis Mucenieks, Valteru Firstu – Vilberts Štāls, Atinghauzas brīvkungu Verneru – Kārlis Lagzdiņš, Rūdolfu Harasu – Oļģerts Parņickis, Reselmanu – Kārlis Dzelde. Izrādē piedalījās arī abi Mērbekas teātra režisori Jānis Zariņš (Itels Rēdings) un Osvalds Uršteins (Arnolds Melhtālietis). Domājot par tālākajiem gadu desmitiem, gribas apgalvot, ka ilgi mūsu teātru ansambļos ne trimdā, ne Latvijā nav bijusi tik spēcīga aktieru – vīriešu kopa, kā tas bija kādreiz Mērbekā.

Beidzās „Vilhelma Tella” izrāde, un skatītāju sirdī dziļi iegūla vārdi:

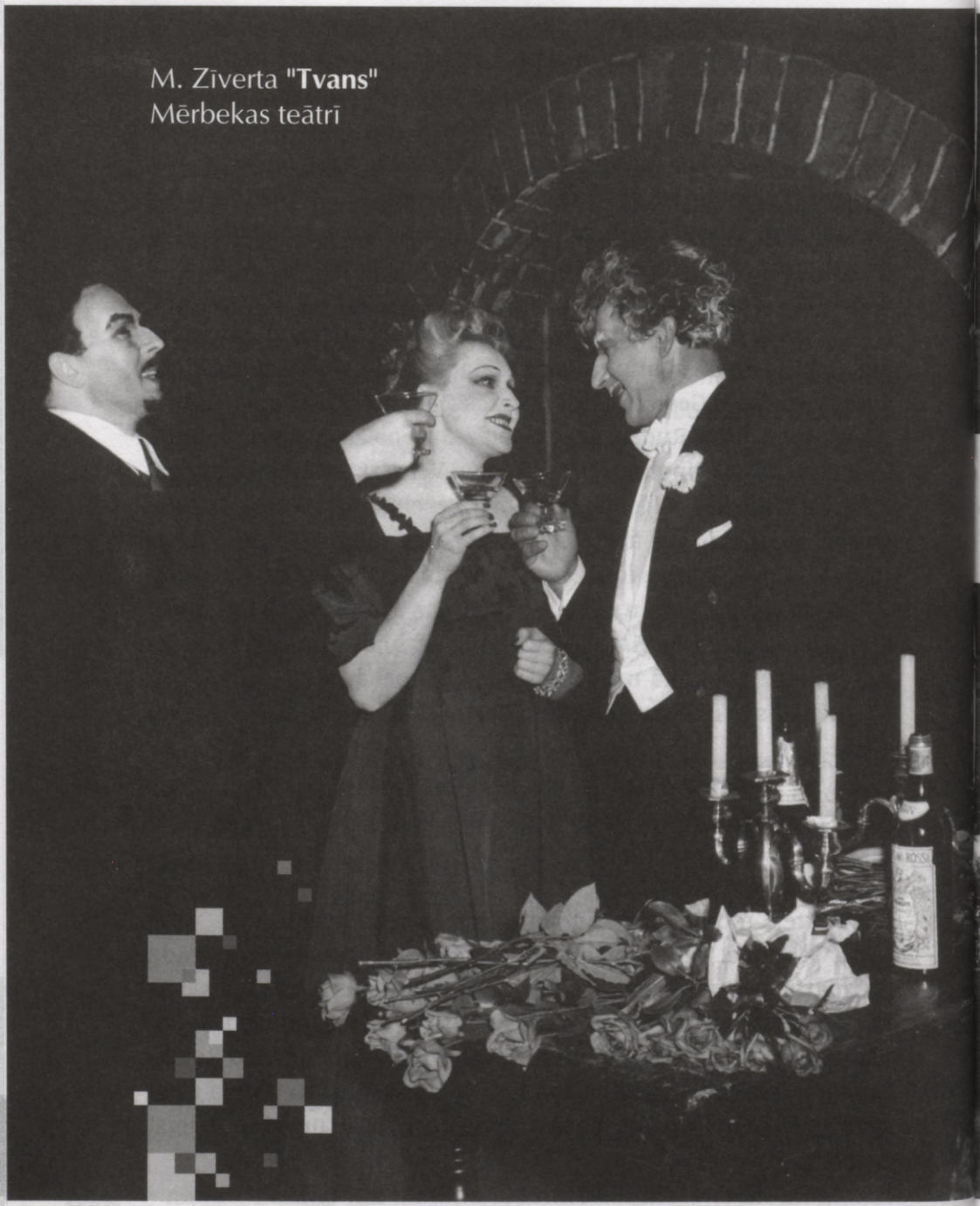
*Mēs gribam brīvi būt kā mūsu tēvi,
Mirt labāk, nekā dzīvot verdzībā.
Mēs gribam paļauties uz Dievu, uz Visaugstāko,
No bezdievīgo varas nebīties!*

Kārtējo reizi teātris trimdiniekiem iedvesa spēku.

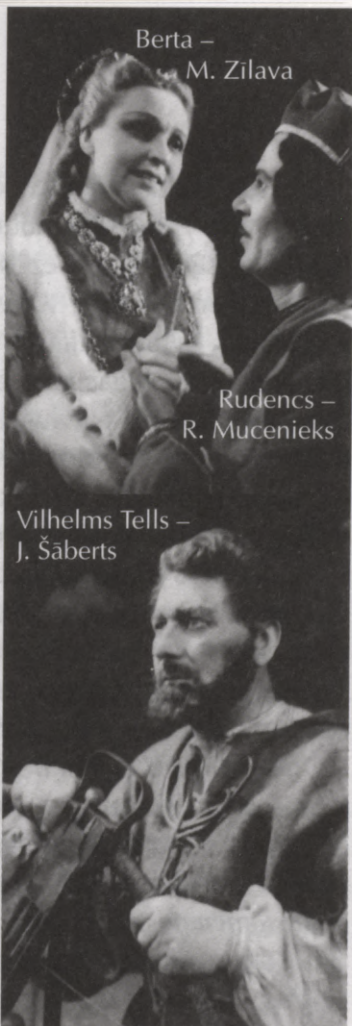
„Vilhelma Tella” pirmizrāde Mērbekā notiek 1948. gada 31. martā, pēc tam lugu turpat izrāda vēl astoņas reizes, un sākas kārtējie izbraukumi uz Grēveni, Augustdofu, Gēstahtu, Lībeku, Flensburgu, Eitīnu, Rotenburgu. Atgriežoties Mērbekā no Rotenburgas, Uršteins atrod Anšlava Eglīša jaunās lugas „Galma gleznotājs” eksemplāru, tai pašā vakarā to izlasa, un viņā dzimst

⁶⁰ Raisters Ē. „Vilhelms Tella” Mērbekas teātrī // Tēvzeme. – 1948. – 12. jūn.

M. Zīverta "Tvans"
Mērbekas teātrī

F. Šillera "**Vilhelms Tells**"
Mērbekas teātrī

Berta –
M. Zilava

Rudencs –
R. Muceniēks

Vilhelms Tells –
J. Šāberts

Dž. Prīstlija "**Inspektors nāk**" Mērbekas teātrī

pārliecība, ka luga jāiestudē. Pats viņš ir gatavs uzņemties režijas darbu, taču 22. jūnijā notiek kopīga teātra valdes un repertuāra komisijas sēde, kurā bez Osvalda Uršteina piedalās Jānis Zariņš, Jānis Šāberts, Tonija Kalve, Jūlijs Roze, Jēkabs Zaķis, Rūdolfs Mucenieks, Pēteris Dumpis un Viliberts Štāls, un augsti situētā komisija nolemj – lugas uzvešanu atlikt. Par atlikšanu nobalso septiņi komisijas locekļi, par lugas aizstāvību un iekļaušanu repertuārā uzstājas tikai Osvalds Uršteins un Rūdolfs Mucenieks. Kālab komisijas spriedums bijis tik bargs? Izraksts no repertuāru komisijas un teātra valdes kopējās sēdes protokola 1948. gada 22. jūnijā:

„Režisors Jānis Zariņš: Žēl, ka Eglītim luga šoreiz nav padevusies. „Kazanovas mētelis” mums bija labs, ko nevar teikt par jauno lugu. Nav „švunkas”. Raksturi, izņemot vienu, bāli. Literāra komēdija. Izspēlēšanās nekāda lielā nevar būt. Problemātisks raksturs titula lomai – par pasīvu. Neved cauri nekādu ideju.

Jūlijs Roze: Valdei ir stipri jāpadomā, vai tādu darbu var uzvest. – Es nevaru celt par viņu roku. Esmu vairāk pret nekā atturos.

Jānis Šāberts: Biju sašutis, kad man to lugu deva lasīt. Es nevaru atbildēt ne uz vienu jautājumu, kāpēc lai viņu spēlētu. Viņu uzņemot repertuārā, mēs sevi degradējam.

Tonija Kalve: Piekrītu Zariņa, Rozes, Šāberta teiktam. Šos grāfus, hercogus un hercogienes ar viņu pavadoniem vairs nevaru skatīt. Sirds prasa pēc latviskiem vārdiem. Esmu pret lugas uzņemšanu repertuārā.

Viliberts Štāls: Mums vajag lugu, kuru skatoties var atpūsties. Šī luga mani neapmierina. Neesmu par viņu.

Jēkabs Zaķis: Esmu kategoriski pretī. Lieta tik skaidra, ka daudz par to vairs nav jārunā.”⁶¹

Un rezultātā lugas „Galma gleznotājs” iekļaušanu repertuārā noraida. Kā saucēja balss tuksnesī izskan Uršteina un Mucenieka pamatotās aizstāvības runas. Mucenieka spriedums: *“Nezaudējot laiku, tūlīt vajag stāties pie Eglīša jaunā darba iestudēšanas.”⁶²* Un Uršteina vērtējums: *„Šī ir spēles komēdija. Viņā ir minusi,*

⁶¹ Protokola noraksts V. Hausmaņa arhīvā.

⁶² Turpat.

bet arī daudz plusu. Tā kā tā ir jauna latviešu komēdija un izrāde varētu būt laba, tad viņu nebūtu iemesla noraidīt."

Taču pārējie bija vairākumā, lugu noraidīja, kas atkal bija nepatīkams plīķis Anšlavam Eglītim. Labi, ka jūtīgāki un saprātīgāki vērtētāji bija Eslingenas teātrī, kur šo lugu iestudēja: 1948. gada 29. oktobrī notika tās pirmizrāde.

Dažas dienas pēc „Ģalma gleznotāja” noraidīšanas repertuāra komisija sanāk vēlreiz. 26. jūnija kopīgajā sēdē ar valdi pieņem lēmumu repertuārā iekļaut Rūdolfu Blaumaņa lugu „Ļaunais gars” un tās iestudēšanu uzdod Eglīša lugas aizstāvim Osvaldam Uršteinam. Augstās rātes spriedumam nākas pakļauties, 2. jūlijā Uršteins izliek „Ļaunā gara” lomu sadalījumu, taču pēc iepazīšanās ar to Milda Zilava atsakās no saimnieces Annas lomas. Milda Zilava allaž bija tēlojusi gaišās un labsirdīgās latviešu sievietes, un lielmanīgā Anna viņai nekādi nebija pa prātam. Uršteinam lomu sarakstu nācās mainīt, un Annu saņēma Tonija Kalve.

Latviešu teātris Mērbekā bija nonācis krustcelēs. Visu laiku tā taka bija vedusi augšup: „No saldenās pudeles”, „Divpadsmitā nakts”, „Kazanovas mētelis”, „Vilhelms Tells”. Nu vajadzēja spert soli tālāk, bet teātra vadība tā kā sadrūvējās. Tonija Kalve bija ilgojusies pēc latviskiem vārdiem – nu atkal bija Blaumanis, latviski vārdi un lauku sēta.

Ritēja teātra darbības trešā sezona. 14. augustā Mērbekā pirmo reizi tiek spēlēta R. Blaumaņa luga „Ļaunais gars”. Tas bija kārtējais Uršteina iestudējums, kārtējā Blaumaņa komēdija, kam šai reizē režisors bija ļāvis raisīties teatrāla saasinājuma gultnē. Tas turpināja Dailes teātrī kādreiz iestaigāto Blaumaņa komēdiju interpretācijas ceļu, un īpaša spēles prieka pārņemts bija Viliberts Štāls iedzert mīlošā Vilku saimnieka lomā. Mīlētāju lomās iejutās pavisam jauks pāris – Andrievu tēloja vakarējais Kazanova – Rūdolfs Mucenieks, bet Ievu – Hilda Prince, „... dodama labi izveidotu priekos un bēdās, ārēji glītu kalpones tēlu”, – tā par viņu sacīts recenzijā, kas beidzas ar vārdiem: „Pirmās „Ļaunā gara” izrādes Mērbekas nometnē publikai patika.”⁶³

⁶³ Ks. „Ļaunais gars” // Nedēļas Apskats. – 1948. – 27. aug.

Taču tajā pašā laikrakstā ir arī ziņa par Mērbekas teātra pārcelšanos uz Blombergu: „*Ja izdosies šim plānam nodrošināt arī apgabala vadošo iestāžu piekrišanu, tad Mērbekas teātra pārvietošana uz Blombergu nodrošināta. Līdz ar to atkrīt projekts teātri pārcelt uz Zengvardenes nometni, kur pāriet Mērbekas tautiešu vairākums. Teātra premjere Milda Zilava, kas seko nometnei uz Zengvardeni, no teātra saimes šķiras.*”⁶⁴ Vēlāk gan izrādījās, ka ziņa par Mildu Zilavu nav patiesa, viņa joprojām palika uzticīga savam ansamblim.

Jau 31. augustā aktieri Mērbekai saka ardievas un pārceļas uz dzīvi Blombergā, teātra drednauts kursē no Mērbekas uz Blombergu un atpakaļ. Uz Blombergu pārbrauca piecdesmit trīs mērbekieši, kam nometnes vadība bija iedalījusi atbrīvotas istabas. Beidzot ciematu varēja nomainīt pret pilsētu, protams, piecēšot arī jaunās neērtības, ko radīja tobrīd neierastie dzīves apstākļi.

Bija beidzies Mērbekas iedzīvotāju nosodījuma un izraidījuma laiks – trīs gadi, vācu ģimenes sāka atgriezties savās dzimtajās mājās, un mūsu teātriniekus nācās meklēt jaunu jumtu virs galvas. Līdz ar pārcelšanos uz Blombergu aktuāls kļuva teātra nosaukums: tā kā teātris bija dzimis Mērbekā, tā nosaukumu ansambļa dalībnieki negribēja zaudēt un ierosināja turpmāk saukties par Mērbekas Latviešu teātri Blombergā, taču programmas lapinās turpmāk tika minēts vienkārši Mērbekas Latviešu teātris.

Ap šo laiku aktieriem nācās tikties ar vēl kādu sadzīves problēmu – pēckara Vācijā notika naudas reforma. Reihsmarkas no apgrozības tika izņemtas, to vietā ieviesa DM – doičmarkas ar citu vērtību, un uz brīdi aktieri palika gluži tukšām kabatām, bet, ja kādam kabatā bija desmit DM, tas jau skaitījās bagātnieks.

Aktieru prātus arvien vairāk sāka nodarbināt doma par izceļošanu uz ASV, Kanādu, jo bēgļu nometnes Vācijā ANO likvidēja un bēgļiem bija jāmeklē patvērums citur. Arī Osvalds Uršteins 2. oktobrī nosūta uz ASV vēstuli kādam Tauriņa kungam un izsaka gatavību Amerikā strādāt jebkādu darbu. Drīz pienāk Tauriņa

⁶⁴ Zengvardenes vietā uz Blombergu // Nedēļas Apskats. – 1948. – 27. aug.

atbilde: „Lai varētu iesniegt šeit vajadzīgos papīrus, man nepieciešams dabūt kādu, kas uzņemtos Jums dot dzīvokli un darbu. Tas ir grūts numurs. Domāju, ka to lietu izrīkosim tā, ka pierunāšu kādu šādus papīrus parakstīt, apņemoties rakstiski Jūs ņemt pie sevis. Jums jāērēķinās, ka Jūs dabūsiēt eventuāli gulēt uz grīdas un ēst kādu zupu, līdz sāksiet pats pelnīt.”⁶⁵

Pēc neilga laika, 25. oktobrī, pienāk jau cerību rosinoša vēstule: „Jūsu emigrācijas lietā esmu sarunājis Jums „sponsoru”: Rudolf J. Kronbergs 19 W 16S, NewYork 23. Un darba vietu: Restaurant „Katinka”. Par sulaini. Darbs un dzīvoklis ir „uz zaķa”, tā ka Jums faktiski būs jāmeklē kas cits. Visi papīri šeit ir iesniegti, un vienīgais, kas Jums jādara, ir – jāgaida.”⁶⁶

Aktieris Rūdolfis Kronbergs bija izceļojis uz Zviedriju, bet kādu laiku darba meklējumos bija apmeties Amerikā un, tā kā viņš no Nacionālā teātra laikiem labi pazina Uršteinu, apņēmas attiecīgo galvojumu parakstīt un pārvaldes iestādēm iesniegt. H. Tauriņš nākamajā vēstulē vēlreiz precizē situāciju: „Sponsors ir aktieris – gleznotājs Kronbergs, un darba vieta – restorāns „Katinka”. Ne viens, ne otrs nav reāls. Kronbergam ir maza istabiņa. „Katinka” ir jūrnieku krogs, kur strādā tikai „dāmas”. Tomēr emigrācijas vajadzībām tas pietiks, un, kad atbrauksiet, tad mazu laiciņu Jūs jau kā nebūt izvilksim cauri.”⁶⁷

Šādam sietam nācās spraukties cauri katram mūsu aktierim, lai nonāktu ASV vai Kanādā, un Uršteina sarakste ar Tauriņu dod ieskatu šo dokumentu kārtošanas tehnoloģijā. Taču pats emigrācijas process gluži tik strauji vis nenotika.

1949. gada 1. janvārī Uršteins savā piezīmju grāmatiņā ieraksta: „Līdz šim bijušas 327 izrādes. „Ļaunais gars” ir bijis 26 reizes.” 15. februārī Uršteins saņem ziņu, ka uz viņa vārda pienācis galvojums – tātad durvis uz Ameriku ir vaļā, taču teātris mēģinājumi divām lugām: viņš pats mēģina Moljēra komēdiju „Skapēna nedarbi”, bet Zariņš – Dž. Prīstlija lugu „Inspektors

⁶⁵ Vēstule V. Hausmaņa arhīvā.

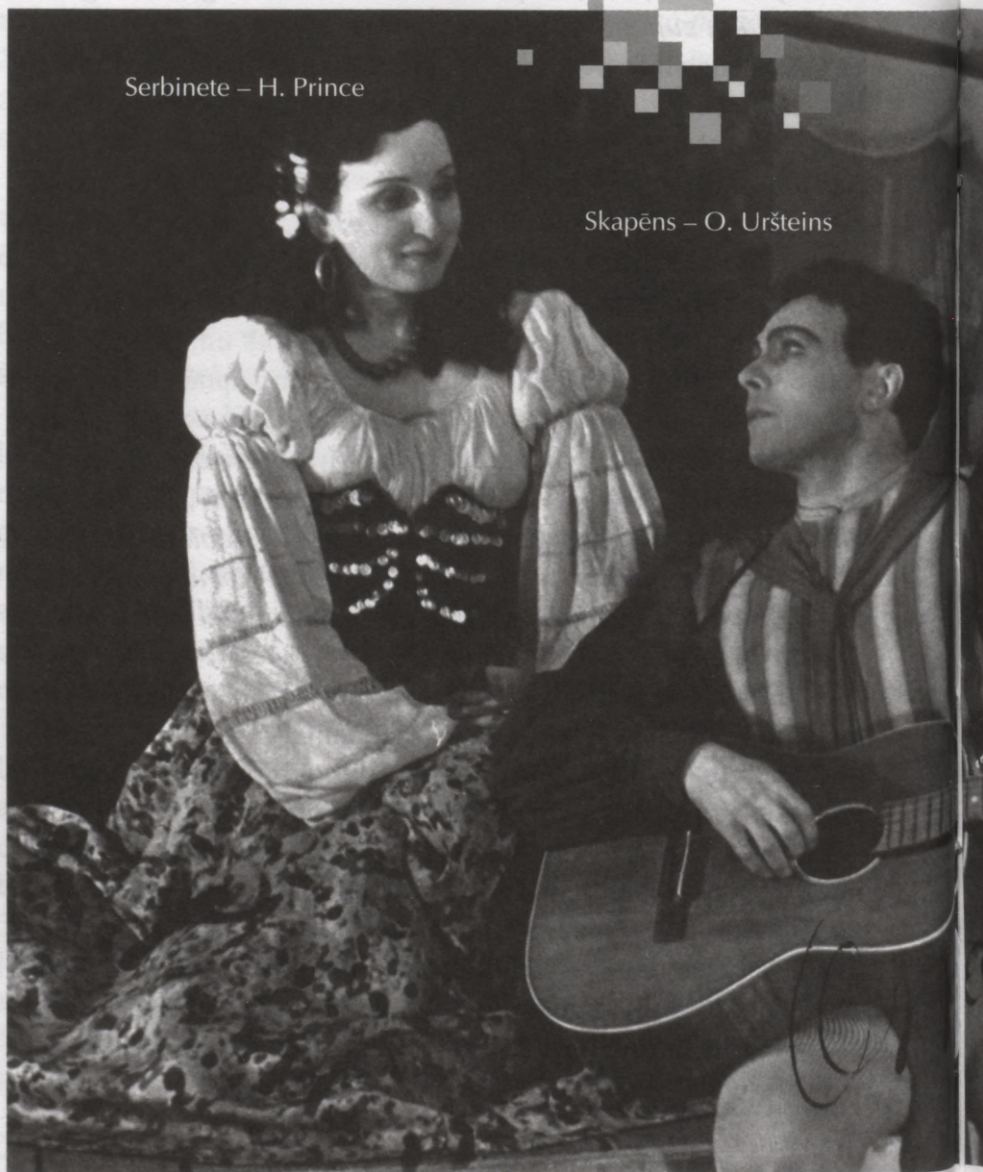
⁶⁶ Turpat.

⁶⁷ Turpat.

Moljēra "Skapēna nedarbi" Mērbekas teātrī

Serbinete – H. Prince

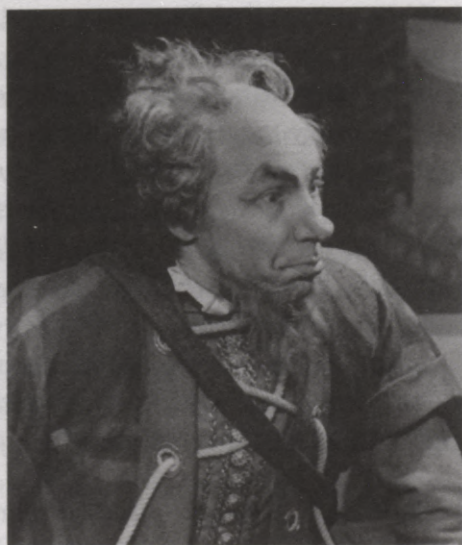
Skapēns – O. Uršteins

Oktāvs – R. Mucenieks

Skapēns – O. Uršteins

Leandrs – O. Parņickis

Argans – K. Ģermanis

nāk". Rakstā par mērbekiešu pārceļšanos uz Blombergu minēts, ka līdzās Prīstlija lugai uz skatuves nostāsies Viljama Šekspīra komēdija „Spītnieces savaldīšana”, tomēr Šekspīru nomainīja Moljērs, varbūt, ar diviem ansambļiem reizē strādājot, nebija iespējams pienācīgi sadalīt lomas.

Moljēra komēdija „Skapēna nedarbi” bija Uršteina pēdējais darbs Mērbekas teātrī, tās bija atvadas, taču – gribējās to izdarīt ar gaišu smaidu, ar prieka sajūtu par aizvadīto skaisto darba cēlienu, un Blombergā tapa asprātīga, dzīvesprieka pilna un neparasta izrāde. Lai skatītājiem un reizē arī aktieriem būtu liksmāks prāts, režisors bija iecerējis izrādi papildināt ar dziesmām un dejām. Par dziesmām rūpējās komponists Jānis Norvilis, bet tekstus sacerēja Jūlijs Roze, savukārt dejas iestudēja kādreizējais Nacionālās operas baletmeistars Eižens Leščevskis, par scēnisko ietēru kā allaž rūpējās Ēvalds Dajevskis, galvenokārt izlīdzēdamies ar ornamentālām drapērijām.

Kritiķe Paula Jēgere-Freimane pēc izrādes noskatīšanās mazliet skeptiski rākusī pieri – prasīgus skatītājus izrāde neaizraujot „aistētiskā pacilātībā”, te par vienu, te citu lomas atveidotāju Jēgere-Freimane izsaka pa kritiskai piebildei, tikai režisoru Osvaldu Uršteinu Skapēna lomā slavē pa īstam: „*Te nu mēs esam nonākuši pie visas izrādes centra un dzinēja spēka: tas ir Uršteina Skapēns. Šo apsviedīgo, glumo, izdarīgo nedarbnieku Uršteins iemieso dienvidnieciska izskata un temperamenta tēlā un kā rotaļādamies piepilda ar savu bagāto spēles formu visu izrādi. Lūk, šāds artistisks vieglums ir nepieciešams visiem Moljēra komēdiju spēlētājiem, lai tās spētu dot aistētiska prieka pārdzīvojumu. Ka lielākai daļai izrādes dalībnieku tā vēl nav, tas ir par iemeslu mākslinieciskā mērķa nepilnīgai sasniegšanai, kā to sākumā minējām.*”⁶⁸

Var jau būt, ka ne visu aktieru radītie tēli bija pati pilnība, jāņem vērā, ka daudziem trūka treniņa šādas ievirzes dramaturģijas skatuviskajā risinājumā: Moljērs trimdā vēl nebija spēlēts,

⁶⁸ Jēgere-Freimane P. Mērbekas Latviešu teātris rāda Moljēru //Latviešu Ziņas. – 1949. – 14. maijs.

arī Latvijā samērā reti, bet delartiskās komēdijas iekļaušana reper-
tuārā visādā ziņā bija apsveicama. Tajā savdabīgā kārtā līdzās
vai iepretim nostādīti divi tēli, divas iemīļotās un divi kalpi. Līdzās
Skapēnam gluži braši turējās Pēteris Dumpis Oktāva kalpa Silves-
tra lomā, jaukas un šarmantas bija abas meitenes – Hiacinte –
Maiga Damroze un Serbinete – Hilda Prince. Dēlu un reizē mīlētāju
lomās bija Rūdolfs Mucenieks un Oļģerts Parņickis, bet tēvu lomas
Uršteins bija iedalījis Kārlim Ģērmanim (Argāns) un Jēkabam
Zaķim (Žerons). Bargā Jēgere-Freimane dažu labu vārdu bija pa-
teikusi tieši par Kārli Ģērmani: „*Kārlis Ģērmanis no mazāku ska-
tuvju aktiera Latvijā ir izaudzis par tiešām ievērojamu spēku trim-
das skatuves mākslinieku saimē, augstāko sasniegumu uzstādī-
dams cildenajā Štauffachera lomā. Bet arī komiskajiem tēliem
viņš spēj dot katram savu iezīmīgu seju. Tā arī šoreiz viņa par
dēla Oktāva gaitām norūpējies Argāns ir dzīva un krāsaina komē-
dijas figūra.*”⁶⁹

Interesanti, ka Kārlim Ģērmanim, tāpat kā vairākiem jaunāka
kaluma aktieriem, tieši bēgļu noietņu gadi bija atplaukšanas laiks.

„Skapēna nedarbi” Blombergā uzsāka dzīvi gandrīz vienlai-
kus ar Dž. Prīstlija lugu „Inspektors nāk”. Inspektors uz skatuves
uznāca 24. februārī, Skapēns – 5. martā, un arī izbraukumos tie
startēja paralēli: Oldenburgā „Inspektors” 20. martā, „Skapēns” –
21., Eitīnā „Inspektors” 27. martā, „Skapēns” – 28., Neištātē „In-
spektors” 29. martā, „Skapēns” – 30., Špakenbergā „Inspektors”
31. martā, „Skapēns” – 1. aprīlī. Un tā šo uzskaitījumu virkni
varētu turpināt. Zīmīga bija „Inspektora” izrāde Špakenbergā
31. martā. „*Lūk, Špakenbergā notikusi jubilejas izrāde „Inspek-
tors nāk”, kam par godu noietnes vadība un iedzīvotāji bija riko-
juši jauku uzņemšanu ar klātu galdu un runām, bet Emīls Skuje-
nieks veltījis teātra vēstures grāmatā visgarāko ierakstu dzejā,*”⁷⁰
tā vēsta sens laikraksts, bet Špakenbergā tai dienā svinēta
400. reize, kad notikusi Mērbekas Latviešu teātra izrāde.

⁶⁹ Jēgere-Freimane P. Mērbekas Latviešu teātris rāda Moljēru //Latviešu Ziņas. – 1949. –
14. maijs.

⁷⁰ Akmentiņš O. Mērbekas teātra “drednauta” jubilejas kuģojums // Latvija. – 1949. – 23. apr.

Mērbekas teātra spēks bija divu atšķirīgu režisoru koeksistencē – to apliecināja arī nule minētās divas izrādes – „Inspektors nāk” un „Skapēna nedarbi”. Osvalds Uršteins bija radījis dzirkstošu, delartiski vizošu izrādi ar dziesmu un deju ievijumiem, turpretī Jānis Zariņš īpašu uzmanību pievērsa tēlu psiholoģiskajam izstrādājumam un pamatojumam. Atšķirīga bija arī izrādes norises vide. Notikumi raisās bagātu cilvēku Birlingu nama elegantā salonā, kungi tur tērpti frakās, dāmas vakartērpos, un jau šis fakts vien tīkami priecēja ne tikai skatītāju acis, bet arī prātus: tās bija normālas, mierīgas dzīves ainas. Tiesa, īstenībā šīs dzīves ainas nemaz tik mierīgas nav, jo bagātā rūpnieka Birlinga mājās viņa meitas Šeilas saderināšanās brīdī ierodas inspektors Gūls un ar saviem jautājumiem par kādas meitenes pašnāvību atklāj vecās paaudzes vilku morāli.

Jānim Zariņam Blombergā bija divi vecākās paaudzes rūpnieku lomām atbilstoši aktieri – Jānis Šāberts un Alma Mača. Par viņu priecājās arī P. Jēgere-Freimane: *„Un tagad Prīstlija lugā ir taisni jāpabrīnās par to reālo vienkāršību un patiesīgumu, kādā Al. Mača iemiesojusi šo paštaisno sabiedrības dāmu ar sīko sīkpilsones garu. Taisni viņas garaniecīgumam mākslinieces balsis intonācijās ir tik atbilstoši toņi un tonīši, ka prieks klausīties.”*⁷¹

Alma Mača ilgu gadu bija strādājusi Dailes teātrī, un saskarsme ar citas ievirzes režisoru viņai deva jaunus radošus impulsus.

Interesanti, ka divos iestudējumos, kas radušies vienlaikus, Uršteins notēloja pilnīgi atšķirīgas lomas: viņš bija draiskais Skapēns un „Inspektors nāk” izrādē Birlinga dēls Ēriks – pusneirastēniķis, kas apzadzis tēvu un beigās gan viņam, gan mātei met pārmetumus sejā, sacīdams *„man jākaunas par tevi, par jums abiem”*. Loma nebija liela, bet piesātināta ar emocijām. Ērika loma Uršteinam bija vajadzīga, pat nepieciešama kā vēlreizējs sevis apliecinājums pirms šķiršanās no Mērbekas teātra. Recenzijas beigās P. Jēgere-Freimane secina: *„Skatītājs ir saņēmis sabiedriska*

⁷¹ Jēgere-Freimane P. Pazīstami mākslinieki jaunās lomās // Latviešu Ziņas. – 1949. – 7. maijs.

pienākuma norādījumu, bet pāri tam – cildenu prieku par latviskās teātra mākslas briedumu."⁷²

Taču pulkstenis tikšķēja un pa reizei sita stundas. Tuvojās nenovēršamais. Par šo situāciju atgādina neliels rakstiņš laikrakstā „Latvija”: „„Bet vai tā nebūs pēdējā reize, kad apciemojat mūs?”, tā jautāja Mērbekas teātra turnejas laikā vai ikkatrā nometnē kāds no tiem mākslas entuziastiem, kam teātris nozīmē vairāk nekā tikamu laika pavadīšanu vien.

Un ikkatrā nometnē kāds no mērbekiešiem rezignētā neziņā atteica: „Varbūt.” Patiesi – kas gan tagad lai pasaka, ko nesīs nākošie mēneši pašam teātrim un skatītājiem? Lūk, dažs aktieris pamazām pošas tālam ceļam, bet nule pabeigtajā turnejā ne visur varēja notikt paredzētās izrādes – Bevernas un Volterdingenes nometnes, piemēram, likvidētas.”

1949. gada 18. jūnijā Blombergā notiek „Skapēna nedarbu” trīsdesmit trešā izrāde – Osvaldam Uršteinam Vācijā pēdējā. Pieņāk paziņojums, ka 29. jūnijā jābrauc uz tranzītnometni Ventrāfā, no turienes tālāk uz Gronu, un 28. jūlijā viņš kopā ar Hildu Princi un mazo meitiņu Andu uzkāpj uz kuģa klāja, lai dotos uz tālo Amerikas krastu. Bez skaļām runām, bez nopūtām un vaidiem Uršteins ar ģimeni aizbrauca uz citu zemi. 7. augustā kuģis pieņāca Ņujorkā.

13. jūnijā Blombergā trīsdesmito reizi veras priekšskars „Inspektors nāk” izrādei, tā arī ir pēdējā. Alma Mača, kas tēlo Birlinga kundzes lomu, atvadās no saviem skatītājiem un kolēģiem un tūlīt pēc Jāņiem dodas tālākā emigrācijā uz Kanādu. Mērbekas teātris nu īstenībā paliek bez repertuāra izrādēm, tālab Jānis Zariņš ar skubu ķeras pie nākamā darba – tā ir Mārtiņa Zīverta komēdija „Zaļā krūze”, kurā darbojas tikai trīs personas, – vismaz tāds mazumiņš profesionālo aktieru teātrim vēl atradīsies! Paula Jēgere-Freimane, rakstot par „Zaļās krūzes” iestudējumu, aizrāda, ka Mērbekas teātris reiz noraidīja Zīverta drāmu „Kāds, kura nav”, toties 1949. gada vasarā straujā tempā mēģina Zīverta

⁷² *Jēgere-Freimane P.* Pazīstami mākslinieki jaunās lomās // *Latviešu Ziņas.* – 1949. – 7. maijs.

nule uzrakstīto lugu "Zaļā krūze", kam pirmizrāde Stokholmā notikusi tikai pirms dažiem mēnešiem – 15. maijā.

Kritiķi Mārtiņa Zīverta lugas novērtējumā bija diezgan skeptiski, pat bargi, īpaši asi noskaņota bija P. Jēgere-Freimane: „... *autors pārāk aizrāvēs no savas mākas un patikas rotaļāties ar asajiem dialoga ieročiem, un skatītājs jau nevar vairs paredzēt un sagaidīt galu – kur tad nu beidzot autoram labpatiks apstāties, jo visām loģiskajām pieturas vietām jau paskriets garām. [...] Lugas nosaukuma intriga skatītāju pievil, un autora vilcināšanās likt punktu jau izjūtama kā pārmērīga izplūšana un atkārtošana.*”⁷³

Neraugoties uz lugas ne visai glaimojošo novērtējumu, gluži labi vārdi sacīti par Jāņa Zariņa režijas darbu, īpaši to uzteicis Volfgangs Dārziņš: „*Vispirms jau Jānis Zariņš „Zaļai krūzei” ir devis režiju, tik sprieguma caurstrāvotu, tik pulsējošu un raitu, kā to no viņa nemaz neesam paraduši redzēt. Kopā ar tēlotāju trijotni: Helgu Gobzini, Maigu Damrozi un Rūdolfu Mucenieku ir rasta izrāde, ko, šķiet, ar tiesību varētu saukt par paraugizrādi.*”⁷⁴

Atzinīgi par Helgas Gobzines tēloto Šeples kundzi izsakās arī P. Jēgere-Freimane un pauž domu, kas jau vairākkārt izskanējusi: arī Helga Gobzine savu aktierisko izpaušmi un piepildījumu guvusi tieši trimdā – Mērbekas teātrī. Maiga Damroze šai izrādē tēloja Rutu, meiteni, kas kara pēdējās dienas pavada Vācijā, strādādama kādā rūpnīcā, bet viņas vīru, kas uzdodas par Vurma kungu, – Rūdolfu Mucenieks. Viņi abi – kā Ruta, tā Vurma kungs – noīrējuši vienu un to pašu istabu pie Šeples kundzes, tikai viens tajā dzīvo pa dienu, jo nakts stundas jāpavada darbā, bet otrs – pa nakti, jo strādā dienā. Kad kara beigās darbs rūpnīcās apstājas, abi īrnieki irētājā istabā satiekas, tikai aizslietnis viņus šķir vienu no otra, un tie nespēj viens otru atpazīt, kaut gan ir vīrs un sieva. Recenzijas beigās P. Jēgere-Freimane mazliet augstprātīgi, tomēr vēlīgi piebilst: „*Šai tukšajā laikā arī šis mazais spēles nieks ir patīkams. Tas izvilina smaidu mūsu nogurušajās sejās,*

⁷³ Jēgere-Freimane P. Mērbekas teātris ciemojas ar M. Zīverta „Zaļo krūzi” // Latvija. – 1949. – 3. aug.

⁷⁴ Dārziņš V. Mērbekas „Zaļā krūze” Eslingenā // Latvija. – 1949. – 1. okt.

šoreiz gan vairāk par rakstnieka iedomas nekā par pašas dzīves dīvainībām."⁷⁵

Ar „Zaļās krūzes” izrādēm teātris repertuāru nevarēja piepildīt, turnejām ar šo vienu ludziņu nepietika, tālab 1949. gada rudenī tiek atkārtots Mērbekas teātra atklāšanas izrādē 1945. gadā rādītais R. Blaumaņa „Pazudušā dēla” iestudējums. Aktieri galvenokārt bija tajās pašās lomās kā pirmajā iestudējumā, Roplaini atkal tēloja Jānis Šāberts, Krustiņu – Rūdolfs Mucenieks, Ilze bija Milda Zilava un Inķis – Kārlis Lagzdiņš, tikai Roplainietes lomā startēja Helga Gobzine; pirmiestudējumā viņai šī loma bija iedalīta, bet viņa netika to spēlējusi.

„Pazudušā dēla” izrādes daudzējādā ziņā bija kompromiss, lai izkļūtu no situācijas, kamēr tapa divi nākamie darbi Jāņa Zariņa vadībā: Arnolda Ridleja „Spoku vilciens” un Ferenc Molnāra „Spēle pilī”, taču abi tie bija tādi kā izlīdzēšanās darbi, ansamblis pamazām beidza eksistēt, te viens, te otrs āva kājas tālākam ceļam uz Ameriku, Kanādu un Austrāliju. Trupas kodols vēl bija, taču visai sarucis, un A. Ridleja lugas „Spoku vilciens” iestudējumā Bornes jaunkundzes lomai nācās pieaicināt Asju Kalniņu no Libekas teātra, bet Herbertu Praisu tēloja pats režisors. „Spoku vilciens” pirmizrāde notika 1949. gada 24. novembrī, pēc četriem mēnešiem – 1950. gada 12. martā – parādījās Jāņa Zariņa pēdējais režijas darbs – F. Molnāra lugas „Spēle pilī” iestudējums. Ansamblis šai izrādē nebija liels, tikai septiņi aktieri: Kārlis Ģermanis, Kārlis Dzelde, Rūdolfs Mucenieks, Pēteris Dumpis, Oļģerts Parņickis, līdz galam uzticīga Mērbekas trupai palika Milda Zilava, bet nelielo sulaiņa lomu nācās tēlot pašam Jānim Zariņam.

Reizē tā bija arī atvadu izrāde no Blombergas, jo Mērbekas teātra aktieriem vēlreiz vajadzēja pārcelties uz citu mājvietu, un tā bija Augustdorfā. Laikraksts „Latvija” par to vēstīja: „*Mērbekas teātra ansamblis [...] beidzot dabūjis citu zemi zem kājām Augustdorfas barakās. Ceļā no Blombergas līdz jaunajai nometnei atlūzis gan dažs labs spēcīgs zars. Nav vairs Uršteina, Zaķa,*

⁷⁵ *Jēgere-Freimane P.* Mērbekas teātris ciemojas ar M. Zīverta „Zaļo krūzi” // Latvija. – 1949. – 3. aug.

dramaturga Rozes, arī Kārlis Lagzdiņš brauc uz Ventorfu, viņam pa pēdām domā sekot Jānis Šāberts."⁷⁶

„Tad zudīs arī tie,” kā sacīts Raiņa dzejolī „Kalnā kāpējs”. 1950. gada 5. jūlijā notiek Mērbekas Latviešu teātra pēdējā jauniestudējuma pirmizrāde – Mārtiņa Zīverta luga „Tvans”; kā režisors debitēja Kārlis Dzelde. No pamatsastāva ansamblī vēl bija Pēteris Dumpis, kas tēloja Valdemāru, Oļģerts Parņickis – Dr. Tods, Helga Gobzine – Laura, Maiga Damroze – Irja, bet Mīliša lomai tika pieaicināts jauniesācējs Kārlis Ķuzulis, kas vēlāk – pēc izceļošanas – rosīgu darbību izvērša Amerikas Latviešu teātra Ņujorkas, pēc tam – Vašingtonas ansamblī.

Toreizējā situācija nepavisam nebija viegla – tautiešu rindas Vācijā bija krietni paretinājušās – liela daļa devusies uz aizjūras zemēm, aktieru pulciņš sarucis pavisam mazs, piedevām iztiku nu vajadzēja nodrošināt pašiem, jo bēgļu aprūpes dienests palīdzību pārstāja sniegt. Par reālo stāvokli iestudētās Mārtiņa Zīverta lugas sakarā rakstīja Emīls Skujenieks, rakstam likdams zīmīgu virsrakstu: „Mērbekiešiem sīksta dzīvība”: „*Mērbekas teātris atkal beidzis vienu turneju ar parastajiem panākumiem. Šoreiz gan, šķiet, šie panākumi būs vairāk morālas dabas: pēc pāriešanas vācu saimniecībā katrs feniņš pirms izdošanas desmitkārt jāapgroza. Lielākā daļa tēlotāju jau atrodas aizjūras zemēs. Nelielajam ansamblim un mazajai rocībai piemērotas lugas sameklēt nenākas viegli, un pēc tāla un nogurdinoša brauciena 4–5 cilvēkiem nākas steigā uzbūvēt skatuvi, nospēlēt izrādi – bieži tikai 20–30 skatītājiem, bez kārtīgas izgulēšanās skatuvi atkal nojaukt un nekavējoties doties tālāk. Jo katra ceļojumā bez izrādes pavadīta diena sit sāpīgu robu budžetā. Tas, ka mērbekiešiem arī šobrīd vēl netrūkst drosmes un uzņēmības doties tik riskantā pasākumā, liecina par tik lielu darba mīlestību un ideālismu, kādu pašreizējos apstākļos nemaz nevar pietiekami augsti novērtēt. [..]*

Ventorfā nācās skatīt vienu no pēdējās turnejas izrādēm. Mērbekiešu „pēdējie mohikāņi” jūtas diezgan paguruši un par jaunu

⁷⁶ Latvija. – 1950. – 25. maijs.

lugu lāgā negrib dzirdēt. Bet – mērbekiešiem sīksta dzīvība. Ja emigrācijas laimes rats drīzumā nepagriezīsies viņu labā, negribas ticēt, ka viņi ilgi spēs nodzīvot bez darba. Vēl jo vairāk tāpēc, ka portfeli atrodas jauna, vilinoša luga "Fabiāns ver vārtus", ko zvedru rakstnieks uzrakstījis it kā tieši viņu ansamblim. Laimes ratu pagriezt nav mūsu varā, kaut arī mēs to vēlētos, bet, ja tiešām lemts vēl kādu brīdi palikt līdzšinējā stāvoklī, tad pelēkās bēgļu mītnes atkal sagaidīs atripojam labi pazīstamo "drednautu" ar ilgotajiem ciemiņiem. Un mēs viņus gaidīsim."77

Taču laimes ratu pagriezt vēlamā virzienā patiešām nevienam nebija pa spēkam – Mērbekas Latviešu teātra darbība Blombergā 1950. gadā tika izbeigta, priekšskars aizvērās, spēlei, kas ilga piecus gadus, bija pielikts punkts. Līdzās Eslingenas teātrim Mērbekas Latviešu teātra darbs bija augsts uzlidojums visā latviešu skatuves mākslā.

Lībekas Latviešu teātris

Latviešu teātra mīlestības apliecinājums bija Lībekas Latviešu teātra izveidošana un rosīgā darbība vairāku gadu garumā. Lībeka atrodas Vācijas ziemeļos, un kopš 13.–15. gadu simteņa tā bija galvenā Hanzas pilsēta ar labi iekārtotu ostu, kur arī Otrā pasaules kara beigū posmā pienāca daudzi kuģi ar bēgļiem no Latvijas. Vairums iebraucēju devās tālāk uz Vācijas iekšieni, taču ap 5000 – 6000 latviešu apmetās uz pagaidu dzīvi Lībekā vai tās tuvumā, un Lībeka kļuva par vienu no latviešu kultūras centriem Vācijā. Latviešu bēgļi tika izmitināti vairākās nometnēs. Bez lielākās, kurā atradās ap divi tūkstoši bēgļu, pastāvēja arī vairākas sīkākas, kam paši atbraucēji bija devuši latviskus nosaukumus – Rīga un Sidrabene.

Tieši šajā nometnē kādreizējais Jelgavas teātra aktieris Žanis Dulpiņš sapulcina teātra entuziastus, un 1945. gada vasarā drīz

⁷⁷ *Skujenieks E.* Mērbekiešiem sīksta dzīvība // Latvija. – 1950. – 23. aug.

pēc Vācijas kapitulācijas Sidrabenes nometnē tiek iestudētas vairākas izrādes. Cita pēc citas tur parādās Rūdolfā Blaumaņa lugas „No saldenās pudeles”, „Ļaunais gars” un „Trīnes grēki”. Interesanti, ka Blaumaņa komēdija „No saldenās pudeles” kļuva par tādu kā ceļamaizi teātra kopām Eslingenā, Mērbekā un arī Lībekā. Sidrabenes nometnes dramatiskās kopas izrādes tomēr par Lībekas teātra sākumu dēvēt nevar, šo izrāžu dalībnieki gandrīz visi bija amatieri. Bez Žaņa Dulpiņa tajā iesaistījās viņa meita Dzintra, kas bija mācījusies Jelgavas skolotāju institūtā, un dēls Visvaldis, kas skatuves gaitas uzsāka 1939. gadā, bez tam režisors teātra spēlēšanā iesaistīja Hertu Pemperi, kas vēlāk rosīgi darbojās Zviedrijā, vadot Gēteborgas dramatisko kopu.

Grūti pasacīt, kā teātra spēlētāji sadabūja Blaumaņa lugu izrādēm nepieciešamos apģērbus un kā viņiem izdevās ierīkot skatuves telpu, jo ne dekoratora, ne gleznotāja viņu pulkā nebija. Taču teātra izrādes Lībekā notika, un tās rosināja domu, ka šajā pilsētā pie Baltijas jūras noteikti jānodibina pastāvīgs teātris. 1945. gada decembrī Dulpiņš Sidrabenes dramatiskajā kopā sniedz pēdējo izrādi, tad no tās atvadās un iesaistās jauna teātra dibinātāju pulkā. 19. decembrī aktieri sanāk uz pirmo mēģinājumu, lai režisora Dulpiņa vadībā iestudētu Raiņa lugu „Pūt, vējiņi!”. Teātra darbības rosinātāji gandrīz visi bija iesācēji šai jomā. Dulpiņam gan bija aktiera darba pieredze, bet par režisoru profesionālā teātrī strādājis viņš nebija. Par teātra direktoru ievēlēja literatūras kritiķi Jāni Rudzīti, kas bija gatavojis raidījumus Latvijas radiofonam, dekorāciju veidošanu uzņemas Atis Grunde, kas strādājis par Nacionālās Operas dekoratora palīgu, bet nelielu orķestrīti noorganizēja bijušais Konservatorijas students Anatolijs Bērzkalns. Lībekā izdodas sapulcināt aktierus ar kaut vai nelielu skatuves darba pieredzi. Īsts atradums un ieguvums Lībekas teātrim ir bijušais Liepājas teātra aktieris Pēteris Elsiņš, kas pēc „Pūt, vējiņi!” izrādes kļūst par teātra māksliniecisko vadītāju. Pēterim Elsiņam bija stalts stāvs, spilgta dramatisma izjūta, un tālab viņš varēja kļūt par vadošo vīriešu lomu tēlotāju („Pūt, vējiņi!” izrādēs viņš gan tēloja Didzi). Teātra veiksmē bija arī

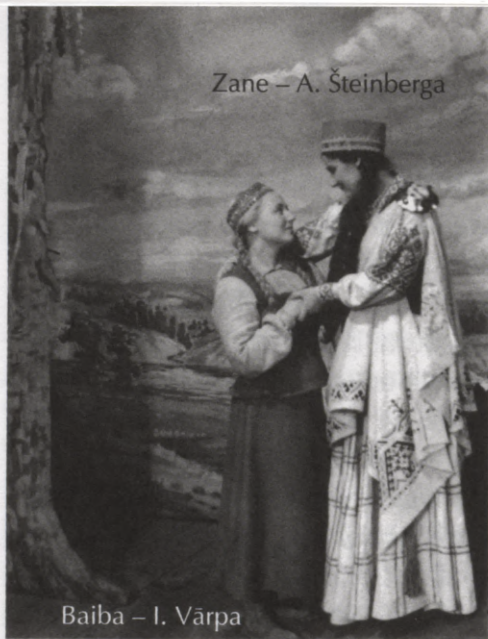
aktrises Lūcijas Kalniņas piesaistīšana. Izskatīgā, elegantā aktrise bija sevi apliecinājusi Dailes teātra izrādēs, vācu laikā viņa strādāja Tautas teātrī, un Lībekas teātris droši uz viņu varēja balstīt repertuāru. „Pūt, vējiņi!” izrādē Lūcija Kalniņa bija Zane, bet Baibas lomu tēloja Emma Znotiņa, kurai bija krietna skatuves pieredze Dailes, Nacionālajā un Tautas teātrī.

Rīgas Mazajā teātrī bija spēlējis vai Radiofona raidlūgās līdzdarbojies Jānis Birkmanis, un arī viņu iesaistīja aktieru kopā, iedalot Ulda lomu. Mātes loma izrādījās piemērota Valijai Ponei, viņa 1934. gadā bija beigusi Latvijas Konservatorijas dziedāšanas klasi, taču skatuves darba pieredzes Ponei vēl nebija. „Pūt, vējiņi!” izrādēs piedalījās arī Lidija Misbaha, kas bija darbojusies Dailes teātrī.

Tāda bija Lībekas teātra pirmā aktieru saujiņa, kam citu pēc cita izdevās piesaistīt papildspēkus: Gustavu Graudu (Jelgavas teātrī viņš spēlēja ar uzvārdu Feodorovičs), Irmu Vārpu, Elmāru Upermani, Austru Šteinbergu, Miliju Einbergu-Valteri, Asju Kalniņu. Lībekas teātrī nebija kopā pulcējušies tādi iecienīti skatuves meistari kā Eslingenā un Mērbekā, taču teātra kodolu veidoja gados jauni aktieri, kas beiguši teātra skolu vai kursus un kam bija kaut neliela skatuves darba pieredze. Savā varēšanā viņi visi bija apmēram vienādi, tālab Lībekas teātrī ansambļa izrādes bija vieglāk veidot nekā Mērbekā vai Eslingenā. Šiem daudz maz pieredzējušajiem aktieriem pieklāvās skatuves gaitu sācēji – amatieri, kam Lībekas teātra izrādes bija pirmās kaujas kristības. Bija cerības teātrim piesaistīt arī citus profesionālus aktierus: „Vēl teātris aicinājis Ēriku Broziņu un cer piesaistīt arī Dailes teātra aktrisi Austru Šteinbergu un Nacionālā teātra Zeltu Skujiņu. Nākotnē lielāku uzvedumu iestudēšanai nodomāts aicināt no latviešu teātra Mērbekā režisorus Zariņu, Uršteinu un Zaķi.”¹ Ieceres bija lielas, ne visas piepildījās, taču Austru Šteinbergu piesaistīt ansamblim tiešām izdevās.

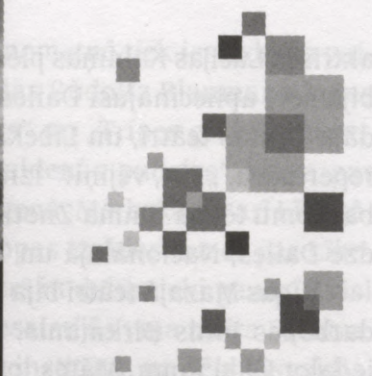
Teātra entuziastiem nācās sākt gluži tukšā vietā. Toreizējais Lībekas Latviešu teātra vadītājs Jānis Rudzītis vēlāk rakstīja:

¹ Irbe P. Latviešu teātris Lībekā // Apskats. – 1946. – 19. janv.

Zane – A. Šteinberga

Baiba – I. Vārpa

Raiņa
"Pūt, vējiņi!"
Lībekas teātri

Zane –
A. Šteinberga

Uldis –
J. Birkmanis

Anda – S. Zvaigzne

Uldis – J. Birkmanis
Zane – A. Šteinberga

„Kad 1945. gada 19. decembrī Lībekas Latviešu teātra aktieri sanāca uz pirmo mēģinājumu, neviens vēl īsti nevarēja zināt, kas no jaunā pasākuma izveidosies. Lieki pieminēt, ka dibinātājiem nebija itin nekā, lai teātris varētu darboties: nebija pat skatuves, nebija dekoratora, nebija nekādu materiālu dekorācijām un rekvizītiem. Bija tikai prof. Siksnas un YMCA priekšnieka R. Mužika solījums, ka viņi palīdzēs „tikt uz kājām”. Savu solījumu viņi arī turēja.”² Un teātrinieki tika uz kājām. Saulceres nometnes sētā toreiz atradās tukša, nemīlīga baraka, ko iebraucēji dažkārt izmantoja pārnakšņošanai, citreiz tur notika nometnes iemītnieku deju vakari, un šī nepievilcīgā telpa inženiera V. Cīruļa vadībā pārveidojās par teātra zāli. Apgaismošanas ierīces kaut kā sarūpēja Teodors Bērziņš, turklāt jāatceras, ka „... toreiz teātra kasē nebija ne feniņa naudas, un debitā varēja ieskaitīt vienīgi labo ticību, ka tā lieta ies”.³

Un tieši šajās telpās 1946. gada 24. janvārī notika pirmā Raiņa lugas „Pūt, vējiņi!” izrāde, par kuru lasāma Oļģerta Liepiņa pavisam īsa atsauksme: „Šī luga mums bagāti norāda latvisko jūtu dārzu, sirdsskaidrību un uzpurēšanos. Ata Grundes Daugavas dekorācijas uzbūra mūsu dzimtenes ainavas. Jānis Birkmanis bija brašs, bramanīgs un dedzīgs Uldis. Emma Znotiņa Baibiņas lomā izcēla viņas pazemību un tiklo asumu. Labs raksturkomikas veidojums bija P. Elsiņa Didzis, tāpat visa atzinība pienākas pārējiem tēlotājiem.”⁴

„Latviešu Ziņu” kritiķis B. Ķīselis pēc vairākiem gadiem piemetināja: „Redzētais līdz ar J. Raiņa laikmetīgi nozīmīgo tekstu bija liels pārdzīvojums skatītājiem, kas ar saprotamu interesi sāka gaidīt teātra inscenējumus.”⁵

Protams, būtu pārsteidzīgi secināt, ka jau ar pirmo izrādi jaun dibinātā teātra kopa nāca ar izcilu mākslas darbu: jāņem vērā, ka luga „Pūt, vējiņi!” tika iestudēta apmēram mēneša laikā un

² Rudzītis J. Lībekas teātra 200 izrādes // Nedēļas Apskats. – 1948. – 23. janv.

³ Ķīselis B. Lībekas latviešu teātra rosība // Latviešu Ziņas. – 1948. – 8. jūn.

⁴ Liepiņš O. Lībekas teātrim jau otrais jauniestudējums // Apskats. – 1946. – 6. febr.

⁵ Ķīselis B. Lībekas latviešu teātra rosība // Latviešu Ziņas. – 1948. – 8. jūn.

tās režisors bija bez režijas darba pieredzes. Toreiz būtiska loma bija faktam, ka Lībekā notikusi teātra izrāde, kurā pats Raiņa teksts, īpaši prologs, rosināja atmiņu tēlus par zaudēto dzimteni:

*Kur ir tas vējiņš, kas i mums reiz pūstu?
Kas dzītu dzimtenē i mūsu laivas?**

Izjusti šīs rindas un visu prologu norunāja Dzintra Dulpiņa, un daudzajiem skatītājiem neviļus sariesās asaras acīs, tāpēc visi gaidīt gaidīja Lībekas teātra nākamo darbu – Rūdolfa Blaumaņa lugas „Skroderdienas Silmačos” iestudējumu, kura gatavošanu savās rokās ņēma Pēteris Elsiņš, kam bija bagātīga pieredze, kopš 1936. gada tēlojot vadošās lomas Liepājas teātrī.

„Skroderdienas Silmačos” iestudējums tapa ļoti straujā tempā: 1946. gada 24. janvārī notika „Pūt, vējiņi!” pirmizrāde, bet jau pēc mēneša – 26. februārī priekšskats vērās „Skroderdienu” izrādei. Jāņem vērā, ka nometnē dzīvojošie teātrinieki citur nodarbināti nebija un varēja visu laiku veltīt mēģinājumiem. Par to, kā tapusi izrāde, vēlāk stāstījis Pēteris Elsiņš: „*Mēģinājums noturam 2 reizes dienā un reizēm arī svētdienās.*” Teātris un izrāde – tas bija vienīgais nometnēs mītošo skatuves mākslinieku dzīves saturs.

„Skroderdienas Silmačos” izrādei tiek sarūpēta īpaša mūzika, ko komponēja Arnolds Bērzkalns. Režisors klasiskās Aleksandra Būmaņa melodijas bija atlicis malā. Komponistam, reizē arī kapelmeistaram, bija izdevies sapulcināt orķestri, līdz ar to iestudējums bija bagātīgi apgādāts ar mūziku, kas izrādi pavērsa groteskas dziesmuspēles virzienā, bet tajā lāgā negribēja saistīties divi pavedieni: uz šo pretrunu gan rosina pati Blaumaņa luga, un tā īpaši saasinājās Lībekas „Skroderdienu” izrādēs. Režisors Elsiņš tēloja Aleksi un centās psiholoģiski pamatot pagausā puīša rīcību. Iepretim viņam jauna, skaista, starojoša bija Lūcijas Kalniņas Antonija, neradās pat nojausma, ka Antonija atplaukusi jau otrajā jaunībā. Toties pavisam nepiedienīgs pie viņas sāniem šķita Žaņa Dulpiņa tēlotais Dūdars – viņš vienkārši bija par vecu, arī

* Rainis J. Kopoti raksti. – R., 1980. – 10. sēj. – 309. lpp.

ārēji par nepievilcīgu. Aktieris Jelgavas teātrī tika spēlējis visādus večus, nereti dīvaiņus, taču šī krāsu palete Dūdara lomai nederēja, un Antonijas nostāšanās izrādes beigās līdzās Dūdaram degradēja pievilcīgo sievieti.

Gluži groteskā ievirzē tika risināta veco sieviešu trijotne, jo viņām bija gan laba griba un spēlesprieks, taču trūka aktieriskās pieredzes. Pindacīša bija viena no pirmajām lomām Valijai Ponei, mazāk iepazītas tā arī palika Ruta Neilande (aktrises Emmas Ezeriņas meita) – Tomuļmāte un Valija Eglīte – Bebene. Oļģerts Liepiņš, rakstot par „Skroderdienu” izrādi, atzīmējis: „*Visumā jāteic, ka aktieri pielikuši daudz pūļu šajā sarežģītajā gabalā, un tāpat režisoram nav trūcis darba, atsevišķus tēlotājus „iedzīvinot”. Varbūt tāpēc viņš, šķiet, mazāk varējis padomāt par pilnīgu noslīpējumu un vienota stila izturēšanu. Kaut arī joki ārēji bija skaļi izcelti, gribētos uzvedumā vairāk gaiša prieka, tīri komēdijiskas ielīksmes.*”⁷

Režisoram acīmredzot galvenās pūles nācās veltīt, lai atsevišķiem tēlotājiem palīdzētu panākt daudz maz ticamu darbošanos uz skatuves, taču sasniegt vienotu ansambļa spēli uzreiz pirmajā režijas darbā Lībekā Pēterim Elsiņam nebija pa spēkam, jo izrādē piedalījās tādi rūdīti skatuves „vilki” kā Pēteris Elsiņš un Lūcija Kalniņa, bet līdzās bija iesācēji Hilda Laizāne – Ieviņa, Žanis Kātiņš – Pičuks, Arnolds Jambickis – Ābrams.

Par spīti grumbuļiem un negludumiem, skatītāji izrādi iemīloja, to izrādīja 22 reizes, piepulcinot vislielāko apmeklētāju skaitu. Izrādi kopumā noskatījās ap 4000 skatītāju, un galvenā panākumu atlēga laikam gan slēpās Blaumaņa paša vitālajā, dzīvesprieka pilnajā lugā. Pēc gaišajām izjūtām vairāk par visu bija noilgojušies Lībekas nometņu iemītnieki: pašaurajā Saulceres nometnes zālē, mūzikas skaņām ieskanoties un raugoties Jūlija Jēgera dekorācijās, skatītājiem likās, ka viņi atgriezušies Ērgļu pusē.

Līdzās „Skroderdienām Silmačos” par vienu no visvairāk izrādītajām lugām kļuva Mārtiņa Zīverta „Minhauzena precības” –

⁷ Liepiņš O. „Skroderdienas Silmačos” – Lībekā // Lībekas Vēstnesis. – 1946. – 27. febr.

tā piedzīvoja 22 izrādes. Panākumu kaldināšanā lieli nopelni bija režisoram, arī Minhauzena lomas tēlotājam Pēterim Elsiņam. Elsiņš ar Zīverta komēdiju bija jau saskāries Liepājā vācu laikā, taču toreiz viņam režisors Nikolajs Mūrnieks bija iedalījis Nariškina lomu. Lībekā viņš varēja notēlot Minhauzenu. Skatītāji priecājās par eleganto, vīrišķīgo sieviešu siržu laužēju, kas bieži aizkļūda savā ilūziju pasaulē, un trimdiniekiem šī sapņu zeme – Ulubele – toreiz bija tik ļoti nepieciešama. Recenzents Valdemārs Kroders par Elsiņa Minhauzenu rakstīja: „*Lugas režisors Pēteris Elsiņš Minhauzenu tēlo kā atturīgu, tīkami kautru un kareivīgu vīru ar skaidru sirdi, ar vārdu sakot – labsirdīgu augstmani, kam sirds un zobens allaž istā vietā. [...] Totiesu pievilto un rezignēto Minhauzenu viņa tēlojumā bija bauda skatīties (sevišķi pēdējā, balles skatā). Te viņa kustībās gurda vienkāršība un balss nolaidās siltos, gaudīgos toņos.*”⁸

Pēterim Elsiņam teicama partnere bija Lūcija Kalniņa Jakobīnes lomā: „*Duntes muižas baronesi Jakobīni Lūcija Kalniņa rādīja staltu un šarmantu, bet visām sievišķīgām vājībām apveltītu, labi izceldama pēdējās. Viņas spēlē bija brīžam steiga pāri vārdu saturam, bet lielāko tiesu daiļas vienkāršības un dziļas prasmes iezīmēta.*”⁹

Kritiķis Oļģerts Liepiņš vēl pēc gada atcerējās: „*Vēl viens labs, tā sakot, reprezentācijas inscenējums bija teātrim vasarā – Zīverta „Minhauzena precības” greznos, vēsturiskos kostīmos, ar no Hamburgas vācu teātra patapinātām mēbelēm.*”¹⁰

„Skroderdienām” un „Minhauzenam” pa vidu vēl tika parādīta Konstances Miķelsones luga „Slinkā sieva”, arī P. Elsiņa režijā. Lībekas teātrim vajadzēja strādāt aktīvi, lai publikai arvien varētu celt priekšā kādu jaunu velti, slinkot nedrīkstēja: citādi varēja aprūkt skatītāju. O. Liepiņš pieminējis šo faktu: „*Kaut arī Lībekā latviešu ir vairāki tūkstoši dvēseļu, teātris nevar rēķināties ar pārāk daudzām vienas lugas izrādēm, bet, lai neciestu kvalitāte, tad arī nevar sniegt pārāk daudz jauniestudējumu. Tādēļ teātris*

⁸ Kroders V. „Minhauzena precības” Lībekā // Apskats. – 1946. – 4. maijs.

⁹ Liepiņš O. Simts izrāžu // Latvija. – 1947. – 9. janv.

¹⁰ Turpat.

izšķīries par viesošanos kaimiņu nometnēs un to arī ar sekmēm dara. Transporta grūtību pārvarēšanas apraksts būtu atkal vese-la lappuse teātra vēsturē.”¹¹

Iespējams, ka Lībekas nometnēs dzīvojošie tautieši nebija tik zvērīnāti teātra mīlētāji kā eslingenieši, taču jāatceras arī tas, ka Lībekas teātrī nebija tādu jau Latvijā iemīļotu, slavenu aktieru kā Lilija Štengele, Kārlis Veics, Augusts Mitrēvics, Irma Graudiņa, Jānis Lejiņš. Turklāt maršruti pa angļu zonu cilvēkiem nebija tik plaši un ilgstoši kā Eslingenas teātra aktieru turnejās. Liepiņš tikko minētajā rakstā aizrādījis uz transporta grūtībām. Lai arī kā gāja, Mērbekas teātris bija spējis tikt pie sava „drednauta”, Lībekai tāda pietrūka, un tomēr arī Lībekas teātris parasti viesojās Gēstahtā, Švarcenbekā, Neištātē, Eitīnā, Grosenbrodē un citās Šlēsvigas–Holšteinas–Hamburgas apgabala pilsētās.

Lībekas teātrim nebija tik stabilas trupas kā Eslingenā vai Mērbekā, ansambļa kodols, protams, palika, taču daži aktieri no Lībekas aizgāja, un cits pēc cita teātrim pievienojās atnācēji. Nevar pasacīt, kālab no teātra aizgāja plašu iespēju aktrise Lūcija Kalniņa, darbu pārtrauca Emma Znotiņa. Darbības sākuma posmā režisori cerības lika uz jaunatnācēju Arnoldu Jambicki, taču tās nepiepildījās, un par viņa sniegumu K. Miķelsones lugas „Slinkā sieva” izrādēs kritiķis spiests piezīmēt: „*Neveicās spējīgajam raksturtēlotājam Jambickim, kas šoreiz nebija varējis iedzīvoties mūzikas profesora Veldes lomā.*”¹² Tomēr Lībekas teātra māksliniecisko potenciālu papildināja teicama, brīnišķa aktrišu kopa: no Saules nometnes uz Lībeku pārnāca kādreizējā Daugavpils teātra vadošo lomu tēlotāja Asja Kalniņa, trupā iekļāvās bijusī liepājniece Irma Vārpa, bet par lielāko ieguvumu Lībekas teātra režisori uzlūkoja Dailes teātra aktrises Austras Šteinbergas atnākšanu. Viņa Lībekā notēloja virkni spilgtu, emocionāli piesātinātu lomu. Kādā no Lībekas teātra darbības apskatiem par šīm trim aktrisēm sacīts: „*Ap Lībekas teātra primadonnām ir arvien*

¹¹ Liepiņš O. Simts izrāžu // Latvija. – 1947. – 9. janv.

¹² Liepiņš O. „Slinkā sieva” Lībekā // Lībekas Vēstnesis. – 1946. – 20. marts.

it kā zils, silts pavasara gaiss, kuram cauri mirdz Austras Šteinbergas spožās acis, izskan Asjas Kalniņas amerikāniskais temps, Irmās Vārpas nevainīgā koķetērija, arī slapjdraņķa laikā daudziem liek romantiski sapņot."¹³

Par Austras Šteinbergas ierašanos Lībekas teātrī priecājas arī Jānis Rudzītis: „*Patreiz sevišķs ieguvums – Dailes teātra aktrises Austras Šteinbergas angažēšana.*”¹⁴

Uz Lībekas teātra trupu pārnāca arī bijusī jelgavniece, raksturlomu tēlotāja Milija Einberga-Valtere, bet vairāku iestudējumu režijas vadīja Eižens Kalniņš.

Lībekas teātra izrādēm gan bija nepieciešama labāka skatuve un plašāka zāle. Saulceres nometnes baraka, kur notika pirmās izrādes, skatītājiem īsti tīkama nebija, tālab teātrinieki ķērās pie jauna, plaša pasākuma, par ko Jānis Rudzītis rakstījis: „*Ne ar ko neaizstājamu darbu teātris paveicis, izbūvēdams jaunu, plašu skatuvi un sarīkojumu zāli ar 500 sēdvietām Mēzenes kazarmju riebīgajā hallē, pārvērdams to līdz nepazīšanai.*”¹⁵

Pirmais iestudējums Mēzenes nometnes lielajā hallē bija Rūdolda Blaumaņa drāma „Indrāni” P. Elsiņa režijā 26. oktobrī, reizē tā ir teātra darba otrās sezonas atklāšana, ko ar uzrunu iesāk toreizējais teātra vadītājs J. Rudzītis, bet nometnes vīru koris R. Zuikas vadībā nodzied patriotisku dziesmu, un sākas „Indrānu” izrāde. Tā dažā ziņā Lībekas teātra darbā ir iezīmīga, jo pirmo reizi vienotam mērķim izdodas saskaņot no tik dažādiem teātriem nākušos aktierus un līdz ar to panākt vienotu stilistisku ievirzi. Pirms izrādes režisors Elsiņš bija skaidrojis: „*Turējos pie reālistiskā virziena kā pie drošākā un nopietnākā.*”¹⁶ „Indrāni” skanēja.

„Indrānu” iestudējums bija virzīts tradicionālā gultnē, taču Elsiņš pats, tēlodams Indrānu tēvu, centās iet vēl maz iestaigātu taku – viņš veco Indrānu nepavisam nav centies idealizēt un

¹³ *Eglītis A.* Karaļi, pāži, primadonnas un zemnieki ceļ sev pili // Tēvzeme. – 1948. – 8. janv.

¹⁴ *Rudzītis J.* Lībekas teātra 200. izrāde // Nedēļas Apskats. – 1948. – 23. janv.

¹⁵ Turpat.

¹⁶ Lībekā šalc „Indrānu” oši // Nedēļas Apskats. – 1946. – 9. nov.

rādījis viņu kā sīkstu un dzīves sarūgtinātu veci, kura pleci ar katru cēlienu sagumst vairāk un vairāk, taču pēdējā cēlienā skats ar Indrānu tēvu bija spēcīga dramatisma piesātināts. Elsiņam līdzās kā Indrānu māte Lībekas teātrī debitēja Milija Einberga-Valtere, viņas tēlotā Indrānu māte staroja sirsnībā un sirds siltumā.

„Indrānu” izrādē debitēja vēl viena aktrise, kas turpmāk palika uzticīga Lībekai, – tā bija Asja Kalniņa, viņa tēloja paštaiso, enerģisko Ievu, un viņas darbība izrādē bija intensīva temperamenta piesātināta. „Indrānu” izrādē varēja priedēties arī par trešo Lībekas teātra debitanti – Irmu Vārpu, kas bija pusaugu meitenes Zelmiņas lomā sirsnīga un vienkārša: šim tēlam atbilda aktrises ārējās dotības – viņa bija neliela auguma, meitenīgu stāvu un īsti piemērota jauniešu lomām.

Iestudējumā mazāk bija paveicies Noliņam, kura loma bija iedalīta Gustavam Graudam. Jau ārēji viņš neatbilda jauna zēna lomai: aktieris bija slaida auguma, iegarenu seju, viņa īpatnā personība vairāk bija piemērota raksturlomām, viņš varēja labi tēlot dažādus intrigantus, bet starp viņu un Noliņu palika plaisa.

„Indrānu” iestudējums bija pirmais, ko varēja uzlikt uz Mēzenes nometnes jaunizbūvētās zāles skatuves, un var pabrīnīties par to, kā vienkāršajā, primitīvajā skatuves telpā izdevās uzburt priekšstatu par vienkāršo zemnieku istabu, savukārt divas atšķirīgas ainas radīja kopiespaidu par Indrānu pagalmu: kreisajā pusē bija no apaļbaļķiem celta dzīvojamā māja, labajā pirtiņa, skatuves centrā otrajā cēlienā slējās varenī oši, bet ceturtajā tie bija jau nozāģēti un dibenplānā rēgojās ošu bluķi.

Par “Indrānu” izrādi recenzents O. Liepiņš secināja: “*“Indrāni” pieskaitāmi teātra vērtīgākajiem iestudējumiem.*”¹⁷

Ar māksliniecisku kvalitāti neko īpaši neizcēlās teātra nākamais iestudējums – Jūlija Pēterona luga “Pieklīdušais kaķēns”, taču tajā kā režisors debitēja Eižens Kalniņš. Latvijā viņš bija darbojies Liepājas, Ziemeļlatvijas un Ventspils teātros, un Lībekā kādu laiku viņš režijas slodzi dalīja ar Pēteri Elsiņu.

¹⁷ Liepiņš O. “Indrāni” Lībekā // Tēvzeme. – 1946. – 9. nov.

Turpmākajā Lībekas teātra darbībā iezīmējas vairākas līnijas, un viena no tām – latviešu drāmas klasika. Kā notikums līdzās Rūdolfā Blaumaņa drāmai „Indrāni” uzlūkojams lugas „Ugunī” iestudējums, kura pirmizrāde notika 1947. gada 11. decembrī, un īpašu svaru šim iestudējumam piešķīra viesrežisors Jāņa Zariņa darbs. Mēģinājumu gaita reizē bija sava veida mācību process, jo pirmo reizi ar Lībekas teātra ansambli strādāja režisors ar lielu pedagoģiskā darba pieredzi. Par to min arī recenzents O. Liepiņš: *„Zariņa zināšanas un prasme reālistiski psiholoģiskā teātra virzienā ir pazīstamas, un lieki par tām runāt. Ar savu dziļo teksta analīzi un cenšanos pēc rakstnieka tēlam atbilstošas stājas Zariņš bija panācis, ka aktieri augstā mērā apmierināja prasības. Tālāk Zariņam ir svarīgi: noskaņa, lugas filozofiskais saturs, izrādes ritms, stila jautājumi, aktieru kustības forma.”*¹⁸

Izrādes sekmes nodrošināja tas, ka tai bija spēcīgs centrs – Austras Šteinbergas tēlotā Kristīne un Pētera Elsiņa Edgars. Elsiņam, strādājot par režisoru, bieži nācās „sadalīties” starp tēlojamo lomu un iestudējamo izrādi. „Ugunī” iestudējumā viņš pilnībā varēja atdoties tikai lomai: izrādei kopumā sekoja cits režisors – Jānis Zariņš. Tādēļ kādā no recenzijām var atrast vērtējumu: *„Pēterim Elsiņam Edgars bija izpratnīgākais un dziļākais tēlojums no līdz šim redzētajiem. Ļoti labi tika paveikti traģiskie skati, piemēram, barona Mēvenšterna kabinetā.”*¹⁹

Aktiera vīrišķā stāja un straujais temperaments pilnībā atbilda staļļa puiša raksturam, taču neparastā kārtā tajā izpaudās arī tāds kā zēniskums un naivitāte: spēcīgais vīrietis nekad nespēja tikt galā pats ar sevi.

Emocionāli piesātināta, mīloša un pretmīlas alkstoša bija Austras Šteinbergas Kristīne. Jānis Zariņš bija pratis atraisīt aktrises emocionalitāti, taču tā bija Kristīne, kas gandrīz visu laiku staigāja zem nomāktības sloga. *„Smagi izjūtot liktenību, kas gulstas pār tās gaitām, aktrises Kristīnes tēls dzīvo nospiestu un asarām*

¹⁸ Liepiņš O. „Ugunī” Jāņa Zariņa iestudējumā Lībekā // Tēvzeme. – 1947. – 31. dec.

¹⁹ Kroders V. „Ugunī” pirmizrāde Lībekas latviešu teātrī // Latviešu Informācijas Biļetens. – 1948. – Nr. 138.

Edgars –
P. Elsiņš

Kristīne – A. Šteinberga

R. Blaumaņa

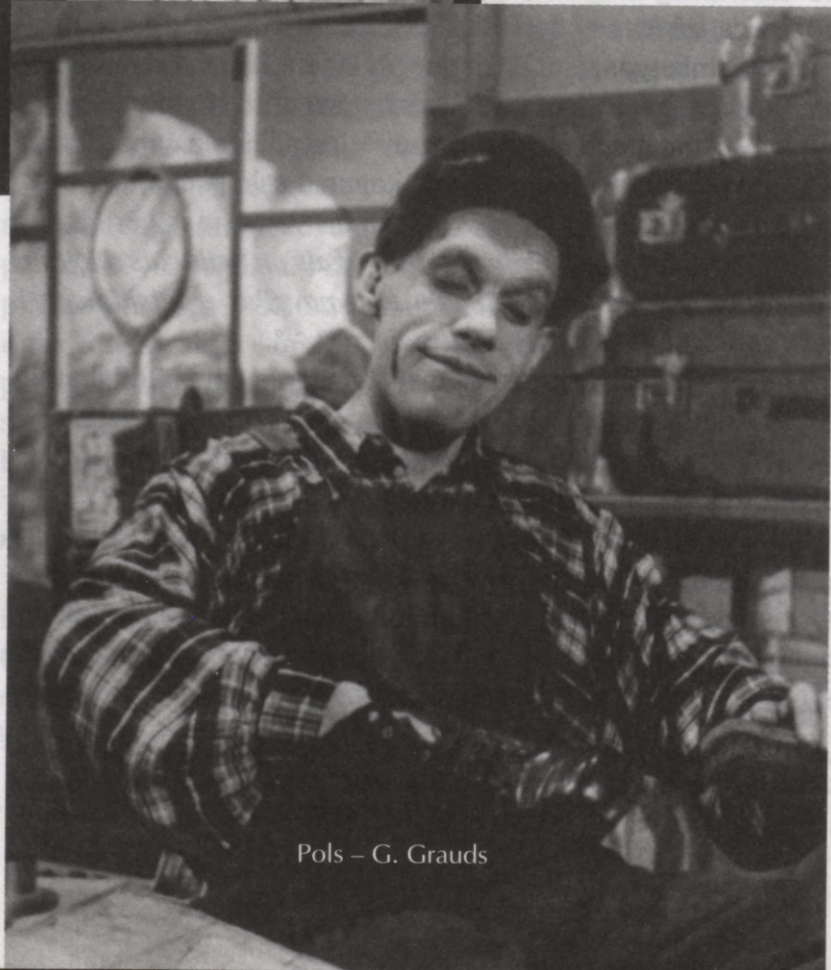
"Ugunī"

Lībekas teātrī

M. Ziverta

"Cilvēks grib dzīvot"

Lībekas teātrī

Pols – G. Grauds

V. Kārkliņa
"Sarkanvīns"
Lībekas teātrī

Karina – A. Šteinberga

Oksenstjerna – G. Grauds

Nariškina –
J. Birkmanis

M. Zivert
"Minhauzena precības"
Lībekas teātrī

aizmiglotu dzīvi. Viņas Kristīne izmisusi sargājās pati no savām jūtām, kas viņā nerod brīvu izpausmi, un ja, tad ar aizmūrētas enerģijas lielo spēku un plūsmi. Tēlojumā šāda nokrāsa lielā pārsvarā. Kristīne paliek prātā kā raudoša. Tādēļ vienmēr it kā negaidītas bija pārejas uz jautro, ļoti asprātīgo Kristīni, kāda tā parādās muižas sadzīvē tur, kur tai pāri neklājas Edgara ēna,"²⁰ tā Austras Šteinbergas Kristīni raksturojis V. Kroders.

Horsta madāmu šajā izrādē tēloja Milija Einberga-Valtere, bet Vešerienes lomu Zariņš bija iedalījis Asjai Kalniņai – tā bija reizēm raudulīga, taču dzīves gudra sieviete, kas par to vien domāja, lai meitu rītdienā sagaidītu pārtikusi dzīve. Kritiķis Oļģerts Liepiņš piebilda: „*Asja Kalniņa vienkāršo, robusto Vešerieni tēlo primitīvās līnijās, kas labi atbilst raksturam.*”²¹ Režisoram Jānim Zariņam bija izdevies sapulcināt visai raksturīgu Alaines muižas ļaužu kopu: cienīgs un varens bija Barons, ko tēloja kādreizējais Liepājas teātra aktieris Arnolds Feldmanis, Frišvagara lomā bija Jānis Birkmanis, Sutku tēloja Elmārs Upermanis.

Lībekas Latviešu teātrī vēl viena tikšanās ar Rūdolfu Blaumani notika 1948. gadā, kad Eižens Kalniņš iestudēja pēc Blaumaņa motīviem darināto Margas Teteres lugu „Brīnumzālite”, kas popularitāti iemantoja vācu laikā Dailes teātrī. Vācijā šo lugu 1949. gadā izrādīja Eslingenas Latviešu teātris, taču lībekieši šoreiz Eslingenu apsteidza un ar šo iestudējumu centās dot iespēju skatītājiem atkal kādu brīdi kavēties mīļās dzimtenes vidē un sagādāt viņiem gaišus prieka brīžus. Šādu iespēju deva Blaumaņa stāsta dramatisējums, bez tam režisors Eižens Kalniņš izrādī bija piestrāvojis ar mūziku, dziesmām un dejām, par ko palīdzēja rūpēties ievērojami mākslas meistari: mūziku komponēja Jānis Kalniņš, dejas iestudēja kādreizējais Nacionālās operas baletmeistars Eižens Leščevskis. Lībekā iepriekš izrādītās Blaumaņa lugas „Indrāni” un „Ugunī” bija strikti reālistiskas, „Brīnumzālite” saistīja ar stilizāciju un apzinātu teatrālu ievirzi – reālistiskie

²⁰ Kroders V. „Ugunī” pirmizrāde Lībekas Latviešu teātrī // Latviešu Informācijas Biļetens. – 1948. – Nr. 138.

²¹ Liepiņš O. „Ugunī” Jāņa Zariņa iestudējumā Lībekā // Tēvzeme. – 1947. – 31. dec.

sadzīves elementi bija attālināti, visi tēlotāji ietērti tautiski neitrālos kostīmos, un daudz vietas izrādē tika ierādīts dziesmai un dejai. Pēc nosacītības principa bija kārtotas atsevišķas izrādes ainas, tās nāca kā no senas teikas. Priekškaram atveroties, ainas dalībnieki kā sastinguši atradās nekustīgās pozās, bet līdz ar gaismas pieplūdumu tēli atdzīvojās un sāka darboties, lai ainas beigās atkal sastingtu. „*Ar mēmu masu grupējumiem panākts efektīvs akcents vairāku ainu noslēgumā (pie baznīcas, lugas noslēgumā).*”²²

Reizē ar Rūdolfu Blaumaņa dramatisko darbu izrādēm Lībekas teātrī ienāca Latvijā kādreiz izrādītas un akceptētas citu autoru lugas: Jāņa Akuratera „Pricīgais saimnieks” (1946), Jūlija Pētersona „Pieklīdušais kaķēns” (1946), Eduarda Vulfa „Līnis murdā” un „Svētki Skangalē” (abi 1947. g.), Elīnas Zālītes „Svešas asinis” (1947). „Pieklīdušo kaķēnu” Lībekā bija iestudējis Eižens Kalniņš, un recenzents V. Kroders pasvītro režisora darba ievirzi. „*Lugā netrūkst jocīgu, uz pārpratumiem dibinātu situāciju, bet režisors Eižens Kalniņš to iestudējis kā raksturkomēdiju, visu uzmanību veltot personāžu nozīmēšanai. „Tie jau visi ir labi cilvēki,” saka režisors.*

Kalniņš turas pie Staņislavska skolas, ko krietni labi pazīst. Viņa veiktais darbs Lībekas teātra aktieriem nācis stipri par labu. Kalniņš māca tēlotājiem līdzī domāt lugas norisē un gaiši izcelt personāžu attiecības.”²³

V. Kroders, rakstot par „Brīnumzālītes” izrādi Lībekā, aizrāda – varot rasties iespaids, ka laiks apstājies: „*Lībekas teātris izvēlē starp dažādiem darbiem palicis pie tādiem, kas simtkārt pārbaudīti, visumā lauku vidi un cilvēkus tēlojoši. Orientējoties vienīgi pēc šejienes repertuāra, varētu likties, ka mūsu drāmas autoru rādīšana tikpat kā apstājusies uz vietas un tikai labi daudz gadus atpakaļ dzimtenē tai būtu vilkta galēja robeža. Pavērdamies citu teātru repertuāros, pārlicināties par pretējo.*”²⁴ Tiesa, Mērbekas

²² Kroders V. „Brīnumzālīte” – Lībekas Latviešu teātra jaunākais uzvedums // Latviešu Informācijas Biļetens. – 1948. – 22. marts.

²³ „Pieklīdušais kaķēns” Lībekā // Nedēļas Apskats. – 1947. – 17. janv.

²⁴ Turpat.

teātris rādīja V. Šekspīru, F. Šilleru, Ž. B. Moljēru, Dž. Prīstliju, Lībekas teātris šādā virzienā baidījās doties, taču tas nebija iegrimis vakardienā, un talkā lībekiešiem nāca Mārtiņš Zīverts. Cik var nojaust, Zīverta dramaturģija bija tuva Pēterim Elsiņam. Pēc „Minhauzena precībām” 1947. gadā viņš iestudē Zīverta drāmu „Āksts”, kas kļūst par vienu no plašākajiem inscenējumiem Lībekas teātrī un skatītājus ieved citā vidē un citā laikmetā, dodot iespēju tikties ar cilvēces ģēniju Viljama Šekspīru. Elsiņš šo lugu bija iemīlojis kopš tās iestudējuma 1938. gadā Liepājas teātrī, kur režiju vadīja legendārais Kārlis Veics, bet Elsiņam pašam bija iedalīta skaistuļa Viljama Herberta loma. Aktieris ilgojās nospēlēt arī Šekspīra lomu, un tāda izdevība radās Lībekas teātrī. Iestudējot Zīverta lugu „Āksts”, Elsiņš, bez šaubām, riskēja. *„Stila luga vēsturiskos kostīmos, saprotams, nozīmē jaunam teātrim bēgļu apstākļos lielu risku. Režisoram Elsiņam ir bijusi drosme to uzņemt, un labi panākumi ir drošprātīgo atalgojums. Kā aktieru stājā, deklamācijā, tā arī tehniskajos uzvedumos – ainu maiņā, apgaismojumos, kostīmos, īpaši pēdējos – teātris bijis visai sekmīgs,”*²⁵ – tā pēc izrādes noskatīšanās rakstījis Oļģerts Liepiņš. Gluži laba bijusi lugas centrālā trijotne. Elsiņš pats tēloja Šekspīra lomu, viņa traktējumā drāmas un teātra lielmeistars bija ar ļoti jūtīgu sirdi un bieži pār viņu slīga sāpju slogs. Melnās Mērijas lomā bija Asja Kalniņa, bet meiteni Henrieti, kas, jaunekļa – Kendela – drānās tērpusies, spēlēja Šekspīra trupā, tēloja Irma Vārpa. O. Liepiņš piemetina: *„... kā ārējā zīmējumā, tā emocionalitātē ļoti labs sniegums Irmas Vārpas Kendels.”*²⁶

1947. gadā Elsiņš iestudēja divus nesen sarakstītus Zīverta viencēlienus: „Sievasmāte” („Mīkla”) un „Divkauja”, un nu vairs nevarēja pārmest, ka Lībekas teātris tiražē tikai Latvijā sarakstītos un izrādītos darbus. „Divkauju” pirms gada (1946. gada 25. decembrī) pirmo reizi izrādīja Dānijas Latviešu teātris Kēgē, bet „Sievasmātes” pirmizrāde notika 1947. gada 12. jūnijā Stokholmā, un jau pēc pāris mēnešiem to rādīja Lībekas teātris.

²⁵ Liepiņš O. Liels iestudējums Lībekā // Nedēļas Apskats. – 1947. – 28. marts.

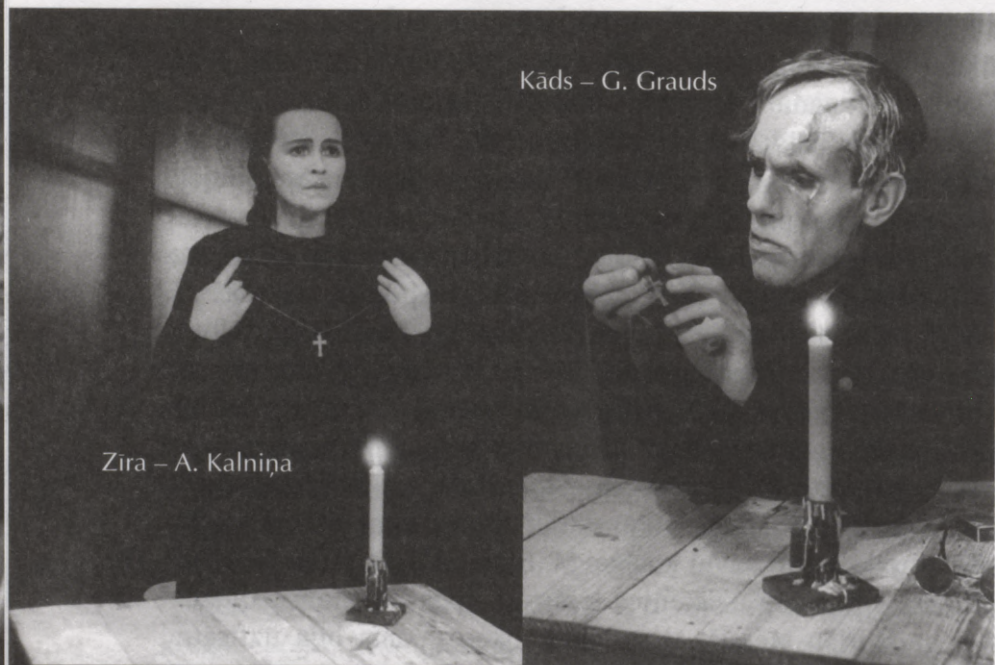
²⁶ Turpat.

Nākamā iestudētā Mārtiņa Zīverta luga gan savu dzīvi bija iesākusi jau Latvijā 1939. gadā – tā bija drāma „Cilvēks grib dzīvot”. 1947. gada 5. oktobrī to izrādīja Lībekas Latviešu teātris. Elsiņš bija iemīlējies Zīverta varoņus, viņam bija tuvas to jūtīgās, smeldzīgās dvēseles, aktieris spēja izrādē slēpt sevī sāpi, ļaujot tai atklāties tikai plašā monologā, kā tas notika ar „Cilvēks grib dzīvot” varoni rakstnieku Morisu Mersjē, kura mīlestībai uz Māru – meiteni no Latvijas – nebija lemts piepildīties. Izrādē šī meitene bija emocionālā Austra Šteinberga. Par Elsiņa tēloto Morisu Mersjē recenzente vietējā avīzē rakstīja: *„Ja bērnišķīgas sirsnības uzplūdos viņš likās drusku neveikls un pārdomu brīžos gribētos asāku galvenās problēmas izcēlumu, tad pašā pārdzīvojumā viņa veidojums satvēra skatītāju sirdis un lika tām sāpēt un atraisīties viņam līdz.”*²⁷ Par aktierisko veiksmi Elsiņš šoreiz varēja pateikties arī savai kolēģei M. Einbergai-Valterei, kas bija uzņēmusies režisora asistentes lomu un spēja Elsiņam palīdzēt darbā ar Morisu Mersjē. Miss Nikerbokeres loma bija uzticēta Lībekas teātra aktrisei Asjai Kalniņai.

Mārtiņš Zīverts lugu „Cilvēks grib dzīvot” sarakstījis trīsdesmito gadu beigās, tātad, no trimdas pasaules raugoties, tā bija pagātne, taču luga joprojām skanēja aktuāli, tā bija cita pasaule, uz kuru skatu pavēra dramatiķis un kas apliecināja patiesību, ka latviešu lugu rakstnieku domāšana nepavisam nav ieslēgta tikai sava pagalma un zemes stūrīša robežās.

Pagāja nepilns gads, un Lībekas teātris atkal startēja ar jaunas Mārtiņa Zīverta lugas iestudējumu – „Kāds, kura nav”. Jaunatklājēji lībekieši gan nebija, luga „Kāds, kura nav” vispirms tika parādīta Stokholmā 1947. gada 16. oktobrī, pēc tam to uzveda Dānijas Latviešu teātris Jonstrupē, savukārt Lonija Danga to iestudēja Augsburgas Latviešu teātrī. Dīvainā kārtā Mērbekas Latviešu teātris no šīs lugas atteicās, bet Lībekas Latviešu teātra režisoram Elsiņam tā bija īsti pa prātam. Režisoru vilināja Zīverta kamerlugu stils un gaisotne, turklāt iestudējumam nevajadzēja gādāt sarežģītas dekorācijas, un lugā bija tikai trīs personas.

²⁷ *Bebrupe M.* Mārtiņa Zīverta „Cilvēks grib dzīvot” Lībekas Latviešu teātrī // Latviešu Informācijas Biļetens. – 1947. – 13. okt.

Kāds – G. Grauds

Zīra – A. Kalniņa

M. Ziverta
"Kāds, kura nav"
Lībekas teātrī

Iraids – P. Elsiņš

M. Teteres
"Brīnumzāle"
Lībekas teātrī

Ilze – A. Šteinberga

Grants – P. Elsiņš

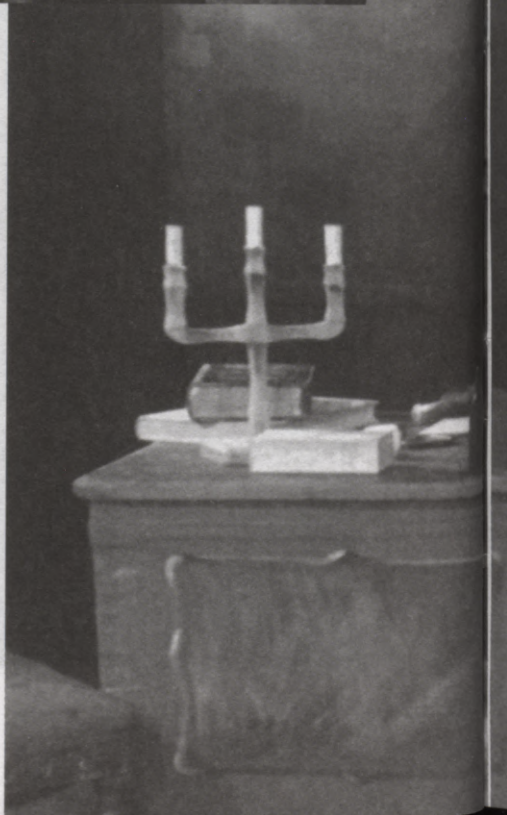

Praporščiks –
G. Grauds

Inga – A. Šteinberga

M. Zīverta
"Tīrelpurvs"
Lībekas teātrī

... un šīs tēlojuma būtības
... un šīs tēlojuma būtības
... un šīs tēlojuma būtības
... un šīs tēlojuma būtības
... un šīs tēlojuma būtības
... un šīs tēlojuma būtības
... un šīs tēlojuma būtības
... un šīs tēlojuma būtības
... un šīs tēlojuma būtības
... un šīs tēlojuma būtības

R. Blaumaņa "Ugunī" Libekas teātrī

Kristīne – A. Šteinberga

Alders – G. Grauds

Elsiņš varēja realizēt to, pēc kā vairākus gadus bija tiecies: viņš gribēja radīt īstu reālpsiholoģiskas ievirzes izrādi, kur centrā ir cilvēku attiecības un viņu jūtu pasaule. Pašu sarežģītāko lomu – cilvēku, kurš karā ievainojuma un kontūzijas dēļ zaudējis atmiņu, režisors uzticēja Gustavam Graudam, un tā bija pirmā reize, kur tā īsti varēja atklāties viņa aktiera dotības. Kad Grauds tēloja Noliņu, kritiķi pārmeta romantisma trūkumu, par viņa tēloto Alderu bilda, ka aktieris lomu traktējis pārāk sausi, bet par leģionāra lomu, kam vārds ir – Kāds, varēja lasīt atzinīgus vārdus: „No tēlotājiem pirmā vietā Gustava Grauda leģionārs, tipisks maskā un izturēts kustībās. [...] Režisors sev bija izvēlējis Iraida lomu – tas ir cilvēks, kam liktenis nolīcis atrasties starp Kādu un Zīru – sievieti, kuru viņš patiesi iemīlējis un pie kuras kā no viņpasaules ierodas par mirušu uzlūkotais vīrs.” Zīras lomu lugas „Kāds, kura nav” izrādē tēloja Asja Kalniņa, un par viņu atsauksmē ir lasāms: „Asjai Kalniņai kā Zīrai viscaur intensīvi pārdzīvota spēle.”²⁸

„Kāds, kura nav” iestudējums bija viegli piemērojams viesizrādēm, Lībekas teātris ar to apbraukāja kaimeiņu pilsētas un ciemus, taču tā paša gada rudenī – 18. novembrī – Elsiņš atkal nāca klajā ar jaunu Zīverta lugas izrādi. Tiesa, pati luga nebija jauna, Latvijas teātros tā dzīvoja jau kopš 1935. gada, arī trimdā tā bija rādīta vairākās Vācijā darbojošās teātra trupās. Šajā laikā arvien vairāk sabiezēja neziņas un šaubu mākoņi, daudzus māca neziņa par rītdienu. Atbalsis par šīm izjūtām izskan nelielā rakstiņā par Zīverta lugas „Tīrelpurvs” iestudējumu Lībekas teātrī: „Lībekā likvidē ne tikai ģimnāziju, slimnīcu un biļetenu. Skaudrais sašaurināšanās plāns nebūtu pilnīgs, ja neskartu vēl palikušo locekli kulturālo institūtu virknē – latviešu teātri. Rīkojumi, pārcelšanās, pat nepārprotamas represijas (diemžēl ar pašu tautiešu atbalstu) ļāvušas nomanīt, ka kārtā „slēgties” pienākusi arī tam. Teātris tomēr pagaidām vēl pastāv – un nupat beidza vienu, bet drīz taisās rādīt otru inscenējumu. Kā pirmais sagatavots M. Zīverta „Tīrelpurvs”. ”²⁹ Taču iznāca tā, ka tieši „Tīrelpurva” izrādē Pēteris

²⁸ Ē. R. Trešais teātris ceļo // Nedēļas Apskats. – 1948. – 24. sept.

²⁹ Kroders V. Lībekas teātris vēl turas // Nedēļas Apskats. – 1948. – 30. nov.

Elsiņš kā režisors vispilnīgāk spēja izteikt sevi, un iemesli tam bija vairāki. Atkal izdevās apvienot teicamu aktieru ansambli: Inga bija Austrā Šteinberga, Praporščiks – Gustavs Grauds, bet Grantu tēloja pats režisors. Viņš atkal varēja radīt kamerstila izrādi. Un bija vēl kāds iemesls, kāpēc gribējās sevi visu izteikt izrādē. Tas bija sāpīgais jautājums: ja nu tā ir pēdējā izrāde? Ja nu tā ir tava pēdējā loma, tavs pēdējais elpas vilciens? Katrā ziņā šī apziņa lika atplaukt visiem dvēseles spēkiem. Un vēl – lugas pirmizrāde notika 18. novembrī – Latvijai bija trīsdesmitā dzimšanas diena, tikai pati Latvija zaudēta.

Mārtiņa Zīverta „Tīrelpurvs” gan nekļūst par Elsiņa pēdējo izrādi – uz 1948. gada Ziemassvētkiem viņš pagūst iestudēt Annas Brigaderes pasaku lugu „Sprīdītis” ar samērā plašu tēlotāju sastāvu, kurā bija diezgan daudz jauniesācēju, un žēl, ka viņu dotības tā arī palika neattīstītas un nepiepildītas.

Gandrīz no paša sākuma Lībekas teātrī iedibinājās tradīcija ik sezonu iestudēt kādu izrādi bērniem: pirmā bija pēc Daniela Defo stāsta veidotā Emīla Skujenieka luga „Robinsons”, ko skatuves dzīvei pielāgoja bijušais Jelgavas teātra aktieris Elmārs Upermanis. Pirmizrāde notika 1946. gada Ziemassvētkos, un Robinsona lomā iejutās Gustavs Grauds. Nākamajā gadā bērni varēja skatīties Kārļa Briknera lugas „Sarkangalvīte” izrādi. Tās režisors bija Pēteris Elsiņš, Sarkangalvīte – Spodra Zvaigzne, bet Vilks – Elmārs Upermanis. Kad tuvojās 1948. gada Ziemassvētki, par spīti neskaidrajai nākotnei, teātris nāk klajā ar Annas Brigaderes „Sprīdīti”. Tajā ir zīmīga rinda. Sprīdītis, piegājis pie ezera un trīs reizes sasitis plaukstu, sauc: „*Gulbīti, gulbīti, kustīni kājiņas, nes mani uz Laimīgo zemi!*”³⁰ Šādas alkas bija daudziem aktieriem un skatītājiem – jauniem un veciem, maziem un lieliem. Sprīdīti gulbītis aizved līdz ceļam, kas ved uz mājām. Pēc mājām ilgojās arī trimdinieki, taču takas mājup nebija, un ceļi veda vēl tālāk svešatnē.

Pulciņš saruka, tomēr izrādes notika, pat pirmizrādes: Eižens Kalniņš iestudēja Alana Milna lugu „Buferu valsts noslēpums”,

³⁰ *Brigadere A. Pasaku lugas.* – R., 1956. – 79. lpp.

Sprīdītis – A. Šteinberga

A. Brigaderes
"Sprīdītis"
Lībekas teātrī

Milija Einberga – Eduarda Vildes lugu „Laimes pūķis”. Un tad atskan pēdējais zvans: 1949. gada jūnijā notiek Raiņa lugas „Pūt, vējiņi!” pirmizrāde. Gluži simboliski: ar „Pūt, vējiņi!” 1946. gada 24. janvārī Lībekas teātris darbu uzsāka, ar šo izrādi 1949. gada 26. decembrī savas durvis Mēzenes nometnē slēdza. Luga bija tā pati, režisors gan cits: lai iestudētu atvadu izrādi, Lībekas teātra vadība bija no Mērbekas uzaicinājusi Jāni Zariņu. Par tālaika situāciju bēgļu nometnēs laikraksts „Nedēļas Apskats” rakstīja: „*No visām pusēm dzirdamas balsis, ka latviešu trimdinieku dzīvē Vācijā iestājies izšķirējs posms: no vienotas dzīves nometnēs mēs izklīstam pa visu pasauli, kur latvietības kopšana kļūs jau par katra atsevišķa indivīda grūtu uzdevumu. Labākā izbraucēju daļa jau tagad apzinās, ko turpmāk nozīmēs latviskās kultūras pietrūkums svešajā pasaulē, un tāpēc aizgūtnēm vēl gribētu paņemt tālajā ceļā līdz spēcīgu latviskā gara stiprinājumu.*”

Uzklausot šo dibināto vēlēšanos, Lībekas Latviešu teātris ir izšķīries iestudēt J. Raiņa lugu „Pūt, vējiņi!” un apciemot ar to pēc iespējas plašas trimdinieku masas. Ar šo Raiņa „tautas dziesmu”, kas formā un garā ir tik tuva dziļākajai latviskajai būtībai, rādīdama latviešu sētas tradicionālo īpatnējo daiļumu un latviešu cilvēka īpatnējo kluso gara spēku, teātris gribētu vēlreiz izburt katra skatītāja acu priekšā brīvās dzimtenes neaizstājamo vērtību, lai jo dziļi iekvēlinātu viņā aktīvu tās atgūšanas gribu.

Lai šo izcilo uzdevumu iespēju robežās izcili veiktu, teātra vadība aicinājusi talkā mūsu ievērojamo režisoru Jāni Zariņu.”³¹

No pirmās izrādes dalībniekiem atkārtotajā iestudējumā piedalījās vairs tikai daži: tāpat kā toreiz, Uldi tēloja Jānis Birkmanis un Andu – Spodra Zvaigzne, pārējie tēlotāji bija citi – trausla, skanīga Baiba – Irma Vārpa, aizrautīga, kaislīga Zane – Austrā Šteinberga, Māte – Asja Kalniņa, Orta – Milija Einberga-Valtere, Didzis – Gustavs Grauds. Interesanta bija dažu aktieru samainīšanās ar lomām: Pēteris Elsiņš, kas pirmizrādē tēloja Didzi, nu bija Gatiņš, un šī maiņa liek domāt par režisora ieceri izrādē īpaši

³¹ J. V. Jauna luga Lībekas teātrī // Nedēļas Apskats. – 1949. – 20. maijs.

izcelt Gatiņa garīgo spēku kā nākotnes cerību. Valija Pone, kas bija tēlojusi Māti, nu iemiesojās Ciepas lomā.

Tāpat kā pirmajā „Pūt, vējiņi!” izrādē Lībekā, arī pēdējā skatītājus atkal uzrunāja Raiņa vārdi:

*Kur ir tas vējiņš, kas i mums reiz pūstu?
Kas dzītu dzimtenē i mūsu laivas?
Ak, pārāk liela jūra, vējiņš mazs,
Mēs gaidām, kas mūs nestu, lielo vēju.*³²

Lībekas Latviešu teātra aktieri izklīda kur nu kurais, Eslingenas teātra aktieru ceļamērķis bija Bostona, mērbekieši vairāk tiecās uz Ņujorku, Lībekas ansamblis sadalījās: vairāki no aktieriem posās uz tālo kontinentu Austrāliju, turp devās Lībekas teātra mākslinieciskais vadītājs Pēteris Elsiņš, aktieri Lūcija Kalniņa, Valija Pone, Gustavs Grauds, Jānis Birkmanis, uz dažādiem ASV centriem aizbrauca Austra Šteinberga, Asja Kalniņa, Milija Einberga-Valtere, Elmārs Upermanis, uz Zviedriju pārcēlās Irma Vārpa, uz Angliju – Arnolds Feldmanis, turpat Vācijā palika režisors Eižens Kalniņš, viņa, kā arī Spodras Zvaigznes, Lidijas Misbahas, Valijas Eglītes skatuves gaitas aprāvās.

Latviešu teātra vēstures kārtējā lappuse bija aizšķirta.

Laikraksts „Latvija” 1949. gada 10. decembrī publicēja ziņu: „*Lībekas teātra vairs nav. Jau kopš septembra sākuma beidzis darboties Lībekas Latviešu teātris, kas nepilnu četru gadu laikā sniedzis 300 izrādes, iestudējot pāri par 25 lugām.*”³³

Fišbahas Latviešu teātris

Vairākus gadus teātra rosme pulsēja vienā no Dienvidvācijas pilsētām – Fišbahā, un uz Fišbahas teātra izveidi pilnībā var attiecināt sakāmvārdu: „Kur kopā ir trīs latvieši – tur iznāk teātris.” Rakstniece Marianna Ieviņa atmiņās stāsta: „*Jau no paša iesākuma*

³² Rainis J. Kopoti raksti. – R., 1980. – 10. sēj. – 309. lpp.

³³ Latvija. – 1949. – 10. dec.

Fišbahas no metnē darbojās trīs profesionāli aktieri: Gustavs Amols un Andris un Milda Valdmaņi. Tiklīdz skatuve bija iekārtota, viņi iepriecināja no metniekus ar Blaumaņa viencēlieniem."¹ Te var piemetināt, ka pamatīgāka skatuves darba pieredze bija vienīgi Gustavam Amolam, kas bija darbojies Jelgavas teātrī, un tomēr griba spēlēt bija pārāka par grūtībām un neizdevīgo situāciju. 1945. gada 15. septembrī, tātad pāris mēnešu pēc Vācijas kapitulācijas, Fišbahā kādā no no metnes barakām notiek pirmā teātra izrāde, kad vietējai latviešu publikai tiek celti priekšā divi Rūdolfā Blaumaņa viencēlieni: „Pēc pirmā mītiņa” un „Zelta kupris”; abu viencēlienu režisors ir Andris Valdmanis, kā dekorators tiek minēts Roberts Sudars, bet lomās – Gustavs Amols, Andris Valdmanis un Milda Valdmane. Līdz ar to teātra darbība Fišbahā bija uzsākta, taču teātra spēlētāji savu darbošanos par teātri vēl nedēvēja, to vienkārši sauca par Fišbahas dramatisko kopu. Par izrāžu norises vietu sīkāk stāsta Marianna Ieviņa: „*Fišbaha bija baraku no metne, tikai vienā malā bija liela ķieģeļu ēka. Nezinu, kādiem imesliem tā bija kalpojusi iepriekš, bet latviešu būvamatnieki no tās iztaisīja kārtīgu skolu, kurā mitinājās kā ģimnāzija, tā tautskola.*

Ķieģeļu ēkas galā bija gara nojume, kas stiepās līdz pat uz kalniņam, kur sākās mežs. Jumtu balstīja stabi, zem stabiem laukums bija asfaltēts. Ēkas galā ierīkota skatuve. Uz tās notika pirmie sarīkojumi. Skatītāji sēdēja nojumē saliktos solos, ziemeļi tuvojoties, stabiem apkārt apsita sienas un iztaisīja slēgtu telpu. Elektriķi ievilka gaismu un sarīkojumu zāle bija gatava! Melno sienu dēļ to nosauca par Melno bumbu."² Šo teātra zāli atceras arī kādreizējā izrāžu dalībiece Ērika Štama – toreiz Kurciņa: „*Fišbaha bija liela no metne ar lielu teātra ēku. Te bija laba, liela skatuve un liela zāle, apmēram 500 skatītājiem. Nezinu, kādēļ šo ēku kāds bija nokristījis par Melno bumbu, un tā visi to pazina.*"³

Drīz Amola pūļu rezultātā teātra entuziastu saime sakuploja, tai piepulcējās vairāki teātra mīlētāji – amatieri, un 1946. gada 16. martā

¹ M. Ieviņas atmiņas V. Hausmaņa arhīvā.

² Turpat.

³ Ē. Štamas vēstule V. Hausmaņa arhīvā.

Melnās bumbas zālē var notikt plašs uzvedums – Rūdolfā Blaumaņa lugas „Skroderdienas Silmačos” pirmizrāde. To bija iestudējis Amols, pats tēlodams Ābrama lomu, taču vairums tēlotāju bija iesācēji teātra laukā. Viņu vidū izcēlās Dzidra Lielkalne Elīnas lomā. Nometnē uz dzīvi bija apmeties mākslinieks Jānis Šternbergs, viņš uzņēmās scenogrāfa jeb, kā toreiz teica, dekoratora pienākumus. „*Dekorācijas labi parādīja gan Silmaču istabu, gan pirtiņu, bet pagalma skati, kur vienā malā atradās Silmaču dzīvojamā māja un aizmugurē pletās raksturīga Vidzemes ainava, izsauca aplausus, jau skatuvei atveroties,*”⁴ – tā izrādes vizuālo attēlu raksturo Marianna Ieviņa.

Dejas iestudēja vingrošanas skolotāja Elza Nātriņa. Ar prieku un sajūsmu nometnes iedzīvotāji uzņēma „Skroderdienu” izrādi, un pēc neilga laika tā atkārtota arī kādā no Nirnbergas teātriem.

Pāris mēnešu vēlāk sekoja Mārtiņa Zīverta luga „Ķīnas vāze”. Elegantu dāmu – Cērpa kundzes meitu Ellu tēloja Dzidra Lielkalne, bet gražīgās knīpas Leksītes lomā bija Aina Štolcere, viena no spējīgākajām dramatiskās kopas aktrisēm. Vēl Fišbahas dramatiskā kopa Amola vadībā iestudēja Rūdolfā Blaumaņa lugu „Ļaunais gars”. Mantrausi tēloja Gustavs Amols, Ievu – Aina Štolcere, Joski – Andris Valdmanis. Pēc tam notika Elīnas Zālītes lugas „Maldu Mildas sapņojums” izrāde, atkal Amola režijā. Vairākās izrādēs nelielās lomās piedalījās bijušais Dailes teātra čellists Jānis Ādamsons.

Fišbahas dramatiskās kopas pēdējais iestudējums bija Eduarda Vulfa luga „Sensācija”. Pirmizrāde notika 1947. gada 4. februārī, pēc tam teātra darbība radikāli pārveidojās. Par šo procesu ziņoja Fišbahā iznākošais rotaprintētais periodiskais izdevums „Vēstis”: „*Jau ilgu laiku Fišbahas nometnes dramatiskā kopa režisoru G. Amola un A. Valdmaņa vadībā, strādājot ar mākslas mīļotājiem, gādāja par relatīvi diezgan labiem uzvedumiem. Tagad, apvienojoties lielākajai daļai Bavārijā dzīvojošo aktieru, nodibināts Latviešu teātris Fišbahā.*”⁵ Atklāšanas izrāde notika 1947. gada 1. jūlijā, un tajā izrādīja citu E. Vulfa lugu – „Svētki Skangalē”. Režisors tāpat bija Amols, bet ansambļa sastāvs gluži cits.

⁴ Manuskripts V. Hausmaņa arhīvā.

⁵ Vēstis. – 1947. – Nr. 15.

Par jaunā Fišbahas teātra izveidi rakstījusi dzejniece Rūta Skujiņa, kura šajā kolektīvā bija literārās daļas vadītājas jeb dramaturģes statusā, un nelielajā periodiskajā izdevumā „Vēstis” viņa allaž sniedza informāciju par gaidāmo iestudējumu. Viņa ir stāstījusi, kā šis teātris izveidojās: *„Pēc Bavārijas apgabala komitejas Kultūras daļas ierosmes kādā pavasarīgā dienā 1947. gadā Minhenē saradās labs pulciņš aktieru, kas vairāk kā gadu bija pa savām nometnēm izmēģinājuši izaudzināt mākslas mīļotājus par aktieriem, bet aizvien skaidrāk sajutuši, ka ne visi ziedi nes augļus, nedz visi sapņi – piepildījumu. Šo pavasara dienu varētu pieņemt par tagadējā Fišbahas Latviešu teātra dibināšanas dienu, jo tieši Fišbahas latviešu nometne bija tā, kas viesmīlīgi atvēra savas nometnes vārtus un Melnās bumbas durvis un ielaida no dažādām debesu pusēm ripojošās teātrinieku kulbas ar visu kustamo un nekustamo inventāru.”*⁶

Teātrim uzsākot darbu, nostiprinājās tā mākslinieciskā vadība – lugas iestudēja vairāki režisori, bet par dekoratoru kļuva profesionālais mākslinieks Arnolds Sildegs, kas vēlāk, pēc izceļošanas uz ASV, daudzus gadus vadīja žurnālu „Latvju Māksla”. Aktieru ansambli veidoja no dažādiem Latvijas teātriem kopā nākuši aktieri. Bijušā Tautas teātra tradīcijas nesa kādreizējais operešu varonis Voldemārs Krūmiņš ar kundzi Alisi Lauri, kas pirms tam vairākus gadus strādāja Jelgavas teātrī. No Dailes teātra nāca Andris Valdmanis un Gallija Kalniņa, kas Fišbahas teātra posmā apprecējās ar Arnoldu Sildegu un nu saucās Helēna Sildega. No Nacionālā teātra bija nākusi Lita Zemgale, dažādos teātros bija darbojušies Marija Vidnere un Žanis Ozoliņš. Tautas teātrī īsu laiku bija darbojies arī Arnolds Stars. Ieradās brāļi Edgars un Kārlis Gulbergi. Profesionālo aktieru ansambli papildināja daži no dramatiskās kopas amatieriem, viņu vidū bija Ēriks Svīlis, Dagmāra Matisone, Milda Mētra, savukārt vairāki no kādreizējiem teātra entuziastiem savu darbošanos teātrī pārtrauca, uz citu nometni pārgāja toreiz daudzsološā, spējīgā Dzidra Lielkalne.

⁶ Skujiņa R. Latviešu teātris Fišbachā // Latvija. – 1948. – 5. marts.

Liela Fišbahas teātra veiksmē bija tā, ka te sāka strādāt ilggadējā Jelgavas teātra kustību konsultante Alma Kūmiņa, kas varēja iestudēt dejas un rotaļas un spēja izrādēs piedalīties kā aktrise. Nākamajā iestudējumā, ko nu jau vadīja dažādos Latvijas teātros skatuves pieredzi ieguvušais Arnolds Štams, dejas un rotaļas iestudēja aizrautīgā Alma Kūmiņa, bet par mūzikas pavadījumu rūpējās Jānis Ādamsons un A. Matisons.

Fišbahas teātra atklāšanas izrādē Eduarda Vulfa lugā „Svētki Skangalē” bija respektējams aktieru kolektīvs: Dalbiņu tēloja Arnolds Štams, Dalbiņa kundzi – Lita Zemgale, Liliju – Marija Vidnere, Irmu – Helēna Sildega, Godiņu – Andris Valdmanis, Kosu – Žanis Ozoliņš, Sveiklītu – Jānis Ādamsons. Kā teātra dramaturģe tālaika programmās minēta dzejniece Rūta Skujiņa, viņa uzrakstījusi pamatojumu lugas izvēlei, vecā Bumbiera likteni sasaistot ar trimdinieku likstām: „*Latviešu teātris Fišbahā savam pirmajam inscenējumam izraudzījis Ed. Vulfa „Svētki Skangalē”, kur autors galvenā varonī Bumbierā parādījis trimdā pavadītā mūža atziņu smeldzi, mieru un izlīdzinājumu. Dzīve tam tik daudz pāri darījusi, ka viņš pats vairs nevar pat kukainītim pāri darīt. Viss lai aug, zaļo un raisās. Padzirdīdams puķes, viņš savu gaišo sirdi un acīm redz, ka turpat blakus grib izpostīt jaunības puķu dārzu. Vecajā trimdiniekā kaisli uzliesmo taisnības apziņa, ka visas viņa mūža ciešanas bijušas veltas, ja viņš atļaus cilvēkiem darīt tās pašas kļūdas, kuru dēļ viņa dzīve nobojāta.*

Vai patlaban mēs visi neesam tādi Bumbieri, kas, likteņa šausīti, nesam maisus, skaldām un nesam malku gan Bavārijā, gan dažādās rījās?

Bet vai mēs līdz ar Bumbieru esam nonākuši līdz atziņai, ka daudz tumsības vēl ir mūsos pašos, no kuras mums jāatbrīvojas, ka viss pasaulē iet uz priekšu un arī mēs nedrīkstam apstāties? Ka nedrīkstam cildināt cits citu, bet jācildina un jāslavē darbs.

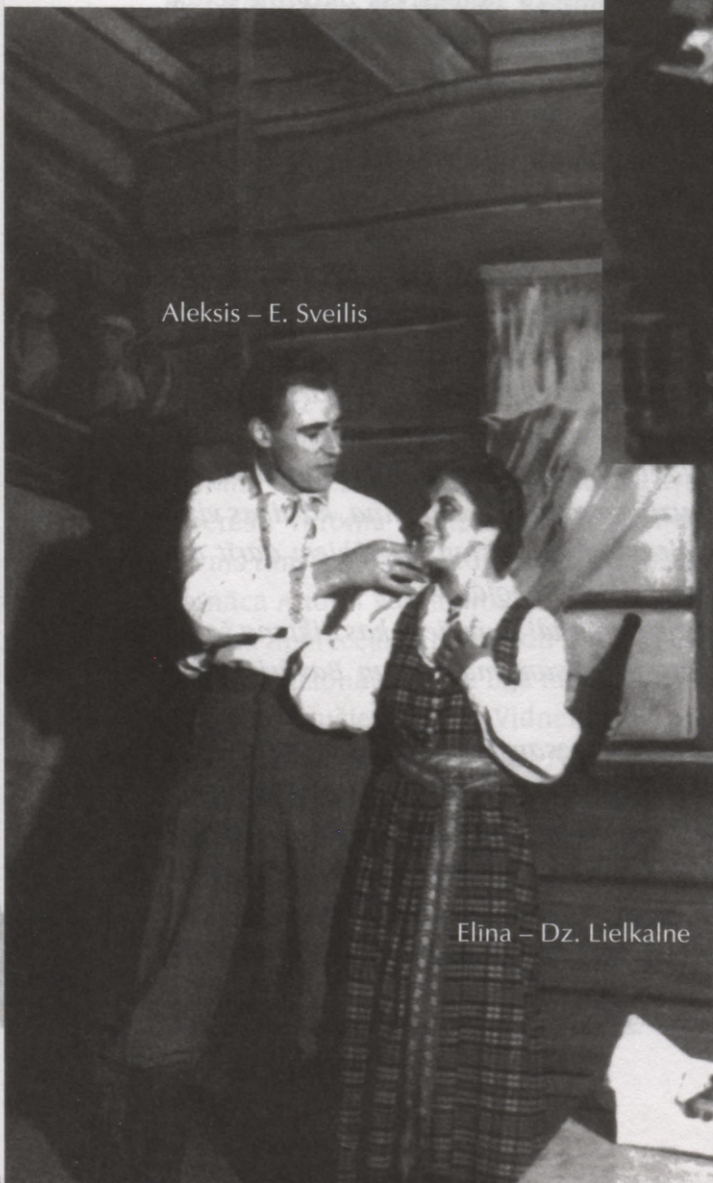
Vai arī mēs šai dzīves skolā izaugsim līdz Bumbiera ētikai, kas ar mieru atdot savu veco dzīvi, ja ar to var izpirkt brīvību jaunām?”⁷

⁷ Programmas lapiņa V. Hausmaņa arhīvā.

E. Zālītes
"Svešas asinis"
Fišbahas teātrī

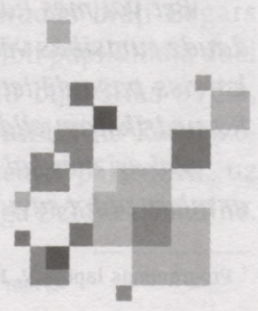

Aleksis – E. Sveilis

R. Blaumaņa
**"Skroderdienas
Silmačos"**
Fišbahas teātrī

Elīna – Dz. Lielkalne

R. Blaumaņa "Zelta kupris" Fišbahas teātrī

Dace – M. Valdmāne

Dakteris –
A. Valdmanis

Nākamajam iestudējumam – Augusta Deglava un Elīnas Zālītes tautas lugai „Vecais pilskungs” Rūta Skujiņa bija sacerējusi īpašu prologu, bet režisors Štams izrādi veidoja pēc klasiskiem tautas lugas paņēmieniem – tajā bija spilgti raksturi, un darbību apvija dziesmas un dejas. Šai izrādē nebija lielu un sarežģītu varoņu, tālab raisījās itin dzīva un sprigana spēle, kurā iesaistījās arī režisors pats, tēlodams paputējušo saimnieku Sproģi. Alise Laure bija Sproģa sieva, Marija Vidnere pārvērtās būrējā Čaupenē, Lita Zemgale tēloja kalponi Anlīzi, Gustavs Amols bija Pilskungs, nelielās, taču interesantās lomiņās – brāļi Gulbergi: Kārlis tēloja Blambužu, Edgars – Indriķi Bērzāju.

Zināma rezonanse bija nākamajam iestudējumam, ko veidoja Voldemārs Krūmiņš, – tā bija Annas Brigaderes luga „Pie latviešu miljonāra”. Grūti pasacīt, kā Krūmiņam veicās režijas laukā, jo tajā viņš bija iesācējs, taču šis iestudējums īpaši lielas prasības aktieriem neizvirzīja, galvenais – jāatveido konkrēti raksturi.

Fišbahas teātrī izveidojās savdabīga tradīcija pēc kāda laika atkārtot jau iestudētos darbus. Lugas „Pie latviešu miljonāra” pirmizrāde notika 1948. gadā, taču vēlreiz pirmizrādi izsludināja 1949. gada 17. aprīlī. Līdzīgi notika ar E. Vulfa lugu „Sensācija” – tas bija pēdējais Fišbahas dramatiskās kopas iestudējums Amola režijā, bet vēlreiz, tāpat Amola režijā, to izrādīja Fišbahas Latviešu teātris 1949. gada 25. jūnijā – atkal ar J. Šternberga dekorācijām, tikai aktieru ansamblis nu bija cits, daudz profesionālāks. Kātiņš bija Voldemārs Krūmiņš, Kātiņa kundze – Marija Vidnere, Fricis Amols – Kārlis Gulbergs, Sīmanis Zilbers – Gustavs Amols, Lūcija Tikmane – Lita Zemgale, Auka – Andris Valdmanis, Filipsons – Žanis Ozoliņš, Filipsona kundze – Alise Laure, Mīce – Helēna Sildega, Kociņa kundze – Alma Kūmiņa, Rūgums – Jānis Ādamsons.

E. Vulfa lugas „Sensācija” iekļaušanai Fišbahas repertuārā bija vēl kāds pamatojums: 1947. gadā šis iestudējums Amolam bija gluži labi izdevies, taču režisoram tuvojās divdesmit piecu gadu skatuves darba jubileja, un viņš izdomāja, ka vislabāk to izdarīt ar E. Vulfa lugas atkārtotu uzvedumu. Fišbahas nometnes nelielais laikraksts „Vēstis” ziņoja: „*Fišbahas Latviešu teātra*

režisors Gustavs Amols atskatās uz 25 gadu darbību teātra mākslas laukā.”⁸ Turpat bija aizrādīts, ka Amols ir viens no Fišbahas teātra dibinātājiem. Skatuves gaitas viņš uzsāka 1923. gadā.

Reālistiski ievirzītas sadzīves lugas Fišbahas teātrī labi padevās gan Amolam, gan Štamam, atzinīgi vārdi lasāmi par Štama iestudējumiem – Elīnas Zālītes lugu „Svešas asinis” (1947) un Minnas Dišleres „Ozolnieka meitu” (1948). Režisors lielu uzmanību pievērta darbam ar aktieriem, un viņa dzīvesbiedre Ērika Štama 2003. gada 10. augustā rakstītā vēstulē stāsta: „*Arnolds mēģināja katru aktieri pareizi nostādīt un bija ļoti stingrs. Daži pat to nevarēja izturēt un nenāca vairs, jo: „Štams ir ļoti stingrs un prasa daudz, man nepatīk.”*”⁹ Daži aizgāja, taču strādāt gribošie palika. Viņa režijās teicamus darbus parādīja Lita Zemgale – viņa bija Milda Elīnas Zālītes lugā „Svešas asinis” un Valija Minnas Dišleres „Ozolnieka meitā”, Marija Vidnere – Anna („Svešās asinīs”) un Milda („Ozolnieka meitā”), Žanis Ozoliņš – Jezups („Svešās asinīs”) un Ozolnieks („Ozolnieka meitā”). „Ozolnieka meitas” izrādē vadošā lomā Štams izvirzīja jauno Edgaru Gulbergu – viņš tēloja Bērzupu.

Teātra repertuārā ienāca arī daži neparastāki darbi. Tiklīdz bija parādījusies Valdemāra Kārklīņa luga „Sarkanvīns”, arī Fišbahas teātris to iekļāva savā repertuārā; režisors bija Žanis Ozoliņš. Pirmizrāde notika 1948. gada 17. augustā, vadošās lomas bija uzticētas piemērotiem aktieriem – vecīgo Alanu Kevendišu tēloja Arnolds Štams, Karinu – Marija Vidnere, bet Hariju – jaunais Edgars Gulbergs, taču atsauksmes bija diezgan atturīgas. Par E. Gulberga tēloto Hariju sacīts: „*E. Gulbergs vēl nejutās brīvi uz skatuves, nebrīvas kustības, īpaši rokām.*”¹⁰ Taču šis piemērs atklāj arī tālaika kritikas un reizē teātra problēmas: Fišbaha nepiederēja latviešu teātra centriem, lielāko avīžu recenzenti tur iegriezās reti, bet Fišbahas vienīgajā preses izdevumā, mazajā avīzītē, kas bija vienkāršas kopā saspraustas rotaprinta tehnikā

⁸ Aktiera un režisora Gustava Amola 25. darbības gads // Vēstis. – 1949. – 23. jūn.

⁹ Vēstule V. Hausmaņa arhīvā.

¹⁰ Kārklīņa M. G. Sarkanvīns // Vēstis. – 1948. – 30. aug.

iespiestas lapiņas, pieredzējuši, kvalificēti kritiķi nerakstīja. Recenzijās parasti atstāstīja lugas saturu, pēc tam sekoja īsa piebilde par attiecīgā aktiera tēlojumu. No tikko citētās recenzijas uzzinām, ka Gulbergs „*nejutās brīvi uz skatuves*”, bet M. Vidnere savu uzdevumu veikusi „*tikai pa daļai*”.

1948. gadā Fišbahas teātrī ienāk vēl kāds šim kolektīvam neparasts darbs – amerikāņu rakstnieka Paula Osborna simboliskas ievirzes luga „Nāve ābelē”, kurā apvienojas realitāte ar mītu un kuru caurvij mūžīgā tēma par mīlestības cīņu ar nāvi. Pauls Osborns tai laikā bija jau pieredzējis, Amerikā daudz rādīts autors, toreizējā teātra dramaturģe Rūta Skujiņa bija šo lugu izvēlējusies, un šis darbs bagātināja Fišbahas teātra samērā vienveidīgo repertuāru. Iznāca tā, ka šo modernās ievirzes darbu Fišbahā iestudēja pats pieredzējušākais un gados vecākais režisors Amols. Vietējais Fišbahas izrāžu vērtētājs izteica pa kritiskai piezīmei un galu galā secināja: „*Tomēr atzinība šoreiz teātra vadībai un tēlotājiem pienākas, ka pēc „Svešajām asinīm” un „Svētkiem Skangalē” bija ķērušies atkal pie nopietnas lugas.*”¹¹

Izrādi „Nāve ābelē” izdevās noskatīties arī rakstniekam Jonasam Miesniekam, un īpaši atzinīgus vārdus viņš veltīja Amolam kā aktierim: „*Gustava Amola spēle bij tik izkopts galīgs panākums, tik dziļš un patiess pārdzīvojums, ar kādu doto skatuves tēlu spēj veidot vienīgi liels aktieris un mākslinieks.*”¹²

Savādi iznāca: vismodernākās lugas iestudējumā vislielākos laurus plūca tieši vecās paaudzes aktieri, tā ir zīme, ka nedrīkst pārāk ātri celt žogu starp jauno un veco paaudzi.

Fišbahas Latviešu teātris centās godprātīgi darīt savu darbu un gādāt par to, lai Melnajā bumbā laiku pa laikam parādītos jauna izrāde. Galvenokārt tie bija no neatkarīgās Latvijas laika pazīstami darbi, un Fišbahā, tāpat kā to varēja vērot Eslingenā, Mērbekā un Lībekā, skatītājiem bija svarīgi domās pārceļties uz Latviju, to apliecināja arī aplausi, „Skroderdienu” dekorācijas ieraugot. Taču Fišbahas teātrim nebija viena izteikta līdera un

¹¹ *Kārklīņš K.* Nāve ābelē // *Vēstis*. – 1948. – 13. aug.

¹² *Miesnieks J.* Nāve ābelē // *Latvija*. – 1949. – 9. apr.

pamatvirziena noteicēja. Eslingenā tādi bija Kārlis Veics un Jānis Lejiņš, Mērbekā – Osvalds Uršteins, Lībekā – Pēteris Elsiņš. Fišbahā izrādes iestudēja četri režisori: Gustavs Amols, Arnolds Štams, Voldemārs Krūmiņš, Žanis Ozoliņš, katram no viņiem bija atšķirīga pieredze un citāda pieeja mākslas darbam, iespējams, ka tāpēc šai teātrī nenostiprinājās kāds noteikts mākslas virziens. Par zināmām pretrunām un grūtībām teātra vadībā var nojaust no Rūtas Skujiņas raksta „Latviešu teātris Fišbahā”: *„Direktori jeb, kā to oficiāli dēvējam vienkāršāk, teātra priekšsēži, gan teātra īsajā pastāvēšanas laikā mainījušies kā čigāna zirgi, jo grūtības, teātrim organizējoties un veidojoties, bijušas tik lielas un aktieru nervi kļuvuši tik jūtīgi, ka katrs cenšas drīz vien nosviest vadītāja krustu. Pašreiz par direktoru un atbildīgo vadītāju ansamblis vienprātīgi izvēlējis dekoratoru Arnoldu Sildegu, kas šo darbu ar labām sekmēm veic jau vairākus mēnešus.”*¹³

Visādā ziņā jāņem vērā arī tas, ka Fišbahas teātra darbībai bija lemts samērā īss laika sprīdis – no 1947. gada vasaras līdz 1949. gada rudenim. Jau 1948. gada oktobrī vietējā laikrakstā parādās itin garš to Fišbahas nometnes iemītnieku saraksts, kas izceļojuši uz Austrāliju vai Ameriku. 1949. gada vasarā ir skaidrs, ka nometni slēgs, tālab arī aktieri dodas kurp nu kurais. 1949. gada augustā laikrakstā „Latvija” lasām par atbraucējiem Eslingenā: *„Lūk – no Fišbahas teātra šurp pārnākuši Lita Zemgale un Edgars Gulbergs.”*¹⁴ Vienlaikus uz Eslingenu pārcēlās arī Kārlis Gulbergs. 1949. gada rudenī laikrakstā parādās ziņa, ka Fišbahas nometne pārceļas uz Dillingenu, un 4. oktobrī publicēts raksts: „Fišbahai – atvadoties”. Tātad – sveika, Melnā bumba, sveika Bavārija!

Tā kā Fišbahas teātrī cieši vienots kodols neizveidojās, aktieriem nebija ne vismazāko ilūziju par kopējas darbības iespējam nākotnē, kā tas bija ar eslingeniešiem vai mērbekiešiem, katrs devās, kur vien bija iespējams un uz kuriem varēja dabūt galvojumu. Piedevām – katrai valstij bija savas prasības, ko nācās stingri ievērot. Laikraksts „Latvija”, piemēram, 1949. gadā publicēja

¹³ Skujiņa R. Latviešu teātris Fišbahā // Latvija. – 1948. – 5. marts.

¹⁴ Latvija. – 1949. – 13. aug.

noteikumus, kādus nākas ņemt vērā izceļotājiem uz Austrāliju. Tur bija noteikti vecuma ierobežojumi: vieniniekus uzņems līdz 45 gadiem, eventuālo cukurniedru plantācijas strādniekus – līdz 35 gadiem, bet neapmācītas slimo kopējas – līdz 25 gadiem. Tālab nav jābrīnās, ka daža laba no mūsu tautietēm, arī aktrises, izceļojot uz tālākiem kontinentiem – Austrāliju un Ameriku, pēc pases datiem kļuva jaunāka. Uz Austrāliju aizbrauca Lita Zemgale un Kārlis Gulbergs, kuri pēc kāda laika kļuva par Sidnejas Latviešu teātra balstiem. Arnolds Štams un Marija Vidnere līdz ar Žani Ozoliņu Amerikā nonāca *Grandrepidsā*, kur uzsāka priekšdarbus teātra dibināšanai, Arnolds Sildegs un Gallija Kalniņa (Helēna Sildega) pārcēlās uz Kalamazū, Voldemārs Krūmiņš un Alise Laure nonāca Milvoki, Alma Kūmiņa – sākumā Ņujorkā, tad Klīvlendā un beidzot Fondulakā. Tā saira kādreiz rosīgā Fišbahas teātra kopa.

Virburgas Latviešu teātris

Rosīga latviešu teātra dzīve raisās Vācijas dienvidu daļas – Bavārijas pilsētā Virburgā. 1945. gada pavasarī šī skaistā, senā Vācijas pilsēta smagi cieš sabiedroto militāro spēku gaisa uzlidojumos un lielākā daļa celtnu tiek sagrautas. Laikrakstā „Tēvzeme” lasāms: „*Virburga pieder pie totāli sagrautām pilsētām Hitlera totālajā karā. Kad pirms gada šeit savesti pirmie latviešu ešelonī, atklājušies baiga postaža, piemēslota līdz atlikušo kazarmju logu palodām.*”¹ Un tomēr tieši tur izvietojās divas latviešu bēgļu nometnes, kurās bija pāri par 3000 izceļotāju. Par bēgļu izmitināšanas galveno vietu kļuva tikko minētās kazarmas, kur nākas dzīvot lielā šaurībā un saspiestībā, tālab vajadzēja meklēt izeju: „*Atjaunošanas darbs turpinās arī šodien, jo to sekmē nometnes pārblīvētība. Notiek kaut kas līdzīgs Latgaļu sādžu pāriešanai viensētās.*”

Uzņēmīgi ļaudis no kopējiem blokiem, kur katrā istabā novietots 10–12 cilvēku, dodas uz apkārtējām drupām ķieģeļu medībās.

¹ Virburgas dienas // Tēvzeme. – 1946. – 22. jūn.

Kad savākts 5000 ķieģeļu, kas 4 cilvēkiem prasa divas nedēļas darba, sarunā mūrniekus, un kādā izdegušā blokā vai zirgu stallī var sākties jauna dzīvokļa izbūve. Stalli iemūrē šķērssienu, ieliek grīdas, un jauni dzīvokļi ir gatavi. Katrā istabā var novietot divi gultas, galdu, skapi un mazu krāsniņu. Šāds jaunbūvnieku skaits noietnē sniedzas jau vairākos desmitos.”²

Grūtie un neērtie sadzīves apstākļi lika mūsu tautiešiem biežāk nākt kopā un uzsākt kādu rosību, kas dotu garīgu atspaidu pelēcīgajā realitātē. Draudzīgajai kopā sanākšanai bija vēl citi pozitīvi vērtējami ieguvumi: Vircburgā uz dzīvi bija apmeties paprāvs pulks latviešu rakstnieku – Pēteris Ērmanis, Ģirts Salnais, Teodors Zeltiņš, Irma Grebzde; šajā pilsētā iznāca divi latviešu laikraksti – „Latviešu Dzīve” un „Vircburgas Latviešu Vēstis”, kā arī žurnāls „Ceļš”, līdz ar to par teātra rosmēm arī pēc gadiem var iemantot gluži pārskatāmu un bagātīgu informāciju. Nometnes kultūras dzīves vadīšanu Vircburgā uzticēja savdabīgai Mākslas lietu padomei, ko vadīja A. Lācis, bet viņa vietnieks bija dramatiķis Ģirts Salnais, ko vietējie latvieši dēvēja par „kultūras ministru”. Vircburgas bēgļu noietnē dzīvoja arī vēlākais literatūras pētnieks, profesors Juris Silenieks, kas atmiņās par sabiedriskajām rosmēm Vircburgā raksta: „Vircburgā Ģirts (Salnais – V.H.) kādu laiku bija „kultūras ministra” amatā, kas padarīja teātra organizēšanu un vadīšanu daudz vieglāku. Pirmie uzvedumi saistījās ar oficiālām svinībām, kā, piemēram, 18. novembra atzīmēšanu, kad svētku runām pievienoja sižetiskus aranžējumus ar deklamācijām, gaismām, kostīmiem utt. Jau ar pirmajiem uzvedumiem teātris izvirzījās noietnes kultūras centrā, pievilcīdams jaunus un pieredzes mācītus, ar profesionālu izglītību vai tikai ar dedzību taisīt teātri, talantīgus vai arī tos, kas, pievērsdamies pie teātra kopas, cerēja tikt vaļā no noietnes klaušām, jo Vircburgas noietnē, vismaz oficiāli, dzīvoja tikai nodarbinātie. Un taisīt teātri vienmēr bija labāk, nekā mazgāt koridorus vai mizot kartupeļus kopvirtuvē.”³

² Vircburgas dienas // Tēvzeme. – 1946. – 22. jūn.

³ Manuskripts V. Hausmaņa arhīvā.

Atšķirībā no citām Vācijas lielākajām teātra kopām Vircburgā tikpat kā nebija Latvijas laika profesionālo aktieru. Izņēmums bija Lilija Salnā, kas tika skolojusies Zeltmata Latvju dramatiskajosursos. Teātra trupā iesaistījās arī kādreizējais Ziemeļlatvijas teātra aktieris Pēteris Celms, un neliela skatuves pieredze bija Kārlim Bērziņam, taču ansambļa pamatkodols bija teātra mīļotāji bez iepriekšējas sagatavotības. Līdz ar to jaundibināto Vircburgas teātri varētu uzlūkot par izteikti amatierisku jeb pašdarbniecisku kopu, taču, no otras puses, regulāra metodiskā darba rezultātā šis teātris kļuva par vienu no profesionālākajiem, un to allaž minēja kopā ar Eslingenas un Mērbekas teātriem.

Vircburgas teātra māksliniecisko vadību pilnībā savās rokās ņēma Lilija Salnā, taču darbā viņa izvirzīja divus uzdevumus: iestudēt lugas un reizē skatuviski izglītot trupas dalībniekus. Vircburgas teātri līdzās mēģinājumiem notika studijas veida nodarbības: no Eslingenas te ieradās Reinis Birzgalis un deva praktiskus norādījumus grimēšanas mākslā, par kustību un ritma izkopšanu rūpējās Nacionālās Operas baleta skolu beigusī Rasma Kalniņa, Pēteris Ērmanis lasīja lekcijas par teātra vēsturi un literatūru. Sākot darbības trešo sezonu un atskatoties sākotnē, Vircburgas teātra vadība programmas lapiņā rakstīja: „... šim jaunajam teātrim pastāv kāda cita morāliska atbildība, kas saistīta ar īpašiem uzdevumiem un ko teātra mākslinieciskā vadība paturējusi vērā kopš teātra dibināšanas pirmās dienas. Tā ir jauna ansambļa izveidošana un sistemātiska atbrīvošanās no diletantisma, jo ansambļa pamatsastāvā nav profesionālu skatuves mākslinieku. Nepastāvot speciāliem kursiem, tādēļ ik jauniestudējums bez sava tiešā mērķa – izrādes izvēršas par atsevišķu studijas darbu. [..]

Tikai tā mūsu apstākļos ansamblis pamazām var iet uz priekšu savā attīstībā un iegūt nepieciešamās zināšanas. Taču šie labie nodomi var piepildīties tikai tad, ja ansamblī valda stingra darba disciplīna un nežēlīga atteikšanās no labajām ērtībām, ko tik izšķērdīgi piešķir neskaidrā un izlaidīgā nometnes dzīve.”⁴

⁴ Programmas lapiņa E. Skriba lugai „Glāze ūdens” V. Hausmaņa arhīvā.

Protams, meistarība netapa vienā dienā, un vēl 1948. gadā, rakstot par Teodora Zeltiņa lugas „Vilks Rīgā” izrādi, Pēteris Ērmanis spiests aizrādīt: „*Gandrīz visiem vīriešu lomu tēlotājiem liels defekts – neskaidra dikcija, vārdu norīšana un neizrunāšana. Viena no Zeltiņa lugas stiprajām pusēm – tekstā iebārstītās asprātības, no kurām laba daļa tēlotāju dikcijas dēļ līdz publikas ausīm gan diemžēl nenokļuva.*”⁵

Ne visiem ansambļa dalībniekiem Lilijas Salnās izvirzītās prasības bija pa prātam – tie aizgāja, un kādā teātra programmas lapiņā ir arī bēdīgs konstatējums: „*Ar rūgtumu un nožēlu jāatzīmē, ka šai sakarībā no ansambļa divu gadu laikā šķīries viens otrs neapšaubāmi vērtīgs talants.*”⁶

Darbošanās Vircburgas teātrī aktieriem bija tikpat kā mīlestības darbs: teorētiski par izrādēm atlīdzība bija paredzēta, taču teātra maciņš izrādījās visai paplāns. No ienākumiem nometnes kasē vajadzēja iemaksāt 25 vai 30%, atlikušo summu varēja izlietot nākamajiem inscenējumiem, un, kas palika pāri, to izmaksāja algās, tāpēc uz tām nācās gaidīt divus trīs mēnešus.

Lilija Salnā bija teātra darbības koordinētāja un virsvadītāja, kas juta lielu atbildību par Vircburgas teātra ansambļa audzināšanu. Visi iestudējumi atradās viņas rokās, līdz ar to tieši Vircburgā tika panāktas labi saskaņotas ansambļa izrādes. Lilijas Salnās darba principus vērīgi pētījis Juris Silenieks: „*Orķestrēt šo daudzveidīgo saplūdumu nebija viegli, bet Lilija Salnā, teātra režisore, bija savu uzdevumu augstumos ne tik vien ar to, ka viņa mēģinājumos mēdza sēdēt skatuves priekšā, smēķējot savu cigaretī, neiztrūkstoši ar garu iemuti. Viņas modus operandi bija ironija un daudz pacietības, īpašības, kas bija nepieciešamas, lai iegrozotu savu audzēkņu iedzimto entuziasmu. „Ko jūs, meitenes, tā spēlējat!?” viņa palaikam aizrādīja savām „primadonnām”. Vircburgas teātrim bija vienlaicīgi jābūt „mākslas templim” un teātra skolai.*”⁷

⁵ Ērmanis P. Teodora Zeltiņa pirmā luga uz trimdas teātra skatuves // Latviešu Ziņas. – 1948. – 16. jūn.

⁶ Programmas lapiņa V. Hausmaņa arhīvā.

⁷ Manuskripts V. Hausmaņa arhīvā.

E. Skriba "Glāze ūdens" Vircburgas teātrī

Vircburgas teātra
režisore Lilija Salnā

V. Kārkliņa "Sarkanvīns" Vircburgas teātrī

Pēc izrādes

Un vēl ir kāds novads, kurā īpaša loma piekrita Lilijas Salnās prasīgumam un enerģijai, – tā bija gudra repertuāra politika un rūpes par jaunām lugām. Viņas mudināts un rosināts, Valdemārs Kārkliņš pievērsās dramaturģijai un uzraksta trimdas teātros vēlāk daudz rādīto lugu „Sarkanvīns”. Vircburgas Latviešu teātrī tās pirmizrāde notiek 1947. gada 4. maijā. Režisore mudina pievērsties teātrim Teodoru Zeltiņu un 1948. gadā iestudē viņa lugu „Vilks Rīgā”. Lilijas Salnās vīra Ģirta ceļasomā no Latvijas līdzī bija paņemta 1942. gadā sarakstītā luga „Meitene ar raksturu”. Trimdā tā vēl nebija rādīta, un režisore 1946. gadā liek tai ieraudzīt rampas gaismu. Viņa bija arī viena no pirmajām, kas Vācijā 1947. gadā iestudēja Emīla Skujenieka lugu „Diriģents”. Lilija Salnā repertuāra izvēlē droši gāja patstāvīgu ceļu, tiesa gan, viņas padomdevējs varēja būt dzīvesbiedrs Ģirts Salnais. Interesanti, ka viņa pirmā saskata Pētera Kalniņa viencēlienu „Pārskološanās” un „Tīrības komisija” vērtību, tos abus iestudē un izrāda 1947. gada sākumā. Tikai pēc gada viencēlieni parādās Augsburgas teātrī, kur tolaik darbojās pats lugu autors un reizē režisors. Vēl pieminams fakts, ka arī no cittautu dramatiķiem Lilija Salnā izvēlējās trimdā retāk rādītus autorus – viņa iestudēja Eižena Skriba lugu „Glāze ūdens”, ko īpaši Vircburgas teātrim bija pārtulkojuši Rita Liepa un Knuts Lesiņš, kā arī vācu laikā Tautas teātrī Rīgā izrādīto Ladislava Fodora lugu „Gatavības apliecība”. Vēl jāpiebilst, ka Lilija Salnā dramatiķus ne vien mudināja uz lugu rakstīšanu, bet rosināja arī uz teātra spēlēšanu. Viņas režisētajās izrādēs par vienu no vadošajiem aktieriem, dažādu raksturu atveidotāju kļuva viņas dzīvesbiedrs Ģirts Salnais. Vircburgā, pats darbodamies uz skatuves, teātra mākslas specifiku apguva Gunārs Grieze. Vēlāk viņš kļuva par trimdā atzītu lugu rakstnieku. Daudz labu vārdu Grieze kā aktieris izpelnījās pēc Pētera Grotāna lomas Jāņa Akuratera lugā „Priecīgais saimnieks”. Spodra Broziņa (vēlāk Tipāne) par Griezi šai lomā rakstījusi: *„Gunārs Grieze titullomā kā vecais Grotāns parādījās par talantīgu raksturkomīki. Viņš sniedza pilnīgu mākslas tēlu, izjusta humora caurstrāvotu. Griezes tēla spēcīgais iekšējais spraigums un pareizās skatuviskās*

attieksmes ar partneriem liek domāt par ieguvumu mūsu aktieru saimē vispār.”⁸ Par ieguvumu Vircburgas aktieru saimē Grieze tomēr nekļuva, no teātra drīz vien aizgāja. „Taču, kā šķiet, „mācekļa” laiks Vircburgas teātrī viņam deva labu ievirzi lugu rakstīšanai, kur var redzēt, ka autors patur prātā aktieru spēli, tās iespējamības un ierobežojumus. Viņa lugas ir visai populāras, ja arī ne vienmēr kritiķu svētītas, un tiek uzvestas dziesmu svētkos un citos tautas sarīkojumos,”⁹ tā par Gunāru Griezi raksta Juris Silenieks, taču prasmi „prātā paturēt” aktieru spēli viņam bija iedevusi Lilija Salnā.

Spodras Broziņas dotajā Griezes lomas raksturojumā pamatnāms kāds būtisks vērtējums – recenzente runā par aktiera pareizajām skatuviskajām attiecībām ar partneriem. Īstenībā tā ir liecība režisores darba metodei – iemācīt aktieriem pareizu, patiesu darbību uz skatuves un izrādi veidot uz ansambļa spēles pamatiem, katra aktiera darbošanos saskaņojot ar partnera rīcību. Lilija Salnā bija reālpsiholoģiskā virziena kopēja teātra mākslā, tie bija tradicionāli, taču stingri un labi pamati, uz kuriem viņa būvēja savas izrādes, un Juris Silenieks viņas darba ievirzi raksturojis šādi: „Lilija Salnā savos uzvedumos nemēģināja censties pēc oriģinalitātes. Tā kā tikpat kā visas Vircburgā uzvestās lugas piederēja pie psiholoģiskā reālisma žanra, Salnā pieturējās pie skatuviski nesamākslotas režijas, kas arī bija nepieciešamība, ņemot vērā viņas aktieru materiālu. Viņa nepieļāva izlēcienu un pārspīlējumus.”¹⁰

Lai varētu sniegt izrādes, jaundibinātajam teātrim bija nepieciešama zāle un skatuve. Izrāžu vajadzībām teātrim ierādīja telpas agrākajā manēžā – lielā celtnē ar augstu jumtu. Zāles vienā galā teātrinieki izbūvēja skatuvi, un laimīgas sakritības dēļ šo darbu vadīja Nacionālās Operas dekorators Pēteris Rožlapa. Līdzās skatuvei atradās trīs nelielas istabiņas, kas kalpoja gan kā ģērbtuves, gan apgaismotāja darbnīca, gan birojs. Zālē bija

⁸ Broziņa S. Akuratera „Priecīgais saimnieks” Vircburgā // Tēvzeme. – 1947. – 18. janv.

⁹ Manuskripts V. Hausmaņa arhīvā.

¹⁰ Turpat.

vietas 500 skatītājiem, taču vajadzības gadījumā papildus tur varēja ievietot vēl 200 sēdvietas.

Līdzās manēžas ēkai atradušies staļļi, kur tika iekārtota dekorāciju darbnīca, un par skatuves gleznotāju jeb dekoratoru visu laiku strādāja Viktors Laiviņš. Darba apstākļi nepavisam nebija viegli: trūka darbarīku, materiālu dekorācijām, kostīmu, taču teātrinieki rosījās. Ja nākamās lugas darbība norisa dārzā, visas aktrises piedalījās papīra puķu taisīšanā, ja bija vajadzīgs salmu jumts – gādāja garkūļu salmus un darināja jumtu. Uzgleznotos audeklus dekorators uzvilka uz koka rāmjiem, tos pienagloja pie grīdas, un dekorācijas bija gatavas, tiesa gan, to nomaiņa prasīja krietnu laiku, jo vienus rāmjus no grīdas vajadzēja atmūķēt, citus – pienaglot. Taču teātris tapa, un uz pirmās sezonas beigām Teodors Zeltiņš jau varēja konstatēt: „*Pašu spēkiem izbūvēta liela skatuve, kuru ceļot Pēteris Rožlapa, Latvijas Operas galvenais dekorators, nāca talkā ne vien ar padomu, bet arī ar veseri un naglām rokā. Teātra patstāvīgam dekoratoram Viktoram Laiviņam ciešā sadarbībā ar nometnes mākslas studiju arī trimdas apstākļos ik uzvedumam izdevies dot pienācīgu skatuves ietērpu. Ar lielu uzņēmību un darba mīlestību beidzot atrisināta arī apgaismošanas problēma, tā ka teātra „direktors” Ģirts Salnais ar pilnu tiesību katram var teikt: „Tas, kungi, tomēr ir teātris!”*”¹¹

1945. gada vasaras nogalē celtniecības un gatavošanas darbi bija pavisam pabeigti, taču, ka 30. septembrī plkst. 15.00 priekšskars varēja vērties pirmajai Vircburgas Latviešu teātra izrādei. Vircburgieši iesāka diezgan tradicionāli – ar Rūdolfu Blaumaņa lugu „*Ļaunais gars*” Lilijas Salnās režijā. Par šo notikumu stāsta Pēteris Ērmanis: „*Laiks ritēja. Pēcpusdiena klāt. Sēdēju vienā no pirmajām rindām – pagodinājums, kādu pēc tam nekad neesmu izpelnījies Vircburgas teātrī. Sēdēju pazemā (teātrim mazliet neparasti zemā) solā un gaidīju, kad sāksies Blaumaņa „Ļaunā gara” izrāde.*”¹² Teātra atklāšanas izrādi ievadīja Smaida Ose, nolasot

¹¹ Zeltiņš T. Vircburgas Latviešu teātris // Latvju Domas. – 1946. – 20. jūn.

¹² Ērmanis P. Vircburgas Latviešu teātris. Atmiņas un iespaidi. Programmas lapaņa V. Hausmaņa arhīvā.

Teodora Zeltiņa šim gadījumam par godu īpaši sacerētu prologu. Pēc tam sākās izrāde. Ērmanis turpina: „*Priekšgars atveras, pagājušā gadsimta 80. gadu latvju laucinieki, kā viņus redzējis Blaumanis. Izrāde patika un nepatika. Gaidīju, kad nāks atkal uz skatuves Pieteris – Jānis Miķelsons un Ābrams – Ģirts Salnais, jo tie šķita vislabākie, īpaši Salnais; viņu gan līdz tam drusku pazinu kā rakstnieku, bet nebija ne jausmas, ka viņš arī teātra cilvēks.*”¹³

Ērmanis bija atsaucīgs, pozitīvi noskaņots vērtētājs, taču var it labi nojaust, kālab viņš saka „patika un nepatika”. Patika pati Rūdolfā Blaumaņa luga, patika pazīstamā, mīļā lauku vide, patika tas, ka Vircburgā sācis dzīvot teātris un vēries priekšgars pirmajai izrādei. Taču Ērmaņa atmiņā dzīvoja Aleksis Mierlauks, Jānis Simsons un citi brīnišķi aktieri, bet te nācās tikties ar pirmo skatuves soļu staigātājiem – amatieriem, tālab Ērmanis un droši vien ne tikai viņš vien bija nedaudz samulsis. „Ļaunā gara” izrāde nekādā ziņā vēl nebija jaunatklāsme vai nopietns sasniegums. Izrādē piedalījās vairāki jaunie aktieri, kas sevi gluži pārliecinoši uz skatuves apliecināja nākamajās izrādēs, viņu vidū bija Olga Adiāne, kas tēloja Ievu, un Maija Brakmane – Līzi. Juris Silenieks atmiņās stāsta, ka Vircburgas teātrī lomās valdījušas „*trejmeitiņas: Olga Adiāne, Maija Brakmane un Ārija Skurstene*”. “Ļaunā gara” izrādē Skurstene vēl nepiedalījās, bet Adiāne un Brakmane uz skatuves spēra pirmos soļus. Gandrīz visās pirmās sezonas izrādēs piedalījās Ģirts Salnais.

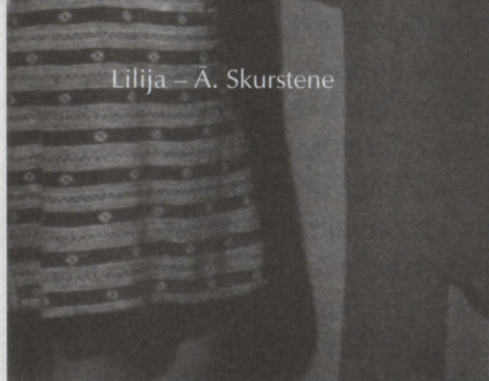
Vircburgas teātra nākamais darbs bija velte neatkarīgās Latvijas dzimšanas atcerei – 18. novembrim. Scenāriju bija veidojis Teodors Zeltiņš, paredzot uzvedumā iesaistīt orķestri, kori un solistus, taču dekorators Rožlapa uzstāja, ka bez skatuves radikālas pārbūves inscenējumu veidot neesot jēgas, tādēļ tikko kā uzbūvētā skatuve plēsta nost, lai uzbūvētu jaunu – augstāku un dziļāku: „*Šī skatuve vēlāk lieliski noderēja Anšl. Eglīša lugas uzvedumam, atļaujot hipodroma skatu izkārtot divos stāvos. Un*

¹³ *Ērmanis P.* Vircburgas Latviešu teātris. Atmiņas un iespaidi. Programmas lapiņa V. Hausmaņa arhīvā.

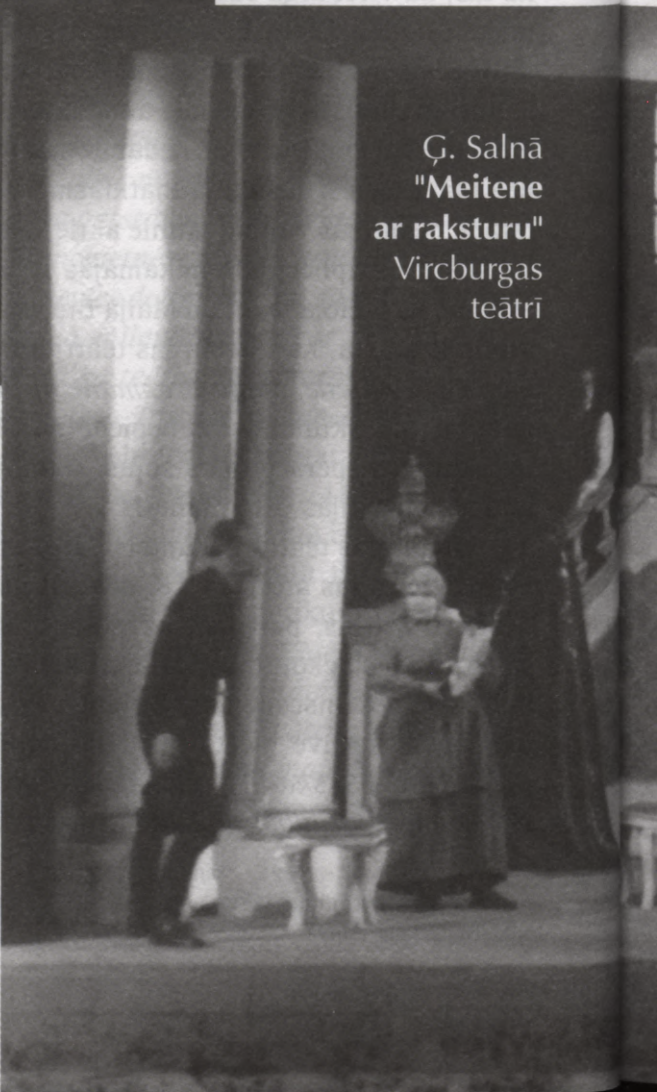
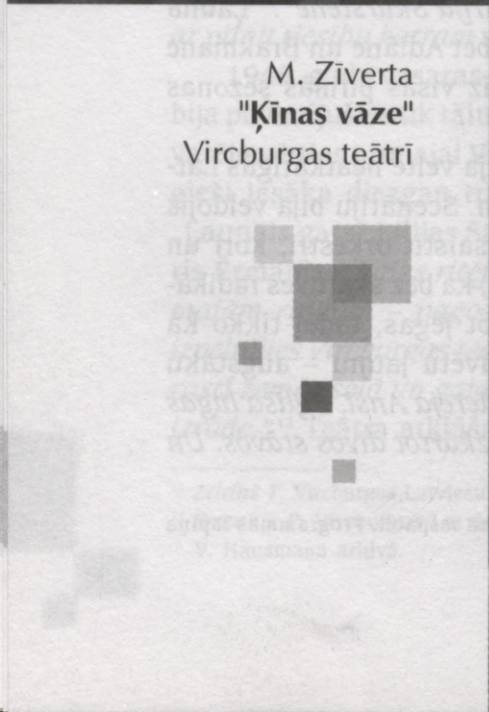

Ella – O. Adiane

Lilija – Ā. Skurstene

M. Ziverta
"Ķīnas vāze"
Vircburgas teātrī

Ģ. Salnā
**"Meitene
ar raksturu"**
Vircburgas
teātrī

Salnais ar savu trupu nu varēja radīt trimdas apstākļos tiešām ievēribas cienīgu sasniegumu."¹⁴

Ērmanis atzinis, ka Anšlava Eglīša lugas „Par purna tiesu” iestudējums bijis „ļoti liels solis uz priekšu”. Grūti pasacīt, vai dažu mēnešu laikā Vircburgas ansamblis spēja sasniegt tādu progresu, un tomēr dažā ziņā šis iestudējums bija iezīmīgs. Zīmīga bija pati šīs lugas izvēle: kaut rakstnieks turpat netālu – Švābijas pilsētiņā Tailfingenā dzīvoja, viņa lugas pirmajā laikā pēc izceļošanas nepavisam nebija tik pieprasītas, bet Lilija Salnā, domājams gan, kopā ar Ģirtu Salno, izraudzījās šo modernām vēsmām piestrāvoto lugu: tā vairāk atbilda jaunu cilvēku gaumei un dzīves izjūtai. Var atgādināt, ka Ģirtam Salnajam tobrīd bija trīsdesmit deviņi gadi, viņa kundzei Lilijai par gadu mazāk, viņi bija priecājušies par šīs Anšlava Eglīša lugas izrādi Nacionālajā (Rīgas Dramatiskajā) teātrī un gribēja Latvijas gaisotni uzburt Vircburgas teātrī. Nevis kavēties elēģiskās atmiņās par lauku birzīti un pirtiņu, bet atcerēties pavisam nesen pagātnē aizgājušo laiku un uzvest uz skatuves trīsdesmito gadu otrās puses jauno paaudzi, kas vairs nestaigāja pastaliņās un pašautos vadmalas lindrakos, bet bija eleganti un izdarīgi Eiropas pilsoņi ar visiem tiem piederīgajiem trūkumiem un netikumiem. Interesanti, ka visādi labdabīgi noskaņotajam Ērmanim, kas bija vairāk nekā desmit gadu vecāks par Salnajiem, Anšlava Eglīša luga nebija pa prātam: „*Par Anšlava Eglīša cilvēku veidojumiem episkā daiļprozā esmu priecājies no sirds, bet viņa skatuves darbu personāži tā īsti pārlicināt nespēj.*”¹⁵

Skatītājus iepriecināja izrādes scēniskais veidojums, par ko bija gādājuši divi izcili mākslas meistari – Pēteris Rožlapa un profesors Jānis Siliņš, un tā bija pirmā reize, kad īsti noderēja pārbūvētā un paplašinātā skatuve, uz kuras varēja uzburt gan Rīgas hipodromu, gan dažādu kārtu mājokļus pilsētas centrā. Un bija vēl kāds iemesls, kas darīja šo iestudējumu iezīmīgu, – noteikts progress bija samanāms aktieru ansamblī, un izrādes dalībnieku sastāvs nu jau bija daudz maz līdzsvarots. Bišera

¹⁴ *Zeltiņš T.* Vircburgas Latviešu teātris // *Latvju Domas.* – 1946. – 20. jūn.

¹⁵ Programmas lapiņa V. Hausmaņa arhīvā.

kundzes lomai izdevās sarunāt profesionālo aktrisi Olgu Ciri-ti-Skrastiņu, kas Latvijā bija spēlējusi Zemnieku drāmas teātrī. Ērmanis uzsvēris: „Pirmajā lomā jāapbrīno O. Skrastiņas kundze, un es jau priecājos: nu mūsu teātrim iegūta viena īsta aktrise.”¹⁶ Prieki gan izrādījās pāragri, jo ģimenes apstākļu dēļ aktrisei no Vircburgas Latviešu teātra nācies šķirties un lomu turpmāk tēloja režisore Lilija Salnā. Pārliecinoši sevi apliecināja Vircburgas teātra aktieri, turklāt kaislīgā spēlmaņa Brempeļa loma piekrita pašam Ģirtam Salnajam, kas bija enerģisks, izdarīgs un neprātīgas alkas pārņemts – spēlēt un uzvarēt. Nacionālajā teātrī šo lomu tēloja Žanis Katlavs, taču, kā sprieda skatītāji, Ģirts Salnais ne par mata tiesu nav atpalicis no sava ievērojamā kolēģa. Laikraksta „Tēvzeme” recenzents Ģirtam Salnajam piešķīris vēl lielāku kredītu: „Brempeļi tēloja Ģirts Salnais ar tiešām labiem panākumiem, ar savu spēles dinamiku aizraudams līdz pārējos tēlotājus. Grūti pat iedomāties citādu Brempeļa tipu, kādu sniedza savā skatuves tēlā Salnais, pārspēdams Rīgā redzētos Brempeļus.”¹⁷

Par izdarīgu līdzgaitnieku Ģirta Salnā tēlotajam Brempelim kļuva Gunārs Grieze Robčika lomā: tā bija līdz tam vēl maz pazīstama jaunekļa, sporta entuziasta debija skatuves mākslā, un pēc šīs pirmās lomas lietpratēji viņam pareģoja veiksmīgu aktiera karjeru. Pirmo reizi šai izrādē sevi apliecināja teātra „trejmeitiņas”: Olga Adiāne tēloja Ildzi, Ārija Skurstene – Mari, bet Maija Brakmane – Aneti.

Anonīms recenzents lugas „Par purna tiesu” iestudējumu novērtējis visnotaļ pozitīvi: „Režisore L. Salnā devusi pilnīgi patstāvīgu, skaidrās līnijās izturētu iestudējumu, bez karikatūriskas vienpusības. Komēdijas darbība rit raiti un brīvi. Tikai pēdējā hipodroma skatā būtu vēlama lielāka hipodroma skatītāju kustība. [..]

Viss izrādes kopiespāids apliecina, ka tagad Vircburgas skatuves ļaudis var mierīgi rakstīt savās programmās vārdu – teātris. Ar Anšlava Eglīša grūti spēlējamo komēdiju ir pārsteidzoši sekmīgi izturēts galīgais pārbaudījums.”¹⁸

¹⁶ Programmas lapiņa V. Hausmaņa arhīvā.

¹⁷ *Ars*. „Par purna tiesu” Vircburgā // *Tēvzeme*. – 1946. – 13. janv.

¹⁸ Turpat.

Pārbaudījums bija izturēts. Bet vai tālab dzīve kļuva vieglāka? Gluži otrādi: skatītājos un kritiķos sāka pierimt prieka sajūta, ka arī tur, Virčburgā, darbojas latviešu teātris un ka aktieri plūkuši pirmos laurus. Nu katrā izrādē tie ielūkojās ar prasīgāku skatienu un kritiskāk novērtēja arī repertuārā iekļauto lugu izvēli. Pēc A. Eglīša lugas „Par purna tiesu” Virčburgas teātrī 1946. gada 23. februārī parādījās Elīnas Zālītes komēdija „Bīstamais vecums”. Kritiķu vērtējums par šo lugu bija piesardzīgs: „Šī komēdija ir komisku situāciju un vieglu dialogu savirkņējums, kuros autore mēģina rādīt un kariķēt ļaudis, kas sasnieguši tā saucamo bīstamo vecumu. Lai komēdija būtu skatuviski baudāma, tā prasa no režisora un tēlotājiem bagātu izdomu un raitu spēli.”¹⁹ Vēl kritiskāks vērtējums izsacīts laikrakstā „Virčburgas Latviešu Vēstis”: „Par lugas izvēli varētu atzīmēt, ka tā nepieder autores labākajiem šī žanra darbiem. Protams, jāievēro pašreizējo apstākļu grūtības dramatiskās literatūras sagādē, kas bieži liek izraudzīties uzvedumiem arī mazāk vērtīgus darbus. Šai sakarībā vēl viena piezīme: lugas saturs nekādā ziņā nav piemērots skolu jaunatnei.”²⁰ Arī režisores darba vērtējums ir atturīgs: „Režisore Lilija Salnais visumā sekmīgi veikusi lugas apstrādājumu tās galvenajos vilcienos, bet [...] nav sasniegts sikāks detaļu izveidojums, kas komēdijai tik ļoti nepieciešams.”²¹

„Visumā sekmīgi” – tas īstenībā nozīmēja viduvēji.

Spodra Broziņa rezervēti vērtē nākamo teātra iestudējumu – Mārtiņa Zīverta „Ķīnas vāzi”, vispirms jau iebilstot pret pašas lugas uzņemšanu repertuārā: „Trimdas apstākļos lugu trūkums tik spēcīgi izjūtams, ka teātros un nometņu pašdarbības ansambļos redzam izrādēt bieži tās pašas lugas. Zīverta komēdija „Ķīnas vāze” izrādīta Mērbekas, Lībekas un tagad arī Virčburgas teātrī. Kaut Zīverts ir mūsu labākais dramatiķis, šī komēdija nepieder pie viņa darbu kalngaliem.”²²

¹⁹ Ars. „Bīstamais vecums” Virčburgā // Tēvzeme. – 1946. – 10. marts.

²⁰ Jauna komēdija Virčburgas Latviešu teātrī // Virčburgas Latviešu Vēstis. – 1947. – 12. marts.

²¹ Turpat.

²² Broziņa S. Virčburgas teātris izrāda Mārtiņa Zīverta „Ķīnas vāzi” // Tēvzeme. – 1946. – 13. jūl.

Rakstot par režisores L. Salnās darbu, recenzente uzteic ansamblja vienotību: „Situācijas izkārtotas dzīvi, un aktieru tēlojumā pārlicina dabiska un vienkārša pieeja.”²³ Tomēr Broziņas rakstā ienāk arī pārdomu un šaubu niansas: „Tikai vienas šaubas rodas, lūkojoties Vircburgas teātrī: vai aktieri sevī neapsīks un ātri sevi neizsmels? Vai viņiem pietiks gara rosmes nepārtraukti meklēt un strādāt pie sevis, izkopjot iekšējo un ārējo tehniku? Nu laiks teātra vadībai par to domāt. Pamats ir izveidots, mūsu skatītājs, kaut trimdinieks, tomēr ir ar prasībām un vēlas redzēt no aktiera ar katru jaunu lomu arvien jaunus tēlus, bagātākus un pilnīgākus tēlošanas paņēmienus, vairāk izkoptas kustības un balsi, dziļāku kontaktu ar partneri.”²⁴

Pavisam atzinīgi „Ķīnas vāzes” izrādi vērtējis P. Ērmanis: „Šī izrāde bija Vircburgas teātrim pilnīgs triumsfs, ar to teātris visīstāk pamatoja savu teātra nosaukumu. Jācildina te visi – sākot ar dekoratora Laiviņa gādāto Cērpas kundzes salonu. Jācildina temperamentīgās, darbīgās, gan bargi stingrās režisores Lilijas Salnās pūliņi. Jācildina tēlotāji, īpaši Maijas Brakmanes Leksīte. Jauna, tiešām apdāvināta tēlotāja te prata parādīt ne vien šīs meitenītes draiskumu, bet arī lugas beigu posmā briestošo traģiku.”²⁵

Ar „Ķīnas vāzes” izrādi Vircburgas teātris bija nonācis krustcelēs. Pamati bija likti, ansamblis sapulcināts, regulārā, cītīgā darbā pirmās iemaņas un prasme apgūta, nu vajadzēja doties tālāk, un tas palika teātra vadības un pirmām kārtām Lilijas Salnās ziņā. Paldies Dievam, viņai enerģijas un neatlaidības nepietrūka, teātris vēl sagatavoja bieži spēlēto Eduarda Vulfa komēdiju „Līnis murdā”, kurā Hollas lomu tēloja Ārija Skurstene, bet 1946. gada 30. septembrī ar Ģirta Salnā lugu „Meitene ar raksturu” Vircburgas teātris atzīmēja darbības gada jubileju. Vietējā

²³ Broziņa S. Vircburgas teātris izrāda Mārtiņa Zīverta „Ķīnas vāzi” // Tēvzeme. – 1946. – 13. jūl.

²⁴ Turpat.

²⁵ Teātra programmas lapiņa V. Hausmaņa arhīvā.

avīze šo notikumu īpaši akcentēja, rakstot: „Mūsu nometnes teātra ansamblim 30. septembrī piepildījās pilns darba gads, un šim gadījumam svētku kāpinājumu vadība bija gribējusi panākt ar paša teātra darbinieka un aktiera Ģ. Salnā drāmas „Meitene ar raksturu” pirmizrādi.”²⁶

Teātra vadība izrādes „Meitene ar raksturu” programmas lapiņā bija devusi arī pārskatu par aizvadīto ne tik garo darba posmu, liekot virsrakstu „Pirmais darba gads”. Tajā minēts, ka gada laikā sniegtas 33 izrādes, notikuši 270 mēģinājumi un teātris devies viesizrāžu braucienos uz Hānavu, Mercfeldu, Fišbahu, Ofenbahu. Teātra vadība deklarējusi arī nākamā darba posma uzdevumu: „Teātra mērķis – vispirms uzlabot repertuāru un vēl stingrāk saliedēt ansambli un turpināt aktieriem, praktisko skatuves darbu strādājot, pamazām dot arī teorētisko izglītību.”²⁷

Kad vircburgieši ar drāmu „Meitene ar raksturu” viesojās Hānavā, tur saņemti daudzi atzinības apliecinājumi, arī laikrakstā „Tēvzeme” palikuši cieņu apliecinājoši vārdi: „Būtu lieki atkārtot tos pelnītos atzinuma vārdus, kādus izteica klausītāji, bet galvenā kārtā pieminama šī meistarīgi apgūtā autora prasme, kas, pats būdams arī aktieris, dod iespēju viegli risināt psiholoģiskos momentus un pārkausēt katras atsevišķas lomas pārdzīvojumus. Darbība raita, saskanīga un spraiga, kas ar pieaugošu interesi saista skatītājus. Visā izrādes norisē manāma režisores Liliijas Salnās darba veiksmē un nenogurstošās pūles. Lugai piemērotu skatuves ietērpu darinājis Viktors Laiviņš. Vircburgieši var būt lepnī uz savu teātri, kas gada laikā no neprofesionālajiem spēkiem izaudzis par teicama teātra vienību.”²⁸

Cildinājuma vārdi svētku reizē bija vietā, taču kāda cita atsauksme ļauj secināt, ka tik gludi Vircburgas teātra ansambļa veidošanās nav norisējusi: „Vircburgas Latviešu Vēstu” recenzente slavē Ā. Skursteni Jānas lomā un O. Adiāni kā Nadīni Ģ. Salnā

²⁶ Darba gada noslēgums centr[ālās] nom[etnes] teātri // Vircburgas Latviešu Vēstis. – 1946. – 5. okt.

²⁷ Pirmais darba gads. Teātra programmas lapiņa V. Hausmaņa arhīvā.

²⁸ B. S. Vircburgieši Hānavā // Tēvzeme. – 1946. – 7. dec.

lugas „Meitene ar raksturu” izrādē, bet līdzās tam lasām: „*Aktieru labu saspēli (un sevišķi Ērglēnu) traucēja A. Kandrovičs kā skolotājs Ārijs Vīks, kura lomas uztvere un spēles māka zem viduvēja vērtējuma. Viņš kaut ko tēloja tēlošanas dēļ.*”²⁹

Šī piebilde liek atcerēties, ka Virčburgas teātris veidojās no amatieriem, un nav domājams, ka gada laikā visi ansambļa dalībnieki spēja strauji progresēt.

Kritiķi vēsi sagaidīja Jāņa Akuratera lugas „Pricīgais saimnieks” parādīšanos Virčburgas teātrī. Valdis Mežezers, piemēram, pārmeta, ka neesot piedienīgi svešatnē, trimdas apstākļos, rādīt lugu, kurā izsmieta korporāciju dzīve un studentu ilgais mācību process. „*Esmu daudzreiz brīnījies, kā romantiķis Akuraters, dziļuma alcējs, komēdijas rakstot, varējis būt arī tik nožēlojams tukšinieks, kas tikai tāpēc, lai liktu smieties, aizmirst, ka cilvēkiem ir svētumi, par ko nesmejas,*”³⁰ – tā Valdis Mežezers. Taču neparastā kārtā šī Akuratera drastiski uzrakstītā komēdija uz trimdas teātra kopu skatuvēm kļuva visai populāra un daudz izrādīta, un tieši šīs lugas izrādē savu labāko lomu – Mežāru saimnieku Grotānu tēloja nākamais dramatiķis Gunārs Grieze. Ir tiesa, ka luga „Pricīgais saimnieks” nepieder Akuratera veiksmīgākajiem dramatiskajiem darbiem, tajā diezgan pavisām „samestas” dažādas Latvijas divdesmito gadu realitātē eksistējošas problēmas, un visam pāri dramatiķis pārlējis ārējas komikas mērci. Grotānam gan ir pricīgs prāts, bet tā uzturēšanai noder alkohols, un piedzēruša cilvēka izdarību komēdijā „Pricīgais saimnieks” ir daudz. Tomēr skatītāji uz Akuratera komēdijām gāja un smējās, arīdzan trimdā.

Pēc vieglāka rakstura komēdijas Virčburgas teātris atkal pievērsās drāmai – Mārtiņam Zīvertam. 1947. gada 7. janvārī notiek viņa lugas „Tīreļpurvs” pirmizrāde. Režisores Lilijas Salnās iecere bija laba, taču saskarsme ar lugu, kurā darbojas tikai trīs personas, atklāja patiesību, ka šāda veida dramaturģija prasa arī citādu aktieru meistarības līmeni: Ģ. Salnajam bija jau uzkrāta skatuves

²⁹ Darba gada noslēgums centrālās nom[etnes] teātrī // Virčburgas Latviešu Vēstis. – 1946. – 5. okt.

³⁰ „Pricīgais saimnieks” Virčburgas Latviešu teātrī // Turpat. – 31. dec.

pieredze, bet Ā. Skurstenei Ingas loma un it sevišķi J. Pļaviņam Praporščika loma bija pārāk smags uzdevums. Sava ietekme bija arī straujajam darba tempam: „Prieclīgā saimnieka” pirmizrāde notika 1946. gada 26. decembrī, bet 7. janvārī priekšskats vērās „Tīrelpurva” izrādei.

Patiesa Vircburgas Latviešu teātra veiksmē bija nākamais iestudējums – Valdemāra Kārkliņa luga „Sarkanvīns”, un Lilijai Salnajai visādā ziņā pieder Kārkliņa dramatiķa talanta atklājējas gods: līdz tam lasītāji Kārkliņu pazina kā teicamu tulkotāju un divu biogrāfisku prozas darbu autoru. Iestudējuma panākumus nodrošināja vismaz divi apstākļi: mēģinājumi ilga četrus mēnešus, un šajā laikā izdevās saliedēt tēlotāju ansambli, reti kad tas bija tik saskaņots un līdzsvarots kā „Sarkanvīna” izrādēs. Panākumus nodrošināja arī tas, ka izrādē piedalījās vairāki profesionāli aktieri. Ģirts Salnais izrādē tēloja Alanu Kevendišu – rakstnieku, padzīvojošu vīru, kurš atļauj savai jaunajai sieviņai Karinai padraiskoties ar simpātisku jaunekli Hariju Elendēlu, lai beigās ciešāk iekļautu sievu pats savās skavās. Jauno un temperamentīgo Hariju tēloja Kārlis Bērziņš, kam bija arī teātra izglītība, bet Karinas lomā bija Ārija Skurstene – nesenā iesācēja, kas progresēja no lomas lomā. Rakstnieks T. Zeltiņš par Ā. Skurstenes darbu piebilda: „*Ārējā atveidojumā simpātiska jaunā sieva Karina bija Ārija Skurstene.*”³¹ Bet Pēteris Ērmanis piemetināja: „*Šī tēlotāja aug ar katru jaunu lomu un bija pratusi uzburt skaistus sev piemērotus tērpus.*”³²

V. Kārkliņa komēdijā Alana, Karinas un Harija mīlas trijstūri apvij divi kalpotāji – pavecais Džozifs un jaunā, draiskā Anete. Džozifu tēloja kādreizējais Ziemeļlatvijas teātra aktieris Pēteris Celms, un kritiķi viņu uzteica kā visangliskāko tipu izrādē, bet viņam līdzās cienīgi stājās jaunā, izskatīgā Olga Adiāne neglītās kalpones Anetes lomā.

Uz skatītāju pārpilno pirmizrādi bijis ieradies arī autors, un, tā kā izrāde notika maijā, gan autors, gan režisore, gan aktieri

³¹ Zeltiņš T. Jauna oriģinālluga // Latvija. – 1947. – 9. maijs.

³² Ērmanis P. Jaunas latviešu lugas pirmizrāde Vircburgā // Tēvzeme. – 1947. – 17. maijs.

saņēma dāsnas ziedu veltes. Atzinīgus vārdus režisorei veltījis Teodors Zeltiņš: „Režisore Lilija Salnā komēdiju iestudējusi klu-
sinātos kamerspēles toņos, panākdama saliedētu un noskaņotu
ansambļa spēli, kam labi piekļāvās dekoratora Viktora Laiviņa ar
bagātu izdomu no trūcīgiem līdzekļiem darinātās dekorācijas.”³³

L. Salnā krietni popularizēja arī Emīla Skujenieka ludzniecību. Neatkarīgās Latvijas laikā viņš bija pazīstams kā dzejoļu un pro-
zas darbu autors, Strādnieku teātris izrādīja pēc Daniela Defo
prozas darba veidoto Skujenieka dramatisējumu „Robinsons”,
bet kā dramatiķi viņu tad vēl nepazīna. Iespējams, ka jau Latvijā
viņš sarakstīja raksturkomēdiju „Diriģents”. Plašu popularitāti
tā iemantoja trimdas teātra kopās, arī Vircburgas Latviešu teātrī,
un te uz skatuves vēlreiz sāka dzīvot viņa „Robinsons”, kas vel-
tīts jaunajiem skatītājiem.

1947. gadā Vircburgas teātrī notiek divu iestudējumu pirmiz-
rādes, kas apliecina teātra vadības vēlmi iet patstāvīgu ceļu: lat-
viešu rakstnieku oriģināllugas pirmajās sezonās teātris bija rādī-
jis daudz, reižu reizumis presē bija parādījušies atzinumi, ka
Vircburgas teātriniekus nu varot saukt par profesionālu teātri.
Labos nodomus kopt un attīstīt aktieru meistarību teātra vadība
bija deklarējusi kopš darbības pirmajiem brīžiem, un nu bija
pienākusi reize šos nodomus realizēt praksē. Lilija Salnā nolemj
ķerties pie divām tulkotām Vakareiropas rakstnieku lugām: viena
no tām ir angļu rakstnieka Brendona Tomasa daudz rādītā komē-
dija „Čārlija krustmāte”, kuras centrā ir jautra spēle ar pārgērbšanos.

Viens no galvenajiem tēliem – students lords Beberlejs tērpjas
neīstās krustmātes drānās un itin meistarīgi to notēlo, taču ak-
tierim šādā lomā nepieciešama izveicība, atjautība, komikas izjūta
un īsta skatuviska dzirksts. Izrādījās, ka visas šīs īpašības pilnībā
iemieso Ģirts Salnais, kam nācās iejusties Čārlija krustmātes lomā.
Atzinīgi viņu vērtējusi Broziņa: „Komēdijas centrālā figūra – lords
Fankūrs-Beberlejs Ģirta Salnā iztulkojumā izvērtās par varenu
jautrības izraisītāju skatītājos. Viņa students bija sirsnīgs un

³³ Zeltiņš T. Jauna oriģinālluga // Latvija. – 1947. – 9. maijs.

B. Tomasa **"Čārlija krustmāte"**
Vircburgas teātrī

J. Akuratera
"Pricīgais saimnieks"
Vircburgas teātrī

Annija –
Ā. Skurstene

Čārlijs –
K. Bērziņš

panaivs, bet galvenokārt jārūnā par pārgērbto neīsto Čārlija krustmāti. Salnais, būdams ļoti spējīgs un tehniski izveidojies aktieris, iepriecināja viscaur ar skatuviski patiesu un ticamu lomas izvedumu. Neīstās krustmātes tēlā parādījās viņa ievērojamās komiķa dāvanas un gaumes smalkums."³⁴

Tikt galā ar šādu jautru, spriganu pārpratumu komēdiju bija Vircburgas teātrinieku izaugsmes apliecinājums, bet vēl noteiktāk viņi sevi pierādīja Eižena Skriba komēdijas "Glāze ūdens" izrādēs. Tas bija arī sava veida izaicinājums un drosmes apliecinājums – iestudēt izrādi, kurā nākas tēlot augstdzimušas personas un pa skatuvi staigāt īstos stila kostīmos. Trimdas apstākļiem tie bija eleganti un krāšņi, un jāatceras, ka tajos gados sen uzrakstītu lugu mūsdienīga stilizācija vēl nebija nākusi modē. Bēgļu nometņu situācijā bija arī svarīgi vismaz izrādes vakarā skatītājiem likt aizmirst sadzīves pelēcīgos apstākļus un izjust ilūziju, ka esi atgriezies īstā „mierlaiku” teātrī. Stilā ieturētas dejas iestudēja baletdejojāja Rasma Kalniņa, un ļoti labi izrādes ceturtajā cēlienā iederējās eleganti nodejotais menuets. Izrādi kopumā atzinīgi vērtējusi prasīgā recenzente Broziņa, rakstīdama: „... teātra mīļotāji baudīja izturēta stila izrādi, kas tik reta parādība mūsu trimdas teātra dzīvē, jo pārliecināja ar toreizējās angļu galma dzīves attēlojumu, kurā jūtu dzīves uzliesmojumi ieguvuši apvaldību un atturību, pasargājot tos no izlēcieniem. Ārkārtīgi rūpīgi strādāts gar izpildītāju runu, kustībām un savstarpējām attieksmēm, pānākot ievērojamu vieglumu.”³⁵

Pēteris Ērmanis gan bija piesardzīgāks un jautāja: „Tomēr – vai šī luga mūsu ansamblim vēl nav par smagu?”³⁶ Tā jautāt rakstniekam mudināja atmiņas par Nacionālajā un Dailes teātrī redzētajām Skriba lugu izrādēm ar Liliju Štengeli, Antu Klinti un Liliju Ēriku galvenajās lomās. Protams, tādu meistarū un personību Vircburgas Latviešu teātrim nebija un nevarēja būt, bet kā studiju darba zināma posma rezumējums šī izrāde katrā ziņā

³⁴ Broziņa S. Vircburgas teātris izrāda „Čārlija krustmāti” // Tēvzeme. – 1947. – 22. apr.

³⁵ Broziņa S. „Glāze ūdens” Vircburgā // Tēvzeme. – 1947. – 13. dec.

³⁶ Ērmanis P. Glāze ūdens // Vircburgas Latviešu Vēstis. – 1947. – 6. dec.

bija respektējama. Būtiski svarīgu, zīmīgu teātra darbības raksturojumu atrodam „Valkas Ziņās”. Pēc Vircburgas teātra viesizrādēm nelielajā Valkas nometnē (kam tieša sakara ar mūsu Valkas pilsētu gan nav, tā atradās Nirnbergas tuvumā, un šai nometnē līdzās latviešiem mitinājās arī igauņu bēgļi) anonīms kritiķis vietējā avīzītē rakstīja: „*Tagad, kad teātris uzsāk savu trešo sezonu, kur vērojam, ka ansamblis no studijas ir izaudzis jau par krietnu aktieru kopu, kas drīkst uzņemt arī lielos iestudējumus, kā Skriba komēdiju „Glāze ūdens”. Komēdijas saturs un stils prasa, lai visiem galveno lomu tēlotājiem būtu izveidota skatuves tehnika un piedevām visas tās balvas, kas liek aktieri vērot ar simpātijām, vialga, vai tas tēlo labos vai ļaunos cilvēkus. Un tas viss šajos divos gados uzcītīgās studijās un neatlaidīgā darbā ir sasniegts.*

*Pēdējā izrādē rāda paveikto: izveidojies un saspēlējies ansamblis, kura mugurkauls ir Ģirts Salnais, vienīgais ar vajadzīgo aktiera izglītību.”*³⁷ Arī citi recenzenti uzteic Ģirtu Salno lorda Bolinbroka lomā un līdzās viņam jauno Āriju Skursteni kā hercogienu Malboro. Broziņa raksta: „*Ārija Skurstene spilgti pārlicināja ar majestātisko un gudri ļauno hercogienes Malboro tēlu. Aktrises ievērojamais mākslinieciskais sniegums norādīja uz viņas spēju tehnisku briedumu.*”³⁸ Vēl noteiktāks savā vērtējumā ir „Valkas Ziņu” recenzents: „*Šoreiz redzējām Skursteni, kas labos apstākļos jau noteikti būtu piesaistīta kādam teātrim galvaspilsētā. Viņas tēlotai Malboro hercogienei daudz pievilcības, skatītājiem pat negribas nostāties ar savām asimpātijas sajūtām pret lielo galma intriganti. Un tas tā šķiet tādēļ, ka Skurstene iemantojusi daudz pievilcīgu īpašību, kā košu balsi ar sulīgu samtainu tembru, kas jau kļuvusi pietiekami lokana, un izveicību kustībās.*”³⁹ Iepretim Ā.Skurstenes tēlotajai hercogienei Malboro stājusies Alīdas Grīnbergas sievišķīgā, pavāji šaubīgā karaliene Anna. Pēteris Ērmanis no kopīgā ansambļa vēl īpaši izcēlis Maiju Brakmani jaunās meitenes Abigailas lomā: „*Otrs talantīgs jauns skatuves*

³⁷ Valkas Ziņas. – 1948. – 31. janv.

³⁸ Broziņa S. „Glāze ūdens” Vircburgā // Tēvzeme. – 1947. – 13. dec.

³⁹ Valkas Ziņas. – 1948. – 31. janv.

spēks ir Maija Brakmane, kas vienkāršo meiteni un mīlētāju Abigailu notēloja tīri sirsnīgi un temperamentīgi, šur tur likdama iziebēties „nebēdnes meitenes” dzirkstījumiem.”⁴⁰

Vircburgas Latviešu teātris viesojās kaimiņu nometnēs ar „Glāze ūdens” izrādēm, bet tikām savās mājās ritēja spraigs darbs – Lilija Salnā posa ansambli teātra simtajai izrādei un gatavoja šim gadījumam par godu pašu sarūpētu balvu: tā bija ungāru rakstnieka Ladislava Fodora luga „Gatavības apliecība”, ko vācu laikā Rīgā rādīja Tautas teātris. Trimdas teātros vēlākos gados šī luga diezgan daudz izrādīta, bet toreiz – 1948. gadā – Vircburgas teātris bija pirmais. Tā ievad skatītājus skolas vidē, tur darbojas dažādu nozaru skolotāji, bet centrā ir jauna meitene, skolniece Kate Horvāte, un sarežģījumus un konfliktus rada skolotāju un skolēnu attiecības. No skolnieču lomu tēlotājām īpaši izcēlās Ā. Skurstene kā Kate Horvāte un Maija Brakmane kā nebēdnīgā Draškoči, bet skolotāju ierindā nozīmīga bija Hertas Krūmiņas tēlotā Anna Mate, Olgas Adiānes komiski savdabīgā Salaji jaunkundze un spēcīgais raksturotājs Pēteris Celms kā matemātikas skolotājs Rihtigs. P. Ērmanis par viņu piezīmējis: „*Celms teātrim ir vērtīgs ieguvums komiskās un raksturu lomās. Neaizmirsīsies tipiskā griezīgā balss, salti nemīlīgā seja un „kvadrātgalvas” grimas.*”⁴¹ Jāpiebilst, ka skolotāju Rihtigu skolēni iesaukuši par kvadrātgalvu. Kā izrādes vadītājs šim iestudējumam minēts Juris Silenieks.

Par teātra attīstības procesu simtās izrādes sakarā atkal raksta Brožiņa, un kārtējo reizi atkārtojas tāds kā nākotnes solījums: „... *tehniski pietiekami gatavais amatieru ansamblis var kļūt par īstu teātri.*”⁴²

„Varētu kļūt” – ja būtu lemts, ja nebūtu atvēlēts tik maz laika... Taču viens notikums Vircburgas Latviešu teātra dzīvē noteikti pieminams – tā ir prozaiķa un dzejnieka Teodora Zeltiņa parādīšanās skatuves gaismā. 1948. gada 5. jūnijā notiek viņa vēsturiskās lugas „Vilks Rīgā” pirmizrāde. Tajā risinātā tēma par drosmīgo zeltkaļa

⁴⁰ Ērmanis P. „Glāze ūdens” Vircburgā // Vircburgas Latviešu Vēstis. – 1947. – 6. dec.

⁴¹ Ērmanis P. „Gatavības apliecība” // Vircburgas Latviešu Vēstis. – 1948. – 4. marts.

⁴² Brožiņa S. Simtā izrāde Vircburgā // Tēvzeme – 1948. – 15. marts.

zelli Mārti Skaudrumu vispirms parādījās balādes veidā, tad rakstnieks izveidoja dramatisma piesātinātu padrūmu versiju, līdz beidzot izlēma, ka trimdas sabiedrībai jādod prieks, un visu izvērta komiskā formā: lugā Mārtis no Vatslāvju laikā Rīgā ieklīduša vilka izglābj skaisto Adelīnu un beigās ar viņu var mīt gredzenus, kaut gan šādam solim arvien pretojušies Adelīnas vecāki – Pilgermices.

Ne T. Zeltiņa lugas „Vilks Rīgā” izrādi, ne pašu lugu kritiķi diez cik augstu nevērtēja. Pieredzējušais literatūrkritiķis Jānis Rudzītis pēc izrādes rakstīja: „*Vārdu sakot, ar „Vilku Rīgā” nekas ievērojams latviešu drāmā nav parādījies.*”⁴³ Savukārt labvēlīgi noskaņotais P. Ērmanis par izrādi sprieda diezgan rezervēti un atturīgi: „*Visumā inscenējumu un izrādi gan nevar atzīt par tik izdevušos kā iepriekšējo iestudējumu – ungāru lugu „Gatavības apliecība”, kas, manuprāt, Vircburgas teātra augstākais sasniegums līdz šim.*”⁴⁴

Jāņa Rudzīša recenzijā atrodama arī kāda itin dzelīga piebilde, kas tomēr atgādina par Vircburgas teātra toreizējo faktisko līmeni: „*Vircburgas Latviešu teātra aktieru pašreizējais sastāvs visvairāk komplektējas no jūsmīgiem diletantiem, kas tomēr paklausīgi seko režisores Lilijas Salnās mēģniecīgajai vadībai. Tādējādi izrādē gan nejuta pārdzīvojumu, ko izstrāvo skatuves mākslinieku personības, bet citādi tā ritēja gludi.*”⁴⁵

Jāņem vērā, ka Jānis Rudzītis, kas dzīvoja Vācijas ziemeļu daļā, Vircburgas Latviešu teātra izrādes skatījās retāk, tālab varbūt tās spēja novērtēt ar skaudrāku skatienu, taču, izsakot kritiskas piebildes, kritiķis īstenībā pauda patiesu šī teātra vērtējumu: Vircburgas teātra kopa veidojās no amatieriem, teātra mākslas mīļotājiem, taču viņus vadīja – no vienas puses – režisores Lilijas Salnās stingrā roka, no otras – viņu pašu patiesais entuziasms, un tālab Vircburgas Latviešu teātrī vairāk nekā jebkur citur varēja izjust vienota, saliedēta ansambļa pievilcību.

T. Zeltiņa lugas „Vilks Rīgā” izrādēs piedalījās vairāki tie paši aktieri, kas jau sevi bija apliecinājuši iepriekšējos iestudējumos:

⁴³ Rudzītis J. Jauna oriģinālluga Vircburgā // Tēvzeme. – 1948. – 19. jūn.

⁴⁴ Ērmanis P. Teodora Zeltiņa pirmā luga uz trimdas teātra skatuves // Latviešu Ziņas. – 1948. – 16. jūn.

⁴⁵ Rudzītis J. Jauna oriģinālluga Vircburgā // Tēvzeme. – 1948. – 19. jūn.

Ģirts Salnais (Johannisbergs), Maija Brakmane (Adelīna), Herta Krūmiņa (Leonora). Taču šajā izrādē sevi pieteica arī divi jauni cilvēki – Vilis Ducmanis (Haze) un Arvīds Zīle (mucinieku zellis Juris), kas pēc dažiem gadiem visai rosīgu darbību izvērsa Austrālijā. Ducmanis – Sidnejas Latviešu teātrī un Zīle – Pērtā. Abiem viņiem darbošanās Vircburgas teātrī bija skatuves mākslas pamatu apguves posms.

Lai gan „Vilks Rīgā” izrāde nebija nekāds šedevrs un arī pašā lugā vēl varēja manīt iesācēja darba sviedrus, šis fakts visādā ziņā vērtējams atzinīgi, jo tas apliecināja Vircburgas teātra patiesās rūpes par oriģināldramaturģiju. Latviešu lugu rakstniecība kļuva bagātāka ar interesantu, ierosmes bagātu dramatiķi, un Teodora Zeltiņa un reizē Vircburgas teātra pievēršanās legendām apvītajai Rīgas senatnei arī vērtējama pozitīvi. Nometņu šaurībā dzīvojošiem tautiešiem bija interesanti skatīt angļu lordus un hercogus, bija patīkami sekot ungāru meitenes Kates Horvātes likstām, bet sirdij divtik tuva bija mūsu pašu Rīga ar Vatslāvja laika izdarībām. Likt skatītājiem aizmirst ikdienas pelēcību – tāds bija vairāku mūsu dramatiķu darbības pamatprincips trimdas apstākļos. Te jāmin Anšlava Eglīša lugas „Kazanovas mētelis” un „Galma gleznotājs”, Valdemāra Kārkliņa „Sarkanvīns” un Teodora Zeltiņa „Vilks Rīgā”, kā arī „Lielā ilūzija jeb Donžuāna pēdējā mīlestība”.

Bija četrdesmito gadu beigas, un pāri Vircburgas teātrim, tāpat kā visiem citiem, slējās izceļošanas ēna. 1949. gada 7. maijā laikrakstā „Latvija” lasāma ziņa, ka no Vircburgas teātra aizgājis Ģirts Salnais. Vēl parādās Nikolaja Gorčakova lugas „Gasparino” iestudējums, bet kā režisors nu minēts V. Rožkalns, dekorators bija Viktors Laiviņš. Teātris izrādīja arī J. fon Vašari lugu „Kurš melo?”, taču ansamblis tad jau bija paretināts: vairāki aktieri bija devušies tālāk – uz ASV vai Austrāliju, un Vircburgas Latviešu teātrim nācās priekškaru aizvērt uz visiem laikiem. 1949. gada 8. jūnijā laikrakstos parādījās vēsts, ka septembrī paredzēta Vircburgas nometnes slēgšana. Daži entuziasti skatuves gaitas turpināja tālajos kontinentos: bez Viļa Ducmaņa un Arvīda Zīles Austrālijā teātra gaitas pilnveidoja Olga Adiāne, Amerikas Latviešu teātra Bostonas ansamblī – Maija Brakmane (Grinbuša), bet daudzi spējīgi

aktieri, kas savu varēšanu bija apliecinājuši Vircburgā, pēc izceļošanas skatuves gaitas pārtrauca, un viņu vidū bija gan Vircburgas Latviešu teātra spilgtākais aktieris Ģirts Salnais, gan talantīgā jauniesācēja Ārija Skurstene.

Par Vircburgas Latviešu teātri raksta viens no tā līdzveidotājiem Juris Silenieks: „*Ar tālāku emigrāciju 40. gadu beigās Vircburgas Latviešu teātris izbeidza darbību. Teātra ziedu laiki bija īsi, taču tā atstātais mantojums bija iezīmīgs. Teātris sagatavoja ap divdesmit uzvedumu, ieskaitot bērnu lugas un skečus dažādās svinībās. Vircburgā notika trīs pirmuzvedumi: Ģirta Salnā „Meitene ar raksturu”, V. Kārklīņa „Sarkanvīns” un Teodora Zeltiņa „Vilks Rīgā”. Vircburgas Latviešu teātris palīdzēja uzturēt latviešu kultūras dzīvi pa grūtajiem trimdas laikiem.*”⁴⁶

Gaišā atmiņā Vircburgas Latviešu teātris palicis arī rakstniekam Henrijam Mooram: „*Lielāko savīļņojumu tomēr sagādāja gan pašu, gan citu nometņu teātru izrādes. Nometnes bijušā jātnieku manēžā pašu spēkiem bija izbūvēta paprāva skatuve, ko nodeva rakstnieka Ģirta Salnā vadītā Latviešu teātra rīcībā. Režisores Lilijas Salnās pūļu rezultātā radās ansamblis, kura sniegums nereti lika aizmirst, ka tas ir tikai trimdas teātris. Sevišķu ievēribu guva divu oriģināllugu pirmuzvedumi: Ģ. Salnā „Meitene ar raksturu” un T. Zeltiņa „Vilks Rīgā”, bet lielākos tēlotāja laurus, šķiet, guva rakstnieks un aktieris Ģ. Salnais Anšlava Eglīša „Par purna tiesu” galvenajā lomā.*”⁴⁷

Augsburgas–Haunštetenes Latviešu teātris

Augsburgā, kas atrodas netālu no Minhenes, vienā no bēgļu nometnēm 1945. gadā veidojās jauna teātra trupa, un tās dibināšanas iniciatori bija Augusts Mitrēvics un Andrejs Muiža ar savu dzīvesbiedri aktrisi Loniju Dangu. Uzsākot jauna teātra radīšanu, abi partneri norunā, ka Augusts Mitrēvics būs mākslinieciskais vadītājs, bet Andrejs Muiža savā pārziņā ņems visus praktiskos

⁴⁶ Silenieks J. Atmiņas par Vircburgas Latviešu teātri. Manuskripts V. Hausmaņa arhīvā.

⁴⁷ Moors H. Kādreiz Vircburgas kazarmēs // Latvju Žurnāls. – 1953. – Nr. 7. – 23. lpp.

jautājumus un reizē pildīs gan administratora, gan grāmatveža, gan kasiera pienākumus. Šāda funkciju sadale teātra turpmākajā darbā izrādījās veiksmīga.

Par Augsburgas–Haunštetenes teātra sākumu uzlūkojams 1945. gada 20. septembris, kad Mitrēvics un Muiža uzaicina kopā interesentus, kas nolēmuši piedalīties jaundibināmā teātra darbā. Pirmā sanāksme notiek Haunštetenes nometnē kāda nama bēniņņu telpās. Pēc dažiem uzrunas vārdiem Mitrēvics „ķeras vēršim pie ragiem” un sanākušajiem lasa priekšā Konstances Miķelsones lugas „Uguns kristības” pārstrādāto variantu ar nosaukumu „Dzīves šūpolēs”, ko bija veidojis Mitrēvics pats. Pirmizrāde notika 1945. gada 3. novembrī Augsburgas–Haunštetenes teātra zālē, bet vēlākajos gados – arī poļu kazarmju lielajā zālē.

Jau Augsburgas – Haunštetenes pirmizrādē iezīmējās trupas īpatnējais sastāvs: tās centru veidoja pieredzējušu aktieru kodols ar Augustu Mitrēvicu priekšgalā. „Dzīves šūpoļu” izrādē viņš tēloja uzņēmēju Tomu, viņam līdzās stājās Lonija Danga, kas bija darbojusies Rīgas Mazajā teātrī un Dailes teātra Mazajā ansamblī. Kopā ar Mitrēvicu bēgļu gaitās bija devusies viņa dzīvesbiedre Lidija Liepiņa, viņa bija strādājusi Jelgavas teātrī. No šī teātra nāca arī Pēteris Kalniņš. Trupā iesaistījās vairāki jaunieši, kas Latvijā bija mācījušies teātra skolās vai studijās. Richards Rollis skatuves izglītību bija baudījis Jelgavā Osvalda Glāznieka studijā, no Daugavpils teātra nāca Helga Karolla, Latvijas Aktieru arodbiedrības teātra skolā bija mācījusies Vera Skrastiņa, savukārt Māra Antēna skatuves mākslas pamatus bija apguvusi jau divdesmitajos gados, mācīdamās Birutas Skujenieces studijā. Tomēr lielāko trupas daļu veidoja amatieri – teātra mīlotāji, daži no viņiem piedalījās vairākās izrādēs, cits no teātra drīz atvadījās, taču Augsburgas – Haunštetenes teātrī skatuves gaitas iesāka arī Gunārs Klauss, kas vēlāk, pēc izceļošanas uz Austrāliju, kļuva par vienu no vadošajiem Melburnas Latviešu teātra aktieriem un režisoriem.

Par izrāžu scēnisko noformējumu rūpējās grafiķis Fridols Eglītis, taču daudzos gadījumos vajadzēja izlīdzēties tikai ar drapērijām

un atsevišķām mēbelēm. Ievērojami paplašināt tehnisko personālu teātrim nebija iespējams, tālab palīgfunkcijas uzņēmās paši aktieri, un par izrāžu vadītāju bieži vien darbojās Richards Rollis, reizēm būdams arī dekorators vai dekoratora palīgs.

Nebija viegls darbs saliedēt vienotā ansambli aktierus, kuri nākuši no dažādiem teātriem un kuriem bija visai atšķirīga skatuves darba pieredze, taču Mitrēvics to iespēja, un panākumu ķīla bija – viņa prasīgums. „*No malas vērojot, Mitrēvics ansambli bija ievēdis stingras prasības. Stundu pirms sākuma bez viņa atļaujas neviens dalībnieks nevarēja aiziet no gērbtuves. Katru aizrādījumu vajadzēja izpildīt bez ierunām. Profesionālā teātri tie bija ierasti noteikumi, bet ne tā amatieru ansambļos, kur dažreiz disciplīnas prasības pielīdzināja personīgam apvainojumam,*”¹ – tā par Augsburgas – Haunštetenes teātra tradīcijām rakstījis dramatiķis Voldemārs Richters. Izrādījās, ka sava jēga bija tam faktam, ka teātra ansambli vada viena, visai cienījama personība.

Nākamais Mitrēvica iestudējums bija Rūdolda Blaumaņa joku luga „Zagļi”, kas ne ar ko īpašu neizcēlās, taču tajā parādījās itin saliedēts ansamblis un lomas tēloja Augusts Mitrēvics, Lonija Danga, Lidija Liepiņa, Pēteris Kalniņš, Richards Rollis un Māra Antēna. Vienā vakarā kopā ar Blaumaņa „Zagļiem” Mitrēvics izrādīja maz pazīstamu Raita Birkmaņa komēdiju vienā cēlienā „Konjunktūra”. Ievadremarkā sacīts, ka darbība noris Latvijā vācu okupācijas laikā. Autors vēlāk izceļoja uz Austrāliju, viņa luga palikusi nezināma un līdz šim vairāk nekur nav iestudēta. Lugas darbība notiek Dr. Skrituļa klīnikā, tur darbojas medicīnas personāls un kāds spekulants Urķis, ko tēloja Mitrēvics. Katrā ziņā ievēribu pelna fakts, ka Raita Birkmaņa viencēliens ir viens no pirmajiem latviešu oriģināldarbiem, kas parādījās uz trimdas skatuvē, tā pirmizrāde notika 1946. gada 2. februārī.

1946. gadā atzīmējams vēl kāds būtisks notikums – Mitrēvics iestudē Anšlava Eglīša lugu „Labāki cilvēki”, kuru Vācijas Franku novada latviešu varasvīri bija atzinuši par nevēlamu un no kuras iestudēšanas kategoriski atteicās Mērbekas teātra repertuāra

¹ Richters V. Pazīstamas sejas // Skatuve un Dzīve. – 1960. – Nr. 6. – 1. lpp.

komisija, kaut arī Osvalds Uršteins iestudēšanas darbu bija jau iesācis. Par savas lugas iestudēšanu manāmi iepriecināts bija autors, vēstulē Uršteinam rakstīdams: „Manu ļaundarbu „Labāki cilvēki” bija izrādījis Mitrēvics dažas reizes Memmingenē un Augsburgā. Sociņa lomu spēlējis pats teātra direktors un, cik dzirdu stāstām, ļoti labi. Publika izturējusies mierīgi, un nedz spēles laikā, nedz pēc tam aktieri nav mantojuši miesas bojājumus. Ceru izrādi noskatīties, kad trupa piebrauks man drusku tuvāk.”² Pēc vairākiem mēnešiem Eglītim lugas „Labāki cilvēki” izrādi tomēr izdodas noskatīties, un Uršteinam viņš raksta: „Nesen redzēju „Labākos cilvēkus” Augusta Mitrēvica trupas izrādē. Man liekas, par to esmu Jums jau rakstījis. Paneķītro veci Sociņu Mitrēvics radījis kā taurenīgu trallinātāju, bet tas viņam iznāca ļoti labi.”³

Anšlavs Eglītis bija pieradis uz cilvēkiem un lietām raudzīties ar asu, kritisku, nereti sarkastisku skatienu, viņš bija viens no pirmajiem, kas lugā lika darboties Otrā pasaules kara nogalē Vācijā nonākušajiem bēgļiem, un viens no pirmajiem parādīja, ka dzimteni atstājušie cilvēki nepavisam nav tik vienoti: ir tādi, kam, svešatnē dodoties, izdevies līdzī pagrabt lielāku naudas žūkšni un tālab viņi sevi uzlūko par – labākiem cilvēkiem. Lugā tāds ir bijušais tekstilfabrikas īpašnieks Bākurs un Bauskas smalkmaiznieks Sociņš. Šie cilvēki vispirms satiekas kādā bēgļu sadales punktā Rietumvācijā, pēc tam nonāk bēgļu nometnē, bet tur mitinās arī parasta skolotāja Jūlijas jaunkundze, kas paguvusi līdzī paņemt tikvien kā mīļu grāmatu un oļus no dzimtā pagasta upītes. Mūsu tautieši arī trimdā bija dažādi, un Anšlavs Eglītis skatītājus centās aizvadīt līdz atziņai par īstajām vērtībām. Rakstnieks nebaidījās pasacīt skarbu patiesību, un savukārt Augusts Mitrēvics nenobijās to paust no skatuves.

Augustam Mitrēvicam „Labāku cilvēku” izrādē izdevās sapulcēt gluži labu ansambli un, kā var jaust no iepriekš citētajām Anšlava Eglīša vēstulēm, Sociņa lomā īpaši atklājies Mitrēvica raksturkomiķa talants, par ko laikrakstā „Tēvija” lasāms: „Šī

² Karogs. – 1994. – Nr. 5. – 196. lpp.

³ Turpat. – 211. lpp.

nu ir luga, kur aktieri var izspēlēties, un Mitrēvics smalkmaiznieka Sociņa lomā nebeidz smīdināt publiku.”⁴ Knuts Lesiņš pēc izrādes noskatīšanās slavē visu smalkmaiznieku ģimeni: „*Ļoti labs smalkmaiznieka Sociņa komiskais trio (Augusts Mitrēvics, Lidija Liepiņa-Mitrēvica, Māra Antēna)*.”⁵ Par iestudējumu kopumā recenzents secina: „*Izrāde guva atsaucību, bija daudz smieklu un aplausu, netrūka arī ziedu veltes.*”⁶

Augsburgā–Haunštetenē vairākkārt vienu lugu izrādīt nevarēja, tāpēc pēc pirmizrādes teātra ansamblis devās viesizrāžu braucienos. Ierasts maršruts bija uz Minheni, Memmingeni, Kleinkecu, Ansbahu, Lauingeni, Berhtesgādeni, Fišbahu, Hānavu. Hānavā augsburgieši viesojās 1947. gadā no 18. līdz 20. janvārim, Vircburgā – 9. un 10. februārī. Pēc izrādēm Vircburgā atzinīgus vārdus par Anšlava Eglīša lugu nebaidījās rakstīt Pēteris Ērmanis: „*No mūsu ievērojamā stāstniecības meistara Anšlava Eglīša līdzšinējiem trijiem skatuves darbiem šis varbūt pats labākais, kaut gan par centrālo figūru padarīta loma, kam lugā tomēr nav galvenā nozīme. Šai Bauskas smalkmaizniekā Sociņā autors no jauna parādījis sava talanta „gogolisko pusi”, t.i., tieksmi uz māksliniecisku hiperbolismu un krāsu spilgtināšanu. Sociņā autors devis, tā sakot, negatīvu ideāltipu, sakopodams vienā tēlā visu to ļauno, sīkmanīgi riebīgo, kas piemīt mūsu emigrantiem, trimdiniekiem jeb, kā tagad saka, „dīpīšiem”. Un šādas īpašības diemžēl nebūt nav izdomātas. – Ja par „Pieklīdušā kaķēna” izrādi daži lietpratēji izsacīja šādus tādus iebildumus (man jau gan tā patikās visai labi), tad „Labāki cilvēki” izrāde noritēja brīnum saskanīgi un skaisti, īpaši otrais cēliens.”⁷*

Augsburgā viesizrāžu tūres nebija garas, un starplaikos varēja gatavot jaunus iestudējumus. Vispirms Mitrēvics iestudēja no Latvijas līdzī paņemto Elīnas Zālītes lugu „Maldu Mildas sapņojums”,

⁴ *Spectator*. Viesizrādes // Tēvzeme. – 1947. – 1. febr.

⁵ *Kn. L.* Anšlava Eglīša „Labāki cilvēki” Augsburgā // *Latvju Domas*. – 1946. – 28. aug.

⁶ Turpat.

⁷ *P. E.* Augsburgas-Haunštetenes Latviešu teātra viesu izrādes Vircburgā 9. un 10. febr. // *Vircburgas Latviešu Vēstis*. – 1947. – 15. febr.

bet 1946. gada 18. septembrī notika Mārtiņa Zīverta drāmas „Tīreļpurvs” pirmizrāde, ko arī iestudēja Mitrēvics. Tā bija neparasta izrāde. Skatītājiem Mitrēvica vārds allaž saistījies ar pamatīgām smieklu šaltīm, taču Zīverta lugā saprotamu iemeslu dēļ to nebija un sev šai izrādē lomu režisors nebija paredzējis, taču tieši šai izrādē Mitrēvicam izdevās saliedēt ansambli. Recenzijā par iestudējumu lasām: „*Aktieri spēlēja apvaldīti un savu smago cīņu godam veica. Kopspēle radīja noskaņu un skatītājos izsauca pārdzīvojumu.*”⁸

No dažādiem teātriem nākušos aktierus saliedēt vienotam uzdevumam nebija nemaz tik viegli. Pēteris Kalniņš, kas „Tīreļpurvā” tēloja Grantu, skatuves gaitas bija sācis Jelgavas teātrī trīsdesmitajos gados, Richarda Roļļa skatuves pieredze bija neliela, taču „Tīreļpurva” iestudējumā režisors viņam iedalīja Praporščika lomu, savukārt Ingu tēloja pieredzējusi Lonija Danga vai režisora kundze Lidija Liepiņa-Mitrēvica. Grants kļuva par Pētera Kalniņa mīļāko lomu. Viņš bija pilns rūgtuma un pat nežēlības pret savu mīloto cilvēku – Ingu, taču izrādes beigās viņu apmirdzēja apskaidrība. Pavisam braši šai izrādē turējās Richards Rollis Praporščika lomā. Interesanti ir arī tas, ka Rollis „Tīreļpurva” izrādēs minēts kā dekorators. Teātra darbības sākuma gados dekorācijas galvenokārt veidoja Fridols Eglītis, bet vēlāk – Gvido Liepa, Jānis Sukurs un arī Richards Rollis.

Augsburgas – Haunštetes teātrī kā īpašs notikums atzīmējams Raiņa dramatiskās poēmas „Daugava” uzvedums, kura pirmizrāde notika 1947. gada 13. septembrī. Par režisoru šim inscenējumam tika pieaicināts lieluzvedumu meistars Jānis Muncis, un var pabrīnīties par pašu faktu, ka pieredzējušais meistars uzņēmās „Daugavu” iestudēt nelielajā Vācijas pilsētā uz pavisam mazas skatuves. Muncis pats veidoja arī kostīmu metus, pēc kuriem Haunštetes nometnes darbnīcā tērpus šūdināja amata meistari Melānija Pikše un Ludvigs Dinga. Iestudējumam īpaši tika darinātas rotas – tās lēja un kala sudrabkalis Jānis Ozoliņš.

⁸ *Spectator*. Viesizrādes // Tēvzeme. – 1947. – 1. febr.

Nometnē izdevās savākt pietiekami lielu kopu mūziķu, kas veica muzikālo pavadījumu, bet ar dziesmu ievijumiem uzvedumā iekļāvās Haunštetenes koris.

Raiņa „Daugava” Augsburgā bija vēl neredzēta vēriena lieluzvedums, kur masu skatos piedalījās Ausekļa ģimnāzijas audzēkņi, bet galveno lomu – Spēlmanīti – tēloja Augusts Mitrēvics. No komiķa un skatītāju smīdinātāja viņš pārvērtās tautas cerību un ilgu paudējā, tautas garīgajā dvēselē, un varbūt tieši tas, ka loma Mitrēvicam bija neparasta, atraisīja vēl neredzētas talanta krāsas. Turklāt trimdā Raiņa „Daugava” iemantoja neparasti aktuālu skanējumu, tas bija izmisuma sauciens par tobrīd zaudēto zemi un valsti, bet trimdinieki bija tie paši Raiņa tēlotie bēgļi. Kad izrādē atskanēja tautā iemīļotā dziesma „Daugav’ abas malas / Mūžam nesadalās”, skatītāju acis pieriesās asarām – tā bija viņu dziesma, tās bija viņu ilgas pēc zaudētās Latvijas.

Kaut arī Muncis Augsburgā bija ienācējs, tomēr viņam izdevās nokomplektēt „Daugavas” iestudējumam pietiekamu aktieru ansambli: Tēvs bija Pēteris Kalniņš, Vecmāmiņa – Lidija Liepiņa-Mitrēvica, Dēliņš – Lonija Danga, Ganīte – Helga Karolla, Spīdola – Māra Antēna. Vairāki aktieri šai izrādē tēloja divas lomas: Pēteris Kalniņš bija arī Trimdinieks, Richards Rollis – gan Imants, gan kāds no bēgļiem.

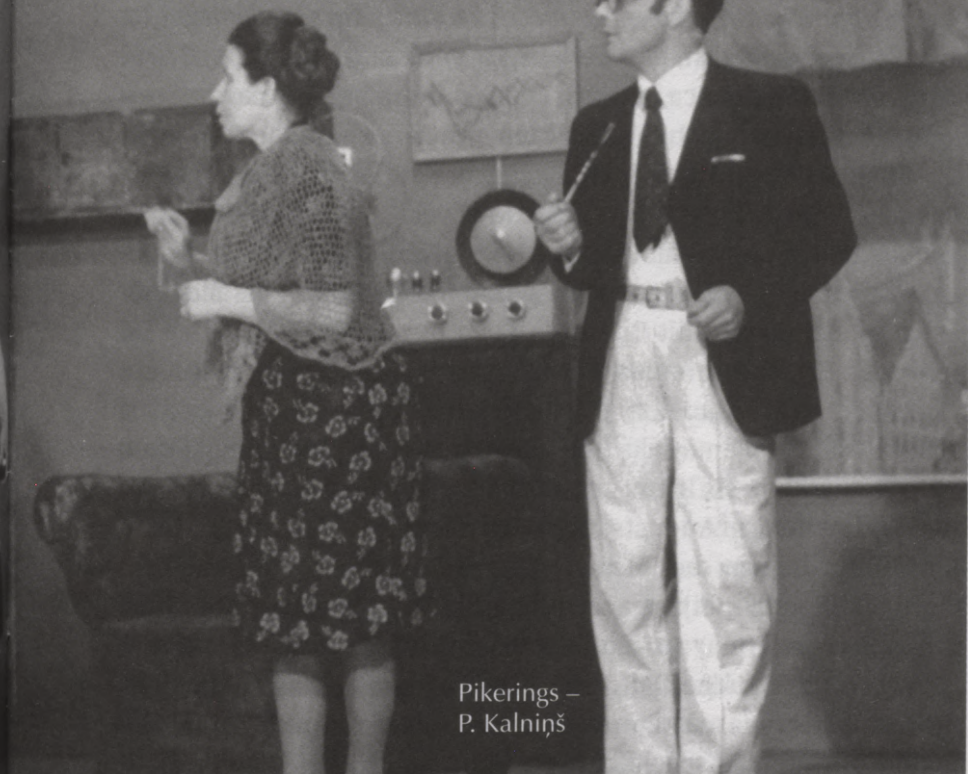
Izrādes programmā īpaši bija norādīts: „Notikumu vieta: Pie Likteņa upes Daugavas. Laikmets: Kamēr vien saule apspīdēs Daugavas krastus.” Raiņa sērdieņu dziesmā šāda laika un vietas apzīmējuma nav, taču tie teicami atbilda laikmeta noskaņojumam un izrādes idejai.

„Daugavas” izrādes bija garīgas veldzes malks skatītājiem, un kā dzīvi skanēja Spēlmanīša – Augusta Mitrēvica sacītie vārdi:

*Saule mūsu māte,
Sāpes mūsu aukle,
Pērkons, velna spērējs,
Tas mūsu tēvs.⁹*

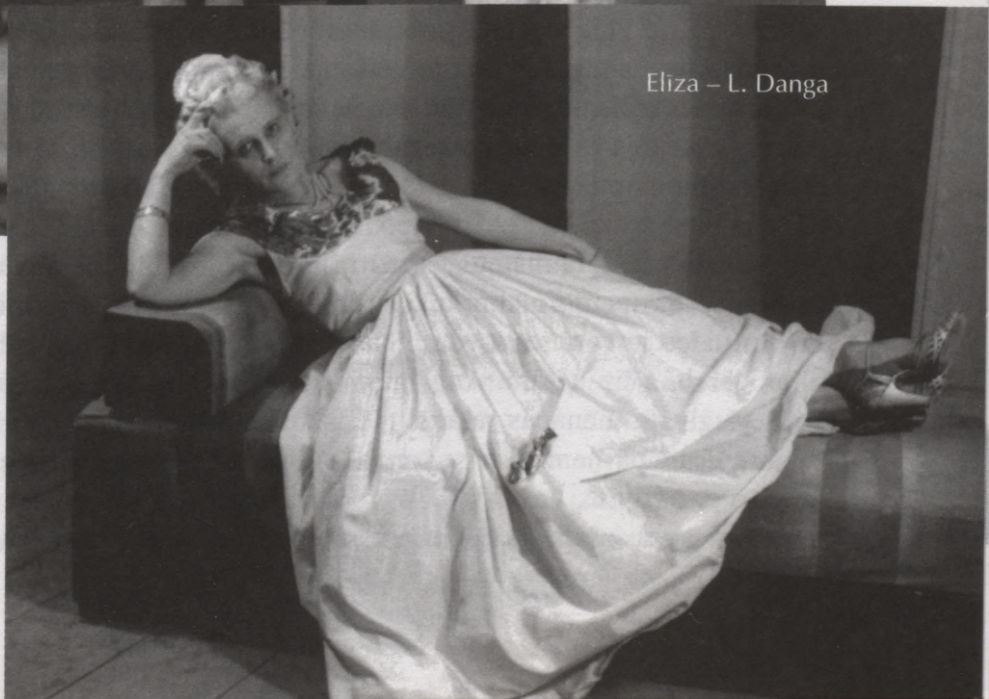
⁹ Rainis. Kopoti raksti. – R., 1981. – 12. sēj. – 242. lpp.

Pīrsa – L. Liepiņa

Pikerings –
P. Kalniņš

Eliza – L. Danga

*„Brīnišķīgais Spēlmanītis „Daugavā” bija arī Augusta Mitrēvica pēdējā loma Augsburgas teātrī, jo viņu jau sen aicināja uz lielo Eslingenas teātri,”*¹⁰ – tā rakstīja Voldemārs Richters. Savukārt Augusta Mitrēvica pēdējais režijas darbs bija Bernarda Šova lugas „Pigmaliņš” iestudējums, kura pirmizrāde notika 1947. gada 12. jūlijā. Arī ar to Mitrēvics apliecināja, ka ir savrupa ceļa gājējs: viņš iestudēja A. Egliša lugu „Labāki cilvēki”, kam vairākas citas trimdas teātru trupas meta likumu, viņa vadītajā teātrī uz skatuves uznāca Raiņa „Daugava”; bēgļu nometņu laikā viņš iedomājās uz skatuves parādīt Bernarda Šova puķu pārdevēju Elīzu un profesoru Higinšu; trimdas teātra kopās šī luga pēc tam iestudēta tikai vienu vienīgu reizi – Amerikā Bostonas Latviešu teātrī 1959. gadā. Problemātiska bija lugas teksta sagāde, taču kādam no trimdiniekiem šīs lugas grāmatiņa vai lomas eksemplārs tomēr bija līdzī paņemts. Augusts Mitrēvics tēloja Alfrēdu Dulitlu, Elīza bija Lonija Danga, bet Henrijs Higinss – Vilhelms Ozols, kam skatuves pieredze bija maza, Richards Rollis tēloja Fredi. Taču plašāku atsauksmju par šo iestudējumu nav.

1947. gada rudenī Mitrēvics atstāj pusprofesionālo Augsburgas–Haunštētenes teātri un kopā ar dzīvesbiedri pārceļas uz Eslingenu, kur darbojas spēcīga amata brāļu kopa. Mitrēvica izvēle ir saprotama, jo viņam tomēr gribējās būt īstā profesionālā teātrī, un tāds bija Eslingenā. Jāņem vērā arī tas, ka Mitrēvics nebija profesionāls režisors, bet aktieris ar lielu pieredzi. Lugu iestudēšanai viņš piegāja ar lielu nopietnību un atbildības sajūtu. Augsburgas–Haunštētenes teātrim Mitrēvica aiziešana bija liels zaudējums, tas palika bez sava kapteiņa un stūrmaņa.

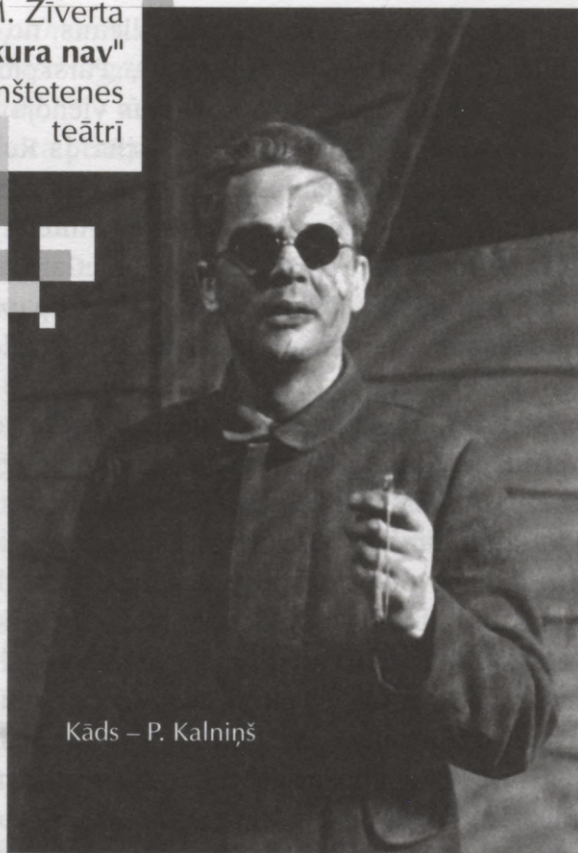
Augsburgas–Haunštētenes teātra ansamblim bija neoficiāls ģerbonis jeb vapenis: melns kaķis uz dzeltena fona. Tajā teātriniekī centušies ietvert savas darbības būtību: met kaķi, kā gribi, allaž tas būs uz kājām. Augsburgieši centās noturēties kājās, kaut viegli tas nenācās. Mākslinieciskās vadības grožus savās rokās spiesta pārņemt aktrise Lonija Danga, un 1947. gada rudenī

¹⁰ Richters V. Augsburgas jeb Ceļojošais teātris // Skatuve un Dzīve. – 1961. – Nr. 10. – 10. lpp.

viņa vispirms iestudē četrus viencēlienus, no kuriem trīs sarakstījis Pēteris Kalniņš: „Kad satiekas”, „Pārskološanās” un „Tīribas komisija”. Abus pirmos viencēlienus vienoja tematika, jo viena no personām – Kviķis, ko tēloja Richards Rollis, darbojas abos viencēlienos. Trešās īslugas saturs ir atšķirīgs, un tajā darbojas trīs kundzes: Vējzieda kundze (Māra Antēna), Vaidava kundze (Helga Karolla) un Ātruma kundze (E. Garā). Viencēlienu teksti diemžēl nav saglabājušies. Kalniņa īslugas papildināja Blaumaņa viencēliens „Pēc pirmā mītiņa”. Tautkšči tajā tēloja Pēteris Kalniņš, Martu – Lonija Danga.

Pārsvarā Lonija Danga iestudēja lugas ar nelielu tēlotāju skaitu, jo bija jāreķinās ar ansambļa iespējām. Augsburgā 1948. gada maijā parādījās Mārtiņa Zīverta viencēliens „Kāds, kura nav”, kurā Iraida lomā bija Pēteris Kalniņš, bet Zīras – Lonija Danga. Starp citu, ar šo izrādi augsburgieši apsteidza savus kolēģus Darmštatē, Lībekā un Ķīlē, kur izrādes notika vēlāk. Pēc gada Pētera Kalniņa režijā notika Mārtiņa Zīverta lugas „Zaļā krūze” pirmizrāde ar gluži teicamu tēlotāju sastāvu: Ruta bija Lonija Danga, Vurma kungs – Richards Rollis, bet Šeples kundze – Helga Karolla. 1949. gadā Augsburgas–Haunštētenes teātris izrādīja Valdemāra Kārkliņa lugu „Sarkanvīns”, ko bija jau iestudējuši Vircburgas, Lībekas un Fišbahas teātri. Augsburgā šai izrādē Alana Kevendiša lomā bija Pēteris Kalniņš, Karina – Lonija Danga, bet Harijs Elendēls – Richards Rollis. Iespēju robežās Danga centās iestudēt arī lugas ar plašāku tēlotāju sastāvu un 1948. gadā izrādīšanai izraudzījās Ģirta Salnā lugu „Meitene ar raksturu”. 1946. gadā trimdā pirmo reizi to bija izrādījis Vircburgas Latviešu teātris. Izrādē bija iesaistīti trupā palikušie profesionālie aktieri Lonija Danga, Pēteris Kalniņš, Richards Rollis un Māra Antēna, bet lielākā tiesa tēlotāju bija amatieri. Voldemārs Richters atmiņās stāsta: „*Mazais Augsburgas teātris tomēr turpināja darbu. Režijas darbu pārņēma Lonija Danga un Pēteris Kalniņš. Kā pirmo lugu sagatavoja Ģ. Salnā „Meitene ar raksturu”. Aktieri bija labi saspēlējušies un pielika daudz pūļu, lai darbs izdotos. Pēc pirmizrādes pats autors Ģ. Salnais sacīja: „Zvaigžņu jums nav, bet ir*

M. Zīverta
"Kāds, kura nav"
Augsburgas-Haunštetenes
teātrī

Kāds – P. Kalniņš

Viesnīca Gēstahtā,
kur notika Gēstahtas dramatiskās kopas izrādes 90. gados

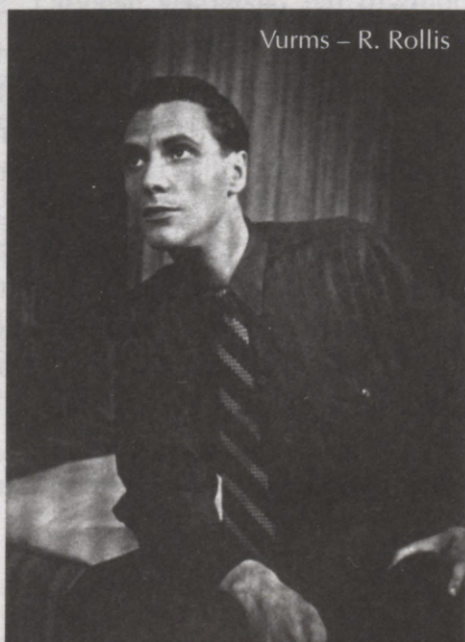
Minhenes tuvumā 1945. gadā

Aktrise L. Zemgale

Dzejniece R. Skujiņa

Vurms – R. Rollis

M. Zīverta
"Zaļā krūze"
Augsburgas-Haunštetenes
teātrī

*lielisks ansamblis." Arī šajā posmā teātris brauca viesizrādēs, par kuru labu izdošanos rūpējās teātra administrators, nenogurstošais Andrejs Muiža, kas savā postenī stāvēja no pirmās līdz teātra pēdējai dienai."*¹¹

1948. gadā Augsburgas teātris iestudēja Austras Mēteres-Ozolas lugu „Čiko”. Šis darbs Vācijas trupās pavisam reti izrādīts: tai pašā gadā tas parādījās vēl tikai Grēvenes dramatiskajā kopā, ko vadīja A. Mēteres-Ozolas dzīvesbiedrs Pēteris Ozols, savukārt Lonijai Dangai luga bija pazīstama no izrādēm Dailes teātrī vācu laikā 1943. gadā. Augsburgas teātrī „Čiko” izrādē krustmāti Orsolu tēloja Māra Antēna, Simoneta bija Lonija Danga, bet matrozis Marko – Pēteris Kalniņš. Nelielo Konditora lomu tēloja Gunārs Klauss.

Viens no Augsburgas–Haunštetenes teātra pēdējiem plašākajiem iestudējumiem bija Jāņa Jaunsudrabiņa komēdija „Jo pliks, jo traks”, kuras pirmizrāde notika 1949. gada 4. martā. Kā režisori šai izrādei minēti divi: Lonija Danga un Pēteris Kalniņš, bet dekorators bija Jūlijs Priedītis. Galveno lomu – jaunsaimnieku Jāni Lazdiņu tēloja Gunārs Klauss – tā bija viņa ienākšana lielo lomu pasaulē. Lonija Danga bija ne gluži jaunā namsaimniece Berta Bute, kuru aplido vairāki precību kandidāti, arī to kārtā iekļuvušais Jānis Lazdiņš.

Pienāca brīdis, kad Augsburgas–Haunštetenes aktieriem, tāpat kā citiem Vācijā dzīvojošiem amata brāļiem, nācās aut kājas tālākam ceļam, taču izceļošanas virziens trupas aktieriem bija dažāds: uz ASV aizbrauca Lonija Danga un kādu laiku vadīja Vilimantikas dramatisko kopu, Māra Antēna pārcēlās uz Čikāgu un turpināja darboties turienes dramatiskajā kopā, par Richarda Roļļa pastāvīgo dzīvesvietu kļuva Kalamazū, kur viņš vadīja vietējo Daugavas Vanagu apvienības dramatisko kopu. Gunārs Klauss izceļoja uz Austrāliju. Skatuves gaitas pārtrauca Pēteris Kalniņš, no redzesloka pazuda vairāki jaunienācēji, kas Augsburgā tēloja lielas lomas, viena no tām bija Helga Karolla, viņai līdzās raksturlomās ievērību bija guvusi Vera Skrastiņa.

¹¹ Richters V. Augsburgas jeb Ceļojošais teātris // Skatuve un Dzīve. – 1961. – Nr. 10. – 10. lpp.

Bija laiks, kad par Augsburgas–Haunštetes teātri laikrakstā „Tēvzeme” varēja lasīt: „*Haunštetes teātra apmeklētāju spriedums skan: „Mūsu teātra spēlētāji ar katru jaunu spēli kļūst „lokanāki”. Tas vienkāršā kritiķa valodā nozīmē, ka teātris ir uz tā ceļa, kas ved to pretim augošam darbam.*”¹² Tas rakstīts 1946. gadā. Pagāja tikai trīs gadi, un ceļš aprāvās, tas neveda vairs ne augšup, ne uz leju, vienkārši izbeidzās. Vairāku Vācijā darbošos latviešu teātra ansambļu liktenis atgādina tādu bangojumu: vilnis ar sparū slejas augšup un tad – neizbēgami saplok. Tādai dialektikai bija pakļauti mūsu teātra kopēji pēc Otrā pasaules kara, un aprīnas vērtā ir latviešu aktieru griba spēlēt un dot skatītājiem prieku.

Memmingenes dramatiskā kopa

Krietni patālu Vācijas dienvidos, kur Šveices robeža šķiet jau ar roku aizsniedzama, Bādenes–Virtembergas pavalstī atrodas neliela pilsēta Memmingene, un uz turieni 1946. gadā pārceļ divu nometņu – Nērdlingenes un Donauvērtes – iemītniekus un novietotā tās sauktajā Kalnu nometnē. Taču Memmingenē pašdarbnieki ķeras pie Rūdolfā Blaumaņa lugas „Skroderdienas Silmačos” iestudēšanas, un laikrakstā „Latviešu Vēstnesis” par to ziņots: „*Pašu spēkiem rūpīgi sagatavotas un ar sekmēm jau izrādītas R. Blaumaņa „Skroderdienas Silmačos” (5 ainas).*”¹ Teātra kopas priekšgalā nostājas kādreizējais Jelgavas teātra aktieris, operešu varonis Voldemārs Krūmiņš līdz ar savu dzīvesbiedri Alisi Lauri. Vācu laikā Krūmiņš bija strādājis Rīgā Tautas teātrī, un, kaut arī viņam nebija speciālas teātra izglītības, pēc bēgļu lielceļu izstaigāšanas, nonākot Memmingenē, viņu vadīja tikai viena doma: jāsavāc teātra ansamblis, jāiestudē lugas; bez teātra aktieris ir kā bez rokām.

Pirmajai izrādei Krūmiņš izvēlas daudz spēlētās Rūdolfā Blaumaņa „Skroderdienas Silmačos”, ko viņš labi pazina no Jelgavas

¹² *Tirmežs A.* Mitrēvica teātris // *Tēvzeme*. – 1946. – 20. sept.

¹ *Latviešu Vēstnesis*. – 1946. – 25. sept.

teātra laikiem. Taču, lai rastos izrāde, vajadzīgi spēlētāji, un enerģiskais režisors bēgļu noietnē tos sameklē un pierunā viņus piedalīties izrādē. Kārlēna lomai Krūmiņš uzaicina tolaik pavisam jaunu puisi Kārli Gulbergu, kas pēc gadiem kļūst par vienu no Sidnejas Latviešu teātra vadošajiem aktieriem un režisoriem, bet Ieviņas lomu uzņemas iesācēja bez skatuves pieredzes – Ida Priedīte. Darbā ar debitantiem labi noderēja paša Voldemāra Krūmiņa pieredze – viņš tika strādājis pie daudziem un dažādiem režisoriem, taču bija ielāgojis vienu patiesību – ar priekšā rādīšanu vien tālu tikt nevarēs. Viņš no tēlotājiem vispirms prasīja izpratni. Rakstnieks Voldemārs Richters par viņu stāsta: „*Spēlētāji tiešām katrreiz zināja, kamdēļ jātēlo tā un ne citādi. Izrādēs to sajuta arī skatītāji. Tēlojums neļāva šaubīties, ka varētu būt citādi. Nezinu, kādi panākumi Krūmiņam būtu ar profesionāliem aktieriem, bet ar amatieriem labāku režisoru neesmu pieredzējis.*”²

„Skroderdienu” izrāde notiek 1946. gada 18. novembrī, un publikas atsaucību rosina režisoru un ansambli turpmākam darbam – tā ir Blaumaņa komēdija „Trīnes grēki”, un uz skatuves debitē viens no Gulbergiem – šajā reizē tas ir vecākais brālis Edgars, kam režisors iedala Jura lomu. „Pamēģināt var,” sacījis Gulbergs, „bet nekas prātīgs tur nevar iznākt.” V. Richters atmiņās stāsta, ar kādām grūtībām mēģinājumu procesā iesācējs sākumā sastapies: „...*tēlojums bija bez pārdzīvojuma, kustības stūrainas, jo režisors sāka tās vairāk labot, tā nekustējās nemaz. Pēc vairāku mēnešu darba Edgars Gulbergs sāka pamazām atbrīvoties no iesācēja nelaimēm un izrādē jau turējās puslīdz uz vienas pakāpes ar „vecajiem”.*”³ Šī epizode liecina par daudzu trimdas teātra kopu ikdienu: iesācējam vajadzēja pārtapt aktierī, un jāteic, ka daudziem tas labi izdevās, to skaitā brāļiem Edgaram un Kārlim Gulbergiem.

Vēl Memmingenes dramatiskā kopa iestudēja divas Volde-māra Richtera (tolaik gan viņš saucās par Slavēru) lugas – „Nebēdnieki” (1947) un „Atgriešanās” (1948). Komēdijā „Nebēdnieki” E. Gul-

² Richters V. Pazīstamās sejas // Skatuve un Dzīve. – 1960. – Nr. 8. – 1. lpp.

³ Turpat.

bergs tēloja agronomu Intu Lauciņu. Taču līdz ar to Memmingenes dramatiskās kopas gaitas arī izbeidzās – 1947. gadā Fišbahā dibinājās jauna teātra kopa, labākie aktieri Voldemārs Krūmiņš, Alise Laure, Alma Kūmiņa, Edgars un Kārlis Gulbergi pārcēlās uz turieni, un bez viņiem Memmingenē teātra trupa pastāvēt nevarēja. Aizvērās itin spilgta, kaut arī ne līdz galam pierakstīta mūsu trimdas teātra lappuse.

Mēģinājums vēlreiz atsākt teātra spēlēšanu Memmingenē parādījās piecdesmitajos gados, tad aktieru kopa un režisors bija citi, taču pāris sezonu te atkal darbojās Edgars Gulbergs un Ida Priedīte.

Blombergas Latviešu teātris

Vācijas ziemeļos – Ziemeļreinas–Vestfāles pavalstī par vienu no latviešu kultūras centriem kļūst neliela apdzīvota vieta – Blomberga, kas atrodas septiņpadsmit kilometru no Detmoldas. Blombergā uz pagaidu dzīvi bija apmetušies apmēram septiņi simti latviešu bēgļu, turklāt sadzīves apstākļi šai vietā bija labvēlīgāki nekā citās – lielākajās Vācijas pilsētās. Blombergā bēgļiem nevajadzēja dzīvot kopmītnēs, bet uz laiku viņus izmitināja atbrīvotajos dzīvokļos. Situācija Blombergas nometnē raksturota laikrakstā „Latvju Domas”: *„Latviešu nometne Blombergā (pie Detmoldas) nav liela – būs kādi 700 dalībnieku. Pilsētiņa, kur novietoti tikai Baltijas nāciju bēgļi, jau aizmirsusi tos laikus, kad viņa bija kāda neliela apvidus sabiedriska centrs. No tiem palikuši tikai arhitektoniski pieminekļi. Nav šeit lielu rūpniecības un tirdzniecības uzņēmumu, nav arī lielo zemes ceļu mezgla. Pat dzelzceļš ienāk tikai kā atzarojums – ar gala staciju Blomberga.*

Grūti nācies šai mazajai, kara postījumam neskartai pilsētiņai uzņemt un novietot kaut arī nelielu skaitu Baltijas tautu bēgļu. Ar angļu militāro iestāžu gādību bēgļu rīcībā nodotas pilsētas labākās mājas, un, izvietojot ģimenes samērā ērtajos dzīvokļos un pakļaujot angļu armijas apgādei, pagaidām nolīdzināts bēgļu

trimdas likteņa fiziskais skarbums. Bet paliek vēl citas vajadzības, kuru apmierināšanai cilvēki visos laikos ir gribējuši un varējuši paciest plānāku maizes riecieni, īsāku atpūtu... Garīgais cilvēks prasa savu tiesu.”¹

Blombergā kopā sanāca prāvs skaits latviešu kultūras un mākslas pārstāvju. Viņu vidū bija komponists Jānis Mediņš, kino-režisors Vilis Lapenieks, rakstnieks Kārlis Dziļleja, režisors Voldemārs Pūce. Latviešu rīcībā bija nodota arī viesnīca „Vācu nams”, līdz ar to kopā sanākšanas iespējas Blombergā bija ērtākas un labākas nekā citur.

Pie izrāžu organizēšanas Blombergā ķeras V. Pūce: „... teātra aprindu ļaudīm kā nenogurstošs jaunu mākslas ceļu meklētājs un izcils skatuves mākslas pedagogs Voldemārs Pūce bija labi pazīstams Latvju Drāmas ansambļa studijas teātrī Rīgā, Marijas ielā 30. Savā teātra studijas laboratorijā jaunais režisors pēdējos gados allaž pārsteidza teātra mākslas „gardēžus” ar jauniem atradumiem un pārsteidzošiem neizsīkstošas fantāzijas lidojumiem. [..]

Tagad trimdā režisors Voldemārs Pūce uzņēmies Blombergas latviešu nometnes kultūras lietu kārtošānu. Sešu mēnešu laikā mazajā nometnē noorganizēti un darbojas ar izcilu rosību visi latviešu mākslas reprezentatīvie institūti un nozares. Ir savs orķestris un koris diriģenta Voldemāra Ozoliņa vadībā.”²

Situāciju atvieglāja tas, ka V. Pūce Blombergā bija kopā ar saviem tuvākajiem radiem: tur dzīvoja viņa sieva Daila Kukaine, brālis – Jānis Pūce un viņa dzīvesbiedre Elza Siliņa-Pūce. Visa ģimene bija darbojusies kādreizējā Latvju Drāmas ansambli, ko vadīja V. Pūce, līdz ar to Blombergas Latviešu teātrī vienkopus bija profesionāli aktieri ar vienādu darba ievirzi un mākslas izpratni.

Blombergas Latviešu teātra pirmā izrāde notiek 1945. gada jūlijā, tātad tikai pāris mēnešu pēc Vācijas kapitulācijas, taču lugas izvēle ne ar ko īpašu neizceļas – tā ir Rūdolfā Blaumaņa joku luga „Zagli”. Vēlāk šī ansambļa repertuārs trimdas apstākļiem ir

¹ Liepa E. Voldemāra Pūces ansamblis Blombergā // Latvju Domas. – 1946. – 21. marts.

² Turpat.

neparasts un patiesi vērienīgs: 1945. gada 11. septembrī, tātad Raiņa astoņdesmitajā dzimšanas dienā, V. Pūces režijā tiek izrādīta Raiņa simboliskā drāma „Spēlēju, dancoju”, kurā Totu tēlo režisors, bet Leldi – Daila Kukaine. Lugu iestudēt Pūci varēja pamudināt tas, ka šo Raiņa darbu viņš reiz jau bija iestudējis Latvju Drāmas ansambli, to iemīļojis, un Blombergā viņam radās iespēja pašam notēlot galveno lomu – Totu.

Kā var spriest no atsauksmēm vietējā presē, Blombergas teātra kopa nav iestudējusi visu Raiņa lugu, bet pēc tās motīviem veidotu kompozīciju. „*Iespaidīga bija Fantāzija (kopsavilkums vienā cēlienā) par velnu nakti „Spēlēju, dancoju” ar V. Ozoliņa dziesmām un mūziku, rež. V. Pūci kā inscenētāju un Elzu Siliņu-Pūci kā dramaturģi. Spēlmanīti Totu tēloja V. Pūce, Leldi – Daila Kukaine-Pūce. Tīkami bija kora pirmatskaņojumi.*”³ Cik var nojaust no atsauksmes, darba literāro kompozīciju – lugas kopsavilkumu veidojusi Elza Siliņa-Pūce.

Uz Latvijas Valsts svētkiem – 18. novembrī V. Pūce iestudē Raiņa dramatisko poēmu „Daugava”, kas īpaši saskanēja ar bēgļu laika situāciju, jo Raiņa „sērdieņu dziesmā” darbojas gan bēgļi, gan trimdinieki, un kā tikko rakstītas šķita Raiņa rindas:

*Trimdā likti, laukā dzīti,
Baļodamies mājās nākam,
Vienas bailes turam vien:
Kaut mūs atkal nepadzītu.*

Un cits bēglis piebalso:

*Gars ir noguris,
Miesas ir vājas.
Ak, un tik tāli ir neziņu mājas.*⁴

Eduards Liepa par šo iestudējumu rakstījis: „*Valsts svētkos 18. novembrī teātris pārsteidza ar Raiņa „Daugavas” inscenējumu. Uzvedumā tuvu pie simts dalībnieku. Mūziku, solo un kora dziesmas komponēja un iestudēja komp. Voldemārs Ozoliņš. Jaunas*

³ Blombergā atceras Raini // Trimda. – 1945. – 26. sept.

⁴ Rainis J. Kopoti raksti. – R., 1981. – 12. sēj. – 204. lpp.

dekorācijas un kostīmus pēc mākslinieka Voldemāra Branta metiem izgatavoja paši izrādes dalībnieki. Izrādi noskatīties radās iespēja arī Latviešu Centrālajai Komitejai un Padomei. Lielu pārsteigumu viesiem sagādāja, piemēra pēc, lielais latvisko saktu spožums pie krāšņajiem tērpiem, kas izskatījās uz skatuves tik pārliecinoši īstas. Apskatot tuvāk, pēc izrādes viesi varēja pārliecināties, ka tās visas ir kaltas un ornamentiem izrotātas no parastajiem biskvītu kārbu skārda vākiem...⁵

V. Pūces vadītā Blombergas teātra kopa no citām atšķiras ar to, ka tajā par darbības pamatu bija izvirzīts ansambļa princips un līdzās izrāžu iestudējumiem notika studijas nodarbības, kurās bija iesaistīti 26 audzēkņi. Ņemot vērā, ka Blombergas nometnē mājaja tikai septiņi simti izceļotāju, tāds skaits liekas visai iespaidīgs. Laikrakstā „Tēvzeme” par dramatisko studiju lasām: „V. Pūce nometnē ir nodibinājis arī dramatisko studiju. Tā nav domāta profesionālu aktieru audzināšanai, bet gan lai pašdarbības priekā pilnajiem tautiešiem būtu minimālas zināšanas šai laukā.”⁶ Arī repertuāra izvēlē Blombergas ansamblis gāja patstāvīgu ceļu: 1945. gada novembrī teātra kopa nāk klajā ar neparastu etnogrāfiskas ievirzes uzvedumu „Mārtiņdienu” pēc Arvīda Brastiņa veidota scenārija, kas saucās „latviskā mīkale”.

Pēc Raiņa „Daugavas” inscenējuma Blombergas Latviešu teātris ap 1945. gada Ziemassvētkiem izrāda bērniem veltīto Annas Brigaderes lugu „Sprīdītis”, bet janvārī notiek F. Arnolda operetes „Mīla pirmā acumirkli” izrāde. Vēl V. Pūce iestudē trimdā daudz izrādīto Rūdolfā Blaumaņa viencēlienu „Sestdienas vakars”, taču par centrālo notikumu gribas dēvēt Mārtiņa Zīverta tragēdijas „Vara” inscenējumu. Pūce Latvju Drāmas ansamblī Rīgā Zīverta „Varu” iestudēt nepaspēja, jo tā tikko bija parādījusies uz Dailes teātra skatuves, taču sirdī režisors auklēja domu par šī izcilā darba skatuvisko atklāsmi, un, pēc rakstura būdams ideālists un fantasts, savu ieceri viņš realizē Blombergā ārkārtīgi sarežģītos apstākļos. Rakstniece Konstance Miķelsone par Pūces veikumu rakstījusi:

⁵ Liepa E. Voldemāra Pūces ansamblis Blombergā // Latvju Domas. – 1946. – 16. marts.

⁶ Tēvzeme. – 1945. – 18. nov.

„Režisors Voldemārs Pūce inscenējumā pārvarējis neiedomājamas grūtības, sakomplektēdams ansambli pa lielākai daļai no noņemtas dažādu profesiju ļaudīm. Inscenējums ieturēts aptuveni monumentālās līnijās: gan nāk klāt joda vīru dziesma un komponista Jāņa Norviļa mūzika traģēdijas noslēgumā, kas varbūt nesaskanētu ar autora ieskatu, kurš par suverēno drāmā arvien uzskatījis spēcīgu repliku, nostādīdams sekundārā vietā izskaistinājumus un teatrālus efektus, to starpā arī mūziku. Norviļa mūzikas drūmie akcenti tomēr it labi papildina joda vīru uznākšanu un traģēdijas noslēgumu un mistikas cienītājos pastiprina emocionālo jutoņu.”⁷

„Varas” inscenējumu, kura pirmizrāde Blombergā notiek 1946. gada 13. maijā, atzinīgi novērtējis arī laikraksta „Tēvzeme” kritiķis (domājams – Ēriks Raisters): „Izrāde, kas Blombergas teātra telpās notika 3 vakarus no vietas, liecināja, ka nodoms realizējies apmierinoši. Traģēdijas detaļi izstrādāti lietpratīgi un ir skatuviski iespaidīgi. Izrāde, kuru vietām akcentēja muzikāli efekti, traģēdijas formas un problēmas saturus atsedza pārlicieņi. Te arī meklējams inscenējuma tiešais nopelns.”⁸

„Varas” izrādes apliecināja patiesību, ka nekādi apstākļi, nekāda šaurība nevar būt par šķērslī brīva gara izpausmei. Veidojot uzvedumu, Pūcem nācās izlīdzēties ar tiem aktieru spēkiem, kas viņa rīcībā bija: režisors pats uzņēmās Mindauga lomu un, kā to var spriest no atsauksmēm, sekmīgi ticis galā ar savu uzdevumu: viņš Mindauga tēlā pasvītrotis monumentālās līnijas. Savukārt par izrādes augstāko sasniegumu kritiķi atzinuši Elzas Siliņas-Pūces tēloto Marti. Konstance Miķelsone: „Martes smago lomu bez lieliem iebildumiem cildeni iznesa aktrise Elza Pūce-Siliņa. Ar autora piešķirto skopo tekstu Siliņa, ieturēdama savu spēli tikpat skopās kustībās, deva cildenu karalisku Martes tēlu – gan ar mazliet teatrālu lepnumu.”⁹

E. Siliņas-Pūces sniegumu augstu novērtējis arī laikraksta „Tēvzeme” kritiķis: „Tā par augstāko sniegumu izrādē palika Elzas

⁷ Miķelsone K. Mārtiņa Zīverta „Vara” // Latvju Domas. – 1946. – 30. maijs.

⁸ E. R. Pirmais „Varas” inscenējums trimdā // Tēvzeme. – 1946. – 10. jūl.

⁹ Miķelsone K. Mārtiņa Zīverta „Vara” // Latvju Domas. – 1946. – 30. maijs.

Siliņas Marte. Īsta karaliene stājā un kustībās, lepna sasliešanās un bijīgas pazemības brīžos."¹⁰ Iznāca paradoksāli, ka savu izcilāko lomu Elza Pūce notēloja tieši trimdas apstākļos uz šaurās un neērtās Blombergas nometnes skatuvītes, kas bija iebūvēta bijušās vācu vingrošanas biedrības zālē. Mazās skatuves un ierobežotā ansambļa dēļ Zīverta lugas beigas režisoram nācās saīsināt un reducēt. Uz vieglo sadzīves komēdiju fona, ko veidoja vidusmēra teātra kopas, „Varas” iestudējums Blombergā visādā ziņā krasi izcēlās kā augsta virsotne.

Spoži un strauji sācies, Blombergas Latviešu teātra darbs tikpat strauji apraujas. 1946. gadā vēl notiek Rūdolfā Blaumaņa lugas „Skroderdienas Silmačos” izrāde, ko iestudē Vilis Lapenieks, un tad ansambļa darbs apstājas. Voldemārs Pūce atgriežas Latvijā, no kurienes viņam drīz nākas mērot ceļu uz Sibīriju, bet Blombergas Latviešu teātra kopa, palikusi bez vadības, pajūk. Elza Siliņa-Pūce ar dzīvesbiedru Jāni Pūci pārceļas uz Mērbeku un no 1947. gada piedalās šī teātra izrādēs, amatieri izklīst kur nu kurais, un spilgtā, neparastā, cerīgā teātra vairs nav.

Uz Blombergu 1949. gadā pārceļas Mērbekas teātra ansamblis, bet tas nekad vairs nav saucies par Blombergas teātri.

Teātra rosmes Hānavā

Frankfurte pie Mainas ir lielākā pilsēta Vidusvācijā, bet tās piepilsēta Hānava Otrā pasaules kara beigās kļūst par vienu no bēgļu organizācijas centriem Vācijas pavalstī Hesēnē. Tur iznāca latviešu laikraksti „Latvis” un „Tēvzeme”, tur darbojās grāmatu apgāds un pastāvēja latviešu ģimnāzija. Visādā ziņā Hānava bija izdevīga vieta kultūras rosmēm, to skaitā – teātrim. 1945. gadā darbu sāk Hānavas dramatiskā kopa režisora Kriša Spricenieka vadībā, izrādot Rūdolfā Blaumaņa lugu „Skroderdienas Silmačos”. Krišs jeb Krišjānis Spricenieks bija strādājis Nacionālajā

¹⁰ E. R. Pirmais „Varas” inscenējums trimdā // Tēvzeme. – 1946. – 10. jūl.

teātrī, tēlojis krietnu skaitu nelielu lomiņu. Otrā pasaules kara beigās, nokļuvis Vācijā, Spricenieks Hānavā pulcē kopā teātra mīļotājus, un top tikko minētais „Skroderdienu” iestudējums, ko laikrakstā „Tēvzeme” itin atzinīgi novērtē vietējais kritiķis: „*Pēc ilgās un čaklas gatavošanās režisora Krišjāņa Spricenieka vadībā Hānavas dramatiskā kopa sniedza 18. novembrī savu pirmo izrādi – R. Blaumaņa „Skroderdienas Silmačos”. Šī izrāde bija tiešām laba. Blaumaņa mākslas spēcīgais dzīvesprieks, ievijies gan jautros jokos, gan nopietnās dzīves atziņās, bija tautiešiem jauks svētku spirdzinājums un reizē deva iespēju teātra mākslas mīļotājiem izspēlēties pēc sirds patikas, bet skatītājiem pabūt kaut īsu brīdi mīļajā dzimtenes sētā, kas mums pašlaik ņemta.*”¹

Šajā izrādē piedalās divi profesionāli aktieri: Krišjānis Spricenieks, kas tēloja Aleksi, un bijusī Rēzeknes teātra aktrise Antonija Jansone Pindacīšas lomā. Latvju dramatiskajosursos bija mācījusies arī Benita Rītiņa, viņa „Skroderdienu” izrādē tēloja Bebeni un drīz uzņēmas Hānavas dramatiskās kopas vadību. Rītiņas pirmais režijas darbs Hānavā ir Raiņa lugas „Pūt, vējiņi!” iestudējums. Tad dramatiskā kopa pāriet Jaunatnes kristīgās savienības pārziņā un laikrakstā parādās ziņa: „*2. martā Hānavas latviešu teātra kopa, kas tagad pievienojusies YMCA organizācijai, sniegs Raiņa lugu „Pūt, vējiņi!” pirmizrādi Hānavas internacionālajā zālē. Lugu iestudējusi Benita Rītiņa.*”²

Zāle bija pilna ar atsaucīgiem, jūsmīgiem skatītājiem: iztēlē atkal varēja pārcelties uz dzimteni un Daugavas krastiem. Laikraksts „Tēvzeme” pēc pirmizrādes, kas notika 1946. gada 2. martā, rakstīja: „*Lugas izrāde ritēja spraigi. Turpmāk iestudējumos vēlama stingrāka režija.*”³ Piezīmi var it labi saprast, jo režijas darba pieredzes Rītiņai nebija, un šis fakts lieku reizi atgādina trimdas realitāti: cilvēki gribēja spēlēt un izrādes skatīties, un, spītējot visām grūtībām, aktieri un režisori, pulcēdami amatierus, centās sagādāt skatītājiem prieku un paši gūt gandarījumu.

¹ Puže L. Teātra kopas atklāšanas izrāde Hānavā // Tēvzeme. – 1945. – 25. nov.

² „Pūt, vējiņi!” izrāde Hānavā // Tēvzeme. – 1946. – 3. marts.

³ Raiņa „Pūt, vējiņi!” Hānavas YMCA teātrī // Tēvzeme. – 1946. – 10. marts.

Viegli Rītiņai negāja arī ar nākamajiem režijas darbiem. 1946. gada septembrī notiek toreiz maz pazīstamā Voldemāra Mežaraupa lugas „Augškurzemes mežos” pirmizrāde. Mežaraups pēc profesijas bija mācītājs, arī dažu dzejoļu krājumu autors, taču Vācijā viņš uzrakstīja lugu, ko Rītiņa iekļāva savas teātra kopas repertuārā. 1947. gadā Rītiņa iestudē uz latviešu skatuvēm agrāk vēl neiepazītu Džona Golsvertija lugu „Džoja”. Atsauksme par šo iestudējumu gan nav īpaši cildinoša: „*Satiekoties ar Benitas Rītiņas vadītiem vienpadsmit piedzīvojušāku un mazāk piedzīvojušu aktieru veidotiem Golsvertija tipiēm, pārsteidz trīs lietas. Pirmkārt, ka viņu spēle iestādīta it kā ārpus laika un telpas. Izrādes atmosfēra kļūst neskaidra. Vai tie ir angļi? Nevar būt. Viņu runa ir uzspēlēta, patētiska. Viņu kustības nervozas, saraustītas, pat drebelīgas. Maz vai nemaz tipiskā. Un kāpēc šis liekais skaļums, kas ir tik noturīgs no izrādes sākuma līdz beigām, ka nogurdina un iznīcina dialoga formālo un būtisko jēgu?*

Tā, kopumā ņemot, šai izrādei gan ziedots daudz laika, bet tas sasniedza mērķi tikai daļēji. Būtu vēl jāpiezīmē, ka dažiem aktieriem grima kļūdas pārāk redzamas.”⁴

Šajā recenzijā atspoguļojas Hānavas dramatiskās kopas patiesā aina, un tāda tā bija daudzos ansambļos: te sadūrās teātra spēlētāju un režisora entuziasms un darba mīlestība ar pieredzes trūkumu, un var it labi saprast, ka pirmizrādes satraukuma drudzis pašdarbnieku kustības bija darījis „nervozas” un „drebelīgas” un ka grima kārta bija pārāk spilgta. Taču nodomi bija teicami un griba darīt labu darbu – patiesi liela.

Pēc pārcelšanās uz Austrāliju Rītiņa šo lugu iestudē Melburnas Latviešu teātrī. Hānavas teātrī parādās Konstances Miķelsones luga „Uguns kristības”, kas pirms tam trimdas teātra kopās rādīta ar nosaukumu „Dzīves šūpoles”.

Hānavas dramatiskās kopas repertuārā ienāca arī uz trimdas skatuvēm bieži izrādīti darbi: te dzīvoja Annas Brigaderes luga „Lielais loms” (1946) un Rūdolfa Blaumaņa „Trīnes grēki” (1946), kurā galveno lomu tēloja pati režisore.

⁴ „Džoja” Hānavas YMCAs teātrī // Tēvzeme. – 1947. – 31. maijs.

Visai raksturīgu liecību par Hānavas teātra kopas iestudējumu sniedz laikrakstā „Tēvzeme” ievietotā recenzija. No tās jaušam, ka izrādē mijās pašas režisores profesionālais sniegums Trīniņas lomā ar citu tēlotāju gluži amatieriskiem vaibstiem: „18. jūn. Hānavas latv. YMCA's teātra kopa sniedza šo Brigaderes komēdiju, kuras izvēle jāatzīst par izdevušos – tās veselīgais humors un mērenās prasības skatuvei un aktieriem labi piemērotas nometnes apstākļiem. Trupā piedalījās arī jauni spēlētāji.

Režisore B. Rītiņa kā Trīniņa šoreiz bija īsti savā lomā un tēloja bez lieka pārspīlējuma, ar psiholoģisku skaidrību un izteiksmību. Žēl, ka šādos rāmjos nenoturējās lauku teātra spēlētāji – teātris teātrī: tie gāja pāri labas gaumes un Brigaderes spraustajām kariķējuma robežām. [...] Amāle (S. Āre) un Orta (I. Riekstiņa) par daudz pārspīlēja. Diezgan jauka bija Ulce (T. Bele), Milda (E. Krūmiņa) nepieskanēja vecuma ziņā.”⁵

1947. gadu Hānavas dramatiskā kopa iesāk ar Mārtiņa Zīverta lugas „Kīnas vāze” iestudējumu, Benita Rītiņa tur tēloja Cērpa kundzi, un laikraksts „Tēvzeme” par šo izrādi ievietoja gluži atziņīgu atsauksmi: „Šējienes YMCA's dramatiskā kopa bija rūpējusies par Jauna gada sagaidīšanas prieku teātra mīļotājiem un šim nolūkam iestudējusi mūsu labākā dramaturga Mārtiņa Zīverta komēdiju „Kīnas vāze”. [...]

Režisorei Benitai Rītiņai šoreiz bija puslīdz labi izdevies lomu sadalījums, un tas deva iespēju izveidot katram tēlotājam savu raksturīgo tipu. [...] Publika izrādi noskatījās ar interesi. Izrādei pieskaņotas dekorācijas gatavojis H. Gricēvičs.”⁶

Vēl Hānavas teātrī izrādīta Rūdolfā Blaumaņa luga „Ļaunais gars” (1947) un Jāņa Lejiņa komēdija „Nebrauc tik dikti” (1948). 1949. gadā Rītiņa izceļoja uz Austrāliju, un Hānavas teātra kopa savu darbību beidza.

Nelielajā Hānavas nometnē īsu laika sprīdī darbojās arī cita dramatiskā kopa – Latviešu nometnes gaidu ansamblis. 1947. gada 19. aprīlī te notiek Annas Brigaderes lugas „Maija un Paija” izrāde,

⁵ Tēvzeme. – 1946. – 2. jūl.

⁶ B. S. Mārtiņa Zīverta komēdija Hānavas teātrī // Tēvzeme. – 1947. – 11. janv.

ko iestudējusi pieredzējusi profesionāla aktrise Zelma Skujiņa; viņa pati tēloja Maijas lomu, bet Varis bijis Krišs Spricenijs – aktieris, kas bija dibinājis pirmo Hānavas teātra kopu. Tā bēgļu nometņu laikā bija ierasta parādība: pieredzējušu teātra spēlētāju tur nebija tik daudz, tālab viņi uzstājās te vienā, te citā ansamblī. Paijas lomu šai izrādē tēloja Mirdza Ansule, viņa bija mācījusies Rīgas Dramatiskā teātra studijā. Vācijā savu aktrises talantu īsti apliecināt viņai neizdevās, toties rosīgi viņa darbojusies Brisbenes Daugavas Vanagu dramatiskajā kopā.

Par „Maijas un Paijas” iestudējumu paprāvu recenziju bija ievietojis laikraksts „Tēvzeme”. Cita starpā tur lasām: *„Izrāde notika Rīgas Nacionālā teātra aktrises Zelmas Skujiņas režijā. Viņai bija izdevies salasīt starp noņemnes gaidām un skautiem, kā arī pārējiem dramatiskās tēlošanas milētājiem piemērotus spēkus, apmācīt tos un celt skatītājiem priekšā vērtīgu skatuves mākslas sniegumu.*

Pati režisore ar atzīstamām sekmēm tēloja Maijas lomu. Par viņas tēlojumu var teikt tikai visu labu. Viņas Maija bija tiešām zīmīga latviešu bārenīte – daiļa, laipna, mīlestības pilna, pakalpīga un izdarīga. Tēlojums vienkāršs, bez sevišķiem afektējumiem un ārējiem uzsvērumiem. Kustības nosvērtas un pārdomātas, dikcija laba. [...] Labu skatuves tehniku parādīja arī Paijas tēlotāja bijusī dramatisko kursu audzēkne Mirdza Ansule. Viņas stiprums liekas tēlojuma ārējā tehniskā puse. Sakarā ar to Paijas tēlam trūka dvēselīguma. [...] Ar visu to nav noliedzams viņas Paijas tēlā arī kas dziļi cilvēcisks un simpātisks, kas diezgan stipri izcēlās pašā tēlojumā: tas ir viņas nesatricināmais optimisms un zināma dvēseliska spītēšana liktenim, kas viņu vajā, kaut arī pašas vainas dēļ. [...]

No vīriešu lomām centrālā figūra ir Varis. To tēloja Rīgas Nacionālā teātra aktieris Kr. Spricenijs. Viņam brašs skatuves stāvs, laba dikcija un arī nenoliedzama spēles tehnika. [...]

Par velniem un īpaši velna bērniem gan vispārīgi jāsaka, ka straujais runāšanas veids kustībām pa starpām tēlotājiem sagādāja ievērojamas grūtības, teksta skaidrību nomāca kopējais kustību un šņāksšanas troksnis. [...]

Kopsavilkumā jāatzīst, ka darba sniegumi ir dziļas atzinības cienīgi. Mūsu Hānavas latviešu publika no sirds pateicīga izrādes tēlotājiem un rīkotājiem par lielo ieguldīto darbu un pašreizējā ziedošanos vispārības labā.”⁷

Volterdingenes dramatiskā kopa

No 1946. līdz 1947. gadam rosīga teātra spēlēšana izvērsās Volterdingenē – nelielā apdzīvotā vietā, apmēram piecdesmit kilometru no Līneburgas. Volterdingenē pastāvēja latviešu bēgļu nometne, tajā dzīvoja ap 2000 latviešu, to skaitā latviešu leģionāri, un uz turieni 1946. gadā pārcēlās bijušais Jelgavas teātra aktieris Žanis Dulpiņš ar meitu Dzintru un dēlu Visvaldi, kas tolaik darbojās ar pseidonīmu Valdis Dzintarnieks. Kad Lībekā sāka strādāt Pēteris Elsiņš, Žanis Dulpiņš no Lībekas Latviešu teātra aizgāja un nodibināja savu patstāvīgu teātra kopu Volterdingenē. Pēc gada laikraksts „Nedēļas Apskats” vēstīja: *„Pagājušā gada jūlija sākumā bij. Jelgavas teātra aktieris Žanis Dulpiņš noorganizēja dramatisko ansambli pie Volterdingenes latviešu YMCA's nodaļas. Ar nometnes vadības atbalstu un gādību uzbūvēja skatuvi un apgaismošanas ierīces, un varēja sākties ansambļa darbs. Viena gada laikā iestudētas 8 lugas, sniedzot caurmērā 2 izrādes mēnesī.”*¹ Līdzās Žanim Dulpiņam par režisoru strādāja arī viņa dēls Visvaldis, izrādēs allaž tēlodams galvenās jauno vīriešu lomas.

Volterdingenes dramatiskā kopa bija amatieru ansamblis, taču tā ievirzi uz profesionālisma pusi noteica teātra vadītājs Žanis Dulpiņš. Neliela profesionāla sagatavotība bija Dzintrai Dulpiņai, kam tika daudzas galvenās sieviešu lomas. Šai ansamblī skatuves gaitas iesāka vēlākā dzejniece un literatūrzinātniece Valda Dreimane, viņa Rūdolfa Blaumaņa lugā „Trīnes grēki” tēloja Annuli, bet Annas Brigaderes „Raudupietē” – Matīsiņu. Teātra kopa strādāja

⁷ B. „Maijas un Paijas” jauniestudējums Hānavā // Tēvzeme. – 1947. – 26. apr.

¹ Nedēļas Apskats. – 1947. – 4. jūl.

E. Zālites
"Bīstamais vecums"
Volterdingenes
teātrī

Antverpes nometnē.
Gatavojoties izrādei

Volterdingenes
dramatiskā kopa
Ž. Dulpiņa skatuves darba
jubilejas reizē 1947. gadā.
Vidū – jubilārs

rosīgi, kaut arī darba apstākļi nepavisam nebija viegli. Bēgļi bija izmitināti bijušajās vācu armijas kazarmās, un vienā barakā – trīspadsmitajā pēc kārtas – bija iekārtota zāle teātra izrādēm un citiem lielākiem sarīkojumiem. Bijusī kopas dalībniece Rita Kaugura (toreiz Rita Rācene) atmiņās raksta: „*Tā bija liela, gara telpa ar dažiem logiem, dēļu sienas un arī gari dēļu soli skatītājiem. Dažas pirmās rindas gan aizņēma krēsli, kas bija domāti nometnes vadītājiem un goda viesiem. Zālē varēja uzņemt ap 1000 cilvēku. Skatuve paliela, sānos dēļu kāpes un blakus šauri nodalījumi ģērbistabām. Taču dažu cilvēku izdoma, iniciatīva un darbs spēja šīs nepievilcīgās telpas pārvērst tīri patīkamā mājoklī.*”²

Repertuārā galvenokārt bija citos ansambļos izrādītie darbi. Ar īpašu entuziasmu un aizrautību Volterdingenes teātrinieki gatavoja Raiņa lugas „Pūt, vējiņi!” iestudējumu, tā režisors bija Visvaldis Dulpiņš. Rita Kaugura turpina: „*Grandiozākais uzvedums Volterdingenē bija J. Raiņa „Pūt, vējiņi!”.* Daudz bija strādāts pie ārējā ietērpa. Pat skatuves aizkaros bija iestrādāti tautiskie raksti. Tautas tērpus aizdeva tautieši, kuriem vēl tādi bija līdzpaņēmti no mājām. Pārējos gatavojām paši. Ļoti efektīgas un krāšņas „sudraba” saktas tika pagatavotas no spīdošām skārda bundžām, kurās pienāca biskvīti uzturam no ārzemēm. No skārda izgriezta saktu formu, un tajās „iesita” tautiskos rakstus. Brīnišķīga ilūzija! „Pūt, vējiņi!” prologs mūzikas pavadījumā bija tik aizkustinošs, ka skatītāji bija asarās. Uzvedums notika 18. novembra zīmē.”³

Baibu šajā izrādē tēloja pavisam jauna meitene, ģimnāzijas pēdējās klases skolniece Dzidra Dreiberģa, Zane bija Dzintra Dulpiņa, Anda – Rita Rācene (Kaugura), bet Uldis – Georgs Martirovs.

Lielu piekrišanu Volterdingenē iemantojusi Emīla Skujenieka luga „Diriģents”, uz kuras pirmizrādi 1946. gada 31. decembrī ieradās arī autors. Vēl 1946. gadā izrādīta Annas Brigaderes luga „Raudupiete”, abu izrāžu režisors bija Žanis Dulpiņš, bet Raudupietes lomā – Dzintra Dulpiņa. Vairākas izrādes Volterdingenē

² R. Kauguras atmiņas V. Hausmaņa arhīvā.

³ Turpat.

piedzīvoja Elīnas Zālītes luga „Bīstamais vecums” (1947) Visvalža Dulpiņa režijā. Citi Volterdingenes dramatiskajā kopā izrādītie darbi: Lidijas Auzānes „Gleznotājs Otiņš” (1946), Konstances Miķelsones „Slinkā sieva” (1947), Rūdolfā Blaumaņa „Trīnes grēki” (1947).

Volterdingenes dramatiskajā kopā režisors Žanis Dulpiņš 1947. gada 30. aprīlī atzīmēja skatuves darbības četrdesmit gadu jubileju – jau kopš 1905. gada viņš bija sācis piedalīties Liepājas teātra izrāžu masu skatos. Jubilejai par godu Dulpiņš bija iestudējis Mārtiņa Zīverta lugu „Tīreļpurvs”, kurā pats tēloja Grantu. Skatuves ceļu ejot, Dulpiņam visbiežāk nācies tēlot dažādus raksturus: „Trīnes grēku” izrādē viņš tēloja Ābramu, Emīla Skujenieka lugā „Dirigents” – uzpūtīgo Lieliņu, taču aktieris bija noilgojies pēc dramatiskām lomām un tālab savai jubilejai izvēlējās Zīverta drāmu „Tīreļpurvs”.

Par Volterdingenes teātra kopā iegūto pieredzi stāsta Rita Kaugura: „Šodien, pēc vairāk kā pusgadsimta, šķiet, ka esam visi (arī neprofesionālie aktieri) bijuši kā sēklas, kas varēja uzdīgt arī svešu zemju krastos, godā turot savu latvietību. [...] Atmiņā man palicis Ž. Dulpiņa mācītais. Viņš centās mūs, „aktierus”, atbrīvot no sasprindzinājuma. Vienmēr uzsvēra nozīmi justies visās situācijās „atbrīvotiem”. Viņa norādījumi un aizrādījumi vienmēr bija noteikti, bet viņš nevēlējās, lai mēs tikai atdarinātu norādes. Viņš gribēja, lai mēs paši spētu atrast patstāvīgu pieeju tēlotajam raksturam.”⁴

Volterdingenes teātra kopas liktenis bija līdzīgs daudziem citiem ansambļiem: sākās izceļošana uz svešām zemēm, un kopas darbība pamazām izbeidzās. Teātra vadošie spēki – Žanis Dulpiņš, Dzintra un Visvaldis Dulpiņi – izceļoja uz Austrāliju un kļuva par Adelaides Latviešu teātra ansambļa kodolu. Rita Kaugura pārcēlās uz dzīvi Klīvlendā, bet par Maijas Austrumas un Marianas Federes dzīvesvietu kļuva Kanāda. Valda Dreimane sāka strādāt Bostonā.

⁴ R. Kauguras atmiņas V. Hausmaņa arhīvā.

Teātra spēlētāji Minhenē

Liels skaits – apmēram divi tūkstoši bēgļu no Latvijas Otrā pasaules kara beigās nonāca Bavārijas lielākajā pilsētā Minhenē, kur tika izvietoti četrās nometnēs. Viena no tām bija tā saucamā Loengrīna nometne, otra – Freimaņa nometne, jo atradās bijušajās Freimaņa kazarmās. Abās izveidojās profesionālu aktieru vai režisoru vadīti teātra ansambļi, taču to darbības laiks nebija ilgs. Ievēribu pelna Minhenes Loengrīna nometnes dramatiskā kopa, kas lepni sevi sauca par teātri. Dzīves apstākļi šajā nometnē nepavisam nebija viegli. Loengrīniešiem nācās dzīvot ļoti saspiesti – katram iemītniekam tika ierādīta tikai līdz trīs kvadrātmetriem liela platība. Varbūt tieši grūtie apstākļi modināja alkas spēlēt teātri. Šai nometnē dzīvoja arī ievērojamais latviešu aktieris Jānis Ģērmanis. „Režisors J. Ģērmanis ir pārsteigts par loengrīniešu atsaucību skatuves mākslai. Katrai lomai esot pieteicies dublētājs, un tā jau drīz Loengrīna skatuve degs R. Blaumaņa „Ugunī,””¹ – tā ziņo žurnāls „Ilustrēts Vārds”, un 1946. gada 25. martā notiek Rūdolda Blaumaņa drāmas „Ugunī” izrāde ar gluži zīmīgu tēlotāju ansambli: režiju uzņemas Jānis Ģērmanis, viņš arī tēlo Edgara lomu. Ģērmanis savā ziņā bija legendāra personība, jo Edgaru viņš bija tēlojis Nacionālā teātra atklāšanas izrādē 1919. gadā. Minhenē viņa Kristīne bija Jelgavas teātra primadonna Ērika Prindule, kas līdz tam šo lomu vēl nebija tēlojusi. Šajā reizē Edgars bija vairāk pieredzējis, dzīves rūdīts vīrietis, Kristīne – jaunāka par viņu un patiesā sievišķībā starojoša. Vešeriene bija Nacionālā teātra aktrise Lita Zemgale – gados gluži jauna, Minhenē viņai nebija vēl trīsdesmit, taču skatuves gaitas iegrozījās tā, ka „Pazu-dušā dēla” izrādēs Rīgas Dramatiskajā (Nacionālajā) teātrī viņai nācās tēlot Ažu, un laikam jau tālab Ģērmanis „Ugunī” iestudējumā viņai iedalīja Vešerienes lomu. Vīskreli tēloja aktieris ar krietnu skatuves darba pieredzi – Žanis Ozoliņš, viņš bija darbojies gan Strādnieku, gan Zemnieku drāmas, gan Liepājas teātros.

¹ Ilustrēts Vārds. – 1946. – Nr. 3. – 18. lpp.

Pārējie lomu tēlotāji bija amatieri. Skatuves ietērpu veidoja profesionāls mākslinieks Arnolds Sildegs.

Minhenes Loengrīna noņemnes dramatiskā kopa ātri vien izira, daži Minhenē dzīvojošie profesionālie aktieri sanāca kopā citā – Freimaņa noņemnē, un tur Žanis Ozoliņš 1947. gadā iestudēja Mārtaņa Zīverta lugu „Kīnas vāze”, tās pirmizrāde notika 4. janvārī. Leksītes lomu tēloja Arnolda Sildega dzīvesbiedre Helēna Sildega, kas Latvijā Dailes teātrī bija pazīstama kā Gallija Kalniņa. Vēl Freimaņa noņemnē 1947. gadā iestudēta Konstānces Miķelsones luga „Slinkā sieva” un Mārtaņa Zīverta drāma „Tīrelpurvs”, taču tad šīs noņemnes teātra kopa darbību pārtrauc, jo vadošie aktieri pāriet uz Fišbahu un tēlo turienes latviešu teātra kopā.

1951. gadā, pēc tam, kad bija jau sācies liels izceļošanas vilnis, pāris izrāžu vēl notiek Minhenes Mozahas noņemnē, kur tās iestudē Anna Kofska, taču visi izrāžu dalībnieki ir amatieri. 1952. gadā ar Evelīnas Grāmatnieces lugas „Jaunsaimnieka līgava” iestudējumu izrāžu rīkošana apstājas.

Filzekas–Rēgensburgas teātra kopa

Bavārijā, nelielajā Filzekas ciematā, kur agrāk atradušās armijas kazarmas, teātra jomā rosīgi sāk darboties kādreizējais Jelgavas teātra aktieris Pauls Kalniņš, un laba palīdzība viņam ir dzīvesbiedre Skaidrīte. Jau 1945. gada 18. novembrī, atzīmējot Latvijas Valsts dibināšanas svētkus, Kalniņš, izmantojot dzejnieka Andreja Egliša tekstu un Lūcijas Garūtas mūziku, iestudē uzvedumu „Dievs, tava zeme deg”, kurā piedalās vietējais koris „Staburags”, bet tekstu runā tautudēls – Pauls Kalniņš, tautumeitas bija Erna Lēmane un Margarita Biezaite. Sagaidot 1946. gadu, notiek Rūdolfa Blaumaņa viencēliena „Pēc pirmā mītiņa” izrāde, bet 24. februārī – Raiņa lugas „Pūt, vējiņi!” izrāde. To iestudējis Kalniņš, pats tēlodams Uldi, viņa Baiba bija Erna Lēmane, citi izrādes dalībnieki – amatieri, savukārt režisora dzīvesbiedre Skaidrīte Kalniņa startēja

kā sufliere. „Pūt, vējiņi!” Filzekas dramatiskā kopa vairākkārt izrādījusi savā nometnē, kā arī Ambergā.

Uzsākto darbu Kalniņš rosīgi turpina, 1946. gadā cits pēc cita parādās jauni iestudējumi: Rūdolfa Blaumaņa „Skroderdienas Silmačos”, Jāņa Lejiņa „Nebrauc tik dikti” un Jūlija Pētersona „Pieklīdušais kaķēns”. Visās šajās izrādēs tēlotāji galvenokārt ir amatieri, bet režisors pats allaž tēlo vadošās lomas: „Skroderdienās Silmačos” viņš ir Aleksis, „Pieklīdušajā kaķēnā” – Brūveris, „Nebrauc tik dikti” – Žagars. Visās šajās izrādēs piedalās arī Erna Lēmane, kas skatuves darbības pamatus bija apguvusi V. Pūces vadītajā Latvju Drāmas ansambli Rīgā. Viņa bija Ieviņa „Skroderdienās Silmačos”, Vēra „Pieklīdušajā kaķēnā” un Laima lugā „Nebrauc tik dikti”.

1946. gada nogalē Filzekas dramatiskā kopa pārceļas uz samērā tuvo Rēgensburgu un turpmāk saucas par Rēgensburgas latviešu nometnes dramatisko kopu. Tās dalībnieki pamatā bija tie paši. 1946. gada 31. decembrī ansamblis izrāda Raita Birkmaņa viencēlienu „Konjunktūra”, bet jau 1947. gada 5. janvārī – Mārtiņa Zīverta drāmu „Tīreļpurvs”, kurā Pauls Kalniņš tēlo Grantu, bet Ingu – Erna Lēmane. 1947. un 1948. gadā Rēgensburgas latviešu nometnes dramatiskajā kopā Kalniņa vadībā iestudētas deviņas lugas, to skaitā citās dramatiskajās kopās jau iepazīti darbi: Valdemāra Kārkliņa „Sarkanvīns”, Annas Brigaderes „Sprīdītis”, Brendona Tomasa „Čārlija krustmāte”, Rūdolfa Blaumaņa „Indrāni”, Emīla Skujenieka „Diriģents”, Voldemāra Richtera „Nebēdnieki” – visas 1947. gadā; Elīnas Zālītes „Svešas asinis”, Jāņa Lejiņa „Bij man vienas rozes dēļ” – 1948. gadā. Par godu Kalniņam jāteic, ka viņš ne tikai iestudē lugas, bet audzina arī jaunus aktierus, un Rēgensburgas latviešu nometnes dramatiskajā kopā skatuves gaitas sāk Miervaldis un Irma Bumbieri, kas pēc izceļošanas uz Austrāliju kļūst par Adelaides Latviešu teātra ansambļa kodolu. M. Bumbieris ilgus gadus vada Adelaides teātri, I. Bumbiere izrādēs piedalās kā aktrise. Rēgensburgā pirmos skatuves soļus sper arī Margarita Biezaite. Dzīvodama Austrālijā, viņa daudz rakstījusi par teātra mākslu vietējam laikrakstam „Austrālijas

Latvietis". Visu laiku Rēgensburgas dramatiskās kopas izrādēs piedalās Erna Lēmane. Viņi visi kopā darbojas Valdemāra Kārklīņa lugas „Sarkanvīns” izrādēs: Margarita Biezaite tēloja Karinu, Miervaldis Bumbieris – Hariju Elendēlu, bet Erna Lēmane – komiski iekrāsotu raksturlomu, istabeni Aneti.

Līdzdalība Rēgensburgas dramatiskās kopas izrādēs deva īpašu stimulu Bumbierim un Lēmanei arī citā ziņā: skatuves pieredze un kontakts ar skatītājiem mudināja viņus pievērsties lugu rakstīšanai. Erna Lēmane Rēgensburgā uzraksta savu pirmo lugu „Opāls”, Miervaldis Bumbieris dramatiskajai rakstniecībai pievērsas vēlāk – Austrālijā.

Kā pēdējais režisora Paula Kalniņa iestudējums minēts Jāņa Lejiņa komēdija „Bij man vienas rozes dēļ”, kas 1948. gadā izrādīta tikai vienu reizi, pēc tam Kalniņš no Rēgensburgas aiziet, 1949. gadā viņš izceļo uz ASV. Rēgensburgas dramatiskā kopa režisora Viļa Liepas vadībā 1949. gadā iestudē Ernas Lēmanes lugu „Opāls”. Pēc tam kopa savu darbību izbeidz.

Frīdrihsortas un Ķīles dramatiskās kopas

Kara nogalē Ķīlē nokļuva aktrise ar krietnu skatuves darba pieredzi: Latvijā viņa bija pazīstama kā Ženija Lēvenšteina, bet trimdā darbojās kā Eiženija Tikmane. Skatuves gaitas Latvijā viņa iesāka 1921. gadā Dailes teātrī, pēc tam vairākus gadus bija Nacionālā teātra aktrise, tēloja nelielas lomas – nereti tās bija dažādas deļotājas, taču, nokļuvusi svešatnē, Tikmane kļuva par teātra dzīves organizētāju Vācijas ziemeļu daļas pilsētā Ķīlē. Latviešu bēgļiem vienā no Ķīles piepilsētām Frīdrihsortā, kas atrodas desmit kilometru no pilsētas centra, iekārtota nometne, un tur Tikmane 1946. gadā noorganizē latviešu teātra kopu un iestudē vairākas plaša apjoma lugas, taču tajā pašā gadā viņa pārņem citas kopas – Ķīles Latviešu teātra – vadību. Šo ansambli bija sācis veidot Valdis Leists, kas līdz karam bija koris un nelielu

lomu tēlotājs Liepājas teātrī. 1945. gadā viņš iestudē Annas Brigaderes komēdiju „Pie latviešu miljonāra”, par ko laikraksts „Trimda” ziņo: „Pie latviešu miljonāra. Ar šo Brigaderes komēdiju darbību atklāja Ķīles nometnes dramatiskā kopa. Izrāde izdevās teicami, un tās režiju vadīja Valdis Leists.”¹ Režisors iestudē Rūdolfā Blaumaņa lugas „No saldenās pudeles” un „Zagli”. Grūti spriest par šo izrāžu māksliniecisko līmeni. Vairāk pieredzes un veiksmes bija Eiženijai Tikmanei, viņai izdodas sapulcēt pietiekami plašu amatieru ansambli, un viens no pirmajiem režisores iestudējumiem Ķīles Latviešu teātrī ir Rūdolfā Blaumaņa luga „Skroderdienas Silmačos”, kuras pirmizrāde notiek 1946. gada 7. aprīlī, un režisore pati sev šai iestudējumā izvēlējusies Zāras lomu.

„1946. gada sākumā nometnes vadība uzaicināja aktrisi Eiženiju Tikmani uzņemties Rūdolfā Blaumaņa sadzīves lugas „Skroderdienas Silmačos” iestudēšanu. Līdz ar šo dienu tad arī notika Ķīles Latviešu teātrī spējš pagrieziens, jo jaunā režisore darbam pieķērās ar lielu nopietnību un mērķtiecību. Pirmā prasība, ko Eiženija Tikmane sev uzstādīja, bija ansambļa dalībnieku audzināšana, lai jaunie artisti, kas komplektējas galvenokārt nevis no profesionāliem aktieriem, bet gan mākslas entuziastiem, tiektos savā spēlē sasniegt augstvērtīgāku mākslas līmeni. Tomēr tas nebija tik viegli. Lai jauniesācējus pamazām sagatavotu un iepazīstinātu ar visiem teātra mākslas noslēpumiem, režisore izvēlējās katrā lugā savu smaguma punktu, kam piegrieza galveno vērību un prasīja no artistiem šai ziņā visu, ko viņi spēja dot.”²

Eiženijas Tikmanes vadībā skatuves gaitas iesāk vairāki amatieri, kas vēlāk ilgus gadus bijuši uzticīgi skatuvei. Antonijas lomu „Skroderdienās” tēlo Alma Saiva. Latvijā viņa bija piedalījusies amatieru izrādēs, bet pēc izceļošanas uz Austrāliju kļūst par ilgdadēju nenogurstošu Sidnejas Latviešu teātra izrāžu dalībnieci. Turpat lielu skaitu lomu notēlo viņas dzīvesbiedrs Teodors Saiva, kurš arī debitēja Ķīles teātra kopā. Savukārt Tomulīšas lomā skatītāji tiekas ar Skaidrīti Videnieci, kas pēc apprecēšanās kļūst par

¹ Trimda. – 1945. – 17. okt.

² Krūmiņš E. Mūsu teātris // Nākotnes Ceļš. – 1946. – 24. aug.

Skaidrīti Pūpēdi un ilgus gadus ziedo Toronto Daugavas Vanagu teātrim Kanādā. Citi Eiženijas Tikmanes vadītās teātra kopas dalībnieki mazāk pazīstami.

Nākamais Tikmanes iestudējums Ķīlē ir Jāņa Akuratera luga „Priečīgais saimnieks”, par ko visai raksturīga atsauksme vietējā laikrakstā: „Pagājušo sestdien Ķīles Latviešu teātris mūs iepriecināja ar Jāņa Akuratera komēdiju „Priečīgais saimnieks”. Šī komēdija, salīdzinot ar iepriekšējām Ķīles Latviešu teātra sniegtām lugām, bija jau nesalīdzināmi labāka.

Režisore Eiženija Tikmane pierādīja, ka arī tie, kam teātra mākslas noslēpumi nav visai labi zināmi, var kaut ko radīt, ja viņi nodoti stingrās rokās. Un šai komēdijā tas bija nomanāms ik uz soļa, gan pie katra atsevišķa artista, gan arī grupu kombinācijās. Pēdējās bija sevišķi skaistas, jo tās atstāja patīkamu vienības iespaidu un neapgrūtināja skatītāju ar haotisku jucekliību, kā tas tik bieži masu skatos notiek. Bet nebija jau gludu vietu vien. Viens otrs aktieris pa reizei aizmirsā, kas viņam jādara, un tad arī notika tādi kuriozi, kā, piemēram, ar Veltu. Kamēr Anete un Vītolīene „mirst” asarās pie Grotāna nāves gultas, tikmēr Velta nevarēja smieklus valdīt, it kā tos viņai mantojumā būtu atstājis pats priečīgais saimnieks, mirušais Grotāns.”³

Režisores veidotais repertuārs ar īpašu oriģinalitāti, protams, neizceļas, nācās iestudēt tās lugas, kuru eksemplāri bija pieejami, un to klāsts nebija plašs. Vietējā laikrakstā par to sacīts: „Teātrim grūtāk iet ar lugu sagādi, jo to trimdā ir maz, un, ja kādu dabū, tad tā ir jāpārraksta un jāpavairo. Šo darbu vienmēr pacietīgi un klusi veic Kārlis Tikmanis, kas ir arī mūzikas daļas un teātra vadītājs.”⁴ Ķīles Latviešu teātrī parādās Lidijas Auzānes „Gleznotājs Otiņš” (1946), vēlreiz Rūdolfa Blaumaņa „Ugunī” (1946), Eduarda Vulfa „Līnis murdā” (1947), Emīla Skujenieka „Robinsons” (1947), Elīnas Zālītes „Bīstamais vecums” (1947). Zīmīgi šī izrāde tika pieteikta laikrakstā: „Ķīles Latviešu teātra režisore

³ Krūmiņš E. Akuratera komēdijas „Priečīgais saimnieks” pirmizrāde // Nākotnes Ceļš. – 1946. – 28. aug.

⁴ Krūmiņš E. Mūsu teātris // Nākotnes Ceļš. – 1946. – 24. aug.

Eiženija Tikmane par tuvākajiem sarīkojumiem izteicās: „Pirmajās Lieldienās esam nolēmuši izrādīt „Bīstamais vecums”, kas jau sen ir iestudēts, bet ko aukstā laika dēļ neapkurinātā zālē nevarēja izrādīt.”⁵

Viens no pēdējiem E. Tikmanes iestudējumiem Ķīlē ir Mārtiņa Zīverta drāma „Kāds, kura nav”. Tās pirmizrāde notiek 1948. gada 9. maijā, pēc tam Ķīles Latviešu teātra darbība apsīkst, taču E. Tikmane vēl 1950. gadā ar amatieriem vēlreiz iestudē Jāņa Akuratera lugu „Pricīgais saimnieks” Eitīnas Daugavas Vanagu teātra kopā. Eitīna, tāpat kā Ķīle, atrodas Šlēsvigas–Holšteinas pašvalstī, un šai nelielajā pilsētā ar astoņpadsmit tūkstošiem iedzīvotāju bija izvēsta itin rosīga latviešu kultūras dzīve, taču teātra kopu pēc 1950. gada saglabāt neizdevās.

Teātra izrādes Gēstahtā

Drīz pēc izceļošanas uz Vāciju īsu brīdi rosīga teātra kopas darbība izvērsās Gēstahtas Saules nometnē, kas atrodas ziemeļos – Šlēsvigas–Holšteinas federālajā zemē, Elbas krastos, apmēram trīsdesmit kilometru no Hamburgas. Tur kara beigās nonāk bijusī Daugavpils teātra aktrise Asja Kalniņa. Drīz pēc ierašanās svešajā malā viņa sāk rosināt Saules nometnes teātra entuziastus un jau 1945. gada 5. jūlijā ar aktieru Rūdolfa Mucenieka un Marianas Zīles atbalstu nodibina dramatisko studiju; vēlāk kopas vadību pārņēma tikai A. Kalniņa. Oktobrī viņa sāk iestudēt pirmo lugu – Rūdolfa Blaumaņa komēdiju „Zagli”. Tās pirmizrāde notiek 8. novembrī nometnes mazajā zālē, kur kopas dalībnieki bijušās vannasistabas telpās izbūvējuši nelielu skatuvi. Blaumaņa „Zagļus” uz šīs skatuves izrāda trīs reizes.

Ar prieku šo izrādi uzņēmuši Saules nometnes iemītnieki, par ko laikraksts „Trimda” vēsta: „*Dramatiskām kopām un studijām apstākļi patlaban ļoti grūti, trūkst lugu, trūkst kaut cik piemērotu*

⁵ Nākotnes Ceļš. – 1947. – 29. marts.

telpu, trūkst arī iespējas pašiem izgatavot dekorācijas, rekvizītus u.c. Tāpēc jo vairāk ar atzinību minamas tās pašdarbības vienības, kas šos grūtumus pratušas pārvarēt. Kā viena no tām minama Saules nometnes dramatiskā kopa aktrises Asjas Kalniņas vadībā, kas pagājušā nedēļā sniedza plašajai nometnes saimei cītīgi un rūpīgi iestudēto pazīstamo R. Blaumaņa komēdiju „Zaļi”. Gluži primitīvos apstākļos iekārtota tīri ērta skatuve, kuru nodomāts vēl paplašināt. Tēlotāji – pašu māju ļaudis – sākumā jutās vēl mazliet nedroši, tomēr spēles gaitā drīz vien iedzīvojās. [...] Skatītāji izrādi uzņēma ļoti atsaucīgi, kas pierāda, cik ļoti teātra izrāžu patlaban trūkst. Jācer, ka rosīgā kopas darbība neapsīks un saulieši tuvākā nākotnē skatīs vēl dažu labu izrādi.”¹

Tā paša gada Ziemassvētkos Gēstahtas dramatiskā kopa sniedz Rūdolfa Blaumaņa lugas „Skroderdienas Silmačos” izrādi. Asja Kalniņa tajā tēlo Antoniju. Laikrakstā „Apskats” par viņu sacīts: „No šīs lugas nemirstīgajiem tēliem, kas „Skroderdienās” raud, smēj un dzied, izturētāko spēli sniedza Silmaču saimniece (A. Kalniņa), tā attaisnodama savu profesionālās aktrises skatuvisko rutīnu.”² Pārējie izrādes dalībnieki ir amatieri, taču vairāki no viņiem trimdā kļūst par redzamiem gara darbiniekiem: piemēram, Pindacišas lomu tēlo Austra Rudzīte, kas vēlāk ilgus gadus bija Minsteres Latviešu centra bibliotēkas un arhīva pārzinātāja, bet Pičuka lomā bija vēlākais valodnieks un literāts Valdis Zeps.

Recenzijā par „Skroderdienu” izrādi pavīd arī teātra entuziastu darbības reālā aina: „Visumā jāatzīst, kaut gan izrādei trūka muzikālā pavadījuma, Saules dramatiskā kopa ar „Skroderdienu” iestudēšanu veikusi nopietnu un sekmīgu darbu. To apliecina ne tikai režisores – aktrises Asjas Kalniņas veikums, bet arī O. Bisenieka no trūcīgiem materiāliem darinātās dekorācijas, kas saistīja skatītāju uzmanību ar ārskatu perspektīves telpiskumu.”³

1946. gada 26. aprīlī Gēstahtā notiek Raiņa lugas „Pūt, vējiņi!” izrāde, ko arī iestudē Asja Kalniņa un pati tēlo Mātes lomu.

¹ Saules nometnei savs teātris // Trimda. – 1945. – 14. nov.

² *Elguts A.* Saules dramatiskai kopai jau trešais iestudējums // Apskats. – 1946. – 29. marts.

³ Turpat.

„Bargo pamāti, savu īsto meitu aizstāvi, sniedza pati režisore A. Kalniņa. Sevišķi iespaidīgi izcēlās pamātes lāsts 4. cēliena beigās, izīmējot lūzumu Baibas dvēselē.”⁴

Šajā iestudējumā viens no debitantiem ir Vilnis Brastiņš Gatiņa lomā, kas vēlāk pēc izceļošanas uz aizjūras zemēm darbojies Kanādā – Toronto teātra ansamblī. Par viņa tēloto Gatiņu laikrakstā „Apskats” lasām: *„Gatiņa tēls (V. Brastiņš), kura izteiksmīga parādīšana radījusi grūtības arī profesionāliem aktieriem, nevarēja izcelties, pārāk savārdzis un nevarīgs, ja to rādīja fiziski spēcīgs tēlotājs.”⁵*

Tajā pašā gadā Asja Kalniņa pāriet uz Špakenbergas nometni, kas atrodas kādā no Hamburgas piepilsētām. Tur 31. augustā notiek viņas iestudētās Annas Brigaderes lugas „Pie latviešu miljonāra” pirmizrāde, kurā darbojas arī amatieri. Par sasniegto un iestudējuma kļūmēm, kas raksturīgas amatieru kopu izrādēm, savu spriedumu devis rakstnieks Emīls Skujenieks: *„Jaundibinātā Špakenbergas dramatiskā kopa (bij. Saules nometnes dramatiskās kopas vad. aktrises Asjas Kalniņas vadībā) pirmo reizi stājās publikas priekšā ar Annas Brigaderes komēdiju „Pie latviešu miljonāra”. Tas tad arī šim sektoram būtu ceturtais jauniestudējums gada laikā. Ne vien režisore, bet arī labs skaits kopas dalībnieku, bijušie un pašreizējie saulieši, tā ka skatītāji atkal dabūja redzēt vienu otru paziņu no agrākajām izrādēm. [..]*

Iestudējot daudz un cītīgi strādāts – tas nav noliedzams. Tomēr panākumi ne visur atbilst ieguldītajam darbam. Vispirms jau lomu sadale varēja būt mazliet citāda. Pirmajā iestudējumā tas saprotams, jo tēlotāji lielāko tiesu vēl sveši. Nepieļaujama pārliecīga tipu šaržēšana, kas vietumis jau sniedzas līdz lētai izdabāšanai publikai (Vībotnene). Autore pati ar atjautīgām replikām un komiskām situācijām sniedz daudz veselīga humora. Šīs vietas diemžēl bieži pagāja skatītājam garām nepamanītas, daudzkārt nebija režijas izmantotas, un lielākos smieklus sacēla tieši nevajadzīgie

⁴ Elguts A. „Pūt, vējiņi!” – Saules dramatiskās kopas iestudējums // Apskats. – 1946. – 1. maijs.

⁵ Turpat.

pārpratumi. Šai ziņā daudz kas novēršams jau turpmākajās izrādēs, un, cerams, centīgā režisore to arī darīs.”⁶

Tad Asja Kalniņa saņem uzaicinājumu pāriet uz Lībeku un iesaistīties Lībekas teātra darbā. Režisore aicinājumam atsaucas un kopš 1946. gada rudens sezonas darbojas Lībekā. Gēstahtas un Špakenbergas teātru rosība apsīkst.

Elmshornas nometnes Latviešu teātris un Grēvenes dramatiskā kopa

Vācijas ziemeļu daļā – Šlēsvigas–Holšteinas pavalstī Elmshornas pilsētā, kurā bija 43 tūkstoši iedzīvotāju, atradās arī latviešu bēgļu nometnes, kas bija izvietotas dažādās barakās, taču te, kaut arī īsu brīdi, rosījās Latviešu teātra ansamblis. Elmshornā 1946. gadā nākas uzturēties režisoram, bijušajam Dailes teātra direktoram Pēterim Ozolam, un, nometnē nonācis, viņš, protams, ķeras pie teātra organizēšanas un lugu iestudēšanas. Elmshornas nometnē dzīvoja tikai kādi 400 latviešu, taču tas Ozolam netraucē iestudēt divas Rūdolfā Blaumaņa lugas: „No saldenās pudeles” (1946) un „Ļaunais gars” (1946). „Ļaunajā garā” režisors pats tēlo Ābramu, taču izrādē piedalās toreiz gluži jauns puisis, vēlākais rakstnieks un literatūrzinātnieks, teātra kritiķes Paulas Jēgeres-Freimanes dēls Dzintars Freimanis, viņš Blaumaņa lugā tēloja Andrievu. Bez tam viņš „Ļaunā gara” izrādei bija sacerējis īpašu prologu, ko pats arī nolasīja:

*Tur rāmais Juris, Jāņu māte labā,
Kas krietnus tikumus un pieticību glabā.
Bet lepnā saimniece – jā, tai prāts
Ar naudu pēkšņi tā tiek mulsināts,
Ka turpmāk vecā goda nepietiek,
Ka brālīm iemīļoto pamest liek.*

⁶ *Skujenieks E.* Pie latviešu miljonāra // *Apskats.* – 1946. – 13. aug.

*Un atgūstas un īsto jēgu rod
Tik tad, kad mantrausi redz trakojojot,
Tad izgaist atkal naudas burvju vara
Un māja atraisās no ļaunā gara.¹*

Par Ozola iestudēto izrādi recenzents laikrakstā „Apskats” rakstīja: „Šoreiz cilvēku pārmērīgo cenšanos pēc mantas rādīja Elmshornas dramatiskās kopas dalībnieki. Viņi pazīstamā režisora Pētera Ozola vadībā bija inscenējumam ziedojuši 30 mēģinājumus, lai sniegtu skatītājiem kaut daļu no to ļaužu raksturu atveidiem, kurus Blaumanis reiz radījis, lai cilvēki mācītos pāri naudas elkam saprast mīlestības un satiecības valdzinošo spēku. [...] Paša režisora (P. Ozola) Ābrams bija žīds kustībās, mīmikā un žargonā, kāds Blaumaņa lugās iezīmēts arvien ar visām pauninieka izdarībām un niķiem”.²

Šajā recenzijā ir arī kāda piezīme, kas raksturo tālaika drāmas situāciju: „Režisors P. Ozols kopā ar tautisko deju iestudētāju E. Brunu bija centušies parādīt latviskas ainas ļaužu skatos. Jāatzīst, ka tas viņiem arī izdevies. [...] Ja elmshorniešu iestudējumā neredzējām īsti latviskas dekorācijas, tad vainīgs materiālo līdzekļu trūkums, ar kuru cīnās un cīnīsies dramatiskās kopas visā trimdas laikā.”³

No Elmshornas Pēteris Ozols pārceļas uz Grēveni, kur darbu sākusi dramatiskā kopa Lilijas Jaunsudrabiņas vadībā. Grēvene ir ciemats, kas atrodas piecpadsmit kilometru attālumā no Minsteres. Arī Grēvenē iekārtota bēgļu nometne, un tā kļūst par vienu no latviešu centriem: „Grēvenē pie Minsteres angļu zonā pārceltas Oberkaseles, Zoltas, Halles nometnes. Sakarā ar poļu tālāku repatriēšanos paredzams, ka uz Grēveni pārcelsies arī citas, sīkākās nometnes.”⁴

Grēvenē sadzīves apstākļi bija nedaudz labāki nekā citās nometnēs, jo bēgļi varēja dzīvot atsevišķos dzīvokļos. Te uzturējās

¹ V. A. Elg. Latviskuma gars Elmshornā // Apskats. – 1946. – 13. apr.

² Turpat.

³ Turpat.

⁴ Dienas Ziņas. – 1946. – 23. aug.

mūsu rakstniecības meistars Jānis Jaunsudrabiņš, un Grēvenē viņa vadībā darbojās arī literātu pulciņš. Jaunsudrabiņa meita Lilija bija mācījusies Latvju Dramatiskajosursos un tēlojusi lielu skaitu lomu Liepājas teātrī. Tā kā viņa bija precējusies ar vācu tautības literātu Vili Štepleru, kopš 1939. gada Jaunsudrabiņa dzīvoja Vācijā. Viņai bija laba profesionāla izglītība, un piedevām viņa pazina Vācijas apstākļus un vidi.

Lilija Jaunsudrabiņa Grēvenē sapulcē teātri spēlēt gribošus cilvēkus un 1946. gadā iestudē sava tēva lugu „Invalids un Ralla”. Tās izrāde notiek 15. decembrī un veltīta viņa literārās darbības piecdesmit gadu jubilejai. Režisorei izdodas iestudējumā iesaistīt dažus vairāk vai mazāk ar teātri saistītus cilvēkus: Invalidu šai izrādē tēlo Fēlikss Lintiņš, kas bija darbojies amatieru teātros un vēlākos gados strādāja par režisoru, Ripas lomā bija Dailes teātra kādreizējais čellists Jānis Ādamsons, kas vēlāk pārgāja uz Fišbahas Latviešu teātri, bet Iezārkotāju tēloja Dzintars Pūpēdis, kas skatuves gaitas bija sācis Rīgā Tautas teātra studijā. L. Jaunsudrabiņa vēl iestudējusi Rūdolfā Blaumaņa viencēlienu „Pēc pirmā mītiņa” un „Sestdienas vakars” (1946), taču darbošanos režijas laikā pārtrauc. Fēlikss Lintiņš 1946. gadā iestudē Rūdolfā Blaumaņa komēdiju „No saldenās pudeles”, bet 1947. gada sākumā – Eduarda Vulfa četrcēlienu lugu „Svētki Skangalē”, ko izrāda Grēvenē, pēc tam dodas arī viesizrāžu braucienos. Pēc kāda brauciena laikrakstā „Tēvzeme” parādās atsauksme: „*Orbekā sestdien, 12. apr., grēvenieši viesojās ar 2 viencēliena komēdijām: „Līnis murdā” un „Pēc pirmā mītiņa”, bet svētdien, 13. apr., ar četrcēlienu lugu „Svētki Skangalē”. Lai gan Grēvenes teātra trupā nav profesionālu aktieru, vairāki tēlotāji tomēr godam pelnījuši tiesības saukties par labiem aktieriem. Herta Siliete, Velta Lintiņa, Žanis Neimanis ir tēlotāji, kuriem katrs dramatisks rakstnieks var droši uzticēt savu darbu tēlu iedzīvināšanu. Grēvenieši var lepoties ar savu režisoru Fēlikšu Lintiņu un dekoratoru Valdi Vari.*”⁵

Taču tad šī ansambļa izrādes apsīkst, līdz 1947. gadā Grēvenes nometnes dramatiskās kopas vadību pārņem Pēteris Ozols,

⁵ Tēvzeme. – 1947. – 26. apr.

izveidodams šo amatieru ansambli par gluži respektējamu pašdarbības teātra vienību. 1947. gada 26. decembrī notiek Ozola iestudētās pirmās lugas pirmizrāde – Rūdolfā Blaumaņa „Trīnes grēki”, un vietējais laikraksts „Grēvenes Ziņas” to vērtē kā ievērojamu notikumu – skatītāju zāle bijusi pārpilna. 1948. gadā vietējā laikrakstā publicēts atzinums, ka kopa „... izveidojusies par mākslinieciski pieņemamu un pieklājīgu teātra ansambli”⁶. Tā paša gada nogalē atrodama ziņa, ka 1948. gadā Grēvenē sniegta astoņpadsmit izrādes.

Repertuāra izvēlē Grēvenes dramatiskā kopa ar īpašu oriģinalitāti neizceļas, iestudē apmēram tos pašus darbus, ko citos ansambļos, un pirmām kārtām tas ir Blaumanis: bez „Trīnes grēkiem” Ozols Grēvenē vēl iestudē bēdu lugu „Pazudušais dēls” un bēgļu nometņu laikā īpaši populārās „Skroderdienas Silmāčos”, šīs lugas iestudējums Grēvenē nozīmīgs ar to, ka tajā piedalās divi vēlāk ievērojami kultūras darbinieki: Aleksi tēlo literatūrzinātnieks Valters Nollendorfs, bet Kārlēnu – arhitekts Sigurds Grava.

Pa reizei Grēvenē iegriezās kāds no lielajiem – Eslingenas vai Mērbekas teātriem, un visai raksturīgu liecību par to, ko bēgļu ikdienā nozīmēja īsta profesionāla teātra izrāde, sniedz Austras Ozolas-Mēteres raksts biļetenā „Grēvenes Ziņas”: „Piedzīvot kādu Mērbekas teātra izrādi nozīmē – divkārt nokļūt noslēpumainas burvības varā, ieejot telpā, kurā jānotiek izrādei, redzot iebūvēto skatuvi, tumši krokota aizkara aizsegta, neviļus pārņem sajūta, ka pēkšņi neredzama roka mūs aizcēlusi atpakaļ dzimtenē, bet, priekškarā atveroties, izrādes norise tādā mērā pakļauj savam valdzinātāja strāvojumam, ka, priekškarā aizveroties, mēs mostamies kā no skaista sapņa. [...]”

Mērbekas teātra mākslinieciskais līmenis līdzīgs tam, pie kāda bijām pieraduši Latvijā, tādēļ vēlēšanās redzēt to ir tikpat neatlaidīga kā ilgās tikt atpakaļ – mājās.”⁷

Grēvenē dzīvoja Jānis Jaunsudrabiņš, un bez „Invalida un Rallas” dramatiskā kopa iestudēja arī viņa lugu „Jo plīks, jo traks”

⁶ Grēvenes Ziņas. – 1948. – 10. maijs.

⁷ Turpat.

(1948), bet, tā kā Pētera Ozola dzīvesbiedre bija Austrā Mētere-Ozola, Grēvenē parādās trimdas apstākļos ne tik bieži spēlētā viņas komēdija „Čiko” (1948). Vadošās lomas šais izrādēs tēloja pats Ozols, jo plašas iespējas tēlotāju izvēlē nebija, un situācija īpaši saasinājās 1948. gada beigās, kad arī Grēveni sasniedza izceļošanas vilnis. Vietējā avīzē 23. decembra numurā lasām: *„Darbu nelabvēlīgi ietekmē biežās tēlotāju maiņas, jo uz aizjūras zemēm aizbraukušo dalībnieku vietā režisoram pastāvīgi jāmeklē jauni spēki – aizvietotāji.”*⁸ Drīz pēc „Čiko” izrādes no Grēvenes kopas atvadās trupas dalībnieks Elmārs Kauliņš: *„Tā bija viņa labākā un šoreiz arī pēdējā loma. Ar Kauliņa aizbraukšanu uz Austrāliju kopai atkal radies sāpīgs, grūti aizpildāms robs.”*⁹

Darbs kļūst aizvien grūtāks. Uz 1949. gada Lieldienām Ozols gan vēl piedāvā plašu iestudējumu – notiek „Pazudušā dēla” pirmizrāde, kurā režisors tēlo Roplaina lomu, taču vasarā, Jāņiem tuvojoties, dramatiskā kopa spēj iestudēt vairs tikai viencēlienus. Ozola režijā 16. jūnijā notiek viencēlienu – Rūdolfa Blaumaņa „Zelta kupris”, Mārtiņa Zīverta „Riebeklis” un Eduarda Vulfa „Līnis murdā” – izrāde.

Vairums Grēvenes nometnes iedzīvotāju pārceļas uz citām zemēm un citām Vācijas pilsētām. Latviešu bēgļu nometni 1950. gadā likvidē, bet tur vēl esošos iemītniekus pārceļ uz Augustdorfu.

Mazākās profesionālu aktieru vadītās teātra kopas

Bēgļu nometņu laikā Vācijā teātra izrādes profesionālu aktieru vadībā tika sarīkotas arī mazākās nometnēs, un raksturīgs piemērs ir **Giftenes latviešu nometnes literāri dramatiskā kopa**. Giftene bija viena no četrām bēgļu nometnēm Lejassaksijas pilsētā Hannoverē. Giftenē bēgļu sadzīves apstākļi bija visai nepievilcīgi –

⁸ Grēvenes Ziņas. – 1948. – 23. dec.

⁹ Turpat. – 1949. – 22. janv.

dzīvot nācās kādreizējās kūtīs un šķūņos,¹ un nometnē uzturējās tikai kādi 800 latviešu bēgļi. Arī šajā nometnē īsu brīdi notiek teātra izrādes, ko iestudē Dailes teātra aktieris Vilberts Štāls. Viņa pamatdarba vieta Vācijā bija Mērbekas teātris, taču 1946./1947. gada sezonā viņš Giftenē iestudē divas Rūdolfā Blaumaņa lugas: 1946. gada 19. oktobrī notiek komēdijas „Zagli” pirmizrāde un 1947. gada 7. maijā – „Trīnes grēku” pirmizrāde. Protams, ka visi izrāžu dalībnieki bija amatieri, un pēc vienas sezonas teātra spēlēšana Giftenē aprimst.

Bavārijā nelielā, bet senā pilsētā Ingolštātē, kas atrodas gleznainā vietā Donavas krastā, pajumti bēgļu gados bija atradis zināms skaits mūsu tautiešu. Uzsākt teātra spēlēšanu viņiem palīdzēja aktieris Jānis Neimanis, kura pastāvīgā dzīvesvieta bija Eslingena; 1946. gadā **Ingolštates dramatiskajā kopā** viņš iestudēja Rūdolfā Blaumaņa drāmu „Ugunī”, pirmizrāde notika 6. jūlijā. Laikraksts „Tēvzeme” par to sniedza īsu atsaukumi: *„Pirms pāris mēnešiem Ingolštates latv. nometnes teātra entuziasti sāka darbu, par kuru veikšanu lielākā tiesa nometnes tautieši tikai smīnēja, un arī pašiem aktieriem dažreiz radās šaubas, vai godam spēs tikt galā ar pasākto. Tas bija Rūdolfā Blaumaņa lugas „Ugunī” iestudējums, kas ir sevišķi ciets rieksts diletantiem, no kuriem dažs tikai pirmo reizi kāpj uz skatuves. Par spīti smīnētājiem un mūžīgi neticīgajiem pasāktais tomēr sekmējās, un jūlija sākumā vācu teātrī notika „Ugunī” izrāde, kas guva pašu tautiešu neliekuļotu atsaucību. Par to vislielākā pateicība Eslingenas Latviešu teātra aktierim Jānim Neimanim, kas, vairākkārt mērodams garo ceļu no Eslingenas līdz Ingolštatei, ar apbrīnojamu pacietību un izturību bija uzvedis jaunus tēlotājus uz ceļa.”*²

Tās dalībnieki ir pašdarbnieki, viņu vidū izceļas Teodors Grasis, kas tēlo Edgaru un iemanto skatītāju simpātijas. T. Grasis Latvijā bija beidzis Jelgavas Skolotāju institūtu, strādājis par skolotāju dažādās Latvijas vietās, arī Rudbāržos, kur piedzimst viņa dēls Austris. Ingolštātē uzsāktās teātra gaitas T. Grasis nepārtrauc, tajā pašā 1946. gadā viņš tur iestudē Rūdolfā Blaumaņa komēdiju „Zagli”, vēlāk darbojas Minhenes Ludvigsfeldes nometnes teātrī un sacer arī vairākas lugas.

¹ Veigners I. Latvieši ārzemēs. – R., 1993. – 164. lpp.

² B. Arv. „Ugunī” Ingolštātē // Tēvzeme. – 1946. – 10. jūl.

Ingolštate ir viena no tām Vācijas pilsētām, kur teātra spēlēšana uzplaiksnī arī vēl piecdesmitajos gados, kad latviešu izceļošanas vilnis no Vācijas bija jau noplacis.

Vācijas vidienē Kaseles pilsētā pastāv divas bēgļu nometnes – **Betenhauzenē** un **Matenbergā**, un te 1946. gadā bijusī Dailes teātra aktrise Elza Gintere iestudē Rūdolfā Blaumaņa komēdiju „Zagli”; pirmizrāde notiek 11. jūnijā, un režisore šai izrādē tēlo Ilzes lomu. Drīz pēc tam E. Gintere iesaistās Eslingenas Latviešu teātrī.

Vairākās Bavārijā iekārtotās nometnēs teātra izrādes iestudē Nikolajs Šubiņš. Profesionālas sagatavotības teātra nozarē viņam nebija, taču viņu spārvoja īsta aizrautība, un, kurā Bavārijas nometnē Šubiņš nokļuva, tur vāca kopā teātra mīļotājus un iestudēja izrādes. Vispirms tā ir **Švarhofenes nometne**, kur 1946. gadā viņš iestudē Rūdolfā Blaumaņa lugu „No saldenās pudeles”, tad **Neinburgas nometne**, kas atrodas nelielā kalnu ciematā Austrijas pierobežā. N. Šubiņš 1946. gadā tur iestudē Evelīnas Grāmatnieces lugu „Jaunsaimnieka līgava” (pirmizrāde 14. jūnijā) un Jāņa Lejiņa komēdiju „Nebrauc tik dikti”. N. Šubiņa sapulcētie teātra spēlētāji ir amatieri, toties viņam ir teicams sabiedrotais – pieredzējušais scenogrāfs Ardis Vinklers. Viņi abi pēc tam pāriet uz **Nirnbergas Valkas nometni** un sekmīgi tur darbojas: Šubiņš vada režiju, Vinklers veido dekoratīvo ietērpu. Kopdarbā rodas vairāki iestudējumi: Jāņa Lejiņa „Nebrauc tik dikti” (1947), Lidijas Auzānes „Gleznotājs Otiņš” (1948), Rūdolfā Blaumaņa „No saldenās pudeles” (1948). Pēc izceļošanas uz ASV Nikolajs Šubiņš iestudējis lielu skaitu lugu *Grandrepidsas* latviešu teātra kopā.

Nelielā ostas pilsētā **Rendsburgā** pie Baltijas jūras 1946. gadā divas izrādes iestudē bijušais Jelgavas teātra aktieris Elmārs Upermanis – tā ir Lidijas Auzānes komēdija „Gleznotājs Otiņš” un Rūdolfā Blaumaņa komēdija „No saldenās pudeles”.

Viens no latviešu kultūras dzīves centriem bija **Oldenburga** – pilsēta, kas atrodas Vācijas ziemeļrietumos Lejassaksijas pavalstī. Oldenburgā Otrā pasaules kara nogalē saplūda ap seši tūkstoši latviešu bēgļu, taču tie tika sadalīti pa septiņām nometnēm, no kurām plašākā bija Tērvetes nometne, un tur divus gadus rosījās

arī teātra kopa, tikai tās nosaukums variējas: tā minēta gan kā **Tērvetes nometnes dramatiskais ansamblis**, gan Tērvetes skatuves mākslas ansamblis; to vadīja Boriss Zvaigzne, ansambļa pamatsastāvā bija amatieri, toties gandrīz katrā iestudējumā piedalījās aktieris Voldemārs Pukats, kurš jau kopš 1937. gada Nacionālajā teātrī bija tēlojis zēnu lomas. Tērvetes nometnes izrādēs viņš veidoja dažādus raksturus, bija Tautkārņis Rūdolfā Blaumaņa viencēlienā „Pēc pirmā mītiņa” (1946), Pēteris Emīla Skujenieka lugā „Dirigents” (1947), Miķelis Jāņa Lejiņa komēdijā „Nebrauc tik dikti” (1947). Pēc izceļošanas uz Kanādu Pukats kļuva par Toronto Latviešu teātra režisoru. Tērvetes dramatiskās kopas izrādēs iezīmējas vēl divas personības: Rūdolfā Blaumaņa komēdijas „Zaļi” (1946) izrādē Ješkas lomu tēloja kādreizējais Dailes teātra aktieris Fredis Kaufmanis, bet drāmas „Indrāni” iestudējumam dekorācijas darināja gleznotājs Reinis Zusters, kas pēc izceļošanas darbojās Austrālijā. Kā liecina tikko pieminētie lugu nosaukumi, repertuāra izvēlē Tērvetes kopa ne ar ko nav atšķīrusies no citiem ansambļiem.

Teātra spēlēšana Tērvetes nometnē pastāvēja līdz 1947. gada vasarai: Pukats tad pārcēlās uz dzīvi Anglijā, Zvaigzne mainīja dzīvesvietu un turpmāk uzturējās Zengvardenē, kur arī pastāvēja neliela latviešu kolonija; tur režisoram atkal izdevās sapulcēt teātra spēlētāju pulciņu, un 1949. gadā vairākas izrādes sniedza **Zengvardenes dramatiskais ansamblis**. Zvaigzne te atkal iestudē Emīla Skujenieka lugu „Dirigents”, kā arī Voldemāra Richtera lugu „Nebēdnieki” un Mārtiņa Zīverta drāmu „Tīrelpurvs”, kurā pats tēlo Granta lomu. Par scenogrāfu Zvaigznes izdodas piesaistīt pieredzējušo meistarību Ēvaldu Dajevski.

Īsu brīdi Lejassaksijas pavalstī darbojas **Vatenštetes nometnes dramatiskā kopa**, ko vada režisors Ernests Jurševskis. Vatenštetes nometne atradās Zalgiteres pilsētā. Vatenštetes nometnes iemītnieku skaits palielinājās 1946. gadā, kad tur no Ēdelhemas nometnes ieradās atbrīvotie leģionāri, apmēram divi simti. 1947. gadā Jurševskim izdodas šai nelielajā bēgļu kolonijā iestudēt Rūdolfā Blaumaņa lugu „Ļaunais gars”, pats viņš tēlo Mantrauša lomu. Tālākie ceļi Jurševski aizved uz Kanādu, kur viņš iestudē samērā daudz lugu Toronto teātra kopās.

Lejassaksijā – Vācijas vidienē – bija izveidota latviešu bēgļu nometne nelielajā **Altgargē**, tur teātra spēlēšanu organizē bijusī Jelgavas teātra aktrise Milija Einberga-Valtere. Viņa Altgarges nometnes teātra kopā 1945. gadā iestudē Eduarda Vulfa komēdiju „Svētki Skangalē”, Bumbiera lomu tajā tēlo Mārtiņš Siliņš. Viņš Latvijā aktīvi bija darbojies pašdarbības kopās un iestudējis vairākas izrādes Carnikavas Labdarības biedrības sarīkojumos. Altgargē Siliņš aktīvi piedalās teātra kopas organizēšanā, turklāt teātra spēlēšanā iesaistot arī savu dzīvesbiedri Elzu Siliņu un dēlu, nākamo dramatiķi Uldi Siliņu.

1946. gadā M. Einberga-Valtere Altgarges kopā iestudē Rūdolfa Blaumaņa lugu „Skroderdienas Silmačos”, tās pirmizrāde notiek 29. septembrī, par dekorācijām rūpējas Juris Soikāns. Tēlotāju vairums ir amatieri, taču izrādē piedalās arī Mārtiņš Siliņš, tēlodams Dūdaru, bet Elza Siliņa ir Antonijas lomā.

Diemžēl 1946. gadā režisori M. Einbergu aicina iesaistīties Lībekas Latviešu teātra darbā, un, paklausīdama režisora Pētera Elsiņa ierosinājumam, viņa pārceļas uz Lībeku. Altgarges nometnes teātra kopas vadību uzņemas Mārtiņš Siliņš. Viņš 1947. gadā iestudē Elīnas Zālītes lugu „Vecais pilskungs”, tās pirmizrāde notiek 5. jūlijā. Taču teātra spēlēšana Altgargē ar to arī izbeidzas.

Amatieru teātru kopas Vācijā un teātrinieku kopējās problēmas

Līdzās lielajiem profesionālajiem teātriem un pusprofesionālajām kopām, kur izrādes iestudēja skatuves izglītību baudījuši aktieri vai režisori, pēckara gados Vācijā darbojās liels skaits pašdarbības ansambļu jeb kopu. Tiesa gan, tās saucās dažādi un nereti sevi dēvēja arī par teātriem, tā, piemēram, bija Hilligsfeldes dramatiskā kopa un Altetingas dramatiskā kopa, bet – Eihštetes latviešu nometnes teātris, Erlangenē Latviešu teātris. Šo teātra kopu bija visai daudz, un precīzu skaitu nosaukt ir grūti, jo tās nereti mainīja nosaukumus: teātra

spēlētāji tai pašā pilsētā pārgāja no vienas nometnes uz citu vai arī mainījās kopas vadība. Nešķirojot pa grupām profesionālos un amatieru teātrus, Vācijā, pēc profesora Edgara Dunsdorfa pētījumiem, darbojās 91 teātra kopa¹. Pēc mana atzinuma, šo kopu bija vēl vairāk, tās pārsniedz simtu, un kopā sanāk ap 120 vienību. Te jāpiebilst: dažas teātra kopas Vācijā uzsāka darbu piecdesmitajos un sešdesmitajos gados, kad teātra spēlēšanas rosme sakarā ar latviešu masveida izceļošanu bija gandrīz pilnīgi noplākusi. Latviešu bēgļu nometnes bija izvietotas pa visu Vāciju. Teātra spēlēšana bija garīga nepieciešamība, bet reizē arī tāda kā goda lieta: kaimiņu pilsētiņā vai ciemā latvieši nāk kopā un spēlē teātri, pat aizbrauc viesoties uz kādu dorfu (ciematu), kālab lai mēs būtu sliktāki? Un laikrakstos virknējās ziņojumi par to, ka darbu sākušas jaunas teātra kopas: „*Rosīgā darbā gan jauniem iesācējiem, gan daudz maz pieredzējušiem spēlētājiem piedaloties, Visbādenē nodibinājusies teātra kopa, kas pagājušā nedēļā debitēja divās E. Zālītes „Bīstamā vecuma” izrādēs.*”²

Cita nometne – cita ziņa: „*Altetingas latv. dramatiskā kopa 15. jūnijā Neietingā atklāja savu darbību. Rakstniece Elga Kore-Krūmiņa referēja par Rūdolfu Blaumani. Sekoja izrāde – Blauņa „Sestdienas vakars” J. Krūmiņa vadībā. Izrāde ritēja raiti, publika to uzņēma ar lielu atzinību.*”³

Vēl kāda ziņa: „*Brininghauzenes nometnes dramatiskā kopa pēdējā laikā parādījusi atzīstamu rosību. Pērņziem un šoziem sagatavotas vairākas izrādes, no kurām sevišķi izceļas Blauņa „Skroderdienas” un Brigaderes „Raudupiete”. Kopas vadītāja Paulīne Brekte darbojusies Zemnieku drāmas teātrī.*”⁴ Taču Brininghauzenes nometne pēc kāda laika likvidējās un dramatiskā kopa atrada pajumti Štekenes nometnes barakā.

Vēl kāda ziņa laikrakstā: „*Beidzot teātri spēlē arī Fuldā. Kamēr citās nometnēs tiku tikām izspēlējušies teātri gan paši, gan izskatījušies viesizrādes, ko sniedz mūsu mākslinieki, Fuldā latvieši šai ziņā visu laiku bija pabērnī. Nu nelaimīgais telpu jautājums*

¹ Dunsdorfs E. Trimdas teātri // Arhīvs, XIX. – Melburna, 1979. – 195.–200. lpp.

² Tēvzeme. – 1946. – 3. febr.

³ Turpat. – 29. jūn.

⁴ Nedēļas Apskats. – 1947. – 23. maijs.

atrisināts un nodibinātā dramatiskā kopa K. Ulmanes režijā sniegusi jau 2 izrādes – K. Miķelsones 3 cēlienu skatu lugu „Slinkā sieva” un R. Blaumaņa viencēlienus „Pēc pirmā mītiņa” un „Zelta kupris”. Ar abām izrādēm kā pašdarbības kopas sniegtiem var apmierināties.”⁵

Taču tik gludi ar teātra spēlēšanu Fuldā nav gājis; drīz tā atkal pierimusi, un gada beigās parādās ziņa: „Pēc ilgāka pārtraukuma Fuldā latv. nometnes dramatiskā kopa atsāka darbību, šoreiz ar jaunu režisoru Oļģertu Parņicki no Mērbekas Latv. teātra. V. Richtera komēdija „Nebēdnieki” gan mākslas ziņā neizrāda nekādu īpatnību, bet režisora darbs un panākumi bija jau redzami.”⁶

Neparasti gaitas iesāk Grosenbrodes teātris: „Kad martā bij. atvaļinātiem karavīriem nodibinājās Grosenbrodes nometne un tajā sāka attīstīties kulturālā dzīve, viena no pirmām nodibinājās dramatiskā kopa, vēlāk pārdēvēta par Grosenbrodes teātri, kas 20. jūlijā deva otro pirmizrādi – R. Blaumaņa „No saldenās pudeles”. Šī izrāde skaidri liecina, ka teātris manāmi progresējis. Atsevišķo aktieru sniegtie tēli labi apmierināja, atskaitot dažus sīkumus. Spēle ritēja gludi, saliedēti, uzsvērtiem kāpinājumiem, kas ir neapstrīdami režisora Aug. Vanaga pūliņu augļi. [...] Jaukas dekorācijas darinājis Egils Kalme.”⁷

Rudens pusē – 30. oktobrī teātris izrādīja Egila Kalmes jauno lugu „Tikšanās”. Par izrādi laikraksts „Tēvzeme” sniedza šādu vērtējumu: „Pievērsoties pašam inscenējumam, jāliecina: strādāts daudz un ar sekmēm. Režisors Kārlis Vanags panācis ar maz izņēmumiem labi saliedētu spēli, pats tēlodams bij. kara biedri Luci. Titullomā Jānis Luberts (Silājs) un Ansis Zemgailis (Trusis) dzīvām, apvaldītām kustībām, bet smagākās situācijās tomēr pietrūkstot iejūtai. [...] Jaunas dekorācijas darinājis pats autors. Tuvākā laikā „Tikšanos” paredzēts izrādīt arī kaimiņu nometnēs.”⁸

Grosenbrodē izrādīta arī Egila Kalmes otra luga „Ielas muzikants” (1946).

⁵ -r.š. Beidzot spēlē arī Fuldā // Tēvzeme. – 1947. – 10. maijs

⁶ Tēvzeme. – 1947. – 24. dec.

⁷ Turpat. – 1946. – 7. aug.

⁸ Sudrabiņš J. Kultūras dzīve nometnē // Tēvzeme. – 1946. – 23. nov.

Nometnes mainījās, dramatiskām kopām nācās meklēt citu darbības vietu, un bieži tās pārstāja strādāt: „*Kā bēdīgs notikums jāatzīmē bij. Firtes drām. sekcijas likvidēšanās biedru pasivitātes dēļ.*”⁹

Izrāžu iestudēšanu šajos pulciņos uzņēmās entuziasti no nometņu iedzīvotāju vidus. Savdabīgs ir stāsts par Ventas nometnes drāmas kopas izveidošanos Dīpenavā Hannoveres apkaimē: „*Patālu no lielajiem satiksmes ceļiem, klusajās un ne visai izskatīgās Ninburgas apriņķa sādžās – Esernā un Dīpenavā (Hannoveres apg.) bijušā meiteņu darba dienesta blokēkā un apkārtējās mājās dzīvo 309 tautieši. Pirmie latvieši te ieradušies 1944. g. februārī strādāt netālajā kūdras fabrikā: inž. P. Ozoliņš, A. Priedītis u.c. Pagājušā gada jūnija vidū, nākot no Berlīnes tuvumā esošiem rūpniecības uzņēmumiem, te ieradās pēc garām un sarežģītām ceļa gaitām lielāka latviešu grupa. Radās nodoms dibināt latv. nometni. Sākumā bija daudz grūtību ar telpām, uzturu u.c. Ar pagājušā gada 6. aug. te atrodas Ventas nometne. [...] Sab. kulturālā laukā sākumā, pastāvot piemērotu telpu trūkumam un mazā tautiešu skaita dēļ rosība nebija liela. Iegūstot telpas, notikuši vairāki plašāki sarīkojumi. [...] Darbojas tautisko deju kopa V. Ruģeles vadībā, jauktais koris, diriģents J. Zibers; dramatisko sekciju vada P. Ozoliņš. Noticis Rūdolfa Blaumaņa piemiņas vakars ar izrādi „Sestdienas vakars” un deklamācijām, un kora dziesmām. Sekoja P. Ozoliņa viencēliena „Lupatas” izrāde dramatiskās sekcijas sarīkojumā. Viencēliens piedzīvoja pirmuzvedumu, tas sarakstīts nesen, rādot nometnes dzīves ainas ar tās labām un ļaunām īpašībām.”*¹⁰ No raksta var secināt, ka lugas režisors bija inženieris Pēteris Ozoliņš, kas ne vien iestudēja izrādes, bet uzrakstīja arī lugu „Lupatas”.

Caurskatot nometņu iestudējumu sarakstus, var izlasīt daudzus jo daudzus uzvārdus, kuru dzīves datus teātrinieku sarakstos neatrodam, arī plašajā un vispusīgajā prof. Edgara Dunsdorfa sarakstā to nav. Tā Helligsfeldē izrādes iestudēja A. Gribusts, Vīnerta nometnē – Irma Auziņa, Altetingā – J. Krūmiņš, Ansbahā – V. Veske un Ēriks Leimanis, Badmergentheimā – Milda Upīte,

⁹ Tēvzeme. – 1946. – 12. jūn.

¹⁰ Turpat. – 3. jūl.

Bambergā – O. Skušķis, Bernsenā – Herta Biseniece, Brininghauzenē – Paulīne Brekte, Darmštātē – Sandra Sēja-Amatniece, Eitīnā – Aleksis Vilde un V. Timermane, Flensburgā – Voldemārs Mežģirts. No nule minētajiem nedaudz vairāk iezīmējas tikai pāris uzvārdus. Irma Auziņa startēja arī kā lugu rakstītāja, un 1947. gadā Flensburgas Antverpes nometnes teātris izrādīja viņas lugu „Ziedu leja”, Herta Biseniece izceļoja uz Austrāliju un Melburnā iestudēja dažas izrādes ar skolēniem, vairākās amatieru kopās darbojusies Sandra Sēja-Amatniece. Lielākā daļa uzvārdus tā arī palikuši neiepazīti, tomēr visi šie cilvēki darīja labu un svētīgu darbu. Liela daļa izrāžu iestudētāju bija skolotāji, vairāki nāca no Jelgavas Skolotāju institūta, Latvijā viņi bija piedalījušies pašdarbības kopu izrādēs, vēl citi bijuši cītīgi teātra skatītāji, taču, aizbraucot tālāk uz svešām zemēm – Ameriku, Austrāliju vai Kanādu, kur vairāk rūpju bija jāveltī iztikas nopelnīšanai, teātra spēlēšanu daudzi atlika malā. Un tomēr mūsu tautiešu spēlētgrību un prasmi, kā to apliecina bēgļu nometņu laiks Vācijā, gribas nosaukt par fenomenu.

Šajās nelielajās nometnēs darba apstākļi nereti bija visai sarežģīti, taču visu pārvarēja mūsu tautiešu entuziasms, un nozīmīgs faktors visādā ziņā bija tas, ka atradās profesionāli izglītoti vai pusizglītoti cilvēki, kas teātra spēlēšanas vadību varēja ņemt savās rokās. No gara aizritējušu gadu kalna atpakaļ lūkojoties, var tikai apjaust to grūtību nastu, ko nācās celt teātra spēlētājiem. Vispirms problēmu radīja lugu eksemplāru sagāde. Lielajām teātra kopām, kurās darbojās spēcīgi profesionālie aktieri, sadabūt lugu eksemplārus katrā ziņā bija vieglāk nekā tiem ansambļu vadītājiem, kas bija apmetušies kādā mazā ciematīnā, tad vajadzēja samierināties ar to lugu, ko izdevās sadabūt. Ne velti trimdas laikrakstos pirmajos pēckara gados parādījās sludinājumi ar aicinājumu atsaukties tautiešus, kas uz svešatni paņēmuši līdzīgu kādu lugu, taču līdzpaņemto lugu klāsts bija mazs, tālab nelielajos ansambļos atkal un atkal nācās sastapties ar vienu un to pašu dramatisko darbu. Pirmajā vietā šai sarakstā ir Rūdolfa Blaumaņa lugas un vispirmām kārtām „Trīnes grēki”, kas iestudēta 29 reizes¹¹, „Zagļi” – 24, „Pēc pirmā mītiņa” – 22, „No saldenās

¹¹ Jāņem vērā, ka iestudējumu skaits gan šajā, gan citos gadījumos var būt arī lielāks.

pudeles" – 20, „Ļaunais gars" – 15, „Skroderdienas Silmačos" – 11, „Sestdienas vakars" – 11 reizes. Daudz rādītas ir Mārtiņa Zīverta lugas – drāma „Tīreļpurvs" iestudēta 17 reizes, „Ķīnas vāze" – 10 reizes. No Raiņa lugām biežāk iestudēta tautas dziesma „Pūt, vējiņi!", citi viņa plašie darbi gan parādījās pavisam reti. Bieži teātra kopas iestudēja Annas Brigaderes lugas, un pirmajā vietā izvirzās „Sprīdītis", tas iestudēts 8 reizes – saprotams, ka teātra kopu vadītājiem bija rūpes arī par nometnēs dzīvojošo jauno paaudzi. Bieži rādīti Elīnas Zālītes darbi „Bīstamais vecums", „Maldu Mildas sapņojums" un „Svešas asinis" – 12 reizes, Jāņa Lejiņa „Nebrauc tik dikti" – 13 reizes, Jāņa Jaunsudrabiņa „Jo plīks, jo traks", Jāņa Akuratera „Pricīgais saimnieks", kā arī dažas lugas, kas Latvijā plašu popularitāti vēl nebija iemantojušas; te minama Lidijas Auzānes komēdija „Gleznotājs Otiņš" (iestudēta 9 reizes), Konstances Miķelsones „Slinkā sieva" (8 reizes), Pāvila Gruzņas „Pūra lāde" (4 reizes), Voldemāra Richtera „Nebēdnieki" (10 reizes).

Repertuāra un lugas izvēli noteica dažādi apstākļi. Pirmais, kā jau minēts, bija pavisam vienkāršs – varēja iestudēt to lugu, kuras teksts bija sadabūjams, un tāpēc tik bieži atkal un atkal dažādās kopās rindojās vieni un tie paši darbi. Otrkārt, nācās rēķināties ar lugas izrādīšanas iespējām – ar tēlotāju skaitu un nepieciešamajām dekorācijām. No šāda viedokļa (protams, tas nebija galvenais iemesls) izdevīga šķita Mārtiņa Zīverta drāma „Tīreļpurvs": viena necila darbības vieta, tikai trīs aktieri, piedevām luga atgādināja par Pirmā pasaules kara cīņām, kuru rezultātā tapa Latvijas valsts. Tāpat izrādīšanai visai parocīgs darbs bija Rūdolfa Blaumaņa viencēliens „Pēc pirmā mītiņa".

Nākamais lugu izvēles faktors saistās ar dramatisko kopu vadītāju centieniem saviem tautiešiem sagādāt prieku, ļaut to pāris stundu laikā, kamēr rit izrāde, aizmirst pelēcīgo dzīves realitāti un pasmieties, tālab spēlētas galvenokārt komēdijas un joku lugas, taču šai ziņā der atgādināt Anšlava Eglīša pārliecību, ko viņš paudis 1949. gadā sarakstītā esejā „Noklausīta saruna". Pārnakšņojot Štutgartē pārvietoto personu naktsmītnē, rakstnieks it kā noklausījies sarunu, kuras viens dalībnieks – Rūsiņš –

paudis domu: „Nav jau nekā vieglāka, kā saraudināt nabaga bēglīti, dīpīti, un man metas dusmas, redzot, ka viens otrs sprediķotājs šķin lētus laurus, saukdams: „Ai, kur mūsu krāšņās druvas un kuplie dārzi, kur mūsu jaukās gotiņas un aitiņas, kur mūsu skaistie dzīvokļi, kur labās grāmatas? Ai, cik mēs esam nabagi un nožēlojami!” Cietu siržu un drošas dūšas mums vajaga, nevis šādu „mierinājumu”. Vai esi ievērojis, ka daudzi mūsu rakstnieki, runādami par trimdas gaitām, lieto vieglu, zobgalīgu toni? Jānis Jaunsudrabiņš uztver šķiršanos no savām Ropažu mājām un posta pilno došanos neziņā gandrīz kā humoresku – skaistajā darbā „Es stāstu savai sievai”. Vai tu domā, ka viņš to dara aiz nejutības? [..] Ko dara karavīri briesmās un ugunīs? Plēš jokus. Dažu labu reizi tie iznāk drusku parupji, pat tā kā zaimojoši, sevišķi, ja atceramies tos, sēdēdami drošībā, bet neviens nekad nesacīs, lai karavīri joku vietā vaid vai žēlojas.”¹²

Tomēr lugu izvēli noteica vēl kāds motīvs, un tā bija vēlme ļaut izrādes laikā kaut brīdi domās un izjūtās atgriezties dzimtenē; tāpēc tik dārgs un mīļš bija bērza stumbrs uz skatuves un lauku mājas paksis, pleciem pārsegta villaine, pie tērpa piesprausta sakta vai prievīte ap kaklu. Gribējās, ai, kā gribējās būt dzimtenē, un teātrim piemīt brīnišķa spēja ļaut pārcelties uz dažādām zemēm, bet vispirms uz vismīļāko – uz Latviju.

Teātra kopas nebūt neizvēlējās vienīgi no Latvijas līdzī paņemtās lugas: parādījās arī jauni darbi, un to rašanās saistījās ar sava veida brīnumu.

Uz lugas izdošanu grāmatā nebija ko cerēt, uz honorāru – arī ne, un vienīgais rakstītāja gandarījums bija ieraudzīt savu garadarbu uz trūcīgas improvizētas skatuvītes, bieži vien pašdarbnieku sniegumā. Protams, īpašā nišā ierindojami mūsu rakstnieku Mārtiņa Zīverta, Anšlava Egliša, Valdemāra Kārklīņa, Emīla Skujenieka darbi, kam zaļo gaismu deva lielie teātri, arī avīzēs šīs lugas tika apvītas ar slavas mirdzumu. Tur izeja arī Teodora Zeltiņa talants. Jauni darbi pavīd arī mazākajās teātra kopās un ansambļos, un kopumā to nemaz nav tik maz. Vīnerta nometnes dramatiskajā kopā parādās Irmas Auziņas luga „Cimdu pāris Strautmaņos” (1946), Altetingā –

¹² Eglītis A. Esejas. – 1. sēj. – ASV, 1991. – 26., 27. lpp.

Alberta Galiņa „Drupas” (1947) un Annas Kraujas „Paleju ļaudis” (1946), Braunšveigā dzīvi sāk Ēvalda Šķipsnas „Zaudētā dzimtene” (1946), Frīdrihsortā – Pāvila Gruzņas „Dzimtas apvienība” (1946), Grosenbrodē – Egila Kalmes lugas „Ielas muzikants” (1946) un „Tikšanās” (1946). Šo lugu laikrakstā „Tēvzeme” vērtējis Jānis Sudrabiņš: *„Egils Kalme [...] kļūst karavīrs un raksta lugas. Zēdelhemas gūstekņu nometnē izrāda viņa „Zeltu”. Turpat viņš iecer „Ielas muzikantu”, bet nobeidz, kad ir jau brīvībā, un pēc neilga laika arī to jau redzam uz skatuves. „Tikšanās” ir Kalmes jaunākā 3 cēl. luga, kuras pirmizrāde 30. oktobrī notika Grosenbrodē. Lugas tēma laikmetīga, no DP dzīves. Tās centrā divi bij. karavīri, kas ieradušies nometnē meklēt piederīgos. Jau pašā sākumā tie atduras uz nometnes rakstveža nelaiplnību. Vienu no viņiem sagaida vēl divi jauni pārsteigumi, kas draud nobeigties traģiski. Pirmais – par skūpstiem var dabūt zivis, un to devēja ir viņa sieva; otrs – svārki, kurus tam nupat iedevis noliktavas zēns, domāti citam, un viņu apvaino zādžībā. Viņš grib jau atstāt nometni, kad nāk atrisinājums – noskaidrojas, ka noticis vienkāršs pārpratums, jo zivju pārdevēja ir pavisam cita sieva, tāpat ar svārkiem, un rezultātā gaišais tikšanās brīdis var noslēgties ar sapni par dzimteni. [...] Ir daži negludumi, taču visumā „Tikšanās” pelna, ka to pieskaita līdz šim labākiem trimdā radītiem skatuves darbiem. Tā ir atspulgs mūsu bij. cīnītāju dzīvei šobrīd.”¹³*

Grosenbrodē izrādīta arī Kārļa Freimaņa komēdija „Viss kārtībā” (1947), Pinnebergā – Dzintara Freimaņa luga „Izjokotā princese” (1948).

Vēlākos gados trimdas skatuves pārvaldīja Mārtiņa Zīverta un Anšlava Eglīša lugas, taču četrdesmitajos gados tās tikko ienāca latviešu teātros. Anšlava Eglīša lugas tikai ar lielām grūtībām, pārvarot atsevišķu personu aizspriedumu barjeras, iesakņojās latviešu teātra kopu repertuāros; pēckara posmā vienīgi Augustam Mitrēvicam pietika drosmes uzvest A. Eglīša lugu „Labāki cilvēki”. Mērbekā plašu rezonansi iemantoja viņa „Kazanovas mētelis”, bet „Galma gleznotājam” nācās pārcelties uz Eslingenu.

Trimdas teātra kopas bieži rādīja jau pieminēto Zīverta drāmu „Tīrelpurvs” un komēdiju „Ķīnas vāze”, taču no jauna uzrakstītās

¹³ Sudrabiņš J. Kultūras dzīve nometnē // Tēvzeme. – 1946. – 23. nov.

lugas tikko kā ienāca teātru repertuāros: visbiežāk tika iestudēti viņa viencēlieni „Sievasmāte”, „Riebeklis” un „Divkauja”, kā arī drāmas „Karātavu komēdija” un „Kāds, kura nav”, tāpat draiskā komēdija „Zaļā krūze”.

Par gaidītiem un iemīļotiem dramatiķiem Vācijā ātri vien kļuva Valdemārs Kārklīšs ar „Sarkanvīnu” un Emīls Skujenieks ar komēdiju „Dirigents”. Teātru kopas toreiz bieži devās viesizrādēs uz kaimiņu nometnēm, labāko lugu slava pa „bezdrāts telefonu” ātri izplatījās, grūti pat pasacīt, kādā veidā tika pārsūtīti lugu eksemplāri. Jāatceras arī, ka rakstāmmašīna nepavisam nebija katrā nometnē vai mājā, pat Anšlavam Eglītim kādu laiku nācās pasvīst bez savas rakstāmmašīnas.

Krietni mazāk latviešu teātra kopu repertuārā parādās Vakar-eiropas autoru darbi, tie ir samērā reti viesi mūsu teātros. Vispirms jau latviešu skatītāji gribēja redzēt savu dzīvi, savas tautas prieka un bēdu dienas un ilgojās kavēties tīkamās atmiņās, taču jāņem vērā reālā situācija: ārzemju autoru lugu tulkojumi, no Latvijas bēgļu gaitās dodoties, bija paņemti līdzī tikai ārkārtējos gadījumos: tā repertuārā varēja ienākt Frīdriha Šillera „Vilhelms Tells” vai Eižena Skriba „Glāze ūdens”. Var jau būt, ka līdzī kāds no teātra entuzias- tiem bija paņēmis Ferenca Molnāra komēdiju „Spēle pilī”, ko rādīja Manheimas teātra kopa. Jāatceras arī, ka tūlīt pēc ierašanās svešatnē lielākajai daļai mūsu tautiešu angļu valodas zināšanas vēl bija visai vājas, arī tas ir viens no iemesliem, kālab cittautu autoru darbi tik reti uznāca uz trimdas skatuvēm. Te var minēt Džona Golsvertija lugu „Džoja” Hānavas teātrī, Paula Osborna lugu „Nāve ābelē” Fiš- bahā, Karla Vitlingera lugu „Vai zināt Piena Ceļu?” Bingenē. Taču ārzemju autoru lugu vēlo parādīšanos uz nometņu dramatisko kopu skatuvēm nekādā ziņā nevar uztvert kā latviešu norobežošanas no Eiropas kultūras, vienkārši tobrīd cittautu autoru lugu iedzīvinā- šana latviešu teātros bija apgrūtināta.

Teātra spēlēšanai bija vajadzīga noteikta telpa – skatuve. Par skatītāju zāli bieži kalpoja kāda bijušo kazarmju telpa, dažbrīd pat šķūnis. Tie bija gadi, kad izrādi bija parasts spēlēt uz skatuves, tātad īpašā, no skatītājiem norobežotā telpā ar paaugstinājumu.

Tolaik vēl nebija pieņemts, ka aktieri izrādē darbojas skatītāju vidū, bet daudzas toreizējās teātra kopas vadīja aktieri, kam bija izveidojies priekšstats, kādai no „iekšpuses” jāizskatās skatuves telpai: tā tika kaut kā uzslēta un nožogota, un arī šai ziņā var apbrīnot mūsu tautiešu attapību, izdomu un prasmi ar minimāliem līdzekļiem radīt brīnumu. Nereti skatuves telpa brīnumu gan nepavisam neatgādina. Reiņa Birzgaļa vērtējums par Fišbahas latviešu teātra skatītāju zāli un skatuvi ir gauži kritisks: „Vienīgi sarīkojumu zāle bija tāda, par ko vērtētājs atzīmi 5 nedotu. Kādā lielā šķūnī bez griestiem bija iebūvēts mazs paaugstinājums. Tā skaitījās skatuve.”¹⁴

Uz tukšas skatuves izrādi spēlēt nevarēja, vajadzēja dekorācijas, mēbeles, un var apjaust, ka šādas vienkāršas problēmas atrisināšana nepavisam nebija joka lieta: kur vācu pilsētiņā vai ciematā, ko dēvēja par dorfu, atrast latvisku solu vai skapi, bez kā „Trīnes grēku” vai „Skroderdienu” izrādēs neiztikt? Par laimi, savu izdomu lietā lika mūsu izcilie scenogrāfijas meistari Ēvalds Dajevskis un Ardis Vinklers. Aktierus vajadzēja iegērbt kostīmos, un bija jāreķinās ar faktu, ka daudzu lugu darbība risinās latviskā vidē. Visbiežāk tie bija Rūdolda Blaumaņa tēlotie lauki, un „Skroderdienu” puīši un meitas bez postalām kājās nebija domājami. Kā mūsu teātra entuziasti šo jautājumu atrisināja, grūti pasacīt, bet visi aktieri attiecīgi apģērbti bija un nekādas īpašas iebildes no vērtētāju puses nav pamanītas. Acīmredzot ne viens vien mūsu tautietis, bēgļu gaitās dodoties, kā svētu relikviju bija paņēmis līdzī arī tautas tērpu, vismaz kādu villaini, tautisku jostu vai prievīti; šos atribūtus varēja teātra spēlētājiem aizdot un tādējādi attiecīgajai lugai nepieciešamos kostīmus sagādāt.

Cik var spriest no nedaudzajām, bieži vien īsajām un ne vienmēr īstu lietpratēju rakstītajām kritikām, izrādes iestudētājam, kam pašam režisora pieredzes trūka, nebija viegli īsā laikā spēlētājus ievirzīt uz patiesas skatuviskas darbošanās ceļa. Jāņem vērā, ka ne jau visi nometnē dzīvojošie nāca no Rīgas, un dažam priekšstats par teātri bija visai neskaidrs, bet pāris mēnešos izrādes iestudētājam vajadzēja viņiem ierādīt skatuves mākslas pamatus. Bija tādas teātra kopas, kas pastāvēja vairākus gadus, dažkārt ar aktieriem režisors rīkoja

¹⁴ Birzgalis R. Ambergas laiks // ALA Kultūras biroja Biļetens. – 1962. – Nr. 6. – 151. lpp.

arī studijveida nodarbības, taču tādu gadījumu nebija daudz, un nereti režisors pēc pāris izrāžu iestudēšanas pārgāja uz citu nometni vai vispār teātra spēlēšanai atmeta ar roku. Taču citi aizsākto darbu turpināja, un mazās teātra trupās, tāpat kā lielie, profesionālie trimdas latviešu teātri, vairākiem jaunajiem entuziastiem bija sava veida meistariības skola. Tajā laikā iedegtā teātra dzirksts neapdzisa, daudzi to nesa tālāk uz Austrāliju, ASV un Kanādu, kādreizējie Vācijas debitanti kļuva par izcilie aktieriem vai režisoriem Toronto, Sidnejā, Melburnā, dažādās ASV pilsētās.

Teātra spēlēšana Vācijā dažu gadu laikā izvērās plašumā. Trimdas apstākļos līdzās dziedāšanai un pirmajiem dziesmu svētkiem noteikti nostājās teātra spēlētāji. Pārvarēdami dažnedažādas grūtības, viņi nāca kopā, mācījās lomu tekstus, kaut kā sadabūja nepieciešamos tērpus, kala, zāģēja un cirta, kamēr uzmeistaroja kaut ko līdzīgu skatuvei. Kad nometnes slēdza un bēgļi devās tālāk uz aizjūras zemēm, jaunajiem saimniekiem nācās krietni pasvīst, kamēr uzbūvētās skatuves novāca.

Īpaši jāizceļ tas, ka latvieši lielā skaitā dzīvoja vienkopus – parasti barakās, bijušo kazarmju telpās. Nekāda komforta tur nebija, un tālab bija tīkami sanākt kopā un, mēģinot lugu, izjust drauga un kolēģa plecu. Vācija pirmajos pēckara gados vēl bija krietni papostīta, rūpniecība sagrauta, tālab dienas lielākā daļa bēgļiem pagāja turpat nometnē: nevajadzēja no rīta posties uz darbu, lai tikai vakaros atgrieztos mājup. Paēduši mūsu trimdinieki bija, par to gādāja starptautiskās bēgļu aprūpes organizācijas. Sadzīves situācija nometnēs nebija spīdoša, un tajā pašā laikā jāatzīst, ka nekad teātra spēlēšanai tik izdevīgu apstākļu kā Vācijā vairs nav bijis.

Vēl viens stimulējošs faktors bija skatītāju – nometnes iemītnieku ārkārtīgā labvēlība un atsaucība. Teātra izrāde skatītājiem lika aizmirst pelēcīgo ikdienu un deva prieku, vēl vairāk, radīja ilūziju, ka viss ir atkal tāpat kā dzimtenē: kopā sanākuši vairāki simti latviešu, skan dzimtā valoda, no skatuves pretī māj atstātās dzimtenes veidoli un simboli, tālab tika piedoti visādi negludumi, jo svarīga bija pati kopā sanākšana un latviskā izjūta. Protams, teātri nevar pielīdzināt

religijai, un tomēr daudzas izrādes atgādināja tādu kā dievkalpojumu, pēc kura sirdī iemājoja prieks un dvēsele apskaidrojās.

Par skatītāju zālē valdošo atmosfēru liecina daudzas jo daudzas to gadu avīžu ziņas. Saules nometni, kas atradās Gēstahātā, bija apciemojusi dramatiskā kopa no citas nometnes – Bernsenas un divas reizes izrādījusi Rūdolfā Blaumaņa lugu „No saldenās pudeles”. Raimonds Čaks pēc tam laikrakstā „Apskats” raksta: „Divās izrādēs prāvo skatītāju pulku patīkami pārsteidza un aizrāva tēlotāju pārliecinošā spēle un slavējamā iejušanās lomās. Aplausi patiesi apliecināja vienu – tēlojums bija nācis no sirds un arī atrada skatītāju sirdis!”¹⁵

Tālākās R. Čaka atziņas liecina, ka aktieru spēle nebūt nav bijusi tik ideāla, taču visus trūkumus skatītāji piedeva: „... pret vienu otru vietu pāris lomās būtu jāiebilst, ka tās bij reizēm drusku sastingušas, tak mūsu priekšā darbojās mākslas entuziasti, kuri mēģinājumiem un izrādēm ziedo savu laiku, lai ar to iepriecinātu līdztautiešus. No šī viedokļa recenzējot izrādi, jādod ļoti pozitīvs kopvērtējums, atzinība un pateicība visiem tēlotājiem un režisorei Hertai Bisenieks.”¹⁶

Un nelielās atsauksmes beigās būtiski svarīgs secinājums: „Izrādes bija skaists Bernsenas tautiešu darba mīlestības un arī skatuvisko dotību demonstrējums, skatītājiem – iespēja dažas stundas līdzdzīvot Blaumaņa vidzemnieku priekiem un bēdām.”¹⁷ Skatītāji izrādes laikā bija kopā ar Blaumani. Citiem vārdiem – kopā ar mājām un Latviju, un tas bija galvenais.

1946. gada 15. jūnijā Altetingas dramatiskā kopa Neietingā atklāja savu darbību ar Rūdolfā Blaumaņa viencēlienu „Sestdienas vakars”, un īsajā atsauksmē lasām: „Izrāde ritēja raiti, publika to uzņēma ar lielu atzinību.”¹⁸ Tā paša gada 28. janvārī Švarcenbekā notika vietējās dramatiskās kopas izrāde „Trīnes grēki”, un atsauksmē teikts: „Aktieri bij rūpīgi gatavojušies, publikas

¹⁵ Apskats. – 1946. – 2. febr.

¹⁶ Turpat.

¹⁷ Turpat.

¹⁸ Tēvzeme. – 1946. – 29. janv.

atsaucība bija pilnīga."¹⁹ Visai raksturīga atsauksme izlasāma par Firtes nometnes dramatiskās kopas izrādi – „*Arī Firtē savs teātris*”.²⁰ Protams, teātra tur vēl nebija, tikai viena izrāde, un recenzents raksta: „*Ja Latvijā bez mūsu ievērojamiem metropoles teātriem teātri spēlēja arī pašdarbības pulciņi laukos, tad arī šeit trimdā blakus mūsu izcilajiem teātriem Mērbekā un Eslingenā redzamu lomu ieņem Vircburgas, Ansbahas u.c. nometnes ar vietējām dramatiskajām kopām. „Krusta” paciņas un jaunākie „notikumi” nobīdās otrā vietā ne tikai izrādes laikā, bet arī krietnu laiku pirms un pēc tās. [..]*

*Pateicoties pašdarbības pulciņa drosmei un pieliktajam darbam, arī Firtē, Švābacherielas nometnē š.g. 16. martā skatījām R. Blaumaņa „Trīnes grēkus”. Te nebija redzamu profesionālu aktieru, un lomu tēlotājiem skatuve sākumā likās soda vieta, nevis brīvas radīšanas altāris. Taču neatlaidīgās A. Hartmanes vadībā un drošinājumā spertie pirmie soļi deva nenoliedzamu panākumu. Lai gan vēl daudz ko vēlēties, taču visumā izrāde pilnīgi apmierināja.”*²¹

Recenzijā pieminētas Sarkanā Krusta sarūpētās bēgļu palīdzības paciņas, taču šis ikdienas rūpes aizēnojis priecīgais fakts: teātris.

Apzināti kā piemērus izvēlējos atsauksmes par mazo nometņu teātra kopu izrādēm, kas ne uz kādu mākslas pilnību pretendēt nevarēja, un tomēr skatītāji izrāžu laikā guva prieku un gandarījumu. Sprotams, ka prieka sajūta bija daudz pārāka, noskatoties lielo – Eslingenas, Mērbekas, Lībekas teātru izrādes. Piemēra pēc kaut vai tikai viena ziņa: „*Mērbekas teātra izrādes Lībekā 1947. gadā no 18. līdz 22. novembrim noskatījušies 2800 skatītāju, kas sabraukuši no Neištates, Eitīnas, Klingenbergas, Gēstahtas, Pinnebergas, Ķīles.*” Izrāžu laikā ritēja abpusējs process: priecājās un gandarījumu guva skatītāji, taču tādu pašu sajūtu summu saņēma teātra spēlētāji, vienalga, vai viņi bija īsti aktieri vai vienkārši amatieri. Skatītāju atsaucība, smieklī, aplausi aktierus spārnoja: ne vienā vien recenzijā var lasīt, ka izrādes sākumā aktieri bijuši sasaistīti, tādi kā „sastinguši”, bet darbības gaitā atraisījušies, toties plaša un dziļa

¹⁹ Apskats. – 1946. – 2. febr.

²⁰ Rumaks L. Arī Firtē savs teātris // Jaunās Ziņas. – 1946. – 4. apr.

²¹ Turpat.

atraisīšanās bija daudzu profesionālo aktieru darbā, jo tieši tur, Eslingenā, Mērbekā, Lībekā, arī Fišbahā un Virzburgā, viņi nospēlēja savas labākās lomas. Talanta uzplaukumi sekmēja arī misijas apziņu un sava veida nolemtības izjūta: varbūt tieši šī izrāde visiem kopā būs pēdējā? Par to runā arī rakstnieks Viktors Neimanis: „*Daudzkārt mūsu emigrācijas dzīvē iecerēto iegrozījusi neziņa, vai pasāktais pēc īsāka laika nebūs jāatmet, mainoties apstākļiem un izgaistot darba darītājiem.*”²²

V. Neimanis uzsveris vēl kādu būtiski svarīgu faktoru – tā bija latviskuma, latviskās identitātes saglabāšana svešatnes apstākļos. „*Bieži mūsu nedaudzie teātri ieskatīti vienīgi no mākslinieciskā skatījuma. Varbūt tikai vēlāk mēs atskārsim arī citu uzdevumu, kas piepildīts līdz ar skatuves tēliem, jo, kur latviešu drāmas, aktieru izraisītais pārdzīvojums spēj saistīt latviešu skatītājus, aug cieņa ne vien pret skatuves darbu, bet rodas interese un bijība pret mūsu kultūras sasniegumiem vispār, tā stiprinot to vērtību atziņu, kas ik uz soļa svešu iespaidu un piedāvājumu apdraudēta.*”²³ Tālāk rakstnieks turpina: „*Bet mums vairāk kā jebkad vajadzīgas tās stundas, ko atkarojam ikdienas tukšumam, jo mēs negribam pārskoloties tajā domu un ideju pasaulē, kas šobrīd mūs bīstami apdraud.*”²⁴

Atziņa par darāmā darba nepieciešamību spārnoja aktierus. Dzīvē laikam pati svarīgākā atziņa ir viena – pārliecība, ka esi kādam vajadzīgs, un dažāda ranga teātra spēlētāji Vācijā šo pārliecību iemantoja.

Dažus gadus vēlāk par trimdas teātru lomu latviešu tautas garīgajā dzīvē viedu domu izsacījis Kārlis Upatnieks rakstā „Teātra sabiedriskā nozīme trimdā”: „*Teātra sabiedrisko nozīmi labi raksturo arī zināma paralēle ar atmodas laikmetu – septiņdesmitajos gados kuplā skaitā saradās lauku teātri. Neskatoties uz sākuma repertuāra māksliniecisko seklumu un nabadzību, izrādes bija spēcīgs ierocis tautiskās apziņas modināšanai. Tās cēla augšup tautas garu, jo tas bija mūsu pašu darbs, mūsu pašu*

²² Latviešu Informācijas Biļetens. – 1948. – 19. janv.

²³ Turpat.

²⁴ Turpat.

garīgā rosība. [...] Toreiz šī rosme bija nacionālās apziņas modinātāja, tagad tai jāklūst par vairogu pret svešās vides spiedienu. [...] Mūsu teātris sāka ar amatieriem, ar cilvēkiem, kas bija nodarbināti dažādās profesijās, bet savas īstās spējas parādīja tieši skatuvē. Tagad vairums jaunāko aktieru ir tādi paši amatieri, kas blakām praktiskam darbam var sevi parādīt arī skatuves garīgajā gaisotnē, tā svēti pakalpodama tautas kopības uzturēšanai."²⁵

Var jautāt: vai tiešām bēgļu laiks Vācijā un tai tuvākajās zemēs bija jauns pakāpiens latviešu teātra attīstības gaitā? Protams, tiešu atbildi dot grūti, un tā meklējama vismaz divos plānos: profesionālajam teātrim tas bija māksliniecisko vērtību saglabāšanas un pilnveidošanas laiks. Jāņem vērā, ka aplūkojamais posms bija pavisam īss – tikai četri pieci gadi, un sagaidīt strauju augšupeju svešatnes apstākļos ir grūti. Tajā pašā laikā profesionālajiem teātriem tas nekādā ziņā nebija lejupslīdes vai pagrimuma laiks, gluži otrādi – Eslingenas, Mērbekas un Lībekas teātru ievērojamākie iestudējumi bija Latvijas brīvvalsts un arī vācu laika teātra mākslas attīstības vainagojums. Bēgļu gaitās devās pārsvarā jauni, enerģijas un radoša spēka pilni aktieri, kam bija uzkrāta vairāku sezonu pieredze, taču kopā ar viņiem bija teātra mākslas meistari, ievērojami režisori un aktieri – Jānis Zariņš, Kārlis Veics, Jānis Lejiņš, Osvalds Uršteins, Lilija Štengele, Augusts Mitrēvics, Irma Graudiņa, Milda Zilava, Ņina Melbārde un daudzi citi, trimdā bija scenogrāfi Jānis Kuga, Ēvalds Dajevskis, Ardis Vinklers un arī izcilākie dramatiķi Mārtiņš Zīverts, Anšlavs Eglītis. Šie apstākļi kopumā nodrošināja izrāžu augstu profesionālo līmeni. Īpašu pieskaņu, pat jaunu starojumu vadošo teātru izrādēm piešķīra fakts, ka vienkopus bija sanākuši aktieri un režisori no dažādiem teātriem, līdz ar to nevar pasacīt, ka viens no teātriem turpinātu Nacionālā, cits – Dailes tradīcijas. Eslingenas, Mērbekas un Lībekas teātri bija jauni veidojumi ar savu – jaunu seju. Pirmajās sezonās Vācijā mūsu teātriem mazāk iespēju bija skatīties Eiropas teātru labākās izrādes, tāpēc tie gāja savu – patstāvīgu ceļu, izmantojot Latvijā iekoptās

²⁵ *Upatnieks K.* Teātra sabiedriskā nozīme trimdā // ALA Kultūras biroja Biļetens. – 1964. – Nr. 11. – 80.–81. lpp.

tradīcijas, taču tieši šis patstāvīgums, zināma savdabība valdzināja sveštautiešus, kam bija iespēja noskatīties latviešu teātra kopu izrādes, – vairumā tie bija angļu vai amerikāņu militāro iestāžu pārstāvji, un īpaši augstu atzinību ieguva Viljama Šekspīra „Divpadsmitās nakts” iestudējums Mērbekas teātrī.

Otra līnija saistās ar pašdarbības kopu izrādēm: kā jau minēts, amatieru kopu tradīcijas Latvijā tika koptas jau kopš Ādolfa Alunāna laikiem, jūtami tās sazarojās neatkarīgajā Latvijā, manāmi pieplaka vācu okupācijas apstākļos. Līdz ar to kopā sanākšana un teātra spēlēšana nekas jauns vai neparasts nebija. Vācijā, tāpat kā Latvijā, teātra kopas vadīja vai nu profesionāli aktieri un režisori, vai parasti teātra entuziasti. Teātra vēstures apskatos autori nereti amatieru kopām met likumu, to sīka analīze nav izvērsta arī šajā grāmatā, taču katrā ziņā vēlreiz pasvītrojams amatieru kustības vērienīgums un plašums – kur vien kopā bija kaut pulciņš latviešu, tur notika mēģinājumi un tika spēlēts teātris. Teātra spēlēšana trimdas apstākļos nebija tikai patīkama laika pavadīšana, bet gan garīgā spēka, latviskuma, citiem vārdiem, tautas izdzīvošanas jautājums. Tieši tur, Vācijā, rodas aizmetņi trimdas teātra nākamajam posmam, kas raisījās Amerikā, Austrālijā un Kanādā: Vācijas bēgļu nometņu teātra kopās skatuves gaitas uzsāka vairāki entuziasti, kas pēc tam gan kā aktieri, gan režisori rosīgi darbojās tālajās aizjūras zemēs. Protams, gan uz ASV, gan Austrāliju devās mūsu vadošie aktieri un režisori, un šis apstākļis nodrošināja latviešu profesionālā teātra procesu nepārtrauktību.

Pienāca brīdis, kad daudzu Vācijā strādājošo teātra kopu priekškarus nācās aizvērt uz visiem laikiem. Ir saglabājies kāds sens fotouzņēmums: Eslingenas teātra skatuve, skaistas drapērijas, glīts priekškars, taču drapēriju stangas viens gals jau atbalstīts uz grīdas, tāpat priekškars pa pusei nolaists, un laikrakstos var izlasīt ziņas, ka tiek slēgta viena nometne, otra, trešā, mūsu tautieši dodas prom uz tālajām zemēm. Tiesa gan, pirmā zeme, uz kuru aicināja jaunus vīriešus, bija turpat netālu, tikai jātiek pāri jūras šaurumam – tā bija Anglija. Jau 1947. gadā no turienes atskanēja darba piedāvājumi, un trimdas avīzes arvien

biežāk publicēja aprakstus par dzīves un darba apstākļiem gan Amerikā, gan Austrālijā, gan Kanādā. Dažādā veidā tika meklēti galvotāji un sponsori, ceļš nu veda vispirms uz pulcēšanās pilsētām un tad – pāri okeānam. Tuvojās beigām ne īpaši garš, toties ražens un spraigs darba cēliens. Jānis Lejiņš tajā laikā, 1949. gada nogalē, publicēja rakstu ar zīmīgu virsrakstu „Teātriem izbeidzoties”: „*Laika dzirnas maļ lēni, bet droši. Tuvojas nenovēršamais mūsu trimdas dzīvē, un proti – strauji samazinoties trimdnieku skaitam Vācijā, tiek spēji apdraudēta profesionālo teātru eksistence, un mākslinieki auj kājas tālākam ceļam. Abi lielākie teātri – Eslingenas un Mērbekas, sniedzami katrs tuvu pie 600 izrādēm, gatavojas aizvērt savas durvis. Protams, nav teikts, ka teātra izrādes vispār izbeigsies. Vēl jau šepat paliks viens otrs aktieris, un, kur tādu atkal būs salasījies 3–4, būs arī teātra izrādes. Skaidrs, ka tādām izrādēm būs vairāk nejaušības raksturs, ne mērķtiecīga darbība, kā tas bija abos lielajos teātros. [..]*

Šis laiks lai paliek kā sagatavošanas laiks un pārbaudījums nākošam jaunam posmam, kas nenoliedzami nāks, – mēs tikai nezinām, kad. Teātra durvis vērsies daudz retāk, daudzas pazīstamas aktieru sejas vairs neredzēsīm, daudzas ierastās balsis vairs nedzirdēsīm – balsis, kas mūs modinājušas, lai neaizmigtu seklā pašpeticībā, balsis, kas stāvēja nomodā par mūsu sirdsapziņas jūtīgumu, kas arī trimdas šaurībā nebeidza sludināt ētisko un morālo augšāmcelšanos. Vai tas viss nav tas, kas uztur cilvēku dzīvu? Kas dara cilvēku stipru, drošu un nešaubīgu? Vairāk nekā tūkstots izrādēs trimdniekam bija ļauts atkal un atkal tikties un runāt ar tādiem gara milžiem kā Rainis, Blaumanis, Brigadere, Jaunsudrabiņš, Šillers, Šekspīrs, Moljērs, ar mūsu cerību un nākotni Zīvertu, Anšlavu Eglīti, Zeltiņu. Teātri būtu vienpusīgi, ja viņu repertuārā trūktu jauno talantu. Roku rokā ar tiem strādājot, dienas gaismu ieraudzīja pirmo reizi daudzas jaunas apdāvinātu autoru lugas. Radīdami jaunas vērtības, mēs tikai pierādām, ka esam spējīgi dzīvot, neesam mīkstcauļi un likteņa salauzti.”²⁶

²⁶ Lejiņš J. Teātriem izbeidzoties // Latvija. – 1949. – 26. nov.

Faktiski tas arī bija punkts. Nebija pamata ne gausties, ne vaimanāt, vienkārši, kā rakstīja J. Lejiņš, lēni un droši mala dzirnas, Otrais pasaules karš arvien vairāk atvirzījās pagātnē. Vācija – uz pusēm sadalīta – Rietumu daļā bija uzsākusi normālu un stabilu mierlaika dzīvi, un bēgļiem tajā vairs nebija vietas. Starptautiskā bēgļu palīdzības organizācija savu darbu sašaurināja vai likvidēja, jo nu bija pienākuši gadi, kad katram vajadzēja pašam rūpēties par savu iztiku un dzīvesvietu.

Lielākais profesionālo aktieru un režisoru skaits izceļoja uz Ameriku, teātra kopas no diviem Vācijas centriem pamatsastāvā pārcēlās uz diviem ASV centriem. Iznāca tā, ka Eslingenas teātra vairākums devās uz Bostonu, bet Mērbekas aktieri un režisors Osvalds Uršteins no jauna pulcējās kopā Ņujorkā. Toreiz ieceres bija lielas – bija nodoms radīt vienotu Amerikas Latviešu teātri ar diviem – Ņujorkas un Bostonas – ansambļiem. Ansambļi darbu uzsāka, taču katrs gāja savu – patstāvīgu ceļu. Bez tam kādu laiku pastāvēja Amerikas Latviešu teātra Ceļojošais ansamblis, bet pāri gandrīz visai Amerikai klājās amatieru teātra kopu tīkls. Vairāki Lībekas teātra aktieri izceļoja uz Austrāliju, un tur par latviešu teātra centriem kļuva Sidneja, Melburna, Adelaide, Brisbane un Pērta, bet Kanādā latviešu teātrinieki galvenokārt darbojās Toronto.

Teātra kopas Vācijā pēc 1950. gada

1950. gads teātra kopu dzīvē iezīmējās kā radikāla pavērsiena punkts: lielākā daļa aktieru un režisoru bija izceļojuši, gandrīz visi teātri slēgti, un arī skatītāju skaits sarucis līdz minimumam. Ja četrdesmitajos gados bija pāri par simt teātra kopu, piecdesmito gadu sākumā to skaits nepārsniedza desmitu, un ar katru gadu tas saplaka mazāks un mazāks.

Vācijā bija palikuši vairs tikai pāris profesionālu aktieru. 1951. gadā Augustdorfas Daugavas Vanagu dramatiskajā kopā notika vēl divas izrādes – Rūdolfa Blaumaņa „Pēc pirmā mītiņa” un „No saldenās pudeles”, tās iestudēja Jānis Zariņš, tad viņš pārcēlās uz Angliju, un

Šī kopa darbību pārtrauca. Izvirzījās problēma – vai Vācijā vispār vairs iespējams kāds teātra ansamblis? Šīs pārdomas jaušamas laikrakstā „Latvija” ievietotā sarunā ar pieredzes bagāto aktrisi un režisori Mariannu Zīli: „Nē, tā nav, ka Vācijā vairs nebūtu profesionālu aktieru. [...] Latvieši mīl teātri, par to liecina daudzas entuziastu un diletantu kopas. Bet atstāt iniciatīvu iesācēju rokās nav ne labi, ne pareizi. Profesionāls mākslinieks vienmēr spēs izveidot dotības, kas slēpjās apdāvinātā diletantā, bet pašam iesācējam būs grūti to veikt. Un mums Vācijā vēl var savākt mazu kodolu, kas reizē būtu smaguma nesējs, inspirators un audzinātājs. [...] Te pirmā vietā jāmin Lilija Jaunsudrabiņa, Šteplera kundze un Jāņa Jaunsudrabiņa meita. [...] Vācijā angļu joslā sardžu karavīru ietērpu nes arī Rēzeknes teātra ilggadīgais aktieris Edgars Podiss, kas šūpojies arī uz Mērbekas skatuves dēļiem. Man jau ir abu viņu piekrišana. Un tad es pati.

Un repertuārs? Profesionāļiem kopā ar iesācējiem būtu pa spēkam pat „Skroderdienas Silmačos”. Protams, ir jāmaina iestudējumu koncepcija pašos pamatos – Mērbekas un Eslingenas teātra skaistie laiki, kas reizē arī izlutināja publiku, ir garām. [...] Nākotnē, ja vien izdotos ansambli noorganizēt, jāatsakās no skatuves ietērpa krāšņuma, jāvienkāršo līdzekļi, viss jākoncentrē uz spēli, uz pašu aktieri. Un jāpieradina skatītājs pie citām mērauklām. Es ceru, ka viņš to labprāt darīs, būdams teātra mīļotājs.”¹

Vēl pēc mēneša parādījās raksts ar visai uzmundrinošu virsrakstu: „Likti pamati latviešu teātrim Vācijā”. Tajā cita starpā sacīts: „Par latviešu teātra nodibināšanas ideju mums bija iespējams informēt lasītājus jau agrāk. Februārī šis nodoms īstenojies tiktāl, ka Augustdorfā likti pamati jaunajam ansamblim, kura kodolu sastāda daži Vācijā palikušie profesionālie aktieri ar Mariannu Zīli centrā. Par režisoriem darbosies Lilija Jaunsudrabiņa-Šteplere, kā arī rež. Alfrēds Alksnis, kas pēc ilgākas veselīošanās šai vasarā atstāj sanatoriju, un arī paši aktieri veiks lugu iestudēšanu. Ap šo kodolu pulcējas teātra mākslas entuziasti – iesācēji, no kuriem dažam jau ir sava skatuves pieredze.”²

¹ Vai Vācijā vēl iespējams savs teātra ansamblis? // Latvija. – 1952. – 9. febr.

² Dūms S. Likti pamati latviešu teātrim Vācijā // Latvija. – 1952. – 15. marts.

Situācija nepavisam nebija viegla, gluži vienkārši – trūka līdzekļu. Ne velti Zīle iepriekš minētajā intervijā pauž skarbu atziņu: „*Aktieris vienmēr bijis lielas pašreizējās spārnots – dažbrīd pat vairāk nekā citu kategoriju mākslinieki. Arī Mērbekas aktieri nenopelnīja tik daudz, lai no tā dzīvotu, – ko nozīmē 35–40 marku mēnesī? Un tomēr brauca, nīka, negulēja, spēlēja! Es neuzdrošinos cerēt, ka šoreiz būs labāk. Turklāt mēs esam kļuvuši vēl nabagāki, tik nabagi, ka pat iesākt nespējam.*”³

Arī Augustdorfas teātra entuziasti, kā mēdz sacīt, bija pliki un nabagi un tomēr uzsāka rosīties. Rakstā minēts, ka teātra atklāšanas izrāde notikšot 1952. gada augustā, jo tad apritēja Jāņa Jaunsudrabiņa septiņdesmit piektā gadskārta, un tai par godu ansamblis gribēja parādīt mūsu drāmas klasiķa lugu „Invalīds un Ralla”. Gribēja – un arī izdarīja, augustā tiešām notika Augustdorfas teātra atklāšanas izrāde. Var apjaust, ka viegli tas nenācās, jo ansamblī bija tikai pāris profesionālu aktieru – Marianna Zīle, Edgars Podiss, Juris Zaļkalns. Tas arī viss. Teātra darbībai par zināmu atbalstu kalpoja no Mērbekas teātra pārmantotais inventārs vai, pareizāk sakot, tā lauskas. Pēc pāris gadiem, atskatoties uz Augustdorfas kopas darbību, laikrakstā minēts: „*Ansamblis visu laiku lietojis bij. Mērbekas teātra vecās drapērijas un skatuves ietērpa fragmentus, jo līdzekļu trūkuma dēļ neko jaunu nebija iespējams sagādāt, atskaitot pašu aktieru katrai izrādei sagatavotus rekvizītus un tērpus.*”⁴

Lugas jaundibinātajā kopā iestudēja trīs režisori: Marianna Zīle, Lilija Šteplere un Edgars Podiss, taču tās nosaukumi mainījās un ansamblis minēts gan kā Augustdorfas Latviešu teātris, gan kā Augustdorfas nometnes drāmas kopa. Bija cerība, ka teātra darbā iesaistīsies arī Alfrēds Alksnis, taču veselība viņam liedza ieceri īstenot.

Lilija Šteplere Augustdorfā iestudēja Mārtiņa Zīverta drāmu „Tīrelpurvs” (1952), par ko laikrakstā „Latvija” lasāmi atzinīgi vārdi: „*Augustdorfas teātris īsā laikā sargatavojis jaunu lugu, ar*

³ Vai Vācijā vēl iespējams savs teātra ansamblis? // Latvija. – 1952. – 9. febr.

⁴ Latvija. – 1956. – 20. jūn.

ko Kalpaka piemiņas vakarā 9. februārī Augustdorfā stājās publikas priekšā. Mārtiņa Ziverta varoņdrāma „Tīrelpurvs” nav viegli veicams uzdevums neprofesionāliem aktieriem, tādēļ jo vairāk iepriecināja teicamais sniegums. Sevišķi jāizceļ R. Auza, kas, pats būdams kara invalīds, deva patiesi izjustu un pārlicinošu Granta tēlu. [...] Režija atradās L. Jaunsudrabiņas-Štepleres rokās.”⁵

Vairākus iestudējumus sagatavoja Edgars Podiss, viņš bija režisors Minnas Dišleres lugas „Ozolnieka meita” (1953), Hugo Raudsepa „Mārtiņciems” (1954) un Annas Brigaderes lugas „Raudupiete” (1955) iestudējumam, kurā galveno lomu tēloja Marianna Zīle. Par reālo situāciju labi var nojaust no Zīles publikācijas laikrakstā „Latvija”: „Zinot, cik sarežģīts un smags ir skatuves darbs, cik daudz tas prasa zināšanu, pašizliedzības, drosmes un pūļu, jāsaka, ka izrāde sagādāja vispatīkamāko pārsteigumu, ievērojami atbilstot teātra mākslas prasībām, ansambļa spēlei, labi tvertiem, spēcīgiem, līdz galam izturētiem raksturiem un pat ļoti veikliem dialogiem. Tas liecina ne vien par labu režiju, bet arī to, ka E. Podisam izdevies saistīt ansambli tiešām apdāvinātus tēlotājus. Paturot lielo mīlestību un pienākuma sajūtu pret skatuves darbu, no ansambļa ar laiku varētu izveidoties labs teātris. [...]

Bet kā aizvien – nav laba bez ļauna, un kaut kam arvien jāpietrūkst. Tā pilnīgi neiespējami Augustdorfas dramatiskajā kopā ir atrisināt skatuves ietērpja jautājumu. Noliktava ir pilna ar atstātajiem Mērbekas teātra materiāliem, bet nav skatuves gleznotāja, kas vēlētos uzņemties pūles un kaut drusku pielikt roku pie skatuves ietērpja. Tā cēlieni rit tā paša vecu vecā prospekta priekšā, kuru pazīstam jau no daudzajām senāk redzētajām izrādēm. [...] Cerams, ka E. Podisam ar savu ideālismu, lielo enerģiju un pašizliedzību izdosies ar laiku pārlicināt un aizraut vēl daudzus un topošais teātris nekautrējoties varēs atvērt savu priekškaru.”⁶ Taču īpaši atzīmējams fakts, ka nelielā dramatiskā kopa pavēra skatuves ceļu divām jaunām latviešu oriģināllugām: 1954. gadā Marianna Zīle iestudēja pašas sarakstīto lugu „Atvasara”,

⁵ Br. „Tīrelpurvs” Augustdorfā // Latvija. – 1952. – 22. marts.

⁶ Zīle M. Raudsepa „Mārtiņciems” Augustdorfā // Latvija. – 1954. – 2. jūn.

kurā profesora Gobas lomā bija Edgars Podiss, bet viņa kundzi tēloja režisore. Savukārt 1956. gada 19. jūnijā Augustdorfā notika Voldemāra Richtera lugas „Pīlēns” pirmizrāde. Tā dažā ziņā bija neparasta tēlotās vides un personāža ziņā: „Priekškaram paceļoties, skatītājus patīkami pārsteidza jaunās, zelta tonkārtās darinātās drapērijas, jaunā skatuves iekārta un tērpi. Darbība norisinās Amerikā. Personāži – amerikāņi, izņemot vienu – Ainu, bij. DP bārenīti. Lugu iestudējis Džona lomas tēlotājs Ed. Podiss. Laimīgais gala iznākums iepriecināja kā tēlotājus, tā skatītājus, kuru bija pāri par 200.”⁷

Divi simti skatītāju – tas toreiz bija iespaidīgs skaits. Augustdorfas dramatiskās kopas ansamblis ar „Pīlēna” izrādi viesojās Hannoverē, Bīlefeldē, Manheimā, Vircburgā, bet arī šeit skatītāju pulciņš vairs nebija no dižajiem. Ar „Pīlēna” iestudējumu kopa savu darbību izbeidza, jo Augustdorfas nometni likvidēja un atlikušos iemītniekus pārvietoja uz Minsteri. Pajuka arī trīsvienība – Zīle, Podiss, Šteplere, un katrs aizgāja savu ceļu. Podiss pārcēlās uz Vesthofenu pie Ķelnes un it rosīgi sāka darboties tur, kaut gan viņa vadītajā pulkā bija vieni vienīgi amatieri. Pirmais iestudējums viņa vadībā bija 1956. gadā Mārtiņa Zīverta „Tīrelpurvs”, pēdējais – 1964. gadā, kad uz skatuves parādījās Alfreda Dziļuma drāma „Uz milža pleca”, kurā Holgera lomu tēloja pats režisors. Podiss uzveda dažas jau agrāk spēlētas lugas, piemēram, Elīnas Zālītes „Bīstamo vecumu” (1959), Minnas Dišleres „Iegātņi” (1960), bet vairāki darbi trimdas apstākļos tikai ienāca apritē, tāda bija Drūmā (īstajā vārdā K. Salma-Salmiņa) satīra „Blaumaņa varoņi kolhozā” (1961; tās pirmizrāde notika Koventrijā – Anglijā 1959. gadā), Jāņa Viesiena luga „Nozaudētais vilķis” (1957; pirmizrāde Lundā 1952. g.), Anšlava Eglīša „Pēc kaut kā cēla, nezināma” (1962; pirmizrāde ASV 1960. g.).

Par Podisa režijas darba kvalitāti spriest grūti – viņam gan bija skatuves pieredze, kas gūta Rēzeknes teātrī, taču Podisa pamatdarbs bija dienests Latvijas armijā, kur viņš bija uzkalpojies līdz administratīvā kapteiņa pakāpei. Podiss savās izrādēs allaž tēloja nozīmīgas lomas, diemžēl Vesthofenā Edgara Podisa dzīves pavediens aprāvās.

⁷ Latvija. – 1956. – 30. jūn.

Savukārt Marianna Zīle sameklēja teātra entuziastus Bīlefeldē, un laikrakstā „Latvija” par to teikts: „...nodibinājusies pašu māju teātra kopa ar skanīgu nosaukumu Bīlefeldes Latviešu teātris. Galvenie nopelni pie trupas nodibināšanas ir bij. Rīgas Nacionālā teātra aktrisei Mariannai Zīlei, visiem aktieriem un talciniekiem, jo teātris darbību sāka pilnīgi no nekā.”⁸

Pirmajam iestudējumam Zīle izvēlējās Teodora Graša lugu „Dienas baltas nebaltas” (Bīlefeldē luga izrādīta ar nosaukumu „Dienas nebaltās”), to noskatījušies apmēram 150 bīlefeldiešu. Kritika lugu vērtēja atturīgi: „Lugai varbūt vēsturiska nozīme būs tikai pēc gadiem desmit vai divdesmit. Skatītāji lugā attēlotos notikumus uzņēma vienaldzīgi. Jāatzīst, ka Bīlefeldes latviešu teātra atklāšanai lugas izvēle bija ne visai laimīga.”⁹

Vēl Bīlefeldē Zīle iestudēja Mārtiņa Zīverta lugu „Ķīnas vāze” (1961), tad teātra darbība apsīka. Trūka spēlētāju, trūka skatītāju.

Dažus gadus dažādās Vācijas pilsētās vēl turpina darboties amatieru trupas. Aizrautīgs ansambļu vadītājs ir Valfrīds Bērziņš: vispirms viņš vada Ingolštates dramatisko kopu un iestudē itin plašas lugas – Lidijas Auzānes „Gleznotāju Otiņu” (1952) un Rūdolfa Blaumaņa „Pazudušo dēlu” (1953), taču 1962. gadā viņš Bingenā iestudē Karla Vitlingera lugu „Vai zināt Piena Ceļu?”, bet Kaizerslauternā – Mārtiņa Zīverta „Tīrelpurvu” un Valdemāra Kārkliņa lugu „Indīgā efeja”. Bingenā atradās apmēram piecdesmit kilometru attālumā no Kaizerslauternas, latviešu tur bija maz, tālab darbošanos vajadzēja pārcelt uz pašu Kaizerslauternu. Sandra Sēja-Amatniece 1954. gadā iestudē divas lugas Manheimas dramatiskajā kopā, pēc tam darbs jāpārtrauc. Piecdesmitajos gados apsīkst vairāku Minhenes nometņu kopu darbošanās. Anna Kofska 1951.–1952. gadā iestudē divas izrādes Mozahas nometnē, bet 1956. gadā Ludvigsfeldes nometnē darbojas Teodors Grasis, iestudēdams paša sarakstītu lugu „Pirmās bezdelīgas lido”.

Gadus desmit teātra spēlēšana aktīvi ris Memmingenē – nelielā pilsētā, kas atrodas Bavārijā. Kad vairums latviešu bija izceļojuši

⁸ Latvija. – 1960. – 20. jūn.

⁹ Turpat.

uz citām zemēm, Memmingenē joprojām dzīvoja vēl kādi 300 latviešu, tur bija aktīva sabiedriskā dzīve un tāpēc varēja notikt arī teātra izrādes. Kopu nosaukumi gan mainījās: minēta Memmingenes Daugavas Vanagu dramatiskā kopa un Memmingenes Latviešu teātra kopa, bet līdzdalībnieki abās kopās bija vieni un tie paši. Profesionālu režisoru Memmingenē nebija, lugas iestudēja rakstnieks Oskars Kalējs un viņa kundze Anita Daugule-Kalēja, Alma Prinkalne, Edgars Ābele. Var piebilst, ka Memmingenē parādījās dažas jaunas oriģināllugas: Irmās Bračas „Indīgie ziedi” (1953), Emīla Skujenieka „Neskaties atpakaļ” (1963), kā arī lietuviešu rakstnieka Vītauta Alanta luga „Grāmatvedības kļūda” (1953).

Pēc latviešu masveida izceļošanas uz citām zemēm zināmu ievēribu izpelnījās Hamburga, kur vēl piecdesmitajos gados pastāvēja vairākas bēgļu nometnes un līdz ar to arī vairākas teātra trupas. Viena no tām sevi dēvēja par Hamburgas Daugavas Vanagu teātri, lugas te iestudēja R. Kalniņš un Lilija Kluce. Viņa bija mācījusies Ernesta Feldmaņa teātra kursos, Hamburgā iestudēja Mārtiņa Zīverta drāmu „Tīrelpurvs” (1956), un interesanti atzīmēt, ka Grantu šai izrādē tēloja literatūrzinātnieks Alfrēds Gāters, kas Hamburgas universitātē 1949. gadā bija ieguvis filoloģijas doktora grādu. Citas Hamburgas nometnes – Fišbekas teātri vairākas lugas iestudēja Eižens Kalniņš, bet visrosīgākais bija Hamburgas Latviešu biedrības drāmas ansamblis, ko vadīja rakstniece un režisore, teātra mākslas patiesa entuziaste Māra Zaļaiskalna (pēc otrajām laulībām viņa saucās Tekla Šrēdere; pirms tam viņa bija precējusies ar fon Kurminu). Drāmas ansambļa dalībnieki galvenokārt bija amatieri, taču izrādēs režisore iesaistīja arī savu meitu Dagmāru Kurminu, kas Vācijā beidza teātra skolu un pēc tam ilgu gadu bija aktrise dažādos Vācijas teātros. Hamburgā D. Kurmina tēloja Aliju Darkali Jāņa Viesiena lugā „Kāds iet, jums jāpaliek” (1964), Liesmu Rogu Māras Zaļaiskalnas lugā „Precību drudzī” (1963), Andu Zaļaiskalnas lugā, kas veidota pēc Aleksandra Grīna romāna motīviem „Zemes atjaunotāji” (1964). D. Kurmina palīdzējusi mātei iestudēt Rūdolfā Blaumaņa komēdiju „No

saldenās pudeles" (1961). Sešdesmito gadu otrajā pusē Hamburgas Latviešu biedrības drāmas ansamblis darbu pārtrauca.

Visilgāk Vācijā noturējās Minsteres teātra kopas, un iemesls te bija viens – Minsteres Latviešu centra un Latviešu ģimnāzijas ilgstošā auglīgā darbība. Teātra kopas Minsterē bija divas: vienā, ko sauca par Minsteres Daugavas Vanagu nodaļas teātra kopu, vairāk bija pārstāvēti gados nobrieduši teātra spēlētāji, bet Minsteres Latviešu ģimnāzijas teātra izrādēs palaikam piedalījās paši audzēkņi, tomēr jāteic, ka gan vienā, gan otrā ansamblī vadība lielāko tiesu bija viena cilvēka – Oļijas Trauciņas rokās. Īpašas teātra izglītības viņai nebija, Trauciņa strādāja Minsteres ģimnāzijā par skolotāju, taču viņas aizraušanās bija teātris. Daugavas Vanagu teātrī Trauciņa iestudēja darbus no jau akceptēta repertuāra: Rūdolfa Blaumaņa joku lugu „Zagli” (1973), Elīnas Zālītes „Maldu Mildas sapņojums” (1974) un „Bīstamais vecums”, taču viņa uz skatuves uzveda arī divus tolaik vēl ne tik plaši teātra kopās iesakņotus Anšlava Eglīša darbus – „Pēc kaut kā cēla, nezināma” (1976) un „Jolanta Durbe”. Šajās izrādēs piedalījās vēlākais vēsturnieks Kārlis Kangeris un sabiedriskā darbiniece Daina Upesleja.

Minsteres Latviešu ģimnāzijā teātra kopa pastāvēja apmēram divdesmit gadus. Pirmie iestudējumi parādījās sešdesmito gadu vidū – Trauciņas iestudētā Mārtiņa Zīverta luga „Durnā merga” (1965) un Anšlava Eglīša „Ferdinands un Sibilla” (1966), bet pēdējie jauniestudējumi bija skatāmi vēl astoņdesmitajos gados – Annas Brigaderes „Sprīdītis” (1984) un Aleksandra Čaka un Erika Ādamsona „Nagla, Tomāts un Plūmīte” (1985). Režisori mainījās: bez Oļīvijas Trauciņas lugas iestudēja arī Juris Sils, Andra Kadeka, Daina Vītola, bet izrāžu dalībnieku vidū bija daudzi vēlāk pazīstami literatūras un kultūras darbinieki, kā arī politiķi: Vilnis Zaļkalns, Mārtiņš Būmanis, Ojārs Rozītis, Ieva Celle, Dainis Mjartāns, Margita Gūtmane un daudzi citi.

Minsteres ģimnāzijas teātra repertuārā bija dažādi darbi, taču daļa no tiem bija piemēroti gan jauno tēlotāju iespējām, gan arī skolas vajadzībām – nepieciešamībai audzēkņus iepazīstināt ar latviešu klasikas darbiem: vairākas reizes te iestudēta un izrādīta

Annas Brigaderes pasaku luga „Maija un Paija” (1961; 1968), „Sprīdītis” (1967; 1983; 1984), Rūdolfā Blaumaņa „Zagli” (1973; 1981), Jāņa Poruka stāsta „Kauja pie Knipskas” dramatisējums (1971).

Minsteres ģimnāzijas teātra kopa turējās godam un ilgi – tās sastāvs līdz ģimnāzijas audzēkņu plūsmai nemitīgi mainījās – viena paaudze ģimnāziju beidza un Minsteri atstāja, tās vietā nāca nākamā maiņa, bet ansambļa vadītāji palika, un vispirmām kārtām tā bija ilggadējā režisore Oļija Trauciņa.

Latvija gāja pretī neatkarībai, līdz tā 1991. gadā tika atgūta, savukārt Minsteres Latviešu centrs un ģimnāzija savu nozīmi ar katru gadu zaudēja – uz turieni galvenokārt brauca mācīties jaunieši no Latvijas. Savu vēsturisko nozīmi centrs bija zaudējis, un Minsteres ģimnāzija tika slēgta – līdz ar to krita pēdējais teātra spēlēšanas bastions Vācijā.

Pārlūkojot teātra kopu darbību pēc 1950. gada, jāsecina, ka to rosība gāja pa lejupslidošu līkni: apstākļi bija mainījušies, Vācijā dzīvojošo latviešu skaits nemitīgi saruka, teātra ansambļu pastāvēšanai nepieciešamā materiālā bāze izsīka, un trūka arī īstu entuziastu – teātra kopu vadītāju. Salīdzinājumā ar četrdesmito gadu otro pusi piecdesmitajos gados nevar vairs runāt par māksliniecisku izaugsmi, lai gan teātra spēlēšanas gars nebija rimis un dažas jaunas vēsmas repertuārā iezīmējās.

Teātra kopas un teātra spēlēšanas tradīcijas Vācijā bija pastāvējušas apmēram četrdesmit gadus. Tiesa gan, uzplaukuma posms nebija garš – tas ilga gadus piecus, bet tradīcija turpinājās. Ugunskurs jau bija apdzisis, bet ogles vēl gailēja.

AUSTRIJA, BEĻĢIJA un DĀNIJA

Šos vārdus gribas atcerināt katrs latviešu teātris. Lai
vai kur bēgu pirms kara, katrs latviešu teātris, kas veidoja
teātris, jau Otrā pasaules kara laikā pārcēlās Austrijā, kas
izstrādāja latviešu teātra mākslu. Šis ir latviešu teātris, kas
Austrijas ierocā ir bijis latviešu teātris, kas pārcēlās
no Austrijas, Beļģijas, Dānijas, kas pārcēlās no Austrijas
un Vācijas ierocā no Austrijas, Beļģijas, Dānijas kultūras
centru laikā no 1940. gada 9. oktobra, kas pārcēlās, kas
pārcēlās ar Glāzenbahas latviešu teātri, un tas ir latviešu
latviešu teātris, kas pārcēlās no Austrijas, Beļģijas, Dānijas
latviešu un Latviešu teātris, kas pārcēlās, savukārt Glāzenbahā
un Zolburgā viņi atkal ir viens teātris. Tikai vienā - 1940. gadā -
viņi skatījās gaisā kā viens teātris.

Zināmi nosaukumi ir arī Austrijā darbojošos latviešu teātru
kopu nosaukumi, sakarā, kas pārcēlās kopā saucās gan Austrijas
latviešu teātris Glāzenbahā, gan Glāzenbahas dramatisks kopā
gan vienā, gan otrā režisors bija V. Hermanis, bet dekorators -
E. Abolins. 1940. gadā tas devās par Glāzenbahas Latviešu teātri
kā režisors jāpat minēt V. Hermanis. Pārīdī! Šai kopai vai kopā
pastāv Zolburgas novada latviešu dramatisks ansamblis. 1940.
gadā arī taja notiek pamācība - Rudolfa Blaumana luga "Lauris
gārs", un režisors arī tajā ir Hermanis, dekorators Abolins.

Anna's Brigaderes pasaku luga „Maīja un Fajja” (1961; 1968), „Svidūs” (1987; 1983; 1984), Stelola Blaumana „Zagli” (1973; 1981), Jāņa Foruka stāsta „Kauja pie Kaņepkas” dramaturģējums (1971).

Ministeres ģimnāzijas teātra kopā turējās godam un ilgi – tās pastāvēja līdz ģimnāzijas likvidācijai pirmajai nemitīgi mainījās – viena pasūdzta citā, citā – un beigās Ministerei atstāja, tās vietā nāca nākama ģimnāzija, kas turpināja teātra paliku, un vispirms kārtam tā bija ģimnāzijas teātra Traucība.

Larva gāja uz priekšu – līdz 1991. gadā tika atgūta, savukārt Anna's Brigaderes teātra darbs bija savs nozīmi ar katru gadu – 2000. gadā – ar turieni gaivenokārt brauca mečities jaunieši no Larvas, Anna's Brigaderes teātra nozīmi centrs bija zaudējis, un Ministeres ģimnāzijas teātra – līdz ar to krita pēdējais teātra spēlētājs ģimnāzijas teātra.

Pārbaudot teātra kopu darbību pēc 1938. gada, jāsecina, ka to rosība bija ļoti zema, teātra kopā bija ļoti maz cilvēku, Vācija dzīvojošajiem teātra spēlētājiem ļoti reti bija, teātra ansambļu pastāvēšanai bija ļoti maz materiāls, un trūka arī listu entuziasms – teātra kopu vadītājiem palīdzinājamā ar četrdesmito gadu otro pusē – teātra spēlētājiem nevar vairs runāt par māksliniecisku izauvesmi, lai gan teātra spēlētājas gars nebija runis un dažas jaunas vēsmas reperituarā veicinājis.

Teātra kopas un teātra spēlētājas tradīcijas Vācijā bija pastāvējušas apmēram četrdesmit gadus. Tiesa gan, nepilnākuma posms nebija gars – tas ilgā gadus pīcous, bet tradīcija turpinājis. Ilgāskurs jau bija apdzisis, bet cēls vēl gājēja.

Latviešu teātra kopas Austrijā

Raiņa dramatiskajā poēmā „Daugava” kāds no bēgļiem saka:

*Kur raud viens latvju pabērņits,
Tur arī Latvija pate.¹*

Šos vārdus gribas attiecināt arī uz trimdas teātra spēlētājiem. Lai vai kur bēgļu gaitās nonāca kāds profesionāls aktieris, tur veidojās teātris. Jau Otrā pasaules kara beigu posmā Austrijā nokļuva ap trīstūkstoš latviešu bēgļu, taču 1945. gada pavasarī, kad lielu daļu Austrijas ieņēma padomju karaspēks, ļoti daudz latviešu pārcēlās uz Austrijas rietumu novadiem, bet vairāk nekā astoņi simti devās uz Vācijas bēgļu nometnēm Bavārijā. Par latviešu nacionālās kultūras centru laikā no 1946. līdz 1949. gadam kļuva Zalcburga, kurā pastāvēja arī Glāzenbahas bēgļu nometne, un tieši tur sākās latviešu teātra rosmes, kuras vadīja Valdis Hermanis. Viņš bija beidzis teātra kursus un Latvijā darbojies amatieru teātros, savukārt Glāzenbahā un Zalcburgā viņš iestudēja visas izrādes. Tikai vienā – 1946. gadā – viņš skatuves gaismā izveda astoņas lugas.

Zināmu neskaidrību rada Austrijā darbojošos latviešu teātra kopu nosaukumi: sākumā teātrinieku kopa saucās gan Austrijas Latviešu teātris Glāzenbahā, gan Glāzenbahas dramatiskā kopa. Gan vienā, gan otrā režisors bija V. Hermanis, bet dekorators – R. Āboliņš. 1946. gadā tas dēvēts par Glāzenbahas Latviešu teātri, kā režisors tāpat minēts V. Hermanis. Paralēli šai kopai vai kopām pastāv Zalcburgas novada latviešu dramatiskais ansamblis. 1946. gadā arī tajā notiek pirmizrāde – Rūdolfa Blaumaņa luga „Launais gars”, un režisors arī tur ir Hermanis, dekorators Āboliņš.

¹ *Rainis J.* Kopoti raksti. – R., 1981. – 12. sēj. – 205. lpp.

Austrijā latviešu teātra kopu izrādēs piedalās arī profesionāla aktrise – Lonija Vasariņa ar itin krietnu skatuves darba pieredzi, kas bija iegūta Latvijā, strādājot Ziemeļlatvijas un Daugavpils teātros. Austrijā Hermaņa iestudētajās izrādēs viņa tēlo vairākas galvenās lomas: Annu Rūdolfa Blaumaņa lugā „Ļaunais gars”, Ilzi drāmā „Pazudušais dēls”, Madi komēdijā „Trīnes grēki”. 1948. gadā Vasariņa izceļoja uz Argentīnu. Pārējie teātra kopu dalībnieki bija amatieri.

Lugu izvēlē Hermanis gāja pa iestaigātu taku un ņēma tos darbus, kurus labi pazina un kuru eksemplāri svešajā malā bija sadabūjami. Pirmajā vietā Austrijā, gluži tāpat kā Vācijā, minams Rūdolfis Blaumanis; režisors vienā vai otrā ansamblī iestudē Blaumaņa lugas „Pazudušais dēls”, „Ļaunais gars”, „Trīnes grēki”; repertuārā ienāk arī kopš neatkarīgās Latvijas laika pazīstamās Mārtiņa Zīverta lugas „Tīrelpurvs” un „Ķīnas vāze”, bet no trimdā sarakstītajiem Zīverta darbiem – viencēliens „Riebeklis”. Austrijas teātra kopās parādās arī Jāņa Lejiņa, Elīnas Zālītes un Annas Brigaderes lugas. Zalcburgas novada latviešu dramatiskā kopa iestudē Elīnas Zālītes lugas „Bīstamais vecums” un „Svešas asinis” (abas 1947. g.), Jāņa Lejiņa lugu „Nebrauc tik dikti” (1948), savukārt Glāzenbahas dramatiskā kopa izrāda Annas Brigaderes lugas „Sprīdītis” un „Lielais loms” (abas 1946. g.).

Ievēribu pelna Raiņa „Uguns un nakts” iestudējums Glāzenbahas dramatiskajā kopā. Izrāde notika 1946. gada 18. novembrī, režisors Valdis Hermanis pats tēloja Lāčplēsi, bet Spīdolas lomā bija Lonija Vasariņa; viņu partneri bija amatieri: Laimdota – A. Mainiece, Kangars – A. Bulis, Melnais bruņinieks – J. Zvaigzniņš.

1948. gada 21. februārī Zalcburgas novada latviešu dramatiskais ansamblis izrāda Jāņa Lejiņa komēdiju „Nebrauc tik dikti”, un tās sakarā vietējā, ar rotaprinta palīdzību pavairotā avīzītē parādās savdabīga polemika, kas raksturo trimdas teātra kopu situāciju un vairāku skatītāju attieksmi pret izrādāmajiem darbiem. Kāds anonīms kritiķis – š- pēc izrādes „Nebrauc tik dikti” noska-tīšanās raksta: „*Ja agrākie šī ansambļa uzvedumi mūs patīkami iepriecināja, parādot ainas no dzimtenes dzīves, kur skatījām*

daudz mūsu garam tuvu un iemīlotu motīvu, tad šo izrādi atstājam, sāpīgi vīlušies. Vīlušies tāpēc, ka mums visiem tuvā latvju lauku dzīve, lauku ļaudis netika sniegti tādi, kādi tie ir un kādus mēs tos atminam, bet gan tiem tika jaukts un mainīts klāt daudz sveša – no mūsu dzīves svešumā. [..]

Šķiet, ka mūsu mākslinieki (lietoju vārdu mākslinieki tāpēc, ka citādi par mūsu dramatisko kopu runāt nevar) palikuši stipri lētticīgi. Daudzas uzslavas, ziedi un aplausi panākuši, ka viņi par zemu novērtējuši mūsu daiļuma izjūtu, jo citādi nebūtu izvēlējušies tik vāju lugu un skatītāju priekšā nākuši ar tik vāji sagatavotu izrādi. [..]

Izrādē sevišķi uzkrīta arī teksta nezināšana un it sevišķi pilnīgi nesakarīga sveša teksta iesprausana.”²

Drīz pēc tam tajā pašā avīzītē parādās izrādes „Nebrauc tik dikti” dalībnieku rakstīts atspēkojums, kurā, starp citu, atklājas arī trimdas teātriem tik raksturīga aina: „Attiecībā uz lugas izvēli jājautā – vai recenzentam plauktos neatrodas krājumā lielā izvēlē vēlamās lugas? Mums tādu nav. Par lugas vērtību runājot, grūti pielikt kādu mērauklu, ja mūsu brīvvalsts laikā luga atradās mūsu valsts teātru repertuāros, nemaz nerunājot par provinces amatieru skatuvēm. Luga piedzīvojusi arī trešo iespiedumu. Bez tam no vieglas joku lugas grūti izspiest pasaules pārbūves problēmas. [..]

Tā kā tēlotāju sastāvs, kā tas parasts amatieru izrādēm, ir ļoti nevienāds, kur sastopas cilvēki ar ilggadīgu pieredzi un tādi, kuri min skatuves dēļus pirmo reizi, tad katrs uzmundrinošs vārds no atklātības dod gandarījumu un drosmi tālākam darbam, bet šīs izrādes recenzents gan, šķiet, izdarījis dramatiskajai kopai lāča pakalpojumu.”³ Ar līdzīgu situāciju nācās sastapties daudzās trimdas teātra kopās.

1948. gada 17. jūlijā notiek Mārtiņa Zīverta drāmas „Tīrelpurvs” pirmizrāde Glāzenbahā, taču Austrijā dzīvojošo latviešu

² „Nebrauc tik dikti” Glāzenbahā // Baltiešu Ziņas Austrijā. – 1948. – 28. febr.

³ Atbilde lugas „Nebrauc tik dikti” recenzentam “š” // Baltiešu Ziņas Austrijā. – 1948. – 13. marts.

skaits saruka arvien vairāk, 1950. gadā pārstāja darboties Starptautiskās palīdzības organizācijas IRO atbalstītās bēgļu nometnes, un piecdesmito gadu sākumā Zalburgā dzīvoja vairs tikai simt līdz simt piecdesmit latviešu, to vidū daudzi bija darba nespējīgi, un nekāda latviešu sabiedriskā dzīve Austrijā vairs nebija iespējama.

Valdis Hermanis izceļoja uz ASV, kur rosīgi darbojās Čikāgas Latviešu teātrī un tur, tāpat kā Austrijā, iestudēja Mārtiņa Zīverta lugu „Ķīnas vāze” un Elīnas Zālītes lugu „Bīstamais vecums”.

Latviešu teātra kopas Beļģijā

Savdabīga un apbrīnas vērta izvērtās teātra spēlēšana Beļģijā: uz turieni Otrā pasaules kara beigās sabiedroto armiju gūstā tiek nosūtīts liels skaits latviešu leģionāru. No 1945. gada septembra līdz 1946. gada maijam Zēdelhemā pastāv angļu armijas pārraudzītā gūstekņu nometne, kurā nākas uzturēties no Ziemeļvācijas pārvietotajiem bijušajiem latviešu karavīriem, – to skaits sasniedza vairākus tūkstošus. Materiālie apstākļi nometnē ir visai smagi, taču, par spīti tam, tur nenorimst garīgā rosība. Tieši tur – Zēdelhemā – 1945. gada Ziemassvētkos nodibinās kara veterānu organizācija Daugavas Vanagi, un tur izveidojas arī savdabīga teātra kopa. Situācija patiešām var šķist paradoksāla – mūsu puīši atradās karagūstekņu nometnē svešā zemē un – spēlēja teātri. Var it labi saprast, ka sievietes šajā nometnē nebija, tālab visas lomas, arī sieviešu, nākas tēlot bijušajiem leģionāriem. Režisors pienākumus uzņemas Alfons Banders, viņam ir arī labs līdzbiedrs Egīls Kalme, īstajā vārdā Jānis Ozoliņš, un 1945. gada 23. novembrī – tātad tikai divus mēnešus pēc Zēdelhemas nometnes izveidošanas – tur notiek pirmā teātra izrāde. Izvēlētās lugas „Zelts” autors ir Egīls Kalme. Latvijā viņš bija strādājis rūpnīcā VEF, pievērsies arī rakstniecībai, taču vācu laikā tika iesaukts leģionā, labi iepazīna leģionāru dzīvi un to arī atainoja savā

pirmajā lugā. Izrādīšanai tā bija īpaši piemērota, jo, pirmkārt, tajā darbojās tikai vīrieši, un, otrkārt, lugā tēlotā vide un cilvēki bija labi pazīstami un tuvi Zēdelhemas nometnes iemītniekiem.

Otram dramatiskās kopas iestudējumam režisors Banders bija izvēlējies Hugo Krūmiņa 1928. gadā sarakstīto lugu „Vecpuiši”. Tajā darbojas gan saimnieks, gan kalpi, gan arī divas sievietes kārtas būtnes – Trīne un Annija, pirmo tēloja Tālivaldis Alksnis, otru – Jānis Martinelli. Izrāde notika, puiši priecājās, un var pabrīnīties, kā cauri kara gaitām, turklāt dzīvojot gūstekņu nometnē, režisora rokās nonākusi šī agrāk uzrakstītā luga.

1946. gada pavasara pusē Zēdelhemas gūstekņu nometni likvidēja, karavīri tika nogādāti atpakaļ uz Vācijas angļu zonu, un viņus varēja sastapt dažādās Vācijas bēgļu nometnēs. Uz pāris gadiem teātra spēlēšana pierima; Beļģijā latvieši dzīvoja izklaidus, un to skaits pēc leģionāru aizbraukšanas palika neliels. 1949. gadā šai valstī dzīvoja apmēram 1100 mūsu tautiešu, tomēr teātra spēlēšanas rosme vēlreiz uzvirvoja četrdesmito gadu beigās. 1949. gada 20. novembrī nelielā apdzīvotā vietā Vateršējā, kas atrodas astoņdesmit kilometru no Briseles, vietējā Daugavas Vanagu dramatiskā kopa režisora K. Lepika vadībā sarīko Rūdolfā Blaumaņa joku lugas „Zaļi” izrādi.

1949. gadā dramatiskā kopa nodibinās pie Latvijas Sarkanā Krusta Rīgas organizācijas, un izrāžu organizēšanu uzņemas Elvīra Skrastiņa. Pirmā šīs kopas izrāde notiek 1949. gada 13. novembrī, kad skatītājiem tiek celts priekšā Eduarda Vulfa viencēliens „Līnis murdā”, bet Vecgada vakarā parādīti divi viencēlieni – Farandolas (Ģirta Salnā) „Pārpratums pie zobārsta” un Rūdolfā Blaumaņa „Pēc pirmā mītiņa”. Abos piedalās Modris Gross, viņš skatuves izglītību bija guvis Rīgā Tautas teātra studijā Viļa Lapenieka vadībā, bet pēc izceļošanas uz Zviedriju aktīvi piedalījās Stokholmas dramatisko kopu izrādēs. 1950. gada 28. maijā šī dramatiskā kopa izrāda Lidijas Auzānes lugu „Gleznotājs Otiņš”, tad ansambļa darbība apsīkst, jo 1951. gadā tiek likvidēta pēdējā bēgļu nometne.

1954. gadā notiek vēl kāda izrāde, un to sarīko Beļģijas latviešu nacionālās komitejas teātra trupa. Izrādes iniciators un režisors ir Staņislavs Jerumanis: arī viņš bijis leģionāru rindās, bet

no 1951. līdz 1956. gadam Beļģijā studēja ķīmiju un vienlaikus 1954. gadā strādāja pie Blaumaņa īslugas „Pēc pirmā mītiņa”. Nepavisam nebija no svara, vai režisors izglītojies eksaktajās vai humanitārajās zinātnēs. Galvenais bija – spēlēt teātri! Tomēr nacionāli aktīvo latviešu skaits Beļģijā nepārtraukti samazinājās, un izrāžu rīkošanas iespējas zuda.

Latviešu teātra kopas Dānijā

Latviešu teātra mīļotāju gaitas neparasti izvērtās Dānijā, kur Otrā pasaules kara beigās nokļuva ap divi tūkstoši bēgļu no Latvijas. Dānijā kādu laiku uzturējās arī lielāks skaits latviešu leģiona vīru, kuriem tur notika militārās mācības. Pēc kapitulācijas šī brigāde tika pārvesta uz Vāciju. Latviešu bēgļi tika izmitināti vairākās bēgļu nometnēs Kopenhāgenā vai samērā netālaļās pilsētās un apdzīvotās vietās Kēgē, Fakse Ladepladsā, Kobekā, Jonstrupē, Helsingērā. Bēgļu vidū atradās daži cilvēki, kam agrāk bijis kāds sakars ar teātri vai arī tie karsti mīlējuši šo mākslas veidu. Dānijā kara beigās bija nokļuvis rakstnieks, vairāku lugu autors Valdemārs Dambergs, kas pirms tam bija cieši saistīts ar Jelgavas teātri. Uz Dāniju bija devies arī aizrautīgais teātra mākslas entuziasts Jānis Berkāns, kas kādreiz bija apmeklējis E. Feldmaņa un Latvju dramatiskos kursus, tiesa gan, ne vienus, ne otrs nebija pabeidzis. Berkāns bija strādājis par dzelzceļa darbinieku un vienlaikus iestudējis izrādes dažādās amatieru kopās Alojā, Sesavā, Kanda-vā, Talsos un citur. Protams, ka pēc ierašanās Dānijā viņa galvenā rūpe bija rosināt bēgļu nometņu iemītniekus uz teātra spēlēšanu. Laimīgā kārtā Dānijā atradās divi ar teātra mākslu tuvu saistīti cilvēki, bet izrāžu organizēšanā viņiem palīdzēja Gunārs Jurjāns un Laimonis Lauva. Jurjāns bija mācījies Latvijas Mākslas akadēmijā, bet Lauva to beidzis un strādājis par dekoratoru Latvijas Nacionālajā operā. Līdz ar to bija radīts pamats, lai Dānijā neparastos un neikdienišķos apstākļos sāktu iestudēt teātra izrādes. To da-

lībnieki ar retiem izņēmumiem bija amatieri, taču tas nekavēja Jāni Berkānu ķerties pie darba un Kobekā – nelielā apdzīvotā vietā, kas atradās apmēram simt kilometru no Kopenhāgenas, jau 1945. gada 15. jūlijā izrādīt Mārtiņa Zīverta lugu „Kīnas vāze”; dekorācijas veidoja Gunārs Jurjāns. Protams, grūti pasacīt, kā nelielajā bēgļu nometnē tas viņam izdevās. Amatieru ansamblis diezgan pretenciozi dēvēts par Dānijas Latviešu teātri Kobekā. Turpmāk izrādes notikušas arī Kēgē, Fakse Ladepladsā, vēlāk – Jonstrupē. Vēsturnieks Edgars Dunsdorfs pārskatā par trimdas teātriem, kas publicēts krājuma „Arhīvs” 19. sējumā, min Dānijas Latviešu teātri, kas darbojies Kobekā, Kēgē un Jonstrupē, bet atsevišķi izdala Fakse Ladepladsas nometnes teātri, kur izrādes iestudēja tas pats Jānis Berkāns. Iespējams, ka Dānijā darbojās teātra kopas var dēvēt arī par Dānijas Latviešu teātri: režisori un scenogrāfi bija vieni un tie paši, daži aktieri piedalījās te vienā, te otrā ansablī, piemēram, Uldis Merits un Herberts Stanguts spēlēja gan Jonstrupes, gan Kēges ansambļu izrādēs, un tomēr katrā no šīm pilsētām vai ciematiem bija daudz maz patstāvīga teātra trupa. Dažu nometņu mūžs nebija ilgs: Kēges nometni likvidēja jau 1947. gadā, un nekādas teātra rosmes tur, protams, notikt vairs nevarēja. Šīs nometnes iemītniekiem nācās pārcelties uz Jonstrupi, kas atradās divdesmit kilometru no Kopenhāgenas. 1948. gadā likvidēja arī Kobekas un Fakse Ladepladsas nometnes.

Līdzās Kobekas ansablīm 1945. gadā darbību uzsāka arī amatieru trupa Fakse Ladepladsā, kas saucās par Fakse Ladepladsas Latviešu teātri, tās pirmais iestudējums ir Rūdolfa Blaumaņa luga „Trīnes grēki” Jāņa Berkāna režijā ar Gunāra Jurjāna dekorācijām. Izrāde notika Vecgada vakarā, par ko laikraksts „Latvju Vārds” ziņoja: *„Vecgada vakarā Fakse Ladepladsas nometnē notika teātra izrāde, uzvedot Blaumaņa „Trīnes grēkus”. Lugu iestudējis teātra ansamblis pie Imkas nodaļas J. Berkāna režijā. Visi dalībnieki izrādes sagatavošanai bija pielikuši daudz pūļu, un saspēle ritēja gludi.”*¹ Recenzijā aizrādīts, ka galveno – Trīnes lomu tēlojusi bijusī Strādnieku teātra aktrise Streļčūne.

¹ K. D. Latvju Vārds. – 1946. – 9. janv.

Nākamais iestudējums ir neparasts: 1946. gada 31. janvārī teātris izrāda Valdemāra Damberga delartisko komēdiju „Neticīgā Kolombīne”, kurā darbojās itin paprāvs teātra spēlētāju pulks, viņu vidū bija scenogrāfs Gunārs Jurjāns, kas tēloja Trīsstūra lomu. Arī par šo izrādi parādās atsauksme: „Pirmizrādi šī luga piedzīvoja 1927. g. Nacionālā teātrī. Otro uzvedumu deva Jelgavas teātris 1935. g. Tagad to uzved bēgļu gaitās Dānijā esošie teātra amatieri – entuziasti, gan ne spožā rampu gaismā, bet īstas mūlestības apgarotā uzvedumā. Vislielāko ievēribu pelna paša autora režija, kas ieturēta stingros vilcienos, izvairoties no visa naturālā un paturot spēlē un kustībās tikai nepieciešamos – tīri dramatiskos izteiksmes līdzekļus. It sevišķi režisors pielicis pūles tīrās skatuves valodas izkopšanai un daiļskanībai. Tā kā izpildītāji ir skatuves amatieri, tad tie vieglāk pakļaujami šī mērķa sasniegšanā. Jūtamu iespaidu te atstājušas teorētiskās teātra studijas autora vadībā. Pateicoties tam, izrāde deva saliedētu un viengabalainu kopiespaidu. Teātra mīļotājiem tā bija interesants un patīkams baudījums, jo šis režijas veids ir jaunu ceļu meklējums un mūsu teātriem neparasts.”²

Ievēribu pelna nākamais darbs – tā ir Jara Beneša dziesmu spēle „Zaļā pļavā”. Protams, grūti iztēloties, kā amatieri ar grūto uzdevumu tikuši galā.

Gandrīz vienlaikus ar Fakse Ladepladsas trupas izrādēm savus iestudējumus skatītājiem sniedz Kēges Latviešu teātris. Lugu izvēle šai ansamblī gan ir tradicionālāka, un repertuārs apmēram ir tāds pats kā Vācijas latviešu amatieru trupās. Teātris izrāda Mārtiņa Zīverta viencēlienu „Divkauja”, Lidijas Auzānes lugu „Gleznotājs Otiņš”, Jāņa Akuratera komēdiju „Pricīgais saimnieks”, kurā saimnieku Pēteri Grotānu tēlo pats režisors Jānis Berkāns. Pēc L. Auzānes lugas „Gleznotājs Otiņš” izrādes laikrakstā „Latvju Vārds” V. D. (domājams, Valdemārs Dambergs) rakstīja: „Kēges nometnē garīgā dzīve rit visrosīgāk, tur uzbūvēta plaša baraka, kur var ietilpināt visus nometnes iedzīvotājus. Iebūvētā nelielā skatuve apmierina tās iespējamības, ko sniedz bēgļu dzīves apstākļi. Kēges nometne ir arī vienīgā Dānijā, kurā radusies iespēja

² V. Damberga „Neticīgā Kolombīne” Dānijā // Latvju Vārds. – 1946. – 6. apr.

nodarboties ar skatuves mākslu. Rosīgs darbinieks šajā laukā ir J. Berkāns. Šoreiz, lai gan jaunā (pavasara darbu sezona bija krietni izretinājusi teātra darbinieku rindas), J. Berkāna režijā uzveda L. Auzānes-Vitoliņas komēdiju „Gleznotājs Otiņš”.³

Nedaudz ilgāku laika posmu – tiesa gan, tas nepārsniedz divarpus gadu – darbojas Jonstrupes Latviešu teātris, kur izrādes arī iestudē Jānis Berkāns, bet par dekoratīvo ietēru rūpējas Gunārs Jurjāns. No 1947. gada, kad ansamblis sāk darbu, līdz 1949. gada vasarai, kad 11. jūnijā notiek Mārtiņa Zīverta komēdijas „Zaļā krūze” izrāde, teātris iestudējis piecpadsmit lugas. Tā paša gada 26. martā teātris izrāda Augusta Deglava lugu „Vecais pilskungs” un laikrakstā „Latvija” pēc tam publicē ziņu: „*Latviešu teātris Dānijā sniedz 30. izrādi – A. Deglava „Vecais pilskungs”.*”⁴

Jonstrupes ansamblis izrādījis vairākas arī citās trupās daudz spēlētas lugas, piemēram, Rūdolfā Blaumaņa „Skroderdienas Silmačos”. „„*Skroderdienas Silmačos*” esam daudz redzējuši Latvijā – tās atradušās nepārtraukti viena vai otra lielākā teātra repertuārā. 14. februārī „*Skroderdienas Silmačos*” skatīja Jonstrupes latviešu bēgļu nometnes mazajā zālē no samērā plašas apkārtnes sabraukušie latvieši un arī dāņu draugi. Interesanti bija vērot gleznotāju L. Lauvu kā režisoru, kas uz mākslas akadēmijas audzēkņa G. Jurjāna latvisko dekorāciju fona lika atdzimt mums jau tik pazīstamajiem tipiem gluži īpatnā veidojumā.

Pārsteigums bija istabas skata (1. ainā) pārceļšana uz piebūvi, liekot norisināties Elīnas ciešanu skatam logā, tā gluži nemanāmi uzsverot dekoratīvo ietvaru un, apvienojot daiļo ar praktisko, pasteidzinot arī dekorāciju maiņu. Jāatzīst, ka situāciju iekārtojuma un stila stingrības ziņā šis inscenējums uzskatāms par labāko, kādu esam redzējuši uz trūcīgām un vāji apgaismojamām bēgļu nometņu skatuvēm. Toties lielāku atbalsi režisora lielajām pūlēm gribētos saklausīt arī tēlotājos, kam it kā trūka savstarpēja kontakta, mēģinot katram izcelties, tā sakot, „uz savu roku”.⁵

³ V. D. Teātra izrāde Kēges nometnē // Latvju Vārds. – 1947. – 4. jūn.

⁴ Latvija. – 1949. – 12. apr.

⁵ R-īs. „Skroderdienas Silmačos” // Latvju Vārds. – 1948. – 21. febr.

J. Berkāns iestudējis arī Raiņa dramatisko poēmu „Daugava” (1947) un saulgriežu pasaku „Zelta zirgs” (1947), te parādījušies daži Voldemāra Richtera darbi – „Nebēdnieki” (1948) un „Atgriešanās” (1949) un Pāvila Gruzņas mazāk zināmā luga „Dzimtas apvienība” (1949).

Jonstrupe teātra spēlēšanai bija gluži izdevīga vieta, jo tur darbojās vietējā bēgļu pamatskola, līdz ar to izrāžu apmeklētāji sanāca pietiekamā skaitā, taču 1948. gadā slēdza arī Jonstrupes nometni. Vēl palikušie bēgļi pārcēlās uz Kopenhāgenu, teātra darbība izvērsās tur, un izrādes atkal iestudēja Jānis Berkāns, taču viņam līdzās vairs nebija Gunāra Jurjāna. Uz skatuves atkal parādās Jara Beneša dziesmuspēle „Zaļā pļavā”, turklāt Hanči lomu šai izrādē tēlo un dejo izcilā Nacionālās operas baletdejojāja Edīte Pfeifere. Kopenhāgenā J. Berkāns vēl iestudē Rūdolda Blaumaņa joku lugu „Zagļi”, taču tad strauji sāk sarukt apmeklētāju un reizē arī trupas dalībnieku skaits, jo mazākās nometnes Dānijā jau slēgtas, un, pēc vēstures ziņām, no 1948. līdz 1952. gadam no Dānijas aizbrauc ap pusotra tūkstoša latviešu; piecdesmito gadu sākumā Dānijā dzīvojuši vairs kādi četrsimt tautieši. Tas nozīmēja, ka pienācis laiks teikt ardievas arī teātra spēlēšanai. 1950. gada jūnijā J. Berkāns gan vēl iestudē V. Slavēra viencēlienus „Laimīgā ģimenes dzīve” un „Ēzelis”. To pirmizrāde notiek 3. jūnijā, bet aiz Slavēra uzvārda bija aizslēpies trimdā jau populārais dramatiķis Voldemārs Richters. Tad Jānis Berkāns no Dānijas aizceļo uz Austrāliju, kur turpina darboties Austrālijas Latviešu teātrī Melburnā.

Vēl gan pāris izrāžu 1951. gadā Kopenhāgenā notiek, tās iestudē režisors Pēteris Gals, taču teātra spēlēšanai bija jāpieliek punkts. Daudzās teātra kopas Dānijā un daudzās izrādes lieku reizi ir apliecinājums latviešu teātra spēlēšanas alkām, teātris bija kļuvis par latviskās esības izpausmes veidu.

Teātriniek

ANGLIJA

Salīdzinājums, kāpēc viņi ir un sarežģītāki latviešu bēgļu dzīves apstākļi bija Anglijā, kā arī te kopā četrdesmito gadu beigām sika veidojies teātra kopas. Tomēr Anglijā tam bija cits raksturs, citi nosaukumi, citi aktieri un režisori, vai kaut kādā ziņā citi darbi. Vēl pirmām kārtām atzīmējam, ka šeit, Anglijā, dzimis Jānis Zariņš, kas 1951. gada beigās kopā ar draugiem ierodas Anglijā un kopā ar Londonas "Anglo-Latvian Theatre" vadītāju, šis teātris kļuvis par pirmo un ceļmal citām teātra kopām. Ar teātri iepriekš bija satiesis Feliks Kļaviņš. Viņš ilgus iestudēja dažādās amatieru trupās, savukārt Lesteras Daugavas Venagu nodalās kopu vadīja Voldemārs Pukāts, vairākas kopās darbojās Roberts Zūgītis. Lugu iestudēja jeb, varētu pat sacīt, režisora pienākumus nereti uzņemas inteliģences pārstāvji, visbiežāk tie bija rakstnieki vai literāti. Pie izrāžu veidošanas ķēras Guntars Janovskis, dramatiķi Līnija Auzāne-Vītoliņa, Konstantīns Salms-Salmiņš, taču bieži vien režijas pienākumus nācās uzņemties cilvēkiem, kam iepriekš nekādas saistības ar teātri māksli nebija bijis. Šajā sakarā pieminami trīs patiešā teātra mākslas entuziasti: Stokportas drāmas kopu vairākus gadus vadīja Paulis Sotnieks, kas Latvijā bija vīrsleitnants, kara lidotāis, dienējis 1956. gadā viņš aizgāja aizsaulē. Ar viņa kundzei Zenuai Sotniecei Latvijā ar teātri bija ciešāka sakara nebija, taču Anglijā viņa darbojās gan Stokportas, gan Alsageras dramatiskajās kopās, savukārt Korbijas drāmas kopu vadīja Elīnda Sirmā, kas Latvijā bija strādājusi par skolotāju. Jāpauzē vērā, ka latviešu inteliģences slānis Anglijā

I. Berkāns iestudējis arī Raiņa dramatisko poēmu „Daugava” (1947) un saņirgēju pasaku „Zelta ziņģis” (1947), te parādījās daži veldemāra Richtera darbi — „Nebēdzēji” (1948) un „Atgriešanās” (1949) un Pāvila Gruzins māzāk zināmā luga „Dzīvības apvienība” (1949).

Jonstrupe teātra spēlēšanai bija pati izdevīgā vieta, jo tur darbojās vietēja lugu pasaule, kur izrāžu apmeklētāji sanāca pietiekamā skaitā, taču 1951. gadā tika arī Jonstrupes nometni. Vēl palikušie bechi pārcēlās uz Kopenhāgenu, teātra darbība izvērsās tur, un izveidojās jauns ansamblis. Ar to vadīja Jānis Berkāns, taču viņam līdzās vairs nebija Gunāra Jurjāna. Uz skatuves atkal parādās Jānis Benčs, kurš turpināja turklāt Hanči Iomu šai izrādē, tāpat kā turpināja darboties šajā pabeidzotajā Edite Pfenocē Kopenhāgenā 1950. gada vasarā iestudētajā Edolfa Blaumana joku lugā „Zaģis”, taču šajā laikā šai komandai apmeklētāji un režisori izrāžu dalībnieku statuso jo mazāks nometnes Dānijā jau slēgtas, un pēc vācu valdības lēmuma no 1952. gadam no Dānijas aizbraukot ap pārisotā iekšstājā latviešu; pietdesmito gadu sākumā Dānijā dzīvojuši vācu kādi četrsimt tautieši. Tas norīnēja, ka pienācis laiks teikt ardievas arī teātra spēlēšanai. 1950. gada jūnijā I. Berkāns gan vēl iestudē V. Slavēra viencēlienu „Jāmīgā ģimenes dzīve” un „Ezēlis”. To pirmizrāde notiek 3. jūnijā, bet aiz Slavēra uzvārda bija aizslēpies trindā jau populārais dramaturģis Voldemārs Richters. Tad Jānis Berkāns no Dānijas aizceļo uz Austrāliju, kur turpinā darboties Austrālijas Latviešu teātri Melburnā.

Vēl gan pāris izrāžu 1951. gadā Kopenhāgenā notiek, tas iestudē režisors Pēteris Gals, taču teātra spēlēšanai bija jāpieliek punkts. Daudzās teātra kopas Dānijā un daudzās izrādes lieku netaisīti apliecinājums latviešu teātra spēlēšanas alkām, teātris bija kļuvis par latviskās esības izpausmes veidu.

Teātrinieku darbība Anglijā

Salīdzinājumā ar Vāciju grūtāki un sarežģītāki latviešu bēgļu dzīves apstākļi bija Anglijā jeb Lielbritānijā, taču arī te kopš četrdesmito gadu beigām sāka veidoties teātra kopas. Tomēr Anglijā tām bija cits raksturs: tās bija izteiktas amatieru trupas, jo uz Angliju tikpat kā nepārcēlās profesionāli izglītoti aktieri un režisori vai kaut kādā ziņā ar teātri saistīti darbinieki. Vispirmām kārtām atzīmējams pieredzes bagātais režisors Jānis Zariņš, kas 1951. gada beigās kopā ar dzīvesbiedri Martu ierodas Anglijā un kļūst par Londonas Daugavas Vanagu teātra vadītāju; šis teātris izvērtās par piemēru un ceļrādi citām teātra kopām. Ar teātri iepriekš bija saistīts Fēlikss Lintiņš. Viņš lugas iestudēja dažādās amatieru trupās, savukārt Lesteras Daugavas Vanagu nodaļas kopu vadīja Voldemārs Pukats, vairākās kopās darbojās Roberts Zuļģis. Lugu iestudētāja jeb, varētu pat sacīt, režisora pienākumus nereti uzņēmās intelīgences pārstāvji, visbiežāk tie bija rakstnieki vai literāti. Pie izrāžu veidošanas ķērās Gunars Janovskis, dramatiķi Lidija Auzāne-Vītoļiņa, Konstantīns Salms-Salmiņš, taču bieži vien režijas pienākumus nācās uzņemties cilvēkiem, kam iepriekš nekādas saskarsmes ar teātra mākslu nebija bijis. Šajā sakarā pieminami trīs patiesi teātra mākslas entuziasti: Stokportas drāmas kopu vairākus gadus vadīja Paulis Sotnieks, kas Latvijā bija virsleitnants, kara lidotājs, diemžēl 1956. gadā viņš aizgāja aizsaulē. Arī viņa kundzei Zentai Sotniecei Latvijā ar teātri nekāda ciešāka sakara nebija, taču Anglijā viņa darbojās gan Stokportas, gan Alsageras dramatiskajās kopās, savukārt Korbijas drāmas kopu vadīja Elfrīda Sirmā, kas Latvijā bija strādājusi par skolotāju. Jāņem vērā, ka latviešu intelīgences slānis Anglijā

bija plānāks nekā Vācijā vai arī vēlāk ASV, Kanādā un Austrālijā. Anglijas varas iestādes vispirms bija ieinteresētas lēta darbaspēka iepildumā, tālab tā savā valstī labprāt pieņēma jaunus, galvenokārt neprecētus cilvēkus, ko varēja nodarbināt akmeņogļu iegūšanā, rūpniecībā un kā strādniekus jeb kalpus lauksaimniecībā, turklāt vispieprasītākie bija gados jauni vīrieši. No 1947. līdz 1950. gadam šādā veidā Anglijā iebrauca apmēram 12 tūkstoši latviešu bēgļu, to skaitā 10 tūkstoši bija vīriešu un tikai 2 tūkstoši – sievietes. Lielākā daļa ieceļotāju Anglijā kļuva par laukstrādniekiem, izveidoja ģimenes, taču visbiežāk tās bija jauktas laulības. Mūsu tautiešu dzīves situāciju Anglijā pēc viesošānās šai zemē 1949. gadā visai skaudri raksturojis Mārtiņš Zīverts: „*Viss lielais vairums pābraucēju bija mūsu leģiona puīši – ap 70 proc. Viņus novietoja lauksaimniecības un ogļraču hostelos. Sievietes vieninieces savukārt novietoja slimnīcu darbos un tekstilrūpniecībā. [...] Saprotams, ka angļu interesēs arī nav veicināt laulības vienas tautības locekļu starpā. Imigrantus, sevišķi latviešus un igauņus, uzskata par vērtīgu elementu, kura asimilēšana angļiem liekas vēlama.*”¹

Kādā citā rakstā Zīverts skaidro, ko nozīmē vārds „hostelis”: „*Ir skumji redzēt cilvēkus, ko vēstures kaprīzei patīcies izraut no raženas dzīves mūža labākajos gados, cilvēkus, kas pēc gadiem ilgas nīkšanas Vācijas nometnēs te nokļuvuši tādās pašās barakās, bieži vien pat sliktākās. „Hostelis” parasti ierīkots kādā agrākā karaspēka nometnē, tas parasti atrodas kailā pakalnē, kur barakas, kā nokaunējušās pašas no savas nabadzības, spiežas viena pie otras. Dažreiz tās ir diezgan masīvas mūra būdas, bet lielāko tiesu rievotā skārda bundžas, kas ziemā no iekšpuses noraso un dara gaisu mitru. Pāris ogļu krāsniņu nespēj telpu tā piesildīt, lai tā būtu mājīga. Ir vietas, kur barakas sadalītas mazās kamerās, vienam vai četriem cilvēkiem katra, bet ir arī vietas, kur 20 vīru guļ vienā telpā. Kad cilvēks pēc desmit stundu darba un brauciena – ceļš dažkārt ir ap 30 km tāls – kad viņš pēc darba pazemē vai laukā atgriežas hostelī, viņš gan atrod apkoptu un*

¹ Zīverts M. Salinieki // Latvju Ziņas. – 1949. – 26. janv.

mazliet iesildītu telpu, bet ne māju. Taču dzīve hostelī ir lēta, latvietis te ir arī savējo vidū, un tāpēc daudzi, kas no nometnes aizgājuši privātā dzīvē, drīz vien nāk atpakaļ."²

Vienmuļais ikdienas ritējums noteica arī dzīvesveidu: „Dzīves ritums ir vienmuļš: darbs un baraka. No pēdējās arī vairās, cik iespējams. Un tas iespējams tā, ka brīvo laiku pavada krodziņā. Arī pašiem angļiem krogs ir vienīgā vieta, kur var justies silti un mājīgi, jo dzīvokļi ir caurvējaini un auksti. Taču latvietim nākas grūti ieturēt mēru, ko taupīgais anglis labi prot. Un tad notiek tā, ka mūsu cilvēks aizlaiž vairāk naudas, nekā būtu labi.”³

Anglijā iebraucēji bija noslēguši uzturēšanās līgumus uz trim gadiem. Bija tādi, kas neizturēja un atgriezās Vācijā, tiesa, viņu skaits nebija liels, savukārt pēc līguma termiņa izbeigšanās daudzi aizceļoja uz Amerikas Savienotajām Valstīm vai Kanādu, un inteligences slānis kļuva vēl plānāks: Angliju atstāja Lidija Auzāne-Vītoļiņa, rakstniece Indra Gubiņa. Un tomēr, par spīti ne gluži veiksmīgajiem dzīves apstākļiem, latvieši nāca kopā, veidoja savas sabiedriskās organizācijas un kopas. Ilgāku laiku – no 1946. līdz 1987. gadam Anglijā iznāca laikraksts „Londonas Avīze”, nedaudz īsāku brīdi – literārs mēnešraksts „Ceļa Zīmes”. Kopš 1949. gada Anglijā notika latviešu Dziesmu svētki. Grūtāk Anglijā bija iekustināt teātra spēlētājus, par ko Zīverts raksta: „Vismazāk darīts teātra laukā. Bredfordā pastāv 2 amatieru trupas, kas jau devušas pa izrādei. Šīs trupas varētu darīt daudz vairāk, ja tās nebūtu divas. [...] Kāpēc mūsu teātru ļaudis nav braukuši uz Angliju? Arī man tā ir mīkla.”⁴

Mīkla, protams, atminama: mūsu tautiešus vairāk vilināja Amerikas Savienotās Valstis kā drošības patvēruma garants, tā bija spēcīga demokrātiska valsts, kas iedvesa stabilitātes sajūtu, citi devās uz Kanādu un Austrāliju. Teātrinieki gandrīz simtprocentīgi izvēlējās tieši šīs zemes: abiem lielākajiem profesionālajiem Vācijas teātra ansambļiem bija jau noskatītas „noenkurošanās” vietas –

² Zīverts M. Salinieki // Latvju Ziņas. – 1949. – 22. janv.

³ Turpat. – 26. janv.

⁴ Turpat. – 29. janv.

Ņujorka un Bostona. Liekas, ka daudziem mūsu tautiešiem Anglija šķita vēl nepietiekami droša miera sala, rūpes sagādāja arī ieceļošanas noteikumi, un tā nu par Angliju no pieredzējušajiem teātra darbiniekiem izšķīrās vienīgi Jānis Zariņš. Var jau būt, ka arī viņš labprāt būtu mērojis tālāku ceļu, taču 1950. gadā nevesela bija viņa dzīvesbiedre Marta, un grūtības radās ar ieceļošanas atļauju: viņai ieceļošanu Anglijā liedza, jo daudzās analīzes, ko izdarīja katram iebraucējam, neatbilda noteikumiem, tāpēc izbraukšanu uz kādu laiku nācās atlikt. Pēc iebraukšanas Londonā Jānis Zariņš izsacīja savus apsvērumus par ierašanos šajā zemē: „*Būtu varējis aizbraukt uz ASV, bet man likās, ka tik vecam kokam grūti iesakņoties Jaunajā pasaulē. Eiropas gaisms man ir nepieciešams, lai varētu eksistēt. Šajā gaisotnē ir kaut kas, ko nevar aizstāt ne dolāri, ne amerikāniskās ērtības. Eiropa taču ir visu kultūras lietu pirmsākums. Ja cilvēks visu mūžu ir šai kultūrai kalpojis, ar kādu sirdi lai pagriež tai muguru. Maizi jau mēs varētu visur nopelnīt, bet Eiropas gaisms piemīt tikai Eiropai.*”⁵

Grāmatā „Mans darbs teātrī” J. Zariņš izsakās vēl skaudrāk: „*Neskaitāmas reizes bija jāiet cauri ārzemju pārbaudes komisijām, kur kā tirgus preces šķiro derīgo no nederīgā. Mani un sievu neņēma ne Amerikā, ne Kanādā, jo bijām par vecu fiziskajam darbam.*”⁶

Protams, arī Jānim Zariņam bija vajadzīgs kāds iztikas avots, un, iebraucot Anglijā, viņš cerēja, ka uz savām līdzī paņemtajām stellēm varēs aust krāšņas segas un paklājus un tos pārdot.

Par spīti nelabvēlīgajiem apstākļiem, četrdesmito gadu beigās Anglijā sarosās teātrinieki. Jau kopš 1947. gada pie Latvju biedrības Bredfordas nodaļas darbojas teātra kopa, četrdesmito gadu nogalē darbu sāk amatieru teātra kopas Boltonā, Stokportā, Ročdeilā. Arī Anglijā dzīvojošie tautieši bija noilgojušies pēc teātra, un Anglijas piemērs vēlreiz apliecina, cik latviskā identitāte cieši saaugusi ar teātri un ka pelēkajā ikdienā teātris ienes cilvēkos gaišumu, prieku, krāsainību.

⁵ *Atgars P.* Režisors Jānis Zariņš Londonā // Londonas Avīze. – 1951. – 30. dec.

⁶ *Zariņš J.* Mans darbs teātrī. – R., 1974. – 123. lpp.

Laikā no 1951. gada februāra līdz aprīlim Bredfordā notika Rūdolfā Blaumaņa lugas „Skroderdienas Silmačos” divas izrādes, un uz tām sanāca tūkstotis skatītāju, par ko „Londonas Avīze” rakstīja: „DVF (Daugavas Vanagu fonda – V.H.) Bredfordas nodaļas dramatiskās sekcijas nule rīkotās „Skroderdienas Silmačos” divi izrādes apmeklētāju skaita ziņā tagad sasniegušas jaunu rekordu, jo abās reizēs Silmaču ļaužu priekiem un bēdām līdzī dzīvojuši pāri par 1000 tautiešu. Februāra beigās notikušā pirmizrāde jau pāris nedēļas pirms noliktās izrādes dienas bija izpārdota, un arī 3. Lieldienās atkārtojuma izrāde bija tikpat kā izpārdota.”⁷

Pēc „Skroderdienu” pirmizrādes L. Auzāne-Vītoļņa rakstīja: „Ja normālos apstākļos Blaumaņa lugas izrāde būtu kā režisoram, tā ansamblim samērā viegli veicams darbs, tad trimdas apstākļos, kad garīgai dzīvei un mākslai varam atlicināt tikai dažas vakara stundas pēc grūta darba fabrikā vai ogļraktuvēs, šī spraigā komēdija ar lielo tēlotāju skaitu prasa no visa ansambļa, bet galvenokārt no režisora, vislielāko piepūli.”⁸

„Skroderdienas Silmačos” toreiz bija iestudējis Fēlikss Lintiņš, lomās bija amatieri. Interesanti, ka Bebeni tēloja Indra Gubiņa, kas tolaik bieži publicējās laikrakstā „Londonas Avīze”.

Vai viss šajā izrādē ritēja tik gludi? Nez vai! Tā, piemēram, nebija iespējams sadabūt kaut dažus mūziķus, un dziesmu pavadījumu atskaņoja vienkārši uz klavierēm, kas bija novietotas skatuves priekšā, turklāt pagrūti nācās saskaņot dziedāšanu ar precīzu tekstu. Tomēr skatītāji toreiz piedeva visus negludumus un klizmas, jo – pats galvenais – no hosteļu pelēcības viņi bija atkal teātrī un – reizē arī dzimtenē.

Liela atsaucība bija ne tikai labi pazīstamo lugu izrādēm: „Koventrijā 4. februārī Trinity Hall pārpildītā zālē DVF Birmingemas nodaļas dramatiskā kopa deva 4 cēlienu skatu lugu „Kara zirgs” pirmizrādi lugas autora J. Miezīša vadībā,”⁹ – tā rakstīja „Londonas Avīze”.

⁷ A. Pk. Tūkstotis uz Skroderdienām // Londonas Avīze. – 1951. – 6. apr.

⁸ Auzāne-Vītoļņa L. „Skroderu dienas Silmačos” Bredfordā // Londonas Avīze. – 1951. – 9. marts.

⁹ E. U. Rosīgi skatuves ansambļi // Londonas Avīze. – 1951. – 1. marts.

Ritēja 1951. gads – apmēram gads vai divi bija pagājuši kopš pārceļšanās uz Angliju, bet nu cita pēc citas teātra kopas aicināja uz izrādēm, viena no tām bija Dērbijā¹⁰, kas lepni sevi dēvēja par Dērbijas Latviešu teātri. Laikraksts atgādina par turieniešu sadzīves situāciju: „Lielākā daļa Dērbijas latviešu nodarbināti maiņās fabrikās un slimnīcās, kāpēc ļoti grūti saskaņot laiku sanāksmēm un mēģinājumiem, kam pievienojas vēl grūtības ar telpām. Tomēr Dērbijas teātra grupa enerģiskā T. Muzikanta vadībā pārvarējusi visus šķēršļus un nepilna gada laikā iestudējusi trīs lugas.”¹¹

Var jau to saukt par latviešu apmātību, taču tā ir arī liecība par teātra mākslas dziļo sakņojumu mūsu tautiešos. Situācija ir grūta un teātra spēlēšanai nepiemērota – smags darbs maiņās, piemērotu telpu trūkums – un tomēr viņi nāk kopā, mēģina un spēlē. DVF Notingemas nodaļas dramatiskā kopa 26. maijā aicina savējos uz Kotsmores skolas zāli, kur parāda savu pirmo darbu – Lidijas Auzānes-Vītoliņas lugu „Gleznotājs Otiņš”, ko iestudējis Roberts Usāns-Erts. Tā ir notingemiešu pirmā izrāde, taču „... ieguva nedalītu skatītāju atsaucību, par ko vislielākā liecība bija smieklu šaltis, kas nerima visu izrādes laiku”.¹²

Skatītāji priecājās ne tik daudz par māksliniecisko baudījumu kā par pašu faktu, ka atkal notiek teātra izrāde. 1951. gada 26. maijā Londonas Daugavas Vanagu Drāma izrāda Alberta Galiņa lugu „Drupas”, bet 28. jūlijā – Mārtaņa Zīverta „Cenzūru”. 30. jūnijā Lesteras dramatiskā kopa izrāda Voldemāra Richtera komēdiju „Nebēdnieki”. Boltonas dramatiskā kopa 1952. gada septembrī iepazīstina ar Lidijas Auzānes-Vītoliņas lugu „Dāmu valsis”, un atkal jātiekas ar skatītāju atsaucību: „Aplausi un ziedi liecināja, ka skatītāju pilnā zālē izrādei bija piekrišana. Un kā arī nē: kuram gan nepatīk uz brīdi aizceļot atpakaļ uz Rīgu un skatīt lugu, kas rāda sabiedrības élite: konservatorijas profesoru, populāru ārstu, laureāti pianisti un jaunu juristu mīlestības trīsstūros, saprašanās un pārprašanās situācijās.”¹³

¹⁰ Anglijas pilsētas Dārbi (*Derby*) nosaukumu trimdinieki latviskoja – Dērbija.

¹¹ E. U. Rosīgi skatuves ansambli // Londonas Avīze. – 1951. – 1. marts.

¹² *Liepiņš Alf.* Laba izrāde Notingemā // Londonas Avīze. – 1951. – 22. jūn.

¹³ *Ozols A.* Auzānes luga „Dāmu valsis” // Turpat. – 19. okt.

Tajā pašā gadā Alsageras DVF nodaļas dramatiskā kopa izrāda Lidijas Auzānes-Vītoliņas lugu „Gleznotājs Otiņš” un Rūdolfā Blaumaņa „Pazudušo dēlu”, Berdingberijas dramatiskā kopa – Eduarda Vulfa viencēlienu „Līnis murdā”, Bredfordas dramatiskā kopa – Emīla Skujenieka lugu „Dirigents”, Ročdeilas drāmas kopa – Mārtiņa Zīverta viencēlienu „Divkauja”, Stokotrentas dramatiskā kopa – Rūdolfā Blaumaņa drāmu „Pazudušais dēls”, Vensfordas dramatiskā kopa – Rūdolfā Blaumaņa komēdiju „Zagļi”.

Nav viegli atbildēt uz jautājumu, cik šādu dramatisko kopu Anglijā bija. Situāciju sarežģī tas, ka, pirmkārt, šīm kopām bija dažāds mūža garums: dažas iestudēja vienu divas izrādes un darbību izbeidza, citas darbojās gadiem ilgi. Un, otrkārt, bija tādi gadījumi, kad vienā pilsētā vai miestā vienlaikus kādu brīdi pastāvēja divas teātrinieku kopas, taču sekmīgi darboties nevarēja, jo pietrūka gan teātra spēlētāju, gan skatītāju, un darbību nācās izbeigt. Anglijā ne gluži vienlaikus darbojās aptuveni trīsdesmit teātra kopu. Prof. Edgara Dunsdorfa rādītājā „Trimdas teātris”¹⁴ minētas 24 teātra kopas, taču ilgstošs mūžs bija kādām astoņām deviņām, to skaitā bija Birmingemas dramatiskā trupa, Boltonas drāmas kopa, Bredfordas kopa, Korbijas dramatiskā kopa, Londonas Daugavas Vanagu Drāma, kas pēc tam pārdēvējās par Daugavas Vanagu teātra kopu, Stokportas drāmas kopa un Vulverhemptonas Daugavas Vanagu fonda dramatiskā kopa. Visilgāk no tām darbojās Bredfordas un Londonas Daugavas Vanagu Drāmas kopas: Bredfordā vēl 1985. gadā notika pirmizrāde, Londonas Daugavas Vanagu teātra kopā – 1984. gadā. Teātra kopu organizētājs lielākajā daļā pilsētu bija Daugavas Vanagu fonds.

Nedaudz atšķirīgs no Vācijas latviešu teātra kopām ir Anglijas teātrinieku repertuārs: tiesa, arī te tiek izrādīti latviešu „zelta klasikas” darbi un jo īpaši Rūdolfā Blaumaņa „Skroderdienas Silmačos”, „No saldenās pudeles”, „Zagļi”, „Pazudušais dēls”, vairākkārt teātra repertuārā parādās Mārtiņa Zīverta drāma „Tīrelpurvs” un „Ķīnas vāze”, Eduarda Vulfa viencēliens „Līnis murdā”, Lidijas Auzānes-Vītoliņas „Gleznotājs Otiņš”, taču Anglijā iestudē

¹⁴ Archīvs, XIX. – Melburna, 1979. – 178.–180. lpp.

arī krietnu tiesu jaunu lugu. Nevarēja dzīvot tikai atmiņās par sen aizgājušiem laikiem, dzīve ritēja uz priekšu, un teātru kopas alka iedzīvīnāt jaunākus, tālaika realitātei tuvākus darbus. Anglijas latviešu teātra kopu repertuāru ietekmēja tas, ka tur līdz pat 1964. gadam dzīvoja Lidija Auzāne-Vītoļiņa, tālab cita pēc citas dažādās kopās parādījās viņas lugas „Dāmu valsis”, „Ložmetēju kalns”, „Jersika”, „Uz Ameriku”, „Septiņi mīlētāji”. Anglijas latviešu teātri labprāt pievērsās Mārtiņa Zīverta jaunradītajiem darbiem, te izrādīja viņa lugas „Cenzūra”, „Meli meklē meli”, „Kā zaglis naktī”, „Kurrpurrū”. Anglijā skatītāji iepazīst Austrālijā dzīvojošās Ainas Vāveres (Neboisas) lugu „Notikums pie nama durvīm”, Ojāra Jēgena lugu „ $2 \times 2 = 4$ ”, Tonijas Kalves lugu „Cieņiņš”, kā arī Konstantīna Salma-Salmiņa viencēlienus „Blaumaņa varoņi kolhozā” un „Blaumaņa varoņi trimdā”. Vairākus darbus pašu vadītajiem ansambļiem rada Jānis Miežītis („Kara zirgs” un viencēlienu „Dampis mājās”) un Roberts Zuļģis („Cīruļu puteņis”, „Niķīgais vectēvs”, „Demarkācijas līnija”). Samērā maz Anglijas teātros izrāda Anšlava Eglīša darbus: te parādās tikai lugas „Cūka” un „Omartija kundze”. Iespējams, ka viens no iemesliem bija liels darbojošos personu skaits. Sarežģīti, protams, bija atrisināt arī kostīmu un dekorāciju problēmas, ar ko bija jāstoptas, iestudējot Eglīša lugas „Kazanovas mētelis” un „Galma gleznotājs”. Var pieminēt, ka tieši Anglijā pirmo reizi izrādīta Vācijā dzīvojošās dramatiķes Irmās Bračas drāma „Kad sitīs tā stunda” (1962, Boltonas dramatiskajā kopā). Birmingemas dramatiskā kopa iepazīstināja ar dažiem līdz tam mazāk pazīstamu ārzemju autoru darbiem: 1954. gadā šī kopa izrādīja igauņu rakstnieka Augusta Gailita lugu „Sābas ķēniņiene”, kas veidota pēc romāna „Toms Nipernādijs” motīviem, un 1959. gadā – H. Isso lugu „Trīs tumšbalti eņģeļi”.

Problēmu un grūtību gūzma, ko teātriniekiem nācās Anglijā pārvarēt, bija ļoti liela: vajadzēja atrast vietu, kur lugu mēģināt, sadabūt un apmaksāt izrādei piemērotu zāli, sagādāt nepieciešamos kostīmus. Vairumā gadījumu mūsu teatrāļi kostīmu lugām pievērsties baidījās. Iestudējot Rūdolfā Blaumaņa lugas vai Annas

Brigaderes „Maiju un Paiju”, varēja izlīdzēties ar līdzi no Latvijas paņemtajiem tērpiem vai tērpu detaļām, iestudējot Mārtaņa Zīverta komēdiju „Minhauzena precības”, kostīmu problēma bija sarežģītāka, un tomēr Bredfordas dramatiskās kopas dalībnieki arī ar šo problēmu tika galā. Kā var spriest no seniem fotouzņēmumiem, daži krāsoti dekorāciju gabali palīdzēja radīt izrādei nepieciešamo vidi, un skatītāji un kritiķi, talkā ņemot iztēli, fantāzijā uzbūra vajadzīgo ainu. Aplūkojot fotouzņēmumu, visai pieticīgs un primitīvs šķiet Bredfordā iestudētās Blaumaņa lugas „Skroderdienas Silmačos” dekoratīvais noformējums, taču Auzāne-Vītoļņa tam veltījusi visai atzinīgus vārdus: *„Dekorācijas uzbūra skatītāju acu priekšā latvisko istabu un mūsu sirdīm tuvu latviešu lauku sētu tās vienkāršā skaistumā. Ar šīm dekorācijām varētu lepoties katra Latvijas skatuve. Ievērojot, ka gandrīz katra aina prasa jaunas dekorācijas, mākslinieks veicis lielu darbu. Sevišķi jāatzīmē 5. ainas – Silmaču sētas – dekorācijas Līgo vakarā. Mākslinieks šeit mazajai skatuves telpai bija devis plašu perspektīvu un ar apgleznotāju F. Lejiņa un O. Rasiņa radītiem gaismas efektiem uzbūra neaizmirstamu ainu.”*¹⁵

Brīnišķa lieta ir skatītāju fantāzija, kas no atsevišķas detaļas palīdz uzburt priekšstatu par to, kam uz skatuves vajadzētu būt.

Lielākajai daļai izrāžu dalībnieku, kā var jaust arī no iepriekš citētajām atsauksmēm, skatuves pieredzes nebija nekādas, arī grimēšanas mākas nebija, tālab nereti fotouzņēmumos vērojami pārlietu stipri „smiņķēti” izrādes dalībnieki; aktierus grimēja vai nu režisors, vai kāds no pieredzējušākiem teātriniekiem. Tā, piemēram, fotouzņēmums atspoguļo, kā Jānis Zariņš grimē savu aktrisi Līgitu Apīni, savukārt mazāk pieredzējušos iesācējus pirms izrādes dažādās kopās grimējusi Zenta Sotniece. Pat viņai veltītajā nekroloģā sacīts: *„Un kur gan viņa nav bijusi, gan grimējot, gan tēlojot līdzi teātra kopās: Boltonā, Stokportā, Korbijā, Londonā, Lesterā un citur.”*¹⁶

¹⁵ Auzāne-Vītoļņa L. Skroderu dienas Silmačos Bredfordā // Londonas Avīze. – 1951. – 9. marts.

¹⁶ Rītiņa H. Labo graudu sējēja // Londonas Avīze. – 1975. – 19. sept.

Nepavisam nebija viegla lieta teātra mākslā ievadīt amatierus. Anglijas teatrāļu darbību pozitīvi ietekmēja daži Vācijas bēgļu nometnēs pavadītie gadi: Vācijā teātris tika spēlēts uz nebēdu, tur bija daudz amatieru, bet bija arī krietns skaits profesionālu aktieru, no kuriem varēja pamācīties. Nometņu posmā Vācijā izrādes notika bieži: tās rādīja pašu pilsētas teātra spēlētāji, ar izrādēm brauca viesos teātrinieki no kaimiņu apvidiem.

Jānis Zariņš, būdams gan labs profesionālis, gan arī reālists, pēc iebraukšanas Anglijā izvirzīja pamatotu problēmu – skatuves mākslinieku jaunās audzes veidošanu: „*Teātrim vairāk nekā jebkurai mākslai rezervju jautājums vispār ir ļoti svarīgs. Jo nopietnāk tam jāpieiet tagad, kur gadiem neesam par to domājuši.*”¹⁷

Ideja, protams, bija svarīga, taču reizē arī nerealizējama. Reālāk tā bija risināma Vācijas bēgļu nometņu laikā, kad teātra studijas darbojās vairākos teātros: Virzburgā līdzās lugu iestudēšanai studiju nodarbības izkārtoja Lilija Salnā, Blombergas teātrī aktierapmācības studiju organizēja Voldemārs Pūce, un īsta aktiermākslas skola, protams, bija darbošanās izcilo režisoru Kārļa Veica, Osvalda Uršteina, Jāņa Lejiņa, Augusta Mitrēvica, Jāņa Zariņa, Pētera Elsiņa vadībā, atrodoties uz skatuves līdzās meistariem – Lilijai Štengelei, Irmāi Graudiņai, Almai Mačai, Mildai Zilavai, Ņinai Melbārdei, Valfrīdam Streipam un daudziem citiem. Anglijā nekā no tā vairs nebija, bet organizēt aktieru plašāku apmācību jaunajā mītnes zemē bija nereāli.

Daugavas Vanagu Drāma Londonā

Kā pati nozīmīgākā starp Anglijas latviešu teātra kopām jāmin Daugavas Vanagu Drāma Londonā, un to visādā ziņā nostiprināja režisora Jāņa Zariņa iesaistīšanās šī teātra darbā 1952. gadā, taču tās pamati bija ielikti agrāk, un iesācēji bija ar

¹⁷ Mūsu teātris trimdā // Londonas Avīze. – 1952. – 31. janv.

skatuves mākslu sasirguši entuziasti – amatieri. Pirmās teātra kopas nodibinātājs ir Elmārs Šķobe, kas agrāk ar teātra mākslu gan nebija saistīts. Viens no DV Drāmas aizsācējiem Vitolds Folkmanis vēstulē 1992. gada 24. martā par teātra sākotni raksta: „Drīz pēc ierašanās Britu salā piecdesmitajos gados sākās visādas garīgas kustības, ieskaitot teātri. Pirmo latviešu teātri Londonā nodibināja Elmārs Šķobe. Atvaļināts karotājs, izglītots, ar daudz dūšas un sabiedrisko pazīšanos. Ar sievu un diviem maziem bērniem dzīvoja Jūgas kundzes pagraba dzīvoklī. Mēs tur šad tad pulcējāmies. Šķobe bija darbīgs cilvēks, mēs visi jauni cilvēki: taisījām lugu pēc lugas.”¹

Pašai pirmajai izrādei Šķobe izraudzījās Rūdolfā Blaumaņa komēdiju „Trīnes grēki”. Jaunais režisors Londonā sameklēja sev labus konsultantus: par apgaismotāju viņš pieaicināja bijušo Nacionālā teātra gaismas meistarā Jāni Auniņu, bet mūzikas jautājumus palīdzēja kārtot komponists Alberts Jērums; teatralu pulkā bieži redzams bija arī gleznotājs Voldemārs Tone.

Pirmizrāde notika 1950. gada 16. aprīlī Londonā īrētā zālē, un tajā piedalījās aktieri, kas ilgu gadu pēc tam palika uzticīgi Londonas latviešu teātrim, kuru kopš dibināšanas nosauca par Daugavas Vanagu Drāmu, jo tas pastāvēja pie Daugavas Vanagu Londonas nodaļas. Ilgu gadu teātrim palika uzticīgi Ligita Apine, kas vēlāk kļuva par profesora Edgara Andersona dzīvesbiedri, Rūdolfs Lazdiņš, Biruta Arbeitere, sūtņa Kārļa Zariņa meita Marianna Zariņa, karikatūrista Ernesta Rirdāna meita Biruta Zariņa, komponista Helmera Pavasara brālis Roderiks Pavasars, Arvīds Abiks, Vitolds Folkmanis, Maigonis Pelcis, Hugo Miķelsons, Aina Pelce, Paulis un Zenta Sotnieki, Vilnis Brastiņš.

„Trīnes grēku” iestudējumu Daugavas Vanagu Drāma izrāda Lesterā un vēlreiz Londonā. Panākumi rosina darbam, un Šķobe iestudē Mārtaņa Zīverta viencēlienu „Riebeklis” (1950. g. 1. maijā) un komēdiju „Ķīnas vāze” (1950. g. 4. novembrī).

„Londonas Avīze” toreiz komentēja gan iestudējuma tapšanas apstākļus, gan pašas izrādes norisi: „*Daugavas Vanagu Drāmas*

¹ Vēstule V. Hausmaņa arhīvā.

Daugavas Vanagu Drāma Londonā

Pirmais režisors – E. Škobe

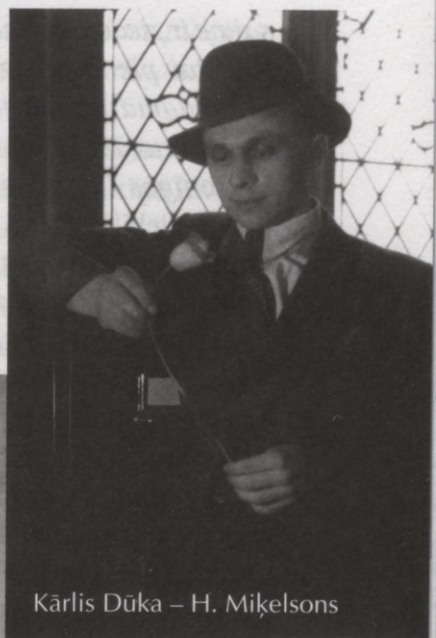

Aktieris V. Brastiņš

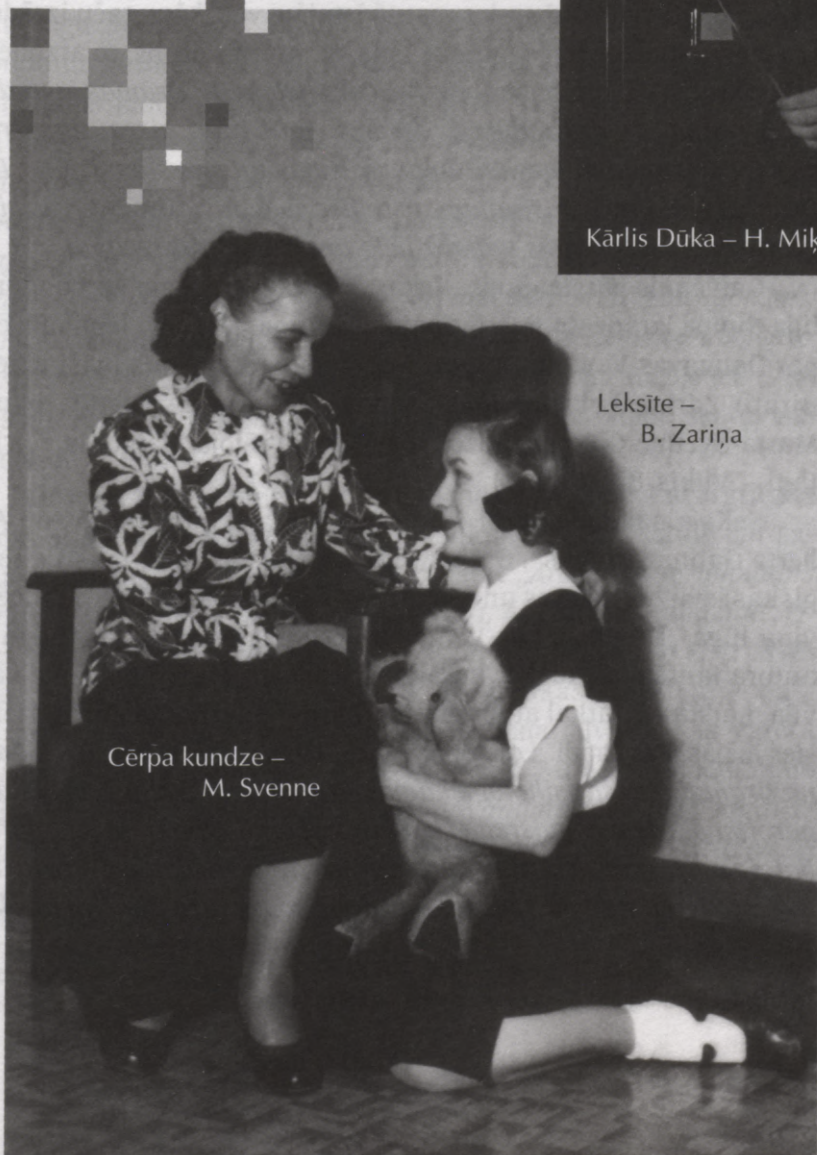

E. Vulfa
"Līnis murdā"

M. Zīverta
"Ķīnas vāze"

Kārlis Dūka – H. Miķelsons

Leksīte –
B. Zariņa

Cērpa kundze –
M. Svenne

saime ir ziedojuši daudz nesvētītas svētdienas un sestdienas vakarus, lai pienācīgi izvēlētos visus modernā pūka tikumus, un, braukdama uz mēģinājumiem no tālām pilsētām vai arī no ne sevišķi tuvām Londonas nomalēm, ieguldījusi savā darbā ne vien personīgos līdzekļus, bet vēl vairāk sirdsdedzes un enerģijas.”² Te var piebilst, ka uz Londonu, lai piedalītos mēģinājumos, brauca Paulis un Zenta Sotnieki, kas tolaik dzīvoja Alsageras ģimeņu nometnē; „Ķīnas vāzes” izrādēs gan viņi nepiedalījās.

Atsauksmei likts itin zīmīgs virsraksts – „Vērtīgs iestudējums”. Grūti objektīvi spriest par tā īstajām vērtībām, taču izrādes tapšanā patiešām bija ieguldīts liels, aizrautīgs darbs; to atzīmēja arī laikraksts „Londonas Avīze”: „*Otrs lielais DV Drāmas iestudējums rādīja, ka ansamblis E. Šķobes vadībā ļoti aizrautīgi strādājis, pārvarēdams neskaitāmas grūtības un šķēršļus. [...] Ka DV Drāma ideālajam atrisinājumam tomēr piegājusi tik tuvu, tas bija skatītājiem sestdienas vakarā liels un skaists pārsteigums.*”³

Galvenais pārsteigums, liekas, bija tas, ka ne no kā Londonā bija tapusi izrāde un nostiprinājusies trupa, kas sevi lepni dēvēja par Daugavas Vanagu Drāmu. Anonīmais recenzents īpaši uzteic Birutu Zariņu Leksītes lomā, viņai cienīga pretspēlētāja bijusi Marta Svenne Cērpa kundzes lomā, Valdi tēloja Maigonis Pelcis, Jāni – Vilnis Brastiņš.

Sekoja nākamie darbi – Eduarda Vulfa „Līnis murdā” un Alberta Galiņa „Drupas”. Galiņš vēlāk izceļoja uz ASV, rakstīja reliģiskas ievirzes rakstus un esejas. 1947. gadā Vācijā bija publicēta viņa luga „Drupas”, kas Londonā atzinību neizpelnījās. Luga ir autora fantāzijas auglis, kurā viņš iztēlojas, kāda būs dzīve Latvijā, kad tā būs atkal atguvusi neatkarību un trimdinieki atgriezīsies mājās. Par izrādi „Londonas Avīzē” lasāmi skarbi vārdi: „*A. Galiņa drāmai trūkst psiholoģiska pamatojuma, mākslinieciskas apģarotības. Tas nav gaišreģa skatiens nākotnē. Notikumi bija pārāk baigi, posts pārāk dziļš. Autoram ar savu ikdienišķo prātu un parasto iztēli nav pa spēkam atrisināt šo izšķirto ģimeņu locekļu*

² Ciņa ar pūki // Londonas Avīze. – 1950. – 1. nov.

³ Vērienīgs iestudējums // Londonas Avīze. – 1950. – 8. nov.

likteņus. Tāpēc arī jaunajiem tēlotājiem, lai cik režisors pūlējies ar šiem dramatiskiem notikumiem, kas risinās pēc trimdas Latvijā, grūti pārliecināt, savīļnot skatītāju."⁴

1951. gada jūlijā notika Anglijas latviešu Dziesmu diena, un šim gadījumam par godu Londonas teātrinieki iestudēja Mārtiņa Zīverta tikko uzrakstīto lugu „Cenzūra”. Režiju vadīt uzaicināja autoru, un pats viņš tēloja Janelā lomu. Iza bija Ligita Apine, bet Komandants – Rūdolfs Lazdiņš. Amatieru dzīvē tas bija neparasts notikums: vienu no vadošajām lomām izrādē tēloja pats lugas autors Mārtiņš Zīverts, kura lugu „Kīnas vāze” viņi tikko kā bija spēlējuši. „Cenzūras” izrāde Londonā notika 1951. gada 28. jūlijā, taču lugas neparastais risinājums mulsināja anonīmo (iespējams, Pēteris Irbe) recenzentu un droši vien arī kādus skatītājus: „Centrālās intrīgas – Janelā slepenās mīlestības uz Izu ievadījums liekas ļoti daudzsološs. Bet kaut kādu iemeslu dēļ šī intrīga ātri sapinas pati sevī. Tā nepārliecina. Tai trūkst traģiskuma noskaņas, ko varētu gaidīt. Skatītāji nespēj noticēt, ka Janelis ir apmāts mīlētājs, bet saskata tajā tikai prātā pāisu jokdari, kurš, domādams, ka viņš cīnās par savu laimi, īstenībā nodarbojas ar ākstīšanās.”⁵ Tas ir diezgan skarbi sacīts, bet var arī pieņemt, ka pašam autoram nepietika prasmes savu varoni izrādē skatuviski iemiesot.

Mārtiņš Zīverts Janeli notēloja lugas pirmizrādē, tad atgriezās Stokholmā; lomu pārņēma Vitolds Folkmanis, un vēstulē par savām izjūtām, Janeli tēlojot, viņš raksta: „Atceros, ka, tēlodams Janeli, Zīverts lugā, gara monologa galā, kad sadedzināja mīlestības vēstules, jutās tehniski nevarīgs un nedrošs, kā to visu cilvēkiem parādīt.”⁶ Folkmanis te atklāj būtiskas amatiera – pašdarbnieka izjūtas. Ansambļī nebija neviena cilvēka, kas varētu izvērtēt šo situāciju un palīdzētu panākt attiecīgu emocionālo stāvokli. Tālāk seko rindas: „Tad kā dāvanu no debesīm Daugavas Vanagi pārveda režisoru Jāni Zariņu uz Angliju. Sākās cita dzīve.”⁷

⁴ Pēc trimdas Latvijā // Londonas Avīze. – 1951. – 8. jūn.

⁵ Pr. I. Mārtiņa Zīverta lugas pirmizrāde // Londonas Avīze. – 1951. – 10. aug.

⁶ Vēstule V. Hausmaņa arhīvā.

⁷ Turpat.

Daugavas Vanagi Jāni Zariņu gluži vis neatveda, viņš Anglijā ieradās pats, bet galvenais bija tas, ka Daugavas Vanagu Drāma bija iemantojusi profesionālu režisoru.

1952. gada janvārī Jānis Zariņš uzņēmās ansambļa vadīšanu, vienlaikus organizējot arī dramatiskos kursus. Par šo darba cēlienu grāmatā „Mans darbs teātrī” Zariņš atstājis īsu rindkopu: „Beidzot Anglija apžēlojās un atļāva pāris tūkstošiem vecāku cilvēku pārcelties šurp. Ar visām stellēm 1952. gadā pārbraucu pāri Lamanšam. Ieradies Anglijā, es tūdaļ izpakoju stelles un turpināju darbu.”⁸

Kad režisors ieradās Londonā, tur viņu sagaidīja jau nostabilizējusies kopa – Daugavas Vanagu Drāma, un toreizējiem izrāžu dalībniekiem Zariņš palicis vissiltākā atmiņā. 1993. gada 7. februārī vēstulē stāsta M. Pelcis: „J. Zariņam, kam teātra māksla bija tas svētākais, bija grūti piemēroties mums, pārējiem, kam svarīga bija ikdienas iztikšana, darbs, studijas vai pat attālums līdz mēģinājumu vietām. Daži dalībnieki mēroja garus ceļus gabalus pat no Anglijas vidienes. Entuziasti bijām mēs visi un labi sapratām arī režisora retu dusmu izplūdumu, kad nespējām aptvert viņa mācību vai arī neuzņēmām to ar nepieciešamo nopietnību.”⁹

Savam pirmajam iestudējumam Londonā Zariņš izvēlas divus Rūdolfā Blaumaņa viencēlienus: jau 1950. gadā Šķobe bija sācis iestudēt „Sestdienas vakaru”; 1952. gadā to pārņēma Zariņš, pievienodams Blaumaņa viencēlienu „Zelta kupris”, un pats uzņēmās Daktera lomu. Skatītāji tajā vakarā sanāca kuplā skaitā un līdz pēdējai iespējai piepildīja Alfeldas kluba zāli. Recenzents „Londonas Avīzē” atzīmē, ka Daugavas Vanagu Drāmai laimējies atrast profesionālu vadītāju: „Sestdienas izrādē bija nepārprotami redzams, ka šī vadība Londonā ieradusies kopā ar režisoru Zariņu. Ja mēs visi esam savus amatierus jau agrāk redzējuši spēlēt, pazīstam tos pietiekoši labi, lai zinātu, ko varēsim sagaidīt, tad varam arī puslīdz droši spriest, ko režisora ierašanās un pāris

⁸ Zariņš J. Mans darbs teātrī. – R., 1974. – 124. lpp.

⁹ Vēstule V. Hausmaņa arhīvā.

mēnešu intensīvais darbs ir nesis. Jāteic – daudz. Īsajā laikā režisoram Zariņam izdevies panākt ievērojamu pārmaiņu."¹⁰

Bija 1952. gada atvasara, kad latviešu sabiedrība Anglijā gatavojās kultūras dienām Londonā, un šim notikumam par godu Daugavas Vanagu Drāmā Zariņš sāka mēģināt Rūdolfā Blaumaņa komēdiju „No saldenās pudeles”. Kultūras dienas grasījās pārvērsties par savdabīgu Blaumaņa lugu festivālu, jo bez Londonas trupas Bredfordas kopa bija iecerējusi parādīt Blaumaņa drāmu „Ugunī”, bet Ročdeilas kopa – komēdiju „Zagli”.

Ar lielu atbildības sajūtu Zariņš vadīja mēģinājumus, tie tolaik notika Daugavas Vanagu namā Londonā, par ko laikraksts „Londonas Avīze” ziņoja: *„Šeit nopietni strādā neliela ļaužu grupiņa, kaut puse londoniešu šai laikā dodas laukā no pilsētas, lai tvertu saules un jūras ūdeņus. Runa ir par teātra mākslas entuziastiem, kas režisora J. Zariņa vadībā gatavojas latviešu kultūras dienām šoruden. J. Zariņš par savu uzdevumu uzskata ne tikai iestudēt lugas, bet galvenokārt mācīt saviem aktieriem teātra spēles pamatprincipus.*"¹¹

„No saldenās pudeles” izrāde notika 1952. gada 13. septembrī. Ezerlauku māte bija Marta Svenne, Marija – Ligita Apine, krustmāte Lavīze – Millija Mellepe, Mārtiņš – Hugo Miķelsons, Taukšķis – Arvīds Abiks, Krišs – Rūdolfis Lazdiņš, Pičuks – Vitolds Folkmanis, Auce – Biruta Zariņa.

Visu trīs kopu iestudētajām izrādēm līdzī bija sekojis teātra kritiķis un teātra zinātnieks Artūrs Bērziņš, kas „Londonas Avīzē” publicēja pamatotu un izvērstu vērtējumu: *„No visiem trim ansambļiem, kas rādīja Blaumaņa lugas, par viņgrāko jāatzīst Londonas trupa, kas jau krietni saskaņota. Atsevišķu aktieru tēlojumi pietiekami droši un arī raksturīgi, autora teksts vairs nekur nesa-cērtas, bet rit brīvi. Pēdējais apstāklis ir sevišķi uzsverams, jo uz skatuves patiesi var nākt tikai tāds tēlotājs, kas pilnīgi pārvalda autora sniegto tekstu, bet nelaimīgi nemeklē palīdzību pie sufliera,*

¹⁰ Londonas Avīze. – 1958. – 28. marts.

¹¹ V. Sk. Blaumaņa dienas Anglijā // Londonas Avīze. – 1952. – 15. aug.

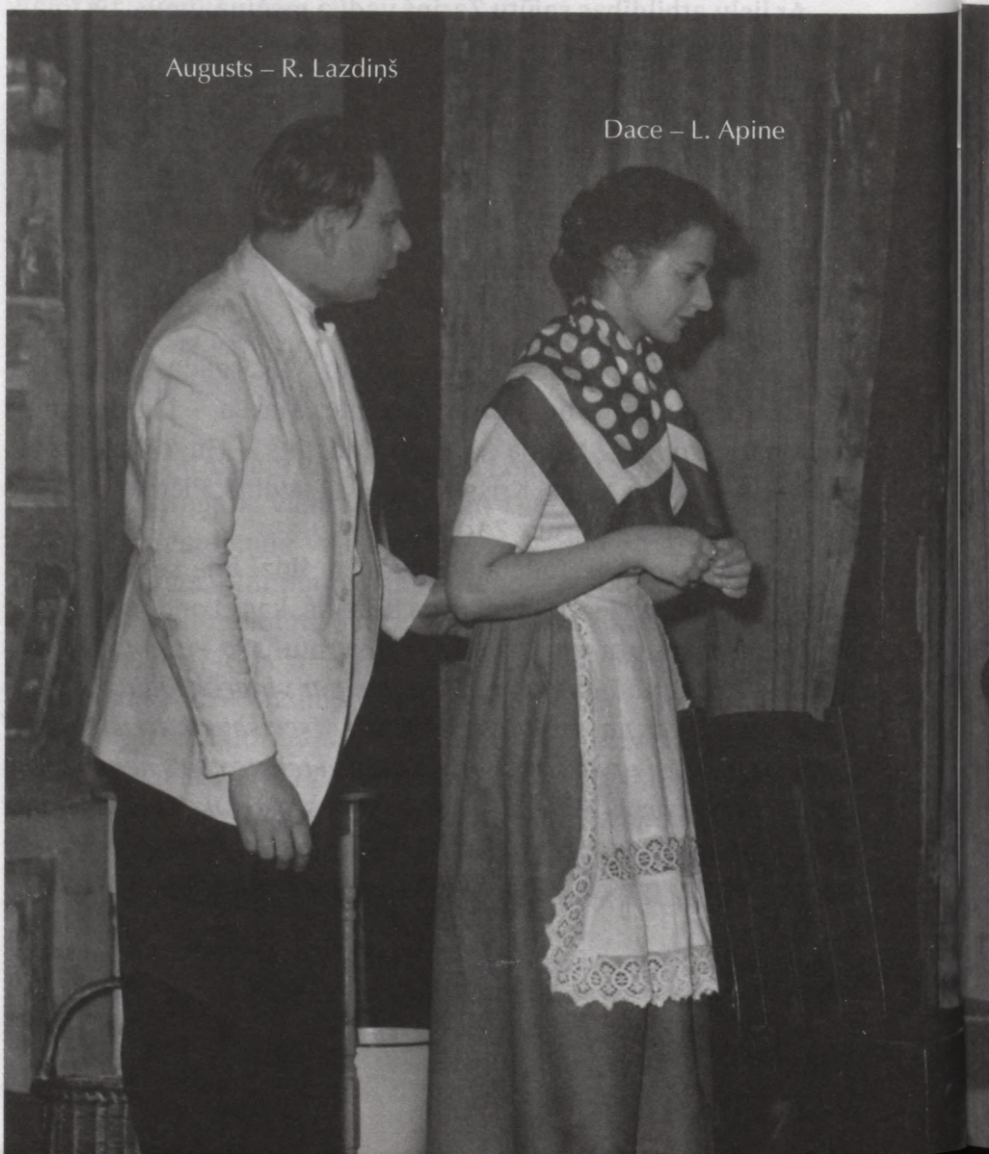

Marija –
L. Apine

Auce – B. Zariņa

R. Blaumaņa
**"No saldenās
pudeles"**
Daugavas Vanagu
Drāmā Londonā

Augusts – R. Lazdiņš

Dace – L. Apine

Augusts – R. Lazdiņš

Dace –
L. Apine

Dakteris – J. Zariņš

R. Blaumaņa
"Zelta kupris"
Daugavas Vanagu
Drāmā Londonā

Dakteris – J. Zariņš

vai nu tas sēd savā būdā, vai stāv turpat blakām kulisēs. Patīkami šai izrādē bija redzēt, ka tēlotāji uz skatuves nepaliek katrs par sevi, bet prot jau vadīt sarunas – sadzird citu vārdus un arī savu teicamo prot pasniegt tālāk pretspēlētājiem. Te jau var sākt runāt par ansambļa saspēli, kas ir katras izrādes galvenais kodols. Un tas ir Jāņa Zariņa – šī teicamā režisora paidagoga – veikums, kas savus tēlotājus sistemātiski cenšas ievadīt aktiera mākslas noslēpumos un amata varējumos. Ja tā uz priekšu sekmēsies viņu darbs, var cerēt, ka no Anglijas aktieru kopām izaugs viens un otrs krietns nākamais aktieris latviešu lielajiem teātriem dzimtenē. Visās trīs trupās, kas redzētas, ir gluži labs tēlotāju materiāls, aktieriem arī darba griba un centība. [..]

Izrādi gatavojot, režisors Jānis Zariņš bija vērību piegriezis ne vien skatuviskiem tēliem, bet arī ārējai skatuves apdarei. Pats viņš darinājis dekorācijas – un, jāsaka, ļoti labas – sameklējis vajadzīgos rekvizītus. Tādu zemnieku istabas iekārtojumu nebūtu kauns uz skatuves rādīt arī Nacionālā teātrī. Nebija aizmirsti ne latviski audumi (paša J. Zariņa roku darbs), ne izkrāsotais un ar putniņu izdaiļotais skapis. Arī mēbelēm latvisks raksturs. Bravo, Jāni Zariņ!”¹²

Bērziņš recenzijā visai atzinīgi izteicies par šī iestudējuma dekorācijām. Īstenībā tās bija pavisam vienkāršas – pamatā draperijas un tajās iekombinētas durvis un logs, taču režisoram bija izdevies sagādāt atsevišķas latviska stila mēbeles, un pie sienas rotājās viņa austeris paklājs, uz vienkāršā, neitrālā fona teicami izcēlās atsevišķie priekšmeti un detaļas.

Pēc „Saldenās pudeles” Zariņš iestudēja Jāņa Jaunsudrabiņa komēdiju „Jo plīks, jo traks”, bet 1953. gadā – Valdemāra Kārklīņa komēdiju, kas jau bija iemantojusi popularitāti bēgļu nometņu teātros – „Sarkanvīns”. Ar šo iestudējumu Zariņš gatavojās atzīmēt savu 60. dzimšanas dienu, tālab pats uzņēmās dzīvē daudz pieredzējušā Alana Kevendiša lomu, bet viņam līdzās jaunā, daiļā, elegantā Karina bija Ligita Apine. Režisoram izdevās sakomplektēt līdzsvarotu ansambli, un izrādi atkal atzinīgi vērtēja „Londonas

¹² Bērziņš A. Blaumaņa tēli dzīvo // Londonas Avīze. – 1952. – 19. sept.

Avīzes" recenzents P. Irbe: „Drosmīgi ķērusies klāt šim cietajam riekstam, no režisora Zariņa skolas daudz guvusī Daugavas Vanagu Drāma sniedza labāko, kas tai dotajos apstākļos bija iespējams, – uzvedumu bez kādas šaubīšanās var minēt kā vienu no Daugavas Vanagu Drāmas labākajiem. Tā smagumu uz saviem pleciem iznesa pats režisors, kas tēloja arī galveno lomu, piešķirdams ar savu perfekto tēlojumu visai izrādei dabisko gravitācijas centru. Zariņa tēlojumam piemita visas īpašības, kas recenzentam vienkārši liedz iejaukties ar saviem komentāriem, var tikai konstatēt, cik precīzi viņam klausā katra iekšējā un ārējā kustība, katram rūdītam skatuves cilvēkam pieejamā balss un kustību modulācija, vai tas būtu momentā, kad vecais Kevendišs ar mierīgu veca vīra pašapziņu atļaujas triumfēt pār pretspēlētāju dēļ jaunās sievas simpātijām vai arī klusinātā neziņas brīdī, kad darbības gaitā lomas necerēti mainījušās. Tieši Zariņa tēlojumam, bez šaubām, arī režijai, jāpateicas, ka mazliet riskanti uzrakstītais beidzamais cēliens neizkrita no asprātīgās komēdijas konstrukcijas, – tas ļoti pateicīgi izcēla sagādīšanās raksturu komēdijas atrisinājumā, kur ar Kevendiša vēstuli un revolvera šāvienu aiz kulisēm bīstami draud iejaukties lēts farsa elements.

Labi līdzveidotāji Zariņam bija Ligita Apine Karinas Kevendišas un Rūdolfs Lazdiņš labi audzinātā kalpotāja Džozīfa lomā.”¹³

Īpaši atzinīgus vārdus recenzents sacījis par Ligitas Apines Karinu laikrakstā „Latvija”: „Ir prieks vērot jauno aktrisi Ligitu Apini, kas Zariņa vadībā aug ar katru izrādi. Latvijas teātros viņai varētu būt jau sava noteikta vieta.”¹⁴

12. septembrī dzimšanas dienai veltītajā „Sarkanvīna” izrādē Zariņš saņēma daudz cildinājumu un atzinības vārdu. Līdzās jubilāram ir viņa uzticamais draugs un palīgs, viņa dzīvesbiedre sufliere Marta Zariņa.

Laikraksts „Londonas Avīze” par šo notikumu rakstīja: „Jubilejas svinības, ko pagājušās nedēļas nogalē Jānim Zariņam rīkoja latviešu trimdinieku saime ar DVF organizāciju priekšgalā, rādīja,

¹³ Irbe P. V. Kārklīņa „Sarkanvīns” Londonā // Londonas Avīze. – 1953. – 17. jūl.

¹⁴ V. Sk. „Sarkanvīns” Londonā // Latvija – 1953. – 1. aug.

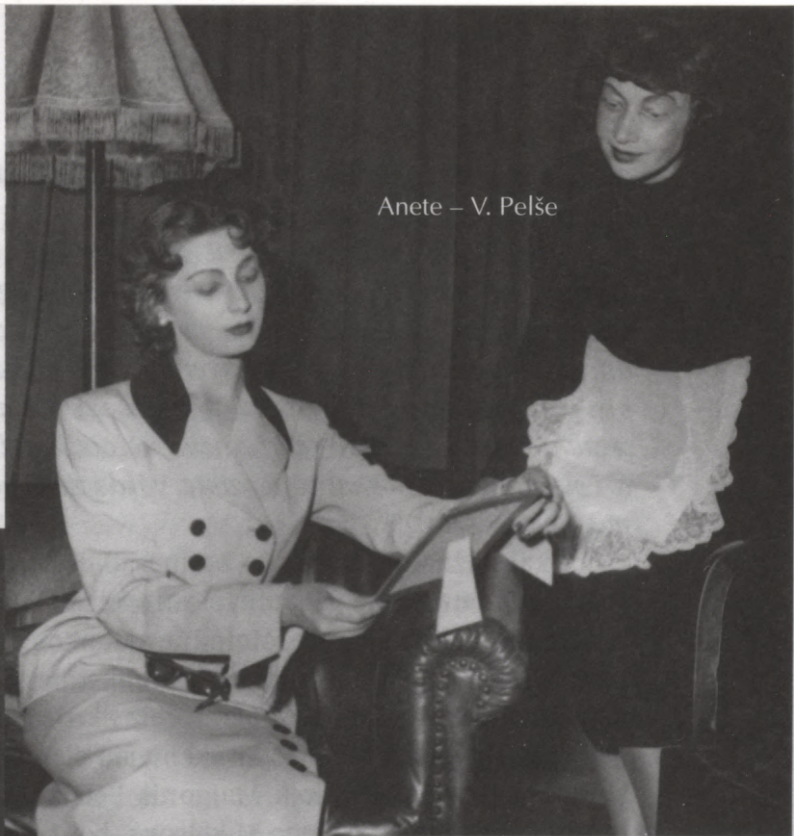
Karina –
L. Apine

Alans Kevendišs – J. Zariņš

Harijs Elendels –
H. Miķelsons

Alans Kevendišs – J. Zariņš

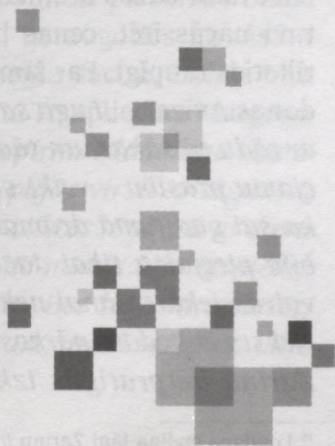

Anete – V. Peļše

Karina – L. Apine

V. Kārklīņa
"Sarkanvīns"
Daugavas Vanagu
Drāmā Londonā

cik plašs ir viņa rekrūšu pulks gan skatuvē, gan publikā, līdz ar to – cik liela ir viņa uzvara. [..]

.. parādījies skatuvē pateicīgās skatītāju saimes aplausu sveikts, režisors sniedza varbūt vienu no sava ilgā mākslas mūža labākajiem tēlojumiem, pretim mazliet it kā sanervozējušajam ansamblim pierādīdams, cik suverēni viņš, mūža kalngalā uzkāpis, pārvalda savas mākslas lielās līnijas un vissmalkākās fineses – trimdā izdzītā latviešu teātra nekronētais karalis. Kā tādu viņu arī sumināja plašā skatītāju saime, vārda tiešā nozīmē apkraudama ziedu veltēm.”¹⁵

Tikai dažus mēnešus pēc Zariņa jubilejas izrādes Daugavas Vanagu Drāma aicina uz jaunu pirmizrādi – tā ir kādreiz Nacionālajā teātrī rādītā Ferenca Molnāra salonkomēdija „Spēle pilī”. Zariņš atkal tēloja galveno lomu – rakstnieku Kortu, un atkal viņa partnere bija Ligita Apine, šoreiz aktrises Anijas lomā.

Tēlotāju ansamblī bija vairāki nu jau pieredzējuši teātrinieki: komponistu Ādamu tēloja Maigonis Pelcis, Manski – Rūdolfs Lazdiņš, Sekretāru – Hugo Miķelsons, bet notēlot aktiera Olmedija lomu šurp brauca Paulis Sotnieks no Alsageras.

Par „Spēle pilī” izrādi publicēta paplaša atsauksme, visumā tā bija atzinīga, taču recenzijā ieskanējās arī Londonas teātrinieku darba reālā situācija. Londonas Daugavas Vanagu nama telpās lugu gan varēja samēģināt, taču uz skatuves aktieri varēja iziet tikai dažas stundas pirms izrādes: sarīkojumu zāli un skatuvi nācās irēt, cenas bija augstas, un ar līdzekļiem vajadzēja rīkoties taupīgi. Par šīm problēmām tika runāts laikrakstā „Londonas Avīze”: *„Luga sastāv no veselas „āķīgu” situāciju sērijas, ar tādu tā sākas, un tādā tā beidzas. Tas rada gandrīz vai neapņemamu prasību – veikt sagatavošanas darbus skatuvē. Ja ievēro, ka šai gadījumā drāmai skatuve pirmo reizi iestudēšanas gaitā bija pieejama tikai dažas stundas pirms pirmizrādes – arī tad vairāk iekārtošanai nekā mēģināšanai –, tad jāatzīst, ka cietais rieksts ir godam pārāksts. Tas ir veikums, kas bez režisora Jāņa Zariņa lietpratīgās izkārtotāja rokas nebūtu iespējams. Nav*

¹⁵ Londona godina Jāni Zariņu // Londonas Avīze. – 1953. – 4. sept.

nekādu šaubu, ka tikai ar dažiem skatuves mēģinājumiem būtu likvidētas arī tās patukšās vietas, kādas pavidēja brīžos, kad spēle risinājās aiz kulisēm, un jo īpaši beidzamajā cēlienā, kur veselai tēlotāju grupai jāveic nepateicīgais uzdevums aizpildīt savu laiku publikas priekšā, vērojot lugu lugā un pie tam nelikt manīt, ka kāds justos neveikli."¹⁶

Dzīves realitāte par sevi atgādināja ik uz soļa. Vēstulē 1992. gada 24. martā Vitolds Folkmanis rakstīja: „*Dzīve gāja uz priekšu, mēs visi iestīgām Anglijas dzīvē un darbos, ģimenes auga, bija jāgādā par bērniem. Palika aizvien mazāk laika teātrim. Tad nāca Kanādas braukšana. Aizbrauca daudzi no mūsu trupas.*”¹⁷

Uz Kanādu pārcēlās Elmārs Šķobe, turp devās arī Hugo Miķelsons un kļuva par Toronto Latviešu tautas augstskolas sestdienas ģimnāzijas drāmas pulciņa vadītāju. J. Zariņa idejas bija augtspējīgas un dzīvoja tālāk. Diemžēl no ansambļa atvadījās tā labākā aktrise Ligita Apine, viņa iestājās Karaliskajā Dramatiskās mākslas augstskolā Londonā un beidza to ar uzslavu (1956), bet Londonas Latviešu teātrī vairs neatgriezās.

Ligita Apine darbojās uz angļu skatuvēm, pēc tam pārcēlās uz ASV.

Par spīti visam, Zariņš turpināja strādāt. Daugavas Vanagu Drāmas darbības piecu gadu atcerei režisors iestudēja Teodora Zeltiņa jauno trīscēlienu komēdiju „Vīna raugs”, pirmizrāde notika 1955. gada 23. aprīlī. Pēc gada Zariņš vēlreiz pievērsās Blaumanim – viņa lugai „Ļaunais gars”. Un, neraugoties uz visām grūtībām un likstām, spriežot pēc recenzenta sacītā, izrāde bija viens no labākajiem tālaika iestudējumiem. To apliecina Maigoņa Pelča atmiņu stāstījums: „*Jau ilgāku laiku pirms Blaumaņa „Ļaunā gara” izrādes mans darba devējs man plijās virsū ar lūgumu, lai es viņam ar sievu izgādātu šīs izrādes biļetes. Sakarā ar savu personīgo interesi skatuves mākslā viņš no manis bija izspiedis nostāstus par mūsu darbošanos. Nespēju viņa lūgumu atteikt; tā šie cilvēki noskatījās mūsu izrādi. Pēc tam, mani satiekot, viņš*

¹⁶ Pt. I. Spēle pilī // Londonas Avīze. – 1953. – 23. okt.

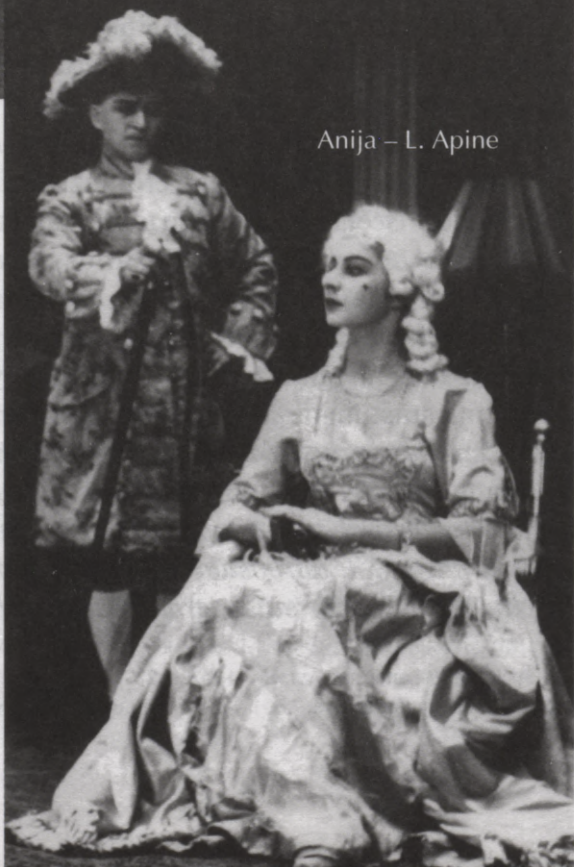
¹⁷ Vēstule V. Hausmaņa arhīvā.

Korts – J. Zariņš

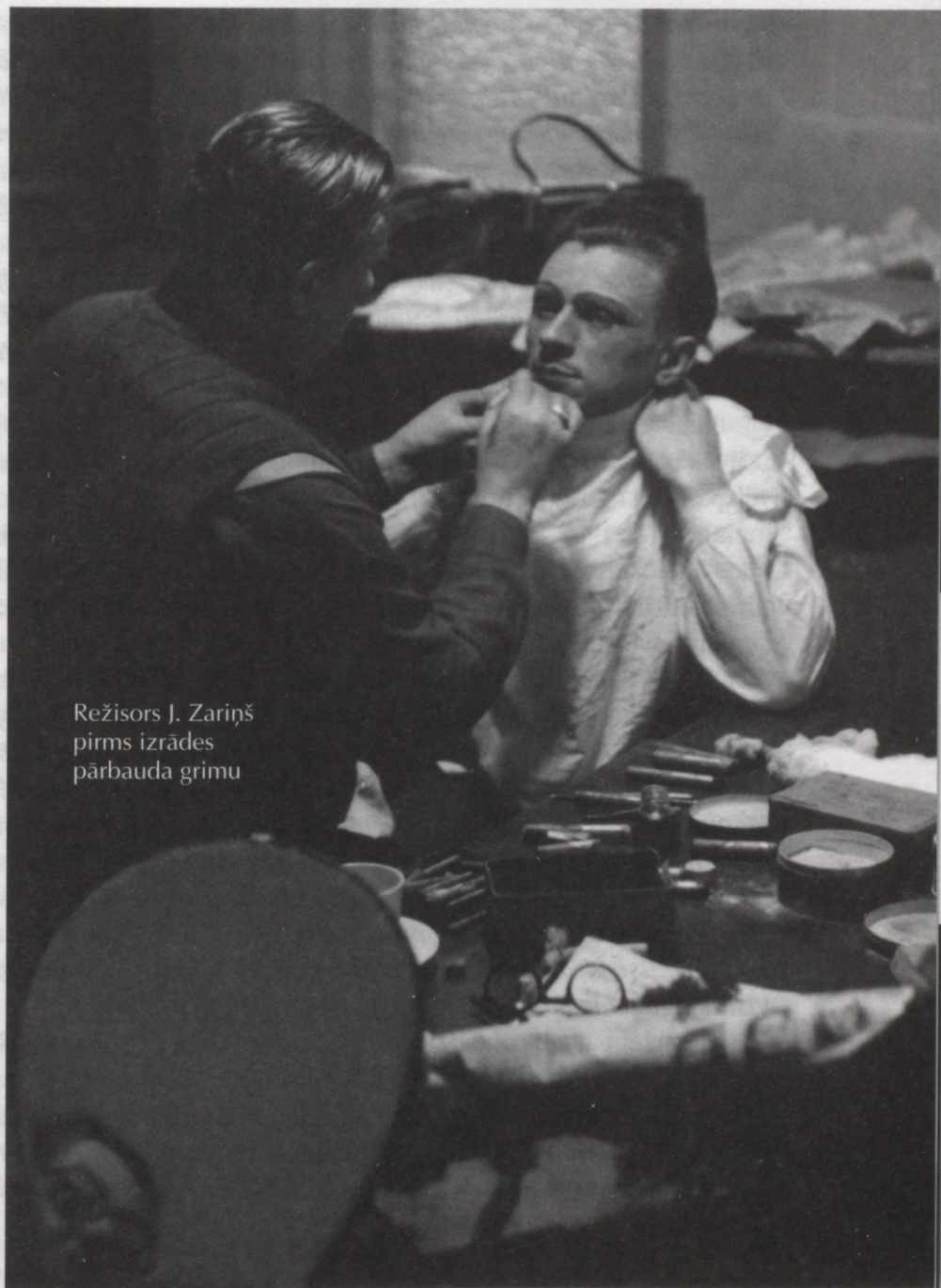

F. Molnāra
"Spēle pīlī"
Daugavas Vanagu
Drāmā Londonā

Almedijs – P. Sotnieks

Anija – L. Apine

Režisors J. Zariņš
pirms izrādes
pārbauda grīmu

tūliņ izteica savu sajūsmu par sniegumu, kuru mēs viņam esot sagādājuši. Sirsnīgi spiežot roku, viņš lika man pateikties visiem Daugavas Vanagu Drāmas dalībniekiem. Pēc viņa domām, šādu mākslas līmeni viņam reti kad esot nācies piedzīvot. Protams, uzskatīju šos vārdus par glaimiem, par pieklājības parādīšanu, jo ko gan cilvēks var spriest, ja nesaprot ne vārda no tēlotāju runas. Tomēr nācās atzīt, ka manai neticībai nav pamata, kad viņš man sāka atstāstīt lugas saturu labāk, nekā es to būtu varējis izdarīt. Cik neiedomājami patīkami bija atzīt, ka mūsu pūliņi ir tomēr bijuši to vērts, ka mūsu uzdevums ir saturējis sevī mazliet no mākslas, kas pārvarējusi pat tādu šķērslī kā valodas neziņa."¹⁸

Viens no pēdējiem Zariņa iestudējumiem ir Mārta Zīverta luga „Cilvēks grib dzīvot”. Būdamā smagi slima, Marta Zariņa kā sufliere vēl palīdzēja izrādes tapšanā. Priekšskars pirmo reizi šim iestudējumam vērs 1958. gada 18. oktobrī, dzīvē un cilvēkos vīlušos Morisu Mersjē tēloja Roderiks Pavasars, bet latviskas meitenes vienkāršību un skaidrību Māras lomā ietvēra Aina Pelce. Pēc izrādes režisors saņēma sveicinājumus aizvadītajā sešdesmit piektajā dzimšanas dienā. Vēl bija ziedi, vēl bija pateicības vārdi, un tomēr īstenībai nācās skatīties acīs: „Kad režisors Zariņš 1952. gadā ieradās Anglijā, bija cerība, ka viņš varēs vadīt Anglijas amatieru ansambļu iestudējumus un īpašā studijā iepazīstināt tos ar skatuves mākslas teoriju. Diemžēl šis nodoms neīstenojās, jo ikdienas darbs un pienākumi neatļauj nodoties mākslai, kā viens otrs to no sirds vēlētos. Ar patiesu apbrīnu jāpiemin jaunie un gados jau vecākie entuziasti, kas pēc darba stundām vēl mēro garo ceļu uz mēģinājumiem un neļauj mūsu dramatiskajam mantojumam iegrimt aizmirstībā. Vislaimīgākie ir Londonas Drāmas dalībnieki.”¹⁹

Diemžēl paša Zariņa dzīve samežģījās. Marta pēc ilgas sirgšanas ar kādu asinskaiti 1959. gada februārī pēkšņi nomira, režisors palika viens. Līdzekļu trūkuma dēļ viņam pārstāja maksāt režisora algu, iztika nu bija jāpelna, pa dienu strādājot Daugavas Vanagu grāmatnīcā.

¹⁸ 1993. g. 11. janvāra vēstule V. Hausmaņa arhīvā.

¹⁹ Latvija. – 1958. – 10. okt.

Mārtiņa Zīverta lugas „Cilvēks grib dzīvot” atkārtotajā izrādē skatītāju sanāca maz. Zariņš vēl sāka mēģināt Zīverta lugu „Čūska” un Blaumaņa „Pazudušo dēlu”, taču līdz pirmizrādēm tās nenoveda. „Čūskas” pirmizrāde notika 1965. gada 22. maijā Arvīda Abika režijā. Stāsta Vitolds Folkmanis: „*Kad Zariņam nomira sieva, viņš arī izšķīrās braukt atpakaļ uz Latviju. Mēs bijām pamesti, izputināti.*”²⁰

Daugavas Vanagu Drāmas dalībnieki loloja cerības darbu turpināt arī pēc Zariņa aizbraukšanas, izrādes mēģināja Arvīds Abiks, Rūdolfs Lazdiņš, Vitolds Folkmanis, Roderiks Pavasars, taču, trūkstot spēcīgai, ietekmīgai personībai, darbs nesekmējās. Dažas izrādes notika: 1981. gadā vairākos latviešu sarīkojumos Londonā, Korbijā, Almelijā, Roufantā izrādīja Eduarda Vulfa viencēlienu „Līnis murdā”. 1984. gadā Vitolda Folkmaņa iestudējumā notika Jāņa Jaunsudrabiņa „Jo pliks, jo traks” izrāde, bet īstenībā tie bija tikai sen rādīto iestudējumu atkārtojumi. Tad teātra rosme apsīka pavisam, kādreizējie teātra spēlētāji aizgāja no dzīves; nav vairs šajā saulē arī aizrautīgā entuziasta Rūdolfa Lazdiņa. Vitolds Folkmanis un Maigonis Pelcis no aktīvas darbības teātra laukā aizgājuši.

Taču tāds teātris bija, un tā uzplaukuma laiks saistās ar režisora Jāņa Zariņa vārdu. Cauri gadiem nu skan Maigoņa Pelča vārdi: „*Gribu tikai teikt, cik lieli parādnieki esam režisoram Zariņa kungam. Un ne tikai mēs, trupas dalībnieki, bet gan Anglijas latviešu saime. Par mūsu sasniegumiem mēs varam pateikties tikai Zariņa kungam, ar kura neatlaidīgām pūlēm esam kaut cik iemācījušies uz skatuves nemelot.*”

Korbijas* dramatiskā kopa

Anglijas vidienē atrodas Korbijas pilsēta, uz kuriem no Vācijas izceļoja latviešu bēgļi, un 1948. gadā tur izveidojās latviešu kolonija. Bet, kur kopā sanāk kāds pulciņš latviešu, tur noteikti dzimst doma par teātra spēlēšanu. Tā notiek arī Korbijā. 1952. gadā teātra

²⁰ Vēstule V. Hausmaņa arhīvā.

* Anglijas pilsētas Korbi [*Korby*] nosaukumu trimdinieki latviskoja – Korbija.

entuziasti te sanāk kopā un sāk mēģināt, un jau 1953. gada 11. aprīlī tautieši var noskatīties pirmo teātra izrādi. Lugas izvēle ir neparasta – Korbijas dramatiskā kopa iestudē Brendona Tomasa jautro komēdiju „Čārlija krustmāte”. Visi izrādes dalībnieki ir amatieri, un bez pieredzes teātra laukā ir arī režisors Andrejs Lēnmanis. Taču galvenais bija noticis – Korbijā piedzimusi teātra kopa. Palīdzīgu roku pirmās izrādes veidošanā sniedza pieredzējušais vecmeistars Jānis Zariņš, kas no Londonas brauca uz Korbiju un piedalījās mēģinājumos.

Korbijas dramatiskajai kopai bija sava priekšvēsture, tās pirm-sākums saistās ar Alsageru – tur no 1947. līdz 1952. gadam pastāvēja tā saucamā ģimeņu nometne. Tajā dzīvoja dažādu tautību cilvēki – gan igauņi, gan lietuvieši, gan arī latvieši. Viņi mitinājās bijušajās amerikāņu lidotāju barakās, kur bija iekārtotas nelielas istabiņas vienam vai diviem cilvēkiem ar divstāvu gultām, izlietni un silto ūdeni. Alsageras nometnē strauji attīstījās sabiedriskā dzīve, tur pastāvēja latviešu sestdienas skola, nodibinājās koris un darbu sāka arī teātra kopa, ko vadīja Zenta un Paulis Sotnieki. Izdevīgi bija tas, ka nometnē atradās itin laba ēka ar zāli un skatuvi, kur varēja notikt mēģinājumi un izrādes. Protams, visu vajadzēja saskaņot ar angļu vadību, taču jau 1950. gadā Alsagerā notika pirmās teātra izrādes – Rūdolfā Blaumaņa komēdijas „Zagli” un „Trīnes grēki”; 1951. gadā – Brendona Tomasa komēdija „Čārlija krustmāte”, Rūdolfā Blaumaņa „Pazudušais dēls” un Lidijas Auzānes-Vītoliņas „Gleznotājs Otiņš”, savukārt 1952. gada pirmajā pusē – Mārtiņa Zīverta drāma „Tīrelpurvs”, Eduarda Vulfa viencēliens „Līnis murdā” un Rūdolfā Blaumaņa viencēliens „Zelta kupris”. Šo iestudējumu režisors bija P. Sotnieks. Par kopas darbību laikraksts „Londonas Avīze” rakstīja: *„Kopa ar savām izrādēm lielākajos latviešu centros ieguvusi plašu atzinību, un jāvēlas tikai, lai tā spētu noturēties kopā šai vasarā, kad nometni tuvāko triju mēnešu laikā likvidē, daļu tās iemītnieku pārceļot uz Vest Velsu. Līdz šim kopas rīcībā bijušas labas sarīkojumu telpas ar gluži pieņemamu skatuvi. Šie apstākļi, kā arī kopas dalībnieku atsaucība un režisora P. Sotnieka enerģija devusi slavējamus panākumus.”*²

² Sarīkojums Alsagerā // Londonas Avīze. – 1952. – 4. jūl.

1952. gadā Alsageras nometnes iedzīvotājus pārceļ uz Vest Velsas nometni, arī tur notiek dažas izrādes: Pāvila Gruzņas „Pūra lāde”, Rūdolfā Blaumaņa „Zelta kupris” un Emīla Skujenieka „Dirigents”, taču tad likvidē arī Vest Velsas nometni, bet dekorācijas un skatuves iekārtu pārved uz Korbiju; iepriekšējā teātra materiāli noder par pamatu nākamajam darba posmam.

Diez cik izskatīga un piemīlīga mūsu tautiešu jaunā mītnes pilsēta Korbija nebija, tās gaisotne atspoguļojas kādā laikraksta „Londonas Avīze” publikācijā: „*Korbiju raksturo melni fabriku korpusi, nokvēpuši dzelzsliektuvju silueti, sodrēju pilns gais, netīru strādnieku drūzma, kas zināmos laikos pārpilda ielas, un – gaiši, jautri skolas bērnu bari, kas tāpat zināmos laikos kā čalojoša straume aizplūst pa pilsētas ielām.*

Tāpat kā strādnieku drūzmā ir daudz latviešu, no kuriem daži nodzīvojis jau pilnus piecus gadus Korbijas piekvēpusajā gaisā, arī skolas bērnu barā ir krietns pulciņš latviešu bērnu un meiteņu. Un, ja gadās, ka esat ieklīdis tieši to braucēju barā, ko policists, roku pacēlis, aptur ielas vidū, lai ļautu ielu šķērsot skolas bērniem, tad neesat pārsteigts daudzu bērnu seju vidū saskatīt tīri latviskus vaibstus. Tie ir latviešu bērni, kas mācās angļu skolās.”³

Savas pastāvīgas izrādēm piemērotas zāles kopai, protams, nebija, katrai izrādei nācās īrēt kādas skolas vai biedrības telpas, par ko vajadzēja maksāt nomas naudu. Juridiski Korbijas dramatiskā kopā atradās vietējā Daugavas Vanagu fonda paspārnē. Mainījās kopas režisori – lugas iestudēja Indulis Ozols, Jānis Joksts, Arnolds Feldmanis un Elfrīda Sirmā. Īpaši atzīmējami divi pēdējie: Arnolds Feldmanis bija profesionāls aktieris ar diezgan krietnu Liepājas teātrī iegūtu pieredzi; pēc kara, nokļuvis Vācijā, viņš aktīvi darbojās Lībekas Latviešu teātrī, bet piecdesmitajos gados pēc izceļošanas uz Angliju „noenkurojās” Korbijā, kur piedalījās dramatiskās kopas darbā, iestudējot Rūdolfā Blaumaņa lugu „Trīnes grēki” (1956). A. Feldmanis Korbijā savdabīgā veidā apliecināja sevi arī kā aktieris. 1965. gadā, atzīmējot Raiņa

³ Korbijas latviešu skola // Londonas Avīze. – 1952. – 29. febr.

simtgadi, Korbijā notika „Uguns un nakts” lasījums, ko sagatavoja A. Feldmanis. Terēze Lazdiņa par šo sarīkojumu rakstījusi: „*Trūkstot visiem tradicionālajiem izrādes atribūtiem un turot rokā grāmatu, no kā loma lasāma, vienīgais izteiksmes līdzeklis aktieriem palika viņu balss modulācijas. Un te jāsaprot, ka uzdevumu, kas būtu diezgan ciets rieksts pat profesionālam aktierim, šie aktieri veica lieliski, brīžam sasniedzot pat profesionālu līmeni.*”⁴

Uz vairākiem gadiem par Korbijas dramatiskās kopas vadītāju un īsteno dvēseli kļūst Elfrīda Sirmā. Latvijā viņa bija strādājusi par skolotāju gan Preiļos, gan Daugavpilī, kur apmeklēja arī Daugavpils teātra noorganizētos dramatiskos kursus. Daugavpils teātrī trīsdesmito gadu beigās strādāja teicami aktieri: Valfrīds Streips, Skaidrīte Pence, Ance Rozīte, Roberts Mustaps, Ansis Mitrēvics, Kārlis Adernieks, no viņiem režisora Jāņa Kļavas vadīto kursu dalībnieki varēja daudz mācīties, un Daugavpilī iemantoto pieredzi E. Sirmā lika lietā Korbijā. Viņa piedalījās izrādēs kā atbildīgu lomu tēlotāja un, pats galvenais, iestudēja sešas lugas, turklāt to izvēli noteikti ietekmēja viņas literārā izglītība. 1964. gadā E. Sirmā skatītājus iepazīstināja ar toreiz vēl maz pazīstamās rakstnieces Ainas Neboisas viencēlienu „Notikums pie nama durvīm”, iestudēja reti izrādīto bērniem veltīto Rūdolfa Blaumaņa lugu „Pamāte” (1962), kā arī izvēlējās iestudēšanai Jūlija Pētersona komēdiju „Pieklīdušais kaķēns” (1963). Diemžēl 1964. gada Ziemassvētku priekšvakarā Elfrīdas Sirmās dzīvesceļš traģiski aprāvās. Pēc viņas aiziešanas „Londonas Avīze” rakstīja: „*Elfrīdas Sirmās nāve atstāj robu ne tikai Korbijas latviešu vidū, bet viņas trūkumu izjuta arī latvieši citās pilsētās, kur viņa ar Korbijas dramatisko kopu bija ciemojusies.*”⁵

Pēc E. Sirmās nāves Korbijas dramatiskajā kopā lugas iestudē Indulis Ozols. Viņš bija piedalījies pirmajā Korbijas dramatiskās kopas izrādē 1953. gadā, taču tad divus gadus vadīja Korbijas latviešu sieviešu kopas „Zelta grauds” izrādes. Šai ziņā arī Korbijā mājoja latviešu sabiedrībai visai raksturīga sērga: teātra spēlētāju

⁴ Londonas Avīze. – 1966. – 7. janv.

⁵ M. A. Latviskumā aizvadīts mūžs // Londonas Avīze. – 1965. – 29. janv.

nebija daudz, skatītāju skaits arī ierobežots, no atsauksmēm var spriest, ka izrādi apmeklējuši ap pusotra simta skatītāju, taču tie paši nedaudzie teātra spēlētāji šķīrās un pēc tam atkal apvienojās. Tā 1963. gadā Arnolds Feldmanis ar Korbijas bibliotēkas drāmas kopu iestudē Rūdolfā Blaumaņa komēdiju „Zagli”, bet izrādē piedalās vairāki tie paši Korbijas dramatiskās kopas dalībnieki. Savukārt 1956. gadā no Korbijas kopas atšķēlas tikko minētā sieviešu kopa „Zelta grauds”, tā Induļa Ozola vadībā sniedz četras izrādes: Eduarda Vulfa „Līnis murdā” (1956), Pāvila Roziša „Jaunā cepure” (1957), Nikolaja Gogoļa „Precības” (1959) un Annas Brigaderes „Čaukstenes” (1959), tad savu darbību izbeidz un Indulis Ozols atgriežas Korbijas dramatiskajā kopā. Tur darbojās amatieri, taču vairāki no viņiem gadiem ilgi palika uzticīgi savai teātra kopai. Jauno sieviešu lomās allaž varēja redzēt Margitu Šmelti-Nikolu, raksturlomas tēloja Elza Eglīte, no vīriešu kārtas pārstāvjiem minams Jānis Joksts, samērā daudz lomu bija Jānim Mežakam un Jānim Veinbergam. Interesanti atzīmēt, ka Korbijas dramatiskās kopas darbā aktīvi piedalījās Rītiņu ģimene. Vairākās izrādēs lomas tēloja pazīstamā kulināra Mārtiņa Rītiņa māte Hermīne Rītiņa, viņa bija Made Rūdolfā Blaumaņa komēdijā „Trīnes grieķi”, Policiste Ainas Neboisas lugā „Notikums pie nama durvīm”, taču teātri spēlējuši arī viņas dēli: Blaumaņa lugas „Pamāte” izrādē Viktoru tēloja Juris Rītiņš, bet Visvaldi – Mārtiņš Rītiņš. „Pamātei” garš skatuves mūžs nebija, tomēr Korbijas teātra entuziasti šo lugu bija uzņēmuši repertuārā, kā liekas, galvenokārt tālab, lai ieinteresētu par teātri arī jauno paaudzi – gan skatītājus, gan iespējamus teātra spēlētājus. Lugas personāžs ir bērni un jaunieši, skolotāja Grestes atvases. Viņa dzīvesbiedre mirusi, pēc ilgiem vientulības gadiem skolotājs atved mājās savu paziņu jeb draudzeni Dzeniņa jaunkundzi, kurai, kā to var gaidīt, nākas sastapties ar visai negatīvu Grestes bērnu attieksmi. Paši delverīgākie, pat agresīvākie ir Viktors un Visvaldis: viņi slepeni paņem pat tēva cigārus, lielīgi aizpīpē un savaino mazākā brālīša – Kārliša roku, par ko vecākais brālis Viktors ņemas Visvaldi sodīt, tam uzskaitot divpadsmit reizes pa dibenu. Mārtiņš Rītiņš atceras,

ka vecākais brālis Juris viņu ļoti žēlojis, mēģinājumos vienmēr atturējies no iepēršanas, vienīgi izrādē nācies izbaudīt, kā Viktors – brālis Juris – viņu iekausta. Vēlāk Viktors, niekojoties ar tēva revolveri, smagi savaino Kārlīti.

Pēc izrādes laikraksts „Londonas Avīze” rakstīja: „...mūsu lielā drāmas meistara sīkāks darbs bijis savā ziņā tāds brīnuma vārds, kas devis iespēju spēles priekā sasaistīt vairākas paaudzes: vidējo, jauno un visjaunāko. Grūti iedomāties, kas trimdas apstākļos to varētu labāk izdarīt bez spaida un ar prieku. Tāds prieks bija pulcinājis arī skatītājus pāri simtam, kas ar savu atzinību rosināja šo kopējo pusaudžu darbu un deva gandarījumu visiem, kas piedalījušies uzveduma sagatavošanā.”⁶

1963. gada 4. maijā Korbijas dramatiskā kopa ar Jūlija Pētersona lugas „Pieklīdušais kaķēns” iestudējumu E. Sirmās režijā Tehniskās koledžas zālē atzīmēja savas darbības desmit gadu jubileju, pēc izrādes saņemot daudz apsveikumu, ziedu un laba vēlējumu. Rakstot par šo izrādi, M. Ausala laikrakstā „Londonas Avīze” vēlreiz uzsver dažādo paaudžu kopību: „Jo, kas bija raksturīgs šai izrādei, liecināja par to: uz skatuves bija vienā spēles priekā vecākā, vidējā un še Korbijā uzaugusi un spriegā jaunā latviešu paaudze, un plašajā auditorijā tāpat bija visas tās paaudzes, pievienojot vēl visjaunāko, kas izrādei sekoja ar neapšaubāmu interesi. Nekādā ziņā nemaldīšos apgalvot, ka blakus savam tiešam latviskās lugas interpretācijas uzdevumam mūsu teātra grupas spēj saistīt latviskā vienībā ar spēles prieku visas paaudzes.”⁷

Darbības desmit gados Korbijas kopa bija iestudējusi deviņas lugas, ar izrādēm viesojusies vienpadsmit vietās ārpus Korbijas un teātra spēlēšanā iesaistījusi ap četrdesmit dalībnieku.

„Pieklīdušā kaķēna” izrādē meiteni Vēru tēloja vairāku iepriekšējo izrāžu dalībniece Margita Šmelte-Nikola, Valguma lomā bija Juris Rītiņš, bet viens no kungiem – Jānis Rītiņš. Pēc viesizrādes Bredfordas laikrakstā varēja izlasīt atzinīgu vērtējumu: „Esam pateicīgi DVF Korbijas nodaļas dramatiskās kopas

⁶ R. Blaumaņa „Pamātes” izrāde Korbijā // Londonas Avīze. – 1962. – 8. jūn.

⁷ Ausala M. Latviešu teātra tradīcija // Londonas Avīze. – 1963. – 17. maijs.

dalībniekiem, kas, ziedodami savu brīvo laiku, rosina latviešu teātra turpināšanos svešumā. Tas panākts pašai dziedīgā darbā, no kā nav baidījusies arī mūsu jaunākā audze. Nerunājot nemaz par Vēras – „Pieklīdušā kaķēna” lomas tēlotāju M. Nicol-Šmelti, Edgara lomas tēlotāju G. Egli un visiem pārējiem, kas piedalījušies teātra izrādēs jau vairākas reizes, S. Mūrniece bija jau izveidojusi labu Austras tēlu, bet Juris Rītiņš, kam gan nebija gadījusies tik raksturīga loma kā spēles partneri, Valguma tēlu. No jauniešiem tēlotājiem vēl minams Jānis Rītiņš, tikai žēl, ka viņa loma bija pārāk īsa.”⁸

Indulis Ozols repertuārā iekļāva divas nozīmīgas trimdā sarakstītas lugas, līdz ar to uz skatuves uznāca aktuālāka, ar trimdas ikdienu saistīta problemātika. 1968. gada 27. aprīlī Korbijas kopa izrādīja Mārtiņa Zīverta lugu „Kā zaglis naktī”, bet 1970. gada 24. aprīlī notika Valdemāra Kārklīņa lugas „Indīgā efeja” pirmizrāde. Abu iestudējumu režisors bija Indulis Ozols, kaut programmā pieticīgi minēts, ka „izrādi sagatavoja” Indulis Ozols.

Zīverta lugas „Kā zaglis naktī” pirmuzvedums notika 1962. gadā Stokholmas dramatiskajā kopā un radīja pretrunīgu reakciju, bija arī kritiski vērtējumi, par ko vēstulē Austrālijā dzīvojošajam Aleksandram Zariņam no Stokholmas rakstīja literatūrkritiķis Jānis Rudzītis: „Varbūt zināsīt, ka uztraukums par Zīverta „Kā zaglis naktī” nav sacēlies tikai Zviedrijā vien, bet vismaz piespēlēts un pārķerts arī Amerikā. [...] Tā nu nelaimīgā kārtā par plašu konservatīvo pašapmierināto Zviedrijas latviešu grēka āzi kļuvis arī Zīverts, un man nav izdevies pat gluži prātīgus cilvēkus pārliecināt, ka viņi redz spokus.”⁹

Anglijā dzīvojošie tautieši, paldies Dievam, tik ļoti ar „spoku redzēšanu” nebija aizrāvušies, Ozols Zīverta lugu iestudēt nebaidījās, un pirmizrāde Londonā Sv. Miķeļa skolas zālē bija gluži labi apmeklēta. Pēc izrādes laikrakstā „Londonas Avīze” bija teikts: „Zīverta smagākās lugas ir cieti rieksti, it sevišķi amatieru kopām. „Kā zaglis naktī” ir viens no viscietākajiem, ne tikai no

⁸ Teātra izrāde Bredfordā // Londonas Avīze. – 1963. – 13. sept.

⁹ Mārtiņš Zīverts Austrālijā un sarakste, izdodot lugas. – Sidneja, 1963. – 203. lpp.

tīri teatrālā viedokļa (viss jāizstāsta garos, grūtos dialogos), bet arī tāpēc, ka šī luga nodarbojas ar ļoti aktuālu un kutelīgu problēmu. Korbijieši šo cieta riekstu pieveica labi.”¹⁰

Laikrakstā „Latvija” ievietotā atsauksme ir saprotoša un itin atzinīga: „Jau šīs lugas izvēle liecina par Korbijas kopas drosmi un vēlēšanos ķerties pie atbildīga uzdevuma kost cietā riekstā, jo Mārtiņa Zīverta darbu izrāde prasa no aktiera dziļu tēlojamo personu psiholoģisku izpratni un lietu tēlošanas un izteiksmes līdzekļu bagātību un pilnīgu to pārvaldīšanu. Bez tam tieši šī Zīverta luga nesenā pagātnē bija sacēlusi satraukumu kādā latviešu sabiedrības daļā ar savu laikmetīgo, aktuālo vielu. [..]

..režisoru interesējušas lugā risinātās cilvēcīgās problēmas, cilvēku savstarpējās attiecības un katra rakstura reaģēšana dotajās situācijās un dramatiskajos momentos. Ar šādu skatījumu luga arī iestudēta, un viss laikmetīgais, t.i., politiskie apstākļi, uzskatīti tikai kā fons dramatiskās darbības izraisīšanai. Līdzīgas situācijas varētu rasties jebkurā laikmetā vēsturisku katastrofu un politisku sarežģījumu momentos.”¹¹

Daci šajā izrādē tēloja Margita Šmelte-Nikola, Dimzas māti – Elza Eglīte, Raiskumu – Andrejs Lēnmanis.

Iepriekš minētajā recenzijā ir kāda neliela piebilde, kas raksturo amatiereteātru izrāžu problēmas, proti – nereti tēlotāju darbošanos kavējusi teksta nezināšana un pārāk lielā godā bijis suflieris: „Visi tēlotāji, kaut nav profesionāli aktieri, jau vairākkārt minuši skatuves dēļus un arī šoreiz deva pēc savām spējām to labāko. Visi labi zināja savu tekstu, tā ka publika nejuta sufliera klātbūtni, kas reti gadās amatieru izrādēs. Sevišķi iepriecināja tēlotāju labā saspēle, veidojot jau zināmu noskaņotu ansambli. Vēl tikai varētu vēlēties, lai nākošajās šīs lugas izrādēs paātrinātu tagad vietām pārāk gauso darbības tempu un sarunas un monologi iegūtu dabīgāku plūdumu un ritumu.”¹²

¹⁰ A. B. „Kā zaglis naktī” Londonā // Londonas Avīze. – 1968. – 7. jūn.

¹¹ V. S. Laikmetīga situācija uz skatuves // Latvija. – 1968. – 8. jūn.

¹² Turpat.

Arī nākamajā – 1970. gadā izrādītās Valdemāra Kārkliņa lugas „Indīgā efeja” centrā ir trimdas dzīve un sadzīves realitāte. Autors tēlo divas ģimenes, kas nokļuvušas Amerikas Savienotajās Valstīs, taču kādreizējās draudzīgās attiecības nu saindē strīdiņi un alkas citam citu pārspēt materiālā stāvokļa un labklājības apliecinājumā. Arī šajā iestudējumā piedalījās tie kopas dalībnieki, kas bija tēlojuši daudzos iepriekšējos uzvedumos: Ieva Milzarāja bija Margita Šmelte-Nikola, Ievas kādreizējais vīrs Linards Ķelpis – Rūdolfs Arnītis, bet lielmanīgais auto īpašnieks – Andrejs Lēnmanis. Diemžēl 1970. gadā Korbijas dramatiskā kopa savu darbību izbeidza, un iemesls bija tāds pats kā citos ansambļos – vairāki kopas dalībnieki mainīja darbu un dzīvesvietu, ansamblis saruka.

Viena no Korbijas dramatiskās kopas veidotājām Hermīne Rītiņa 1995. gadā rakstīja: „*Ģimenes Vest Velsā dabūja no valsts ģimenes mājas, jaunie atrada iedzīmtās zemes līdzgaitniekus un ieauga tās zemes tradīcijās, bet mēs, vecie, pamazām izgaistam zilajā tālē.*”¹³

Korbijas dramatiskā kopa savā pastāvēšanas laikā darīja svētīgu darbu, un tās vērtējums ieskanējās „Londonas Avīzē” ievietotajā rakstiņā, vērtējot kopas desmit gadu darbu: „*Vai sabiedrības atsaucība nebūtu labākais gandarījums darbam, kurā neskaita stundas, domājot par latviskā gara saglabāšanu trimdā?*”¹⁴

Bredfordas Daugavas Vanagu fonda dramatiskā kopa

Anglijas ziemeļu daļā atrodas Vest Jorkšīras grāfistes centrs Līdsa, un vienā no tās priekšpilsētām – Bredfordā – 1947. gadā izveidojās latviešu kolonija no tiem bēgļiem, kas ieceļoja no Vācijas un tika iesaistīti darbā dažādos rūpniecības uzņēmumos. Pamazām ieceļotāju skaits sasniedza tūkstoti, un tas bija stingrs pamats

¹³ Manuskripts V. Hausmaņa arhīvā.

¹⁴ Korbijas DVF dramatiskā kopa atskatās uz 10 darba gadiem // Londonas Avīze. – 1963. – 15. marts.

sabiedriskās dzīves rosībai. Te nodibinājās deju kopa, koris un, protams, teātra ansamblis. Teātris rūpnīcas darbos nogurušajiem cilvēkiem bija kā atveldes avots, kā svaigs gaiss, to apliecina arī rakstniece Indra Gubiņa: „*Katram patīk pārmaiņas, kas no ikdienas it kā paceļ kādā citā pasaulē. Arī teātris ir tāda cita pasaule, kas uz zināmu laiku liek uzvilkt svētdienas drēbes savai dvēselei. Teātris trimdā ir tas, kas skatītājus uz laiku pilnīgi spēj pārcelt pagātnē, latviešu sētā. Tiem, kas uzauguši nometnēs Vācijā vai tepat Anglijā, par latviešu sētām īsta priekšstata nav, un vienīgais veids, kā mēs tās viņiem varam parādīt, ir – Blauņa lugas.*”¹

2004. gada 16. martā rakstītā vēstulē Indra Gubiņa raksturojusi kādreizējo sadzīves situāciju Bredfordā: „*Mēs 1947. g. rudenī kopā ar māsu Birutu, kura tad jau 2 gadus bija universitātē studējusi, kļuvām fabrikas strādnieces – audējas Bredfordā vilnas fabrikā. Bredforda bija izteikta tekstilrūpniecības pilsēta, un tur saveda ļoti daudzus bēgļus. Rēķina, ka iebrauca apm. 1500 latviešu, un puīši bija izmētāti dažādās lauksaimniecības nometnēs, ogļraktuvēs, arī tekstilrūpniecībā. [...] Darbs no 7.00 rītā līdz 6.00 vakarā. Izmisums, pazemojošā fabrikas strādnieka sajūta, jo angļu fabrikas strādnieku intelīgenca un garīgās intereses bija gaužām zemas. [...] Pēc kāda laika koris sāka rīkot balles, tur varēja tikties. Nodibinājās tautas deju grupa, no koristiem un tās izveidojās teātris. Režisori bija Štūlmane, Mežgirts un Lintiņš. Sākumā bijām nenormāla sabiedrība, bez vecākas paaudzes, bez bērniem. Pēc gada nostrādāšanas varēja izsaukt piederīgos, tikai darba spējīgus. Tā sāka iebraukt vecāki – trīsdesmit, četrdesmitgadnieki. Jaunie divdesmitgadnieki sāka precēties. Meitenēm bija lieliska izvēle, jo rēķināja, ka vai uz katru meiču ir kādi 10 puīši. Protams, visi gribēja latvietes. Daži sapinās ar angļietēm, un visiem jau latvietes nepietika. Pēc līgumu gadu nostrādāšanas puīši no lauksaimniecības nometnēm nāca uz pilsētām, darbs – fabrikās, raktuvēs. Pelēkais, mitrais klimats, angļu toreizējā situācijas neizpratne, smagie darba apstākļi bez ģimeņu dzīvošanas – sevišķi puīšiem, liela daļa bijušo leģionāru – radīja*

¹ Gubiņa I. Bredfordas teātra kopa // Londonas Avīze. – 1952. – 29. febr.

depresiju, pašnāvības, dzeršanu. Ne jau latviešiem vien, arī igauņiem smagi gāja. Ne visi izturēja."²

Doma par dramatiskās kopas dibināšanu Bredfordā dzimst 1947. gadā. Darbību tā sāk 1948. gadā, bet 1949. gada 26. martā ar Elīnas Zālītes lugu „Bīstamais vecums” notiek Bredfordas dramatiskās kopas atklāšana. Par to vēstīts arī laikrakstā „Londonas Avīze”: „*LBL Bredfordas nodaļas nesen nodibinātā dramatiskā kopa š. g. 26. martā iepriecināja skatītājus ar Elīnas Zālītes komēdiju „Bīstamais vecums”. Dramatiskā kopa šo lugu režisores Zelmās Štūlmanes vadībā bija iestudējuse ar lielu rūpību un darba mīlestību. Aktieri bija ievirzīti labā tēlojuma vidē. Spēle ieguva kontaktu ar skatītājiem jau pirmsākumā.* [...]”

Puķes, aplausi un skatītāju pilnā zāle bija liecība par lielo interesi dramatiskās kopas darbam. Domājams, ka nākotnē šī interese no publikas puses pieaug. Tas lai ir sirsnīgais paldies dramatiskai kopai par viņas lielajām pūlēm.”³

Tajā pašā gadā notiek arī Evelīnas Grāmatnieces lugas „Jaunsaimnieka līgava” pirmizrāde, ko iestudēja Valdemārs Pūlis.

I. Gubiņa raksta, ka četru gadu laikā kopa varējusi dot deviņas izrādes, un piebilst: „... *bet nedrīkstam aizmirst, ka darbs notiek tikai svētdienās.*”⁴ Tādēļ R. Blaumaņa lugas „Skroderdienas Silmačos” iestudēšana ilgusi pusotra gada. Un vēl šajā nelieklajā rakstiņā ir būtiski svarīga piebilde: „*Bredfordas DVF dramatiskā kopa var lepoties ar kuplu jaunās paaudzes entuziastu skaitu, kurus ieinteresējusi skatuves māksla.*”⁵

Tā ir liecība, ka teātris bija nozīmīgs ne tikai vidējai paaudzei, kuras pārstāvji izrādes laikā varēja domās atgriezties mīļajā dzimtenē, pēc teātra tiecās arī jaunieši, jo tā bija pulcēšanās vieta, draudzības saišu stiprināšanas vieta.

Bredfordas dramatiskajai kopai nebija viena līdera, kāds Londonas Daugavas Vanagu Drāmā bija Jānis Zariņš. Režisori jeb

² Vēstule V. Hausmaņa arhīvā.

³ *Balodis Art.* Teātra izrāde Bredfordā // Londonas Avīze. – 1949. – 8. apr.

⁴ *Gubiņa I.* Bredfordas teātra kopa // Londonas Avīze. – 1952. – 29. febr.

⁵ Turpat.

Bredfordas dramatiskajā kopā

R. Blaumaņa "Skroderdienas Silmačos"

E. Skujenieka
"Dirigents"

R. Blaumaņa
"No saldenās pudeles"

R. Blaumaņa "Ugunī"

lugu iestudētāji šai kopā mainījās, un viņu sanāca krietns skaits: te darbojās Zelma Štūlmane (1949), Fēlikss Lintiņš (1949–1952), Georgs Bergs (1952–1973), Roberts Duncis (1962–1964), Jānis Joksts (1952), Arvīds Kopštāls (1951), Valdemārs Pūlis (1949), Mārtiņš Vētra (1952), Roberts Zuļģis (1977–1985). Biežā režisoru maiņa nebija izdevīga jaunas teātrinieku paaudzes veidošanai, toties darba procesā varēja salīdzināt dažādu režisoru prasības un varēja no tām mācīties. Gandrīz visi lugu iestudētāji bija bez skatuves pieredzes, un tādi paši bija arī teātra spēlētāji, Vācijas amatieru kopās kaut nelielu rūdījumu bija guvuši Margita Mežģirte, Indra Gubiņa, Jānis Gulbis, Anete Bencone. Savukārt tieši Bredfordas dramatiskā kopa izrādīja visilgāko dzīvotspēju: 1947. gadā tā dibināta un 1985. gada 8. aprīlī notika pēdējā izrāde – Roberta Zuļģa „Paraduma spēks”. Darba gaitas sākot, Bredfordas drāmas kopas repertuārs ne ar ko īpaši neizcēlās. Tur tika rādītas no Latvijas līdzī paņemtas, Vācijas bēgļu nometņu trupās daudz spēlētas lugas, vispirmām kārtām tas bija Rūdolfs Blaumanis. Bredfordā tika iestudēti seši viņa dramatiskie darbi, repertuārā ienāca Elīnas Zālītes, Emīla Skujenieka, Jāņa Jaunsudrabiņa lugas, taču te izrādīja arī vēlākā posmā tapušus mūsu dramatiķu darbus, to skaitā Mārtiņa Zīverta „Meli meklē meli”, Valdemāra Kārklīņa „Jaunas asinis”, Lidijas Auzānes-Vītoliņas „Septiņi milētāji”, Anšlava Eglīša „Cūka”, Voldemāra Richtera „Trakie”, kā arī vairākas Roberta Zuļģa lugas: „Sebastiana Kores naktskrekls” (1966), „Cīruļu putenis” (1979), „Demarkācijas līnija” (1977), „Niķīgais vec-tēvs” (1983), „Paraduma spēks” (1985).

Par Bredfordas dramatiskās kopas eksistenci vispirms liecina vairāki paziņojumi presē. 1948. gada 18. decembrī tā kādas skolas telpās sarīko kaimiņu – Boltonas dramatiskās kopas viesizrādi ar Elīnas Zālītes lugu „Maldu Mildas sapņojums”, ko iestudējis režisors Georgs Bergs, tas pats, kurš pēc tam ilgi vadīja Bredfordas dramatisko kopu.

Viens no pirmajiem plašākajiem Bredfordas dramatiskās kopas iestudējumiem ir Rūdolfa Blaumaņa „Skroderdienas Silmačos”. Pirmizrāde F. Lintiņa vadībā notiek 1951. gada 24. februārī.

Elīnu tajā tēlo M. Mežģirte, bet veco „dāmu” vidū ir gan Anete Bencone, gan viņas meita, gluži jaunā Indra Gubiņa. Diemžēl pēc gada – 1952. gada 19. aprīlī pienāca viņas atvadu izrāde Konstances Miķelsones lugā „Uguns kristības”. Lugas darbība saistās ar Ezernieku mājām, kur savijas dažādi sarežģījumi un pārpratumi. Saimniekdēls Andrejs ieskatījies un bildinājis pilsētnieci Nelli, bet Ezernieku meita Zete dabū jaunsaimnieku Akmeni. Zetes lomu tēloja Indra Gubiņa, un „Londonas Avīzē” bija lasāms: „... redzējām še pēdējo reizi tēlotāju vidū Indru Gubiņu, kura droši vien tagad jau sāk apskatīties pēc kādas skatuves dēļiem Kanādā.”⁶

Šī atsauksme vēlreiz liecina par kādu tālaika problēmu: tas bija profesionālu kritiķu trūkums. Uz Londonas Drāmas izrādēm aizgāja pieredzējuši vērtētāji – rakstnieki un literāti, uz patālo Bredfordu aizbraukt un noskatīties izrādi nebija tik vienkārši, un tālab vērtējumus par izrādēm bieži vien rakstīja ierindas skatītāji. Minēto atsauksmi parakstījis „Skatītājs”, toties pēc krietna laika, apmēram pēc desmit gadiem, vērtējot Hugo Krūmiņa lugas „Vecpuiši precas” izrādi, kāds cits recenzents godprātīgi atzīst: „*Neesmu lietpratējs jautājumos, kas saistās ar skatuvi, tāpēc varu izteikt tik savas personīgās domas, kā vienkāršs skatītājs, kas pēc dienas darba atnācis uz izrādi, lai mazliet izklaidētos no ikdienas gaitām.*”⁷

Tālāk seko diezgan raksturīga piebilde: „*Katrs, likās, laimīgi bija nolikts savā īstā vietā un sniedza iespējami labāko, ko no vienkārša amatiera var prasīt. Ja dažuviet izrādes ritmā arī gadījās it kā pēkšņs „tukšums”, resp., klusuma moments, tad tas, tekstam dziļāki iegūloties „kaulos”, izzudīs un visa darbošanās, sievas meklējot, ritēs raitāki.*”⁸

Diemžēl, kā to var spriest no vairākām recenzijām, nopietna problēma amatieru darbā bijusi teksta apgūšana.

Bredfordas dramatiskā kopa iepazīstina sev uzticīgos skatītājus arī ar jaunāka izlaiduma lugām: 1966. gadā ar lugu „Sebastiana Kores naktskrekls” publikas priekšā stājas Roberts Zuļģis,

⁶ „Uguns kristības” Bredfordā // Londonas Avīze. – 1952. – 8. maijs.

⁷ *Pk.* Daudz kāzu viesu „Vecpuišu precībās” // Londonas Avīze. – 1962. – 6. apr.

⁸ Turpat.

kas līdz tam bija vadījis Līdsas dramatisko kopu. Bredfordā viņa lugu iestudē Georgs Bergs, turklāt izrādē piedalās trīs režisori: G. Bergs, R. Duncis un autors R. Zuļģis. Lugas „Sebastiana Kores naktskreklis” darbība ris kādā no bēgļu nometnēm Vācijā.

Pēc izrādes laikrakstā bija lasāms diezgan atturīgs, pat rezignēts vērtējums: „*Un ir jauki un iepriecinoši, ka šādi entuziasti vēl eksistē, kaut latviešu teātris kā patstāvīgs iestādījums šinī zemē jau sen miris, patiesībā nekad tā īsteni nav eksistējis. Kaut entuziastiem izdotos uzturēt dzīvu teātra dzirksti, to iekvēlinot arī jaunos līdzgaitniekos – jaunajā paaudzē.*”⁹

Teātra entuziasti vēl joprojām strādāja, un 1969. gadā Bredfordas dramatiskā kopa nāk klajā ar vēl vienu jaundarbu – Līdijas Auzānes-Vītoliņas lugu „Septiņi mīlētāji”, kura ar īpašu oriģinalitāti neizceļas, taču piebārstīta ar daudziem asprātīgiem pārpratumiem. Roberts Zuļģis šajā izrādē tēlojis filozofijas studentu Kārli Plostiņu.

Tāpat kā citās dramatiskajās kopās, arī Bredfordā darbs norisa viņņveidīgi, uzplūdi mijās ar atplūdiem, kad jaunas izrādes netapa un valdīja klusums. Tāds iestājās arī pēc Līdijas Auzānes-Vītoliņas lugas iestudējuma. 1970. gadā Berga režijā parādās Zīverta drāma „Tīreļpurvs”, bet 1972. gadā viņš iestudē Zīverta komēdiju „Minhauzena precības” ar visai plašu tēlotāju ansambli. Tā bija dramatiskās kopas sava veida uzvara, apliecinājums, ka tā vēl ir dzīvotspējīga: „*Pēc ilgāka starplaika DVF Bredfordas nodaļas dramatiskā kopa atkal „sakustināja” teātra mīlotājus ar rakstnieka Mārtiņa Zīverta vēsturiskās komēdijas „Minhauzena precības” uzvedumu, ar to it kā no savas puses godinot rakstnieku, kuram nākamā gada sākumā piepildīsies 70 mūža gadi. Šī nebija pirmā reize, kad „ziemeļu” novada teātra spēles entuziasti izvēlējušies uzvešanai Zīverta darbu, bet par šīs „precību” lugas izvēli gan dzirdēja bažas, vai izvēlētais darbs ansamblim būs pa spēkam. Šīs bažas tomēr izrādījās veltas, jo, iesaistoties darbā ar lielu sajūsmu un ziedošanās gribu, pasākums novedās līdz sekmīgam noslēgumam.*”¹⁰

⁹ Teātra izrāde Bredfordā // Londonas Avīze. – 1966. – 23. dec.

¹⁰ Ds. Jauni spēki – teātra pastāvēšanas pamats // Latvija. – 1972. – 24. jūn.

Atsauksmes beigās pausta būtiski svarīga atziņa: „*Lai ansamblis pastāvētu, tam nepieciešami jauni spēlētāji, kā gados jaunie, tā arī vecie, jo ne vien šī ansambļa pastāvēšana un plaukšana, bet gan visas teātra mākslas pastāvēšana nākamībā būs atkarīga no jaunu, svaigu spēku pieplūduma.*”¹¹ Viegli, protams, bija uzrakstīt, ka vajadzīgs svaigu spēku pieplūdums, taču no kurienes šo pieplūdumu sagaidīt? Atbildes nebija. Pati dzīves realitāte to dot vairs nespēja.

Boltonas dramatiskā kopa

Apmēram gadus divdesmit nopietni strādāja Boltonas dramatiskā kopa, gada laikā sniedzama vienu, augstākais, divas izrādes. Nebija viegli nelielajā pilsētā sapulcināt teātra miļotājus. Tie visi bija amatieri bez jebkādas skatuves pieredzes un, protams, arī bez prasmes grimēties. Nereti kopas dalībniekiem nācās uzņemties gluži nepiemērotas lomas, taču citas izejas nebija – lai izrāde notiktu, vajadzēja uzpurēties un ķerties pie lomas, kas neatbilda ne paša gadiem, ne spējām. Raksturīgu piezīmi Lidija Auzāne-Vītoliņa izsacījusi par J. Vitolu, kam Konstances Miķelsones lugā „Slinkā sieva” nācies tēlot mūzikas profesoru Veldi: „*Vienīgais tēlotājs, kam loma nebija piemērota, bija J. Vītols, kas tēloja mūzikas profesoru Veldi. Viņam, pēc paša izteicieniem, bija jātēlo „kā pret kalnu”. Tomēr, tā kā Vitolam ir jau krietna prakse un arī neapšaubāms talants, viņš savu grūto uzdevumu sekmīgi veica. Turpmākās izrādēs viņam būtu ieteicams mainīt grīmu. Varbūt maza ķīlbārdiņa vai iesirma parūka, ja tāda būtu dabūjama, viņa jauneklīgo seju padarītu mazliet vecāku un cienīgāku, jo sejas grimējums vien to nerasniedza. Pārējo aktieru grimējums bija labs.*”¹

Gadu gaitā kopas sastāvs nepārtraukti mainījās, tādēļ tā darbojusies ar pārtraukumiem, un, atzīmējot kopas desmit darba

¹¹ Ds. Jauni spēki – teātra pastāvēšanas pamats // Latvija. – 1972. – 24. jūn.

¹ Auzāne-Vītoliņa L. Boltonas dramatiskās kopas darbs // Londonas Avīze. – 1952. – 26. sept.

gadus, laikraksts „Londonas Avīze” rakstīja: „Šai pavasarī Boltonas dramatiskā kopa atskatās uz to gadu darbību, kas nav ritējusi nepārtraukti, jo, dalībniekiem aizceļojot vai pārceļoties uz citām pilsētām, sastāvs aizvien mainījies, kas teātriniekus kā vienību skar varbūt vēl jūtāmāk nekā, piem., korus vai sporta vienības.”²

Arī šajā jubilejas izrādē – Jāņa Lejiņa komēdijā „Nebrauc tik dikti” – vairāki tēlotāji uz skatuves kāpuši pirmo reizi ar visām no tā izrietošajām sekām un reizē recenzenta attiecīgām piebīdēm: „Pirmo reizi uz skatuvi uzkāpušam, B. Puriņam darbībā varēja vēl samanīt atturību, kas daļēji izskaidrojama ar ne visai pateicīgo lomu.

E. Lane, ko arī redzējām pirmo reizi, iepriecināja ar labu dikciju Ilgas lomā, iejūtīgi piemērojot balss noskaņu. Varēja tikai vēlēties mazliet izlīdzinātāku stāju un kustības.”³

Jubilejas izrādi noskatījušies ap simt skatītāju – vairāk teātra mīļotāju Boltonā vienkārši nebija. Neraugoties uz dažām kritiskām piebīdēm, V. Mellakauls recenzijas nobeigumā secināja: „Latviskās gaisotnes un ziedota darba dēļ šis uzdevums pietuvos labākajiem no redzētajiem amatieru kopu sniegumiem, ka boltonieši var to droši rādīt ārpus savām mājām.”⁴

Boltoniešu rosmes teātra laukā gan sākas jau 1948. gadā, un pirmais celmlauzis ir Georgs Bergs, kas iestudē Elīnas Zālītes lugu „Maldu Mildas sapņojums”. Pirmizrāde notiek 1948. gada 18. novembrī; nākamais viņa iestudējums – Mārtiņa Zīverta drāma „Tīreļpurvs”, kam seko lietuviešu rakstnieka Vītauta Alanta luga „Grāmatvedības kļūda”, kurā vadošās lomas tēlo pats režisors Georgs Bergs un viņam līdzās Kaža Indrūna lomā – Jānis Joksts. Tieši viņš vairākus gadus vada Boltonas kopu, iestudējot vairākas lugas. To skaitā ir Lidijas Auzānes-Vītoliņas „Dāmu valsis” (1952), Jāņa Akuratera „Pricīgais saimnieks” (1952), Konstānces Miķelsones „Slinkā sieva” (1953), Rūdolfa Blaumaņa „Zagli” (1953), Mārtiņa Zīverta „Ķīnas vāze” (1956). Bergs pārgāja uz

² Mellakauls V. Boltoniešu drāmas kopas desmit gadi // Londonas Avīze. – 1959. – 22. maijs.

³ Turpat.

⁴ Turpat.

Bredfordas dramatisko kopu, bet izrādes viņš iestudēja arī Stokportā. Joksts bija uzkrājis pieredzi Latvijā, veicdams teātrī tehniskā darbinieka pienākumus. Zināmu ievēribu iemantoja Joksta iestudētā Konstances Miķelsones luga „Slinkā sieva”, jo palīdzīgu roku iestudējuma tapšanā bija pelicis Jānis Zariņš: pieredzējušais režisors līdz profesionālam līmenim pacēla ne tikai Londonas Daugavas Vanagu Drāmas kopu, bet daudz palīdzēja arī citām Anglijas amatieru kopām, un viena no tām darbojās Boltonā. Ar „Slinkās sievas” iestudējumu boltonieši viesojās arī Londonā, gūdami gluži atzinīgu novērtējumu: *„Te nu jāteic, ka LBL Boltonas nodalās ansamblis sniedzas savu galvas tiesu pāri tāda pagasta teātra līmenim. Tam ir ne vien daži visai slavējami tēlotāji, kas ir pietiekami spējīgi ar savu darbību aizpildīt skatuvi un teksta nepateicīgākās vietas, bet arī krietna režisora roka, kurai svētīgu palīdzību vēl pa reizei sniegušas režisora Jāņa Zariņa konsultācijas. Jānis Joksts boltoniešus nav vadījis tikai ar entuziasmu vien, kā tas šādos gadījumos parasti ir, bet arī ar ilggadīgās teātra tehniskā darbinieka gaitās apgūtām zināšanām un pieredzi, kas visnotaļ jūtāmāka gan skatos, kur viņš var aktīvi piedalīties lugas skatuviskā veidošanā kā aktīva darbības persona. [..]*

Par vērtīgo izrādi, kas bija arī labs liecinājums ar režisora Jāņa Zariņa darbu ievadītajai mūsu dramatisko ansambļu „renesansei” Anglijā, boltonieši izpelnījuši Londonas latviešu pateicību krietni lielākos apmēros, nekā viņi saņēma ziedus, kad pienāca nenovēršamais suminājuma brīdis.”⁵

Vienu no lomām „Slinkās sievas” izrādē – kalpu Miķeli – tēloja Jānis Zaķis, un viņam iznāca pārņemt stafeti no Jāņa Joksta, kas Boltonu atstāja un pārgāja uz Bredfordu. Nebija citas izejas, un vajadzēja ņemt dramatiskās kopas vadību savās rokās, citādi darbs varēja apstāties, jo kādu laiku tas patiešām bija pieklusis.

1957. gada 13. aprīlī Boltonā notika Mārtiņa Zīverta drāmas „Partizāni” pirmizrāde, un ar šo lugu kā režisors debitēja Jānis Zaķis. Palīdzīgu roku viņam bija sniedzis Jānis Zariņš, taču tikai

⁵ Irbe P. Boltoniešu viesizrāde Londonā // Londonas Avīze. – 1953. – 12. jūn.

dažas dienas: „Lugu sagatavot boltoniešiem bija palīdzējis rež. J. Zariņš, tomēr lielā attāluma dēļ viņš bija varējis boltoniešiem veltīt tikai vienu nedēļas nogali, un tamdēļ galvenais darba sma-gums gūlās uz Jāni Zaķi. Zaķi pazīstam kā labu, iejūtīgu aktieri, kā iestudētāju viņu varējām vērtēt pirmo reizi. Jāsaka, ka šis pir-mais solis Zaķim bija izdevies, un cerams, ka šis iestudējums būs sākums turpmākam ražīgam darba cēlienam.

J. Zaķis pats arī tēloja lugas garāko lomu – Kalēju. Kā visos agrākos iestudējumos, viņš lomā bija iejuties līdz pēdējam sīku-mam, un viņa tēlojums nedarītu kaunu arī profesionālam aktierim.”⁶

Boltonas dramatiskajai kopai tuvojās desmit gadu jubileja, un šim notikumam par godu Zaķis iestudēja Jāņa Lejiņa lugu „Nebrauc tik dikti”. Par režisora darbu varēja lasīt atzinīgus vār-dus: „Savai jubilejas izrādei, ko 2. maijā noskatījās ap simts ap-meklētāju, kopa J. Zaķa vadībā bija sagatavojusi J. Lejiņa jautro spēli „Nebrauc tik dikti”. Režisors bija panācis dzīvu, ļoti latvisku lugas kopiespaidu, no kā sirds iesila lielajiem un labāka izpratne par mūsu lauku dzīvi radās bērniem.”⁷

Grūti izvērtēt Zaķa režijas darba māksliniecisko kvalitāti, taču jāatzīmē, ka viņš centies pavērt ceļu arī jauniem darbiem. 1962. gada 2. jūnijā Boltonas dramatiskā kopa izrāda tolaik vēl maz pazīs-tamu darbu – pieredzējušās dramatiķes Irmas Bračas drāmu „Kad sitīs tā stunda”, ko iestudēja viesrežisore Elfrīda Sirmā. Šī drāma ir viens no pašiem pēdējiem Irmas Bračas dramatiskajiem darbiem, un tajā viņa risina problēmu par trimdinieku attieksmi pret savu dzimteni. Lugā tēlotie ļaudis pieder latviešu izceļotāju pirmajai paaudzei jeb tā sauktajiem veclatviešiem. Lugas centrālais tēls ir Kanādas bagātnieks Džonsons, kas kā vienkāršs strādnieks reiz ieceļojis svešajā zemē, ar neatlaidību un centību ticis pie turības, tad izsaucis no Latvijas sev piemērotu tautieti, nodibinājis ģimeni un pieņēmis par savu jauniegūtās dzīvesbiedres meitu Edīti, taču Latviju viņa pazīst tikai pēc nostāstiem. Jauniete pajūsmo par

⁶ Auzāne-Vitolīna L. „Partizāni” Boltonas drāmas kopas jauniestudējumā // Londonas Avīze. – 1957. – 26. apr.

⁷ Mellakauls V. Boltoniešu drāmas kopas desmit gadi // Londonas Avīze. – 1959. – 22. maijs.

latviešu tautas tērpiem, dejām un dziesmām, bet dramatiķe izvirza jautājumu par to, vai tādi jaunieši būs nākotnes Latvijas veidotāji. Un cik būs to, kas atgriezīsies, ja Latvija tiešām reiz taps brīva? „*Tas ir jautājums, par kuru trimdinieki nemēdz atklāti diskutēt, bet domās tas ir dziļi iesakņojies un nogrimis zemapziņā. Taču, vai šī visuspējīgā dzimtās zemes mīlestība īstajā brīdī uzpeldēs apziņā, aizraus ne tikai sirdi, bet uzvarēs arī sausā prāta aprēķinus, ir jautājums, kuru autore mēģina atrisināt savā jaunajā drāmā.*”⁸

Kad Irma Brača izvirzīja šo problēmu, bija tikai 1962. gads. Līdz brīvības atgūšanai Latvijai bija jāgaida gandrīz trīs gari gadu desmiti, un arī tad, kad neatkarība tika atgūta, jautājums palika tikpat aktuāls: cik tad bija to īsto Latvijas patriotu, kas atgriezās dzimtenē un piedalījās tās jauncelsmes darbā?

Zaķis iestudēja jaunu Lidijas Auzānes-Vītoliņas lugu „Ložmetēju kalns”, ko izrādīja piecus gadus pēc Irmas Bračas drāmas pirmizrādes. Luga „Ložmetēju kalns” veltīta strēlnieku pulka dibināšanai un Ziemassvētku kauju atcerei. Lugu caurauž patriotiska tēma – visi spēki jāziedo cīņai par vienu mērķi – brīvu, neatkarīgu Latviju. Pirmizrāde notika 1967. gada 18. novembrī.

Uz dramatiskās kopas jubileju iestudējot Jāņa Lejiņa lugu „Nebrauc tik dikti”, režisors J. Zaķis acīmredzot bija iemīļojis šo autoru, un 1961. gadā viņš pievērsās vēl vienai Lejiņa komēdijai – „Bij man vienas rozes dēļ”.

Boltonas dramatiskajai kopai, tāpat kā citām, nācās pārdzīvot dažādus brīžus: pēc uzplūdiem un veiksmīgas izrādes sekoja pierimuma posms vai pat atplūdi. Mainījās dzīves apstākļi, izceļotāji no Anglijas devās tālāk uz citām zemēm, teātrinieku pulciņš samazinājās, taču, par laimi, kādu brīdi vēl nesaruka. 1966. gada 26. februārī Boltonas dramatiskā kopa Zaķa vadībā izrādīja igauņu rakstnieka Eduarda Vildes lugu „Laimes pūķis”, un šajā sakarā „Londonas Avīze” rakstīja: „*Boltonas dramatiskā kopa pēc vairāku gadu pārtraukuma bija sagatavojusi igauņu rakstnieka*

⁸ V. Kad sitīs tā stunda // Londonas Avīze. – 1962. – 22. jūn.

E. Vildes 3 cēlienu lugu „Laimes pūķis”. Savā laikā dramatiskajai kopai darbība bija jāpārtrauc, jo lielākā tēlotāju daļa izceļoja vai arī pārcēlās uz dzīvi citur. Bet laikam jau tā ir, ka tie, kas kādreiz minuši skatuves dēļus, pie pirmās izdevības uz tiem atkal atgriežas. Kā gan citādi lai izskaidro to, ka pašreizējie tēlotāji visi jau kādreiz bijuši uz skatuves un pulcējušies kopējam darbam no plašas apkārtnes. Varbūt vēl skaidrāk to pateica kopas vadītājs J. Zaķis: „Darbu atsākt varējām tāpēc, ka radās cilvēki, kas dara darbu paša darba dēļ, neprasot ne nosaukuma, ne kas man par to būs.”⁹

Kā vienmēr teātrim uzticīga palikusi grimētāja Zenta Sotniece, un par viņas veikumu sacīts: „Zentas Sotnieces grimi, kā parasti, raksturiem piemēroti.”¹⁰ Šādas piebildes par grimēm nācies lasīt vairākkārt, piemēram: „Z. Sotnieces grimi rūpīgi izdomāti.”¹¹ „Tēlotājus ļoti labi bija grimējusi Zenta Sotniece, kas šai mākslā jau sasniegusi profesionālu gatavību.”¹²

Iestudējot Eduarda Vildes lugu „Laimes pūķis”, Jānis Zaķis vēl loloja domu, ka dramatiskās kopas darbību izdosies aktivizēt, taču ideāli nepiepildās: viņš iestudēja iepriekš pieminēto Lidijas Auzānes-Vītoļiņas lugu „Ložmetēju kalns”, taču tās pirmizrāde notika nevis Boltonā, bet Ročdeilā, savukārt 1969. gadā laikrakstos parādās šāds sludinājums: „Boltonas un Ročdeilas dramatiskās kopas kopīgi sagatavojušas un izrādīs sestdien, 7. jūnijā, pl. 17 Parochial Hall, Newham Street, Asttey Bridge, Bolton, Rūdolfa Blaumaņa joku lugu četros cēlienos „No saldenās pudeles”. Pēc izrādes saviesīga dzīve. Visus laipni ielūdz Rīkotāji.”¹³

Tas diemžēl palika pēdējais sludinājums, bija skatāma Boltonas dramatiskās kopas pēdējā izrāde. Notika neizbēgamais, rosīgais teātrinieku ansamblis darbību beidza.

⁹ „Laimes pūķis” Boltonā // Londonas Avīze. – 1966. – 11. marts.

¹⁰ Turpat.

¹¹ Turpat.

¹² Mellakauls V. Izrāde Boltonā // Londonas Avīze. – 1961. – 21. janv.

¹³ Londonas Avīze. – 1969. – 23. maijs.

Vulverhemptonas Daugavas Vanagu fonda dramatiskā kopa

Vairāk nekā divdesmit gadu rosīga dramatiskā kopa darbojās nelielajā Anglijas provinces pilsētiņā Vulverhemptonā, un arī šīs kopas darbā atklājās tās daudzās problēmas, ar kādām teātra entuziastiem nācās sastapties, iestudējot izrādes.

Piecdesmito gadu beigās Vulverhemptonā dzīvojošo latviešu vidū arvien skaudrāk nobriest vēlēšanās kopīgajos sarīkojumos dzirdēt un redzēt arī kādus skatuves tēlus. Nometnē tolaik dzīvo Elvira Zepa, kas Latvijas laikā bija piedalījusies profesionālu aktieru režisētās izrādēs, un viņa sāk pulcināt mūsu tautiešus, kas ieinteresēti darboties teātra jomā. Tādu sanāk krietns pulciņš, un šo kopu juridiski nolemj dibināt pie Vulverhemptonas Daugavas Vanagu fonda nodaļas. 1959. gada 12. aprīlī Andreja Zepa mājā ieinteresētās personas sapulcējas dramatiskās kopas dibināšanas sanāksmē, par vadītāju izraugot Aleksi Vanagu, bet pirmajam iestudējumam izvēloties Rūdolfā Blaumaņa komēdiju „No saldenās pudeles”. Nedaudzās dienās luga ir pārrakstīta un izdalīta nākamo lomu tēlotājiem, nu varētu sākties mēģinājumi, taču materiālo līdzekļu trūkuma dēļ noīrēt kādas sabiedriskas telpas, nerunājot nemaz par zāli un skatuvi, nav iespējams, tālab amatieri uz mēģinājumiem nedēļas nogalēs pulcējas privātās mājās. Jāņem vērā, ka visi topošās izrādes dalībnieki bija aizņemti darbā, taču atsaucība izrādās varen liela, un privāto māju īpašnieki aicina mēģinājumus rīkot tieši viņu mājā: teātra spēlēšana tai laikā sabiedrībā vēl skaitījās goda lieta. Savukārt Augusts Riters uzņemas dekoratora pienākumus un savu guļamistabu pārvērš dekorāciju darbnīcā. Var it labi saprast, ka tās bija visai vienkāršas – par pamatu izmantoja vecus maisus, tos šuva un līmēja kopā, bet dekorāciju uzstādīšanai pagatavojta statņus no kopā saskrūvētu elektrisko vadu caurulēm.

Aktieru un dekoratora pūles vainagojās ar sekmēm, un 1959. gada 31. oktobrī Vulverhemptonā notika pirmā „No saldenās pudeles” izrāde. Tās režisors bija Aleksis Vanags, Ezerlauku māti tēloja teātra lietās kaut nedaudz iesvaidītā Elvira Zepa, viņas

meitas lomā bija Ingrīda Haritonova, kas veica arī ansambļa sekretāres pienākumus, bet krustmāte Lavīze – Alma Ritere.

Ar iestudētajām lugām Vulverhemptonas dramatiskā kopa pa reizei ieradās arī kaimiņu pilsētās. Blaumaņa lugas „No saldenās pudeles” izrāde 1960. gada 30. aprīlī parādījās Koventrijā¹, un pēc izrādes lietišķu recenziju publicēja rakstnieks Pēteris Aigars; viņš rakstīja: „*Citu kopas dalībnieku skatuviskie tēli vēl prasītos pēc slīpējuma, pēc lielākas vienkāršības ir kustībās, ir valodā. Pirmais solis uz panākumiem teātru kopu logatos ir pēc iespējas liela valodas un kustību vienkāršība. Arī amatieram uz skatuves vispirms ir jāiemācās nevis spēlēt, bet dzīvot, izjust rakstnieka veidotās tēla kontūras un tās piepildīt ar savu miesu.*”² Taču Aigars uzsver pašu būtiskāko amatieru drāmas kopu darbā trimdas apstākļos, kad par primāro izvirzījās nevis mākslinieciskā veiksmē, bet galvenokārt tautas kopības izjūtas stiprināšana: „*Taču šādu teātra kopu galvenais ieguvums nav vis lielāka vai mazāka skatuves mākslas gatavība, bet pats tēlošanas prieks, cenšanās atdzīvināt trimdas tautiešiem Blaumaņa un citu latviešu lugu rakstnieku latviskos tēlus un skandēt dzidro, sulīgo latviešu valodu. Latviešu teātris ir izaudzis savā laikā no teātra mākslas mīlotāju uzvedumiem, un tas var saglabāties trimdā, arī tikai dibinoties uz šiem dažiem nedaudziem, kam ir pacietība un griba sapulcēties mēģinājumos un pietiekami liels atteikšanās prieks no svētdienas miera, dodoties uz citiem latviešu novadiem ar izrādēm.*”

Vulverhemptonas dramatiskā kopa savu uzdevumu ir apzinājusies. Tas ir pats galvenais. Neviens cits mūsu svešzemju draugs vai labvēlis nespēj mums sniegt tādu mākslas baudu un nacionālu pārdzīvojumu kā šīs amatieru sagatavotās izrādes. Tik ilgi, kamēr mūsu teātra kopas un mūsu kori un dubultkvarteti pulcēsies uz mēģinājumiem, nav nekāda iemesla runāt par latviešu trimdinieku kulturālo un sabiedrisko pagurumu. [..]

Šādas teātra mīlotāju sagatavotas izrādes, kaut arī tajās lietpratēja acs varēs saskatīt vienu otru kļūmi un negludumu, ir viens no nedaudziem mūsu kultūras ieročiem, viens no nedau-

¹ Latviskota forma [Coventry – Koventri].

² Aigars P. Mūžam dzīvais Blaumanis // Londonas Avīze. – 1960. – 6. maijs.

dziem līdzekļiem, kas apliecina, ka mēs esam tauta ar savu kultūru."³

Pamati bija likti, darbs turpinājās. Vispirms dramatiskās kopas dalībnieki ar deklamācijām kuplināja valsts svētku sarīkojumus – 18. novembra vai O. Kalpaka atceres aktus, taču tad teātrinieki sasparojās, un 1962. gada 10. februārī poļu kluba telpās bija skatāms nākamais iestudējums – atkal Rūdolfā Blaumaņa luga, šoreiz – „Ļaunais gars”; režisores pienākumus bija uzņēmusies Elvīra Zepa.

Ar iestudējumiem Vulverhemptonas kopa devās viesizrādēs uz kaimiņu centriem: Koventriju, Birmingemu, Bredfordu, Korbiju, taču materiālā ziņā šādi braucieni nepavisam nebija izdevīgi, jo nācās maksāt īri par autobusu. Vēlākos gados, kad ieceļotāji jaunajā mītnes zemē bija daudz maz iedzīvojušies, viesizrāžu braucieniem izmantoja personiskās automašīnas, kurās sakrāva saliekamos dekorāciju gabalus. Vienkārši nebija risināma arī izrāžu izziņošanas problēma: Vulverhemptonas kopa gan centās ievietot sludinājumu „Londonas Avīzē”, taču visbiežāk paziņojumus izsūtīja visiem zināmajiem tautiešiem vai arī izlīmēja sarīkojumu vietās, pat tuvējos pārtikas preču veikalos.

1962. gada 24. novembrī ungāru kluba telpās Vulverhemptonas kopa nāk klajā ar jaunu iestudējumu un jaunu lugu – tas ir Daugavas Vanagu īslugu konkursā 1961. gadā godalgotais viencēliens „Dzīve iet tālāk”, kura autors ir Indulis Sigurds Poruks. Viencēlienu bija iestudējusi Elvīra Zepa, un, tā kā izrādē piedalījās tikai četri cilvēki, viegli varēja sasēsties personiskajās automašīnās un doties viesizrāžu braucienos. „Dzīve iet tālāk” ir visvairāk rādītais vulverhemptoniešu darbs, ar to ansamblis viesojas Londonā, Koventrijā, Bredfordā (3 reizes), Lidsā, Lesterā, Stokportā, bet pēdējā viesizrāde notika 1975. gada 20. septembrī Dērbijā.

Latvijā Induļa Poruka vārds un viņa luga maz pazīstama. Induļa Poruka māte bija kādreizējā Jelgavas teātra aktrise Nadīna Poruka, tēvs savā laikā nodarbojies ar žurnālistiku. Otrā pasaules kara beigu cēlienā Indulis Poruks zaudēja redzi un kļuva par kara invalīdu, un skarbos, dramatiskos notikumus un pārdzīvojumus viņš ieliedējis savā lugā. Arī tās centrālajam tēlam Pēterim Eglem trīs nedēļas pirms kara beigām nākas zaudēt acu gaismu, un lugā atspoguļojas šī cilvēka izmisums un bailes, apzinoties, ka nu jāslīgst mūžīgās tumsas valstībā.

³ Aigars P. Mūžam dzīvais Blaumanis // Londonas Avīze. – 1960. – 6. maijs.

Šis ir viens no nedaudzajiem dramatiskajiem darbiem, kuros uz trimdas skatuvēm ieskanējās Otrā pasaules kara problemātika. Vulverhemptonas dramatiskās kopas izrādē grūto un atbildīgo Egles lomu tēloja Augusts Riters, un recenzents atzinīgi vērtēja gan viņa, gan režisores E. Zepas sniegumu: „*Riteram ir nenoliedzamas skatuves dāvanas un arī jau zināma mākslinieciska gatavība, kādēļ viņa Egles tēls reljefi izcēlās pārējo, mazāk nozīmīgo lomu vidū.* [..]

*Paturot Egli visu laiku darbības un uzmanības centrā, režisorei E. Zepai izdevās parādīt šī traģiskā un izmisušā cilvēka pārveidošanos un it kā atdzimšanu jaunai dzīvei. Psiholoģisko problēmu risināšana lugās prasa daudz kā no aktieriem, tā režisora. Vulverhemptonieši pierādīja, ka arī amatieru dramatiskās kopas šādas problēmas spēj risināt.*⁴

Recenzijā lieku reizi atgādināts, kādos apstākļos trimdā top izrāde: „*Kā visām amatieru kopām, arī Vulverhemptonas kopai ir grūtības ar aktieriem, mēģinājumiem un uzvedumiem, ko vēl sarežģītāku padara nelielais latviešu skaits Vulverhemptonā. Bet, par spīti šiem nelabvēlīgajiem apstākļiem, vulverhemptoniešu „ciema kukulis” Londonas un apkārtnes latviešu saimei patika.*”⁵ Pašā Vulverhemptonā skatītāju skaits nekad nepārsniedza pusotra simta.

Pēc Poruka īslugas „Dzīve iet tālāk” iestudējuma Vulverhemptonas dramatiskā kopa vēlreiz nolemj pievērsties Rūdolfā Blaumaņa pasaulei, ņemot vērā to, ka 1963. gadā apritēja dramatiķa simtgade. Uz to gan iestudējumu pabeigt neizdodas, un pirmizrāde Elvīras Zepas režijā notiek tikai pēc gada 18. janvārī. Pirms izrādes par Rūdolfā Blaumaņa darbiem referē Andrejs Zeps. Edgaru šai izrādē tēlo Augusts Riters, Kristīne ir Brigita Zepa.

Pēc Vulverhemptonas kopas viesošanās Korbijā laikrakstā nākas lasīt visai atsaucīgus vārdus, taču augstāk par māksliniecisko līmeni izvirzās cits aspekts – tautas identitātes apliecinājums: „...*spēles prieks vieno visus. Tas tiešām parādās arī viņu sniegumā, kur bez dažām kļūmēm redzams visumā pārdomāts un pārdzīvots darbs. Šāds lugas dalībnieku piesaistījums piešķir*

⁴ A. J. Dzīve rit tālāk // Latvija. – 1966. – 12. febr.

⁵ Turpat.

tēlojumam dabiskumu, kas citādi grūti panākams un reizēm paveicas tikai profesionāļiem. [..]

Ja pēc 20 gadiem trimdā mēs vēl varam iestudēt R. Blaumaņa lugu „Ugunī” un piemērotā zālē to noskatās turpat pusotra simta latviešu, spēles priekā uz skatuves un zālē saistot vecāku un jaunāku paaudzi, tad mēs no tā varam gūt zināmu stiprinājumu mūsu latvietībā.”⁶

Pēc Rūdolfa Blaumaņa vairākkārtējas atcerēšanās Vulverhemptonas dramatiskā kopa uzsāk darbu ar jaunāka laika sacerējumu – Mariannas Zīles lugu „Atvasara”. 1967. gada 15. aprīlī Vulverhemptonā notiek tās pirmizrāde. Režisore, protams, atkal ir Elvīra Zepa, un šo iestudējumu līdz pat 1975. gadam rāda dažādos Anglijas centros, kur dzīvo latvieši.

1971. gadā Anglijas latviešu Dziesmu svētku rīcības komiteja uzaicina dramatisko kopu iestudēt kādu lugu, ko izrādīt Dziesmu dienās Lesterā. Ansamblis par piemērotu atzīst Anšlava Eglīša lugu „Omartija kundze”, taču bija kāds „bet” – prasīgā rīcības komiteja bija noteikusi izrādes garumu – tā nedrīkstēja pārsniegt trīs stundas, tālab lugu nācās īsināt, taču vispirms bija jālūdz atļauja no autora. Anšlavs Eglītis laipni atļāva lugu pēc režisores ieskatiem īsināt. E. Zepa ķērās pie darba, un 1971. gada 30. jūlijā Anglijas latviešu Dziesmu dienās Lesterā notika pirmizrāde, kam nākamajā dienā sekoja otra izrāde. Kopumā izrādes Lesterā noskatījušies ap 1000 skatītāju. Protams, ka, raugoties izrādi, viņi iemantoja prieku, to var spriest no laikrakstā „Latvija” publicētās recenzijas: „*Visumā vērtējot vulverhemptoniešu uzvedumu, jāatzīst, ka tas pārsniedza parasto amatieru kopu uzvedumu, sevišķi attiecībā uz komisko lomu tēlotājiem. [..]*”

Lugas izvēle bija laimīga, jo dzirdējām labu un asprātīgu latviešu valodu laikmetīgā vidē, kas pauda ticību labajam, tomēr pārāk bargi nesodot „ne tik labos”. Patīkama, sevišķi svētku reizē, bija lugas pozitīvā izskaņa.”⁷

Vulverhemptonieši bija iemantojuši cieņu un iegājuši aprītē, tālab 1974. gadā atkal saņem uzaicinājumu piedalīties kārtējās –

⁶ M. A. Rūdolfa Blaumaņa „Ugunī” // Londonas Avīze. – 1964. – 10. apr.

⁷ A. I. Cimos pie Omartija kundzes // Latvija. – 1971. – 21. aug.

9. Anglijas latviešu Dziesmu dienās Lesterā. Dramatiskā kopa nu izvēlas Mārtiņa Zīverta komēdiju „Zaļā krūze”, un 1975. gada 1. augustā Dziesmu dienu laikā notiek pirmizrāde. Šeples kundzi tajā tēlo Elvīra Zepa, Rutu – Ingrīda Haritonova, Vurma kungu – Aleksis Vanags.

Arī nākamais iestudējums tapa, konkrēta ierosinājuma mudināts: 1976. gadā bija iepļānotas 3. globālās Daugavas Vanagu dienas Anglijā, to laikā bija paredzētas arī teātra izrādes, un ar piedāvājumu rīcības komiteja vērsās pie Vulverhemptonas dramatiskās kopas. Nosacījums bija tikai viens – lugai vajadzēja būt par laikmetīgu tēmu, tālab ansamblis izvēlējās Mārtiņa Zīverta lugu „Meli meklē meli”, kas programmā dēvēta par „spēli vienā cēlienā”.

Izrādes sagatavošanas darbs noris sekmīgi, līdz dažas nedēļas pirmsizrādes satiksmes negadījumā smagus ievainojumus gūst Murķeļa lomas tēlotājs Augusts Riters, un šo lomu nu nākas uzņemties Andrejam Zepam.

Diemžēl M. Zīverta luga „Meli meklē meli” ir arī pēdējais Vulverhemptonas dramatiskās kopas iestudējums. Darba apstākļu dēļ gados jaunākie kopas dalībnieki mainīja dzīvesvietu, gados vecākos teātra spēlētājus nākt uz mēģinājumiem sāka kavēt slimības un citas likstas. Dalībnieku skaits mazpamazām saruka, jaunus spēkus ansamblim piesaistīt neizdevās, nācās pierast pie domas, ka laiks pagājis, un 1981. gada 6. decembrī Vulverhemptonas dramatiskā kopa pēdējo reizi atver un aizver priekškaru. Ceļš bija nostaiģāts.

Ziņojot par gaidāmo Mārtiņa Zīverta lugas „Meli meklē meli” izrādi, laikrakstā „Latvija” bija sniegts arī Vulverhemptonas kopas darbības rezumējums: „Šī dramatiskā kopa, kas dibināta 1959. g. 12. aprīlī, savu darbību uzsāka ar R. Blaumaņa „No saldenās pudeles”, izrādot to trīs reizes. Blaumanis vēl arvien ir iemīļotākais lugu rakstnieks, kura priecīgā, humora un asprātību bagātā valoda skatītājus saista arvien. Tāpēc Vulverhemptonas kopa arī izvēlas vēl divas Blaumaņa lugas: „Ļauno garu” un „Uguni”. Vēl iestudētas un izrādītas M. Zīles „Atvasara”, Anšlava Eglīša „Omartija kundze”, I. Poruka „Dzīve iet tālāk” un M. Zīverta „Zaļā krūze”, kam tagad sekos šī paša autora „Meli meklē meli”. Pavisam

kopa uzstājusies 42 izrādēs. Visu uzvedumu sagatavotāja un režisore ir dramatiskās kopas dibināšanas ierosinātāja Elvīra Zepa.”⁸

Dramatiskās kopas vadītājs (nevis režisors) kopš 1967. gada Andrejs Zeps atmiņās sniedz papildu informāciju par kopas darbību: „Pastāvēšanas laikā dramatiskā kopa sniedza 55 teātra izrādes un 3 dzeju uzvedumus, vairākkārtēji apmeklējot visus lielākos „pagastus”, kur latvieši bija apmetušies, gan Anglijas ziemeļos, vidienē un dienvidos. Viesojoties dramatiskā kopa nekādu maksu, izņemot tiešos ceļa izdevumus, neprasija. Ar pateicību pieņēma ziedojumus par programmām.”⁹

Tas bija rosīgs un ražens darba posms, kas lieku reizi apliecināja, kāda sugestējoša vara latviešu dzīvē piemīt teātrim.

Mazākās teātra kopas Anglijā

Samērā īsu brīdi – apmēram tikai gadu – teātra entuziasti sarosās **Dērbijā** un, pārvarot dažādus kavēkļus, enerģiskā režisora Tālivalža Muzikanta vadībā iestudē trīs lugas: Eduarda Vulfa „Līnis murdā”, Rūdolfa Blaumaņa viencēlienu „Pēc pirmā mītiņa” un Mārtiņa Zīverta drāmu „Tīrelpurvs”. Skatītāji atsaucīgi uzņēma teātra mīļotāju izrādes: tās ienesa gaišus brīžus pelēcīgajā ikdienā, par ko rakstījusi „Londonas Avīze”: „Lielākā daļa Dērbijas latviešu nodarbināti maiņās fabrikās un slimnīcās, kāpēc ļoti grūti saskaņot laiku sanāksmēm un mēģinājumiem, kam pievienojas vēl grūtības ar telpām.”¹ Pēc gada kopas darbs apstājas.

Apmēram tajā pašā laikā – 1950. un 1951. gadā režisora J. Medņa vadībā divas izrādes – Eduarda Vulfa „Līnis murdā” un Brendona Tomasa „Čārlija krustmāte” – izrādījusi **Berdingberijas** latviešu teātra kopa.

Ilgāku laika sprīdi izdodas pastāvēt **Birmingemas** dramatiskajai kopai, taču arī tās aktīvais posms saistās ar 1950.–1951. gadu. Šo

⁸ A. I. Zīverts Londonā! // Latvija. – 1976. – 14. aug.

⁹ Manuskripts V. Hausmaņa arhīvā.

¹ Rosīgi skatuves ansambļi // Londonas Avīze. – 1951. – 1. marts.

kopu vada režisors Jānis Miezītis – neparasts, apdāvināts cilvēks. Speciālas skatuves izglītības viņam nebija, taču režisors centās darboties pat divās nozarēs – gan kā Birmingemas teātra kopas vadītājs, gan lugu autors. Desmit gadu laikā viņš paguva iestudēt vienpadsmit lugas, no tām septiņas bija vairākcēlienu un četri viencēlieni.

Birmingemas teātra kopas pirmā izrāde notiek 1950. gadā Mārtaņa vakara sarīkojumā, izrādot pieredzējušās aktrises Tonijas Kalves viencēlienu „Ciemiņš”. 1951. gadā seko Jāņa Miezīša lugas „Kara zirgs” pirmizrāde. Lugas notikumi raisās Anglijā kādā ogļraču hostelī dažādās barakās, tās personāžs ir latviešu puisi un vīri, kuri tolaik nodarbināti ogļraču darbā. J. Miezītis uzrakstīja un iestudēja vēl vienu lugu – „Dampis mājā”, taču tā cerētos panākumus neguva.

1952. gadā Birmingemas dramatiskā kopa izrāda Mārtaņa Zīverta lugu „Cenzūra”. Interessants pasākums notiek 1954. gadā, kad vienā vakarā Miezīša vadībā tiek izrādīti trīs viencēlieni: igauņu rakstnieka Augusta Gailita „Sābas ķēniņiene”, krievu rakstnieka Antona Čehova „Lācis” un agrāk iestudētais Tonijas Kalves viencēliens „Ciemiņš”.

Kā īpašs sasniegums Birmingemas kopā iezīmējās Annas Brigaderes lugas „Maija un Paija” iestudējums 1955. gadā. Ar to amatieri viesojušies Koventrijā, Londonā, Bredfordā, Boltonā un Lesterā. Aprakstot Birmingemas kopas desmit gadu darbību, laikraksts „Londonas Avīze” rakstīja: „Šīs lugas izrādes prasa lielāku personālu, skatuves tērpu bagātību un krāšņumu, un, ja skatuves iekārtojumā kopai bija iespējams izgatavot un transportēt tikai visnepieciešamākos atribūtus, tad to atsvēra grupā iesaistītie daudzie jaunieši, kuru spraigums, aizrautība un jaunības dedzība sedza daudzus skatuves iekārtas trūkumus.”²

Miezītis Birmingemas kopas repertuāram centās izraudzīties citās kopās retāk izrādītas lugas: tā 1956. gadā viņš iestudēja Mārtaņa Zīverta lugu „Čūska”, un, kā var spriest no atsauksmes, režisors darbā bija ieguldījis daudz izdomas: „Visumā uzvedums ritēja gludi un spriegi, radot patīkamu pārmaiņu ikdienā. Par to liels paldies rež. Jānim Miezītim, tāpat par materiālu sagādi, radot piemērotu skatuves izteiksmi, kurā netrūka pat tauriņu kolekcijas,

² J. R. Desmit gadi skatuves gaismā // Londonas Avīze. – 1961. – 6. janv.

peļu būru, zivju akvāriju, kaktusu un beidzot arī paša galvenā –
čūskas, ap ko risinājās visa spēle, kurai piemērotu gaisotni deva
uz galda grāmatu kaudzēm atstātais galvaskauss.”³

Šai recenzijā ir arī piebilde, kas raksturo amatieru darbu patie-
sos apstākļus: „Ja runājam par aktieriem, tad nav jāaizmirst, ka
viņi ir ikdienas darba noslogoti kā jebkurš no mums, pie tam
dažs no viņiem dzīvo Koventrijā, un vīriešiem maiņu darbs fabrikā
prasa lielu uzņēmību, ja ne pat pašuzpurēšanos.”⁴

1959. gadā J. Miežītis iestudēja maz pazīstamo H. Isso komēdiju
trīs cēlienos „Trīs tumšbalti eņģeļi”. 1960. gadā Birmingemas kopa ar
to viesojas Mančestrā, taču tad darbu pārtrauca, jo 1959. gadā rosīgi
sāka strādāt Vulverhemptonas dramatiskā kopa, bet tā bija viena no
Birmingemas priekšpilsētām un atradās turpat blakus kaimiņos.

Par Anglijā dzīvojošo latviešu kopīgu pasākumu vietu ģeo-
grāfiskā stāvokļa dēļ vairākkārt tika izvēlēta **Lestera**, jo tā atra-
dās pašā Anglijas vidienē. Ieceļojošie latvieši galvenokārt bija
spiesti strādāt rūpniecībā, taču arī te tika spēlēts teātris. Dramatis-
kās kopas vadību uzņēmies Voldemārs Pukats, kas Latvijā bija
piedalījies vairākos raidlugu iestudējumos Rīgas radiofonā, kā arī
tēlojis zēnu lomas Nacionālajā teātrī. 1951. gadā viņš iestudēja
Mārtiņa Zīverta lugu „Tīreļpurvs” un Elīnas Zālītes lugu „Svešas
asinis”; 1953. gadā V. Pukats izceļo uz Kanādu. 1957. gadā Les-
terā vēl notiek plašs iestudējums – Lidijas Auzānes-Vītoļiņas luga
„Jersika”, taču tad dramatiskās kopas rosme piekļūst, līdz 1960. gadā
Annas Brigaderes viencēlienu „Čaukstenes” iestudē Zenta Sotniece;
pēc tam teātra darbība šai pilsētā pārstāj pulsēt.

Sešdesmito gadu vidū pirms pāriešanas darbā Bredfordas
kopā vairākas izrādes **Līdsas** dramatiskajā kopā iestudē Roberts
Zuļģis: tā ir viņa paša luga „Sebastiana Kores naktskrekls” (1967),
Mārtiņa Zīverta drāma „Kurrpurrū” (1965), kā arī plašs, vērienīgs
iestudējums – Rūdolfa Blaumaņa „Skroderdienas Silmačos”
(1967). Pozitīvu vērtējumu iemanto Zīverta lugas „Kurrpurrū”
iestudējums, kurā režisors Zuļģis pats tēlo Antija lomu: „*Lietainā*

³ J. R. Mārtiņa Zīverta lugas izrāde Birmingemā // Londonas Avīze. – 1956. – 18. maijs.

⁴ Turpat.

rudens vakarā, 14. oktobrī, Londonas igauņu kluba telpās atskanēja saulainās Austrālijas likteņputna kurrpurrū dziesma, ko ar Mārtiņa Zīverta lugu bija atveduši DVF Lidsas dramatiskās kopas aktieri, sniedzot tik labi saliedētu un izjustu spēli, kādu vien no amatieriem varam sagaidīt. Vislielākā atzinība, liekas, pienākas diviem galveno lomu tēlotājiem – R. Zuļģim klaidoņa lomā un H. Jurevicai Abigailas lomā, kuriem autors licis iznest galveno smagumu.

Slimo meiteni Abigailu H. Jurevica tēloja ar dziļu izjūtu un pārdzīvojumu emocionālās situācijās, netrūkstot arī sievišķīgam šarmam, kur autors to vēlējies. Vispār savu grūto lomu dažādos stāvokļos un izjūtu maiņās H. Jurevica veica lieliski. Tikpat veiksmīgi viņai līdzī turējās R. Zuļģis, tēlojot bijušo latviešu karavīru, kas Austrālijā kļuvis par džungļu klaidoni, bet, būdams godīgs, viņš atrasto naudu nogādā policijas iecirknī.”⁵

Mazāk pazīstams teātra entuziasts Roberts Usāns-Erts dažus gadus vada **Notingemas** dramatiskās kopas darbu. Trupas pirmā izrāde ir Lidijas Auzānes-Vitoliņas luga „Gleznotājs Otiņš”. Pēc 1951. gada 26. maijā notikušās pirmizrādes „Londonas Avīze” rakstīja: „Dramatiskai kopai, kas darbību sāka tikai pirms pāris mēnešiem, šis bija pirmais lielākais sniegums. Rob. Usāns-Erts, kas ir kopas vadītājs, bija sekmīgi veicis režijas pienākumus, piedevām pašam līdzspēlējot. [..]

Pirmais cēliens likās drusku piespiests, bet tālākā gaitā, spēlētājiem iejūtoties lomās, kustības kļuva spraigākas. Pusei aktieru šie bija pirmie soļi uz skatuves dēļiem.”⁶ Notingemas dramatiskā kopa vēl izrādīja Anglijas amatieru ansambļos bieži iestudētas lugas: Jāņa Akuratera „Pricīgais saimnieks” (1952), Rūdolfa Blaumaņa „Trīnes grēki” (1952) un Mārtiņa Zīverta „Ķīnas vāze” (1957).

Divas izrādes 1948. gadā parāda **Silsdenas** dramatiskā kopa – Mārtiņa Zīverta „Kāds, kura nav” un Rūdolfa Blaumaņa „Pēc pirmā mītiņa”. Abu izrāžu režisors ir A. Kūlainis.

⁵ J. R. Interesanta izrāde // Londonas Avīze. – 1967. – 27. okt.

⁶ Liepiņš A. Rietumu ceļš // Londonas Avīze. – 1951. – 22. jūn.

Īsu brīdi dramatiskā kopa darbojas nelielā lauku ciematā Anglijas ziemeļaustrumos – Vensfordā. Četrdesmito gadu beigās te noorganizējas latviešu bēgļu nometne, un tās organiska, neatņemama sastāvdaļa ir teātra kopa, ko uzņemas vadīt Indulis Kažociņš. Viņa pirmais iestudējums ir Rūdolfa Blaumaņa luga „Zagļi” (1951), pēc tam viņš iestudē Mārtiņa Zīverta lugas „Tīrelpurvs” (1953) un „Divkauja” (1953). Par to var lasīt dažus atzinīgus vārdus „Londonas Avīzē”: *„Izdevusies bija arī DVF Vensfordas nodaļas dramatiskās kopas sagatavotā M. Zīverta skeča „Divkauja” izrāde. Varēja vērot režisora J. Zariņa pārlūkojuma svētīto ietekmi kopas vadītāja I. Kažociņa veikumā.”*⁷ Taču nometnē dzīvojošo bēgļu darba līgums beidzās, nometne pārstāja eksistēt un līdzīgai – arī dramatiskais pulciņš.

Ilgāku laiku noturējās Stokportas dramatiskā kopa, kaut arī tai nebija pastāvīga režisora, kas to vadītu ilgstoši. Lugas te iestudēja Rūdolfs Arnītis, Paulis Sotnieks, Valdis Martinsons, Georgs Bergs, bet pie savas lugas „Jersika” iestudēšanas 1957. gadā ķērās Lidija Auzāne-Vītoliņa pati. Par to, kā norisējis izrādes gatavošanas process, stāsta Pēteris Aigars: *„Visumā izrādes gaita rit bez gausinājumiem, spriegi kāpināti. Skatītāji neskopojās aplausiem. Beigās sumināja autori un viņai un tēlotājiem pasniedza ziedus. Pateicību kā autore, tā tēlotāji pelnījuši. Bez lielas nacionālas degsmes, bez atsacīšanās prieka nav iespējams šādu lielu darbu iestudēt. Kas lai atlīdzina bezmiega naktis un svētdienas stundas, kas ziedotas „Jersikas” iestudēšanai. Sākumā autore apstaigājusi tēlotājus mājās, mācot attiecīgo lomu tekstus. Tikai pēc tam sestdienas vakaros un svētdienās sākušies kopmēģinājumi, kas ilguši mēnešus četrus. Turklāt paši tēlotāji ir ziedojuši ne vien laiku inscenējumiem, bet arī līdzekļus kostīmiem un rekvizītēm.*

*„Jersikas” iestudējums un tam līdzīgās izrādes nav vienīgi teātra mākslas, bet vēl vairāk nacionālās vienības un ticības apliecinājumi. Nekas liels nav padarāms trimdā, ja trūkst pašreizdzīgu darbinieku. Stokportieši ir viens šāds piemērs, kas liecina, ka, balstoties tikai uz pašu spēkiem un savu nelielo tautiešu saimi tuvākā apkārtnē, var veikt lielu, nozīmīgu kultūras darbu.”*⁸

⁷ I. B. Pavasariņš sarīkojums // Londonas Avīze. – 1953. – 27. marts.

⁸ Aigars P. „Jersikas” pirmizrāde // Londonas Avīze. – 1957. – 1. febr.

Nākamo iestudējumu – Voldemāra Richtera lugu „Pavasara vēji” – Stokportā uz skatuves palīdz iedzīvināt viesis no Bredfordas – režisors Georgs Bergs, kas veidojis vairākas izrādes gan Bredfordā, gan Boltonā, jo pastāvīga režisora Stokportā tobrīd nav. Arī Stokportu skāra mūsu tautiešu izceļošanas process – uz Kanādu devās drāmas kopas ilggadējais līdzdalībnieks E. Kalviņš; viņa izceļošanas dēļ nācās izrādi nolikt mēnesi agrāk, lai aktieris varētu notēlot savu pēdējo lomu.

Stokportas dramatiskā kopa vēl cenšas sevi kādu laiku apliecināt, taču lielāko tiesu tie ir viencēlieni – Rūdolfa Blaumaņa „Pēc pirmā mītiņa” (1960), Drūmā „Blaumaņa varoņi kolhozā” (1961). 1964. gadā Angliju atstāja arī Lidija Auzāne-Vītoļiņa, un kā atvadu sveiciens Stokportā izskanēja luga „Septiņi mīlētāji” (1965), ko viņa bija sarakstījusi kopā ar dzīvesbiedru Pēteri Vītoļiņu. Līdz ar to Stokportas dramatiskā kopa darbību beidza. Var apbrīnot, cik sīksti trimdas latviešos turējās teātra spēlēšanas griba: vienalga, cik grūti un sarežģīti bija apstākļi, svešā malā dzīvojošie tautieši nāca kopā un spēlēja teātri, nesdami prieku skatītājiem un gūdami gandarījumu paši sev. Šo izjūtu labi ilustrē kāds laikrakstā „Londonas Avīze” publicēts rakstiņš par to, kā Koventrijā viesi no Stokas pie Trentas izrādījuši R. Blaumaņa drāmu „Indrāni”: *„Labu laiku pirms izrādes sākuma kupls apmeklētāju skaits pilda Trīsvienības zāli. Veras priekšskars, un kāda sena burvība visus apņēma. Mēs vairs neesam šā laika nelaimju vajāta ogļraču un fabrikas strādnieku masa, bet gan ceļu zaudējusi zemes kopēju cilts ar sava Dieva krūtīs likto skaistuma izjūtu, tāpēc vairāk kā tikai ar vienkāršu interesi līdzī sekojam aktieru veidotiem tēliem. Te priekšā nolikta mūsu reiz dzīvotā dzīve – liela un vienreizīga savā tvērumā.”*⁹

⁹ Indrānu gars // Londonas Avīze. – 1952. – 23. maijs.

Teātrinie

ZVIEDRIJA

Mūsu teātrinieki gaitas savdabīgi veidojusies Zviedrijā, un daļa zinā tās bija arī Austrālijā, Austrijas un Anglijas. Anglijā turpinājos jau vairākus gadus teātra entuziastu tīkls. Zviedrijā situācija bija tāda, ka šeit bija diezgan bieži strādātie no Latvijas veģitārieši, kuri šeit dzīvoja – uz Vāciju un uz Zviedriju. Zviedrijā bija diezgan daudz latviešu, kas bija iedzimuši Kurzemes krastu. 1920. gados šeit dzīvoja vairāki nekad pieci tūkstoši latviešu, un šeit viņi vienmēr pievienojās dažādiem simtiem latviešu no tālām vietām. Zviedrijā nebija bērnības iekārtoto bēgļu nometņu, un šeit bērni pieņēma ātrāku pierādīšanos un nevarīgos, bet spēcīgus cilvēkus, kas zviedru valodas apgūšanas varēja atņemt savas mājas, un šeit viņi darīja. Turklāt Zviedrijā nokļuva samērā daudz latviešu, kas pārcēlās – rakstnieki, žurnālisti, zinātnieki, arī vairāki teātra darbinieki.

Teātra darbība Zviedrijā daudzējādā ziņā notieca tas, ka Stokholmā uz dzīvi apmetās Māriņģe Ziverts. Viņai bija radošs spēku briedums, cieti saudzis aci teātri, tās bija viņa dzīvesveids, neatņemama eksistences sastāvdaļa, un vismaz četrdesmit gadu viņa Zviedrijā bija latviešu teātra dzīvas centra. Uz Zviedriju devās arī grupa profesionālu aktieru, viņu vidū bija Jānis Čermānis, Ansis Tipāns, Elza Daugaviete, Osvāldis Mūrjāns, Modris Grosis, Marija Vintēre, Imma Vāgņa, Arnoldis Feldmanis, Jānis Straume, profesionālu saimniecību papildināja režisori Andris Bieķis, Ilze Dvīleja, Herta Pempere, Jānis Gulbiņš, atsevišķas izrādās piedalījās Richards Ridziniēks (Jrvis Ogris), arī Laila Prevalde, Rūdolfs Kronbergs, Vilnis Zaiķains, Alfreds Vaidjēniēks. Sveigu pulcēšumu Zviedrijas-latviešu teātra dzīvē ienesa jura Rozīta un Māras Rozītes pārcelšanās no Austrālijas uz dzīvi Stokholmā.

Teātrinieku gaitas Zviedrijā

Mūsu teātrinieku gaitas savdabīgi veidojušās Zviedrijā, un dažā ziņā tās bija atšķirīgas no Vācijas, Austrijas un Anglijas. Anglijā turpinājās jau Vācijā aizsāktā teātra entuziastu taka, Zviedrijā situācija bija cita. Otrā pasaules kara beigās bēgļu straume no Latvijas vienlaikus plūda divos virzienos – uz Vāciju un uz Zviedriju; Zviedrijā par pirmo pieturas vietu kļuva Gotlande. Kurzemes krastu 1944.–1945. gadā laivās atstāja vairāk nekā pieci tūkstoši latviešu bēgļu, nedaudz vēlāk viņiem pievienojās daži simti latviešu no Dānijas un Vācijas. Zviedrijā nebija barakās iekārtoto bēgļu nometņu, zviedru varas iestādes aprūpēja slimos un nevarīgos, bet spēcīgākie ieceļotāji pēc zviedru valodas apgušanas varēja atrast savai profesijai atbilstošu darbu. Turklāt Zviedrijā nokļuva samērā daudz intelīgences pārstāvju – rakstnieki, žurnālisti, zinātnieki, arī vairāki teātra darbinieki.

Teātra darbību Zviedrijā daudzējādā ziņā noteica tas, ka Stokholmā uz dzīvi apmetās Mārtiņš Zīverts. Viņš bija radošo spēku briedumā, cieši saaudzis ar teātri, tas bija viņa dzīvesveids, neatņemama eksistences sastāvdaļa, un vismaz četrdesmit gadu viņš Zviedrijā bija latviešu teātra dzīves centrā. Uz Zviedriju devās arī grupa profesionālu aktieru, viņu vidū bija Jānis Ģermanis, Ansis Tipāns, Elza Daugaviete, Osvalds Murjāns, Modris Gross, Marija Vintere, Irma Vārpa, Arnolds Feldmanis, Jānis Straume, profesionāļu saimi papildināja režisors Andris Blekte, Ilze Dziļleja, Herta Pempere, Jānis Gulbītis, atsevišķās izrādēs piedalījās Richards Rīdzinieks (Ervīns Grīns), arī Laila Freivalde, Rūdolfs Kronbergs, Vilnis Zaļkalns, Alfreds Vadzemnieks. Svaigu pulsējumu Zviedrijas latviešu teātra dzīvē ienesa Jura Rozīša un Māras Rozītes pārcelšanās no Austrālijas uz dzīvi Stokholmā.

Teātra kopu darbībai Zviedrijā bija samērā ilgs mūžs. Pirmā izrāde notika 1945. gadā, taču teātru rosība ilga līdz pat deviņdesmito gadu beigām, kad Stokholmā notika Mārtiņa Zīverta drāmas „Āksts” lasījums, Jāņa Viesiena uzveduma „Mēs dibinām” izrāde un Annas Brigaderes lugas „Sievu kari ar Belcebulu” pirmizrāde. Pēc tam teātra dzīve Zviedrijā apklust.

Vēl viena īpatnība ir tā, ka teātra kopas Zviedrijā koncentrējās tikai dažās pilsētās: centru veidoja Stokholma, neilgi teātra entuziasti darbojās Lundā, garāks mūžs bija Upsālas¹, Gēteborgas un Burosas kopām. Trimdā raksturīga parādība bija teātra kopu šķelšanās: tā Upsālā kādu laiku pastāv Upsālas Latviešu teātris, bet līdzās – Upsālas Daugavas Vanagu teātris, kas tika dibināts kā Upsālas dramatiskā kopa. Savukārt pretējas norises vērojamas Zviedrijas rietumkrasta pilsētās Gēteborgā un Burosā: vispirms darbojas Burosas dramatiskā kopa un Gēteborgas dramatiskā kopa, tad tās apvienojas, un darbu turpina Gēteborgas–Burosas dramatiskā kopa.

Visai raiba ir teātra dzīves aina Stokholmā. Lasot teātra kopu nosaukumus, var pat apmulst: tie bieži mainījušies. Edgara Dunsdorfa pētījumā „Trimdas teātris” minēti šādi teātri: Mārtiņa Zīverta teātris Stokholmā, Stokholmas dramatiskā kopa, Stokholmas Daugavas Vanagu teātris, bez tam vēl nosaukta Stokholmas teātra mīļotāju grupa, Komediantu kopa Stokholmā, Stokholmas Latviešu kamerteātris, tālab izdevuma „Stokholmas latviešu skatuve 1946–1996” veidotāji grāmatai likuši tādu vispārinātu nosaukumu. Šīs grāmatas ievadā – „Stokholmas latviešu skatuve gadu ritējumā” par teātrinieku darbības likločiem lasām: *„Latviešu skatuves ārējā izkārtne Stokholmā aizgājušajos gados vairākkārt mainījusies, lai gan režisori, dekoratori, tēlotāji un pārējais personāls visumā bijuši vieni un tie paši visādu nosaukumu ansambļos. Ja pirmā uzveduma – A. Brigaderes „Ilga” programmā lasām, ka to iestudējusi Latviešu dramatiskā kopa, tad nākošajos iestudējumos parādās Stokholmas dramatiskās kopas vārds. 1952. gadā*

¹ Skat.: Dāņu, norvēģu, zviedru un somu īpašvārdu atveide latviešu valodā. – R.: Norden AB, 2003.

par izrādēm atbild Zviedrijas Latviešu teātris, un tā tas turpinās vēl trīs gadus, līdz to nomaina atkal Stokholmas dramatiskā kopa. Laiku no 1947. gada līdz 1950. gadu vidum īstenībā var dēvēt par Mārtiņa Zīverta teātri, kad viena pēc otras skatuves gaismā parādās ne vien viņa agrākās, bet vēl vairāk tagad jau trimdā rakstītās kamerlugas. Rūdolfa Blaumaņa „Skroderdienu Silmačos” uzvedums 1957. gadā ievada jaunu skanējumu Stokholmas latviešu skatuvē, un ar nākošo iestudējumu – Ādolfa Alunāna „Seši mazi bundzinieki” – ansamblis iegūst Stokholmas komediantu trupas nosaukumu. Pēc vairākiem lieluzvedumiem un mūsu kultūrvēsturiski nozīmīgiem iestudējumiem iestājas it kā atslābuma brīdis. Jaunu skatuvisku rosmi 1960. gadu vidū iešķīl jaun dibinātais Daugavas Vanagu Stokholmas nodaļas teātra grupējums Modra Grosa vadībā. Nākamajā gadu desmitā sevi pieteic kamerteātris ar Mārtiņa Zīverta un Gunāra Griezes lugu iestudējumiem. Un 1975. gadā notiek abu šo grupu – DV un Kamerteātru – apvienošanās zem kopēja nosaukuma – Stokholmas Latviešu teātris. Tas tad arī turpmākajā darbībā vairs netiek mainīts un patiesībā, kaut arī ar mazliet simbolisku pieskaņu, sedz visu Stokholmas latviešu skatuvnieku garo darba cēlienu no 1946. gada līdz šai dienai.”²

Retākas zviedru zemē bija mazās amatieru kopas, un parasti to darbības laiks nebija ilgs. Var atzīmēt, ka pati pirmā izrāde Zviedrijā latviešu valodā notiek 1945. gada 15. septembrī Flēnas pilsētā, kur Flēnas latviešu dramatiskā kopa kinoteātra *Tea* telpās izrāda Mārtiņa Zīverta komēdiju „Ķīnas vāze”, ko iestudējis K. Pāvuls. Pēc šīs izrādes laikrakstā „Latvju Vārds” parādās recenzija: „Sestdien Flēnā notika latviešu teātra izrāde, kas ir pirmais šāda veida uzvedums Zviedrijā. Uzveda M. Zīverta „Ķīnas vāze”, kas tik piemērota mazajām skatuvēm. Lugu sagatavojusi un iestudējusi Flēnas un apkārtnes jaunatne sab. darb. K. Pāvula vadībā. Luga bija labi sagatavota, un saspēle noritēja gludi, atskaitot dažus tehniskus sīkumus.

² Stokholmas latviešu skatuve 1946.–1996. – Stokholma, 1996. – 3., 4. lpp.

Dalībnieki visi strādā, daži pat tālu ārpus Flēnas, kas lugas sagatavošanai varējuši atlicināt tikai brīvos vakarus, pielikuši daudz pūļu un materiālu līdzekļu izrādes sagatavošanai.”³

Dažas izrādes sniegusi Noršēpingas dramatiskā kopa. 1947. gadā tā parādījusi Rūdolfā Blaumaņa lugu „Trīnes grēki”, 1950. gadā – Emīla Skujenieka komēdiju „Diriģents”. 1948. gadā Blaumaņa komēdija „Zaļi” iestudēta Kalmāras Latviešu teātrī. Nedaudz ilgāk darbība ritējusi Eskilstūnā, kur dramatisko kopu vadīja Laima Dzilna-Cekule, 1941. gadā tur izrādīta Jāņa Lejiņa luga „Nebrauc tik dikti” un Mārtiņa Zīverta viencēlieni „Divkauja” un „Riebeklis”; 1950. gadā: Blaumaņa „Zaļi” un Lidijas Auzānes-Vitolināras „Gleznotājs Otiņš”. 1951. gadā režisors Zemvairis Dzelve iestudējis Blaumaņa lugu „No saldenās pudeles”. Divi iestudējumi parādīti Vesterosā: Blaumaņa „Trīnes grēki” (1957) un Annas Brigaderes „Čaukstenes” (1961).

Visās iepriekš minētajās izrādēs piedalījušies amatieri.

Stokholmas Latviešu teātris

Pašu pirmo izrādi – Annas Brigaderes lugu „Ilga” – Stokholmā iestudējis Ansis Tipāns. Teātra spēlētāji tolaik dēvēti par Stokholmas dramatisko kopu. „Ilgas” pirmizrāde notika 1946. gada 30. martā, taču jau ilgi pirms tam Stokholmā briedusi doma par teātra kopas izveidošanu. Par to liecina neliela informācija: *„Bieži izskanēja doma par šāda ansambļa nepieciešamību nometņu un apmetņu kultūras dzīvē. Nedaudzie Zviedrijā esošie skatuves mākslinieki ar Mārtiņu Zīvertu, Tipānu un Rūd. Kronbergu priekšgalā sākuši šī pasākuma organizēšanu. Tiek lūgti atsaukties visus, kas varētu latviešu teātra trupu atbalstīt, tāpat visus, kam kāda luga latviešu valodā. Visīsākā laikā lūdz pieteiktos tos, kuri vēlētos darboties kā aktieri.”¹*

³ Ars. „Kīnas vāze” Flēnā // Latvju Vārds. – 1945. – 22. sept.

¹ Latvju Vārds. – 1945. – 19. maijs.

"Ilgas" izrāde Stokholmā notikusi *Victoria Salen* telpās *Tunelgatan* (Tuneļiela) 19b. Pirms izrādes runājis Mārtiņš Zīverts, uzsverdamis nepieciešamību Zviedrijā noorganizēt teātra trupu: *"Teātri emigrācijas apstākļos palīdz saglabāt un kopt latviešu valodu, kuru arī šeit jau jūtami sāk ietekmēt biežā saskare ar svešvalodu."*² Galvenās lomas tēlojuši Lilija Sprinģe (Ilga) un Ansis Tipāns (Grants). Pēc izrādes laikrakstā parādījās īsa atsauksme: *"30. marta pavasarīgā sestdienā Zviedrijas galvaspilsētā notika pirmā latviešu teātra izrāde. Ar lielā mērā privātu iniciatīvas grupu skatuves mākslas mīļotāji režisora Anša Tipāna vadībā noorganizējuši Annas Brigaderes drāmas "Ilga" izrādi. Ar skatuvisko izglītību šai trupā vienīgi pats Ansis Tipāns, pārējie tēlotāji amatieri."*³

Tāds bija sākums, taču Ansis Tipāns Zviedriju atstāj, pārceļas uz dzīvi Amerikas Savienotajās Valstīs, un regulāru darbu Stokholmas dramatiskā kopa uzsāk tikai 1947. gadā, kad par tās vadītāju, gribētos sacīt, arī vadoni, kļūst Mārtiņš Zīverts, taču pirmizrāde notiek nevis Stokholmā, bet Upsālā. Iemesls bija vienkāršs – nebija tik viegli dabūjama piemērota zāle, un arī tad, kad izrādi parāda Stokholmā, tā notiek šaurā, neērtā zālītē. Pirmajai izrādei Zīverts bija izvēlējis savu pirms vairāk nekā desmit gadiem sarakstīto lugu "Tīreļpurvs", bet izvēli daudzējādā ziņā noteica reālā sadzīves situācija: lugā darbojas tikai trīs personas, darbība noris vienā vietā, un tādējādi varēja apiet sarežģīto dekorāciju problēmu. Izrādi Stokholmas dramatiskās kopas aktieri spēlēja vienkāršās drapērijās, jo īpašu dekorāciju darināšana, pārvadāšana un glabāšana tolaik vēl bija nepārvarams šķērslis. Uz to recenzijā par "Tīreļpurva" izrādi aizrādījis rakstnieks Jānis Grīns: *"Nemts vērā, ka ar izrādi apceļojami cits no cita visai attālie latviešu centri Zviedrijā, kāpēc grūti pārvadāt dekorāciju un rekvizītes, bet jāiztiek ar minimālo, kas dabūjams uz vietas, un ka spēlējams ļoti elementārās skatuvēs."*⁴

² Latvju Vārds. – 1946. – 3. apr.

³ Turpat. – 1946. – 3. apr.

Laimīgā kārtā Zīvertam izdevies sapulcināt aktierus ar zināmu skatuves pieredzi. Granta lomu tēloja Rūdolfs Kronbergs, kas bija beidzis Latvju aktieru arodbiedrības teātra skolu, piedalījies dažos Dailes teātra iestudējumos un guvis pietiekamu rūdījumu Liepājas teātrī. Vienlaikus Kronbergs bija arī gleznotājs un varēja palīdzēt skatuves telpas iekārtošanā. Ingas lomu tēloja Laima Dzilna-Cekule, kurai arī bija zināma skatuves pieredze – viņa bija darbojusies Latvju Drāmas ansambli un Tautas teātrī Rīgā. Teātra studijas izglītība bija arī Jānim Straumem, kam Zīverts bija iedalījis Praporščika lomu.

„Tīrelpurva” izrādes rezonansi Stokholmā Jānis Grīns raksturojis šādi: *„Varējām manīt, ka vienkāršā un cēlā izrāde publiku visai apmierināja, kaut lielā sajūsmā tā nenonāca – tās pašas emigrantiem tīri vai organiskās rezignācijas dēļ.”*⁵

Arī nākamos divus iestudējumus vada Zīverts, par pamatu ņemot savus jaunus darbus: 1947. gada 12. jūlijā Stokholmas dramatiskā kopa izrāda trīs jaunus viencēlienus: „Mīkla” (otrs nosaukums – „Sievasmāte”), „Riebeklis” un „Divkauja”. Tajos piedalās vairāki aktieri, kas ilgu gadu palika uzticīgi šai dramatiskajai kopai. Viens no tiem bija kādreizējais Strādnieku teātra aktieris Osvalds Murjāns, bez tam izrādē darbojās divas jaunas aktrises – Lilija Sprinģe un Milda Veinberga. Lilija Sprinģe bija mācījusies Latvju dramatiskajosursos un Stokholmā sevi apliecinājusi Ilgas lomā, bet Milda Veinberga, kas vēlāk – pēc otrreizējas apprecēšanās – kļuva par Kristīni Talteri, bija mācījusies aktrises Ilgas Zvanītājas studijā. Par trīs viencēlienu izrādi laikrakstā „Latvju Vārds” lasāma piebilde: *„Pilnais skatītāju nams izrādi uzņēma ļoti atsaucīgi, apveltījot ziediem un aplausiem aktierus un autoru, kas reizē arī bija režisors, skatuves meistars un sufleris. Mārtiņa Zīverta talantam, kā redzam, ir daudzpusīgs vēriens, kas šoreiz parādījās dzirkstīgās asprātībās, vieglā un asā dialogā, raitā situāciju risinājumā un sabiedriskā satīrā.”*⁶

⁴ Grīns J. Zīverta „Tīrelpurvs” // Latvju Ziņas. – 1947. – 12. marts.

⁵ Latvju Ziņas. – 1947. – 12. marts.

⁶ A. V. Trīs skeči // Latvju Vārds. – 1947. – 16. jūl.

1947. gada rudens pusē – 16. oktobrī pirmo reizi skatītāji iepazinās ar Mārtiņa Zīverta jauno drāmu „Kāds, kura nav”, kas pēc tam rādīta daudzās trimdas teātra kopās. Pirmizrāde notika Borgarskolas skaistajā zālē, tā sanāca pilna, un pirms izrādes te valdījis satraukts gaidu noskaņojums. Trimdas teātra kopu izrādēs skatītāji biežāk tika „cienāti” ar izklaides komēdijām, Mārtiņš Zīverts iepazīstināja ar drāmu stāstu par to, ko karš izdarījis ar cilvēkiem, izpostot viņu laimi un salaužot likteņus. Drāmas centrā ir kāds cilvēks, kuram pat vārda nav: kaujā gūtā ievainojuma un kontūzijas dēļ viņš zaudējis atmiņu, viņa izskats sakropļots līdz nepazīšanai, dvēsele pilna rūgtuma un tomēr arī cildenuma.

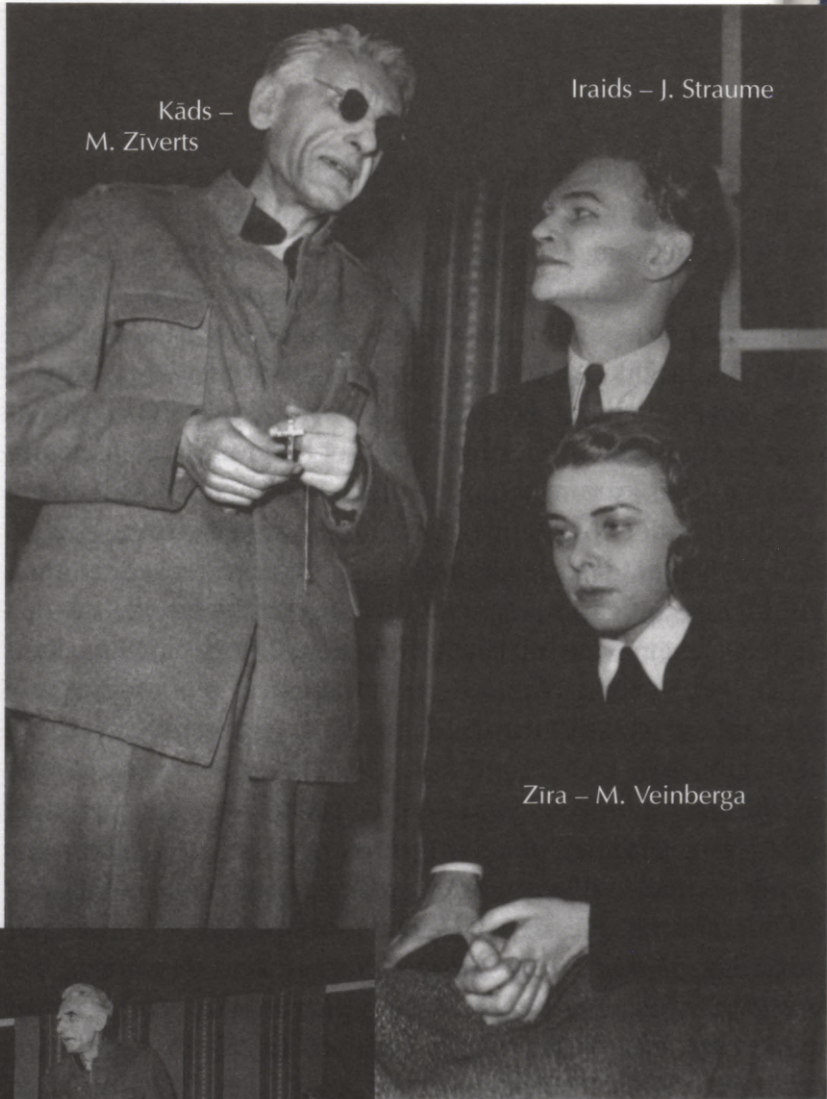
Šī bija nozīmīga un neparasta izrāde, jo Zīverts bija ne vien to iestudējis, bet pirmo reizi pats tēloja lielu lomu – cilvēku, „kura nav”, cilvēku – vracu. Jānis Grīns, rakstīdams par „Kāds, kura nav” izrādi, atzīst, ka Zviedrijā tobrīd nebija aktiera, kas šai lomai būtu tik atbilstošs kā pats autors: *„Mārtiņa Zīverta izdilušā figūra un dziļā ietiekšanās tēlojamā simbolraksturā mums šķita neaizstājama. Viņa tēls bija stingri ieturēts, pārdzīvojuma pilns un tomēr decenti ierobežots. Bija neaizmirstami veidoti skati, kas lika sadrebīnāties. Pie aktiera darba neieradušam, viņam varbūt sākumā klusākajās vietās balss skaidri neaiznesa vārdus līdz visattālākām zāles vietām, bet vēlāk to pilnam veica. Un, ja mums pirms izrādes bija kādas šaubas par viņu kā tēlotāju, tad tās ir vairāk kā izdzēstas. Pilnīgs skatuves tēls.”*⁷

Zīru izrādē tēloja Milda Veinberga, bet Iraidu – Jānis Straume. „Kāds, kura nav” iestudējums visādā ziņā nozīmīgs arī tāpēc, ka pavisam vienkāršu dekoratīvo ietēpju tam bija veidojis Niklāvs Strunke: uz tumšu drapēriju fona ar vairākiem koka rāmjiem iezīmējās kādreizējo baraku vide bēgļu nometnē Vācijā. Pēc izrādes skatītāji ar aplausiem izsauca tēlotājus, gribēja sniegt autoram ziedu veltes, taču tās palika nesaņemtas, jo paškritiski noskaņotais Mārtiņš Zīverts – lugas autors, režisors un aktieris – kautrējās pieņemt tādus atzinības apliecinājumus.

⁷ Grīns J. Zīverta drāmas pirmizrāde // Latvju Ziņas. – 1947. – 22. okt.

Kāds –
M. Ziverts

Iraids – J. Straume

Zira – M. Veinberga

M. Ziverta
"Kāds, kura nav"
Stokholmas teātrī

Janelis – M. Zīverts

Iza – K. Taltere

M. Zīverta "**Cenzūra**" Stokholmas teātrī

Iza – K. Taltere

Turlums –
A. Vadzemnieks

Aizritēja gads, un Stokholmas dramatiskā kopa varēja atskatīties uz veikumu pirmajā darba cēlienā: skatītājiem bija parādīti trīs iestudējumi, piecas Mārtiņa Zīverta lugas, kopskaitā notikušas divdesmit septiņas izrādes – gan Stokholmā, gan citās Zviedrijas pilsētās: Gēteborgā, Jenšēpingā, Upsālā, Eskilstūnā, Lundā, Noršēpingā, Kalmarā, Burosā, Vesterosā, Trolhetanā, Ludvīkā, Šēpingā, Sēderteljē. Bija pilsētas vai ciemati, kur uz izrādēm sanāca vairāki simti skatītāju, savukārt Ludvīkā to bija tikai septiņpadsmit, jo vairāk latviešu ciemā vispār nebija, taču Stokholmas dramatiskā kopa sniedza izrādes kaut vai nelielam skatītāju pulciņam: „*Stokholmas dramatiskā kopa par savu svētāko pienākumu uzskata piederēt ikvienam latvietim, kaut vai tikai dažas reizes aizpildot viņa tukšos trimdinieka brīžus. Un, lai pilnīgāk šo uzdevumu veiktu, SDK ir strādājusi patstāvīgi, nesaistoties ar sabiedriskām vai politiskām organizācijām un to nogrupējumiem. Arī turpmāk kopa konsekventi šo līniju ievēros.*”⁸

Tikko minētajā rakstā uzsvērta arī kopas materiālā situācija, droši var apgalvot, ka tas bija entuziastu un ideālistu veikums, pretī saņemot vienīgi skatītāju aplausus un redzot viņu prieka pilnās sejas. „*Dalībnieki atteikušies no atlīdzības par kavētām darba stundām, tehniskiem darbiem un autors no honorāra. Kopa ir varējusi atlīdzināt no ienākuma telpu īri, ceļa izdevumus izbraukumiem un mēģinājumiem, rekvizītu, grīmu, papīra un materiālu iegādi, pasta izdevumus, kostīmu īri, transporta izdevumus u.c.*

Mēģinājumi notikuši privātos dzīvokļos, jo pagaidām nav līdzekļu pastāvīgu telpu īrei. Tas gan nelabvēlīgi ietekmējis iestudējumu. Bez tam neesam varējuši atlīdzināt naktsmājas un pusdienas, ko saņēmuši no tautiešiem izbraukumos.”⁹ Un tas bija iespējams tāpēc, ka ansambļa priekšgalā atradās tāda apgarota un reizē ar teātri „apsēsta” personība kā Mārtiņš Zīverts.

„*Šāds kopas darba vadītājs ar dziļu darba jēgu, prieku un mīlestību darbam no kopas pirmās dienas ir bijis Mārtiņš Zīverts.*

⁸ Straume J. Stokholmas dramatiskās kopas viens gads // Latvju Vārds. – 1948. – 11. febr.

⁹ Turpat.

Ja sacītu, ka laiks, ko M. Zīverts veltī kopas darbam, ir zaudēts, jo šajā laikā būtu radītas jaunas lugas latviešu literatūrā; tad gan viņš pats tam nepiekrīstu, un tas ir pierādījums kopas nozīmei mūsu trimdas dzīvē.

Līdz šim iestudētas tikai M. Zīverta lugas. Arī nākošais pirmiestudējums, kura izrādi redzēsīm drīz, būs M. Zīverta. Ne tāpēc, ka autors, būdams kopas vadītājs, uzspiestu tai savus sacerējumus, bet tāpēc, ka kopa pati tā vēlas.”¹⁰

Minētajā rakstā solīts, ka Stokholmas dramatiskā kopa izvēlēšies arī citu autoru lugas, taču nākamie divi vēl bija Mārtiņa Zīverta darbi – jau senāk uzrakstītā komēdija „Ķīnas vāze” un „Karātavu komēdija”, kas pirmizrādi bija piedzīvojusi 1946. gadā Lundā, taču atzīmējams fakts, ka, „Ķīnas vāzi” iestudējot, kopai pievienojās pieredzes bagātais Nacionālā teātra aktieris Jānis Ģermanis. „Karātavu komēdiju” gan iestudēja autors pats un savas lugas skatuviskajā risinājumā piedzīvoja arī zināmas grūtības. Lugas nosaukumā minēts vārds „komēdija”. Zīverts pats to vēlāk dēvēja par „makabru” komēdiju, varētu sacīt arī – melno komēdiju, jo patiesi komiska šai darbā ir pavisam maz, savukārt skatītāji gaidīja solīto komēdiju. Jānis Grīns recenzijā piemetinājis: „Publikas bija pietiekami, tā kāri uzķēra katru izdevīgu frāzi, lai pasmiertos. Ir pavisam skaidrs: mūsu publika ļoti gaida tīru komēdiju vai joku lugu. Ja grūtāk izrādīt „Ķīnas vāzi”, Zīverts varētu nosēsties tūlīt pie jaunas komēdijas. Bet mēs prasām no viņa tik daudz, gluži piemirstot, ka viņš droši vien ir noguris.”¹¹

Var jau būt, ka Zīverta nogurums lika sevi manīt arī uz skatuves – šai reizē viņš tēloja vācu armijas pārstāvja Obersta lomu, un tā viņam īpaši nebija piemērota: Zīvertā maz kas bija no vācu militārīsta stājas. No kāda avīzes sludinājuma var spriest, ka „Karātavu komēdija” izrādīta saīsinātā, pārstrādātā veidā.

Jānim Ģermanim tikšanās ar Mārtiņa Zīverta komēdiju „Ķīnas vāze” nebija viņa pēdējais režijas darbs Stokholmas dramatiskajā

¹⁰ Straume J. Stokholmas dramatiskās kopas viens gads // Latvju Vārds. – 1948. – 11. febr.

¹¹ J. Gr. „Karātavu komēdijas” izrāde // Latvju Ziņas. – 1948. – 23. marts.

kopā, sekoja vēl divi, ar kuriem kopas repertuārā ievizējās neparastas krāsas. 1948. gada 12. jūnijā Stokholmā notiek Valdemāra Kārkliņa lugas „Sarkanvīns” pirmizrāde, ko ar plašu runu ievada teātra vēsturnieks Artūrs Bērziņš: bija apritējuši astoņdesmit gadi kopš pirmās izrādes latviešu valodā.

Nākamais Jāņa Ģērmaņa režijas darbs bija „Sarkanvīna” iestudējums, un viņa rūdījums aktiera darbā daudzējādā ziņā palīdzēja atraisīties jaunajiem tēlotājiem. Jāņem vērā, ka Zīverts vairāk varēja palīdzēt tēlu psiholoģisko attiecību plānā, tiešas skatuviskā pieredzes viņam nebija, tālab īsti svētīgs izrādījās Jāņa Ģērmaņa padoms. „*Ģērmaņa paraugs, viņa lielle piedzīvojumi reālistiski psiholoģiskā teātra darbā bija svētīgi apaugļojuši visus tēlotājus. Stokholmas dramatiskā kopa ir manāmi pacēlusies augšup.*”¹² Tā rakstīja Jānis Grīns.

Jānis Ģērmanis pats tēloja padzīvojušo rakstnieku Alanu Kevendišu, viņa jaunā, jaukā dzīvesbiedre Karina bija Milda Veinberga, bet romantiski noskaņoto lidotāju Hariju Elendēlu tēloja Jānis Straume. Klasiskā angļu sulaiņa Džozifa lomā bijis Osvalds Murjāns.

Drīz pēc „Sarkanvīna” izrādes Jānis Ģērmanis ķērās pie vēl sarežģītāka rieksta: kodols bija jāatrod un jāizloba Augusta Strindberga lugai „Jūlijas jaunkundze”. Ģērmanim šis iestudējums bija svarīgs arī tālab, ka ar to viņš atzīmēja savu sešdesmito dzimšanas dienu. Labs palīgs skatuves iekārtošanā viņam izrādījās Niklāvs Strunke. Strindberga luga bija izdevīga arī tajā ziņā, ka tur ir tikai trīs lomas, un pie reizes izrāde kļuva par cieņas apliecinājumu izcilajam zviedru zemes rakstniekam.

Vērtējot „Jūlijas jaunkundzes” izrādi, Jānis Grīns Strindberga lugu kvalificē kā īpaši naturālistisku, bet lugas asums, gadiem ejot, esot stipri izbālis. Jānis Ģērmanis, kā to varēja paredzēt, tēloja galveno, sulaiņa Žana lomu, ko atzinīgi vērtēja Jānis Grīns: „*Sulaiņa Žana raksturu, kurā apvienojas elementārs godīgums, profesijas dresūra, Šveices viesnīcas ideāls, vīrieša „tiesības” par viņam*

¹² Grīns J. „Sarkanvīna” izrāde // Latvju Ziņas. – 1948. – 16. jūn.

atdevušos sievieti, nicināšana pret aristokrātes uzskatiem, aizejot līdz galējam cinismam utt., Ģērmanis parādīja labi motivētās pārejās un pienācīgā spilgtumā. Te atmirdzēja kas no viņa slavenā Edgara (Blaumaņa „Ugunī”) tēlojuma, protams, variācijā uz negatīvo pusi, uz robusto un cinisko. Tiešām vērtīgs un spilgts rakstura tēlojums, īpaši pēc solidajiem kungiem, gudrajiem vēlīnājiem milētājiem.”¹³

Jūlijas jaunkundzi tēloja Milda Veinberga.

Publikas bija pilna zāle, un netrūka puķu un dāvanu režisoram un aktierim Jānim Ģērmanim. Visādā ziņā „Jūlijas jaunkundzes” iestudējums Stokholmas dramatiskā ansambļa kopainā ienesa jaunas krāsas.

Pēc „Jūlijas jaunkundzes” Ģērmanis pievērsās vēl vienai režijai, izvēloties Zīverta jauno, drūmi ietonēto drāmu „Tvans”. Neparasta bija izrādes vieta – kāds pagrabs Stokholmas vecpilsētā. Iepriekš laikrakstā bija publicēts pagārš apraksts, kā iespējams zīmīgo namu ar neparasto pagrabu atrast: „Dominikāņu pagrabs, kurā notiks Mārtiņa Zīverta „Tvana” izrādes, atrodas Stokholmas visvecākajā daļā (Staden mellan broarna), kas vēl šodien glabā senās viduslaiku pilsētas atliekas.

Skatītājs tur vistaisnāk nokļūst, braucot ar 1., 3. vai 9. ielu dzelzceļa līniju līdz Graudu ostas tirgum (Kornhamnstorg). Pagriežot muguru Melāram un taisni dodoties pret Vecpilsētas ieliņu režģi, gājējs nonāk uz mazās Funka šķērsieliņas (Funckens Gränd), kas savieno Lielo Jaunielu (Stora Nygatan) ar Rietumu Garo ielu (Västerlånggatan). Sasniedzot pēdējo un noejot apmēram 30 soļu virzienā pa labi, gājējs – ja ir vērtīgs – ielas kreisajā pusē, starp divi namiem [...] pamanīs augšup kāpjošu spraugu – visšaurāko no senās viduslaiku pilsētas ieliņām – Mārtiņa Trocīga ielu (Mårten Trotzigs Gränd). [...]

Uzkāpis augšā, gājējs ieiet Priestera ielas (Prästgatan) un Vācu Staļļu laukuma (Tyska Stallplan) satekā, un taisni pretī viņam paceļas Svētā Nikolaja skola ar meklējamo pagrabu.”¹⁴

¹³ Grīns J. Jānis Ģērmanis // Latvju Ziņas. – 1949. – 21. apr.

¹⁴ Latvju Ziņas. – 1950. – 16. marts.

Pati izrādes norises vieta īsti labi atbilda lugā tēlotajiem apstākļiem: lugas notikumi risinās kādā pagrabā, kuram gaisa uzliedojuma laikā it kā aizbērtā izeja. Un izrādes telpa bija tieši tāda – neliela zāle ar zemiem ķieģeļu velvējuma griestiem, kas atgādina veca tuneļa posmu. Šis ir viens no pirmajiem gadījumiem trimdas teātra vēsturē, kad izrāde notiek īpašās, lugas norisei atbilstošās telpās.

Zīverta luga režisoram izvirza vēl kādu grūti risināmu problēmu, reālistiskais tēlojums tajā savijas ar nosacītību un simboliku – aizgruvušajā pagrabā atrodas gluži reālas personas – gleznotājs, meistars Valdemārs, viņa sieva Laura, māceklis Mīlītis, taču te ienāk arī simboliska, nedaudz mistiska būtne Dr. Tods (vēlāk šo tēlu M. Zīverts pārdēvē par Dr. Fiasko), kurš apgalvo, ka ir pats nelabais. Līdz ar to „Tvana” skatuviskā risinājumā iespējami dažādi ceļi. Tā kā Jānis Ģērmanis nāca no Nacionālā teātra, „Tvana” interpretācijā viņš bija uzsvēris reālistisko, psiholoģisko tīcāmību. Pats režisors tēloja meistarū Valdemāru, un Jānis Grīns zīmīgi piebilst: „*Starp tēlotājiem meistars bija ne tikai Valdemārs, bet tāpat Jānis Ģērmanis. Atkal redzējām, ko nozīmē gatavība žestos, balsī, pārdzīvājuma attīstīšanā.*”¹⁵

Laura bija Zenta Ore, bet Irjas lomā debitēja Ilze Dziļleja. Tā kā režisors izrādi bija ieliedējis gluži reālistiskā gultnē, grūtāk nācās atrisināt velnišķo Dr. Toda tēlu, ar kura iemiesošanu noņēmas pats lugas autors, vajadzīgo iespaidu gan nepanākot, un Jānis Grīns diezgan zobgalīgi piezīmējis: „*Autors pats tēloja ar labāko izpratni dubulto Dr. Toda un Velna lomu, bet savas būtības dēļ bija tikai pusbaiga nāve un puslabsirdīgs velns.*”¹⁶

Vai nu sagādīšanās, vai arī Jāņa Grīna pamudinājuma dēļ Mārtiņš Zīverts ķērās pie jaunas lugas rakstīšanas, un tapa viena no viņa asprātīgākajām komēdijām „Zaļā krūze”, ko Stokholmas dramatiskā kopa 1949. gada 15. maijā Borgarskolas zālē izrādīja autora režijā. Raita, laikmetīga komēdija bēgļu noņemšanas situācijā bija gaidīt gaidīta: jāatceras, ka Vācijā lielais izceļošanas vilnis

¹⁵ Grīns J. Daudz kas jauns // Latvju Ziņas. – 1950. – 30. maijs.

¹⁶ Turpat.

vēl bija tikai sācies, un īpaši noderīga šķita vieglāka satura komēdija, kurā piedalās tikai trīs personas. Stokholmā vēl nebija notikusi pirmizrāde, kad par komēdiju ieinteresējās teātra ansamblī Vācijā un Dānijā, un drīz pēc pirmizrādes Stokholmā komēdija sāka skatuves dzīvi gan Dānijā, gan Vācijā – Mērbekā un Augsburgā. Mārtiņš Zīverts Stokholmā, starp citu, bija arī suflieris. Jānis Grīns secina: „... *visumā it pieklājīga jaunās komēdijas izrāde – pavasarīgs jaunums šejienes latviešu kolonijas dzīvē.*”¹⁷ „Zaļās krūzes” iestudējums izvirzīja nopietnu uzdevumu: asprātīgas, rotaļīgas komēdijas izrādei bija vajadzīgi tikpat asprātīgi un izveicīgi tēlotāji, bet dramatiskās kopas ansamblī tobrīd tādu vēl trūka. Ar Rutas lomu uz skatuves debitēja jauniesācēja Ausma Pleša. Vairāk pieredzes bija Jānim Straumem, kurš atveidoja Vurma kunga lomu, bet Valija Čandere tēloja Šeples kundzi.

Piecdesmito gadu sākumā Stokholmas dramatiskās kopas darbībā vērojamas zināmas pārmaiņas. Pirmā no tām: līdzās Mārtiņam Zīvertam lugas sāk iestudēt arī citi režisori. Raksturīgs ir 1951. gads, kad Zīverts iestudē tikai vienu – igauņu rakstnieka Eduarda Vildes lugu „Laimes pūķis”, bet pēc tam Andris Blekte režisē Valdemāra Damberga komēdiju „Neticīgā Kolombīne”, Osvalds Murjāns – Zīverta lugu „Cenzūra” un Jānis Straume – Jūdžina O’Nīla viencēlienus. Šo režisoru profesionālās sagatavotības līmenis bija dažāds, vislielākā pieredze bija O. Murjānam. Andris Blekte tolaik Stokholmas universitātē studēja romāņu un slāvu valodas un vienlaikus apmeklēja lekcijas teātra nozarē. Interese par teātri bija dzimusi, un to viņš centās remdināt, iestudējot visai neparasto Damberga komēdiju „Neticīgā Kolombīne”. Savukārt Jānis Straume bija apmeklējis teātra kursu nodarbības un pieredzi iemantojis turpat Stokholmas dramatiskajā kopā, citu pēc citas tēlodams vadošās lomas, un tad arī radās vēlme pašam iestudēt kādu lugu. Tās izvēle ir neparasta, un pirmajam iestudējumam viņš izraugās Jūdžina O’Nīla trīs viencēlienus – „Sapņainais bērns”, „Pirms brokastīm” un „Trāns”. Sakarā ar Straumes iestudējumu zināma neskaidrība pavīd Edgara Dunsdorfa pētījumā –

¹⁷ Grīns J. Zīverta jauna komēdija // Latvju Ziņas. – 1949. – 19. maijs.

hronikā „Trimdas teātris”: tur īpaši izdalīta Stokholmas dramatiskā kopa, par kuras vienīgo režisoru minēts Jānis Straume, taču tajā laikā par visām izrādēm ziņoja, ka tās sagatavojusi Stokholmas dramatiskā kopa. Cita lieta, ka iepriekš aplūkotajā laika spriņdī, kad lielāko daļu lugu iestudēja Mārtiņš Zīverts, tauta to mēdza dēvēt arī par Mārtiņa Zīverta teātri, un šo nosaukumu kā oficiālu savā Zviedrijas teātra kopu uzskaitījumā min Edgars Dunsdorfs.

Līdz ar jaunu režisoru ienākšanu daudzveidīgāks kļūst Stokholmas dramatiskās kopas repertuārs. Līdzās tikko minētajām Jūdzina O'Nila un Valdemāra Damberga lugām repertuārā ienāk angļu dramatiķis Noels Kouards; viņa lugu „Kritušie eņģeļi” 1952. gadā iestudē Zīverts. Sakarā ar Jāņa Jaunsudrabiņa 75. dzimšanas dienu un viņa viesošanos Zviedrijā Osvalds Murjāns pievērsās Jaunsudrabiņa komēdijai „Jo pliks, jo traks”. Tās pirmizrāde notiek 1952. gada 18. augustā, un atsauksmē lasām: „*Izrāde bija viena no labākajām, ko šais septiņos gados esam redzējuši Stokholmas amatieru uzvedumos, ar O. Murjāna režiju un R. Kronberga asprātīgi atrisinātu dekorāciju jautājumu.*”¹⁸

1954. gadā Jānis Straume iestudē Jana Hartoga lugu „Debesgulta”, savukārt viesrežisors Jānis Zariņš iepriecina ar Raiņa lugas „Pūt, vējiņi!” iestudējumu.

Tomēr līdz piecdesmito gadu beigām Stokholmas dramatiskās kopas centrā paliek Mārtiņa Zīverta lugas, gan agrāk izrādītās, gan tikko no jauna uzrakstītās, un Zīvertam kā režisors bieži līdzās ir Osvalds Murjāns. Arī rakstnieka literārās darbības atzīmēšanas sakarā 1951. gada 7. oktobrī pirmo reizi tiek izrādīta viņa luga „Cenzūra”. Iepriekš bija izplatījusies ziņa, ka Stokholmas dramatiskā kopa iestudē jaunu Zīverta lugu „Vēstules, kas nepienāk”, – tas ļauj spriest, ka lugai „Cenzūra” sākotnēji bijis cits nosaukums. „Cenzūras” pirmizrādē rakstnieks tēloja Janeļa lomu, Turlums bijis A. Vadzemnieks, kurš pastāvīgi darbojās Upsālas dramatiskajā kopā, bet Izu tēloja M. Veinberga. Pēc izrādes M. Zīvertam, kas ļoti vairījās no apsveikuma runām un jubilejām,

¹⁸ Latvju Ziņas. – 1952. – 21. jūl.

tomēr vajadzēja iznākt publikas priekšā – tāpat, Janeļa izskatā un atveidā – un uzklausīt sveicienus: divdesmit gados Mārtiņš Zīverts bija sarakstījis divdesmit astoņas lugas.

Pavisam drīz pēc jubilejas Zīverts pats iestudē savu agrāk sarakstīto un daudzkārt izrādīto lugu „Cilvēks grib dzīvot”, kurā Māras lomu tēlo Ilze Dziļleja, bet Morisa Mersjē lomā ir Artūrs Strautmanis – pēc profesijas agronoms. Piecdesmito gadu sākumā viņš piedalījās vairākās Stokholmas dramatiskās kopas izrādēs, bet pēc tam bija „Amerikas Balss” Eiropas raidītāja latviešu raidījumu redakcijas līdzstrādnieks, vēlāk – laikraksta „Laiks” atbildīgais redaktors.

Piecdesmitajos gados Mārtiņš Zīverts nāca klajā ar vairākām jaunām lugām: „Meli meklē meli” (1953), „Lielo grēcinieku iela” (1953), „Smilšu tornis” (1955), „Pēdējā laiva” (1956). Šajā posmā Zīverts ir uzrakstījis arī vienu no saviem vērienīgākajiem un plašākajiem darbiem – drāmu „Rūda”, taču lielais darbojošos personu skaits un inscenēšanas grūtības kavē tai parādīties uz skatuves, un 1954. gadā autora vadībā notiek šīs lugas koncertlasījums.

Piecdesmito gadu otrajā pusē Stokholmas dramatiskās kopas darbības virziens mainās. Uz to rakstā „Stokholmas Latviešu teātris 1946–1989” norādījis Jānis Gulbītis: *„Gadu plūsmā, gan aktieru kodolam daudz nemainoties, pati Stokholmas latviešu skatuve labprāt maina savu ārējo „vizītkarti”, dažreiz saucoties par dramatisko kopu, citreiz – komediantu trupu vai arī pārmaiņas pēc par kamerteātri. Kad 60. gadu vidū organizējās Daugavas Vanagu Stokholmas nodaļas teātra trupa, tur blakus jauniem skatuves spēkiem savu darbu pieliek jau agrākos ansambļos iesaistīti režisori, aktieri, dekoratori un tehniskie darbinieki. Maiņas vairāk jūtamas administratīvā nekā tieši skatuves plāksnē. 1975. gadā DV Stokholmas nodaļas skatuves mīļotājiem apvienojoties ar pārējiem ansambļiem, kā, piemēram, toreizējo kamerteātri, kopējā vienībā, izvēloties nosaukumu Stokholmas Latviešu teātris, apstiprinājās tikai dzīves patiesība: viena publika – viens teātris.”*¹⁹

¹⁹ Gulbītis J. Stokholmas Latviešu teātris 1946–1989 // Programma „Pēdas”. – 5. lpp.

Žaks – O. Murjāns

M. Zivertā
"Cilvēks grib dzīvot"
Stokholmas teātrī

Lulu – A. Pleša

M. Ziverta "Meli meklē meli"
Stokholmas teātrī

Kaja – I. Dziļleja

Murķelis –
A. Kalniņš

J. Hartoga

"Debesgulta"
Stokholmas teātrī

Vīrs – J. Straume

Sieva –
M. Veinberga

Taču svarīgāka par nosaukuma maiņu bija teātra radošo principu evolūcija, teātra darbība vērsās plašumā, un sešdesmitajos gados Mārtiņš Zīverts kā teātra vadītājs atkāpjas otrajā plānā, lielāko tiesu izrāžu iestudē Osvalds Murjāns, pāris izrāžu sagatavo Andris Blekte. Stokholmas dramatiskajā kopā režijā sevi piesaika trīs personības: aktrise Irma Vārpa 1962. gadā iestudē sava dzīvesbiedra Alfreda Dziļuma lugas „Tvists un sudmaliņas” un „Bernauera iela”, upsālietis Jānis Gulbītis uzved citu Dziļuma lugu „Beigu sākums”, režijā debitē arī rakstnieks Ervīns Grīns, kas vairāk pazīstams ar pseidonīmu Richards Rīdzinieks. Mārtiņš Zīverts sešdesmitajos gados iestudē tikai savu lugu „Rīga dimd”, kuras pirmizrāde notiek 1968. gada 2. augustā Hannoverē – Eiropas latviešu Dziesmu svētkos.

Sešdesmitajos gados parādās vēl viena Mārtiņa Zīverta luga – „Kā zaglis naktī”. 1962. gada 28. janvārī autora vadībā notiek lugas koncertlasījums, taču izrādīšanai lugu sagatavo Andris Blekte, un pirmizrāde notiek 1962. gada 6. martā. Līdz ar to Stokholmas dramatiskās kopas darbības virziens piecdesmito gadu beigās un sešdesmitajos gados diezgan radikāli mainās: sākuma posmā uzmanības centrā bija Zīverta psiholoģiski piesātinātās kamerlugas, kurās uzsvars likts uz cilvēku savstarpējo attiecību tēlojumu un rūpīgi izstrādātiem dialogiem. Sešdesmitajos gados repertuārā vairāk ienāk citu autoru lugas ar plašu tēlotāju skaitu. To konstatējis Jānis Gulbītis jau iepriekš pieminētajā rakstā: *„Piecdesmito gadu vidū Stokholmas latviešu skatuve strauji maina savu raksturu. Mārtiņa Zīverta virtuozo dialogu vietā stājas skatuviska ņirboņa, plašs tēlotāju pulks, mūzika un dziesmas. Par jaunu stokholmieši spodrīna mūsu teātra tēva Ādolfa Alunāna lugu „Seši mazi bundzenieki”, tā pulcina pilnu zāli skatītāju un pilda teātra kasi. Kultūrvēsturiski interesants skatuves pasākums kļūst Rūdolfa Blaumaņa „Skroderdienas Silmačos” iestudējums, jo aktieru sastāvā redzam daudzus latviešu ievērojamus atklātības darbiniekus, kā profesoru Arvedu Švābi, rakstnieku Jāni Grīnu, redaktoru Jāni Kārkliņu un citus.”*²⁰

²⁰ Gulbītis J. Stokholmas Latviešu teātris 1946–1989 // Programma „Pēdas”. – 3., 4. lpp.

„Skroderdienas Silmačos” iestudējums patiesi bija neparasts vairāku iemeslu dēļ: iestudējuma režisors bija Osvalds Murjāns, līdzās viņam darbojās arī pieredzējušais teātra vēsturnieks Artūrs Bērziņš. Nedaudz bija mainīts pat Blaumaņa lugas žanra apzīmējums. Programmas lapiņā minēts: „Joku un dziesmu spēle 6 ainās. Papildus šis un tas, ko autors nav uzrakstījis.” Jau šis žanra apzīmējums liecina par zināmu ievirzi uz improvizāciju. Tā tas varēja būt, jo izrādē piedalījās daudzi ievērojami literatūras un kultūras darbinieki, kas agrāk nekad uz skatuves nebija kāpuši, kopā ar viņiem darbojās Stokholmas dramatiskās kopas aktieri ar jau uzkrātu skatuves darba pieredzi: Antonijas lomā bija Lilija Sprinģe, Elīna – Milda Veinberga-Taltere, taču Dūgars bija rakstnieks, kādreizējais Nacionālā teātra dramaturgs Jānis Grīns, Ābrams – rakstnieks un kritiķis Jānis Kārklīņš, Zāru tēloja Mārtiņa Zīverta dzīvesbiedre, dziedātāja Elza Zīverte, savukārt Pindaka lomā bija vēsturnieks Arveds Švābe, sufliera godā – kritiķis Jānis Rudzītis, un viņam asistēja Elzas Zīvertes māsa Zenta Šķindele. Personu sarakstā minēta vēl kāda mistiska „apslēptā loma”, kurā iemājojis Rūdolfs Kronbergs. „Skroderdienu” izrādē bija paredzēti arī pirotehnikas brīnumi, un par tiem atbildēja viens no Latviešu leģiona vadītājiem Aleksandrs Plensners. Protams, ka augstu māksliniecisku sniegumu šādā izrādē sasniegt bija grūti, taču visus – gan izrādes dalībniekus, gan skatītājus – spārnvoja prieks par to, ka iespējams visiem sanākt kopā un vienoties teātra izrādē. Par „Skroderdienas Silmačos” mēģinājumu procesu stāsta Lilija Sprinģe: *„Sanācām pirmajā mēģinājumā. Tikpat kā visi bijām viens otram sveši, bet pats kodols – red. Jānis Kārklīņš, bij. Nacionālā teātra direktors Artūrs Bērziņš un veikalnieks Alfrēds Kalniņš – mūs sirsnīgi sagaidīja, un tā sākās neaizmirstamie komediantu laiki. Man šis laiks paliek atmiņā kā visskaistākais visā trimdas dzīvē. Mēģinājumi bija jāapmeklē bieži, un mēs visi tā saradām būt kopā, ka nemaz nevarējām iedomāties, ka būs kādreiz jāšķiras. Mēs tak atradāmies Latvijā, Silmačos, kur gatavojās kāzām. Mūsu pirmais mīlētājs Zigurds Salna – Aleksis, kas patiesībā mīl Elīnu – Mildu Talteri, bija nonācis strupceļā, jo mazā*

reibumā bija apsolījis Silmaču saimnieci Antonijai – Lilijai Sprinģei. Jāņu vakarā Aleksim un Elīnai jāskūpstās. Bet kā lai to izdara? Šim vingrinājumam tika ziedots vesels mēģinājums. Režisors Osvalds Murjāns ar Jāni Kārkliņu rādīja, kā vajag meiteni atgāzt atpakaļ līdz pat zemei, lai publika neredz, ko viņi tur īsti dara, un lūpas vajagot ieraut iekšā un saspiest kopā, un tikai tā viegli pieskarties otra lūpām. Mēģināja šā un tā visādās pozās, līdz abi mīlētāji pārgura, un skūpstīšanās jautājums palika neatrisināts.”²¹

Jānis Gulbītis pieminējis Ādolfa Alunāna lugas „Seši mazi bundzenieki” iestudējumu O. Murjāna režijā, arī tas trimdas apstākļos izveidojās par krāšņu lieluzvedumu, ko atmiņās piemin Lilija Sprinģe: „1958. gada 30. martā seko lieluzvedums „Seši mazi bundzenieki” latviešu teātra 90 gadu atzīmei. Atlikums Zviedrijas latviešu jaunatnes dienām. Režisors Osvalds Murjāns un baletmeistari Alberts un Nīna Kozlovski uzbūvēja skaistus masu skatus. Pats beigu skats bija sevišķi izdevies, ar viešņu dziedātāju Elmu Andrupi centrā. Mīlētājiem šai uzvedumā vajadzēja dziedāt. Inese Ose pārsteidza ar savu skaisto soprāna un Arno Ozoliņš – ar tenora balsi. Jaunu mūziku šim inscenējumam bija devis Guņārs Zvejnieks un skaistās dekorācijas – Rūdolfs Kronbergs. Tik plašam uzvedumam bija vajadzīgs inspiciens, un šo darbu uzņēmās rūpīgais Zigurds Salna.”²²

Nākamais no tā dēvētajiem lieluzvedumiem parādās 1959. gada 26. aprīlī, un tā ir pēc brāļu Kaudzīšu romāna „Mērnīku laiki” veidota izrāde, kurā piedalās ap sešdesmit spēlētāju. Trimdas apstākļiem tas bija iespaidīgs skaitlis. Arī šajā izrādē darbojušies pieredzējušie teātra kopas dalībnieki: Teni tēloja Osvalds Murjāns, Liena bija Ilze Dziļleja, bet daudzi bija iesācēji skatuves laukā. Interesanti, ka Pietuka Krustiņš šai izrādē bija rakstnieks Richards Rīdzinieks – Ervīns Grīns. Tā bija jauka, enerģijas pilna izrāde, kas, kā to var spriest no fotouzņēmumiem, tika ievirzīta izteikta

²¹ Sprinģe L. Komediantu laiks // Stokholmas latviešu skatuve 1946–1996, 1. daļa. – 21. lpp.

²² Turpat. – 23. lpp.

teatrālisma gultnē. Dziļi atmiņā izrāde un tās mēģinājumu process palicis režisoram Andrim Blektem, kas atmiņās stāsta: „„Mērnīeku laikus” neaizmirsīšu. „Mērnīeku laiki” bija vienreizīgi. [..]

„Mērnīeku laiki” bija īsta superprodukcija. [..] Mēģinājumus, piemēram, visus tos rītus un vakarus, un svētdienas, un, velns viņu zin, kādas vēl otrdienu un ceturtdienu pēcpusdienas. Bet visi tur ir – visi. Tie 50 tautieši – visos vecumos, no visādiem darbiem un skolām nākdami, visām sociālām vidēm piederoši, ar visdažādākām – bet tikai reti profesionālām – teātra pieredzēm. Visi tur ir, bez kurņa un gaušanās, gandrīz vai priecīgi izskatās, un pat trumpjiem pilnas rokas uz koridora galdiem pamet, kad laiks uz skatuves citai spēlei. Perfekta organizācija, priekšzīmīga darba disciplīna. [..]

Un ģenerālmēģinājuma un izrādes dienā nekādas haotiskas nervozitātes, un viss kā pa dēli noiet – visas tās 3 stundas ar 13 bildēm un dekorācijām, un dziesmām, un gaismām, un dejām, un mūziku, un 50 letiņiem ...

Tagad, vairāk kā desmit gadus vēlāk, man tā izrāde tīri objektīvi ne tikvien kā cilvēcīga un organizatoriska, bet arī kā artistiska prestācija izliekas. Pats dotu daudz, lai tagad to vēlreiz redzētu. Bet ne bērniņu, ne arī tādas dieva dvesmas pūstas izrādes jau neatsaukt.”²³

Profesors Dunsdorfs tikko aplūkotās izrādes iekļauj Komediantu trupas repertuārā un atzīmē, ka tā pastāvējusi no 1957. līdz 1962. gadam. Šajā posmā tiešām tapa iepriekš pieminētie plašie iestudējumi – „Skroderdienas Silmačos”, „Seši mazi bundzenieki”, „Mērnīeku laiki”. Var jau būt, ka ikdienas valodā tolaik dramatisko kopu dēvēja arī par komediantu trupu. Lilija Sprinģe savās atmiņās arī min, ka pēc „Mērnīeku laiku” izrādes komediantiem pienācis šķiršanās brīdis, taču ansamblis joprojām turpināja strādāt, arī iepriekšējā posma izrādēs piedalījās tie paši aktieri un iestudējumus veidoja Murjāns un Blekte, kas Stokholmas dramatiskajā kopā bija jau strādājuši.

²³ Blekte A. „Mērnīeku laiki” Stokholmā // Stokholmas DV teātra kopa. Programma, 1971. – 15. lpp.

Sešdesmito gadu vidū Stokholmas dramatiskajā kopā iestājas tāds kā apsūkuma laiks, un vairāku gadu laikā nozīmīgāki iestudējumi tā arī nerodas. 1963. gadā Ervīns Grīns iestudē Mārtiņa Zīverta viencēlienu „Riebeklis”. 1964. gadā vienīgais veikums ir Viljama Šekspīra lugu fragmentu koncertlasījums, nākamajā gadā – atkal koncertlasījumi: Alfreda Dziļuma „Beigu sākums” un Raiņa „Uguns un nakts”, tālab 1965. gada beigās Stokholmas dramatiskās kopas vadību uzņemas Daugavas Vanagu Stokholmas nodaļa, tiek sapulcināti visi interesenti un pasludināts, ka nodibināta Daugavas Vanagu teātra kopa, par pastāvīgu režisoru piesaistīts Osvalds Murjāns, bet administratīvās lietas kārto Zigurds Salna. Protams, var jautāt: bija vai nebija nodibinājies teātris? Formāli bija, jo galvā bija uzlikta cita cepure, teātris iemantojis citu nosaukumu. Z. Salna par to sacījis: „*Mums ir DV organizācijas vārds, morālais un materiālais atbalsts, [...] bet citādi esam neatkarīgi, un arī eventuālais atlikums no „Pieklīdušā kaķēna” paliks mums pašiem, lai varētu iestudēt citas lugas.*”²⁴

Savukārt režisors bija tas pats Osvalds Murjāns, kas Stokholmas dramatiskajā kopā lugas tika iestudējis jau pirms tam, darbojās tie paši aktieri: Lilija Sprinģe, Emma Ziediņa un Modris Gross. Lugas izvēle gan diez cik veiksmīga nav bijusi, un nekā jauna teātra darbībā tā nav ienesusi. No Jāņa Rudziša recenzijas var spriest, ka „Pieklīdušā kaķēna” iestudējums nav bijis no veiksmīgajiem: „*Kāds no skatītājiem starpbrīdī vīpsnāja: visvājākais šai izrādē bija pats Jūlijs Pētersons... Tiešām, viņa 35 gadus vecā komēdija ir jau stipri apputējusi un var sagādāt pārdomas par šī autora kādreizējo popularitāti Latvijā. Daudz varētu glābt izcili profesionāli aktieri, kuru, protams, DV Stokholmas nodaļas teātra kopai nav. Tad nu labi būtu darīts, atmetot saudzību un labu tiesu no autora teksta svītrojot, sevišķi pirmajā cēlienā. Izrādei līdzētu arī vairāk stilizēts iestudējums. Režisora O. Murjāna izvēlētais reālisms vietumis ieslīd naivā naturālismā.*”²⁵ Tālāk recenzents gan piebilst, ka tēlotājiem spēles prieka nav trūcis un skatītāju priekšā stājies saliedēts ansamblis.

²⁴ Stokholmā pieklīdušais kaķēns // Latvija. – 1966. – 18. febr.

²⁵ J. Rdz. Vēca komēdija ar jaunu spēles prieku // Latvija. – 1966. – 26. marts.

Arī nākamā iestudējuma režisors ir Osvalds Murjāns, un par izrādes pamatu izvēlēta Alfreda Dziļuma luga „Laila no Rīgas”. Patiesībā tā īsti nav luga, drīzāk Dziļuma romāna „Laila no Rīgas” dramatisējums, ko darinājis pats autors, notikumiem liekot risināties četros cēlienos. Jānis Rudzītis tā arī piebilda: „Šie četri cēlieni katrs par sevi ir itin veikli darināti, tiešām skatuviski, bet par lugu kaut cik stingrākā nozīmē gan tos nesauksim.”²⁶

Titullomu – Lailu – tēlojusi rakstnieka meita Kristīne Dziļuma. Tajos gados Dziļumam un viņa ģimenei bija ievērojama loma Stokholmas dramatiskās kopas darbībā. Pēc pāris gadiem Osvalds Murjāns iestudē Dziļuma agrākos gados uzrakstīto lugu „Beigu sākums”. 1965. gadā Stokholmā Jāņa Gulbīša vadībā bija noticis šīs lugas koncertlasījums, taču uz skatuves to uzveda Osvalds Murjāns. Vēl pēc kāda laika – 1973. gada 8. aprīlī – parādās citas Dziļuma lugas iestudējums, tās nosaukums – „Rītausma”, un atkal par dramatisku darbu to var dēvēt nosacīti. Luga veltīta konkrētam notikumam – latviešu Dziesmu svētku simtgadei, un likās svarīgi celt priekšā ainas no svētku sagatavošanas un norises. Dziļuma luga iecerēta kā skati par tautas atmodas kustību, kas koncentrējas ap gatavošanos pirmajiem Dziesmu svētkiem. Visu Dziesmu svētku norisi uz skatuves parādīt nav iespējams, tālab autors izvēlējies divas ainas – oficiālo svētku atklāšanu un goda mielastu, kurā Kronvaldu Atim izraisījusies vārdu apmaiņa ar Augustu Bīlenšteinu un Jāni Cimzi, skaidrojot nacionālā faktora nozīmi dziesmotajā atmodā. Oļģerts Liepiņš, rakstot par Dziļuma lugu, secina: „Vairāk par individuāliem likteņiem autoru interesējis latviešu tālaika sabiedriskais, kulturālais līmenis un tieši dziesmu svētki kā ievērojama nacionāla manifestācija. Lauku sēta, kurā luga sākas un beidzas, iepazīstina ar tautas un līdz ar to svētku darbinieku vairākuma dzīvi; vidējās ainas Rīgā parāda jauno latviešu tautiskās vadības centru.”²⁷

Veidot lugas iestudējumu bija uzticēts viesim no Upsālas – Jānim Gulbītim, un viņam nācās atrisināt grūtu uzdevumu –

²⁶ Rudz. J. Laila no Rīgas // Latvija. – 1967. – 18. marts.

²⁷ Liepiņš O. Pirms simts gadiem // Latvija. – 1972. – 13. jūl.

skatuviski atveidot episkās ainas, kurās piedalās pāri par piecdesmit tēlotāju, no kuriem daudzi bija zaļi iesācēji. Taču Gulbīti iedvesmojusi autora vērienīgā iecere, un galvenais uzdevums bija paveikts – tika radīts iestudējums, ko parādīt trimdas Dziesmu svētkos. Tie notika Ķelnē. 1973. gada 17. jūlija vakarā Ķelnē vērās priekšskars lugas „Rītausma” izrādei. Pēc ilgāka laika posma – 1977. gadā – šo iestudējumu izrāda atkal, jo Dziesmu svētki notiek Londonā un stokholmieši dodas turp. Arī tur atsauksmes ir līdzīgas, vispirms piebilde par pašu A. Dziļuma lugu: „Centrālā „hronikas spēle” neturas kopā ar sākumu un beigām, jo lauciniekiem lugas vidū tikai statistu loma. Tāpat skatītājiem vajadzīgas diezgan lielas priekšzināšanas, lai orientētos sētas un muižas attiecībās, tālaika skolu problēmās, 1873. g. Rīgas kārkļvāciskumā utt.

Arī lomu skaits (pēc programmas 53!) jau norāda tēlojumu nevienādību, jo, lai cik vareni būtu Stokholmas latvieši, ar tik daudzām epizodiskām lomiņām izturētu spēli grūti panākt.”²⁸

Taču Stokholmas viesu entuziasms un centība tika pienācīgi novērtēta: „Aktieri nedarīja kaunu latviešu amatieru teātra tradīcijām, katrs dodams savu labāko.”²⁹ Šai vērtējumā der ieklausīties: katrs no izrādes dalībniekiem darīja, ko varēja, taču, protams, tie bija amatieri, un tā bija amatieru izrāde.

No sava laika dramatiķiem Osvalds Murjāns iepazīstina ar Zviedrijā tobrīd mazāk pazīstamu vārdu – tas ir Austrālijā dzīvojošais Sidnejas latviešu teātra aktieris un reizē lugu rakstnieks Uldis Siliņš. Viņa luga „Vēstules no dzimtenes” bija jau iestudēta Sidnejā un Adelaidē, kā arī ASV – Bostonā un Grandrepidsā, bet 1968. gada 27. aprīlī tās pirmizrāde notika Stokholmas dramatiskajā kopā. Siliņa luga ir asprātīgs, veikli uzrakstīts stāstījums par sarežģījumiem, ko rada pusaugu meitenes Ingas vēstules uz Austrumu fronti kādam cīnītājam Aigaram Melnsilam, taču vēstules viņa paraksta ar vecākās māsas Annes vārdu, un, kad Aigars ierodas dzimtenē un aizstaigā uz vēstuļu sūtītājas māju, sākas dažnedažādi pārpratumi. Murjānam iestudēt šo Siliņa lugu bija daudzkārt vieglāk, nekā Gulbītim tikt galā

²⁸ Imants F. Divas izrādes // Latvija. – 1977. – 13. aug.

²⁹ Turpat.

ar Dziļuma lieldarbu „Rītausma”, taču Siliņa lugas „Vēstules no Iļģuciema” (oriģinālā „Vēstules no dzimtenes”, arī „Intermeco Iļģuciemā”) uztveri Stokholmā apgrūtināja kāds īpašs apstāklis: Siliņš lugu bija uzrakstījis pēc filmas „Dear Ruth” sižeta metiem, taču neilgi pirms lugas pirmizrādes tieši šī filma tika rādīta zvieru televīzijā, un, protams, filmas iespaids bija daudz spēcīgāks nekā Siliņa lugas izrāde, kaut arī labā amatieru iestudējumā. Interesanti, ka šajā iestudējumā piedalījās trīs populāri, tolaik vēl pajauni cilvēki: Aigaru Melnsilu – cīnītāju no frontes – tēloja dzejnieks, Veronikas Strēlertes un Andreja Johansona dēls Pāvils Johansons – pirmizrādes laikā viņam bija divdesmit gadi, Annes līgavaiņa Volfganga lomā bija dzejnieks Juris Kronbergs – aktiera un gleznotāja Rūdolfā Kronberga dēls, viņam izrādes laikā bija divdesmit divi gadi, bet nelielajā Bīriņa lomā – literatūrzinātnieks un valodnieks Austris Grasis, viņam gan toreiz bija jau divdesmit pieci. No pieredzējušiem teātra spēlētājiem izrādē darbojušies Osvalds Murjāns (advokāts Birze) un Lilija Sprinģe (viņa kundze Alise), pārējie bija jaunieši, un viņu klātbūtne izrādei piešķīra savdabīgu svaigumu.

Kādas izrādes iestudēšanai Stokholmas teātrī izdodas piesaisīt profesionālu aktrisi, kas bija strādājusi Dailes teātrī, – Elzu Daugavieti-Lapukinu. Vairākkārt viņa uzņēmās Stokholmas dramatiskās kopas izrādēm darināt kostīmus, bet 1970. gadā sāka iestudēt Rūdolfā Blaumaņa drāmu „Ugunī”. Režisores uzdevums nebija viegls, jo viņa dzīvoja citā pilsētā – Erebrū un nebija tik vienkārši izbraukāt uz Stokholmu. Tālab par savu palīdzi viņa pieaicināja aktrisi Irmu Vārpu, kas mēģinājumus vadīja tad, kad Elza nevarēja Stokholmā ierasties. Jau mēģinājumus sākot, „...režisores pirmais brīdinājums bija – aizmirstiet „Ugunī” izrādes Latvijā, kur teātros darbojās profesionāli spēki. Trimdas apstākļos izrāde jāgatavo citādi, ar tādiem aktieriem, kādi tuvākā apkārtnē atrodami. Iespējams, ka dažs tēls būs savādāks, nekā to bijām raduši redzēt Rīgā, bet publiku viņi pārlicinās. Bez tam režisore necenšas izcelt galvenās lomas, bet visu ansambli grib sakausēt mērķtiecīgā vienībā.”³⁰

³⁰ A. Dz. Jauna uguns teātrī // Latvija. – 1969. – 22. nov.

Pirmizrāde Stokholmā notika 1970. gada 4. aprīlī, un nozīmīgākās lomas tēloja pieredzējuši aktieri. Šai izrādē pēc ilgāka pārtraukuma uz skatuves kāpa Irma Vārpa un tēloja Vešerienes lomu; Jānis Gulbītis, rakstot par izrādi, viņas darbu vērtējis visaugstāk. Nedaudz ārišķīga bijusi otra pieredzējusi aktrise Emma Ziediņa Horsta madāmas lomā, vīrišķīgs, temperamenta pārpilns un straujš bijis Modris Gross Edgara lomā, īpaši ass attieksmē pret lišķiem un muižas intrigantiem. M. Grosa partnere bija Irmas Vārpas un Alfreda Dziļuma meita Kristīne Dziļuma-Bergholca, skatuves rūdijums viņai bija mazs, taču meitene saistīja ar savu vienkāršību un atturēšanos no jebkādiem pārspilējumiem. Jānis Gulbītis, vērtēdams abu mīļotāju sniegumu, gan izteicis visai būtiskas piebildes: „*Katrā ziņā kaislie, dziļie mīlas skati būtu īstenojušies vēl labāk, atļaujot ciešāku fizisku tuvību (ak, amatieru teātru kautrais klupšanas akmens) Edgara un Kristīnes starpā.*”³¹

Pārvarēt kautrību uz skatuves amatieriem nav bijis vienkāršs uzdevums, pat tādiem, kam zināma pieredze bija jau pūrā.

Kāds no tēlotājiem „Ugunī” izrādē bija labāks, cits, kam mazāka pieredze, ne tik labs, un varētu jautāt, ko jaunu Blaumaņa drāmas interpretācijas vēsturē deva Stokholmas dramatiskās kopas izrāde. Par jaunu lasījumu, par režisora koncepciju mūsdienu izpratnē runāt grūti, un tomēr kaut kas jauns izrādē ienāca, un to precīzi raksturojis Jānis Gulbītis: „*Tagad ir gluži interesanti atkal sastapties ar Blaumaņa skatuves tēliem un vērot, kā tos veido un kādus īpatnējus vaibstus tiem piešķir modernais trimdinieks un tā audze, kas nekad nav redzējusi Blaumaņa drāmu Latvijas teātros, nedz arī pazinusi to īpatnējo vidi, kura atrodas mūsu klasiķa skatuvisko darbu fonā. Blaumaņa Edgari, Indrānu tēvi un mātes, Krustiņi un Kristīnes iegājuši citā pasaulē, tiem laika plūsma izrāvusi reālos pamatus zem kājām un padarījusi tos par simboliem. Kā pietuvoties tagad Blaumaņa drāmai?*”³²

Pavisam jaunas vēsmas Stokholmas dramatiskās kopas darbā ienesa rakstnieka Richarda Rīdzinieka pievēršanās drama-

³¹ Gulbītis J. Rūdolfs Blaumanis Stokholmā // Latvija. – 1970. – 18. apr.

³² Turpat.

turgijai un skatuvei. Viņš – īstajā vārdā Ervīns Grīns – bija teātra darbinieka un rakstnieka Jāņa Grīna dēls, audzis un jaunību vadījis teatrālu vidē un dzīvē līdzī paņēmis teātra valdzinājumu. Tas ir tik spēcīgs, ka sešdesmito gadu beigās viņš uzraksta lugu „Spoguļu sienas”, ko 1971. gadā Stokholmas dramatiskajā kopā pats arī iestudē. Režijas darba pieredzes Ervīnam Grīnam tolaik nebija nekādas. „*Manas zināšanas režijas grūtajā mākslā ir gūtas, tikai vērojot profesionālu režisoru darbu,*”³³ tā par sevi sacījis režisors. Taču bija iekšējs aicinājums pievērsties skatuvei, griba pasacīt ko būtisku par savu laiku un paaudzi, kas veidojusies trimdas apstākļos. Trimdas dramatiķi, rakstot par to dienu realitāti, visbiežāk izvēlējušies sadzīves risinājumu, taču Rīdzinieks iet citu ceļu un filozofiski cenšas apjaust, kurp tiecas jaunā paaudze un kādi ideāli viņus vada. Luga „Spoguļu sienas” rakstnieks pretstata divas ģimenes, kuras pārstāv jaunieši Māris un Olita un viņu vecāki, kuriem, arī trimdā dzīvojot, ir pavisam atšķirīgi uzskati: Māra tēvs ir zvērināts sociāldemokrāts, Olitas tēvs – pārliecināts nacionālists, bet šo divu vismaz ārēji naidīgo ģimeņu bērni iemīlas viens otrā, viņus vieno mīlestība un kopīgi risināmā problēma: kas viņi ir un kas būs svešajā zemē? Un vai viņi jūtas kā latviešu tautai piederīgi? Šai sakarā Rīdzinieks ievie darbībā vēl vienu jaunieti – Ati, kurš dzimis Vācijā, Fišbahā, bet viņā dziļi iesēdusies pārliecība, ko puisis pauž vienkāršiem vārdiem: „Es esmu letiņš.”

Rīdzinieka luga ievirzīta intelektuāla disputa guļtnē un veidojas kā patiesības meklēšanas process. Tajā rakstnieks iesaista kādu neparastu, simbolisku tēlu – tā ir Karlīne Kaldabruņa, kas uzdod jautājumu – kā dzīvot? – „Dzīvot tautai! Tautu mīlēt vairāk par sevi” – tāds ir Karlīnes vēlējums.

„Spoguļu sienu” izrādē visādā ziņā bija neparasta, tajā bija ne tik daudz profesionālas varēšanas, cik jaunības aizrautības un entuziasma, šai izrādē rokām sadēvās pieredzējušie aktieri Modris Gross Rolanda Skrupšķa lomā, Jānis Gulbītis Artura Liepiņa lomā

³³ A. Dz. Jauni autori – jauni tēlotāji // Latvija. – 1971. – 27. febr.

Izrādes
"Spoguļu sienas"
dalībnieki

R. Rīdzinieks –
"Spoguļu sienas" lugas
autors un režisors

M. Zīverta "Kāds, kura nav" Stokholmas teātrī

Kāds – M. Zīverts

Zīra –
I. Dziļleja

M. Zīverta "Kaļostro Vīlcē" Stokholmas teātrī

un jaunieši, no kuriem vairāki pirmo reizi bija uz skatuves. Vācijā dzimušo puisi Ati tēloja Pāvils Johansons, Māris bija Helmutš Freimanis, bet viņa līgavas Olitas lomā – Laila Freivalde, vēlākā Zviedrijas valdības ministre, savukārt Karlīne Kaldabruņa bija aktiera Jāņa Ģērmaņa mazmeita Guna Ģērmane. Dzejnieks Juris Kronbergs tēloja kādu vārdā nenosauktu zviedru studentu. Tieši neviltotais jaunības entuziasms bija šī iestudējuma galvenā vērtība, un to var nojaust arī no G. Irbes recenzijas: „*Ja arī Richarda Rīdzinieka lugā nebūtu itin nekā paliekoša, nekādu citu vērtību, tad tomēr Ervīna Grīna režisētā izrāde būtu un paliktu kā ievērojams sniegums. Izrāde pierādīja, ka – daudz var. Un var daudz, ja ir tāda entuziastu saime kā šī, kas dažus mēnešus strādājusi Ervīna Grīna vadībā un kam pēc šīm „ugunskristībām” pienāktos nostāties uz savām kājām. Tad to tālāku panākumu labad varētu atbalstīt visas latviešu organizācijas, kam patiesi rūp kulturāla rosība un jaunrade latviešu trimdas sabiedrībā. Šoreiz jaunie teātrāļi nāca pie skatītājiem kā Stokholmas DV teātra kopa. Tā bija radikāla kopa, kas, lugu iestudēdama, savrupinājusies no „tradicionālajām” amatierizrāžu sagatavošanas metodēm, darbojusies visa kā vienība, kā kopa. Darbojusies – radoši, ne tikai režisora dīdīta, darbojusies vienam kopējam mērķim, ne „primadonnībai”. Kaut kas patiesi savdabīgs un saistošs tādēļ atradās gaisā visu izrādes laiku.*”³⁴

Pēc pāris gadiem Ervīns Grīns vēlreiz tiekas ar Stokholmas teātriniekiem. Viņš bija uzrakstījis jaunu, neparastu lugu, kas saucās „Alģimants jeb nelaime uz 33. ceļa”. Īstenībā luga nemaz nav par Alģimantu: visi viņu gaida atjājam, bet viņš neierodas pat Jāņu vakarā. Luga ir par Nameju, kas atstājis Zemgali, kļuvis par puslīdz pārtikušu trimdinieku un svārstās starp mierīgu ikdienu un domām par atgriešanos Zemgalē, un tādējādi Namejs kļūva tālaika skatītājiem tuvs. Rīdzinieks lugā savija dažādus laikus un laikmetus, un arī šajā ziņā tas bija novatorisks darbs. Tāpat kā „Spoguļu sienas”, „Alģimantu” Rīdzinieks – Ervīns Grīns uz skatuves atrisinājis ar saviem domubiedriem, un pozitīvi šo

³⁴ Irbe G. Viņi sarunājās, viņi patiešām sarunājās // Latvija. – 1971. – 10. apr.

rakstnieka lugu vērtējis Gunārs Irbe: „*Richarda Rīdzinieka „Alģimants jeb nelaime uz 33. ceļa” ir luga, kas pelnīt pelnī, ka tā, varbūt vēlreiz pārslīpēta, pārvētīta, pārstaigātu mūsu skatuves no Eiropas līdz Austrālijai. Tajā ir kaut kas no modinātāja zvana, tā atsauc īstenībā, urbjas – dziļāk, zem ādas, nervos, domās. Šī ir luga, kurā skartas būtiskas mūsu šāsdienu problēmas, skartas neizvairīgi, tieši, līdz kaulam.*”³⁵

Vairāk saskarsmes ar teātri Rīdziniekam neiznāca, pēc dažiem gadiem viņa dzīves ceļš aprāvās, taču Stokholmas dramatiskās kopas darbā visādā ziņā viņš atstāja svaigas vēsmas un spilgtas krāsas.

Nekur prom no Stokholmas teātriniekam nebija aizgājis Mārtiņš Zīverts, viņš turpina attīstīt savu aizsākto kamerlugu līniju, taču gan dramatiķa lugās, gan arī izrādēs ieskanas jauni motīvi: 1968. gadā, gatavojoties trimdas latviešu Dziesmu svētkiem Hannoverē, M. Zīverts sacer neparastu lugu „Rīga dimd”, kuras darbība notiek senajā Rīgā tā saukto Kalendāra nemieru laikā 1506. gadā. Tajā darbojas viens no Rīgas birģermeistariem – Bergens – un viņa sparīgā sieva Katre, bet aiz birģermeistara namdurvīm atrodas bruņots nemiernieku pulks, un lugas notikumi pakļauti viļņveidīgai kustībai: sākumā Bergens ir slavas zenītā, tad nonāk cietumā Bendes pārraudzībā, līdz no turienes viņu izpestī paša sieva Katre. Lugas pirmizrāde notika nevis Stokholmā, bet Hannoverē 1968. gada 2. augustā autora režijā, Bergenu tēloja A. Vadzemnieks, Katri – Ilze Dziļleja, Mari – Emma Ziediņa, bet Bendes lomā bija Austris Grasis. Par savu režisorisko ieceri M. Zīverts rakstījis: „... *es gribēju panākt izrādē pilnīgu spēles ritmu. Katrā dialogā viena tēlotāja kustībām, žestam, mīmikai, skatam – visam jābūt precīzi saskaņotam ar partneri. Jūs teiksiet – mašīnāli. Es arī par to baidījos. Bet man nāca prātā Toskanīni, kas no mūziķiem prasīja, lai katrs instruments „iekristu” ar simtdaļsekundes precizitāti. Arī tas bija mašīnāli, bet klausītāji to pārdzīvoja kā vistīrākās mūzikas izpausmi. Ritma princips taču ir katras mākslas pamatā. Nemaz nerunājot par*

³⁵ Irbe G. Alģimants neajā // Latvija. – 1974. – 30. marts.

Rūta – I. Dziļleja

Šeples kundze – E. Ziediņa

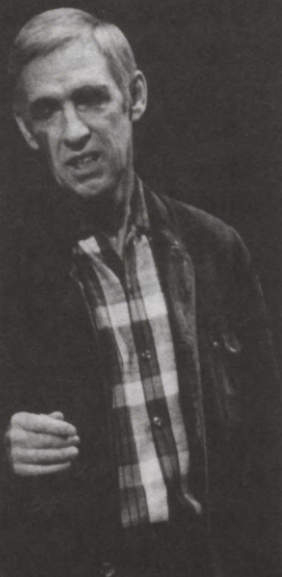
Mimoza –
I. Dziļleja

Nupats –
M. Zīverts

M. Zīverta
**"Lielo
grēcinieku iela"**
Stokholmas
teātrī

Vurms – J. Gulbitis

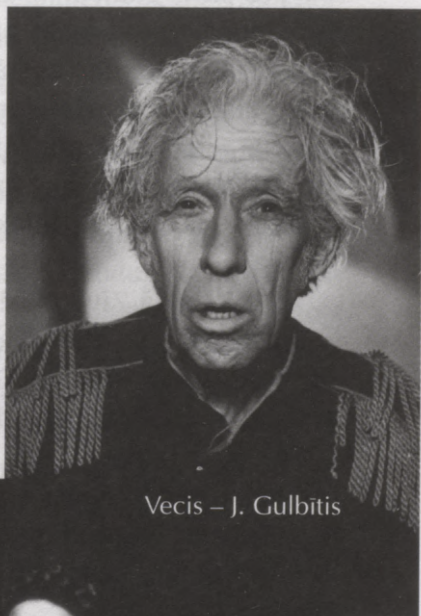

M. Ziverta
"Zaļā krūze"

Stokholmas teātrī

E. Jonesko
"Krēsli"

Stokholmas teātrī

Vecis – J. Gulbitis

Katre – I. Dzīlleja

M. Ziverta
"Rīga dimd"
Stokholmas teātrī

mūziku, baletu un liriku, ritms ir gleznas un arī lugas kompozīcijā. Bet, ja tas ir lugā, tad tam jābūt arī izrādē. Tāpēc nolēmu riskēt un – nenožēloju. Ja šoreiz pilnīgi neizdevās, citreiz izdosies."³⁶

Pēc pāris gadiem M. Zīverts atļāvās vēl pārdrošāku risku un Stokholmā iestudēja ar pirmiestudējuma slavu apvīto tragēdiju „Vara”. Tas trimdas apstākļos bija visai ciets rieksts, jo prasīja gan plašu tēlotāju ansambli, gan spēcīgus aktierus. Galvenā varoņa – leišu karaļa Mindauga lomā bija Modris Gross, bet grūtajā Martes lomā – Ilze Dziļleja. Grūti pasacīt, vai „Varas” iestudējums bija teātrinieku liela veiksmē, bet – liela uzdrīkstēšanās gan.

1972. gadā Zīverts vēlreiz atkārtoto drāmas „Kāds, kura nav” iestudējumu, pats atkal tēlo Kādu, bet Zīra šoreiz ir Ilze Dziļleja-Zīverte un Iraids – Modris Gross. Pēc gada dramatiķis iepazīstina ar jaunu lugu „Totēms” – diemžēl gan tikai koncertlasījuma veidā. 1974. gadā līdz skatuvei nonāk kostīmu luga „Kaļostro Vilcē”, bet 1976. gadā Zīverts iestudē savu komēdiju „Zaļā krūze”, kas ir jau otrreizēja pievēršanās šai lugai. Jaunajā izrādē Rutu tēlo Ilze Zīverte, Vurma kungu – Jānis Gulbītis, Šeples kundze ir Emma Ziediņa.

Apmēram tajā pašā laikā Stokholmas dramatiskās kopas repertuārā ienāk vēl daži citi jauni trimdas autoru darbi. 1975. gadā O. Murjāna režijā parādās Amerikā dzīvojošā dramatiķa Gunāra Griezes luga „Te runā Stariņš”, bet 1977. gadā Elza Daugaviete-Lapukina iestudē Jāņa Gulbiša-Viesiena lugu „Jānis Reiters”.

Neparastāks pavērsiens Stokholmas teātrinieku darbībā rodas septiņdesmito gadu beigās un astoņdesmito gadu sākumā. Tajā laikā izrādes vēl iestudē O. Murjāns un E. Daugaviete-Lapukina. Zīverts 1980. gadā startē ar jaunu, novatorisku lugu „Kopenhāgenas diālogs”, tiesa, koncertlasījuma veidā. 1981. gadā divi režisori – Jānis Gulbītis un Osvalds Murjāns – rokurokā uz Stokholmas skatuves uzved Latvijā dzīvojošā autora Harija Gulbja lugu „Silta, jauka ausainīte”. Taču nozīmīgu un radikālu pavērsienu ienes režisoru Jura Rozīša un Māras Rozītes iesaistīšanās Stokholmas teātra dzīves

³⁶ Zīverts M. Par sevi. – R., 1992. – 132., 133. lpp.

procesā. Abi viņi teātra gaitas bija sākuši Austrālijā un pēc ierašanās Zviedrijā no tālā kontinenta līdz atveduši svaigas dvesmas un spirtu vēju. Pirmajā brīdī tas varēja šķist neierasti, uzreiz varbūt ne gluži pieņemami – un tomēr būtiski nozīmīgi. Vispirms Stokholmas samērā mierīgajā skatuves gaisotnē viņi ievied tā sauktās absurdās drāmas pārstāvju darbus: 1978. gadā J. Rozītis iestudē Semjuela Beketa lugu „Godo gaidot”, bet 1984. gadā M. Rozīte – Ežēna Jonesko lugu „Krēslī”, ko pārveidotā variantā turpina vēl rādīt 1987. un 1988. gadā Minsterē un turnejā ASV. Otrs virziens bija mūsdienīga pieeja latviešu klasikas darbiem, un šādā modernā versijā skatītāji tika iepazīstināti ar Annas Brigaderes drāmu „Raudupiete”. Pirmizrāde notika 1982. gadā, bet pēc tam šis iestudējums tika atkārtots viesturnejā ASV un 1991. gadā parādīts arī Latvijā. 1987. gadā J. Rozītis nāca klajā ar Annas Brigaderes lugas „Lolitas brīnumputns” pārveidojumu, kas saucās „Brīnumputns”.

Plašu rezonansi 1983. gadā iemantoja Māras Rozītes iestudētā izrāde „Pēdas”, kas bija veidota pēc Lalitas Muižnieces autobiogrāfiskā stāsta motīviem, arī šo iestudējumu stokholmieši 1990. gadā parādīja Latvijā. Pēc „Pēdu” iestudējuma Māra Rozīte darbību teātra laukā pamet, bet deviņdesmito gadu sākumā to vēl turpina Juris Rozītis, iestudēdams Ingmāra Bergmana lugu „Kādas laulības dzīves ainas” (1992. gadā teātris ar to viesojās Latvijā), un viņu dēls Lukass Rozītis, kas startē ar poļu rakstnieka Slavomira Mrožeka lugas „Laiva uz jūras” iestudējumu, taču pēc tam viņi darbu Stokholmas dramatiskajā kopā pārtrauc. Pamazām aprimst šīs kopas darbība, jauni iestudējumi netop, un teātrinieki galvenokārt skatītājus saaicina kopā uz lugu koncertlasījumiem, tā, piemēram, 1994. gadā notiek Mārtiņa Zīverta lugas „Teātris”, bet 1995. gadā – viņa drāmas „Āksts” lasījumi. 1999. gadā notiek pēdējā Stokholmas Latviešu teātra izrāde – Annas Brigaderes „Sievu kari ar Belcebulu” Andra Blektes režijā.

Un tad – „lēni aplūst sapņu dzirnas”, kā dziesmā teikts. Gandrīz piecdesmit gadus Stokholmas dramatiskā kopa bija kopusi latviešu skatuves mākslu, glabājusi kultūras tradīcijas un latviskumu.

Teātra kopas darbība Lundā

Drīz pēc Otrā pasaules kara beigām vairākus gadus itin rosīga teātra darbība izvēršas Lundā, un dažā ziņā tā saistās ar lugu rakstnieka Jāņa Gulbīša-Viesiena vārdu. Kara pēdējās dienās viņš nonāk Dānijā, drīz pēc tam no Dānijas nelegāli pārbrauc uz Zviedriju un, saņēmis uzturēšanās atļauju, apmetas uz dzīvi Lundā, kur strādā dažādās rūpnīcās gan par dzelzslietuves strādnieku, gan virpotāju, gan audēju, bet no darba brīvajās stundās iesaistās latviešu teātra kopas darbā, ko vada un koordinē vietējais literāts, rakstnieks Jānis Zanders. Lundas amatieru kopas izrādē Jānis Gulbītis nospēlē savu pirmo lomu Mārtiņa Zīverta lugā „Karātavu komēdija”. 1946. gada 27. aprīlī par šo izrādi laikrakstā „Latvju Vārds” ievietota neliela atsauksme: *„Mārtiņa Zīverta jaunā luga „Karātavu komēdija” savu pirmizrādi piedzīvoja Lundā pirmajās Lieldienās. Lundas latviešu biedrība bija savākusi lugas izrādei piemērotu personu grupu, un, lai gan tēlotāju vidū nebija profesionālu aktieru, bet daži pat tādi, kas pirmo reizi mina skatuves dēļus, izrāde risinājās diezgan gludi. Režiju vadīja rakstnieks J. Zanders, un [...] izrāde bija labi pārdomāta un saskanīga.”*¹ Medumu šai izrādē tēloja Jānis Gulbītis, Oberstu – Fredis Launags.

1948. gadā J. Zanders iestudē Rūdolfā Blaumaņa lugu „Ļaunais gars”, izrāde pulcinājusi apmēram simt skatītāju, taču informācijā par šo izrādi ir kāda zīmīga piezīme: *„Netrūka arī pulka jaunāku skatītāju, kam šī bija pirmā teātra izrāde mūžā un kam savā reizē paspruka pa izbailu vai sajūsmas saucienam.”*²

Lai arī kāds būtu bijis izrādes mākslinieciskais līmenis, daudziem jauniešiem un bērniem tā bija pirmā saskarsme ar teātri, no tās palika iespaids visam mūžam, un tas tika iemantots trimdā, skatoties amatieru kopas izrādi.

„Ļaunajam garam” sekoja „Trīnes grēku” izrāde: *„Rezultātā izrāde, kas turējās ļoti apmierinoši amatieru teātru līmenī. Reži-*

¹ Latvju Vārds. – 1946. – 27. apr.

² Turpat. – 1948. – 3. nov.

sors J. Zanders bija atmetis operetisko kupleju iespraudumus un pieturējās pie reālistiska iestudējuma principa.”³

Abām Blaumaņa lugām pa vidu parādās Annas Brigaderes luga „Pie latviešu miljonāra”, ko pirmo reizi izrāda 1949. gada 4. jūnijā. Izrādes vērtētājs piebilst, ka pati luga šķitusi mazliet novecojusi, un tomēr režisors Jānis Zanders, apvienojot plašo ansambli, spējis radīt patīkamu sezonas noslēguma izrādi. Recenzents piemetina: „*Atkārtoti nostiprinājās atziņa, ka latviešu teātris, latviešu dziesma, mūzika spēj mūs vienot bez uzskatu atšķirības.*”⁴

Te uzskatāmi apliecināta viena no teātra mākslas pamatfunkcijām trimdā: tā bija mūsu tautiešu vienošana, saliedēšana. Trimdā bija nonākuši dažādi cilvēki, arī viņu uzskati un politiskā pārliecība bija dažāda, bet teātra izrādē viņi visi kļuva vienoti latvietībā.

Ietekmīgs notikums Lundas teātra kopas dzīvē ir 1952. gadā, kad Jānis Gulbītis ar vietējiem amatieriem iestudē savu pirmo lugu „Nozaudētais vilķis”. Pēc pirmizrādes laikrakstā „Latvju Ziņas” parādās atsauksme, reizē tāds kā pamudinājums: „*Ar šīm rindām gribēju pievērst mūsu daudzo teātra ansambļu uzmanību jaunādarbam, kura publicēšana saprotamu apstākļu dēļ problemātiska, bet kurš būtu ieguvums mūsu amatieru kopām.*”⁵

Arī ar to nācās rēķināties: jaunas lugas izplatīšana nepavisam nebija vienkārša, izdevēji negribēja riskēt un ar dramatisko darbu drukāšanu bija visai piesardzīgi.

1952. gadā Jānis Gulbītis maina dzīvesvietu un pārceļas uz Upsālu, līdz ar to Lundā teātra dzīves rosība saplok, taču tieši šajā pilsētā Gulbītis pirmo reizi bija kāpis uz skatuves dēļiem un te prožektoru gaismu bija ieraudzījusi viņa pirmā luga.

³ Latvju Ziņas. – 1950. – 27. apr.

⁴ Turpat. – 1949. – 9. jūn.

⁵ Turpat. – 1952. – 1. maijs.

Upsālas amatieru ansamblis

Septiņdesmit kilometru atstatumā no Stokholmas atrodas universitātes pilsēta Upsāla. Tur Otrā pasaules kara beigās pagaidu dzīvesvietu bija atraduši apmēram simt piecdesmit latviešu bēgļu, taču, neraugoties uz samērā nelielo latviešu skaitu, Upsālā spraigi uzdzirkstīja teātra spēlēšanas prieks. Reizē parādījās arī latviešiem raksturīga īpašība – satiecības trūkums, un vienlaikus Upsālā pastāvēja vairākas amatieru trupas. Visilgāk eksistēja Dau-gavas Vanagu Upsālas nodaļas dramatiskā kopa, kas savu darbību sāka 1949. gada rudenī, un tās vadību uzņēmās Kārlis Lesiņš un Alfreds Vadzemnieks. Dramatiskās kopas statūtos bija ierakstīts, ka tās mērķis ir vienot tautiešus, veidot dramatiskās mākslas uzplauksmi, sarīkojot teātra izrādes. Sākumā kā kopas vadītāji bija minēti divi – Lesiņš un Vadzemnieks, taču drīz vien vadības groži pāriet vienīgi Vadzemnieka rokās.

Upsālas dramatiskās kopas pirmā izrāde – Augusta Deglava un Elīnas Zālītes dziesmuspēle „Vecais pilskungs” – notiek 1950. gada 18. februārī. Tās režisors ir A. Vadzemnieks, viņš izrādē tēlo saimnieka Sproģa lomu, bet vecā pilskunga lomā iejūtas Ēriks Šics, kas vienlaikus veic arī dekoratora pienākumus. Pēc izrādes laikrakstā „Latvju Vārds” Arturs Strautmanis publicē gluži cildinošu atsauksmi: „Un par dažu labu skatu „Vecajā pilskungā” (Ratiņa dziesma, spīzmanes skats) upsāliešiem nebūtu jākaunas arī mājās – Rīgā. Režisors A. Vadzemnieks paveicis tiešām lielu darbu.”¹

Uz „Vecā pilskunga” pirmizrādi pārdotas simt septiņas biļetes. Ņemot vērā, ka uz skatuves bija ap divdesmit izrādes dalībnieku, astoņdesmit vai pat deviņdesmit procentu no Upsālā mītošajiem latviešiem bija teātrī: izrādei latviešu valodā piemita milzīgs pievilksanas spēks.

Pirmo panākumu iedvesmoti, upsālieši darbu nolemj turpināt un rudenī ķeras pie pavisam sarežģīta uzdevuma – Kārļa Lesiņa vadībā, pieredzējušajam aktierim, bijušajam Nacionālā teātra

¹ Latvju Vārds. – 1950. – 23. febr.

meistaram Jānim Ģermanim piepalīdzot, sāk iestudēt Anšlava Eglīša komēdiju „Kazanovas mēteli”, kam dekorācijas darina Ēriks Šics, galvenajā lomā – Ēvalds Dreimanis. Taču pārējie kopas dalībnieki Vadzemnieka vadībā sāk iestudēt Margas Teteres komēdiju „Brīnumzālite”, kas veidota pēc Rūdolfā Blaumaņa stāsta motīviem. Nu bija izveidojušās divas patstāvīgas grupas, un „Kazanovas” kopa nolemj veidot jaunu ansambli, ko nosauc par Upsālas Latviešu teātri. Otra grupa, kas joprojām saucas par Upsālas dramatisko kopu, saliedējas Vadzemnieka vadībā un turpmāk katru gadu sagatavo pa vienai izrādei. Pirmais šīs kopas devums „Brīnumzālite” tika prezentēts publikai 1951. gada 18. jūnijā, Alfreds Vadzemnieks tēloja Viļņu Jāņa lomu, dejas iestudēja Irēna Melle, bet ansambli kā aktrise iesaistījās arī bijusī Reitera kora dziedātāja Zenta Ore. Recenzents Jānis Rudzītis, visumā pozitīvi vērtējot „Brīnumzālītes” izrādi, reizē izsaka zināmas bažas: *„Esmu pārlicināts, ka, atjaunojot satiecību, upsālieši varētu sagādāt dažu labu pārsteigumu, bet tāpat esmu pārlicināts, ka bez šīs saprašanās nikuļos un izčākstēs abi ansambļi.”*² Jāņa Rudzīša paredzējums gan piepildījās tikai daļēji: Upsālas Latviešu teātra darbības posms tiešām nebija garš, taču Upsālas dramatiskās kopas darbs ilga gadus desmit, un nenogurstoši to vadīja Vadzemnieks.

Pēc „Brīnumzālītes” Vadzemnieks iestudē Emīla Skujenieka komēdiju „Diriģents”, bet pēc tam seko plašs uzvedums – Rūdolfā Blaumaņa „Skroderdienas Silmačos”. Šai izrādei Vadzemnieks kopai bija piepulcējis jaunus tēlotājus, kā arī no Stokholmas aicinājis papildspēkus – Mildu Talteri un Lūciju Kanniņu, bet paši izteiksmīgākie tēli bija žīdi: Ābramu tēloja Alfreds Vadzemnieks, Zāras lomā bija Milda Taltere. Pirmizrāde notika 1952. gada 1. novembrī, un ar izrādi upsālieši viesojās Vesterosā un Stokholmā. Protams, ka par tik vērienīgu un savdabīgu notikumu kā Stokholmas dramatiskajā kopā upsāliešu „Skroderdienas” nekļuva, un pēc viesizrādes Stokholmā par Upsālas dramatiskās kopas izrādi nācās dzirdēt arī kritiskas piebildes: sakarā ar dekorāciju maiņu radušies gari starpbrīži, izrāde nav sākusies laikā, un

² Latvju Vārds. – 1951. – 22. febr.

vairāki skati bijuši garlaicīgi un neizteiksmīgi, tomēr kopumā upsāliešu izrādītā Blaumaņa luga sirdi iesildīja.

Ar īpašu oriģinalitāti repertuāra izvēlē Vadzemnieka vadītā Upsālas dramatiskā kopa nav izcēlusies, un izrādīti tie paši darbi, kas vairākkārt tika dzīvojuši uz Vācijas skatuvēm: Jāņa Akuratera „Priecīgais saimnieks”, kurā Grotāna lomu tēloja pats režisors, pirmizrāde notika 1953. gada 1. martā, Rūdolfā Blaumaņa „Sestdienas vakars” (1954. g. martā), drīz pēc tam Minnas Dišleres luga „Ozolnieka meita”, kur darbojušies arī divi stokholmieši – Jānis Straume un Milda Taltere. Tobrīd vispār bija dzimusi doma par vienota Daugavas Vanagu Zviedrijas latviešu teātra dibināšanu, tomēr iecere tā arī palika nerealizēta.

1955. gadā nedaudz nostabilizējas Upsālas dramatiskās kopas materiālā situācija. Tajos gados nevienam teātra ansamblim finanšu stāvoklis nebija viegls, arī upsāliešiem, tālab ar lielu gandarījuma sajūtu viņi uzzina, ka Daugavas Vanagu Zviedrijas nodaļas delegātu pilnsapulcē 1955. gada 30. novembrī nolemts dzēst visus Upsālas dramatiskās kopas parādus un apsollts materiālais atbalsts arī turpmāk. Kopa sasparojas un apsola gada laikā sniegt divus jauniestudējumus. Labie nodomi gan nerealizējas, toties veiksmīgi kopa iestudē Blaumaņa lugu „Ļaunais gars”, kas piedzīvo piecas izrādes dažādās Zviedrijas pilsētās: 2. aprīlī Upsālā, pēc tam Noršēpingā, Eskilstūnā, Stokholmā un Vesterosā. Šīs izrādes vērtējumā kritiķu domas dalījušās: V. Gailis to uzteicis un priecājies, ka repertuārā ienākusi luga, kas ataino dzīvi kādreizējos Latvijas laukos. Taču gluži pretējas domas paudis dzejnieks Andrejs Gunars Irbe, kam „Ļaunais gars” šķitusi pavisam novecojusi luga: tie nepavisam neesot Latvijas lauku cilvēki, kas skatīti izrādē. Andrejam Irbem toreiz bija ap trīsdesmit gadu, un viņu acīmredzot vairāk saistīja jaunāka laika lugas.

Taču arī abi nākamie iestudējumi saistās ar sen aizgājušiem laikiem: 1956. gadā Vadzemnieks iestudē Ādolfa Alunāna lugu „Visi mani radi raud”, un kā priecīgu notikumu vērtētāji min dekoratora Ērika Šica atgriešanos Upsālas dramatiskajā kopā. No atsauksmēm var jaust, ka upsāliešu trupai tikt galā ar sen uzrakstītu

Alunāna lugu nepavisam nav bijis viegli. V. Gailis recenzijā aizrādījis, ka aktieriem derējis „... *atsaldināt lugas autora nevajadzīgi sasaldinātos monologus un dialogus*”.³ 1956. gadā Vadzemnieks vēl iestudē divus viencēlienus – Rūdolfā Blaumaņa „Pēc pirmā mītiņa” un Anšlava Eglīša „Cūku”, bet 1957. gada rudenī parādās Lidijas Auzānes-Vītoliņas komēdija „Uz Ameriku” – jaunāks, trimdas ikdienai tuvāks darbs, taču realitāte bija radījusi jaunas problēmas: Upsālā saruka skatītāju skaits, izrāžu apmeklēšanā parādījās zināms inertums. Laiks bija darījis savu. Laikrakstā „Latvju Vārds” lasām: „*Tie, kam latviskā sadzīve vairs neinteresē, arī neparādās mūsu teātru izrādēs. Skatītāju skaits Upsālā kādreizējā simta vietā tagad noslīdējis uz pussimtu, un tāda pati aina vērojama arī citās latviešu apmetnēs.*”⁴

Labus vārdus režisoram Vadzemniekam nākas uzklaustīt par igauņu rakstnieka Hugo Raudsepa lugas „Mārtiņciems” iestudējumu 1958. gadā. Režisors tajā tēloja galveno lomu – Mārtiņciema saimnieku Jāku Plato, izrādē piedalījās arī Vadzemnieka meitas – Māra un Maija, bet izrādi suflēja Līvija Vadzemniece.

Zīmīgs ir nākamais Upsālas dramatiskās kopas iestudējums – Rūdolfā Blaumaņa „Pazudušais dēls”, kas pirmizrādi piedzīvo 1959. gada 30. maijā; tā ir arī Alfreda Vadzemnieka piecdesmit gadu jubilejas izrāde. Roplaini tēlo režisors, Ilzi – Maija Vadzemniece, Ažu – Māra Vadzemniece, Līziņas lomā startē Laila Freivalde, kas ir viņas debija skatuves mākslā. Blaumaņa lugas „Pazudušais dēls” iestudēšana visādā ziņā bija uzdrīkstēšanās, arī zināms risks, uz ko anonīms recenzents laikrakstā „Latvija” aizrādījis: „*Atzīstot lugas iestudētāja un visu tēlotāju labo gribu un pieliktās pūles, jāteic tomēr, ka spēki ir bijuši pārvērtēti un tā bijusi kļūmīga iedomā – ķerties pie „Pazudušā dēla*”.”⁵

Velta Zante laikrakstā „Latvju Vārds” izrādi gan uzteic, jo „... *nav nekur pārspīlējumu un pārspēlēšanās, ar ko allaž sirgst diletantiskie profesionāļi*”.⁶ Recenzijas beigās vērtētāja piemin faktu, ka

³ Latvju Vārds. – 1956. – 25. apr.

⁴ Turpat. – 1957. – 6. marts.

⁵ Izmēģina spēkus traģēdijā // Latvija. – 1959. – 13. jūn.

⁶ Latvju Vārds. – 1959. – 18. jūn.

„Pazudušā dēla” izrādē piedalījušies pieci Vadzemnieki un pieci Tidriki: Anna Tidrika tēloja Roplainieti, Āris Tidriks – Krustiņu, Elmārs Tidriks – Inči, Ilze un Dzintra Tidrikas bija bērnu lomās, savukārt Alfreds Vadzemnieks – Roplaina lomā, Maija, kā jau minēts, bija Ilze, Māra – Aža, kādu no bērniem tēloja Lija Vadzemniece, bet suflēja Līvija Vadzemniece. Šī situācija liecina par dažu ģimeņu patieso entuziasmu, degsmi un gatavību sevi ziedot teātra mākslai, taču jūtams arī tas, ka dramatiskajā kopā iesaistīto personu loks sācis sarukt.

Ar „Pazudušā dēla” izrādi kupli tika nosvinēta Vadzemnieka jubileja, un varēja gaidīt, ka sāksies spraigs kāpinājuma posms, taču cerības nepiepildās, dramatiskajā kopā parādās apsūkuma iezīmes. Vadzemnieks konstatē, ka jaunatnes vidū zudis spēles prieks, bet vecākajos spēlētājos iezadzies nogurums. Par šiem iemesliem stāsta Zviedrijas latviešu teātra kopu pazinējs Jānis Gulbītis: *„Īstais iemesls darbības apsīkumam, šķiet, gan meklējams vairāk apstākļi, ka daļa no kopas jauniem tēlotājiem tajos gados beidza vidējās mācību iestādes un savās tālākās studijās un darba gaitās devās uz Stokholmu un tur arī palika. To pastiprināja paguruma zīmes vecāko gadu gājumu aktieru saimē, kas desmit gadus savus brīvos brīžus – toreiz valdīja sešdienu darba nedēļa – bija ziedojuši savai skatuves mīlestībai. Un, beidzot, varbūt arī pieņēma jaunu impulsu, svaigu ierosinājumu, maiņas kā režijā, tā arī skatītāju solos un no turienes izteiktās prasības, pēc kā allaž tiecas gados jaunākie un kas arī vecākiem aktieriem var atjaunot jau it kā padzisušās spēku rezerves.”*⁷

„Pazudušais dēls” kļuva par pēdējo Upsālas dramatiskās kopas plaša vēriena iestudējumu. 1961. gada 11. februārī sekoja vēl viena izrāde – Drūmā viencēliens „Blaumaņa varoņi kolhozā”, arī to iestudēja Vadzemnieks, taču tas ir pēdējais kopas darbs. Kā aktieris Vadzemnieks piedalījās vairākās Stokholmas dramatiskās kopas izrādēs, kā režisors viņš loloja ilūziju, ka varbūt vēl izdosies atjaunot kādreiz tik rosīgo Upsālas dramatiskās kopas darbību, taču brīnumi nenotika.

⁷ Gulbītis J. Kad priekšsargs aizvēries... Manuskripts V. Hausmaņa arhīvā.

Vienpadsmit darba gados Upsālas dramatiskā kopa parādīja sešpadsmit iestudējumus, pavisam sniedzot četrdesmit trīs izrādes, katru izrādi caurmērā noskatījušies astoņdesmit pieci skatītāji.

Upsālā tajā pašā laikā pastāvēja vēl otrs drāmas ansamblis, kas sevi nosauca par Upsālas Latviešu teātri un kas veidojās no tās pašas Upsālas dramatiskās kopas. 1952. gadā grupa aktieru Kārļa Lesiņa vadībā, kā jau minēts, iestudēja Anšlava Eglīša komēdiju „Kazanovas mētelis”, Kazanovas lomā startēja Ēvalds Dreimanis. Panākumi spārnoja darbam un vairoja pašapziņu: ja tik labi izdevusies viena izrāde, kālab neturēties kopā, neatdalīties no Upsālas dramatiskās kopas un nepasludināt sevi par otru teātri? Sacīts – darīts! Tā arī notiek, un 1952. gada rudenī Upsālas Latviešu teātris sāk mēģināt Mārtiņa Zīverta lugu „Minhauzena precības”. Šoreiz režiju uzņemas kādreizējais Strādnieku teātra aktieris Osvalds Murjāns.

Pats lielākais Upsālas Latviešu teātra uzvedums bija Annas Brigaderes pasaku luga „Sprīdītis”, kuras izrādē piedalījās trīsdesmit septiņi dalībnieki. Pēc „Sprīdīša” izrādēm 1953. gadā Upsālā un Stokholmā teātra darbā iestājas apsīkums, ko pārtrauc Jāņa Gulbiša pārceļšanās uz dzīvi Upsālā. Viņš līdzī atved pašā tikko uzrakstīto satīrisko lugu „Viņa pēdējā griba”, tās režiju uzņemas Osvalds Murjāns, bet drīz izrādes iestudēšanas grožus savās rokās pārņem lugas autors; viņš pats arī tēlo Valfrīda Runavnieka lomu. Stokholmas dramatiskās kopas aktieris Jānis Straume laikrakstā „Latvju Vārds” par Gulbiša lugu rakstīja: *„Sirsnīgi apsveicama jauna autora parādīšanās latviešu teātra literatūrā, sevišķi trimdā, kur tāds lugu trūkums. Bet tas nenozīmē, ka autors jau gatavs.”*⁸ Izrādes vērtējumā recenzentu viedokļi dalās, taču zīmīgu vērojumu izteicis pieredzējušais literatūrkritiķis Jānis Rudzītis – Upsālas amatieru vidū valdošā nevienprātība traucē labākos skatuves spēkus apkopot vienā trupā. Pēc J. Gulbiša-Viesiena lugas „Viņa pēdējā griba” izrādes Upsālas Latviešu teātris savu darbību beidz, taču pēc kāda starplaika – 1957. gadā – teātra entuziasti atkal pulcējas kopā – nu jau zem izkārtnes Upsālas

⁸ Latvju Vārds. – 1955. – 21. janv.

skatuves amatieru kopa – un Jāņa Veinberga vadībā iestudē J. Gulbīša-Viesiena traģikomēdiju „Nozaudētais vilķis”, režijas darbā piepalīdz lugas autors. Pēc šī iestudējuma arī jaundibinātās kopas rosmes apsīkst. J. Gulbītis-Viesiens secina: „Pēc „Nozaudētā vilķa” izrādēm Upsālā turpināja darboties tikai Alfreda Vadzemnieka vadītā dramatiskā kopa, vēlākais Daugavas Vanagu nodaļas ansamblis. Upsālā dzīvojošu latviešu skaits nebija arī nekāds auglīgais pamats divām skatuves vienībām. Ja tās savā laikā bija divas, tad iemesls tam meklējams ne skatuviskās, bet gan sabiedriski politiskās vajadzībās un norisēs. Toreiz Zviedrijas trimdinieku prātus virzīja politiskās polarizācijas tieksmes, sabiedrības šķelšanās grupās un partijās piederējās ikdienai. Tās skāra arī skatuves mīļotājus. Latvieši, kas grupējās ap Latviešu apvienību Upsālā, atbalstīja A. Vadzemnieka vadīto kopu, toties Latviešu palīdzības komitejas piekritēji vairāk aplaudēja Upsālas Latviešu teātrim un tā sekotājiem. Arī recenzenti, viens mazāk, otrs vairāk šīm polarizācijas tieksmēm pakļauti, gribot negribot savai spalvai piedeva zināmu nokrāsu. Bet savādi: izbeidzot darbu vienai skatuves kopai Upsālā, arī otra kļuva gurdēnāka, un pēc dažiem gadiem apklusa arī tā.”⁹

Gēteborgas–Burosas dramatiskā kopa

Savdabīgi latviešu teātra kopas darbība raisījusies divās Rietumzviedrijas pilsētās Gēteborgā un Burosā, kas viena no otras atrodas viegli pārvaramā attālumā. Dramatiskās kopas abās šajās pilsētās vispirms pastāv atsevišķi. Pirmā darbu sāk **Burosas dramatiskā kopa**, un tās vadību uzņemas Nora Kalnāja, kas pēc apprecēšanās kļūst par Noru Dzalbi. Latvijā viņa bija piedalījusies dažās pašdarbības kolektīvu izrādēs, Otrā pasaules kara beigās devās bēgļu gaitās uz Vāciju, no kurienes 1947. gadā ar zviedru ogļu kravas kuģi nonāca Zviedrijā – Burosas pilsētā, kur, līdzīgi citiem latviešu bēgļiem, sāka strādāt šūšanas fabrikā.

⁹ Gulbītis J. Skatuves gaisma iedegas un dziest... Rokraksts V. Hausmaņa arhīvā.

Tomēr spēcīgākas par visu ir alkas darboties teātrī, tālab 1949. gadā kopā ar citiem entuziastiem viņa nodibina dramatisko kopu. Pēc garām darba stundām teātra mīlētāji sanāk kopā uz mēģinājumiem, kas rit līdz vienpadsmitiem divpadsmitiem naktī, bet no rīta pulksten piecos atkal ceļas un dodas maizes darba gaitās, turklāt daudziem jāaudzina arī bērni. Tomēr Burosas dramatiskās kopas darbā ātri vien tiek iesaistīti jaunieši. Pirmajam iestudējumam Kalnāja izvēlas daudz spēlēto Rūdolfā Blaumaņa komēdiju „Trīnes grēki”; režisore tajā tēlo Emīlijas lomu, bet Trīne ir teātra spēlētāja bez iepriekšējas skatuves pieredzes – M. Pāvelsone.

Burosas dramatiskās kopas darbība ilgst vairākus gadus, un tiek iestudētas četras pilna apjoma lugas. „Trīnes grēkiem” 1950. gadā seko Jāņa Akuratera trimdā daudz rādītā komēdija „Pricīgais saimnieks”, Nora Kalnāja tajā tēlo Mariannas lomu, pēc tam režisore iestudē Voldemāra Richtera komēdiju „Nebēdnieki” un Eduarda Vulfa viencēlienu „Līnis murdā” (1951); viņa pati šajā izrādē uzstājas Hollas Laukulēpes lomā.

Pēc Richtera lugas „Nebēdnieki” izrādes, kas notiek 1951. gada 28. oktobrī, Burosas dramatiskās kopas darbība apstājas: Nora Dzalbe pārceļas uz lauku mājām, un saturēt kopā paplašo teātra spēlētāju saimi nu ir grūti, tālab izrāžu rīkošana piekļūst. Burosā tajos gados plaši izvēršas Latvijas Valsts proklamēšanas svinības ar referātiem un kultūras programmu, un gadu no gada sarīkojumos ar deklamācijām piedalās Nora Dzalbe. 1949. gada 19. novembrī Burosā viņa lasa divus Leonīda Breikša dzejoļus – „Lūgšana” un „Virsaīša ļaudis”, bet ar solodziesmām koncertu kuplina operdziedātāja Marija Vintere; 1950. gadā – Veronikas Strēlertes dzejoli „Karoga dziesma”; 1951. gadā režisore ar Burosas teātra kopas dalībniekiem veido montāžu no Raiņa lugas „Uguns un nakts”, ietverot tajā prologu un fragmentus no ceturtā cēliena – Spīdola Nāves salā; 1952. gadā Latvijas Valsts dibināšanas atceres sarīkojumā Dzalbe lasa Annas Brigaderes „Vīna kalnu” un Valda Mežezera „Mātes ceļš”, 1953. gadā – Leonīda Breikša „Dziesmu Daugavai” un „Dzimtene”. Un tā – gads pēc gada. Dienu ritējumā līdzās Latvijas dibināšanas atceres pasākumiem Burosā notiek

latviešu dzejniekiem un dramatiķiem veltīti sarīkojumi: 1952. gada 15. martā Andrejam Eglītim veltīta pēcpusdiena, kurā referātu „Aktuālais moments” nolasa pats dzejnieks, bet Burosas dramatiskās kopas dalībnieki Dzalbes vadībā skandē Eglīša dzeju. 1970. gadā Burosā atzīmē Draudzīgā aicinājuma atceri, 1971. gadā Gēteborgā notiek piemiņas vakars Kārlim Skalbem, 1973. gadā – Mārtiņam Zīvertam veltīta kopā sanākšana ar autora piedalīšanos, tajā pašā gadā – Aspazijas dzejas vakars. Šo sarīkojumu sakarā atzīmējami divi fakti: Latvijas dibināšanas atceres pasākumus organizēja Latviešu Nacionālais fonds, nevis Burosas dramatiskā kopa, un tālab tie, tāpat kā dzejnieku daiļradei veltītie vakari, notika gan Burosā, gan Gēteborgā, un tā nemanot brieda doma par divu dramatisko kopu – Burosas un Gēteborgas apvienošanas, un šis process notika pats no sevis, mierīgi un nepiespiesti.

1974. gada 15. septembrī pēc ilgāka pārtraukuma Burosā pulcējas dramatiskā kopa, bet uz saietu aicināti arī teātrinieki no Gēteborgas. Sanāksmes dalībnieki Dzalbes vadībā nolemj iestudēt Ulda Siliņa lugu „Vēstules no dzimtenes”; lugas pirmizrāde notiek 1975. gada 10. maijā Gēteborgā, pēc tam iestudējumu vēl parāda Lundā un Vesterosā. Siliņa lugas izrādē Dzalbe bija apvienojusi aktierus gan no Burosas, gan Gēteborgas, viņa pati tēloja advokāta Birzes kundzi Alisi, Aigara Melnsila lomā bija Jānis Sanders, Birzes kungs – Jānis Laiviņš, Volfganga Mitriķa tēvu tēloja Gēteborgas teātra kopas pieredzējušais aktieris Arno Teivens, kalponi Amāliju – Maiga Čīma. Pēc lugas „Vēstules no dzimtenes” pirmizrādes laikrakstā „Latvija” bija lasāms: *„Režisorei N. Dzalbei tiešām bija izdevies lomas sadalīt tā, lai tās pārliecinātu. Iesākot ar grupas jaunākajām dalībniecēm – Ausmas Siliņas skolniece Inga guva nedalītu skatītāju atsaucību, tāpat viņas vecākā māsa Anne – Eda Laiviņa. Vai var pietiekami novērtēt to, ko teātra spēle dod latviešu valodas izkopšanā jauniešos? Pret abu māsu valodas skaidrību un pareizību nevienam nevarēja būt iebildumu. Nešaubījāties, ka kopā ar kalponi Amāliju – Maiga Čīma – Inga tiešām vēstules visiem 12 legionāriem būtu rakstījusi, un nebrīnījāties arī, ka pārmetumi no ģimenes galvas puses Amālijai par to izpalika. Pārliecināti bija arī abi sāncenši – staltais, nosvērtais,*

bet arī maigi romantiskais leitnants Aigars Melnsils – Jānis Sanders un viņam pretim Jāņa Knopa veidotais Volfgangs Mitriķis – zinātnieks, kas pazaudē katru mēra izjūtu, kad notikumi virzās nost no sliedēm. Pēc abu snieguma neviens gan nešaubījās par Annes izvēles pareizību.”¹

1977. gadā Burosas un Gēteborgas teātrinieki sarīko Jāņa Jaunsudrabiņa simtgadei veltītu vakaru „Piemini Latviju!”, bet 1978. gada 21. novembrī notiek oficiāla Burosas un Gēteborgas teātra kopu apvienošanās. Par vadītāju tiek ievēlēta Nora Dzalbe, valdē bija režisori Arno Teivens, Rita Vārpiņa, Herberts Jansons un Marija Vintere, kas drīz no apvienotās dramatiskās kopas izstājas. Dekoratores pienākumus uzticēja Edai Čimai-Laiviņai. Jaundibināto dramatisko kopu atbalstīja arī vietējā YMCA, dodot teātra mēģinājuma telpas, tāpat palīdzīgu roku sniedza Zviedrijas Kultūras fonds.

Apvienošanās brīdī otras puses – **Gēteborgas dramatiskās kopas** pūrā bija jau divdesmit pieci iestudējumi, jo kopš 1952. gada tā bija darbojusies nepārtraukti. Gēteborgas dramatiskā kopa sākumā īpaši neizcēlās, atklāšanas izrādē trupa spēlēja Rūdolda Blaumaņa komēdiju „Trīnes grēki”, režiju vadīja Arnolds Pāvuls, izrādes dalībnieki bija amatieri, to vidū arī Rita Vārpiņa un Maiga Čīma, kas dramatiskajā kopā darbojās vairākus gadu desmitus. Arī nākamie kopas iestudējumi ne ar ko neizcēlās, taču ar komēdijas „No saldenās pudeles” iestudējumu Gēteborgas dramatiskajā kopā 1952. gadā kā režisore debitēja Herta Pempere, kas pēc tam ilgāku laiku bija viena no aktīvākajām teātra dzīves organizētājām Gēteborgā. Skatuves gaitas viņa bija iesākusi Lībekas Latviešu teātrī, nospēlēja tur Lavīzi R. Blaumaņa lugā „No saldenās pudeles”. Šis darbs režisorei bija labi pazīstams un mīļš, un, pārcēlusies uz Gēteborgu, viņa to izvēlējās savai debijai. „No saldenās pudeles” iestudējumā Pempere vēlreiz nospēlēja Lavīzes lomu.

Nākamais Gēteborgas dramatiskās kopas iestudētais autors atkal ir Blaumanis – lugas „Ļaunais gars” pirmizrāde notiek 1953. gada 17. maijā. Uz skatuves satiekas divi Gēteborgas teātra kopai uzticami cilvēki, tā „sejas” veidotāji: Annu šajā izrādē tēlo Herta

¹ A. K. Kad cerība nepārvērtās priekā // Latvija. – 1975. – 14. jūn.

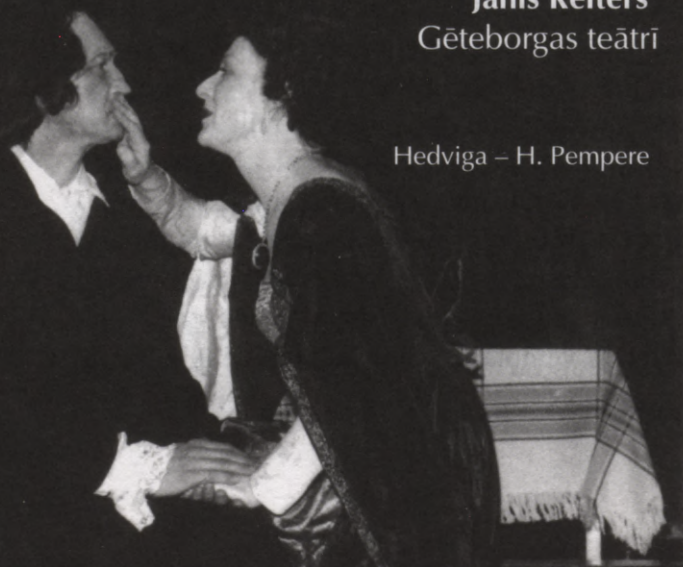

Reiters – H. Jansons

J. Viesiena-Gulbīša
"Jānis Reiters"
Gēteborgas teātrī

J. Pētersona
**"Pieklīdušais
kaķēns"**
Gēteborgas
dramatiskajā
kopā

Hedviga – H. Pempere

T. Molnjē "Māja naktī"

Gēteborgas
dramatiskajā
kopā

J. Beneša
"Zaļā pļavā"
Gēteborgas
dramatiskajā
kopā

Pempere, bet skopulīgo mantas krājēju Lūciņu – Arno Teivens. Arī viņam nebija aktiera izglītības, pēc profesijas Teivens bija arhitekts un ilgu laiku pētīja Latvijas dzirnavu arhitektūru un tehnisko iekārtojumu. Viņa pirmā loma Gēteborgā bija *Taukšķis Blaumaņa komēdijā „No saldenās pudeles”*. Turpmāk Teivens ne tikai piedalījās teātra izrādēs, bet līdzās Hertai Pemperei kļuva par vienu no vadošajiem **Gēteborgas Latviešu teātra** režisoriem – tā 1954. gadā pārdēvē Gēteborgas dramatisko kopu, un repertuārā ienāk vēl viena Blaumaņa komēdija – „Zagli”, ko iestudē Arnolds Pāvuls, taču ne Pempere, ne Teivens šajā izrādē nodarbināti nav.

1955. gadā nozīmīgi divi iestudējumi. Dziedātāja Marija Vintere ar amatieriem iestudē Jara Beneša dziesmuspēli „Zaļā pļavā”, kurā teātriniekiem nācās ne vien darboties, bet arī dziedāt. Tajā pašā gadā režijā debitē Arno Teivens, iestudēdams T. Monjē lugu „Māja naktī”, kur darbojas arī Rita Vārpiņa – Grāfiene un Herta Pempere – Līza.

Piecdesmito gadu beigās Gēteborgas Latviešu teātra sastāvs daudz maz nostabilizējies un iestudējumus pārmaiņus veido H. Pempere un A. Teivens, pa kādai lugai iestudē R. Vārpiņa un M. Vintere. Pempere galvenokārt izraudzījās jau pārbaudītas, citur izrādītas lugas: Jūlija Pētersona „Pieklīdušo kaķēnu” (izrādē viņa tēlo Vēru, 1957), Rūdolfa Blaumaņa „Skroderdienas Silmačos” (1959) un atkārtoti – „No saldenās pudeles” (1966). „Skroderdienās”, kā to varēja gaidīt, Pempere tēloja Antoniju, „No saldenās pudeles” izrādē – Lavīzi.

Teivena izvēle bija mazāk konvenciāla: bez Monjē lugas viņš iestudēja J. Jaunsudrabiņa lugu „Jo pliks, jo traks” (1957) un Jāņa Gulbīša-Viesiena drāmu „Jānis Reiters” (1960), pats šajā izrādē tēloja nejauko Tumbu, bet Pempere bija kaislīgā, nemierpilnā Hedviga. Par Teivena režijas darbiem Laimdota Ristameca rakstīja: „*No A. Teivena režisētām izceļas Molņē „Māja naktī” un nu jau 1960. g. uzvestā Jāņa Viesiena luga „Jānis Reiters”.*”²

1968. gadā Gēteborgā vēlreiz parādījās Jara Beneša dziesmuspēle „Zaļā pļavā”, taču šoreiz to iestudēja H. Pempere. Izrāde viņai kļuva par sava veida atvadām no Gēteborgas: viņa nospēlēja

² Ristameca L. Bagāti mūža gadi. // Latvija. – 1985. – 4. janv.

Lolas lomu, pēc tam sakravā mantas tālam ceļam un pārceļas uz dzīvi Kanādā, kur apprecas un iemanto citu uzvārdu – Jurševska. Pempere aizbraukšana jūtami iedragā Gēteborgas teātra darbu, vairākus gadus teātrī valda klusums, līdz sākas draudzības pieteikums Burosas teatraliēm; pirmā kopīgā izrāde, kā jau minēts, bija Ulda Siliņa „Vēstules no dzimtenes” Dzalbes režijā, taču izrāde tika pieteikta kā Burosas dramatiskās kopas iestudējums, un par oficiālo apvienotās trupas darbības sākumu uzlūkojams 1978. gads, kad sākas **Gēteborgas-Burosas Latviešu teātra** gaitas un šīs kopas vadība atrodas Noras Dzalbes rokās. Viņas pirmais darbs Gēteborgā ir Annas Brigaderes lugas „Sievu kari ar Belcebulu” iestudējums 1979. gadā, izrādē apvienojot itin plašu personālu – septiņpadsmit teātra spēlētājus. Vienu no vadošajām lomām – kareivīgo dāmu vadoni Bebreņi tēlo Nora Dzalbe, Zelteni – Maiga Čīma, bet Vaņķa lomā ir Arno Teivens.

Izrādes sagatavošanas gaitu un apstākļus Dzalbe raksturojusi intervijā laikrakstam „Latvija”:

„Kad sākāt lugu iestudēt?

To sākām pagājušā gada martā. Vasaras mēnešos mēģinājumi nenotika. Darbu atsākām septembrī.

Kur pulcējāties mēģinājumiem?

Tie notiek Gēteborgā, jo lielākā daļa tēlotāju dzīvo šajā pilsētā, tie, kas mītam Burosā, uz Gēteborgu braucam ar auto.

Kas gatavo dekorācijas?

Tā ir Eda Čīma-Laiviņa, jaunās paaudzes māksliniece, kura jau agrāk šajā nozarē pierādījusi savu varēšanu.

Bet kā ar kostīmiem, kas rūpējas par tiem?

Protams, tie būs pašu aktieru darināti.”³

Savukārt recenzijā par šo izrādi uzteikta gan Dzalbe Bebreņes lomā, gan Teivens: „*Otrā galvenajā lomā – kā krodzinieku Vaņķi – redzējam Arno Teiveni, kurš bez plašā teksta šoreiz vēl pierādīja ievērojamu fizisku veiklību.*”⁴

Lugas „Sievu kari ar Belcebulu” izrādes notikušas Gēteborgā 1979. gada 21. aprīlī, Lundā – 12. maijā un Noršēpingā – 19. maijā.

³ Sudrabiņš J. Ētisko prasību sadursme // Latvija. – 1979. – 14. apr.

⁴ A. K. „Sievu spēks” – Gēteborgā. – Turpat.

Turpmāk katru gadu Gēteborgas–Burosas Latviešu dramatiskā kopa sniedza pa lugas iestudējumam, nereti parādot arī jaunas lugas. Vispirms ar tādu startēja Teivens, un tā bija Amerikā dzīvojošās aktrises un reizē dramatiķes Skaidrītes Pencas luga „Lielais malks”. Lugas notikumi un cilvēki Zviedrijā dzīvojošiem tautiešiem bija tuvi un pazīstami: „*Kaut lugas darbība noris Amerikā, tajā skartās problēmas tikpat labi attiecināmas uz tautiešu dzīves apstākļiem un problēmām Eiropā. Tie ir tie paši cilvēki, bijušie leģionāri, ārsti un citu profesiju pārstāvji, kuri, tikai nonākot jaunos apstākļos, cenšas tiem tad arī piemēroties. Tādējādi lugas fabulas galvenais motīvs: sarežģījumi ģimenē, kas veido dažkārt komiskas situācijas ar mērķi iegūt sev dzīvē lielāku un labāku malku.*”⁵

Šajā pašā atsauksmē atrodam arī raksturīgu piezīmi, kas ļauj izprast Gēteborgas teatrāļu darba ievirzi: „*Kaut pamatā visi tēlotāji ir vai vienīgi teātra entuziasti, amatieri, nevar neminēt vairākus interesantus raksturus, kā Noras Dzalbes tēloto kaprīzo ierēdni, kura bija arī galvenās lomas tēlotāja un savā ziņā izrādes smaguma iznesēja, Jāni Sanderu – stingru darba rūķi, Sandru Roku – uzņēmīgu bāreni, kas priecīga, ka uzņemta augstskolā.*”⁶ Var piebilst, ka recenzijā minētajai Sandrai Rokai tobrīd bija divdesmit trīs gadi, un Dzalbe par vienu no sava darba virsuzdevumiem bija izvirzījusi mērķi iesaistīt dramatiskās kopas darbā jaunatni.

Turpmāk ik gadus Gēteborgas–Burosas dramatiskā kopa nāca ar jauniestudējumiem, un vairumā gadījumu tie bija jauni, galvenokārt trimdā rakstīti darbi. 1981. gadā Dzalbe iestudē trīs Ulda Siliņa īslugas: „Par putniem, puķēm, bitēm un vēl šo to”, „Pirmā palīdzība”, „Jaunatne un mēs”, šiem viencēlieniem pievienojas Austrālijā dzīvojošās Ainas Neboisas-Vāveres īsluga „Notikums pie nama durvīm”. Gēteborgas–Burosas dramatiskā kopa iedzīvināja vairāku Amerikā dzīvojošu latviešu dramaturgu lugas, vispirms iepazīstinot ar Gunāru Griezi: 1984. gadā Teivens iestudē Griezes lugu „Klematupes Elmers”, kuras centrā ir kāds

⁵ *Sdr. J. Vērtīgs sniegums // Latvija. – 1981. – 28. marts.*

⁶ Turpat.

tālbraucējs stūrmanis, kas Amerikā dzīvo pamestā zeltrača būdā pie Klematupes, gana vistas un uzņem draugus no Sanfrancisko, līdz sagaida savu iemīļoto – Elziņu. Uz skatuves darbojās gluži labs un saderīgs pāris, jo Elmeru tēloja Teivens, bet viņa mīlestība bija iemājojusi Dzalbes veidotajā Elzā.

Gadu vēlāk Gēteborgas–Burosas entuziasti atkal ķeras pie latviešu klasikas. 1985. gada 27. aprīlī notiek Rūdolda Blaumaņa divu viencēlienu – „Zelta kupris” un „Pēc pirmā mītiņa” izrāde, ar to Gēteborgas un Burosas teatrāli atzīmēja savu desmit gadu brālību. Tas katrā ziņā bija nozīmīgs fakts, kaut arī prasa komentārus: oficiāli Gēteborgas–Burosas kopu apvienošanās notika 1978. gadā, bet 1975. gadā tika parādīts pirmais kopīgais iestudējums – Ulda Siliņa „Vēstules no dzimtenes”, kurā piedalījās aktieri amatieri no abām pilsētām. Lugu iestudēja Dzalbe, bet tēlotāju pulkā bija A. Teivens, M. Čīma un citi no Gēteborgas, tāpēc teatrāli bija izlēmuši kopdarbības desmit gadu jubileju atzīmēt 1985. gadā.

Abu Blaumaņa viencēlienu režisore bija Nora Dzalbe, un izrāde īpaši atzīmējama ar to, ka tajā piedalījās divi jaunieši, kas Gēteborgas–Burosas kopā bija spēruši pirmos soļus uz skatuves: Daci viencēlienā „Zelta kupris” un Martu „Pēc pirmā mītiņa” tēloja Sandra Roka, bet Augustu „Zelta kuprī” un Ernestu „Pēc pirmā mītiņa” – Edgars Teivens. Kopā ar viņiem bija pieredzējušie teātra spēlētāji: Ilgvars Šmits (Dakteris „Zelta kuprī” un Taukšķis „Pēc pirmā mītiņa”), Maiga Čīma (Eda „Pēc pirmā mītiņa”). Te realizējās viens no Dzalbes darbības pamatmērķiem jaunas maiņas audzināšanā. Pirms jubilejas izrādes režisore, stāstīdama par desmit gados paveikto, īpaši uzsvērusi: „*Sevišķi vērību teātra vadītāja piegriežusi jaunās paaudzes iesaistīšanā, lai tā interesējas par latviešu teātri un savas valodas izkopšanu.*”⁷

Šīs izrādes apstiprināja, ka dramatiskajā kopā var veidot saļiedētu ansambli no dažādu paaudžu cilvēkiem, un bez tam izrādes bija amatieru aktieru zināms meistarības apliecinājums, jo vajadzēja parādīt prasmi vienā vakarā iemiesoties dažādos, pavisam atšķirīgos tēlos, un visatbildīgākais uzdevums bija Ilgvaram

⁷ A. K. Gēteborgas–Burosas latviešu teātra atceres vakars // Latvija. – 1985. – 3. jūn.

Šmitam, pārtopot no Daktera vervelējošā vecī Taukšķī viencēlienā „Pēc pirmā mītiņa”. Pēc jubilejas izrādes recenzents vēligi atzīmējis: „*Abu jauniešu – Sandras un Edgara – skatuviskā attīstība nav apšaubāma. Ilgvars Šmits kā mantrausīgs dakteris atklāja atkal jaunas sava aktiera talanta iezīmes.*”⁸

Gēteborgas–Burosas kopa kā saliedēts ansamblis pieminēta arī atsauksmē par nākamo iestudējumu – Teodora Zeltiņa lugu „Vīna raugs”: „*Gēteborgas–Burosas kopa savos 12 pastāvēšanas gados režisoru Noras Dzalbes un Arno Teivena vadībā ir izaugusi par cieši saliedētu vienību ar jau atzīstami augstu māksliniecisku līmeni. Tēlotāji labi pazīst un izjūt viens otru un zina, ko no katra var prasīt un sagaidīt. Un šoreiz sagaidītais bija iepriecinošs.*”⁹

Izrādi kopīgi bija veidojuši abi režisori – Nora Dzalbe un Arno Teivens. Šāda draudzīga sadarbība nemaz tik bieži negadās, bet uzskatāmi pierāda dramatiskās kopas darba virzienu un stilu. Teodors Zeltiņš kā dramatiķis astoņdesmitajos gados bija jau guvis plašu ievērību, savu pirmo atzīšanu viņš piedzīvoja Eslingenā, taču Zviedrijas amatieru teātros Zeltiņa lugas bija vēlas viešnas, tālab „Vīna rauga” parādīšanās Gēteborgā bija nozīmīgs fakts, kaut arī jāatzīst, ka šis darbs neaizsniedza viņa iepriekšējo lugu „Vilks Rīgā” un „Donžuāna pēdējā mīlestība” līmeni. „Vīna rauga” pārsvaru gūst episks stāstījums, lugas darbība vijas studējošu jauniešu vidē Rīgā, tur ir daudz visādu jautru izdarību, pārgērbšanos un evergēlību, līdz filoloģijas fakultātes dekāns Pāvels Pukstis atzīst, ka jāpaiet krietnam laikam, lai vēja pilnie jaunieši nobriestu par prātīgiem vīriem un sievietēm, jo arī viņam jānorūgst. Dekānu tēloja Arno Teivens, viņa meita Silvija bija Sandra Roka, viņā bija ieskatījies Nikolajs Maldavs – Edgars Teivens, kuru centās komandēt dūšīgā un augstprātīgā mammīte, bagātā saimniece Marija Maldava – Maiga Čīma. Recenzijā par viņu sniegumu sacīts: „*Maiga Čīma kā bagātā saimniece Marija Maldava, kas negaidīti ierodas pārbaudīt sava dēla Nikolaja studijas, ar savu mutīgo bramanību un valdonīgo izrīcību droši pārņēma jauno studentu pulciņu un arī skatītājus savā varā.*”

⁸ A. K. Gēteborgas–Burosas latviešu teātra atceres vakars // Latvija. – 1985. – 3. jūn.

⁹ O. L. T. Zeltiņa „Vīna raugs” // Brīvā Latvija. – 1987. – 25. maijs.

Edgars Teivens teicami notēloja Nikolaja lomu, parādīdams viņa iekšējo cīņu par izšķiršanos starp paklausīšanu mātes pavēlēm „izstudierēt” par dakteri un savām iecerēm – kļūt par rakstnieku, kā arī kautrēšanos atzīties romāna sarakstīšanā, bailēs pazaudēt iecerēto līgavu, dekāna skaisto meitu Silviju, ko ar lielu šarmu tēloja Sandra Roks.”¹⁰

Pēc gada Dzalbe izvēlas vēl vienu Zviedrijā nespēlēta autora lugu – tā bija ASV dzīvojošā Georga Alchimoviča piedzīvojumu drāma „Pāri robežai mūs gaida”. Alchimovičs sarakstījis lielu skaitu lugu, no kurām iestudētas tikai nedaudzas; dramatiskās kopas reti izraudzījās izrādīšanai viņa darbus, izņēmums nav arī luga divās ainās „Pāri robežai mūs gaida”. Tas ir piedzīvojumu stāsts, notikumi risinās neparastā vidē – Ķīnā, kur divas latviešu jaunietes – izrādē tās tēloja Sandra Roka un Eda Laiviņa – kopā ar bijušo ASV armijas virsnieku Jāni Gulbi (Jānis Knops) uzņemas ārkārtīgi bīstamu uzdevumu – pāriet robežu un uzspridzināt krievu aizsardzības centru, un šīs operācijas iniciators ir kāds ķīnietis Hu Fengs (I. Šmits). Drosminieki dodas ceļā, tiek pāri robežai, bet tad Altaja ganu būdā atklājas, ka krieviem viņu nodoms kļuvis zināms. Kā var jaust – viss kā piedzīvojumu romānos vai seriālos... Tomēr skatītāji izrādi uzņēma visai atzinīgi. Pirmizrāde notika 1988. gadā, kad Latvijā aktīvi darbojās neatkarības aizstāvji un grupa Helsinki-86, un tās dalībnieku atbalstam Gēteborgas–Burosas teātra kopa sarīkoja loteriju un iegūto naudas summu – 520 kronas nogādāja helsinkiešiem.

Pagāja gads, un 6. maijā dramatiskā kopa aicināja uz jaunas lugas pirmizrādi, tās autors bija Gunārs Grieze, un izrādi kopīgi režisēja Dzalbe un Teivens. Pretstatā Alchimoviča izteikti politiskai piedzīvojumu lugai Griezes komēdijas „Atkal atraitnis” ievirze bija citāda, viņš bija uzrakstījis jautru stāstu lugas formā par kādu atraitni Robertu Rutkovski, kam nekā neveicas ar nākamās dzīvesbiedres izvēli: viena kaprīzāka par otru, cita nelaikā nomirst, un precēties alkstošajam atraitnim vēlreiz jākļūst par atraitni. Neveiksmīgo atraitni tēloja Arno Teivens, bet pēc izrādes viņš pateicās publikai un paziņoja, ka notēlojis savu pēdējo lomu. Bija 1989. gads, Arno Teivena gadu

¹⁰ O. L. T. Zeltiņa „Viņa raugs” // Brīvā Latvija. – 1987. – 27. maijs.

nasta (dzimis 1905. gadā) bija sakrājusies diža. Recenzijā par izrādi „Atkal atraitnis” atrodam savādu vērojumu: „*Tā sabiedrības daļa, kas bija ieradusies, baudīja vienmērīgu un rūpīgi sagatavotu sniegumu. Tomēr palika iespaids, ka apstrādātais temats varēja dot vēl drusku vairāk. Iespējams, ka trūkumi meklējami manuskriptā. Bet kāpēc publika skaitā bija tikai laba puse no tās, ko mēdzam sagaidīt? Vai tas nozīmētu, ka teātris mūs vairs neinteresē?*”¹¹

Vai tiešām latvieši būtu pārstājuši mīlēt teātri? Nez vai! Taču dzīve strauji ritēja uz priekšu, klāt bija Atmosdas laiks, neatkarīgās Latvijas atjaunošanas gads. Šalkoja citi vēji, dzīvāka kļuva trimdas latviešu saskarsme ar Latviju. Agrākie dramatiskās kopas vadītāji Gēteborgā izjuta gadu nastu. Gadi netaupīja arī Dzalbi, piedevām pasliktinājās viņas veselība, bet jaunie aizgāja pastāvīgās darba gaitās. Vēl tāda saujiņa teātramīļu Gēteborgā bija, tikai trūka viņu kopā saucēja un vadītāja, tomēr – pats galvenais – teātris Zviedrijā savu lomu bija nospēlējis: kādreiz tas bija latviskuma sargs un glabātājs, nu robeža bija atvērta un Latvijas valsts atjaunotnei varēja palīdzēt Latvijā. Tomēr ar patiesu cieņu jāpiemin tie pašreizējie, aizrautīgie teātra druvas kopēji trimdā, kas, negūdami nekādu materiālu labumu sev, domāja par tautu, kopa latviskumu, pretī saņemdami vien gandarījumu par to, ka darīts labs darbs.

Rūdolda Blaumaņa pēdējā pabeigtajā lugā „Sestdienas vakars” ir šāda aina: Vecaistēvs stāsta Gustiņam pasaku par pameitu, kurai vecītis lūdzis izkurināt pirti ar veciem kauliem: „*Bet pameita tā nedarījuse vis. Izkurinājuse pirti ar bērza malku, uzlikuse pate ar savu roku vecīti uz lāvas, nomazgājuse ar siltu ūdeni un nopēruse ar mīkstu bērza slotu.*” Gustiņš Vecamtēvam vaicā: „*Un kas viņai par to ticis?*” – „*Liels labums ticis: bagāta palikuse.*”¹²

To pašu var attiecināt uz tiem trimdas teātriniekiem, kas nenoguruši iestudēja lugu pēc lugas. Var jautāt: „Un kas viņiem par to ticis?” Atbildi pārfrāzējot, tā varētu skanēt: „Liels labums ticis: bagāti palikuši.” Naudas maks pilnāks, protams, netika, bet, dodami prieku citiem, arī paši kļuva garīgi bagātāki. Tā ir visa darbošanās jēga.

¹¹ A. K. Atraitņa dzīve Gēteborgā // Brīvā Latvija. – 1989. – 29. maijs.

¹² Blaumanis R. Kopoti raksti. – R., 1959. – 5. sēj. – 300. lpp.

Izskaņai

Un tā nu priekšgars aizvēries – pirmais cēliens beidzies, tam bija divas nesamērīgas ainas: pirmā īsa, toties notikumiem un veiksmēm ļoti bagāta, otrā aina izstiepās ļoti gara un atnāca gandrīz līdz pagājušā gadsimta beigām. Pirmajai aintai varētu likt kopēju virsrakstu – teātris Vācijā bēgļu nometņu laikā. Tas bija laika posms, kad Vācijā tūlīt pēc kara uzturējās liels skaits bēgļu no Latvijas. Viņu vidū bija daudz profesionālu aktieru, Eslingenā, Mērbekā un Lībekā dibinājās profesionāli latviešu teātri, kuru izrādes ne par mata tiesu neatpalika no kādreiz Latvijā redzētajām. Līdzās profesionālajiem teātriem Vācijā kā sēnes pēc lietus dīga un vairojās mazākas dramatiskās kopas. Dažā bēgļu nometnē iedzīvotāju skaits bija pavisam neliels, un tomēr arī tur nāca kopā entuziasti, mēģināja, darināja dekorācijas, rīkoja izrādes. Reti kad mūsu tautieši bija tik cieši saauguši ar teātri kā pēc kara gados Vācijā. Teātris deva prieku un palīdzēja izdzīvot. Latviešu dzīve nebija domājama bez teātra – ja arī attiecīgajā pilsētā vai ciemā pašiem dramatiskā kopa nesanāca, atbrauca viesi no kaimiņu nometnes. Vācijā rokām sadevās patiesi augsts mākslas līmenis ar iztektu amatierismu, jo teātra izrādēs nereti piedalījās arī cilvēki, kas skatuves dēļus agrāk nekad nebija minuši. Svarīgi tas, ka no Vācijas aktīvo teātra spēlēšanas tradīciju mūsu tautieši paņēma līdzī uz tālākajām mītnes zemēm, jo 1949.–1950. gadā sākās lielais izceļošanas vilnis, bēgļi atstāja Vāciju un devās uz ASV, Austrāliju, Kanādu, mazāks skaits – uz Angliju un pa kādai ģimenei arī uz Zviedriju. Šai vietā ap 1950. gadu mūsu trimdas teātra dzīves pirmā aina beidzās un varēja vilkt priekškaru, taču latviešu teātra rosme Eiropā neapsīka, un tās

nākamais posms, tiesa, bez tik spožām virsotnēm kā Vācijā, vēl ilgus gadus turpinājās Zviedrijā un Anglijā. Ciešāk Vācijas teātrinieku ceļi savijās ar Angliju, jo uz turieni četrdesmito gadu beigās devās paprāvs skaits bijušo Vācijas bēgļu nometņu iemītnieku. Dzīves apstākļi Anglijā izrādījās daudz smagāki nekā agrākajā patvēruma zemē, bet, par spīti visam, teātra spēlēšanas azarts neapdzisa, vairākus gadus par tādu kā vadzvaigzni kļuva Daugavas Vanagu Drāma Londonā, bet līdzās teātra kopas darbojās Korbijā, Vulverhemptonā, Boltonā, Bredfordā, Stokportā. Piecdesmitajos gados teātrinieku rindas Anglijā paretinās, un tomēr teātra spēlēšanas prieks vēl ilgus gadus viņos dzīvo, līdz pamazām astoņdesmito gadu vidū uguns kurs apdzies un izplēn.

Līdztekus ar Angliju garu ceļu teātra spēlētāji nostaigā Zviedrijā: aizsākums gan tur ir senāks, jo teātra spēlēšanas rosme sākas apmēram tajā pašā laikā kā Vācijā, toties bez pārtraukuma turpinās gadus piecdesmit, līdz aprimst arī tur, un tad priekšgars aizveras. Beigusies pirmā cēliena otrā aina.

Var jau, protams, vaicāt: kam tas viss, par ko stāstu un rakstu, vajadzīgs? Kam var interesēt gadu desmitiem senas teātra dzīves ainas, turklāt nevis Latvijā, bet svešatnē, ko lasītāji nav redzējuši un neesmu skatījies arī es. Un kur te ir augstā māksla, jautātājs varētu turpināt. Es esmu pārliecināts, ka teātra spēlēšanas process, pat zināms azarts trimdas gados bija būtisks mūsu tautas mentalitātes apliecinājums, liecība tam, cik cieši esam saauguši ar teātri; tagad, mierīgos apstākļos dzīvodami, mēs to nemaz neapjaušam. Un tāpēc tapa grāmata par seniem laikiem ar daudzu rakstu un recenziju citējumiem, jo tās ir vienīgās pagātnes liecības.

Ja Dievs dos spēku, pēc kāda laika vajadzētu vērt vaļā priekškaru trimdas teātra dzīves otrajam cēlienam. Tur tad ieraudzīsim visai iespaidīgas ainas, kā mūsu aktieri un režisori turpina uzturēt dzīvu svēto teātra liesmu Amerikā, Austrālijā, Kanādā. Gadu desmiti pierādījuši, ka bez teātra latvieši nevar dzīvot.

Iestudējumu hronika

Šai hronikā minēti apzinātie teātra kopu iestudējumi, taču tēlotāju saraksts dots saīsinātā variantā, uzrādot galvenokārt profesionālos aktierus, kā arī amatierus, kuri bijuši ilgstoši saistīti ar kādu kopu. Teātru nosaukumi bieži vien mainījušies, taču mainītie nosaukumi šai hronikā lielāko tiesu nav atzīmēti. Daudzos gadījumos nav izdevies noskaidrot izrāžu datumu, tālab dots tikai gads.

Faktus un datus hronikas nodaļai apkopojusi Inguna Daukste-Silasproģe, to apstrādi datorvariantā palīdzējusi veikt Evita Sniedze.

Latviešu teātri Vācijā

Eslingenas Latviešu teātris

1945

18.08. **R. Blaumanis**. *No saldenās pudeles*. Rež. K. Veics, scenogr. J. Lejiņš. Ezerlauku māte – A. Rozīte, Krustmāte Lavīze – S. Pence, Marija – E. Līcīte, I. Graudiņa, Mārtiņš – J. Neimanis, Auce – H. Kope, Pičuks – J. Lejiņš, Krišs – R. Birzgalis, Taukšķis – K. Veics, Rindēns – V. Streips.

1946

8.02. **Rainis**. *Pūt,vējiņi!*. Rež. J. Lejiņš, scenogr. J. Kuga, komp. V. Dārziņš, kustību konsult. V. Priedīte. Baiba – I. Graudiņa, Uldis – J. Lejiņš, Māte – S. Pence, Didzis – R. Birzgalis, Zane – M. Melkerte, Orta – A. Rozīte, Anda – H. Kope, Gatiņš – K. Veics, Ciepa – M. Sala, Kaimiņu sieva – Z. Avotiņa, Pirmais kalps – V. Streips, Otrais kalps – J. Neimanis, Kaimiņu puisis – O. Belte

25.05. **R. Blaumanis**. *Skroderdienas Silmačos*. Rež. K. Veics, scenogr. J. Kuga, kustību konsult. S. Pence. Antonija – L. Štengele, Aleksis – K. Veics, Elīna – I. Graudiņa, Dūdars – J. Lejiņš, Kārlēns – E. Tauriņa, Rūdis – E. Līcīte, Ieviņa – H. Kope, Zāra – S. Pence, Joske – J. Neimanis, Ābrams – R. Birzgalis, Tomuļu māte – Z. Avotiņa, Bebene – M. Sala, Pindaciša – A. Rozīte, Pindaks – V. Streips, Auce – M. Melkerte, Pičuks – O. Belte, Vanagu puisis – J. Mintiks, Dzelzskalēju puisis – J. Krasovskis

9.08. J. Lejiņš. **Nebrauc tik dikti**. Rež. J. Lejiņš, scenogr. J. Kuga, kustību konsult. S. Pence. Miķelis – R. Birzgalis, Juris – J. Lejiņš, Žagars – V. Streips, Jūle – A. Rozīte, Laima – E. Līcīte, Mikus – K. Veics, Ilga – I. Graudiņa, Žanis – J. Neimanis, Zaļais – O. Belte, Jaņuks – M. Sala, Pirmais puisis – J. Mintiks, Otrais puisis – J. Krasovskis

17.11. M. Zīverts. **Minhauzena precības**. Rež. K. Veics, scenogr. J. Kuga, komp. H. Lindemanis, kustību konsult. S. Pence. Jakobīne – I. Graudiņa, Minhauzens – K. Veics, Irme – S. Pence, Nariškīns – J. Lejiņš, Uksens – R. Birzgalis, Jukums – J. Neimanis, Sofija – H. Kope, Kaina kundze – E. Līcīte, Johanna Elizabete – A. Rozīte, Dolgorukovs – V. Streips, Saltikovs – O. Belte, *Mademoiselle* Letorfa – M. Melkerte, Virsnieki – J. Mintiks, J. Krasovskis, arfu spēlē – M. Grasmann-Millere, flautu spēlē – K. Zaļums

1947

28.01. M. Zīverts. **Cilvēks grib dzīvot**. Rež. J. Lejiņš, scenogr. J. Kuga. Moriss Mersjē – J. Lejiņš, Žans – R. Birzgalis, Žaks – J. Neimanis, Lulu – A. Rozīte, Māra Baltiņa – E. Tauriņa, Jānis Auzarājs – J. Mintiks, Nikerbokere – S. Pence, Pols – O. Belte, Ārsts – V. Streips, Kazu gans – J. Krasovskis, Pastniece – M. Sala

26.05. Rainis. **Mīla stiprāka par nāvi**. Rež. K. Veics, scenogr. J. Kuga, kustību konsult. S. Pence. Maija – I. Graudiņa, Skudrītis – V. Streips, Frīda – S. Pence, Lienīte – H. Kope, Grieta – E. Tauriņa, Zemes tiesnesis – J. Neimanis, Viktors Heils – K. Veics, Ādams Jakubovskis – R. Birzgalis, Šildhelma kundze – A. Rozīte, Šildhelms – J. Mintiks, Zviedru virsnieks – O. Belte, Pils ļaudis – M. Sala, Z. Avotiņa, E. Līcīte, M. Melkerte, J. Mintiks, J. Neimanis

17.11. M. Zīverts. **Āksts**. Rež. K. Veics, scenogr. J. Kuga, kustību konsult. S. Pence, apgaismotājs F. Lepnis. Viljams Šekspīrs – K. Veics, grāfs Herberts – J. Lejiņš, Melnā Mērija – L. Štengele, Kendels – I. Graudiņa, Judīte – H. Kope, Džigs – A. Mitrēvics, Falstafs – R. Birzgalis, Džons Īmindžs – J. Ozols, Bērbidžs – V. Kavalieris, Viljams Kempe – J. Neimanis, Bens Džonsons – V. Streips, Bēkons – J. Mintiks, Ceļotājs – O. Belte, Galma dāmas – A. Rozīte, E. Līcīte, M. Melkerte, Z. Avotiņa, M. Sala, Galma pāžs – E. Tauriņa, Klaidonis – V. Leists

1948

4.04. R. Blaumanis. **Trīnes grēki**. Rež. J. Lejiņš, scenogr. J. Kuga, komp. H. Lindemanis. Trīne – E. Tauriņa, Mazbērzu māte – A. Rozīte, Mazbērzu tēvs – V. Streips, Ābrams – J. Lejiņš, Dāvis – R. Birzgalis, Juris – K. Veics, Brenčis – A. Mitrēvics, Rembēniete – S. Pence, Emīlija – M. Melkerte, Made – L. Liepiņa, Atis – O. Belte, Jaņuks – J. Neimanis, Annule – H. Kope, Vilis – M. Sala, Joske – E. Līcīte, Mārcis – J. Ozols, Ludis – V. Leists

13.08. M. Zīverts. **Riebeklis**. Rež. J. Lejiņš, scenogr. J. Kuga. Riebeklis, vīrs – J. Lejiņš, Sieva – M. Melkerte, Leitnants – K. Veics

M. Zīverts. **Sievasmāte**. Rež. J. Lejiņš, scenogr. J. Kuga. Pilsētas galva – V. Streips, Galvas kundze – A. Rozīte, Elces kundze – S. Pence, Varbūta kungs – R. Birzgalis, Kalpone – E. Tauriņa

M. Zīverts. Divkauja. Rež. J. Lejiņš, scenogr. J. Kuga. Vīrs – A. Mitrēvics, Kundze – L. Štengele, Draugs – K. Veics, Detektīvs – J. Neimanis, Kalpone – H. Kope

29.10. A. Eglītis. Galma gleznotājs. Rež. K. Veics, scenogr. J. Kuga. Lodoviko – V. Streips, Beatriče – I. Graudiņa, Fiora – H. Kope, Laureta – M. Melkerte, Pavola – A. Rozīte, Bruto – J. Ozols, Lionardo – J. Lejiņš, Frančesko – K. Veics, Graciadio – R. Birzgalis, Vitaudo – A. Mitrēvics, Baldasare – J. Neimanis, Liciska – M. Sala, Sulaiņi – A. Krēsliņš, G. Vērenieks. Mūziku atskaņo M. Grasmāne

1949

4.02. T. Zeltiņš. Donžuāna pēdējā mīlestība. Rež. J. Lejiņš, scenogr. J. Kuga. Donžuāns – J. Lejiņš, Alarmo – K. Veics, Sakrida – L. Štengele, I. Blūmentāle, Dragarass – R. Birzgalis, Irmgarde – A. Rozīte, Andželika – M. Sala, Kefalofors – V. Streips, Laura, viņa sieva – E. Tauriņa, Lombardīne – S. Pence, Bampa – A. Mitrēvics, Jita – H. Kope, Durvju sargs – J. Ozols. Mūziku atskaņo M. Grasmāne

28.04. M. Zīverts. Karātavu komēdija. Rež. K. Veics, scenogr. J. Kuga. Ārsts – K. Veics, Māsa – L. Štengele, Prokurors – R. Birzgalis, Kincle – A. Mitrēvics, Eizenšmits – J. Neimanis, Fukss – G. Vērenieks, Galgenfogels – V. Streips, Everts – E. Gulbergs, Medums – J. Lejiņš

24.06. A. Brigadere. Kad sievas spēkojas. Rež. J. Lejiņš, scenogr. J. Kuga, kustību konsult. E. Gintere. Dāvis – J. Lejiņš, Atis – E. Gulbergs, Sauspurvis – V. Streips, Antrīne – L. Štengele, Laila – O. Ūdre, Sauspurviene – L. Liepiņa, Janka – M. Sala, Mīlis – G. Vērenieks, A. Lindbergs, Bičulis – A. Mitrēvics, Ludis – R. Birzgalis, Lība – A. Rozīte, Guste – M. Melkerte, Meita – S. Straumane

8.09. R. Blaumanis, M. Teterē. Brīnumzāļīte. Rež. A. Mitrēvics, scenogr. A. Annuss, kustību konsult. E. Gintere. Viļņu Jānis – J. Lejiņš, Dāča – L. Štengele, Tūju saimniece – L. Zemgale, Anne – Z. Jēkabsons, Priedītis – A. Mitrēvics, Ilze – O. Ūdre, Vējš – R. Birzgalis, Lavīze – A. Rozīte, Zaplīze – L. Liepiņa, Kārlis, kalps – A. Lindbergs, Mare – E. Gintere, vecais Andžiņš – G. Vērenieks, Alīde – S. Straumane, Kalps Vējos – E. Gulbergs, Kalējs – V. Streips, Zvaniķis – K. Gulbergs

8.10. J. Jaunsudrabiņš. Jo plīks, jo traks. Rež. J. Lejiņš, scenogr. J. Kuga. Jānis Lazdiņš – R. Birzgalis, Anna – A. Rozīte, Lazdiņa tēvs – A. Mitrēvics, Jete – O. Ūdre, Jetes māte – L. Liepiņa, Berta Bute – L. Štengele, Mauze – S. Straumane, Vilis Vitte – V. Streips, Jēkabs Jūdiņš – A. Lindbergs

15.12. M. Zīverts. Ķīnas vāze. Rež. V. Streips, scenogr. J. Kuga. Cērpa kundze – L. Štengele, Ella – A. Rozīte, Leksīte – O. Ūdre, Lilija – S. Straumane, Jānis – A. Lindbergs, Valdis Virsis – G. Vērenieks, Notārs – V. Streips

1950

11.02. K. Miķelsone. Slinkā sieva. Rež. L. Štengele, scenogr. J. Kuga. Gāršu māte – A. Rozīte, Miķelis – G. Vērenieks, Indriķis – A. Lindbergs, Anita – O. Ūdre, Velde – V. Streips, Alvīne – L. Štengele, Marija – S. Straumane

Mērbekas Latviešu teātris

1945

20.10. R. Blaumanis. Pazudušais dēls. Rež. J. Zariņš, scenogr. Ē. Dajevskis. Roplainiete – A. Mača, Roplainis – J. Šāberts, Krustiņš – R. Mucenieks, O. Uršteins, Mikus – A. Mitrēvics, Andžs – V. Štāls, Gusts – O. Bruņinieks, Mikus tēvs – V. Neimanis, Inķis – J. Zaķis, K. Lagzdiņš, Matilde – H. Prince, Aža – H. Gobzine, Pūlišu Pauls – K. Ģērmanis, Ilze – M. Zilava, Liziņa – M. Damroze

31.10. M. Zīvertis. Ķīnas vāze. Rež. O. Uršteins, scenogr. Ē. Dajevskis. Cērpa kundze – T. Kalve, Leksīte – M. Damroze, E. Skujiņa, Lilija – M. Zilava, Ella – M. Zīle, H. Gobzine, Jānis – R. Mucenieks, Valdis Virsis – K. Ģērmanis, V. Štāls, Notārs – J. Zaķis

1946

26.02. R. Blaumanis. No saldenās pudeles. Rež. J. Zariņš, scenogr. Ē. Dajevskis. Ezerlauku māte – H. Gobzine, Marija – M. Zilava, Krustmāte Lavīze – A. Mača, Mārtiņš – R. Mucenieks, Taukšķis – K. Lagzdiņš, Krišs – K. Ģērmanis, Pičuks – A. Mitrēvics, Auce – Ņ. Melbārde, Rindēns – P. Dumpis

22.07. V. Šekspīrs. Divpadsmitā nakts. Rež. O. Uršteins, scenogr. Ē. Dajevskis. Fabiāns – O. Parņickis, Marija – H. Gobzine, Nerrs – V. Štāls, sers Andrejs – O. Uršteins, Olīviņa – H. Prince, Sebastiāns – K. Dzelde, Sērs Tobijs – K. Ģērmanis, Malvolio – K. Lagzdiņš, Viola – M. Damroze, Ņ. Melbārde, Orsino – R. Mucenieks, A. Mitrēvics, Antonijs – P. Dumpis, Priesteris – V. Neimanis, E. Podiss, Kāds kapteinis – A. Šterns, E. Podiss, Valentīns – O. Bruņinieks, Kurio – J. Zaļkalns, Policijas ierēdnis – V. Kononovs

29.12. K. Brikners. Sarkangalvīte. Rež. O. Uršteins, scenogr. Ē. Dajevskis. Sarkangalvīte – E. Skujiņa, Vilks – K. Dzelde, Māte – A. Mača, Vecāmāte – M. Zīle, Maiznieks – O. Uršteins, Drēbnieks – O. Parņickis, Mežsargs – P. Dumpis

1947

7.06. A. Eglītis. Kazanovas mētelis. Rež. O. Uršteins, scenogr. Ē. Dajevskis. Kazanova – R. Mucenieks, Lamberts – K. Lagzdiņš, Ģedrūte – A. Mača, baronese Auguste – M. Damroze, M. Zīle, Anna – M. Zilava, baronese Hortenze – H. Gobzine, E. Siliņa, Kārlis Bīrons – O. Parņickis, grāfs Kaiserlinks – P. Dumpis, fon Pistol Kors – J. Zaķis, Sabīne fon Korfa – M. Zīle, M. Ozoliņa, fon Mēdems – K. Dzelde, fon Mēdema – H. Prince, Lorencs – V. Štāls, Auglotājs – K. Ģērmanis

31.12. M. Zīvertis. Mīkla. Rež. O. Uršteins. Pilsētas galva – J. Šāberts, Galvas kundze – T. Kalve, Elces kundze – E. Skujiņa, Varbūts – O. Parņickis

M. Zīvertis. Divkauja. Rež. O. Uršteins. Sieva – M. Zilava, Vīrs – K. Ģērmanis, Draugs – R. Mucenieks, Detektīvs – P. Dumpis, Kalpone – M. Zīle

1948

30.03. F. Šillers. Vilhelms Tells. Rež. J. Zariņš, scenogr. Ē. Dajevskis. Vilhelms Tells – J. Šāberts, Geslers – J. Zaķis, Štaufahers – K. Ģērmanis, Valters Firsts – V. Štāls, Melhtālietis – O. Uršteins, Rudencs – R. Mucenieks, Atinghauzens – K. Lagzdiņš, Hedviga – T. Kalve, Berta – M. Zilava, Ģertrūde – A. Mača, Reselmans –

K. Dzelde, Ruodijs – P. Dumpis, Armgarde – M. Zīle, Rūdolf Harass – O. Parņickis, Itels Rēdings – J. Zariņš, Struts Vinkelrīds – P. Ozoliņš, Kuonijs – K. Dzelde, Frīshards – M. Sveilis, Leutholds – J. Zaļkalns

04.07. R. Blaumanis. *Pēc pirmā mītiņa*. Rež. J. Zariņš

14.08. R. Blaumanis. *Ļaunais gars*. Rež. O. Uršteins, scenogr. Ē. Dajevskis. Jānis – K. Ģērmanis, Anna – T. Kalve, Jāņa māte – M. Zīle, Andrievs – R. Mucenieks, Līze – P. Brekte, Ieva – H. Prince, Lūciņš – J. Šāberts, Vilks – V. Štāls, Lapsa – E. Podiss, Juris – K. Dzelde, Pieteris – O. Parņickis, Kāds puisis – J. Zaļkalns, Ābrams – K. Lagzdīņš

1949

24.02. Dž. Prīstlijs. *Inspektors nāk*. Rež. J. Zariņš, scenogr. Ē. Dajevskis. Arturs Birlings – J. Šāberts, Sibila Birlinga – A. Mača, Šeila Birlinga – M. Zilava, Ēriks Birlings – O. Uršteins, Džeralds Krofts – R. Mucenieks, Edna – M. Damroze, Inspektors Gūls – K. Lagzdīņš

5.03. Moljērs. *Skapēna nedarbi*. Rež. O. Uršteins, scenogr. Ē. Dajevskis, komp. J. Norvilis. Argāns – K. Ģērmanis, Žerons – J. Zaķis, Oktāvs – R. Mucenieks, Leandrs – O. Parņickis, Hiacinte – M. Damroze, Serbinete – H. Prince, Skapēns – O. Uršteins, Nerine – T. Kalve, Trufaldino – K. Dzelde, Karolīne – E. Siliņa, Karls – G. Tilfs, Silvestrs – P. Dumpis

14.07. M. Zīverts. *Zaļā krūze*. Rež. J. Zariņš, scenogr. Ē. Dajevskis. Šeples kundze – H. Gobzine, Ruta – M. Damroze, Vurma kungs – R. Mucenieks

14.09. R. Blaumanis. *Pazudušais dēls*. Rež. J. Zariņš, scenogr. Ē. Dajevskis. Roplainis – J. Šāberts, Roplainiete – H. Gobzine, Krustiņš – R. Mucenieks, Ilze – M. Zilava, Inķis – K. Lagzdīņš, Matilde – M. Zīle, Aža – E. Siliņa, Līziņa – M. Damroze, Andžs – P. Dumpis, Mikus – O. Parņickis, Mikus tēvs – R. Apinis

24.11. A. Ridlejs. *Spoku vilciens*. Rež. J. Zariņš, scenogr. Ē. Dajevskis. Ričards Vinss – R. Mucenieks, Elsija – E. Siliņa, Čārlzs Mērdoks – P. Dumpis, Pegija – M. Damroze, Bornes jaunkundze – A. Kalniņa, Tedijs Stīls – O. Parņickis, Džūlija Praisā – M. Zilava, Herberts Prais – J. Zariņš, Džons Sterlings – K. Lagzdīņš, Sauls Hodžkinss – K. Dzelde

1950

12.03. F. Molnārs. *Spēle pilī*. Rež. J. Zariņš, scenogr. Ē. Dajevskis. Korts – K. Ģērmanis, Manskis – K. Dzelde, Ādams – R. Mucenieks, Annija – M. Zilava, Olmedijs – P. Dumpis, Sekretārs – O. Parņickis, Sulainis – J. Zariņš

5.07. M. Zīverts. *Tvans*. Rež. K. Dzelde-Baltpurviņš, scenogr. Ē. Dajevskis. Valdemārs – P. Dumpis, Laura – H. Gobzine, Dr. Tods – O. Parņickis, Mīlītis – K. Ķuzulis, Irja – M. Damroze

Lībekas Latviešu teātris

1946

24.01. Rainis. *Pūt, vējiņi!*. Rež. Ž. Dulpiņš, scenogr. A. Grundē, komp. A. Bērzkalns. Prologu runā – D. Dulpiņa, Baiba – E. Znotiņa, Uldis – J. Birkmanis, Didzis – P. Elsiņš, Zane – L. Kalniņa, Anda – S. Zvaigzne, Māte – V. Pone, Gatiņš – V. Dulpiņš, Ciepa – L. Misbaha

26.02. **R. Blaumanis. Skroderdienas Silmačos.** Rež. P. Elsiņš, scenogr. J. Jēgers, komp. A. Bērzkalns. Zāra – L. Misbaha, Pindaciša – V. Pone, Joske – G. Grauds, Rūdis – A. Gļinskis, Aleksis – P. Elsiņš, Bebene – V. Eglīte, Ābrams – A. Jambickis, Antonija – L. Kalniņa, Auce – D. Dulpiņa, Dūdarš – Ž. Dulpiņš, Kārlēns – V. Dulpiņš, Pindaks – J. Birkmanis, Elīna – S. Zvaigzne, Pičuks – Ž. Kātiņš

20.03. **K. Miķelsone. Slinkā sieva.** Rež. P. Elsiņš, scenogr. A. Grunde. Gāršu māte – V. Pone, Indriķis – P. Elsiņš, Anita – L. Kalniņa, Anitas māte – D. Dulpiņa, Velde – A. Jambickis, Alvīne – V. Eglīte, Miķelis – G. Grauds, Marija – S. Zvaigzne

26.04. **M. Zīverts. Minhauzena precības.** Rež. P. Elsiņš, scenogr. A. Grunde, komp. A. Bērzkalns. Minhauzens – P. Elsiņš, Jakobīne – L. Kalniņa, Fīke – E. Znotiņa, Nariškins – J. Birkmanis, Dolgorukovs – A. Feldmanis, Saltikovs – V. Dulpiņš, Oksenstjērn – G. Grauds, Jukums – A. Gļinskis, Irme – D. Dulpiņa, Elizabete – V. Pone

08. **J. Akuraters. Pricīgais saimnieks.** Rež. P. Elsiņš, scenogr. A. Grunde. Pēteris Grotāns – J. Birkmanis, Valdis Medēns – G. Grauds, Vītolīne – V. Pone, Jēzups – J. Joksts

26.10. **R. Blaumanis. Indrāni.** Rež. P. Elsiņš, scenogr. A. Grunde. Indrānu tēvs – P. Elsiņš, Indrānu māte – M. Einberga-Valtere, Ieva – A. Kalniņa, Edvarts – J. Birkmanis, Guste – V. Eglīte, Līze – V. Pone, Noliņš – G. Grauds, Edžiņš – S. Zvaigzne, Zelmiņa – I. Vārpa

18.11. **Rainis. Daugava.** Rež. P. Elsiņš, scenogr. A. Grunde, komp. R. Zuika. Spēlmanītis – E. Upermanis, Māte – M. Einberga-Valtere, Lāčplēsis – J. Birkmanis, Karodziņš – J. Birkmanis, Spīdola – A. Kalniņa, Bēgle – V. Pone, Ganītis – S. Zvaigzne

12. **J. Pētersons. Piekliudušais kaķēns.** Rež. E. Kalniņš. Edgārs Brūveris – P. Elsiņš, Helēna Brūvere – V. Pone, Vēra – A. Kalniņa, Brūveris – J. Birkmanis, Austrā – I. Vārpa, Arājs – G. Grauds, Valgums – Ž. Kātiņš

25.12. **E. Skujenieks. Robinsons.** Rež. E. Upermanis, scenogr. A. Grunde, komp. J. Kalniņš. Robinsons – G. Grauds, Pērtiķu tēvs – Ž. Kātiņš

1947

1.01. **E. Vulfs. Līnis murdā.** Rež. P. Elsiņš, scenogr. A. Grunde. Laukulēpe – A. Kalniņa, Otīlija Plikšena – L. Misbaha, Līnis – J. Birkmanis, Dīka – P. Elsiņš, Mīce Lapa – I. Vārpa

13.03. **M. Zīverts. Āksts.** Rež. P. Elsiņš, scenogr. A. Grunde, komp. J. Kalniņš. Kendels – I. Vārpa, Šekspīrs – P. Elsiņš, Judīte – S. Zvaigzne, Falstafs – E. Upermanis, Bens Džonsons – J. Birkmanis, Džīgs – G. Grauds, grāfs Herberts – T. Lejnieks, Bēkons – A. Feldmanis, Melnā Mērija – A. Kalniņa

26.04. **E. Vulfs. Svētķi Skangalē.** Rež. P. Elsiņš, scenogr. J. Soikāns. Bumbieris – E. Upermanis, Pēteris Dalbiņš – J. Birkmanis, Dalbiņa kundze – M. Einberga-Valtere, Fricis Godiņš – G. Grauds, Līlija – V. Eglīte, Oskars Kosa – T. Lejnieks, Irma – I. Vārpa, Rīderiene – V. Pone, Sētniece – L. Misbaha, Gleznatājs – T. Lejnieks, Kalpone – S. Zvaigzne

28.04. **R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa.** Rež. P. Elsiņš, scenogr. A. Grunde. Marta – I. Vārpa, Ernests – Ž. Kātiņš, Ede – V. Pone, Taukšķis – G. Grauds

12.07. E. Zālīte. **Svešas asinis**. Rež. P. Elsiņš, scenogr. A. Grunde. Kārļa māte – M. Einberga-Valtere, Anna Roga – A. Kalniņa, Kārlis – A. Feldmanis, Mirdza – S. Zvaigzne, Milda – I. Vārpa, Jezups – G. Grauds, Praporščiks – P. Elsiņš, Krauklis – E. Upermanis, Valdis – Ž. Kātiņš

16.08. M. Zīverts. **Sievasmāte**. Rež. P. Elsiņš, scenogr. A. Grunde. Pilsētas galva – P. Elsiņš, Galvas kundze – I. Vārpa, Elces kundze – A. Kalniņa, Varbūta kungs – E. Upermanis, Kalpone – S. Zvaigzne

M. Zīverts. **Divkauja**. Rež. P. Elsiņš, scenogr. F. Milts. Kundze – S. Zvaigzne, Vīrs – E. Upermanis, Draugs – P. Elsiņš, Detektīvs – A. Feldmanis

11.10. M. Zīverts. **Cilvēks grib dzīvot**. Rež. P. Elsiņš, scenogr. A. Grunde. Moriss Mersjē – P. Elsiņš, Lulu – I. Vārpa, Žaks – J. Birkmanis, Māra Baltiņa – A. Šteinberga, Jānis Auzarājs – R. Matīss, Nikerbokere – A. Kalniņa, Pols – G. Grauds, Ārsts – A. Feldmanis

11.12. R. Blaumanis. **Pazudušais dēls**. Rež. J. Zariņš, scenogr. F. Milts

11.12. R. Blaumanis. **Ugunī**. Rež. J. Zariņš, scenogr. F. Milts, komp. J. Kalniņš. Mēvenšterns – A. Feldmanis, Frišvagars – J. Birkmanis, Alders – G. Grauds, Sutka – E. Upermanis, Edgars – P. Elsiņš, Kristīne – A. Šteinberga, Vešeriene – A. Kalniņa, Horsta madāma – M. Einberga-Valtere

25.12. K. Brikners. **Sarkangalvīte**. Rež. P. Elsiņš, scenogr. A. Grunde. Maiznieks – J. Birkmanis, Drēbnieks – G. Grauds, Vilks – E. Upermanis, Māte – V. Pone, Sarkangalvīte – S. Zvaigzne

1948

19.03. R. Blaumanis, M. Teterē. **Brīnumzālīte**. Rež. E. Kalniņš, scenogr. A. Grunde, komp. J. Kalniņš, kustību konsult. E. Leščevskis. Dāča – M. Einberga-Valtere, Kalps Vējos – G. Grauds, Kalējs – J. Birkmanis, Viļņu Jānis – E. Upermanis, Lavīze – I. Vārpa, Vecais Andžiņš – P. Elsiņš, Alīde – V. Pone, Ilze – A. Šteinberga, Vējš – A. Feldmanis, Kārlis – T. Lejnieks, Zapīte – S. Zvaigzne, Tūju māte – A. Kalniņa

16.05. M. Zīverts. **Kāds, kura nav**. Rež. P. Elsiņš, P. Jēgere-Freimane, scenogr. A. Grunde. Zīra – A. Kalniņa, Iraids – P. Elsiņš, Kāds – G. Grauds

10.07. V. Kārkliņš. **Sarkanvīns**. Rež. E. Kalniņš, scenogr. A. Grunde. Alans Keven-dišs – J. Birkmanis, Karina – S. Zvaigzne, Harijs Elendēls – T. Lejnieks, Džozifs – A. Feldmanis, Anete – I. Vārpa

18.11. M. Zīverts. **Tīrelpurvs**. Rež. P. Elsiņš, scenogr. J. Jēgers. Grants – P. Elsiņš, Inga – A. Šteinberga, Praporščiks – G. Grauds

23.12. A. Brigadere. **Sprīdītis**. Rež. P. Elsiņš, scenogr. A. Grunde. Sprīdītis – A. Šteinberga, Pamāte – M. Einberga-Valtere, Vecmāmiņa – A. Kalniņa, Vēja māte – V. Pone, Lutausis – J. Birkmanis, Meža māte – M. Einberga-Valtere, Sikstulis – A. Feldmanis, Vecais vīriņš – P. Elsiņš, Ķēniņš – P. Elsiņš, Princese – S. Zvaigzne, Nelabais – T. Lejnieks, Ragana – V. Pone

1949

01. A. Milns. **Buferu valsts noslēpums**. Rež. E. Kalniņš, scenogr. F. Milts. Kāda dāma – M. Einberga-Valtere

03. E. Vilde. **Laires pūķis**. Rež. M. Einberga-Valtere, scenogr. A. Grunde. Vestmanis – J. Birkmanis, Laura – I. Vārpa, Matilde – L. Kalniņa, Zanders – P. Elsiņš, Pībelehts – G. Grauds

06. Rainis. Daugava. Rež. J. Zariņš

06. Rainis. Pūt, vējiņi!. 1949. gada 26. decembrī ar šīs lugas izrādi teātris beidz darbu. Rež. J. Zariņš, scenogr. A. Grunde. Uldis – J. Birkmanis, Baiba – I. Vārpa, Zane – A. Šteinberga, Anda – S. Zvaigzne, Māte – A. Kalniņa, Didzis – G. Grauds, Orta – M. Einberga-Valtere, Ciepa – V. Pone, Gatiņš – P. Elsiņš

Fišbahas dramatiskā kopa

1945

15.09. R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa. Rež. A. Valdmanis, scenogr. R. Sudars. Piedalās – G. Amols, A. Valdmanis

15.09. R. Blaumanis. Zelta kupris. Rež. A. Valdmanis, scenogr. R. Sudars

18.11. M. Zīverts. Ķīnas vāze. Rež. G. Amols. Notārs – G. Amols

1946

16.03. R. Blaumanis. Skroderdienas Silmačos. Rež. G. Amols, scenogr. J. Šternbergs

22.04. E. Zālīte. Maldu Mildas sapņojums. Rež. G. Amols, scenogr. J. Šternbergs. Krišs – G. Amols

29.06. R. Blaumanis. Ļaunais gars. Rež. G. Amols, scenogr. J. Šternbergs. Mantrausis – G. Amols, Joske – A. Valdmanis

M. Zīverts. Karātavu komēdija

18.11. M. Zīverts. Tīrelpurvs. Rež. G. Amols

1947

4.02. E. Vulfs. Sensācija

Fišbahas Latviešu teātris

1947

1.07. E. Vulfs. Svētki Skangalē. Rež. G. Amols, scenogr. A. Sildegs. Pēteris Dalbiņš – A. Štams, Dalbiņa kundze – L. Zemgale, Lilija – M. Vidnere, Irma – H. Sildega, Fricis Godiņš – A. Valdmanis, Oskars Kosa – Ž. Ozoliņš, Sveiklīts – J. Ādamsons, Spole – A. Valdmanis, Rīderiene – Ē. Kurciņa, Bumbiers – G. Amols

11.08. E. Zālīte. Svešas asinis. Rež. A. Štams, scenogr. A. Sildegs. Jezups – Ž. Ozoliņš, Milda – L. Zemgale, Nikolajs – A. Štams, Rogu saimnieks – A. Valdmanis, Anna – M. Vidnere

25.10. A. Degļavs. Vecais pilskungs. Rež. A. Štams, scenogr. A. Sildegs, komp. B. Sosārs, kustību konsult. A. Kūmiņa. Silēns – K. Bērziņš, Silēniene – Ē. Kurciņa, Indriķis Bērzājs – E. Gulbergs, Sproģis – A. Štams, Sproģene – A. Laure, Luze – H. Sildega, Čaupene – M. Vidnere, Anlīze – L. Zemgale, Krišs – A. Valdmanis, Čipus – A. Kūmiņa, Pilskungs – G. Amols, Flora – A. Kūmiņa, Frīda – L. Zemgale, Jānis – Ž. Ozoliņš, Blambužs – K. Gulbergs, Liču Jurka – J. Ādamsons

1948

A. Brigadere. Pie latviešu miljonāra. Rež. V. Krūmiņš, scenogr. J. Šternbergs. Siltars – A. Valdmanis, Rumba – Ž. Ozoliņš, Graudiņš – K. Gulbergs, Melita – A. Kūmiņa, Māliņa – A. Laure, Ansis – V. Krūmiņš, Oše – M. Vidnere, Zigrīda – H. Sildega, Vībotne – L. Zemgale, Tedis – J. Ādamsons, Žanis – K. Gulbergs

4.03. **P. Osborns. Nāve ābelē.** Rež. G. Amols. Julians – G. Amols, Raifle – L. Zemgale, Mērija Gilis – H. Sildega, Mistery Brinks – A. Valdmanis

28.03. **M. Dišlere. Ozolnieka meita.** Rež. A. Štams, scenogr. A. Sildegs. Bērzups – E. Gulbergs, Milda – M. Vidnere, Bērzupiete – A. Laure, Ozolnieks – Ž. Ozoliņš, Ozolnieku māte – A. Kūmiņa, Strautmaniete – E. Kurciņa, Valija – L. Zemgale, Valijas mīļākais – J. Ādamsons

17.08. **V. Kārklīš. Sarkanvīns.** Rež. Ž. Ozoliņš. Alans Kevendišs – A. Štams, Karina – M. Vidnere, Harijs – E. Gulbergs

18.11. **M. Zīvertis. Partizāni**

15.12. **H. Raudseps. Slaists.** Rež. Ž. Ozoliņš, scenogr. A. Sildegs. Gustavs – A. Štams, Marija – L. Zemgale, Jāzeps – Ž. Ozoliņš

1949

03. **K. Miķelsone. Slinkā sieva.** Indriķis – Ž. Ozoliņš

17.04. **A. Brigadere. Pie latviešu miljonāra.** Piedalās – J. Ādamsons, L. Zemgale, Ž. Ozoliņš, M. Vidnere, K. Gulbergs, A. Kūmiņa, H. Sildega, A. Laure

25.06. **E. Vulfs. Sensācija.** Rež. G. Amols, scenogr. J. Šternbergs. Kārlis Kātiņš – V. Krūmiņš, Fricis Amols – K. Gulbergs, Kātiņa kundze – M. Vidnere, Sīmanis Zilbers – G. Amols, Lūcija Tikmane – L. Zemgale, Roberts Auka – A. Valdmanis, Otto Filipsons – Ž. Ozoliņš, Filipsona kundze – A. Laure, Mīce – H. Sildega, Pēteris Būraks – A. Valdmanis, Edmunds – K. Gulbergs, Alberts Kociņš – M. Amols, Kociņa kundze – A. Kūmiņa, Saša Zilais – J. Ādamsons, Skrambiene – L. Zemgale, Rūgums – J. Ādamsons, Burtlicis – Ž. Ozoliņš

Virburgas Latviešu teātris

1945

30.09. **R. Blaumanis. Ļaunais gars.** Rež. L. Salnā. Pieteris – J. Miķelsons, Ābrams – Ģ. Salnais, Andrievs – J. Pļaviņš, Ieva – O. Adiāne, Jāņa māte – H. Krūmiņa

26.12. **A. Eglītis. Par purna tiesu.** Rež. L. Salnā. Brempelis – Ģ. Salnais, Bišera kundze – O. Skrastiņa, Robčiks – G. Grieze, Vilkāja – H. Krūmiņa, Ildze – O. Adiāne, Mare – Ā. Skurstene, Andrejs – J. Pļaviņš, Anete – M. Brakmane

1946

23.02. **E. Zālīte. Bīstamais vecums.** Rež. L. Salnā, scenogr. V. Laiviņš. Ludis – J. Miķelsons, Lita – Ā. Skurstene, Krasts – Ģ. Salnais, Edgars – G. Grieze, Krūms – J. Pļaviņš, Hermīne – M. Brakmane, Vītoļa – O. Adiāne

M. Zīvertis. Ķīnas vāze. Rež. L. Salnā, scenogr. V. Laiviņš. Cērpa kundze – H. Krūmiņa, Jānis – G. Grieze, Lilija – Ā. Skurstene, Ella – O. Adiāne, Leksīte – M. Brakmane, Notārs – Ģ. Salnais, Valdis Virsis – J. Pļaviņš

- 26.05. E. Vulfs. Līnis murdā. Rež. L. Salnā, Holla – Ā. Skurstene, Mīce – M. Brakmane
 24.08. R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa
 29.09. Ģ. Salnais. Meitene ar raksturu. Rež. L. Salnā, scenogr. V. Laiviņš. Jāna Ērglis – Ā. Skurstene, Veidemanis – Ģ. Salnais, Nadīne – O. Adiāne, Ārijs Vīks – A. Kandrovičs, Kalns – J. Pļaviņš, Felzers – G. Grieze, Miesniece – H. Krūmiņa
 26.12. J. Akuraters. Pricīgais saimnieks. Rež. L. Salnā, scenogr. V. Laiviņš. Pēteris Grotāns – G. Grieze, Anete – H. Krūmiņa, Marianna – A. Grīnberga, Velta – Ā. Skurstene, Vītoliene – O. Adiāne, Tauriņš – J. Pļaviņš, Birze – P. Celms, Jērums – Ģ. Salnais

1947

1.01. P. Kalniņš. Pārskološanās

P. Kalniņš. Tīribas komisija

7.01. M. Zīvertis. Tīrelpurvs. Rež. L. Salnā, scenogr. V. Laiviņš. Grants – Ģ. Salnais, Inga – Ā. Skurstene, Praporščiks – J. Pļaviņš

4.05. V. Kārklīšs. Sarkanvīns. Rež. L. Salnā, scenogr. V. Laiviņš. Alans Kevendišs – Ģ. Salnais, Karina – Ā. Skurstene, Harijs Elendēls – K. Bērziņš, Anete – O. Adiāne, Džozifs – P. Celms

12.07. E. Skujenieks. Dirģents. Rež. L. Salnā, scenogr. V. Laiviņš. Lieliņa kundze – H. Krūmiņa, Erna – A. Grīnberga, Arnolds Sēja – J. Pļaviņš, Bullītis – Ģ. Salnais, Pēteris – P. Celms, Pēteriene – O. Adiāne, Pastnieks – Ā. Skurstene

E. Skujenieks. Robinsons. Rež. L. Salnā, scenogr. V. Laiviņš. Robinsons – Ģ. Salnais, Kapteinis – J. Pļaviņš, Piektdienis – A. Grīnberga, Papagailis – P. Celms, Pērtiķu māte – Ā. Skurstene, Čips – M. Brakmane, Čapa – O. Adiāne

M. Ordone, B. Tomass. Čārlija krustmāte. Rež. L. Salnā, scenogr. V. Laiviņš. Franks Česnijs – P. Celms, Džeks Česnijs – J. Pļaviņš, Čārlijs Vikhēms – K. Bērziņš, Lords Beberlejs – Ģ. Salnais, Annija Spitigjū – Ā. Skurstene, Kitija Verdena – O. Adiāne, D'Alvadoresa – H. Krūmiņa, Inese Delaheja – A. Grīnberga

13.12. E. Skribs. Glāze ūdens. Rež. L. Salnā, scenogr. V. Laiviņš, kustību konsult. R. Kalniņa. Karaliene Anna – A. Grīnberga, Malboro – Ā. Skurstene, Bolinbroks – Ģ. Salnais, Artūrs Mešems – J. Pļaviņš, Abigaila – M. Brakmane, marķīzs Torsī – P. Celms

1948

1.01. Ā. Alunāns. Mucenieks un muceniece. Rež. P. Celms, scenogr. V. Laiviņš, Muceniece – M. Brakmane, Jānis – V. Osītis, Dundurnieks – P. Celms

26.02. L. Fodors. Gatavības apliecība. Rež. L. Salnā, scenogr. V. Laiviņš, komp. J. Norvilis. Kate Horvāte – Ā. Skurstene, Dr. Anna Mate – H. Krūmiņa, Dr. Rihtīgs – P. Celms, Salaji jaunkundze – O. Adiāne, Dr. Domokošs – Ģ. Salnais, Pīviņa Draškoči – M. Brakmane, Dr. Ilvans – J. Pļaviņš, Emma Valtere – A. Grīnberga

5.06. T. Zeltiņš. Vilks Rīgā. Rež. L. Salnā, scenogr. V. Laiviņš, komp. E. Freimanis. Mārtis Skaudrums – J. Pļaviņš, Adelīna – M. Brakmane, Johannisbergs – Ģ. Salnais

1949

1.06. R. un M. Kaudzītes. Mērnīeku laiki. Rež. L. Salnā

07. J. fon Vašari. Kurš melo?. Rež. A. Vilkancis

K. Brikners. Sarkangalvīte. Scenogr. V. Laiviņš, komp. Kuškēvičs

Augsburgas-Haunštetes Latviešu teātris

1945

3.11. **K. Miķelsone. Dzīves šūpolēs.** Rež. A. Mitrēvics, scenogr. F. Eglītis. Berta – A. Girgensone, Ezernieku tēvs – P. Kalniņš, Ezernieku māte – M. Ūdre, Andrejs – J. Grauds, Zeta – L. Liepiņa-Mitrēvica, Nella – L. Danga, Toms – A. Mitrēvics, Akmens – E. Egle, Marta – V. Rauda

1946

2.02. **R. Blaumanis. Zagļi.** Rež. A. Mitrēvics, scenogr. F. Eglītis. Kārklēns – P. Kalniņš, Ābrams – R. Jansons, Maija – L. Danga-Muiža, Ješka – A. Mitrēvics, Ilze – L. Liepiņa-Mitrēvica, Namnieks – A. Laurs, Pēteris Ozols – R. Rollis, Liene – M. Antēna

2.02. **R. Birkmanis. Konjunktūra.** Rež. A. Mitrēvics, scenogr. F. Eglītis. Dr. Skritulis – Z. Beķeris, Dr. Tiltiņš – J. Grauds, Ina – V. Lāce, Gunta – L. Liepiņa-Mitrēvica, Urķis – A. Mitrēvics, Inārs – V. Kalnājs, Zirniša kundze – M. Ūdre, Maiga – L. Danga-Muiža, Ratiņu stūmējs – P. Kalniņš

4.05. **J. Pētersons. Piekļīdušais kaķēns.** Rež. A. Mitrēvics, scenogr. F. Eglītis. Austrā – A. Girgensone, Valgums – R. Jansons, Brūvers – A. Mitrēvics, Edgārs – R. Rollis, Helēna – M. Antēna, Vēra – L. Danga, Tonija – L. Liepiņa-Mitrēvica, Arājs – P. Kalniņš

14.07. **A. Eglītis. Labāki cilvēki.** Rež. A. Mitrēvics, scenogr. F. Eglītis. Kamzītis – R. Jansons, Bākurs – P. Kalniņš, Elvīne – L. Danga, Orests – V. Kalnājs, Indriķis Sociņš – A. Mitrēvics, Betija Sociņa – M. Antēna, Tuiska – L. Liepiņa-Mitrēvica, Jēkabs – R. Jansons, Jūlijas jaunkundze – E. Znotiņa, Manfrēds – R. Rollis, Jānis Līcups – V. Ozols

E. Zālīte. **Maldu Mildas sapņojums.** Rež. A. Mitrēvics, scenogr. G. Liepa. Andrejs – R. Jansons, Ieva – M. Antēna, Krišs – P. Kalniņš, Ilze – L. Liepiņa-Mitrēvica, Alvis – J. Lauva, Rūta – L. Danga, Juhans – A. Mitrēvics, Marija – V. Rauda, Mārtiņš – R. Rollis

18.09. **M. Zīverts. Tīrelpurvs.** Rež. A. Mitrēvics, scenogr. R. Rollis. Grants – P. Kalniņš, Inga – L. Liepiņa-Mitrēvica, L. Danga, Praporščiks – R. Rollis

1947

12.07. **B. Šovs. Pigmalions.** Rež. A. Mitrēvics, scenogr. G. Liepa. Mrs. Higinša – M. Antēna, Henrijs Higinss – V. Ozols, Alfrēds Dūlītis – A. Mitrēvics, Elīza – L. Danga, Mrs. Hilla – V. Skrastiņa, Klāra – H. Karolla, Fredis – R. Rollis, Pikerings – P. Kalniņš, Mrs. Pīrsa – L. Liepiņa-Mitrēvica, Kutila – I. Švalbe, Novērotājs – R. Jansons, Apteksne – V. Rauda, Uzdzīvotājs – Z. Upīte

13.09. **Rainis. Daugava.** Rež. J. Muncis, scenogr. R. Rollis. Spēlmanītis – A. Mitrēvics, Dēliņš – L. Danga, Vecmāmiņa – L. Liepiņa, Spīdola – M. Antēna, Lāčplēsis – J. Lauva, Tēvs – P. Kalniņš, Meitiņa un Ganīte – H. Karolla, Imants – R. Rollis, Laika vecis – P. Kalniņš, Bēglis – R. Jansons, Trimdinieks – P. Kalniņš, Tumsas māte – V. Skrastiņa, Pulkstenīte – M. Paudrupe

8.11. **P. Kalniņš. Kad satiekas.** Rež. L. Danga, scenogr. G. Liepa. Taukšķis – P. Kalniņš, Eda – M. Paudrupe, Kviķis – R. Rollis, Ierēdnis – R. Jansons

P. Kalniņš. Pārskološanās. Rež. L. Danga, scenogr. G. Liepa. Zinte – G. Liepa, Kviķis – R. Rollis, Noraugs – R. Jansons

P. Kalniņš. Tīrības komisija. Rež. L. Danga, scenogr. G. Liepa. Vējzieda kundze – M. Antēna, Vaidava kundze – H. Karolla, Ātruma kundze – E. Garā

R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa. Rež. L. Danga, scenogr. G. Liepa. Ernests – J. Lauva, Marta – L. Danga, Taukšķis – P. Kalniņš, Eda – M. Paudrupe

1948

Ģ. Salnais. Meitene ar raksturu. Rež. L. Danga, scenogr. G. Liepa. Jāna Ērglis – L. Danga, Veidemanis – P. Kalniņš, Nadīne – M. Antēna, Ārijs Vīks – R. Jansons, Vaskis – G. Liepa, Kalns – J. Lauva, Felzers – R. Rollis, Miesniece – M. Paudrupe, Seržants – G. Liepa
26.10. **M. Zīverts.** Kāds, kura nav. Rež. L. Danga, scenogr. G. Liepa. Zīra – L. Danga, H. Karolla, Iraids – P. Kalniņš, Kāds – J. Lauva

A. Mētere-Ozola. Čiko. Rež. L. Danga, scenogr. J. Sukurs. Orsola–Lola – M. Antēna, Paolo – J. Lauva, Džovanni – R. Rollis, Andželika – H. Karolla, Simoneta – L. Danga, Gaetano – R. Jansons, Sulainis – P. Kalniņš, Betīna – M. Paudrupe, Pepinella – Ā. Miesniece, Marko – P. Kalniņš, Konditors – G. Klausss

1949

V. Kārklīņš. Sarkanvīns. Rež. L. Danga, scenogr. J. Sukurs. Karīna – L. Danga, Alans Kevendišs – P. Kalniņš, Harijs Elendēls – R. Rollis, Džozifs – J. Lauva, Anete – H. Karolla

M. Zīverts. Zaļā krūze. Rež. P. Kalniņš, scenogr. V. Skābe. Šeples kundze – H. Karolla, Ruta – L. Danga, Vurma kungs – R. Rollis

04.03. **J. Jaunsudrabiņš.** Jo plīks, jo traks. Rež. L. Danga un P. Kalniņš, scenogr. J. Priedītis. Lazdiņš – G. Klausss, Anna – H. Karolla, Lazdiņa tēvs – P. Kalniņš, Berta Bute – L. Danga, Jēkabs Jūdiņš – R. Rollis

A. Benedeti. Es tevi vairs nepazīstu. Rež. L. Danga, scenogr. R. Rollis. Luīza – L. Danga, Klotilde – H. Karolla, Dr. Spinelli – R. Jansons

M. Zīverts. Partizāni. Rež. P. Kalniņš. Marga – L. Danga, Gūsteknis – R. Rollis

Teātru kopas Vācijā

Altetingas dramatiskā kopa

1946

15.06. **R. Blaumanis.** Sestdienas vakars. Rež. J. Krūmiņš, scenogr. A. Upelniēks. Marenīca – A. Kofska, Bungatiņš – J. Krūmiņš

17.08. **A. Krauja.** Paleju ļaudis. Rež. J. Krūmiņš. Marija – A. Kofska

28.09. **R. Blaumanis.** Indrāni. Rež. J. Krūmiņš, scenogr. A. Kofska. Ieva – A. Kofska

1947

25.02. **A. Galiņš.** Drupas. Rež. J. Krūmiņš

Altgarges dramatiskā kopa

1945

E. Vulfs. Svētki Skangalē. Rež. M. Einberga-Valtere. Bumbiers – M. Siliņš

1946

29.09. R. Blaumanis. Skroderdienas Silmačos. Rež. M. Valtere, scenogr. J. Soikāns.
Antonija – E. Siliņa, Dūdars – M. Siliņš

1947

5.07. A. Deglavs. Vecais pilskungs. Rež. M. Siliņš

Ambergas latviešu teātra trupa

1945

R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa

1946

R. Blaumanis. Trīnes grēki

E. Grāmatniece. Jaunsaimnieka ligava

Ansbahas latviešu dramatiskā kopa

1946

R. Blaumanis. Pazudušais dēls

R. Blaumanis. Ļaunais gars. Rež. R. Kalnakmens, scenogr. J. Zālmanis

R. Blaumanis. Trīnes grēki. Rež. Ē. Leimanis, scenogr. J. Zālmanis

E. Zālīte. Bīstamais vecums. Rež. V. Veske, scenogr. J. Zālmanis

Augustdorfas nometnes drāmas kopa

1950

03. R. Blaumanis. No saldenās pudeles. Rež. P. Ozols. Krišs – P. Ozols

1951

17.10. R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa. Rež. J. Zariņš.

30.12. R. Blaumanis. Zagļi. Rež. J. Zariņš

1952

9.02. M. Ziverts. Tīrelpurvs. Rež. L. Šteplere, scenogr. A. Freijš

1953

10. M. Dišlere. Ozolnieka meita. Rež. E. Podiss

1954

05. H. Raudseps. Mārtiņciems. Rež. E. Podiss. Jāks Platais – E. Podiss, Jānis – J. Zaļkalns

11. M. Zīle. Atvasara. Rež. M. Zīle. Profesors Goba – E. Podiss, Anastasija Goba – M. Zīle

1955

07. A. Brigadere. Raudupiete. Rež. E. Podiss. Raudupiete – M. Zīle

1956

15.06. V. Richters. Pīlēns. Rež. E. Podiss. Mr. Džonsons – E. Podiss

Badmergentheimas nometnes dramatiskā kopa

1946

06. E. Vulfs. Līnis murdā. Rež. M. Upīte

15.09. R. Blaumanis. No saldenās pudeles. Rež. V. Leists

Baireitas latviešu dramatiskā kopa

1946

4.05. R. Blaumanis. Ļaunais gars. Rež. A. Pāvils

R. Blaumanis. Zagļi

Bambergas latviešu nometnes dramatiskā kopa

1946

16.02. R. Blaumanis. Salna pavasarī. Rež. O. Skušķis

Bernsenas latviešu nometnes dramatiskā kopa

1945

11.08. R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa. Rež. A. Zakovics

1946

20.01. R. Blaumanis. No saldenās pudeles. Rež. H. Biseniece, scenogr. E. Ābele

Berhtesgādenes latviešu nometnes dramatiskā kopa

1949

M. Zīverts. Sievasmāte

M. Zīverts. Divkauja

Bīlefeldes Latviešu teātris

1960

1.07. T. Grasis. Dienas nebaltās. Rež. M. Zīle

1961

M. Zīverts. Ķīnas vāze. Rež. M. Zīle, scenogr. F. Grants

1964

9.05. E. Vulfs. Jaunais dakteris. Rež. L. Šteplere-Jaunsudrabiņa

Bingenas teātra kopa

1962

17.07. K. Vitlingers. Vai zināt Piena Ceļu? Rež. V. Bērziņš

Blombergas Latviešu teātris

1945

07. R. Blaumanis. Zagļi. Rež. V. Pūce

11.09. Rainis. Spēlēju, dancoju. Rež. V. Pūce, scenogr. V. Brants. Tots – V. Pūce, Lelde – D. Kukaine-Pūce

10.11. A. Brastiņš. Latviskā mīkale. Komp. V. Ozoliņš

18.11. Rainis. Daugava. Rež. V. Pūce, scenogr. V. Brants, komp. V. Ozoliņš

24.12. A. Brigadere. Sprīdītis. Rež. V. Pūce

1946

01. F. Arnolds. Mīla pirmā acumirkļi. Rež. V. Pūce

R. Blaumanis. Sestdienas vakars. Rež. V. Pūce, komp. J. Norvilis

R. Blaumanis. Skroderdienas Silmačos. Rež. V. Lapenieks

13.05. M. Zīverts. Vara. Rež. V. Pūce, scenogr. V. Brants. Marte – E. Pūce-Siliņa, Vaišvila – J. Pūce

Braunšveigas dramatiskā kopa

1946

17.02. R. Blaumanis. Zagļi. Rež. V. Štengels

17.02. R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa. Rež. V. Štengels

13.10. Ē. Šķipsna. Zaudētā dzimtene

1947

04.01. R. Blaumanis. Trīnes grēki

Brininghauzenes nometnes dramatiskā kopa

1947

R. Blaumanis. Skroderdienas Silmačos. Rež. P. Brekte

4.05. A. Brigadere. Raudupiete. Rež. P. Brekte. Raudupiete – P. Brekte

Darmštates latviešu teātra kopa

1946

V. Richters. Nebēdnieki. Rež. S. Sēja-Amatniece

E. Zālīte. Bīstamais vecums. Rež. S. Sēja-Amatniece

1947

22.03. R. Blaumanis. Trīnes grēki. Rež. S. Sēja-Amatniece

18.10. J. Pētersons. Norieta kvēle. Rež. S. Sēja-Amatniece

1948

19.05. M. Zīverts. Kāds, kura nav

Detmoldas dramatiskā kopa

1946

15.08. M. Zīverts. Minhauzena precības. Rež. L. Apkalns

Dīpenavas latviešu nometnes dramatiskā kopa

1946

A. Brigadere. Sprīdītis

Eihštetes latviešu nometnes teātris

1946

R. Blaumanis. Ļaunais gars

05. R. Blaumanis. Sestdienas vakars

4.08. J. Lejiņš. Nebrauc tik dikti. Rež. J. Vācietis

M. Zīverts. Ķīnas vāze. Rež. J. Vācietis

Eitīnas latviešu nometnes amatieru dramatiskā kopa

1947

R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa

R. Blaumanis. Sestdienas vakars

26.01. R. Blaumanis. Trīnes grēki. Rež. V. Timermane

L. Vītoliņa. Gleznotājs Otiņš. Rež. T. Zandersons

Eitīnas Daugavas Vanagu teātra kopa

1948

J. Lejiņš. Nebrauc tik dikti. Rež. A. Vilde, scenogr. E. Kalme

1950

J. Akuraters. Pricīgais saimnieks. Rež. E. Tikmane, scenogr. A. Šīmanis.

Marianna – D. Zauriņa, Grotāns – A. Bērziņš

Elmshornas nometnes latviešu teātris

1946

04. R. Blaumanis. *Launais gars*. Rež. P. Ozols. Andrievs – D. Freimanis, Ābrams – P. Ozols

R. Blaumanis. *No saldenās pudeles*. Rež. P. Ozols

Erlangenes Latviešu teātris

1946

28.05. R. Blaumanis. *Pēc pirmā mītiņa*

1947

09. Ē. Šķipsna. *Zaudētā dzimtene*

F. Arnolds, E. Bahs. *Spāniešu muša*

Eversburgas latviešu invalīdu drāmas kopa

1950

M. Zīverts. *Vara*. Rež. E. Hāznere

Filzekas latviešu nometnes dramatiskā kopa

1945

31.12. R. Blaumanis. *Pēc pirmā mītiņa*. Rež. P. Kalniņš

1946

24.02. Rainis. *Pūt,vējiņi!*. Rež. P. Kalniņš, scenogr. A. Brūveris. Uldis – P. Kalniņš, Baiba – E. Lēmane

21.04. J. Lejiņš. *Nebrauc tik dikti*. Rež. P. Kalniņš, scenogr. G. Štelmahers. Žagars – P. Kalniņš, Miķelis – A. Siliņš, Laima – E. Lēmane

10.06. R. Blaumanis. *Skroderdienas Silmačos*. Rež. P. Kalniņš, scenogr. G. Štelmahers. Aleksis – P. Kalniņš, Ieviņa – E. Lēmane, Dūdars – A. Siliņš

21.07. J. Pētersons. *Pieklīdušais kaķēns*. Rež. P. Kalniņš. Brūveris – P. Kalniņš, Vēra – E. Lēmane, Arājs – A. Siliņš

Firtes latviešu nometnes drāmas kopa

1946

16.03. R. Blaumanis. *Trīnes grēki*. Rež. A. Hartmane, scenogr. V. Āboliņš

R. Blaumanis. *Pēc pirmā mītiņa*. Rež. A. Hartmane

Flensburgas Latviešu teātris

1946

R. Blaumanis. *Trīnes grēki*. Rež. A. Kopštāls

1949

H. Krūmiņš. Cēli kā dzimtenes dievnami. Rež. A. Kopštāls

Flensburgas Antverpes nometnes teātris

1946

30.08. R. Blaumanis. No saldenās pudeles. Rež. V. Mežģirts

1947

12.02. I. Auziņa. Ziedu leja. Rež. V. Mežģirts

08.04. R. Blaumanis. Zagļi. Rež. V. Mežģirts

7.12. P. Gruzna. Pūra lāde. Rež. A. Kopštāls

1948

13.01. R. Blaumanis. Ļaunais gars

Frīdrihsortas Latviešu teātris

1946

R. Blaumanis. Ugunī. Rež. E. Tikmane

J. Akuraters. Pricīgais saimnieks. Rež. E. Tikmane

P. Gruzna. Dzimtas apvienība. Rež. E. Tikmane

Fronhofenas latviešu nometnes teātris

1947

E. Zālīte. Bīstamais vecums. Rež. E. Kalniņš, scenogr. S. Kalniņš

Fuldas latviešu nometnes dramatiskā kopa

1947

10.05. K. Miķelsone. Slinkā sieva. Rež. K. Ulmane

R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa. Rež. K. Ulmane

R. Blaumanis. Zelta kupris. Rež. K. Ulmane

R. Blaumanis. Zagļi. Rež. K. Ulmane

24.12. V. Richters. Nebēdnieki. Rež. O. Parņickis

Gēstahtas Saules nometnes teātris

1945

8.11. R. Blaumanis. Zagļi. Rež. A. Kalniņa. Ješka – V. Ekmanis, Ilze – E. Briede, Namnieks – O. Lumanis, Liene – V. Auna, Pēteris – A. Jansons, Maija – N. Koha, Kārklēns – A. Balodis, Ābrams – N. Āriņš

25.12. R. Blaumanis. Skroderdienas Silmačos. Rež. A. Kalniņa, scenogr. O. Bisenieks. Antonija – A. Kalniņa, Pindaciša – A. Rudzīte, Bebene – E. Zariņa, Elīna – V. Auna, Joske – A. Jansons, Zāra – V. Dzērve, Dūdars – A. Balodis, Rūdis – V. Ekmanis, Pindaks – N. Āriņš, Pičuks – V. Zeps, Auce – A. Niedra

1946

26.04. Rainis. Pūt, vējiņi!. Rež. A. Kalniņa, scenogr. O. Bisenieks. Uldis – A. Balodis, Māte – A. Kalniņa, Didzis – V. Ekmanis, Baiba – A. Niedra, Zane – V. Auna, Anda – A. Sproģe, Orta – E. Zariņa, Gatiņš – V. Brastiņš

Giftenes latviešu nometnes literāri dramatiskā kopa

1946

19.10. R. Blaumanis. Zagļi. Rež. V. Štāls

1947

7.05. R. Blaumanis. Trīnes grēki. Rež. V. Štāls

Grēvenes nometnes dramatiskā kopa

1946

03. R. Blaumanis. No saldenās pudeles. Rež. F. Lintiņš

16.05. R. Blaumanis. Sestdienas vakars. Rež. L. Jaunsudrabiņa. Bungatiņš – F. Lintiņš, Pieteris – S. Jerumanis

16.05. R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa. Rež. L. Jaunsudrabiņa. Ede – V. Lintiņa, Tautkšķis – F. Lintiņš

23.11. E. Vulfs. Svētki Skangalē

15.12. J. Jaunsudrabiņš. Invalīds un Ralla. Rež. L. Jaunsudrabiņa, scenogr. V. Vare

1947

1.02. E. Vulfs. Svētki Skangalē. Rež. F. Lintiņš, scenogr. V. Vare

8.03. E. Vulfs. Līnis murdā. Rež. H. Biseniece, scenogr. V. Vare

6.04. R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa. Rež. L. Jaunsudrabiņa

27.12. R. Blaumanis. Trīnes grēki. Rež. P. Ozols. Mazbērzu tēvs – P. Ozols

R. Blaumanis. Skroderdienas Silmačos. Rež. P. Ozols, scenogr. V. Krauklis. Aleksis – V. Nollendorfs

1948

03. J. Jaunsudrabiņš. Jo plīks, jo traks. Rež. P. Ozols, scenogr. O. Bisenieks. Lazdiņu tēvs – P. Ozols

6.03. M. Zīverts. Tīrelpurvs. Rež. P. Ozols, scenogr. O. Bisenieks. Grants – P. Ozols

04. R. Blaumanis. Pamāte. Rež. P. Ozols, scenogr. O. Bisenieks

15.08. E. Zālīte. Maldu Mildas sapņojums. Rež. P. Ozols

30.10. J. Akuraters. Pricīgais saimnieks. Rež. P. Ozols

26.11. A. Mētere-Ozola. Čiko. Rež. P. Ozols

1949

04. R. Blaumanis. Pazudušais dēls. Rež. P. Ozols. Roplainis – P. Ozols
16.06. R. Blaumanis. Zelta kupris. Rež. P. Ozols. Dakteris – P. Ozols
16.06. M. Zīverts. Riebeklis. Rež. P. Ozols. Riebeklis – P. Ozols
16.06. E. Vulfs. Līnis murdā. Rež. P. Ozols

Grosenbrodes dramatiskā kopa

1946

- E. Kalme. Zelts. Rež. E. Kalme
R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa
E. Kalme. Ielas muzikants. Rež. E. Kalme
20.07. R. Blaumanis. No saldēnās pudeles. Rež. K. Vanags, scenogr. E. Kalme
25.10. E. Kalme. Tikšanās. Rež. K. Vanags, scenogr. E. Kalme

1947

- 12.07. M. Zīverts. Cilvēks grib dzīvot. Rež. K. Vanags
6.09. K. Freimanis. Viss kārtībā. Rež. K. Vanags, scenogr. E. Kalme
E. Zālīte. Maldu Mildas sapņojums. Rež. K. Vanags
R. Blaumanis. Sestdienas vakars

Groshābersdorfas latviešu nometnes teātris

1946

- 18.05. V. Sauleskalns. Stiprā meita. Rež. A. Roziņš
M. Zīverts. Ķīnas vāze. Rež. A. Roziņš

Halles latviešu nometnes dramatiskā kopa

1945

- 31.12. A. Brigadere. Čaukstenes. Rež. J. Ikstrums

1946

- 24.03. R. Blaumanis. Zagļi. Rež. J. Ikstrums

Hallendorfas Straumēnu latviešu nometnes teātris

1947

- R. Blaumanis. Zagļi

1948

- 29.03. M. Zīverts. Tīrelpurvs. Rež. A. Becāns

Altonas Jaunatnes kristīgās savienības teātra kopa Hamburgā

1954

- A. Brigadere. Sprīdītis. Rež. R. Kalniņš

Hamburgas-Fišbahas latviešu nometnes teātris

1953

E. Vulfs. Līnis murdā. Rež. E. Kalniņš, scenogr. J. Priede

R. Blaumanis. Zagļi. Rež. E. Kalniņš

J. Pētersons. Piekliđušais kaķēns.

Hamburgas Latviešu biedrības drāmas ansamblis

1954

13.02. P. Gruzna. Pūra lāde. Rež. A. Nātriņa

1958

A. Brigadere. Kad sievas spēkojas. Rež. L. Kluce

1959

6.06. V. Richters. Nebēdnieki. Rež. R. Kalniņš, scenogr. R. Bendrups

1961

03. R. Blaumanis. No saldenās pudeles. Rež. T. Šrēdere. Rindēns – A. Gāters

21.10. A. Brigadere. Čaukstenes

1963

30.03. M. Zaļaiskalna. Precību drudzī. Rež. T. Šrēdere, scenogr. I. Alberts. Liesma Roga – D. Kurmina, Valdis Lejiņš – A. Gāters

1964

6.08. J. Viesiens. Kāds iet, jums jāpaliek. Rež. T. Šrēdere, scenogr. I. Alberts. Alija Darkale – D. Kurmina

08. A. Grīns. Zemes atjaunotāji. Rež. T. Šrēdere. Aina – D. Kurmina

1966

M. Zaļaiskalna. Izcīnītais gandarijums

18.12. M. Zaļaiskalna. Ziemassvētki mežā. Rež. M. Zaļaiskalna

Hamburgas Daugavas Vanagu teātris

1953

5.04. M. Zīverts. Sievasmāte. Rež. R. Kalniņš, scenogr. D. Tomsons

M. Zīverts. Divkauja. Rež. R. Kalniņš, scenogr. D. Tomsons

1954

26.12. R. Blaumanis. Trīnes grēki. Rež. A. Nātriņa, scenogr. D. Tomsons. Piedalās – A. Gāters, E. Jauntirāne, J. Rags

1956

4.03. M. Zīverts. Tīrelpurvs. Rež. L. Kluce, scenogr. D. Tomsons. Grants – A. Gāters, Inga – L. Kluce

1969

22.03. V. K. Bredšovs-Išervuds. Suns smadzenēs. Rež. M. Zaļaiskalna. Titorija – M. Damroze

Hānavas dramatiskā kopa

1945

18.11. R. Blaumanis. Skroderdienas Silmačos. Rež. K. Spricenieks, scenogr. H. Gricēvičs. Bebene – B. Rītiņa, Aleksis – K. Spricenieks

1946

02.03. Rainis. Pūt, vējiņi!. Rež. B. Rītiņa, scenogr. H. Gricēvičs. Uldis – V. Paupe, Baiba – B. Rītiņa

18.06. A. Brigadere. Lielais loms. Rež. B. Rītiņa, scenogr. H. Gricēvičs. Trīniņa – B. Rītiņa

12.09. V. Mežaraups. Augškurzemes mežos. Rež. B. Rītiņa, scenogr. H. Gricēvičs

16.11. R. Blaumanis. Trīnes grēki. Rež. B. Rītiņa, scenogr. H. Gricēvičs. Trīne – B. Rītiņa

1947

11.01. M. Ziverts. Ķīnas vāze. Rež. B. Rītiņa, scenogr. H. Gricēvičs. Cērpa kundze – B. Rītiņa

19.04. A. Brigadere. Maija un Paija. Rež. Z. Skujiņa, scenogr. H. Grīns. Maija – Z. Skujiņa, Paija – M. Ansule, Varis – K. Spricenieks

31.05. Dž. Golsvertijs. Džoja. Rež. B. Rītiņa, scenogr. H. Gricēvičs. Džojas māte – B. Rītiņa

K. Miķelsone. Uguns kristības

29.11. R. Blaumanis. Ļaunais gars. Rež. B. Rītiņa. Anna – B. Rītiņa, Andrievs – K. Spricenieks

1948

14.04. J. Lejiņš. Nebrauc tik diktī. Rež. B. Rītiņa, scenogr. B. Ozoliņš

Hannoveres latviešu nometnes teātris

1947

04. R. Blaumanis. Zagļi

R. Blaumanis. Ugunī. Rež. F. Videnieks, scenogr. R. Bērziņš

Hersbrukas dramatiskā kopa

1946

03. R. Blaumanis. Zagļi. Rež. H. Streips

03. R. Blaumanis. Indrāni

20.06. J. Lejiņš. Nebrauc tik diktī

Hilligsfeldas dramatiskā kopa

1946

- 6.07. K. Miķelsone. Slinkā sieva. Rež. A. Gribusts, scenogr. E. Pogulēns
12.10. L. Auzāne-Vitoliņa. Gleznotājs Otiņš. Rež. A. Gribusts, scenogr. E. Pogulēns
R. Blaumanis. Trīnes grēki. Rež. A. Gribusts, scenogr. E. Pogulēns.

Iceho latviešu noņemšanas dramatiskā kopa

1946

- R. Blaumanis. No saldenās pudeles. Rež. A. Kalniņš
A. Brigadere. Čaukstenes. Rež. A. Kalniņš
A. Brigadere. Maija un Paija. Rež. A. Kalniņš

Ingolšates latviešu noņemšanas dramatiskā kopa

1946

- 6.07. R. Blaumanis. Ugunī. Rež. J. Neimanis. Edgars – T. Grasis
5.09. R. Blaumanis. Zagļi. Rež. T. Grasis. Kārklēns – T. Grasis
M. Zīverts. Tīrelpurvs

1952

- M. Zīverts. Divkauja
R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa
26.12. L. Auzāne-Vitoliņa. Gleznotājs Otiņš

1953

02. P. Ērmanis. Brakos. Rež. V. Bērziņš. Rūdolfs Blaumanis – P. Ērmanis
12.04. R. Blaumanis. Pazudušais dēls. Rež. V. Bērziņš

1954

06. R. Blaumanis. Sestdienas vakars

1955

- 25.01. E. Vilde. Laimes pūķis. Rež. V. Bērziņš. Vestmanis – V. Bērziņš
16.04. J. Lejiņš. Bij man vienas rozes dēļ. Rež. V. Bērziņš, scenogr. T. Dišlers
11. M. Zīverts. Tīrelpurvs. Rež. V. Bērziņš, scenogr. T. Dišlers. Grants – V. Bērziņš

Insulas latviešu noņemšanas dramatiskā kopa

1948

- 12.02. E. Zālīte. Bīstamais vecums. Rež. K. Caune

Kaizerslauternas Daugavas Vanagu Latviešu teātris

1962

M. Zīvertis. Tīrelpurvs. Rež. V. Bērziņš

V. Kārklīš. Indīgā efeja. Rež. V. Bērziņš

Kaseles-Bētenhauzenes latviešu nometnes dramatiskā kopa

1947

8.03. R. Blaumanis. Ugunī. Rež. V. Eizāns, scenogr. A. Medenis. Edgars – V. Eizāns

1946

10.11. J. Lejiņš. Nebrauc tik dikti. Rež. V. Eizāns, scenogr. A. Medenis

1947

20.11. R. Blaumanis. Pazudušais dēls. Rež. V. Eizāns, scenogr. A. Medenis

V. Richters. Nebēdnieki. Rež. V. Eizāns, scenogr. A. Medenis

05. E. Vulfs. Sensācija. Rež. V. Eizāns, scenogr. A. Medenis

09. E. Zālīte. Bīstamais vecums. Rež. V. Eizāns, scenogr. A. Medenis

1948

25.02. M. Zīvertis. Tīrelpurvs. Rež. V. Eizāns

Kemptenes Latviešu teātris

1946

03. R. Blaumanis. Zagļi. Rež. F. Rutkis

03. R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa. Rež. F. Rutkis

R. Blaumanis. No saldenās pudeles. Rež. F. Rutkis

Kleinkecas latviešu nometnes dramatiskā kopa

1945

10.11. R. Blaumanis. No saldenās pudeles. Rež. A. Līviņš

1946

3.11. R. Blaumanis. Ugunī

1948

24.05. V. Richters. Nebēdnieki. Rež. S. Kadeģe

E. Zālīte. Maldu Mildas sapņojums. Rež. S. Kadeģe

30.10. E. Skujenieks. Diriģents. Rež. S. Kadeģe

A. Brigadere. Maija un Paija. Rež. S. Kadeģe

Kīles Latviešu teātris

1945

A. Brigadere. Pie latviešu miljonāra. Rež. V. Leists

1946

23.02. R. Blaumanis. Zagļi. Rež. V. Leists

7.04. R. Blaumanis. Skroderdienas Silmačos. Rež. E. Tikmane. Zāra – E. Tikmane, Antonija – A. Saiva, Tomulīša – S. Videniece

27.07. L. Auzāne. Gleznotājs Otiņš. Rež. E. Tikmane

24.08. J. Akuraters. Priecīgais saimnieks. Rež. E. Tikmane. Marianna – S. Videniece, Lielausiene – E. Tikmane

18.11. R. Blaumanis. Ugunī. Rež. E. Tikmane. Kristīne – M. Vecpuise, Horsta madāma – S. Videniece

1.12. R. Blaumanis. No saldenās pudeles. Rež. V. Leists. Lavīze – A. Saiva, Marija – M. Vecpuise

1947

6.04. E. Zālīte. Bīstamais vecums. Rež. E. Tikmane

3.05. E. Vulfs. Līnis murdā. Rež. E. Tikmane. Holla Laukulēpe – S. Videniece, Emīlija Dundure – E. Tikmane

18.05. M. Zīverts. Divkauja. Rež. E. Tikmane

27.09. E. Skujenieks. Robinsons. Rež. E. Tikmane

1948

9.05. M. Zīverts. Kāds, kura nav. Rež. E. Tikmane

Lauingenes latviešu nometnes dramatiskā kopa

1946

19.01. R. Blaumanis. Trīnes grēki. Rež. K. Lieģis

28.09. Rainis. Daugava. Rež. F. Kaufmanis

R. Blaumanis. Ļaunais gars. Rež. K. Lieģis

Lērtes latviešu nometnes dramatiskā kopa

1945

18.11. R. Blaumanis. Zagļi. Rež. E. Rozens

1946

22.04. A. Brigadere. Pie latviešu miljonāra. Rež. A. Jankovskis

09. R. Blaumanis. Trīnes grēki

1947

R. Blaumanis. Ļaunais gars

1948

- E. Zālīte. Svešās asinis
E. Zālīte. Bīstamais vecums

Lingenes nometnes teātris

1951

- E. Vulfs. Līnis murdā. Rež. A. Herdels

Manheimas latviešu darba rotas dramatiskā kopa

1954

06. M. Zīverts. Kāds, kura nav. Rež. S. Sēja-Amatniece. Zīra – S. Sēja-Amatniece, Iraids – V. Amatnieks
11. F. Molnārs. Spēle pilī. Rež. S. Sēja-Amatniece, scenogr. V. Rantiņš. Korts – V. Amatnieks, Annija – S. Sēja-Amatniece

Marktredivicas latviešu nometnes dramatiskā kopa

1946

- 23.03. R. Blaumanis. Trīnes grēki. Rež. M. Ercums
5.07. J. Lejiņš. Nebrauc tik dikti. Rež. M. Ercums. Miķelis – M. Ercums
A. Brigadere. Sprīdītis. Rež. M. Ercums

1947

- Rainis. Uguns un nakts. Rež. M. Ercums

Matenburgas latviešu teātra trupa

1946

- 11.06. R. Blaumanis. Zagļi. Rež. E. Gintere. Ilze – E. Gintere

Memmingenes dramatiskā kopa

1946

- 18.11. R. Blaumanis. Skroderdienas Silmačos. Rež. V. Krūmiņš. Kārlēns – K. Gulbergs, Ieviņa – I. Priedīte
9.12. R. Blaumanis. Trīnes grēki. Rež. V. Krūmiņš. Annele – I. Priedīte, Juris – E. Gulbergs

1947

- 7.04. V. Richters. Nebēdnieki. Rež. V. Krūmiņš
13.04. M. Zīverts. Tīrelpurvs. Rež. V. Krūmiņš
10.05. V. Slavērs. Ēzelis

1948

31.12. V. Slavērs. Atgriešanās. Rež. V. Richters

Memmingenes latviešu teātra kopa

1951

12. J. Lejiņš. Nebrauc tik dikti. Rež. A. Blaumanis. Mikus – A. Blaumanis

1952

30.08. J. Jaunsudrabiņš. Jo pliks, jo traks. Rež. O. Kalējs

12.10. R. Blaumanis. Indrāni. Rež. A. Miške, scenogr. A. Piņķis. Indrānu māte – A. Miške, Indrānu tēvs – E. Ābele

27.12. V. Alants. Grāmatvedības kļūda. Rež. O. Kalējs, scenogr. E. Tāls

V. Rihters. Nebēdnieki. Vaira – I. Priedīte-Gulberga, Ints Lauciņš – E. Gulbergs

1953

15.03. I. Brača. Indīgie ziedi.

1954

04. M. Dišlere. Ozolnieka meita. Rež. O. Kalējs

5.12. M. Zīverts. Čūska. Muļļa – E. Ābele

1955

15.01. E. Skujenieks. Dirīģents. Rež. A. Daugule-Kalēja

15.05. M. Zīle. Atvasara. Rež. O. Kalējs

1956

9.06. L. Auzāne-Vītoļiņa. Gleznotājs Otiņš. Rež. A. Prinkalne. Kalnlauku saimnieks – E. Ābele

1959

R. Blaumanis. Zagļi

J. Lejiņš. Bij man vienas rozes dēļ. Rež. E. Ābele

4.07. E. Grāmatniece. Jaunsaimnieka līgava. Rež. E. Ābele

1960

Drūmais. Blaumaņa varoņi kolhozā

1961

28.01. Ā. Alunāns. Kas tie tādi, kas dziedāja. Rež. E. Ābele. Baltauss – E. Ābele

1962

29.03. M. Zīverts. Ķīnas vāze. Rež. A. Prindkalne, scenogr. A. Piņķis. Cērpa kundze – A. Prindkalne

1963

14.07. E. Skujenieks. Neskaties atpakaļ

Mercfeldas latviešu noņemtnes dramatiskā kopa

1946

18.05. V. Zonbergs. Stiprā meita. Rež. A. Roziņš

28.06. M. Ziverts. Ķīnas vāze. Rež. A. Roziņš

30.11. R. Blaumanis. Brīnumzālite. Rež. A. Valdmanis, scenogr. V. Āboliņš.
Vecais Andžiņš – A. Valdmanis

Mīldorfas latviešu noņemtnes dramatiskā kopa

1946

10.08. A. Rupainis. Aizmirstā zeme. Rež. T. Ritums, scenogr. V. Grava

1947

6.10. V. Richters. Nebēdnieki. Rež. T. Ritums, scenogr. V. Grava

Minhenes Freimaņa noņemtnes teātra kopa

1947

K. Miķelsone. Slinkā sieva

4.01. M. Ziverts. Ķīnas vāze. Rež. Ž. Ozoliņš, scenogr. A. Sildegs. Leksīte – H. Sildega

M. Ziverts. Tīrelpurvs

Minhenes Loengrīna noņemtnes teātris

1946

23.03. R. Blaumanis. Ugunī. Rež. J. Ģērmanis, scenogr. A. Sildegs. Viskrelis –
Ž. Ozoliņš, Edgars – J. Ģērmanis, Kristīne – Ē. Prindule, Vešeriene – L. Zemgale

Minhenes Mozahas noņemtnes dramatiskā kopa

1951

R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa

E. Vulfs. Līnis murdā

Rainis. Daugava. Rež. A. Kofska

1952

E. Grāmatniece. Jaunsaimnieka līgava. Rež. A. Kofska

Ludvigfeldes Jaunatnes kristīgās savienības teātris Minhenē

1956

23.06. T. Grasis. Pirmās bezdelīgas lido. Rež. T. Grasis

Mirvikas latviešu nometnes dramatiskā kopa

1945

P. Gruzna. Dzimtas sazvērestība. Rež. P. Gruzna

1946

R. Blaumanis. Trīnes grēki

Minsteres Daugavas Vanagu teātra kopa

1967

A. Brigadere. Sprīdītis

1972

3.06. R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa. Rež. A. Šternbergs

1973

24.02. R. Blaumanis. Zagļi. Rež. O. Trauciņa. Namnieks – K. Kangeris

1974

20.07. E. Zālīte. Maldu Mildas sapņojums. Rež. O. Trauciņa, scenogr. P. Purmalis. Andrejs – K. Kangeris

1975

4.10. E. Zālīte. Bīstamais vecums. Rež. O. Trauciņa. Lizete – D. Upesleja, Ludis – K. Kangeris

1976

23.10. A. Eglītis. Pēc kaut kā cēla, nezināma. Rež. O. Trauciņa, scenogr. P. Purmalis

1977

A. Eglītis. Jolanta Durbe. Rež. O. Trauciņa

Neietingas Latviešu teātris

1946

28.09. R. Blaumanis. Indrāni. Rež. J. Krūmiņš, scenogr. A. Kofska

R. Blaumanis. Sestdienas vakars. Rež. J. Krūmiņš

A. Krauja. Palejas ļaudis

1947

R. Blaumanis. Ļaunais gars. Rež. J. Krūmiņš

R. Blaumanis. Salna pavasarī

Neinburgas latviešu dramatiskā kopa

1946

14.06. E. Grāmatniece. Jaunsaimnieka līgava. Rež. N. Šubiņš, scenogr. A. Vinklers

Nirnbergas Valkas nometnes teātra kopa

1947

J. Lejiņš. Nebrauc tik dikti. Rež. N. Šubiņš, scenogr. A. Vinklers. Miķelis – N. Šubiņš

1948

14.02. L. Auzāne-Vītoļiņa. Gleznotājs Otiņš. Rež. N. Šubiņš, scenogr. A. Vinklers

11.06. R. Blaumanis. No saldenās pudeles. Rež. N. Šubiņš, scenogr. A. Vinklers

1949

5.03. A. Brigadere. Raudupiete. Rež. N. Šubiņš, scenogr. A. Vinklers

Oldenburgas Mežotnes nometnes drāmas kopa

1946

24.08. J. Plūme. Piparkūkas sirids. Rež. A. Ozoliņš, scenogr. R. Zusters

2.11. R. Blaumanis. Pamāte

Oldenburgas Tērvetes nometnes teātra kopa

1946

6.01. R. Blaumanis. Zagļi. Rež. B. Zvaigzne. Ješka – F. Kaufmanis

04. R. Blaumanis. Sestdienas vakars. Rež. B. Zvaigzne. Ješka – F. Kaufmanis

20.06. A. Brigadere. Mazā māja. Rež. B. Zvaigzne. Strautmanis – V. Pukats, Tālkalns – B. Zvaigzne

20.06. R. Blaumanis. Sestdienas vakars. Rež. B. Zvaigzne. Bungatiņš – A. Kalnapuķe, Pupiņa – O. Kluce, Vecaistēvs – V. Pukats

21.06. R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa. Rež. B. Zvaigzne. Taukšķis – V. Pukats, Ernests – B. Zvaigzne

9.08. R. Blaumanis. Zagļi. Rež. B. Zvaigzne. Kārklēns – B. Zvaigzne

18.10. R. Blaumanis. Indrāni. Rež. B. Zvaigzne, scenogr. R. Zusters. Indrānu tēvs – B. Zvaigzne, Indrānu māte – O. Kluce

1947

01. M. Zīverts. Karātavu komēdija. Rež. K. Ozoliņš

6.02. E. Skujeniēks. Dirģents. Rež. B. Zvaigzne. Pēteris – V. Pukats

04. J. Lejiņš. Nebrauc tik dikti. Rež. A. Ozoliņš. Miķelis – V. Pukats

R. Blaumanis. Indrāni

R. Blaumanis. Zagļi

R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa

A. Brigadere. Čaukstenes

Oldenburgas Daugavas Vanagu drāmas kopa

1956

13.10. E. Grāmatniece. Jaunsaimnieka līgava. Rež. R. Freibergs

1968

9.03. A. Brigadere. Čaukstenes. Rež. R. Freibergs. Kloķene – G. Urdze

Omštetes nometnes drāmas kopa Oldenburgā

1950

08. M. Zīverts. Riebeklis. Rež. J. Lukstiņš

M. Zīverts. Sievasmāte. Rež. J. Lukstiņš

Ausekļa teātra kopa Pinnebergā

1948

Dz. Freimanis. Izjokotā princese. Rež. F. Bitners, scenogr. I. Liepiņš

Dz. Freimanis. Skaistā Rozālija jeb divkauja torņa istabiņā. Rež. F. Bitners, scenogr. I. Liepiņš

M. Zīverts. Riebeklis. Rež. F. Bitners

O. Vaīlds. Salome. Rež. F. Bitners

Pinnebergas teātra entuziasti

1953

J. Jaunsudrabiņš. Jo plīks, jo traks. Rež. M. Sakse

Rēgensburgas latviešu nometnes dramatiskā kopa

1946

31.12. R. Birkmanis. Konjunktūra. Rež. P. Kalniņš. Ina – E. Lēmane, Urķis – A. Siliņš

1947

5.01. M. Zīverts. Tīrelpurvs. Rež. P. Kalniņš, scenogr. E. Sillers. Grants – P. Kalniņš, Inga – E. Lēmane, Praporščiks – M. Bumbieris

R. Blaumanis. Indrāni. Rež. P. Kalniņš, scenogr. E. Sillers. Indrānu tēvs – A. Siliņš, Edvarts – P. Kalniņš, Zelmiņa – I. Bumbiere

E. Skujenieks. Dirigents. Rež. P. Kalniņš. Erna – I. Bumbiere, Lapiņsons-Baiga – M. Bumbieris, Bullītis – P. Kalniņš, Pēteris – A. Siliņš

V. Kārkliņš. Sarkanvīns. Rež. P. Kalniņš, scenogr. E. Sillers. Karina – M. Biezaitē, Harijs Elendēls – M. Bumbieris, Džozifs – A. Siliņš, Anete – E. Lēmane

V. Richters. Nebēdnieki. Rež. P. Kalniņš, scenogr. E. Sillers. Bīrziņš – P. Kalniņš, Selga – I. Bumbiere, Vilnis – E. Lēmane, Ints Lauciņš – M. Bumbieris, Dadzītis – A. Siliņš

E. Zālīte. Bīstamais vecums. Rež. P. Kalniņš, scenogr. Z. Kalniņš. Krasts – P. Kalniņš, Lita – I. Bumbiere, Ludis – M. Bumbieris

9.11. A. Brigadere. Sprīdītis. Rež. P. Kalniņš. Lienīte – E. Lēmane, Sīkstulis – A. Siliņš, Sīkstuļa kalpone – E. Lēmane, Galma kungs – A. Siliņš, Mirusī māmiņa – M. Biezaite

26.12. M. Ordone, B. Tomass. Čārlija krustmāte. Rež. P. Kalniņš. Džeks Česnejs – M. Bumbieris, Čārlijs – A. Siliņš, Lords Beberlejs – P. Kalniņš, Annija – E. Lēmane

1948

J. Lejiņš. Bij man vienas rozes dēļ. Rež. P. Kalniņš, scenogr. Z. Kalniņš. Tenis – P. Kalniņš, Žoržs – M. Bumbieris, Vita – I. Bumbiere

E. Zālīte. Svešas asinis. Rež. P. Kalniņš. Kārlis – P. Kalniņš, Jezups – A. Siliņš

1949

E. Lēmane. Opāls. Rež. V. Liepa

Rotenburgas nometnes dramatiskā kopa

1946

23.04. R. Blaumanis. No saldenās pudeles. Rež. L. Zeps

28.09. R. Blaumanis. Ļaunais gars. Rež. L. Zeps

Sidrabenes nometnes dramatiskā kopa Lībekā

1945

29.07. E. Vulfs. Ciemiņš. Rež. Ž. Dulpiņš

2.09. R. Blaumanis. No saldenās pudeles. Rež. Ž. Dulpiņš. Marija – Dz. Dulpiņa, Taukšķis – Ž. Dulpiņš, Pičuks – V. Dulpiņš

29.09. R. Blaumanis. Ļaunais gars. Rež. Ž. Dulpiņš. Mantrausis – Ž. Dulpiņš, Ieva – Dz. Dulpiņa

27.10. R. Blaumanis. Trīnes grēki. Rež. Ž. Dulpiņš. Mazbērzu māte – H. Pempere, Ābrams – Ž. Dulpiņš, Made – Dz. Dulpiņa

12. A. Brigadere. Raudupiete. Rež. Ž. Dulpiņš. Raudupiete – Dz. Dulpiņa, Kosa – Ž. Dulpiņš, Joske – V. Dulpiņš

1946

Rainis. Pūt, vējiņi!

A. Brigadere. Sprīdītis

27.03. R. Blaumanis. Zagļi

Sillenbuhas nometnes dramatiskā kopa

1946

9.11. R. Blaumanis. Trīnes grēki. Rež. K. Veics

Špakenbergas nometnes dramatiskā kopa

1946

31.08. A. Brigadere. Pie latviešu miljonāra. Rež. A. Kalniņa

11. L. Auzāne. Gleznotājs Otiņš. Rež. A. Balodis

1947

1.02. E. Skujenieks. Dirigents

1948

11. V. Alants. Grāmatvedības kļūda. Rež. E. Skujenieks

Švarcenbekas Jaunatnes kristīgās savienības dramatiskā kopa

1946

28.01. R. Blaumanis. Trīnes grēki. Rež. A. Vilde

5.03. R. Blaumanis. Ļaunais gars. Rež. A. Vilde

1947

7.05. J. Lejiņš. Nebrauc tik dikti

Švarchofenas nometnes teātris

1946

6.03. R. Blaumanis. No saldenās pudeles. Rež. N. Šubiņš, scenogr. A. Vinklers.
Taukšķis – N. Šubiņš

23.06. R. Blaumanis. Zagļi

R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa

Vatenštetes nometnes dramatiskā kopa

1947

19.01. R. Blaumanis. Ļaunais gars. Rež. E. Jurševskis. Mantrausis – E. Jurševskis

Veclaras nometnes teātris

1945

18.11. A. Brigadere. Sprīdītis. Rež. E. Kraule

1946

30.01. R. Blaumanis. Skroderdienas Silmačos. Rež. E. Kraule

Vēdeles nometnes teātris

1946

3.11. R. Blaumanis. Trīnes grēki. Rež. P. Ozols. Trīne – A. Šteinberga-Nārūna,
Ludis – A. Siliņš

P. Gruzna. Pūra lāde. Rež. P. Ozols

E. Vulfs. Līnis murdā
6.10. R. Blaumanis. Zelta kupris. Rež. P. Ozols

Veidenes nometnes dramatiskā kopa

1945

31.12. R. Blaumanis. Paradīzē. Rež. E. Ciblis

Ventas latviešu nometne Esernā

1946

9.03. P. Ozoliņš. Lupatas. Rež. P. Ozoliņš

13.04. R. Blaumanis. Sestdienas vakars. Rež. P. Ozoliņš

Vesthofenas dramatiskā kopa

1956

M. Zīverts. Tīrelpurvs. Rež. E. Podiss

1957

05. J. Viesiens. Nozaudētais vilķis. Rež. E. Podiss

1959

11.04. E. Zālite. Bīstamais vecums. Rež. E. Podiss. Krasts – E. Podiss

1960

20.02. M. Dišlere. Iegātnis. Rež. E. Podiss

1961

3.06. Drūmais. Blaumaņa varoņi kolhozā. Rež. E. Podiss

1962

2.05. A. Eglītis. Pēc kaut kā cēla, nezināma. Rež. E. Podiss. Jānis Grava – E. Podiss

1964

23.05. A. Dziļums. Uz milža pleca. Rež. E. Podiss. Holgers – E. Podiss

M. Dišlere. Iegātnis. Rež. E. Podiss

Vīnerta nometnes dramatiskā kopa

1946

03. Cimdu pāris Strautmaļos. Rež. I. Auziņa

Vircburgas Rietumu nometnes dramatiskā kopa

1945

31.12. J. Lejiņš. Nebrauc tik dikti

1947

17.05. R. Blaumanis. Trīnes grēki

Virburgas Latviešu jaunatnes teātris

1948

M. Timma. Karoga teiksma

Vīsbādenes latviešu nometnes dramatiskā kopa

1946

02. E. Zālīte. Bīstamais vecums. Rež. S. Sēja-Amatniece

2.06. K. Miķelsone. Slinkā sieva. Rež. K. Ulmane

Volterdingenes dramatiskā kopa

1946

28.07. R. Blaumanis. Ļaunais gars

31.08. L. Vītoļiņa. Gleznotājs Otiņš

28.09. A. Brigadere. Raudupiete. Rež. Ž. Dulpiņš, scenogr. V. Jankevics. Raudupiete – Dz. Dulpiņa, Matisiņš – V. Dreimane, Kosa – Ž. Dulpiņš, Raudups – V. Dzintarnieks

18.11. Rainis. Pūt, vējiņi!. Rež. V. Dzintarnieks, scenogr. V. Jankevics. Zane – Dz. Dulpiņa, Uldis – G. Martirovs

31.12. E. Skujenieks. Diriģents. Rež. Ž. Dulpiņš, scenogr. V. Jankevics. Pēteriene – M. Federe, Lieliņš – Ž. Dulpiņš, Lielīņa kundze – Dz. Dulpiņa, Sēja – V. Dzintarnieks

1947

22.02. E. Zālīte. Bīstamais vecums. Rež. V. Dzintarnieks, scenogr. V. Jankevics. Krasts – Ž. Dulpiņš, Ludis – V. Dzintarnieks, Lizete – M. Federe

30.04. M. Zīverts. Tīrelpurvs. Rež. Ž. Dulpiņš. Grants – Ž. Dulpiņš, Inga – Dz. Dulpiņa, Praporščiks – V. Dzintarnieks

10.05. R. Blaumanis. Trīnes grēki. Rež. Ž. Dulpiņš. Trīne – Dz. Dulpiņa, Mazbērzu tēvs – V. Dzintarnieks, Mazbērzu māte – M. Federe, Annule – V. Dreimane, Ābrams – Ž. Dulpiņš, Rembēniete – I. Bencione

28.06. K. Miķelsone. Slinkā sieva. Rež. V. Dzintarnieks

Vundzīdeles latviešu dramatiskā kopa

1946

R. Blaumanis. No saldenās pudeles. Rež. N. Aupmane

Zārštetes nometnes teātris

1947

R. Blaumanis. Trīnes grēki. Rež. V. Štāls

Zēdorfas nometnes teātris

1946

18.11. Rainis. Uguns un nakts. Rež. J. Kaķis

1947

P. Ozoliņš. Sapnītis Ziemsvētku naktī. Rež. J. Kaķis

E. Skujenieks. Dirģents. Rež. J. Kaķis

Zengvardenes JKS nodaļas dramatiskais ansamblis

1949

01. V. Richters. Nebēdnieki. Rež. B. Zvaigzne, scenogr. Ē. Dajevskis. Birziņš – B. Zvaigzne

25.01. M. Zīverts. Tīrelpurvs. Rež. B. Zvaigzne, scenogr. Ē. Dajevskis. Grants – B. Zvaigzne

Latviešu teātra kopas Austrijā

Glāzenbahas dramatiskā kopa

1946

20.01. A. Brigadere. Lielais loms. Rež. V. Hermanis

04. R. Blaumanis. Pazudušais dēls. Rež. V. Hermanis. Roplainis – A. Bulis, Roplainiete – M. Bērziņa, Krustiņš – J. Zvaigzniņš, Ilze – L. Vasariņa

24.08. R. Blaumanis. Trīnes grēki. Rež. V. Hermanis, scenogr. R. Āboliņš. Trīne – L. Grīnvalde, Made – L. Vasariņa

18.11. Rainis. Uguns un nakts. Rež. V. Hermanis, scenogr. R. Āboliņš. Spīdola – L. Vasariņa, Lāčplēsis – V. Hermanis

26.12. A. Brigadere. Sprīdītis. Rež. V. Hermanis, scenogr. R. Āboliņš

1947

27.09. M. Zīverts. Riebeklis. Rež. V. Hermanis

1948

17.07. M. Zīverts. Tīrelpurvs. Rež. V. Hermanis, scenogr. R. Āboliņš

Zalcburgas novada latviešu dramatiskais ansamblis

1946

19.10. R. Blaumanis. Ļaunais gars. Rež. V. Hermanis, scenogr. R. Āboliņš. Mantrausis – A. Bulis, Anna – L. Vasariņa

1947

25.01. M. Zīverts. Ķīnas vāze. Rež. V. Hermanis, scenogr. R. Āboliņš

- 12.04. E. Zālīte. **Bīstamais vecums**. Rež. V. Hermanis, scenogr. R. Āboliņš
17.11. E. Zālīte. **Svešas asinis**. Rež. V. Hermanis, scenogr. R. Āboliņš. Kārlis – J. Zvaigzniņš, Puhovskis – V. Hermanis

1948

- 21.02. J. Lejiņš. **Nebrauc tik dikti**. Rež. V. Hermanis, scenogr. R. Āboliņš. Mikus – J. Zvaigzniņš, Žagars – V. Hermanis

Latviešu teātra kopas Beļģijā Zēdelhemas nometnes dramatiskā kopa

1945

- 23.11. E. Kalme. **Zelts**. Rež. A. Banders, scenogr. E. Mauriņš

1946

- 29.01. H. Krūmiņš. **Vecpuiši**. Rež. A. Banders. Saimnieks – E. Ābele, Trīne – T. Alksnis, Annija – J. Martinelli, Pičuks – E. Mauriņš

Latvijas Sarkanā Krusta Rīgas dramatiskā kopa Beļģijā

1949

- 13.11. E. Vulfs. **Līnis murdā**. Rež. E. Skrastiņa
31.12. R. Blaumanis. **Pēc pirmā mītiņa**. Rež. E. Skrastiņa. Taukšķis – M. Gross
31.12. Farandola. **Pārpratums pie zobārsta**. Rež. E. Skrastiņa

1950

- 28.05. L. Auzāne-Vītoļa. **Gleznotājs Otiņš**

Beļģijas latviešu nacionālās komitejas teātra trupa

1954

- R. Blaumanis. **Pēc pirmā mītiņa**. Rež. S. Jerumanis

Latviešu teātra kopas Dānijā

1945

- 15.07. M. Zīverts. **Ķīnas vāze**. Rež. J. Berkāns, scenogr. G. Jurjāns. Jānis – U. Merits, Leksīte – A. Berkāne, Notārs – P. Gals
31.12. R. Blaumanis. **Trīnes grēki**. Rež. J. Berkāns, scenogr. G. Jurjāns. Brencis – J. Berkāns, Ābrams – P. Gals

1946

- 31.01. V. Dambergs. **Neticīgā Kolombīne**. Rež. J. Berkāns, scenogr. G. Jurjāns. Glītais – U. Merits, Trīsstūris – G. Jurjāns
2.03. J. Benešs. **Zaļā plavā**. Rež. J. Berkāns, scenogr. G. Jurjāns
25.12. M. Zīverts. **Divkauja**. Rež. J. Berkāns. Vīrs – J. Berkāns

1947

- M. Zīvertis. Kāds, kura nav. Rež. J. Berkāns, scenogr. G. Jurjāns
 25.05. L. Auzāne-Vītoliņa. Gleznotājs Otiņš. Rež. J. Berkāns. Andris – U. Merits, Milda – A. Berkāne
 26.07. J. Akuraters. Priečīgais saimnieks. Rež. J. Berkāns, scenogr. G. Jurjāns. Pēteris Grotāns – J. Berkāns

1948

- 7.02. J. Benešs. Zaļā pļavā. Rež. J. Berkāns. Hanči – E. Pfeifere
 14.02. R. Blaumanis. Skroderdienas Silmačos. Rež. L. Lauva, scenogr. G. Jurjāns. Rūdis – U. Merits, Elīna – A. Berkāne, Dūdars – J. Berkāns
 22.08. R. Blaumanis. Pamāte. Rež. J. Berkāns. Vecākais zēns – J. Berkāns
 18.09. V. Richters. Nebēdnieki. Rež. J. Berkāns, scenogr. G. Jurjāns. Klimpenes Jānis – J. Berkāns, Dadzītis – P. Gals, Ilze – A. Berkāne
 20.11. M. Zīvertis. Partizāni. Rež. J. Berkāns, scenogr. G. Jurjāns
 R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa. Rež. J. Berkāns

1949

- R. Blaumanis. Zagļi. Rež. J. Berkāns
 9.02. P. Gruzna. Dzimtas apvienība. Rež. J. Berkāns
 26.03. A. Deglavs. Vecais pilskungs. Rež. J. Berkāns
 11.06. M. Zīvertis. Zaļā krūze. Rež. J. Berkāns, scenogr. L. Lauva

1950

- 3.06. V. Slavērs. Laimīgā ģimenes dzīve. Rež. J. Berkāns
 3.06. V. Slavērs. Ēzelis. Rež. J. Berkāns
 3.06. V. Slavērs. Cūkas laime. Rež. J. Berkāns

1951

04. M. Zīvertis. Divkauja. Rež. P. Gals
 08. R. Blaumanis. Pazudušais dēls. Rež. P. Gals

Latviešu teātra kopas Anglijā Daugavas Vanagu Drāma Londonā

1950

- 16.04. R. Blaumanis. Trīnes grēki. Rež. E. Šķobe. Mazbērzu māte – Z. Rozenberga, Mazbērzu tēvs – J. Ozols, Juris – V. Brastiņš, Trīne – D. Nīmande, Made – B. Zariņa, Brenčis – V. Folkmanis, Emīlija – L. Apine, Annule – R. Kambute, Jaņuks – H. Miķelsons, Ludis – M. Pelcis, Atis – I. Zunde, Ābrams – R. Pavasars
 1.05. M. Zīvertis. Riebklis. Rež. E. Šķobe. Riebklis – R. Lazdiņš, Leitnants – V. Brastiņš
 R. Blaumanis. Sestdienas vakars. Rež. E. Šķobe. Made – Z. Rozenberga, Bungatiņš – V. Folkmanis, Pupiņa – M. Svenne, Lauris – H. Miķelsons

4.11. **M. Zīvertis. Ķīnas vāze.** Rež. E. Šķobe. Cērpa kundze – M. Svenne, Jānis – V. Brastiņš, Lilija – R. Kambute, Leksīte – B. Zariņa, Notārs – R. Lazdiņš, Valdis Virsis – M. Pelcis

31.12. **E. Vulfs. Līnis murdā.** Rež. E. Šķobe. Augusts Līnis – V. Brastiņš, Laukulapas kdze – M. Mellupe, Kārlis Dīka – H. Miķelsons, Mīce Lapa – D. Abika, Minna – L. Apine

1951

21.01. **R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa.** Rež. R. Lazdiņš. Taukšķis – R. Lazdiņš, Ede – M. Mellupe, Ernests – H. Miķelsons

28.03. **L. Auzāne-Vītoļiņa. Gleznotājs Otiņš.** Rež. E. Ūdris

26.05. **A. Galiņš. Drupas.** Rež. A. Abiks. Zaļkalnu māte – M. Svenne, Rita – V. Pelše, Zenta – L. Apine, Laimonis Smilga – A. Abiks, Jānis – M. Pelcis, Edgars Sala – V. Brastiņš, Pēteris Kļava – R. Lazdiņš, Jēkabs Vīksna – H. Miķelsons

9.06. **M. Zīvertis. Divkauja.** Rež. A. Abiks. Vīrs – V. Brastiņš, Detektīvs – A. Abiks, Kalpone – D. Abika

28.07. **M. Zīvertis. Cenzūra.** Rež. J. Auniņš. Iza – L. Apine, Komandants – R. Lazdiņš, Janelis – M. Zīvertis

1952

22.03. **R. Blaumanis. Zelta kupris.** Rež. J. Zariņš, scenogr. I. Bite. Dace – L. Apine, Augusts – R. Lazdiņš, Dakteris – J. Zariņš

13.09. **R. Blaumanis. No saldenās pudeles.** Rež. J. Zariņš, scenogr. J. Akmets. Ezerlauku māte – M. Svenne, Marija – L. Apine, Lavīze – M. Mellupe, Mārtiņš – H. Miķelsons, Taukšķis – A. Abiks, Krišs – R. Lazdiņš, Pičuks – V. Folkmanis, Auce – B. Zariņa

1953

14.03. **J. Jaunsudrabiņš. Jo pliks, jo traks.** Rež. J. Zariņš, scenogr. J. Akmets. Berta Bute – L. Apine, Vilis Vitte – R. Lazdiņš, Jānis – V. Folkmanis, Lazdiņtēvs – A. Abiks, Anna – V. Pelše, Jēkabs Jūdiņš – H. Miķelsons

11.07. **V. Kārkliņš. Sarkanvīns.** Rež. J. Zariņš, scenogr. J. Akmets. Alans Kevendišs – J. Zariņš, Karina Kevendiša – L. Apine, Harijs Elendēls – H. Miķelsons, Džozifs – R. Lazdiņš

4.10. **F. Molnārs. Spēle pilī.** Rež. J. Zariņš, scenogr. J. Akmets. Korts – J. Zariņš, Manskis – R. Lazdiņš, Ādams – M. Pelcis, Anija – L. Apine, Olmedijs – P. Sotnieks, Sekretārs – H. Miķelsons, Sulainis – A. Abiks

1954

R. Blaumanis. Pazudušais dēls

1955

23.04. **T. Zeltiņš. Vīna raugs.** Rež. J. Zariņš, scenogr. J. Akmets. Alberts Dūkurs – H. Miķelsons, Ansis Auša – M. Pelcis, Marija Maldava – M. Mellupe, Pāvels Pukstis – A. Abiks, Nikolajs Maldavs – V. Folkmanis

1956

26.05. **R. Blaumanis. Ļaunais gars.** Rež. J. Zariņš, scenogr. J. Akmets. Ābrams – J. Zariņš, Vilks – R. Lazdiņš, Mantrausis – A. Abiks, Jāņa māte – Z. Sotniece, Jānis – P. Sotnieks, Anna – M. Mellupe, Andrievs – V. Folkmanis, Juris – M. Pelcis

1958

15.02. R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa. Rež. J. Zariņš, scenogr. J. Akmets. Ede – M. Mellepe, Taukšķis – A. Abiks, Marta – A. Pelce, Ernests – M. Pelcis

18.10. M. Zīvertis. Cilvēks grib dzīvot. Rež. J. Zariņš, scenogr. J. Akmets. Moriss Mersjē – R. Pavasars, Māra Baltiņa – A. Pelce, Žans – R. Lazdiņš, Žaks – A. Abiks, Mis Nikerbokere – M. Zariņa, Ārsts – A. Feldmanis, Pols – M. Pelcis

1962

E. Ūdris. Mežkungis Siliņš. Rež. T. Zandersons

1963

R. Blaumanis. No saldenās pudeles

1965

22.05. M. Zīvertis. Čūska. Rež. A. Abiks. Muļļa – A. Abiks, Mollija Muļļa – M. Zariņa, Diogēns – J. Andrupis

1981

15.03. E. Vulfs. Līnis murdā

1984

26.05. J. Jaunsudrabiņš. Jo pliks, jo traks. Rež. V. Folkmanis. Lazdiņtēvs – V. Folkmanis, Vilis Vitte – R. Lazdiņš

Alsageras Daugavas Vanagu dramatiskā kopa

1950

R. Blaumanis. Trīnes grēki

R. Blaumanis. Zagļi

1951

M. Ordone, B. Tomass. Čārlija krustmāte

L. Auzāne-Vītoļiņa. Gleznotājs Otiņš

R. Blaumanis. Pazudušais dēls

1952

5.01. M. Zīvertis. Tīrelpurvs

03. E. Vulfs. Līnis murdā

06. R. Blaumanis. Zelta kupris

Berdingberijas dramatiskā kopa

1950

25.12. M. Ordone, B. Tomass. Čārlija krustmāte. Rež. J. Mednis

1951

E. Vulfs. Līnis murdā

Birmingemas dramatiskā kopa

1950

10.11. T. Kalve. Ciemiņš. Rež. J. Miezītis

1951

4.02. J. Miezītis. Karazirgs. Rež. J. Miezītis

1952

14.04. M. Zīverts. Cenzūra. Rež. J. Miezītis

1953

Rainis. Uguns un nakts. Rež. J. Miezītis

1954

20.03. A. Gailits. Sābas ķēniņiene. Rež. J. Miezītis

20.03. T. Kalve. Ciemiņš. Rež. J. Miezītis

20.03. A. Čehovs. Lācis. Rež. J. Miezītis

1955

10.09. A. Brigadere. Maija un Paija. Rež. J. Miezītis. Ņurga – J. Miezītis

1956

17.03. M. Zīverts. Čūska. Rež. J. Miezītis

1958

15.03. M. Zīverts. Tīrelpurvs. Rež. J. Miezītis. Grants – J. Miezītis

1959

4.03. H. Iso. Trīs tumšbalti eņģeļi. Rež. J. Miezītis

Bitervelas dramatiskās mākslas ansamblis

1948

E. Skujenieks. Diriģents

Boltonas dramatiskā kopa

1948

18.11. E. Zālīte. Maldu Mildas sapņojums. Rež. G. Bergs

1949

11.06. M. Zīverts. Tīrelpurvs. Rež. G. Bergs

1951

18.03. V. Alants. Grāmatvedības kļūda. Rež. G. Bergs, Bruzga – G. Bergs, Kazis
Indrūns – J. Joksts

1952

- 6.01. L. Auzāne-Vītoļiņa. Dāmu valsis. Rež. J. Joksts. Eduards Kaugurs – G. Bergs
2.02. J. Akuraters. Priecīgais saimnieks. Rež. J. Joksts

1953

- 21.03. K. Miķelsone. Slinkā sieva. Rež. J. Joksts
R. Blaumanis. Zagļi. Rež. J. Joksts

1955

- E. Vulfs. Svētki Skangalē

1956

- 9.06. M. Zīverts. Ķīnas vāze. Rež. J. Joksts. Cērpa kundze – A. Jaunbrāle, Notārs – J. Zaķis

1957

- 13.04. M. Zīverts. Partizāni. Rež. J. Zaķis. Kalējs – J. Zaķis

1959

- 2.05. J. Lejiņš. Nebraska tik dikti. Rež. J. Zaķis, scenogr. I. Sālzirnis. Miķelis – J. Zaķis, Jūle – A. Jaunbrāle

1961

- 14.01. J. Lejiņš. Bij man vienas rozēs dēļ. Rež. J. Zaķis, scenogr. J. Sālzirnis. Plācītis – J. Zaķis

1962

- 2.06. I. Brača. Kad sitīs tā stunda. Rež. E. Sirmā

1966

- 26.02. E. Vilde. Laimes pūķis. Rež. J. Zaķis. Zanders – J. Zaķis, Laura – V. Kudiņa

1967

- 18.11. L. Auzāne-Vītoļiņa. Ložmetēju kalns. Rež. J. Zaķis

1969

- 7.06. R. Blaumanis. No saldenās pudeles. Rež. J. Zaķis, scenogr. I. Sālzirnis. Ezerlauku māte – Z. Štāle

Bredfordas Daugavas Vanagu dramatiskā kopa

1949

- 9.02. E. Grāmatniece. Jaunsaimnieka līgava. Rež. V. Pūlis
26.03. E. Zālīte. Bīstamais vecums. Rež. Z. Štūlmane. Krasts – A. Kopštāls, Mermīne – M. Mežģirte, Lizete – Z. Štūlmane, Lita – M. Federe
27.08. R. Blaumanis. No saldenās pudeles. Rež. F. Lintiņš

1951

- 24.02. R. Blaumanis. Skroderdienas Silmačos. Rež. F. Lintiņš. Tomuliša – A. Bencone, Bebene – I. Gubiņa, Elīna – M. Mežģirte
28.04. E. Skujenieks. Diriģents. Rež. A. Kopštāls

1952

- 19.07. K. Miķelsone. Ugunskristības. Rež. M. Vētra. Ezernieku Zete – I. Gubiņa, Andrejs – A. Jambickis
30.08. R. Blaumanis. Ugunī. Rež. F. Lintiņš. Kristīne – R. Ziemele, Vešeriene – A. Bencone, Pavārs – F. Lintiņš
6.09. K. Miķelsone. Slinkā sieva. Rež. J. Joksts. Indriķis – J. Joksts, Alvīne – A. Jaunbrāle

1954

- 18.11. M. Zīverts. Tīrelpurvs. Rež. G. Bergs. Grants – G. Bergs, Inga – Z. Vdovina, Praporščiks – H. Muskats

1955

- 22.10. V. Richters. Nebēdnieki. Rež. G. Bergs

1957

- 18.05. V. Richters. Trakie
14.09. M. Zīverts. Meli meklē meli. Rež. G. Bergs

1959

- L. Fodors. Gatavības apliecība

1960

- 6.01. J. Jaunsudrabiņš. Jo pliks, jo traks. Rež. R. Duncis
6.06. Rainis. Pūt, vējiņi! Rež. G. Bergs

1962

- 24.03. H. Krūmiņš. Vecpuiši precas. Rež. R. Duncis. Dambītis – R. Duncis

1964

- 25.04. Rutku Tēvs. Sirds draugs Kārlis. Rež. R. Duncis

1966

- 10.11. R. Zuļģis. Sebastiana Kores naktskrekls. Rež. G. Bergs. Sebastians Kore – G. Bergs, Pēteris Piepe – R. Zuļģis

1967

- R. Blaumanis. Skroderdienas Silmačos

1968

- 29.11. V. Kārklīņš. Jaunas asinis. Rež. G. Bergs. Teodors Vilde – G. Bergs, Vildes kundze – Z. Vdovina

1969

- 25.01. L. Vītoliņa. Septiņi milētāji. Rež. G. Bergs. Ansis Siliņš – G. Bergs, Mirdza – Z. Vdovina, Kārlis Plostiņš – R. Zuļģis

1970

- 19.09. V. Richters. Nebēdnieki. Rež. G. Bergs
28.11. M. Zīverts. Tīrelpurvs. Rež. G. Bergs. Grants – G. Bergs, Inga – Z. Vdovina, Praporščiks – H. Muskats

1972

3.06. M. Zīvertis. Minhauzena precības. Rež. G. Bergs. Minhauzens – H. Muskats, Jakobīne – Z. Vdovina

1973

12. H. Krūmiņš. Vecpuiši precas. Rež. G. Bergs. Dambītis – G. Bergs

1975

A. Eglītis. Cūka. Rež. G. Bergs

1977

4.04. R. Zuļģis. Demarkācijas līnija. Rež. R. Zuļģis. Liene – Z. Vdovina

1979

R. Zuļģis. Cīruļu putenis. Rež. R. Zuļģis

1983

27.10. R. Zuļģis. Niķīgais vectēvs. Rež. R. Zuļģis, scenogr. E. Krūms

1985

8.04. R. Zuļģis. Paraduma spēks. Rež. R. Zuļģis

Dērbijas teātra kopa

1951

17.02. E. Vulfs. Līnis murdā. Rež. T. Muzikants

M. Zīvertis. Tīrelpurvs. Rež. T. Muzikants

R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa. Rež. T. Muzikants

Koventrijas Daugavas Vanagu drāmas kopa

Drūmais. Zinātniskais eksperiments. Rež. K. Salms-Salmiņš

Drūmais. Pārraidījums no elles. Rež. K. Salms-Salmiņš

Drūmais. Blaumaņa varoņi trimdā. Rež. K. Salms-Salmiņš

1960

19.03. Drūmais. Blaumaņa varoņi kolhozā. Rež. K. Salms-Salmiņš. Ābrams – K. Salms-Salmiņš

Korbijas Daugavas Vanagu dramatiskā kopa

O. Jēgens. $2 \times 2 = 4$. Rež. A. Feldmanis. Autors – A. Feldmanis, Autora draudzene – M. Šmelte

1958

19.04. K. Miķelsone. Slinkā sieva. Rež. J. Joksts. Indriķis – J. Joksts, Anīta – M. Šmelte, Alvīne – E. Sirmā

1960

23.01. J. Akuraters. Pricīgais saimnieks. Rež. J. Joksts. Pēteris Grotāns – J. Joksts, Anete – E. Sirmā, Marianna – M. Šmelte, Valdis Medēns – G. Egle

1961

8.07. R. Blaumanis. Zelta kupris. Rež. E. Sirmā. Dakteris – J. Putniņš, Augusts – G. Egle, Dace – M. Šmelte-Nikola

1962

26.05. R. Blaumanis. Pamāte. Rež. E. Sirmā. Marta – M. Šmelte-Nikola, Viktors – Juris Rītiņš, Visvaldis – M. Rītiņš

1963

4.05. J. Pētersons. Piekļīdušais kaķēns. Rež. E. Sirmā. Vēra – M. Šmelte-Nikola, Valgums – Juris Rītiņš, Kungi – P. Eglīte, Jānis Rītiņš

7.12. R. Blaumanis. Zagļi. Rež. A. Feldmanis. Ilze – M. Feldmane

1964

25.04. A. Neboisa. Notikums pie nama durvīm. Rež. E. Sirmā. Policiste – H. Rītiņa, Skolotāja – M. Šmelte-Nikola

7.11. R. Blaumanis. Skroderdienas Silmačos. Rež. E. Sirmā. Rūdis – J. Joksts

1965

Rainis. Uguns un nakts. Rež. A. Feldmanis

1967

4.11. J. Janševskis. Dzimtene. Rež. J. Joksts

1968

27.04. M. Zīverts. Kā zaglis naktī. Rež. I. Ozols. Dace – M. Šmelte-Nikola, Raiskums – A. Lēnmanis

1970

25.04. V. Kārklīņš. Indīgā efeja. Rež. I. Ozols. Ieva – M. Šmelte-Nikola, Jukums Dumpis – A. Lēnmanis

Korbijas latviešu sieviešu kopa „Zelta grauds”

1956

27.10. E. Vulfs. Līnis murdā. Rež. I. Ozols, scenogr. A. Lēnmanis. Augusts Līnis – A. Lēnmanis, Kārlis Dika – I. Ozols, Emīlija Dunder – V. Jaunbrāle, Mīce Lapa – M. Šmelte

1957

26.10. P. Rozītis. Jaunā cepure. Rež. I. Ozols

1959

14.04. N. Gogolis. Precības. Rež. I. Ozols

27.04. A. Brigadere. Čaukstenes. Rež. I. Ozols. Grieta – M. Šmelte

Lesteras Daugavas Vanagu dramatiskā kopa

1951

7.01. M. Zīverts. Tīrelpurvs. Rež. V. Pukāts

30.06. V. Richters. Nebēdnieki. Rež. J. Kūlis

2.12. E. Zālite. Svešas asinis. Rež. V. Pukāts

1952

27.12. J. Pētersons. Pieklīdušais kaķēns

1960

A. Brigadere. Čaukstenes. Rež. Z. Sotniece

Līdsas Daugavas Vanagu dramatiskā kopa

1965

3.08. M. Zīverts. Kurpurrū. Rež. R. Zuļģis. Antijs – R. Zuļģis

1967

R. Zuļģis. Sebastiana Kores naktskrekls. Rež. R. Zuļģis

10.06. R. Blaumanis. Skroderdienas Silmačos. Rež. R. Zuļģis. Zāra – Z. Vdovina

Notingemas nodaļas dramatiskā kopa

1951

26.05. L. Auzāne-Vītoļiņa. Gleznotājs Otiņš. Rež. R. Usāns-Erts

1952

15.03. J. Akuraters. Pricīgais saimnieks. Rež. R. Usāns-Erts

13.09. R. Blaumanis. Trīnes grēki. Rež. R. Usāns-Erts

1955

5.03. M. Zīverts. Kāds, kura nav. Rež. R. Usāns-Erts

17.09. M. Zīverts. Divkauja. Rež. R. Usāns-Erts

1957

21.09. M. Zīverts. Ķīnas vāze. Rež. R. Usāns-Erts

Notingemas jaunatnes pulciņš

1968

15.04. R. Blaumanis. Zagļi. Rež. I. Balodis

Ročdeilas Daugavas Vanagu drāmas kopa

1951

5.05. M. Zīverts. Divkauja

5.05. M. Zīverts. Sievasmāte

1952

6.09. R. Blaumanis. Zagļi. Rež. J. Zariņš

1969

7.06. R. Blaumanis. No saldenās pudeles. Rež. J. Zaķis

Silsdenas nodaļas dramatiskā kopa

1948

M. Zīvertis. Kāds, kura nav. Rež. A. Kūlainis

R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa. Rež. A. Kūlainis

Stokotrentas Daugavas Vanagu dramatiskā kopa

1951

08. M. Ordone, B. Tomass. Čārlija krustmāte. Rež. J. Zāģeris

15.09. L. Auzāne-Vītoļiņa. Gleznotājs Otiņš. Rež. P. Sotnieks

21.10. R. Blaumanis. Pazudušais dēls. Rež. P. Sotnieks

1952

5.01. M. Zīvertis. Tīrelpurvs. Rež. P. Sotnieks. Grants – P. Sotnieks, Inga – V. Rozenberga, Praporščiks – J. Viķelis

29.03. E. Vulfs. Līnis murdā

3.05. R. Blaumanis. Indrāni. Rež. P. Sotnieks, scenogr. B. Silkovska. Indrānu tēvs – P. Sotnieks, Zelmiņa – B. Silkovska, Līze – Z. Sotniece

28.06. R. Blaumanis. Zelta kupris. Rež. P. Sotnieks

Stokportas Daugavas Vanagu dramatiskā kopa

1953

5.12. L. Auzāne-Vītoļiņa. Uz Ameriku. Rež. R. Arnītis, scenogr. V. Vare.

1955

5.02. H. Krūmiņš. Sāncenši. Rež. R. Arnītis, Anna – S. Mantiniece, Iesmiņš – R. Arnītis

23.04. M. Zīvertis. Cenzūra. Rež. R. Arnītis, scenogr. V. Vare. Janelis – P. Sotnieks, Iza – I. Kalviņa, Turlums – R. Arnītis, Komandants – E. Ārens

1956

25.02. E. Vulfs. Līnis murdā. Rež. P. Sotnieks. Augusts Līnis – E. Ārens, Emīlija Dunder – Z. Sotniece, Holla – I. Kalviņa

03. R. Blaumanis. Zelta kupris

1957

26.01. L. Auzāne-Vītoļiņa. Jersika. Rež. L. Auzāne-Vītoļiņa. Bertolds – A. Matisons, Vargribis – V. Martinsons, Visvaldis – J. Zaķis, Svelgatis – E. Ārens

1958

26.04. V. Richters. Pavasara vēji. Rež. G. Bergs, scenogr. E. Kalviņš. Banga – E. Ārens, Tince – I. Kalviņa, Ina – H. Martinsone, Ivars – V. Martinsons, Tupuriņš – A. Matisons

29.11. A. Brigadere. Čaukstenes. Rež. V. Martinsons. Grieta – B. Pitāne, Fogelene – Z. Sotniece, Kurmene – H. Martinsone

1960

5.10. R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa

1961

3.06. Drūmais. Blaumaņa varoņi kolhozā. Rež. V. Martinsons. Trīne – H. Martinsone, Brencis – A. Matisons, Ābrams – E. Ārens

1965

5.05. L. Auzāne-Vītoliņa. Septiņi mīlētāji. Rež. L. Auzāne-Vītoliņa. Ansis Siliņš – E. Ārens, Ilze – V. Pelše, Kārlis Polstiņš – V. Martinsons, Otilija Odiņa – H. Martinsone, Vilis Kārkliņš – A. Matisons

Vensfordas nodaļas dramatiskā kopa

1951

12.05. R. Blaumanis. Zagļi. Rež. I. Kažociņš

1953

14.03. M. Zīverts. Divkauja. Rež. I. Kažociņš

14.11. M. Zīverts. Tīrelpurvs. Rež. I. Kažociņš

Vestvelsas Daugavas Vanagu dramatiskā kopa

1953

R. Blaumanis. Sestdienas vakars

26.12. E. Skujenieks. Dirigents

1954

P. Gruzna. Pūra lāde

Tornipitsas un Vestvelsas nodaļas dramatiskā kopa

1953

5.04. R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa

5.04. R. Blaumanis. Zelta kupris

1.08. L. Auzāne-Vītoliņa. Gleznotājs Otiņš

Vulverhemptonas Daugavas Vanagu dramatiskā kopa

1959

31.10. R. Blaumanis. No saldenās pudeles. Rež. A. Vanags, scenogr. A. Rīters. Ezerlauku māte – E. Zepa, Marija – I. Haritonova, Lavīze – A. Rītere, Krišs – M. Zeps

1962

10.02. R. Blaumanis. Ļaunais gars. Rež. E. Zepa, scenogr. A. Rīters. Anna – I. Haritonova, Jāņa māte – A. Rītere

24.11. I. Poruks. Dzīve iet tālāk. Rež. E. Zepa, scenogr. A. Ritors. Pēteris Egle – A. Ritors, Valda – I. Haritonova, Irēna Baltakmene – B. Zepa, Kaķītis – M. Zeps

1964

18.01. R. Blaumanis. Ugunī. Rež. E. Zepa, scenogr. A. Ritors. Alders – M. Zeps, Edgars – A. Ritors, Horsta madāma – A. Ritere

1967

15.04. M. Zīle. Atvasara. Rež. E. Zepa. Anastasija Goba – I. Haritonova, Mici – B. Zepa, Svifts Kalnarājs – M. Zeps, Ilze Daugaviete – E. Zepa, Kate – A. Ritere, Andrievs – A. Ritors

1971

30.07. A. Eglītis. Omartija kundze. Rež. E. Zepa, scenogr. A. Ritors. Omartija kundze – I. Haritonova, Klāvs Omartijs – A. Ritors, Alīde Loce – A. Ritere, Boringere – E. Zepa

1975

1.08. M. Zīverts. Zaļā krūze. Rež. E. Zepa, scenogr. A. Ritors. Šeples kundze – E. Zepa, Ruta – I. Haritonova

1976

27.08. M. Zīverts. Meli meklē meli. Rež. E. Zepa, scenogr. A. Ritors. Murķelis – A. Zeps, Kaja – I. Haritonova, Anna – E. Zepa

1981

6.12. R. Blaumanis. Sestdienas vakars

Ziemeļanglijas dramatiskā kopa

1954

20.02. J. Jaunsudrabiņš. Invalīds un Ralla. Rež. F. Lintiņš

1956

21.01. A. Mētere-Ozola. Čiko. Rež. A. Celms

Teātru kopas Zviedrijā

Stokholmas Latviešu teātris¹

1946

30.03. A. Brigadere. Ilga. Rež. A. Tipāns

1947

6.02. M. Zīverts. Tīrelpurvs. Rež. M. Zīverts. Grants – R. Kronbergs, Inga – L. Dzilna-Cekule, Praporščiks – J. Straume

¹ Stokholmas dramatiskās kopas nosaukumi vairākkārt mainījušies, taču tēlotāji un režisori palikuši tie paši, tālab šai sarakstā visi iestudējumi minēti hronoloģiski, apvienojot tos zem virsraksta „Stokholmas Latviešu teātris”

12.07. M. Zīverts. **Sievasmāte**. Rež. M. Zīverts, scenogr. E. Daugaviete-Lapukina. Elces kundze – A. Caune, Galvas kundze – L. Sprinģe, Pilsētas galva – J. Straume, Millija – M. Veinberga

12.07. M. Zīverts. **Divkauja**. Rež. M. Zīverts

12.07. M. Zīverts. **Riebeklis**. Rež. M. Zīverts, Leitnants – J. Straume, Riebeklis – O. Murjāns, Sieva – M. Veinberga

16.10. M. Zīverts. **Kāds, kura nav**. Rež. M. Zīverts, scenogr. N. Strunke. Kāds – M. Zīverts, Zīra – M. Veinberga, Iraids – J. Straume

28.11. M. Zīverts. **Ķīnas vāze**. Rež. J. Ģērmanis. Leksīte – M. Veinberga, Cērpa kundze – A. Caune, Notārs – O. Murjāns, Ella – V. Čandere, Valdis Virsis – J. Straume

1948

18.03. M. Zīverts. **Karātavu komēdija**. Rež. M. Zīverts. Māsa – M. Veinberga, Ārste – L. Dzilna, Medums – J. Straume, Obersts – M. Zīverts, Kopēja – A. Pleša, Kareivis – O. Murjāns

12.06. V. Kārklīņš. **Sarkanvīns**. Rež. J. Ģērmanis. Alans Kevendišs – J. Ģērmanis, Karina – M. Veinberga, Harijs – J. Straume, Anete – V. Čandere, Džozifs – O. Murjāns

1949

18.04. A. Strindbergs. **Jūlijas jaunkundze**. Rež. J. Ģērmanis, scenogr. N. Strunke. Jūlija – M. Veinberga, Žans – J. Ģērmanis

15.05. M. Zīverts. **Zaļā krūze**. Rež. M. Zīverts. Šeples kundze – V. Čandere, Ruta – A. Pleša, Vurma kungs – J. Straume

1950

25.03. M. Zīverts. **Tvans**. Rež. J. Ģērmanis, scenogr. N. Strunke. Valdemārs – J. Ģērmanis, Militis – E. Grīns, Laura – Z. Ore, Irja – I. Dziļleja, Dr. Tods – M. Zīverts

12.11. M. Zīverts. **Partizāni**. Rež. J. Straume, scenogr. J. Straume.

1951

26.03. E. Vilde. **Laimes pūķis**. Rež. M. Zīverts, scenogr. R. Kronbergs. Zanders – R. Čanders, Laura – I. Dziļleja, Tīts – O. Murjāns, Matilde – M. Veinberga

28.04. V. Dambergs. **Neticīgā Kolombīne**. Rež. V. Dambergs, scenogr. L. Strunke. Leo Glītais – A. Blekte

26.05. J. O'Nīls. **Sapņainais bērns**. Rež. J. Straume

J. O'Nīls. **Pirms brokastīm**. Rež. J. Straume. Cecīlija – M. Veinberga, Irēna – A. Pleša

J. O'Nīls. **Trāns**. Rež. J. Straume

7.10. M. Zīverts. **Cenzūra**. Rež. O. Murjāns, scenogr. R. Kronbergs. Janelis – M. Zīverts, Turlums – A. Vadzemnieks, Komandants – R. Čanders, Iza – M. Veinberga

1952

19.01. M. Zīverts. **Cilvēks grib dzīvot**. Rež. M. Zīverts, scenogr. M. Zīverts. Moriss Mersjē – A. Strautmanis, Žaks – O. Murjāns, Lulu – A. Pleša, Ārsts – R. Čanders, Nikerbokere – M. Veinberga, Māra Baltiņa – I. Dziļleja

- 14.04. N. Kouards. **Kritušie eņģeļi**. Rež. M. Zīverts. Džūlija – A. Pleša
18.08. J. Jaunsudrabiņš. **Jo pliks, jo traks**. Rež. O. Murjāns, scenogr. R. Kronbergs. Jānis Lazdiņš – A. Strautmanis, Jēkabs Jūdiņš – U. Kariņš, Berta Bute – S. Vilcance, Lazdiņa tēvs – O. Murjāns, Jete – I. Dziļleja, Jetes māte – M. Leite, Vilis Vitte – R. Čanders, Anna – A. Pleša

1953

- 4.01. M. Zīverts. **Meli meklē meli**. Rež. J. Straume. Murķelis – A. Kalniņš, Pliksals – J. Straume, Anna – M. Veinberga, Kaja – I. Dziļleja
16.06. M. Zīverts. **Lielo grēcinieku iela**. Rež. M. Zīverts. Tētiņš – A. Strautmanis, Mimoza – I. Dziļleja, Nupats – M. Zīverts

1954

- 6.02. J. Hartogs. **Debesgulta**. Rež. J. Straume. Agnese – M. Taltere, Mikus – J. Straume
10.04. M. Zīverts. **Čūska**. Rež. M. Zīverts, scenogr. R. Kronbergs. Diogēns – O. Murjāns, Mollija Muļļa – M. Leite, Miķelis Muļļa – A. Strautmanis, Kika – S. Vilcance, Ērika Nezina – I. Dziļleja, Dr. Āpšenieks – M. Zīverts
27.05. M. Zīverts. **Rūda**. Koncertlasījums. Rež. M. Zīverts
11.09. Rainis. **Pūt, vējiņi!**. Rež. J. Zariņš, scenogr. N. Strunke. Gatiņš – E. Grīns, Orta – M. Leite, Didzis – J. Zariņš, Uldis – R. Kronbergs, Baiba – M. Taltere, Zane – I. Dziļleja

1955

- 4.04. M. Zīverts. **Smilšu tornis**. Rež. M. Zīverts. Inkvizitors – M. Zīverts, Cibru Laine – I. Dziļleja, Kerkendeners – O. Murjāns, Bende, arī Bija – A. Strautmanis, Kērgis – O. Murjāns, Liene – I. Dziļleja

1956

- 10.05. M. Zīverts. **Pēdējā laiva**. Rež. M. Zīverts. Puika uz goda – O. Murjāns, Daga Hiršmane – I. Dziļleja, Melnais Žanis – M. Zīverts

1957

- 14.04. R. Blaumanis. **Skroderdienas Silmačos**. Rež. O. Murjāns, scenogr. R. Legzdīņš. Antonija – L. Sprinģe, Tonija – S. Sprinģe, Aleksis – Z. Salna, Elīna – M. Taltere, Pindaks – A. Švābe, Pindaciša – B. Mežaka, Ieviņa – R. Taltere, Pičuks – U. Kariņš, Dūdars – J. Grīns, Rūdis – A. Šalts, Ābrams – J. Kārklīšs, Joske – A. Apenītis, Zāra – E. Zīverte, Tomuliša – E. Vārsberga
19.09. R. Blaumanis. **Trīnes grēki**. Rež. O. Murjāns. Trīne – M. Taltere, Ābrams – A. Šalts, Rembēniete – E. Vārsberga, Brencis – E. Grīns, Vilis – J. Šalts, Mazbērzu tēvs – O. Murjāns, Jaņuks – U. Kariņš, Emīlija – L. Sprinģe

1958

- 30.03. Ā. Alunāns. **Seši mazi bundzenieki**. Rež. O. Murjāns, scenogr. R. Kronbergs. Himmelmanis – J. Daģis, Šteinberga – L. Sprinģe, Veprovskis – A. Šalts, Grieta – M. Leite, Made – M. Taltere, Indulis – A. Ozoliņš
16.11. Rainis. **Daugava**. Rež. O. Murjāns, scenogr. R. Kronbergs, komp. G. Zvejnieks. Tēvs – O. Murjāns, Asaru māte – L. Sprinģe, Vaidu māte – E. Vārsberga, Spēlmanītis – E. Grīns, Trimdinieks – A. Šalts, Bēglis – Z. Salna, Laika vecis – Z. Salna, Spīdola – I. Dziļleja

1959

26.04. R. un M. Kaudzītes. Mērnīeku laiki. Rež. A. Blekte, scenogr. R. Legzdīņš, komp. G. Zvejnieks. Liena – I. Dziļleja, Ilze – L. Sprinģe, Tenis – O. Murjāns, Pietuka Krustiņš – E. Grīns, Prātnieks – Z. Šalna, Švauksts – A. Legzdīņš, Pāvuls – J. Daģis

1962

28.01. M. Zīverts. Kā zaglis naktī. Koncertlasījums. Rež. M. Zīverts
6.05. M. Zīverts. Kā zaglis naktī. Rež. A. Blekte. Dimzu māte – I. Vārpa, Alita – L. Sprinģe, Dace – K. Dziļuma, Raiskums – V. Vanags

1963

1.06. M. Zīverts. Riebeklis. Rež. E. Grīns. Riebeklis – E. Grīns

1966

5.03. J. Pētersons. Piekļīdušais kaķēns. Rež. O. Murjāns, scenogr. R. Kronbergs. Vēra – D. Eihe, Edgārs – M. Gross, Brūvera kundze – L. Sprinģe, Austrā – I. Melle

1967

5.03. A. Dziļums. Laila no Rīgas. Rež. O. Murjāns, scenogr. R. Kronbergs. Laila – K. Dziļuma, Aga – E. Ziediņa, Mārtiņš – M. Gross

1968

16.03. Aspazija. Boass un Rute. Rež. O. Murjāns, scenogr. R. Kronbergs. Boass – M. Gross, Rute – K. Dziļuma

27.04. U. Siliņš. Vēstules no Ilguciema. Rež. O. Murjāns. Volfgangs – J. Kronbergs, Bīriņš – A. Grasis, Inga – S. Sprinģe, Aigars Melnsils – P. Johansons, Birze – O. Murjāns, Alise – L. Sprinģe, Amālija – M. Leite

2.08. M. Zīverts. Rīga dimd. Rež. M. Zīverts, scenogr. B. Ancāns. Bergens – A. Vadzemnieks, Katre – I. Dziļleja, Mare – E. Ziediņa, Bende – A. Grasis

1969

8.03. A. Dziļums. Beigu sākums. Rež. O. Murjāns. Rumpe – J. Daģis, Dāvids – M. Gross, Ērika – K. Dziļuma, Teobalds – J. Kronbergs, Sētnieks – O. Murjāns, Marts – P. Johansons, Akmens – A. Šalts

1970

4.04. R. Blaumanis. Ugunī. Rež. E. Daugaviete-Lapukina, scenogr. E. Daugaviete-Lapukina. Horsta madāma – E. Ziediņa, Edgārs – M. Gross, Kristīne – K. Dziļuma-Bergholca, Frišvagars – H. Freimanis, Alders – A. Ozoliņš, Pavārs – J. Šalts, Vešeriene – I. Vārpa-Dziļuma

1971

20.03. R. Rīdzinieks. Spoguļu sienas. Rež. E. Grīns, scenogr. A. Legzdīņš. R. Rīdzinieks – M. Gross, Aija – A. Cīrule, Māris – H. Freimanis, Atis – P. Johansons, Arturs Liepiņš – J. Gulbītis, Olita – L. Freivalde, Karlīne – G. Ģērmāne, Students – J. Kronbergs

14.11. M. Zīverts. Vara. Rež. M. Zīverts, scenogr. J. Ozoliņš. Tautvila – J. Gulbītis, Mindaugs – M. Gross, Marte – I. Dziļleja-Zīverte, Trainaitis – A. Vadzemnieks, Daumants – J. Kronbergs

1972

21.10. M. Zīverts. Kāds, kura nav. Rež. M. Zīverts. Kāds – M. Zīverts, Zīra – I. Zīverte, Iraids – M. Gross

1973

17.03. M. Zīverts. Totēms. Koncertlasījums. Rež. M. Zīverts

8.04. A. Dziļums. Rītausma. Rež. J. Gulbītis. Jūlija – M. Leite, Druvu saimnieks – J. Gulbītis, Miķis – V. Erdmanis, Late – E. Ziediņa, Ģederts – M. Gross, Maruta – K. Dziļuma, Auģis – J. Šalts, Justs – A. Knops, Made – E. Lapukina-Daugaviete, Dāmu komitejas priekšniece – I. Vārpa

1974

9.03. R. Rīdzinieks. Aļģimants jeb nelaime uz 33. ceļa. Rež. E. Grīns, komp. P. Johansons. Namejs – V. Erdmanis, Karaliene – L. Freivalde, Gundars – P. Johansons, Rienis – J. Grīns

19.10. M. Zīverts. Kaļostro Vilcē. Rež. M. Zīverts, scenogr. E. Daugaviete-Lapukina. Kaļostro – J. Gulbītis, Vilems – M. Zīverts, Mēdems – O. Murjāns, Šarlote – I. Zīverte, Konstance – E. Ziediņa, Sapīte – E. Daugaviete-Lapukina

1975

3.05. G. Grieze. Te runā Stariņš. Rež. O. Murjāns, scenogr. R. Kronbergs. Klāra – I. Zīverte, Berta Pulvere – E. Ziediņa, Hillera kundze – K. Bergholca, Stariņš – J. Gulbītis, Aleksis Birstiņš – M. Gross

1976

24.01. R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa. Rež. O. Murjāns. Ede – M. Leite, Taukšķis – V. Erdmanis, Ernests – V. Zaļkalns

M. Zīverts. Sievasmāte. Rež. M. Zīverts. Galvas kundze – M. Leite, Pilsētas galva – O. Murjāns, Ulces kundze – I. Zīverte, Varbūta kungs – M. Gross

U. Siliņš. Senie kūri. Rež. J. Gulbītis. Laine – R. Lejiņa, Pudiķis – M. Gross, Lamekins – V. Erdmanis, Lektors – J. Kronbergs

U. Siliņš. Jau atkal klāt ir ziedojumu laiks. Rež. J. Gulbītis. Kungs – J. Gulbītis
J. Gulbītis. Stokholma–Sidneja. Rež. J. Gulbītis. Viesis – J. Gulbītis, Viesmīlis – M. Gross

24.04. M. Zīverts. Zaļā krūze. Rež. M. Zīverts. Šeples kundze – E. Ziediņa, Ruta – I. Zīverte, Vurma kungs – J. Gulbītis

18.11. J. Viesiens. Jānis Reiters. Rež. E. Daugaviete-Lapukina. Jānis Reiters – M. Gross, Tumba – J. Gulbītis, Anna – Kristīne Bergholca, Hedviga – I. Zīverte, Eriks Lotiuss – V. Zaļkalns, Ulrika Banēra – E. Ziediņa

1978

15.04. S. Klauverts. Trimda dimd. Rež. O. Murjāns

27.05. T. Banga. Septiņas vecmeitas. Rež. E. Daugaviete-Lapukina, scenogr. E. Daugaviete-Lapukina. Mīkstiņa – Kristīne Bergholca, Grietiņa – I. Dziļuma, Sausiņa – L. Cekule, Dundure – E. Ziediņa, Anna – M. Leite, Pūpēdis – J. Bergholcs

1979

1.04. A. Eglītis. Jolanta Durbe. Rež. O. Murjāns. Kubulnieks – M. Gross, Jolanta Durbe – I. Dziļleja, Filips Rīts – J. Gulbītis, Mintauts Durbe – V. Erdmanis

1980

30.03. M. Zīverts. Kopenhāgenas dialogs. Koncertlasījums. Rež. M. Zīverts. Valters H – M. Gross, Petra – I. Zīverte, Annija M – L. Cekule, Kristijans B – J. Gulbītis

1981

21.02. J. Viesiens. Pēc pārbaudītas receptes. Rež. E. Daugaviete-Lapukina, scenogr. E. Daugaviete-Lapukina. Silvija – L. Sprinģe, Krustmāte – E. Daugaviete-Lapukina, Irjas jaunkundze – Kristīne Bergholca, Firmas pārstāvis – J. Bergholcs

21.02. P. Rozītis. Jaunā cepure. Rež. E. Daugaviete-Lapukina, scenogr. E. Daugaviete-Lapukina. Emma – I. Vārpa-Dziļuma, Berta – Kristīne Bergholca, Taura kdze – L. Sprinģe, Aļņa kundze – M. Leite

12.04. H. Gulbis. Silta, jauka ausainīte. Rež. O. Murjāns. Miervaldis – V. Erdmanis, Toms – J. Kalniņš

1982

16.05. J. Rozītis. Raudupiete. Pēc R. Blaumaņa un A. Brigaderes lugu motīviem. Rež. J. Rozītis, scenogr. M. Gross. Kārlis – J. Bergholcs, Raudupiete – Kristīne Bergholca, Kalniete – L. Cekule, Gaiļu māte – I. Vārpa-Dziļuma, Jankelis – M. Gross, Kosa – J. Gulbītis, Matīsiņš – L. Rozītis, Anete – I. Zīverte, Milda – M. Rožīte

1983

10.04. M. Zīverts. Meli meklē meli. Rež. J. Gulbītis. Murķelis – M. Gross, Kaja – I. Zīverte, Pliksals – J. Straume, Anna – K. Taltere

6.05. L. Muižniece. Pēdas. Rež. M. Rožīte. Kora tagad – Kristīne Bergholca, Kora bērniņā – Karmene Bergholca, Tētis – M. Gross, Mamma – R. Cekule, Omīte – L. Cekule, Brālis – L. Rozītis, Pulkvedis – J. Gulbītis, Lonija – D. Šleiere, Oļegs – J. Bergholcs

23.10. E. Vulfs. Svētki Skangalē. Rež. L. Sprinģe, scenogr. E. Daugaviete-Lapukina. Pēteris Dalbiņš – V. Erdmanis, Dalbiņa kundze – M. Leite, Lilija – Kristīne Bergholca, Fricis Godiņš – J. Bergholcs, Oskars Kosa – J. Kalniņš, Bumbiers – A. Šalts, Dvorņiciene – I. Vārpa-Dziļuma

1984

28.04. A. Brigadere. Čaukstenes. Rež. A. Feldmanis, scenogr. E. Daugaviete-Lapukina. Luitgarde – Kristīne Bergholca, Fogelene – L. Sprinģe, Kurmene – K. Taltere

28.04. O. Jēgens. 2x2=4. Rež. A. Feldmanis. Autors – M. Gross, Autora draudzene – I. Vārpa-Dziļuma, Viņš – J. Bergholcs, Viņa – Kristīne Bergholca

30.07. E. Ādamsons. Mālu Ansis. Rež. M. Rožīte. Magdalēna – I. Vārpa-Dziļuma, Pēterstoķis – V. Erdmanis, Tirzbanurts – M. Gross, Neilands – J. Bergholcs, Hugo – J. Kalniņš

1985

5.03. E. Jonesko. Krēsli. Rež. M. Rožīte. Vecene – L. Cekule, Vecis – J. Gulbītis, Daiļrunātājs – A. Blekte

31.03. **R. Blaumanis. Indrāni.** Rež. L. Sprinģe. Indrānu tēvs – A. Šalts, Indrānu māte – I. Vārpa-Dziļuma, Edvarts – M. Gross, Ieva – K. Taltere, Kaukēns – V. Erdmanis, Zelmiņa – Karmene Bergholca, Noliņš – J. Bergholcs, Edžiņš – L. Rozītis, Guste – Kristīne Bergholca

1986

23.02. **U. Siliņš. Ir akmeņi raud.** Rež. L. Cekule, scenogr. M. Rozīte. Ģirts Akmens – M. Gross, Tekla – K. Taltere, Edmunds – J. Kaža, Selga – R. Cekule-Lejiņa, Sauleskalns – J. Gulbītis

4.05. **R. Blaumanis. Skroderdienas Silmačos.** Rež. L. Sprinģe, scenogr. R. Legzdīņš. Ābrams – A. Šalts, Bebene – K. Taltere, Antonija – V. Valtere, Elīna – V. Blumberga, Aleksis – J. Grīns, Pičuks – T. Grīns, Tomulīša – I. Vārpa-Dziļuma, Dūdars – V. Erdmanis

1.06. **J. Rozītis. Raudupiete.** Rež. J. Rozītis, scenogr. M. Rozīte. Kalniete – L. Cekule, Gaiļumāte – I. Vārpa-Dziļuma, Raudupiete – Kristīne Bergholca, Kārlis – J. Bergholcs, Mācītājs – J. Gulbītis, Anete – R. Cekule-Lejiņa, Kārklēnu Marija – D. Šleiere, Jankels – M. Gross, Puisis – L. Rozītis

18.10. **M. Zīverts. Teātris.** Lasījums. Rež. M. Zīverts

1987

06. **Ā. Alunāns. Seši mazi bundzenieki.** Rež. L. Sprinģe, scenogr. G. Pāvuls, kustību konsult. Ņ. Kozlovska. Krūmiņš – A. Šalts, Indulis Zvaigznīte – P. Johansons, Veprovskis – J. Kronbergs, Grieta – I. Vārpa-Dziļuma

3.08. **A. Brigadere. Brīnumputns.** Rež. J. Rozītis, scenogr. A. Grīna-Lasmane. Kaza – Solveiga Bergholca, Govs – D. Šleiere, Cūka – L. Cekule, Zoss – Karmene Bergholca, Vilks – M. Gross, Kēniņš – J. Bergholcs, Kēniņiene – Kristīne Bergholca, Poķis – L. Rozītis, Cintis – I. Lejiņš, Milsterjānis – R. Cekule, Sakārnītis – D. Šleiere, Tumstis – M. Gross, Plēne – L. Cekule, Guldze – J. Bergholcs, Bargis – R. Cekule, Sargis – D. Šleiere, Lolita – Karmene Bergholca

1988

04. **V. Havelis. Rikojums.** Rež. M. Eihmane-Rozīte. Jāzeps Gross – J. Bergholcs, Ivars Balass – V. Zajkalns, Gerda Šļurma – R. Cekule, Kurts Šivruks – M. Gross, Helēna – Kristīne Bergholca, Anna – S. Bergholca, Ķipars – D. Šleiere, Karla – L. Cekule, Kalpiņš – L. Rozītis, Šaba – L. Rozītis, Marija – Karmene Bergholca

1989

30.07. **A. Brigadere. Sievu kari ar Belcebulu.** Helsingborgas Dziesmu svētkos 1989. gadā. Rež. A. Blekte, scenogr. L. Strunke

1991

28.04. **R. Blaumanis. Sestdienas vakars.** Rež. L. Sprinģe. Made – M. Grante, Mareņica – M. Grīna, Bungatiņš – A. Šalts, Pupiņa – I. Vārpa-Dziļuma, Pieters – V. Erdmanis

28.04. **E. Vulfs. Grūts uzdevums.** Rež. L. Sprinģe. Jānis Kalpiņš – V. Erdmanis, Ancīte – I. Vārpa-Dziļuma, Pēteris Rasa – A. Šalts

- 1992
S. Mrožeks. Laiva uz jūras. Rež. L. Rozītis
- 1993
Rainis. Uguns un nakts. Koncertlasījums. Rež. L. Sprinģe
- 1994
29.01. M. Zīverts. Teātris. Koncertlasījums. Rež. J. Gulbītis
- 1995
25.11. M. Zīverts. Āksts. Koncertlasījums. Rež. L. Sprinģe
2.12. J. Viesiens. Mēs dibinām. Rež. J. Gulbītis

Stokholmas „Mālu ansamblis”

- 1978
16.06. S. Bekets. Godo gaidot. Rež. J. Rozītis. Lakijs – R. Kronberga, Vladimirs – A. Lasmane, Estragons – D. Šleiere
- 1980
A. Čehovs. Par tabakas kaitīgumu. Rež. J. Rozītis

Upsālas dramatiskā kopa

- 1950
18.02. A. Deglavs. Vecais pilskungs. Rež. A. Vadzemnieks, scenogr. Ē. Šics. Sproģis – A. Vadzemnieks, Vecais pilskungs – Ē. Šics, Luze – A. Dunkele
- 1951
18.02. R. Blaumanis. Brīnumzālite. Rež. A. Vadzemnieks. Jānis – A. Vadzemnieks, Ilze – Z. Ore
- 1952
22.03. E. Skujenieks. Dirigents. Rež. A. Vadzemnieks
1.11. R. Blaumanis. Skroderdienas Silmačos. Rež. A. Vadzemnieks. Joske – P. Strazdiņš, Ābrams – A. Vadzemnieks, Zāra – M. Taltere
- 1953
1.03. J. Akuraters. Priecīgais saimnieks. Rež. A. Vadzemnieks. Pēteris Grotāns – A. Vadzemnieks
- 1954
6.03. R. Blaumanis. Sestdienas vakars. Rež. A. Vadzemnieks. Bungatiņš – A. Vadzemnieks, Pupiņa – A. Āboliņa
27.05. M. Dišlere. Ozolnieka meita. Rež. A. Vadzemnieks
- 1955
2.04. R. Blaumanis. Ļaunais gars. Rež. A. Vadzemnieks. Ieva – S. Dinvieta, Ābrams – A. Vadzemnieks

1956

- 12.01. R. Blaumanis. *Pēc pirmā mītiņa*. Rež. A. Vadzemnieks. *Taukšķis* – A. Vadzemnieks, Ernests – P. Strazdiņš
- 12.01. A. Eglītis. *Cūka*. Rež. A. Vadzemnieks. *Indriķis Sociņš* – A. Vadzemnieks, Pēteris Taurītis – P. Strazdiņš
- 15.04. Ā. Alunāns. *Visi mani radi raud*. Rež. A. Vadzemnieks, scenogr. Ē. Šics. *Pumpurs* – P. Strazdiņš, *Puksis* – A. Vadzemnieks

1957

- 14.12. L. Auzāne-Vītoliņa. *Uz Ameriku*. Rež. A. Vadzemnieks

1958

- 1.11. H. Raudseps. *Mārtiņciems*. Rež. A. Vadzemnieks, scenogr. Ā. Tidriks. *Jāks Platais* – A. Vadzemnieks, *Ede* – M. Vadzemniece, *Jānis* – Ā. Tidriks

1959

- 30.05. R. Blaumanis. *Pazudušais dēls*. A. Vadzemnieka 50 gadu jubilejas izrāde. Rež. A. Vadzemnieks, scenogr. Ā. Tidriks. *Aža* – M. Vadzemniece, *Roplainis* – A. Vadzemnieks, *Roplainiete* – A. Tidriks, *Krustiņš* – Ā. Tidriks, *Līziņa* – L. Freivalde

1960

- 23.04. R. Blaumanis. *No saldenās pudeles*. Rež. A. Vadzemnieks. *Taukšķis* – A. Vadzemnieks, *Ezerlauku māte* – A. Tidriks, *Mārtiņš* – Ā. Tidriks

1961

- 11.02. Drūmais. *Blaumaņa varoņi kolhozā*. Rež. A. Vadzemnieks

Upsālas Latviešu teātris

1952

- 25.03. A. Eglītis. *Kazanovas mētelis*. Rež. K. Lesiņš, scenogr. Ē. Šics. *Kazanova* – Ē. Dreimanis, *Anna* – A. Dunkele
- 29.11. M. Zīverts. *Minhauzena precības*. Rež. O. Murjāns, scenogr. Ē. Šics. *Minhauzens* – Ē. Dreimanis

1953

- 6.04. A. Brigadere. *Sprīdītis*. Rež. J. Veinbergs, scenogr. Ē. Šics. *Sprīdītis* – I. Āboliņa, *Karalis* – Ē. Dreimanis, *Meža māte* – D. Dinvieta

1955

- 16.01. J. Viesiens. *Viņa pēdējā griba*. Rež. J. Gulbītis, scenogr. Ē. Šics. *Runavnieks* – J. Gulbītis

1957

- 16.02. J. Viesiens. *Nozaudētais vilķis*. Rež. J. Veinbergs, scenogr. J. Veinbergs. Režisors *Vīnkalns* – J. Veinbergs, *Puksta kungs* – Ē. Dreimanis

Erebrū Latviešu teātra kopa

1949

26.05. M. Zīverts. Sievasmāte. Rež. E. Daugaviete-Lapukina, scenogr. A. Lapukins

Lundas teātra trupa

1946

21.04. M. Zīverts. Karātavu komēdija. Rež. J. Zanders, scenogr. A. Ginters. Medums – J. Gulbītis, Obersts – F. Launags

1948

30.10. R. Blaumanis. Ļaunais gars. Rež. J. Zanders, scenogr. A. Ginters. Andrievs – J. Gulbītis

1949

4.06. A. Brigadere. Pie latviešu miljonāra. Rež. J. Zanders, scenogr. A. Ginters. Tedis – J. Gulbītis

1950

22.04. R. Blaumanis. Trīnes grēki. Rež. J. Zanders, scenogr. A. Ginters. Trīne – A. Pāvulāne, Juris – J. Gulbītis

1951

28.04. M. Zīverts. Ķīnas vāze. Rež. J. Gulbītis, scenogr. A. Ginters. Notārs – J. Gulbītis

1952

19.04. J. Viesiens. Nozaudētais vilķis. Rež. J. Gulbītis, scenogr. A. Ginters

Burosas dramatiskā kopa

1949

4.12. R. Blaumanis. Trīnes grēki. Rež. N. Kalnāja. Emīlija – N. Kalnāja

1950

28.04. E. Vulfs. Līnis murdā. Rež. N. Kalnāja. Augusts Līnis – I. Šmits, Holla Laukulēpe – N. Kalnāja

3.06. J. Akuraters. Pricīgais saimnieks. Rež. N. Kalnāja. Marianna – N. Kalnāja

1951

28.10. V. Richters. Nebēdnieki. Rež. N. Kalnāja-Dzalbe

Gēteborgas dramatiskā kopa

1952

25.05. R. Blaumanis. Trīnes grēki. Rež. A. Pāvuls. Rembēniete – R. Vārpiņa

9.11. R. Blaumanis. No saldenās pudeles. Rež. H. Pempere. Taukšķis – A. Teivens, Lavīze – H. Pempere, Pičuks – G. Pāvuls, Marija – L. Jansone, Mārtiņš – H. Jansons

1953

17.05. R. Blaumanis. *Ļaunais gars*. Rež. H. Jansons, scenogr. J. Dulbe. Anna – H. Pempere, Lūciņš – A. Teivens, Meita – L. Ristameca

1954

9.05. J. Viesiens. *Nozaudētais vilķis*. Rež. H. Pempere. Estere – H. Pempere, Kitija – M. Čīma, Režisors – A. Teivens

Gēteborgas Latviešu teātris

1954

31.10. R. Blaumanis. *Zagli*. Rež. A. Pāvuls. Ābrams – A. Pāvuls, Ješka – G. Pāvuls

1955

15.01. E. Vulfs. *Līnis murdā*. Rež. A. Pāvuls, scenogr. A. Pāvuls. Mīce Lapa – A. Egle

27.03. A. Brigadere. *Čaukstenes*. Rež. A. Pāvuls

15.05. J. Benešs. *Zaļā pļavā*. Rež. M. Vintere. Alēna – R. Vārpiņa, Juris Miļlais – J. Knops, Hanči – M. Čīma, Lola – H. Pempere, misis Dorēna – L. Ristameca

18.11. T. Molnjē. *Māja naktī*. Rež. A. Teivens, scenogr. J. Dulbe. Grāfiene – R. Vārpiņa, Hāgens – A. Teivens, Līza – H. Pempere

1957

26.05. J. Pētersons. *Pieklīdušais kaķēns*. Rež. H. Pempere, scenogr. J. Dulbe. Brūvera kundze – R. Vārpiņa, Edgārs – J. Knops, Vēra – H. Pempere

2.11. J. Jaunsudrabiņš. *Jo pliks, jo traks*. Rež. A. Teivens, scenogr. J. Dulbe. Jānis Lazdiņš – J. Knops, Anna – H. Pempere, Lazdiņtēvs – K. Rubenis, Berta Bute – R. Vārpiņa

28.12. V. Mora. *Ziemassvētku sapnis*. Rež. H. Pempere

1958

11.05. J. Lejiņš. *Nebrauc tik dikti*. Rež. R. Vārpiņa, scenogr. J. Dulbe. Žanis – J. Knops, Laima – R. Vārpiņa, Juris – K. Rubenis

1959

31.10. R. Blaumanis. *Skroderdienas Silmačos*. Rež. H. Pempere, scenogr. J. Dulbe. Elīna – A. Priekule, Bebene – M. Čīma, Tomulīša – E. Grīnberga, Dūdars – J. Aumalis, Rūdis – K. Rubenis, Antonija – H. Pempere, Zāra – R. Vārpiņa

1960

30.04. Rutku Tēvs. *Sirds draugs Kārlis*. Rež. H. Jansons, scenogr. J. Dulbe

20.11. J. Viesiens. *Jānis Reiters*. Rež. A. Teivens. Tumba – A. Teivens, Anna – E. Rīzenberga, Hedviga – H. Pempere, Jānis Reiters – H. Jansons

1966

23.04. R. Blaumanis. *No saldenās pudeles*. Rež. H. Pempere, scenogr. J. Dulbe. Lavīze – H. Pempere, Marija – A. Priekule, Taukšķis – A. Teivens, Mārtiņš – J. Knops

Eiropu Latvijas teātra kopa

1967

20.05. A. Richtere. *Mūsu dzīve*. Rež. M. Vintere, scenogr. J. Dulbe. Zemītiene – R. Vārpiņa, Dzira – J. Knops, Ernests – K. Rubenis, Celms – A. Teivens, Milda – M. Čīma

1968

11.05. J. Benešs. *Zaļā pļavā*. Rež. H. Pempere, scenogr. J. Dulbe. Stetevics – K. Rubenis, Hanči – A. Zušmane, Bulfineks – A. Viļumsons, Lola – H. Pempere

Gēteborgas–Bursosas Latviešu teātris

1975

10.05. U. Siliņš. *Vēstules no dzimtenes*. Rež. N. Dzalbe, scenogr. E. Laiviņa. Alise – N. Dzalbe, Anne Birze – E. Laiviņa, Amālija – M. Čīma, Aigars Melnsils – J. Sanders, Volfgangs – J. Knops, Mitriķis – A. Teivens

1977

10. J. Jaunsudrabiņš. *Latvieši*. Rež. N. Dzalbe, scenogr. E. Čīma-Laiviņa

1979

21.04. A. Brigadere. *Sievu kari ar Belcebulu*. Rež. N. Dzalbe, scenogr. E. Čīma-Laiviņa. Bebrene – N. Dzalbe, Zeltene – M. Čīma, Vaņķis – A. Teivens, Vazdiķis – J. Knops, Vāvere – J. Sanders

1980

27.04. S. Pence. *Liels malks*. Rež. A. Teivens, scenogr. E. Čīma-Laiviņa. Lūcija Krasts – N. Dzalbe, Kārlis Krasts – J. Sanders, Liene Smilga – S. Roka, Jēkabs Grieze – I. Šmits, Made Grieze – M. Čīma, Andrejs – J. Knops, Pauls – E. Teivens

1981

25.04. U. Siliņš. *Par putniem, puķēm, bitēm un vēl šo to*. Rež. N. Dzalbe, scenogr. E. Čīma-Laiviņa. Tēvs – H. Hofmanis, Māte – A. Janovska, Harijs – J. Sanders

25.04. U. Siliņš. *Pirmā palīdzība*. Rež. N. Dzalbe, scenogr. E. Čīma-Laiviņa. Teobalds – I. Šmits

25.04. U. Siliņš. *Jaunatne un mēs*. Rež. N. Dzalbe, scenogr. E. Čīma-Laiviņa. Intervētājs – J. Sanders, Pušķis – I. Šmits

25.04. A. Neboisa. *Notikums pie nama durvīm*. Rež. N. Dzalbe, scenogr. E. Čīma-Laiviņa. Sētniece – M. Čīma, Policiste – N. Dzalbe, Ārsts – J. Sanders, Jaunais cilvēks – E. Teivens, Meitene – S. Roka

1982

04. A. Eglītis. *Par purna tiesu*. Rež. N. Dzalbe, scenogr. E. Čīma-Laiviņa. Vilkāja kungs – J. Knops, Vilkāja kundze – N. Dzalbe, Ildze – S. Roka, Robčiks – E. Teivens, Brempelis – I. Šmits, Knāviņš – J. Sanders, Nurža – A. Teivens, Saimniece – M. Čīma

1984

6.05. G. Grieze. *Klematupes Elmerts*. Rež. A. Teivens, scenogr. E. Čīma-Laiviņa. Elmerts – A. Teivens, Alma – S. Roka, Elza Burāne – N. Dzalbe, Vilis Vimba – I. Šmits, Olga – M. Čīma, Indiānis – E. Teivens

1985

27.04. **R. Blaumanis. Pēc pirmā mītiņa.** Rež. N. Dzalbe, scenogr. E. Čīma-Laiviņa. Ernestis – E. Teivens, Marta – S. Roka, Taukšķis – I. Šmits, Eda – M. Čīma

27.04. **R. Blaumanis. Zelta kupris.** Rež. N. Dzalbe, scenogr. E. Čīma-Laiviņa. Dace – S. Roka, Augusts – E. Teivens, Dakteris – I. Šmits

1987

9.05. **T. Zeltiņš. Vīna raugs.** Rež. N. Dzalbe, A. Teivens, scenogr. E. Čīma-Laiviņa. Pāvels Pukstis – A. Teivens, Marija Maldava – M. Čīma, Nikolajs Maldavs – E. Teivens, Silvija Pukste – S. Roka, Alberts Dūkurs – J. Sanders, Teofilis Irvis – I. Šmits, Ansis Amša – J. Knops

1988

14.05. **G. Alchimovičs. Pāri robežai mūs gaida.** Rež. N. Dzalbe, scenogr. E. Čīma-Laiviņa. Jānis Gulbis – J. Knops, Edīte Celmiņa – S. Roka, Mudīte Januma – E. Laiviņa, Hu Fengs – I. Šmits, Li Teh – M. Čīma

1989

6.05. **G. Grieze. Atkal atraitnis.** Rež. N. Dzalbe, A. Teivens, scenogr. E. Laiviņa. Roberts – A. Teivens, Raimonds – I. Šmits, Ruta – E. Laiviņa, Frīdis – J. Knops, Alvīne – M. Čīma, Samella – N. Dzalbe

Personu saraksts¹

- Ābele Edgars**, scenogrāfs Memmingenes dramatiskajā kopā Vācijā
- Abika Dzidra**, darbojusies Daugavas Vanagu Drāmā Londonā
- Abiks Arvīds** (1902–1972), režisors Daugavas Vanagu Drāmā Londonā
- Āboliņa Alma**, darbojusies Upsālas dramatiskajā kopā Zviedrijā
- Āboliņš Rūdolfs** (dz. 1909), scenogrāfs Glāzenbahas dramatiskajā kopā Austrijā
- Ādamsons Jānis** (dz. 1912), čellists un aktieris, kopš 1944 Fišbahas teātrī Vācijā, 1951 uz ASV
- Ādamsons Eriks** (1907–1946), dzejnieks
- Adernieks Kārlis** (1905–1997), aktieris
- Adiāne Olga** (dz. 1921), aktrise Vircburgas teātrī Vācijā, 1949 uz Austrāliju
- Aigars Pēteris** (1904–1971), rakstnieks un kritiķis, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz Angliju
- Akmentiņš Arnis** (1923–1988), rakstnieks, kopš 1949 Argentīnā
- Akmentiņš Osvalds** (dz. 1914), kritiķis, publicists, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV
- Akmets Jānis**, skatuves meistars Daugavas Vanagu drāmā Londonā
- Akuratērs Jānis** (1876–1937), rakstnieks
- Alants Vītauts** (1902–1990), lietuviešu dramatiķis
- Alchimovičs Georgs** (dz. 1929), lugu rakstnieks, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV
- Alksnis Alfrēds** (1902–1959), režisors Nacionālajā teātrī, kopš 1944 Vācijā
- Alksnis Tāivaldis**, darbojies Zēdelheimas teātrī Beļģijā
- Alunāns Ādolfs** (1848–1912), latviešu teātra tēvs
- Amatnieks V.**, darbojies Manheimas dramatiskajā kopā Vācijā
- Amols Gustavs** (1891–1955), aktieris dažādos Latvijas teātros, kopš 1944 Fišbahas teātrī Vācijā, 1949 uz ASV
- Amtmanis-Briedītis Alfrēds** (1885–1965), aktieris un režisors
- Ancāns Benjamiņš**, scenogrāfs Stokholmas teātrī Zviedrijā
- Andrupe Elma**, dziedātāja
- Andrups Jānis** (1914–1994), literatūrvēsturnieks, kopš 1944 Zviedrijā, 1947 uz Angliju
- Ansule Mirdza** (1925–1991), aktrise Hānavas dramatiskajā kopā Vācijā, 1949 uz Austrāliju
- Annuss Augusts** (1893–1984), gleznotājs, kopš 1944 Vācijā, 1949 uz ASV
- Antēna Māra** (1899–1984), aktrise, kopš 1945 Augsburgas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV
- Apenītis Alfrēds**, darbojies Stokholmas teātrī Zviedrijā
- Apine Ligita** (dz. 1930), aktrise, kopš 1944 Vācijā, 1949 uz Angliju, aktrise Daugavas Vanagu Drāmā Londonā, 1958 uz ASV
- Apinis R.**, aktieris Mērbekas teātrī Vācijā
- Apkalns Longins** (dz. 1923), komponists, kopš 1944 Vācijā
- Arbeiterē Biruta** (dz. 1932), darbojusies Daugavas Vanagu Drāmā Londonā

¹ Mazāk pazīstamiem teātra kopu dalībniekiem dzīves dati nav atrodami. Teātru nosaukumi doti saīsinātā variantā.

Ārens E., darbojies Stokportas dramatiskajā kopā Anglijā

Arnītis Rūdolfs, darbojies Korbijas un Stokportas dramatiskajā kopā Anglijā

Auniņš Jānis (1903–1979), gaismas meistars Daugavas Vanagu Drāmā Londonā

Ausala Margarita (1919–1991), dzejniece, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz Angliju

Austruma Maija, darbojusies Volterdingenes dramatiskajā kopā Vācijā

Auza R., darbojies Augustdorfas dramatiskajā kopā Vācijā

Auzāne (Vītoļiņa, arī Tīcmane) Lidiņa (1913–1972), lugu rakstniece, kopš 1944 Vācijā, 1947 uz Angliju

Auziņa Irma, iestudējusi lugas Vīnerta noņemnes dramatiskajā kopā Vācijā

Avotiņa Zinaīda (1904–1983), aktrise Jelgavas teātrī, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV

Banders Alfons, darbojies Zēdelhemas teātrī Beļģijā

Banga Tija (1882–1957), aktrise un lugu rakstniece

Bebrupe Margarita, skat. Ausala Margarita

Becāns A., iestudējis lugas Hallendorfas noņemnes teātrī Vācijā

Bekets Semjuels (1906–1989), īru rakstnieks

Beķeris Zigurds, darbojies Augsburgas teātrī Vācijā

Belte Osvalds (dz. 1923), aktieris, kopš 1945 Vācijā Eslingenas teātrī, 1948 uz Austrāliju

Bencone Anete (1901–2001), darbojusies Bredfordas dramatiskajā kopā Anglijā, pēc tam Kanādā

Bergholce Karmene, piedalījies Stokholmas teātra izrādēs

Bergholce Kristīne, piedalījies Stokholmas teātra izrādēs

Bergholcs Jānis (dz. 1947), kopš 1969 piedalījies Stokholmas teātra izrādēs

Bergs Georgs, režisors Anglijas dramatiskajās kopās

Berkāne A., darbojusies Dānijas latviešu teātros

Berkāns Jānis (1904–1992), aktieris un režisors, kopš 1944 Dānijā, 1949 uz Austrāliju

Bērziņa Lilita (1903–1983), aktrise

Bērziņa M., darbojusies Glāzenbahas dramatiskajā kopā Austrijā

Bērziņš Artūrs (1882–1962), rakstnieks un teātra kritiķis, kopš 1944 Zviedrijā

Bērziņš Kārlis, darbojies Vircburgas teātrī Vācijā

Bērziņš Teodors, apgaismotājs Lībekas teātrī Vācijā

Bērziņš Valfrīds, darbojies Ingolštates un Bernsenas dramatiskajās kopās Vācijā

Bērzkalns Anatolijs, orķestra vadītājs Lībekas teātrī Vācijā

Biezaitē Margarita (dz. 1921), darbojusies Rēgensburgas dramatiskajā kopā Vācijā

Bīlenšteins Augusts (1826–1907), valodnieks un folklorists

Birkmanis Jānis (1906–1987), aktieris Pārdaugavas un Rīgas Mazajā teātrī, kopš 1946 Lībekas teātrī Vācijā, 1949 uz Austrāliju

Birkmanis Raitis (1917–1976), dzejnieks, lugu rakstnieks

Birzgaļe-Vītola Rasma (dz. 1936), aktrise un teātra kritiķe, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV

- Birzgalis Reinis** (1907–1991), aktieris Dailes teātrī, kopš 1944 Vācijā Eslingenas teātrī, 1949 uz ASV
- Biseniece Herta** (1903–?), iestudējusi lugas Bernsenas noņemtas dramatiskajā kopā Vācijā
- Bisenieks O.**, scenogrāfs Gēstahtas un Grēvenes teātrī Vācijā
- Bitners F.**, iestudējis lugas Ausekļa teātra kopā Pinnebergā Vācijā
- Blaumanis A.**, darbojies Memmingenes dramatiskajā kopā Vācijā
- Blaumanis Rūdolfis** (1863–1908), rakstnieks
- Blekte Andris** (dz. 1923), režisors, kopš 1945 Stokholmas teātrī Zviedrijā
- Blumberga Vija**, darbojusies Stokholmas teātrī Zviedrijā
- Blūmentāle Ilga**, piedalījies Eslingenas teātra izrādēs Vācijā
- Bomaršē Pjērs** (1732–1799), franču dramatiķis
- Brača Irma** (1886–1967), rakstniece, kopš 1944 Vācijā
- Brakmane Maija**, darbojusies Vircburgas teātrī Vācijā
- Brants Voldemārs**, dekorators Blombergā Vācijā
- Braștiņš Arvīds** (1893–1984), literāts, kopš 1944 Vācijā, pēc tam uz ASV
- Braștiņš Vilnis** (dz. 1928), aktieris un režisors amatieru kopās, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz Angliju, 1952 uz Kanādu
- Breikšs Leonīds** (1918–1942), dzejnieks
- Brekte Paulīna**, darbojusies Mērbekas teātrī, iestudējusi lugas Brininghauzenes noņemtas dramatiskajā kopā Vācijā
- Brigadere Anna** (1861–1933), rakstniece
- Brikners Kārlis** (1887–1962), vācu dramaturgs
- Broziņa Spodra** (Tipāne; dz. 1918), teātra kritiķe, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV
- Broziņš Ēriks** (1911–1946), aktieris Jelgavas un Dailes teātrī, kopš 1944 Vācijā
- Bruņinieks Oļģerts**, aktieris Mērbekas teātrī Vācijā
- Bulis A.**, darbojies Glāzenbahas teātrī Austrijā
- Būmanis Aleksandrs** (1881–1937), komponists, vēlāk jurists
- Būmanis Mārtiņš** (dz. 1951), literāts un redaktors, darbojies Vācijā
- Bumbiere Irma** (dz. 1921), aktrise, kopš 1944 Rēgenburgas dramatiskajā kopā Vācijā, 1949 uz Austrāliju
- Bumbieris Miervaldis** (1921–1998), aktieris un režisors, kopš 1944 Vācijā, 1949 uz Austrāliju
- Caune Austra**, darbojusies Stokholmas dramatiskajā kopā
- Caune Kristaps**, iestudējis lugas Insulas dramatiskajā kopā Vācijā
- Celle Ieva** (dz. 1966), redaktore
- Celms A.**, režisors Ziemeļanglijas dramatiskajā kopā
- Celms Pēteris** (1917–1978), aktieris Valmieras teātrī, kopš 1944 Vircburgas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV
- Cimze Jānis** (1814–1991), komponists, tautas melodiju krājējs
- Cīrīte Olga** (1909–1998), aktrise Zemnieku drāmā, vēlāk Vircburgas teātrī Vācijā
- Cīrulle Aija**, darbojusies Stokholmas teātrī Zviedrijā
- Čaks Raimonds** (arī Raimunds; 1915–1986), redaktors, kopš 1944 Vācijā, rakstījis teātra kritikas

Čandere Valija, darbojusies Stokholmas dramatiskajā kopā Zviedrijā

Čanders Roberts, darbojies Stokholmas teātrī Zviedrijā

Čehovs Antons (1860–1904), krievu rakstnieks

Čīma Eda, skat. Laiviņa Eda

Čīma Maiga (dz. 1923), aktrise, kopš 1945 Zviedrijā

Daģis Jānis, darbojies Stokholmas teātrī Zviedrijā

Dajevskis Ēvalds (1914–1990), scenogrāfs, kopš 1944 Vācijā, 1951 uz ASV

Dambergs Valdemārs (1886–1960), rakstnieks, kopš 1945 Dānijā

Damroze Maiga (1912–1991), aktrise Nacionālajā teātrī, kopš 1944 Mērbekas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV

Danga Lonija (1915–1972), aktrise Rīgas Mazajā teātrī, Dailes teātra Mazajā ansamblī, Tautas teātrī, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV

Dārziņš Emīls (1875–1910), komponists

Dārziņš Volfgangs (1906–1962), komponists, teātra kritiķis, kopš 1944 Vācijā

Daugaviete-Lapukina Elza (dz. 1915), aktrise Dailes teātrī, kopš 1944 Zviedrijā, no 1970 Stokholmas teātra režisore un scenogrāfe

Daugule Anita (1905–1985), rakstniece, kopš 1944 Vācijā

Defo Daniels (ap 1660–1731), angļu rakstnieks

Deglavs Augusts (1862–1922), rakstnieks

Dinga Ludvigs, daiļamata meistars Haunštetenē Vācijā

Dišlere Minna (1886–1976), rakstniece

Dreiberga Dzidra, darbojusies Volterdingenes dramatiskajā kopā Vācijā

Dreimane Valda (1932–1994), dzejniece, literatūrzinātniece, kopš 1944 Vācijā, 1951 uz ASV

Dreimanis Ēvalds, darbojies Upsālas dramatiskajā kopā Zviedrijā

Drūmais, skat. Sals-Salmiņš Konstantīns

Ducmanis Vilis (1901–1964), aktieris, kopš 1944 Vācijā Vircburgas teātrī, 1949 uz Austrāliju

Dulpiņa Dzintra (dz. 1923), aktrise, kopš 1944 Vācijā, 1949 uz Austrāliju

Dulpiņš Visvaldis (1919–1980), aktieris Jelgavas teātrī, kopš 1945 Lībekas un Volterdingenes teātrī Vācijā, 1949 uz Austrāliju

Dulpiņš Žanis (1888–1972), aktieris Jelgavas teātrī, kopš 1944 Lībekas teātrī Vācijā, 1949 uz Austrāliju

Dumpis Pēteris (1909–1993), aktieris Liepājas un Nacionālajā teātrī, kopš 1945 Mērbekas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV

Dūms Severīns, skat. Klāns Pāvils

Duncis Roberts, darbojies Anglijā Bredfordas dramatiskajā kopā

Dunkele Astrīda, darbojusies Upsālas dramatiskajā kopā Zviedrijā

Dunsdorfs Edgars (1904–2002), vēsturnieks, kopš 1944 Vācijā, 1948 uz Austrāliju

Dzalbe Nora (dz. 1916), režisore, kopš 1945 Vācijā, no 1947 Burosā un Gēteborgā Zviedrijā

Dzelde (īst. v. V. Baltpurviņš) Kārlis (1909–1966), aktieris Jelgavas teātrī, kopš 1944 Mērbekas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV

Dzelme Zemvairis, darbojies Stokholmas teātrī Zviedrijā

Dzilna (Cekule) Laima (1917–2002), aktrise, kopš 1944 Vācijā, no 1946 – Eskilstūnā un Stokholmā Zviedrijā

Dziļleja (Zīverte) Ilze (dz. 1929), aktrise, kopš 1944 Vācijā, no 1949 Stokholmas teātrī Zviedrijā

Dziļleja Kārlis (1891–1963), rakstnieks un literatūrzinātnieks, kopš 1944 Vācijā, 1949 uz Zviedriju

Dziļuma Kristīne, skat. Bergholce Kristīne

Dziļums Alfreds (1907–1976), rakstnieks, kopš 1945 Vācijā, 1949 uz Zviedriju

Dzintarnieks Valdis, skat. Dulpiņš Visvaldis

Egle E., darbojusies Augsburgas teātrī Vācijā

Egle Gunārs, darbojies Korbijas dramatiskajā kopā Anglijā

Eglīte Elza, darbojusies Korbijas dramatiskajā kopā Anglijā

Eglīte Valija, aktrise Lībekas teātrī Vācijā

Eglītis Alberts (dz. 1917), dzejnieks un kritiķis, kopš 1945 Vācijā

Eglītis Andrejs (dz. 1912), dzejnieks, kopš 1945 Zviedrijā, no 1998 Latvijā

Eglītis Anšlavs (1906–1993), rakstnieks, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV

Eglītis Fridols, dekorators Augsburgas teātrī Vācijā

Eihe Daina, piedalījiesies Stokholmas teātra izrādēs Zviedrijā

Einberga-Valtere Milija (1903–2000), aktrise Jelgavas teātrī, kopš 1944 Lībekas teātrī Vācijā, 1951 uz ASV

Eizāns Vilis, režisors Kaseles nometnes dramatiskajā kopā Vācijā

Elgūts Arvīds, redaktors un izdevējs
Elsiņš Pēteris Gotards (1909–1992), aktieris un režisors Liepājas teātrī, pēc kara Lībekas teātrī Vācijā, 1949 uz Austrāliju

Ercums M., iestudējis lugas Marktredvicas dramatiskajā kopā Vācijā

Erdmanis Vilhelms (1914–1998), piedalījies Stokholmas teātra izrādēs Zviedrijā

Ērika Lilija (1890–1981), aktrise

Ērmanis Pēteris (1893–1969), rakstnieks, kopš 1944 Vācijā

Farandola, skat. Salnais Ģirts

Federe Marianna, darbojusies Volterdingenes teātra kopā Vācijā un Bredfordas teātra kopā Anglijā

Feldmane M., darbojusies Korbijas dramatiskajā kopā Anglijā

Feldmanis Arnolds, aktieris Liepājas teātrī, kopš 1944 Lībekas teātrī Vācijā, no 1951 Anglijā

Fodors Ladislavs (1898–?), ungāru rakstnieks

Folkmanis Vitolds (dz. 1924), režisors Daugavas Vanagu Drāmā Londonā

Freibergs R., iestudējis lugas Oldenburgas drāmas kopā Vācijā

Freimane E., piedalījiesies Mērbekas teātra darbā Vācijā

Freimanis Dzintars (1925–1978), rakstnieks, lugu autors, kopš 1944 Vācijā, 1949 uz ASV

Freimanis Helmutis, darbojies Stokholmas teātrī Zviedrijā

Freimanis Kārlis (1911–1975), rakstnieks, kopš 1944 Grosenbrodes dramatiskajā kopā Vācijā, 1949 uz Austrāliju

Freivalde Laila (dz. 1942), ministre Zviedrijā, darbojusies Stokholmas teātrī Zviedrijā

- Gailis V.**, recenzents laikrakstā „Latvju Vārds”
- Gailīte Angelika** (1884–1975), rakstniece, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV
- Gailits Augusts** (1891–1960), igauņu rakstnieks
- Galiņš Alberts** (1899–1987), literāts, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV
- Gals Pēteris**, iestudējis izrādes Kopenhāgenā Dānijā
- Garā E.**, darbojusies Augsburgas teātrī Vācijā
- Garūta Lūcija** (1902–1977), komponiste
- Gāters Alfrēds** (1921–1986), literatūrzinātnieks, kopš 1945 Lībekā Vācijā
- Gepfels**, hitleriskās Vācijas austrumu daļas kultūras ministrs
- Gēte Johans Volfgangs** (1749–1832), vācu rakstnieks
- Gintere Elza** (1906–1983), aktrise Dailes teātrī, kopš 1944 Eslingenas teātrī Vācijā
- Ginters Alfrēds** (1910–2000), scenogrāfs Lundas teātra trupā Zviedrijā
- Girgensone Aina**, darbojusies Augsburgas teātrī Vācijā
- Glāznieks Osvalds** (1891–1947), aktieris un režisors Maskavā, kopš 1942 Jelgavā, Rīgas Dramatiskajā teātrī
- Gļinskis A.** (1911–?), piedalījies Lībekas teātra izrādēs Vācijā
- Gobzine Helga** (1916–1988), aktrise Nacionālajā teātrī, kopš 1944 Vācijā, no 1946 Mērbekas teātrī, 1949 uz ASV
- Gogolis Nikolajs** (1809–1852), krievu rakstnieks
- Golsvertijs Džons** (1867–1933), angļu rakstnieks
- Gorčakovs Nikolajs** (1898–1958), krievu teātra darbinieks, lugu rakstnieks
- Grāmatniece Evelīna** (1899–1985), lugu rakstniece, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV
- Grante Ivonna**, darbojusies Stokholmas teātrī Zviedrijā
- Grants Fredis**, scenogrāfs Bīlefeldes teātrī Vācijā
- Grants H.**, iestudējis lugas Altgarges dramatiskajā kopā Vācijā
- Grasis Austris** (dz. 1942), literatūrzinātnieks, kopš 1944 Vācijā
- Grasis Teodors** (1907–1968), literāts un dramatiķis, kopš 1944 iestudējis izrādes amatieru trupās Vācijā
- Grasmane-Millere Marga**, arfiste Eslingenas teātrī Vācijā
- Graudiņa Irma** (1911–1998), aktrise Nacionālajā teātrī, kopš 1944 Vācijā Eslingenas teātrī, 1949 uz Kanādu
- Grauds Gustavs** (1917–1986), aktieris Jelgavas teātrī, no 1945 Lībekas teātrī Vācijā, 1949 uz Austrāliju
- Grauds Jānis** (dz. 1940), darbojies Augsburgas teātrī Vācijā, 1949 uz Austrāliju
- Grava Sigurds** (dz. 1934), arhitekts, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV
- Grebzde Irma** (1912–2000), rakstniece, kopš 1944 uz Vāciju, 1948 uz Kanādu
- Gribusts A.**, iestudējis lugas Hilligsfeldas dramatiskajā kopā Vācijā
- Gricēvičs Harijs** (dz. 1921), scenogrāfs, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV
- Grieze Gunārs** (dz. 1926), dramatiķis, kopš 1944 Virčburgas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV
- Grīna Marija**, darbojusies Stokholmas teātrī Zviedrijā
- Grinberga Alīda**, darbojusies Virčburgas teātrī Vācijā
- Grinbergs Ēriks**, režisora palīgs Eslingenas teātrī Vācijā

Grīns Aleksandrs (1895–1941), rakstnieks

Grīns Ervīns, skat. Rīdzinieks Richards

Grīns Jānis (1890–1966), rakstnieks, kopš 1944 Zviedrijā

Grīns Jēkabs, darbojies Stokholmas teātrī Zviedrijā

Grīns Tots, darbojies Stokholmas teātrī Zviedrijā

Grīnvalde L., darbojusies Glāzenbahas dramatiskajā kopā Austrijā

Gross Modris (dz. 1926), aktieris, kopš 1944 Vācijā, Beļģijā, no 1952 Stokholmas teātrī Zviedrijā

Grunde Atis (1907–1982), scenogrāfs Lībekas teātrī Vācijā

Gruzna Pāvils (1878–1950), rakstnieks, kopš 1944 Vācijā

Gubiņa Indra (dz. 1927), rakstniece, kopš 1944 Vācijā, 1947 Anglijā, 1952 uz Kanādu

Gulbergs Edgars (1921–1994), aktieris, kopš 1945 darbojies Memmingenes, Fišbahas un Eslingenas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV

Gulbergs Kārlis (dz. 1923), aktieris, kopš 1945 darbojies Memmingenes, Fišbahas un Eslingenas teātrī Vācijā, 1950 uz Austrāliju

Gulbis Harijs (dz. 1926), rakstnieks

Gulbis Jānis, darbojies Bredfordas dramatiskajā kopā Anglijā

Gulbītis (Viesiens) Jānis (dz. 1916), aktieris un lugu rakstnieks, kopš 1946 Zviedrijā – Lundā, Upsālā, Stokholmā

Gūtmane Margīta (dz. 1943), rakstniece, kopš 1944 Vācijā, no 1996 Rīgā

Ģērmane Guna, aktiera Jāņa Ģērmaņa mazmeita, piedalījies Stokholmas teātra izrādēs Zviedrijā

Ģērmanis Jānis (1889–1965), aktieris Nacionālajā teātrī, kopš 1944 Vācijā, 1947 uz Zviedriju

Ģērmanis Kārlis (dz. 1909), aktieris Zemnieku drāmā un Dailes teātrī, kopš 1944 Mērbekas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV

Haritonova Ingrīda, Vulverhemptonas dramatiskās kopas dalībniece Anglijā

Hartmane A., iestudējusi lugas Firtes drāmas kopā Vācijā

Hartogs Jans (1914–2002), dāņu dramatiķis

Havels Vāclavs (dz. 1936), čehu rakstnieks un valstsvīrs

Hāznere E., iestudējusi lugas Eversburgas nometnē Vācijā

Hāzners Vilis (1905–1989), politisks un militārs darbinieks, pēc kara Vācijā

Herdels A., iestudējis lugas Lingenas nometnes teātrī Vācijā

Hermanis Valdis (1892–1969), aktieris un režisors, kopš 1944 Austrijā, 1950 uz ASV

Ieviņa Marianna (dz. 1922), rakstniece, kopš 1944 Vācijā, 1949 uz ASV

Ikstrums J., iestudējis lugas Halles dramatiskajā kopā Vācijā

Indars R., scenogrāfs Lībekas teātrī Vācijā

Irbe Andrejs Gunars (1924–2004), dzejnieks, rakstījis recenzijas, kopš 1944 Vācijā, 1947 uz Zviedriju

Irbe Pēteris, recenzents „Londonas Avīzē”

Jambickis Arnolds (1912–?), aktieris Lībekas teātrī Vācijā un Bredfordas kopā Anglijā

- Jankovskis A.**, iestudējis lugas Lērtes dramatiskajā kopā Vācijā
- Janovskis Gunars** (1916–2000), rakstnieks, kopš 1944 Vācijā, 1947 uz Angliju
- Jansone Antonija**, aktrise Rēzeknes teātrī, tad Hānavā Vācijā
- Jansons Raimonds** (dz. 1920), darbojies Augsburgas teātrī Vācijā
- Janševskis Jēkabs** (1865–1930), rakstnieks
- Jaunbrāle Anna**, darbojusies Boltonas dramatiskajā kopā Anglijā
- Jaunsudrabiņa Lilija** (1902–1969), Jāņa Jaunsudrabiņa meita, aktrise Liepājas Jaunajā teātrī, izceļojusi uz Vāciju, vadījusi Grēvenes dramatisko kopu
- Jēgens Ojārs** (1924–1993), rakstnieks, kopš 1945 Dānijā, no 1964 Čikāgā
- Jēgere-Freimane Paula** (1886–1975), teātra kritiķe, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV
- Jēgers Jūlijs** (1900–1954), scenogrāfs Lībekas teātrī Vācijā
- Jēkabsons Anna**, darbojusies Eslingenas teātrī Vācijā
- Jerumanis Staņislavs** (dz. 1922), ķīmiķis, kopš 1946 Beļģijā, 1962 uz Kanādu
- Jērums Alberts** (1919–1978), komponists, no 1947 Anglijā
- Johansons Andrejs** (1922–1983), rakstnieks, kopš 1945 Zviedrijā
- Johansons Pāvils** (dz. 1947), dzejnieks, piedalījies Stokholmas teātra izrādēs Zviedrijā
- Joksts Jānis** (1912–?), režisors Korbijas un Bredfordas dramatiskajā kopā Anglijā
- Jonesko Ežēns** (1909–1994), franču dramatiķis
- Jurjāns Gunārs** (dz. 1922), scenogrāfs, kopš 1948 Dānijā, 1950 uz Austrāliju
- Jurševskis Ernests** (dz. 1920), aktieris un režisors, pēc kara Beļģijā un Vācijā, 1948 uz Kanādu
- Kadeģe S.**, režisore Kleinkecas dramatiskajā kopā Vācijā
- Kadeka Andra**, iestudējusi izrādes Minsteres Latviešu ģimnāzijas dramatiskajā kopā Vācijā
- Kadilis Jānis** (1903–1994), literatūrkritiķis, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV
- Kājiņš Jānis** (1900–?), administrators Eslingenas teātrī Vācijā
- Kaķis J.**, iestudējis lugas Zēdorfas no-metnē Vācijā
- Kalējs Oskars** (1911–1990), rakstnieks, kopš 1945 Vācijā
- Kalme Egīls** (1909–1983), lugu rakstnieks, pēc kara Beļģijā, Vācijā, 1951 uz ASV
- Kalnāja Nora**, skat. Dzalbe Nora
- Kalnājs Voldemārs**, darbojies Augsburgas teātrī Vācijā
- Kalnakmens R.**, iestudējis lugas Ansbahas dramatiskajā kopā Vācijā
- Kalniņa Asja** (1905–1995), aktrise Daugavpils teātrī, kopš 1944 Lībekas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV
- Kalniņa Gallija** (dz. 1916), aktrise Dailles teātrī, kopš 1944 Fišbahas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV
- Kalniņa Lūcija** (1905–1995), aktrise Dailles un Tautas teātrī, kopš 1944 Vācijā, no 1946 Lībekas teātrī, 1949 uz Austrāliju
- Kalniņa Rasma**, kustību konsultante Vircburgas teātrī Vācijā
- Kalniņa Skaidrīte**, darbojusies Filzekas–Rēgensburgas teātra kopā Vācijā
- Kalniņš Alfrēds**, darbojies Stokholmas teātrī Zviedrijā

- Kalniņš Eižens** (1890–1955), aktieris Ventspils teātrī, kopš 1944 Vācijā, no 1946 Lībekas teātrī Vācijā
- Kalniņš Jānis** (1904–2000), komponists, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV
- Kalniņš Juris**, darbojies Stokholmas teātrī Zviedrijā
- Kalniņš Pauls** (1907–2000), aktieris Jelgavas un Valmieras teātrī, kopš 1944 Vācijā, vadījis Filzekas–Rēgensburgas teātra kopu, 1950 uz ASV
- Kalniņš Pēteris**, aktieris Jelgavas teātrī, kopš 1945 Augsburgas teātrī Vācijā
- Kalniņš R.**, darbojies amatieru kopās Hamburgā Vācijā
- Kalpaks Oskars** (1882–1919), pulkvedis
- Kalve Tonija** (1897–1967), aktrise un režisore Jelgavas un Dailes teātrī, kopš 1944 Mērbekas teātrī Vācijā
- Kalviņa I.**, darbojusies Stokportas dramatiskajā kopā Anglijā
- Kalviņš E.**, Stokportas dramatiskās kopas dalībnieks Anglijā
- Kambute R.**, darbojusies Daugavas Vanagu Drāmā Londonā
- Kandrovičs A.**, darbojies Vircburgas teātrī Vācijā
- Kangeris Kārlis** (dz. 1948), vēsturnieks, darbojies Minsteres teātrī Vācijā
- Kariņš Uldis** (dz. 1929), darbojies Stokholmas teātrī Zviedrijā
- Kārklīņš Jānis** (1891–1975), žurnālists, redaktors, kopš 1944 Zviedrijā
- Kārklīņš Valdemārs** (1906–1964), rakstnieks, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV
- Karolla Helga**, aktrise Augsburgas teātrī Vācijā
- Kātiņš Žanis** (dz. 1920), darbojies Lībekas teātrī Vācijā
- Katlaps Žanis** (1907–1968), aktieris Nacionālajā teātrī
- Kaufmanis Fredis** (1911–1975), aktieris Dailes teātrī, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV
- Kaugura (dz. Rācene) Rita** (dz. 1926), darbojusies Volterdingenes dramatiskajā kopā Vācijā, kopš 1950 ASV
- Kaugure Lija** (1902–?), sufliere Nacionālajā teātrī, kopš 1944 Mērbekas teātrī Vācijā
- Kauliņš Elmārs**, darbojies Grēvenes teātrī Vācijā
- Kavalieris V.**, darbojies Eslingenas teātrī Vācijā
- Kazanova Džakomo** (1725–1798), itāļu rakstnieks
- Kaža Juris** (dz. 1949), žurnālists, darbojies Stokholmas teātrī Zviedrijā
- Kažociņš Indulis**, režisors Vensfordas dramatiskajā kopā Anglijā
- Kerrs T.**, aģentūras „Reitera Ziņas” korespondents
- Klāns Pāvils** (1912–1979), rakstnieks un žurnālists, kopš 1944 Vācijā
- Klauss Gunārs** (dz. 1926), aktieris un režisors, pēc kara Beļģijā un Vācijā, 1949 uz Austrāliju
- Klauverts Spodris** (1920–1980), rakstnieks, pēc kara Vācijā, 1948 uz Austrāliju
- Kļava Jānis** (1892–1971), aktieris un režisors
- Klinklāvs Aleksandrs** (1899–1982), arhitekts, kopš 1944 Vācijā, 1949 uz Kanādu
- Klints Anta** (1893–1970), aktrise
- Kluce Lilija** (dz. 1910), aktrise un režisore amatieru kopās, kopš 1944 Vācijā, 1958 uz ASV
- Knops Jānis** (dz. 1921), aktieris, pēc kara Zviedrijā – Gēteborgā un Burosā
- Kofska Anna**, režisore amatieru kopās Vācijā

Kononovs Visvaldis (dz. 1925), inspi-
cients Mērbekas teātrī Vācijā, piedalījies
arī izrādēs

Kope Hermīne (1899–1984), aktrise
Dailes teātrī, kopš 1944 Vācijā, 1949
uz ASV

Kopštāls Arvīds, aktieris un režisors,
darbojies Bredfordas dramatiskajā kopā
Anglijā

Kore (Krūmiņa) Elga (1894–1963),
rakstniece, kopš 1944 Vācijā, izceļojusi
uz ASV

Kouards Noels (1899–1973), angļu
dramatiķis

Kozlovskā Ķina, baletdejojāja

Kozlovskis Alberts (1902–1974), ba-
letmeistars, kopš 1949 Stokholmā

Krasovskis Jānis, šoferis, piedalījies
Eslingenas teātra izrādēs Vācijā

Krauja Anna, lugas „Palejas ļaudis”
autore

Krēslīņš A., aktieris Eslingenas teātrī
Vācijā

Kroders Arvīds, redaktors

Kroders Valdemārs (dz. 1923), rakst-
nieks, pēc Otrā pasaules kara Vācijā

Kronbergs Juris (1946), dzejnieks,
piedalījies Stokholmas teātra izrādēs

Kronbergs Rūdolfs (1911–1977), ak-
tieris, gleznotājs, strādājis Dailes un
Liepājas teātrī, kopš 1944 Zviedrijā

Kronvalda Atis (1837–1875), valod-
nieks un publicists

Krūmiņa Herta, aktrise Vircburgas
teātrī Vācijā

Krūmiņš Hugo (1905–1990), dramati-
ķis, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV

Krūmiņš J., režisors Neinburgas teātrī
Vācijā

Krūmiņš J., darbojies Altetingas dra-
matiskajā kopā Vācijā

Krūmiņš Voldemārs (1911–1986), ak-
tieris Jelgavas un Tautas teātrī, kopš
1944 Vācijā, darbojies Memmingenes
un Fišbahas teātrī, 1950 uz ASV

Krusa Felikss (1897–1967), žurnā-
lists, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV

Kudiņa V., darbojusies Boltonas drama-
tiskajā kopā Anglijā

Kuga Jānis (1878–1969), scenogrāfs,
kopš 1944 Vācijā Eslingenas teātrī,
1950 uz ASV

Kukaine (Pūce) Daila (1924–1975),
aktrise, kopš 1944 Blombergas teātrī
Vācijā, no 1946 Latvijā

Kūlaine A., darbojusies Grosenbrodes
dramatiskajā kopā Vācijā

Kūlainis A., režisors Silsdenas drama-
tiskajā kopā Anglijā

Kūlis Jānis (1901–?), režisors Lesteras
dramatiskajā kopā Anglijā

Kūmiņa Alma (1906–1971), aktrise un
kustību konsultante Jelgavas teātrī,
kopš 1944 Memmingenes un Fišbahas
teātrī Vācijā, 1950 uz ASV

Kurciņa, skat. Štama Ērika

Kurmina Dagmāra (dz. 1933), aktrise,
kopš 1944 Vācijā, tēlojusi vācu teātros
Blombergā, Koblencā, Šlēsvīgā, Bonnā

Ķezbere Elza (dz. 1911), dzejniece,
kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV

Ķīselis Boļeslavs (1910–1965),
žurnālists, kopš 1945 Vācijā laikraksta
„Latviešu Ziņas” recenzents

Ķuzulis Kārlis (dz. 1923), aktieris,
teātra darbinieks, kopš 1950 Mērbekas
teātrī Vācijā, 1951 uz ASV

Lācis A., Vircburgas teātra mākslas pa-
domes vadītājs

Lācis Teodors (1882–1946), aktieris
Lagzdiņš Kārlis (1896–1960), aktieris
Nacionālajā teātrī, kopš 1944 Vācijā, no
1946 Mērbekas teātrī, 1950 uz ASV

- Laiviņa Eda** (dz. 1948), aktrise un scenogrāfe Burosā un Gēteborgā Zviedrijā
- Laiviņš Jānis**, piedalījies Burosas dramatiskās kopas darbā Zviedrijā
- Laiviņš Viktors**, dekorators Vircburgas teātrī Vācijā
- Laizāne Hilda** (dz. 1923), aktrise Lībekas teātrī Vācijā
- Lane E.**, darbojusies Boltonas dramatiskajā kopā Anglijā
- Lapnieks Vilis** (1908–1983), režisors, kopš 1944 Vācijā, 1953 uz ASV
- Launags Fredis** (1919), nacionālās pretošanās kustības dalībnieks, darbojies Lundas dramatiskajā kopā Zviedrijā
- Laure Alise** (1908–1991), aktrise Jelgavas un Tautas teātrī, kopš 1944 darbojusies Memmingenes un Fišbahas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV
- Lauris Arvīds**, darbojies Augsburgas teātrī Vācijā
- Lauva Jānis**, darbojies Augsburgas teātrī Vācijā
- Lauva Laimonis** (1902–?), scenogrāfs Nacionālajā operā, kopš 1949 Austrālijā
- Lazda**, skat. Lagzdiņš Kārlis
- Lazdiņa Terēza** (1908–1993), literāte, kopš 1944 Vācijā, pēc tam Anglijā
- Lazdiņš Rūdolfis** (1914–1985), aktieris Londonas teātrī Anglijā
- Legzdiņš Andrejs** (dz. 1936), scenogrāfs Stokholmas teātrī Zviedrijā
- Legzdiņš Roberts** (1901–1990), darbojies Stokholmas teātrī Zviedrijā
- Leimanis Ēriks**, iestudējis lugas Ansbahas dramatiskajā kopā Vācijā
- Leists Valdis** (1915–1975), aktieris, pēc kara Vācijā, 1949 uz Austrāliju
- Leite Millija**, piedalījies Stokholmas teātra izrādēs Zviedrijā
- Lejiņa-Cekule Rauna**, darbojusies Stokholmas teātrī Zviedrijā
- Lejiņš F.**, scenogrāfs Bredfordas dramatiskajā kopā Anglijā
- Lejiņš Jānis** (1899–1990), aktieris un režisors Nacionālajā teātrī, kopš 1944 Eslingenas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV
- Lejnieks Teodors** (dz. 1923), aktieris Lībekas teātrī Vācijā
- Lēmane Erna** (dz. 1919), lugu rakstniece, kopš 1944 darbojusies Filzekas teātra kopā Vācijā, 1949 uz Austrāliju
- Lēnmanis Andrejs**, režisors Korbijas dramatiskajā kopā Anglijā
- Leonardo da Vinči** (1452–1519), itāļu gleznotājs, tēlnieks, zinātnieks
- Lepiks K.**, iestudējis lugas Briselē
- Lepnis Fricis** (1892–1941), skatuves gaismu meistars Dailes teātrī, kopš 1944 Eslingenas teātrī Vācijā
- Lesiņš Kārlis** (1906–1982), vadījis Upsālas dramatisko kopu Zviedrijā
- Lesiņš Knuts** (1909–2000), rakstnieks, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV
- Leščevskis Eižens** (1902–1969), baletdejojātājs un baletmeistars, kopš 1944 Vācijā
- Lēvenšteina Ženija**, skat. Tikmane Eiženija
- Līcite Elvīra** (1903–1991), aktrise Jelgavas teātrī, kopš 1944 Eslingenas teātrī Vācijā, 1949 uz Kanādu
- Lieģis K.**, iestudējis lugas Lauingenes dramatiskajā kopā Vācijā
- Lielkalne Dzidra**, darbojusies Fišbahas teātrī Vācijā
- Liepa Eduards**, recenzents laikrakstā „Latvju Domas”
- Liepa Gvido**, scenogrāfs Augsburgas–Haunštetenes dramatiskajās kopās Vācijā

Liepa Rīta (1914–2004), rakstniece un tulkotāja, kopš 1944 Vācijā, 1949 uz ASV

Liepa Vilis, režisors Rēgensburgas dramatiskajā kopā Vācijā

Liepiņa Lidija (1901–1992), aktrise Dailes teātrī, kopš 1944 Augsburgas un Eslingenas teātros Vācijā, 1950 uz ASV

Liepiņš Oļģerts (1906–1983), rakstnieks un kritiķis, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV

Liepsala Irma (1910–1989), rakstniece, kopš 1944 Vācijā, 1951 uz ASV

Lietiņš Kārlis (1908–1979), diriģents, kopš 1945 Vācijā, 1949 uz Kanādu

Lindbergs Andrejs, piedalījies Eslingenas teātra izrādēs Vācijā

Lindemanis Haralds, mūziķis Eslingenas teātrī Vācijā

Lintiņa Velta, darbojusies Grēvenes dramatiskajā kopā Vācijā

Lintiņš Fēlikss (1912–1989), režisors, kopš 1944 Vācijā, darbojies Bredfordas dramatiskajā kopā Anglijā

Mača Alma (1894–1990), aktrise Dailes teātrī, kopš 1944 darbojusies Mērbekas teātrī Vācijā, 1949 uz Kanādu

Mainiece A., darbojusies Glāzenbahas teātrī Austrijā

Martinelli Jānis, darbojies Zēdelhemas teātrī Beļģijā

Martinsons Valdis, darbojies Altgarges dramatiskajā kopā Vācijā un Stokholmas dramatiskajā kopā Zviedrijā

Martīnovs Georgs, darbojies Volterdingenes dramatiskajā kopā Vācijā

Matisone Dagmāra, darbojusies Fišbahas teātrī Vācijā

Matisons A., darbojies Stokportas dramatiskajā kopā Anglijā

Matiss R., aktieris Lībekas teātrī Vācijā

Mediņš Jānis (1890–1966), komponists
Medenis Arvīds, scenogrāfs Kaseles noņemnes dramatiskajā kopā Vācijā

Mednis J., režisors Berdingberijas dramatiskajā kopā Anglijā

Melbārde Nīna (arī Nina; dz. 1912), aktrise Nacionālajā teātrī, kopš 1949 Eslingenas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV

Melkerte Mirdza (dz. 1919), aktrise Tautas teātrī, kopš 1944 Eslingenas teātrī Vācijā, 1949 uz ASV

Mellakauls Valdis, literāts, rakstījis recenzijas „Londonas Avīzē”

Mellis Irēna (dz. 1916), piedalījies Stokholmas un Upsālas teātru izrādēs Zviedrijā

Mellupe Millija, darbojusies Londonas teātrī

Merits Uldis (dz. 1922), piedalījies izrādēs Jonstrupē un Kēgē Dānijā

Mētere-Ozola Austrā, dramaturģe

Mētra Milda, darbojusies Fišbahas teātrī Vācijā

Mežaka Berta, darbojusies Stokholmas teātrī Zviedrijā

Mežaks Jānis (dz. 1923), darbojies Korbijas dramatiskajā kopā Anglijā

Mežaraups Voldemārs (1901–1952), rakstnieks, kopš 1944 Vācijā

Mežezers Valdis (1910–1982), rakstnieks, recenzents „Vircburgas Latviešu Vēstīs”

Mežģirte Marija, aktrise Liepājas Mazajā teātrī, Vācijā, Bredfordā – Anglijā

Mežģirts Voldemārs (1908–1960), režisors un aktieris Liepājas Mazajā teātrī, kopš 1944 Vācijā, pēc tam Anglijā

Mierlauks Alekssis (1866–1943), aktieris un režisors

Miesniece Ārija, darbojusies Augsburgas teātrī Vācijā

- Miesnieks Jonass** (1896–1975), rakstnieks, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV
- Miezītis Jānis** (dz. 1924), darbojies Birminghamas dramatiskajā kopā Anglijā
- Mihelsons Arveds** (1886–1961), aktieris un rakstnieks
- Miķelsone Konstance** (1905–1955), rakstniece, kopš 1944 Vācijā, 1951 uz ASV
- Miķelsons Hugo** (1924–2004), aktieris, kopš 1945 Anglijā Londonas teātrī, 1956 uz Kanādu
- Miķelsons Jānis**, darbojies Vircburgas teātrī Vācijā
- Milns Alans** (1882–1956), angļu rakstnieks
- Milts Frīdrihs** (1906–1993), scenogrāfs Lībekas teātrī Vācijā
- Mintiks Jānis** (1905–2002), aktieris Ceļojošā un Jelgavas teātrī, kopš 1944 Eslingenas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV
- Misbaha Lidija** (1908–?), aktrise Dailes teātrī, kopš 1944 Vācijā, no 1946 Lībekas teātrī Vācijā
- Mitrēvica Lidija**, skat. Liepiņa Lidija
- Mitrēvics Ansis** (dz. 1918), aktieris Daugavpils un Jelgavas teātrī, kopš 1944 Mērbekas teātrī Vācijā, 1949 uz ASV
- Mitrēvics Augusts** (1898–1964), aktieris Dailes teātrī, kopš 1944 Augsburgas un Eslingenas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV
- Mjartāns Dainis** (dz. 1965), redaktors un žurnālists, darbojies Vācijā
- Moljērs Žans Batists** (1622–1673), franču dramatiķis
- Molnārs Ferencs** (1878–1952), ungāru rakstnieks
- Monjē Tjerī** (1909–1988), franču dramaturgs
- Mora Valda** (1902–2001), dzejniece, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV
- Moors Henrijs** (1906–1994), rakstnieks, kopš 1944 Vircburgā Vācijā, 1950 uz ASV
- Mrožeks Slavomirs** (dz. 1930), poļu rakstnieks
- Mucenieks Rūdolfs** (1908–1986), aktieris Liepājas un Nacionālajā teātrī, kopš 1945 Mērbekas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV
- Muiža Andrejs** (1902–?), direktors rīkotājs Augsburgas–Haunštētenes teātrī Vācijā
- Muižniece Lalita** (dz. 1935), rakstniece un valodniece, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV
- Muncis Jānis** (1886–1955), scenogrāfs un režisors Dailes un Nacionālajā teātrī, kopš 1944 Minhenē un Augsburgā Vācijā, 1949 uz ASV
- Murjāns Osvalds** (1902–1982), aktieris un izrāžu vadītājs Strādnieku teātrī, kopš 1945 Zviedrijā, režisors Stokholmas teātrī
- Mūrnieks Nikolajs** (1904–1977), režisors
- Muskats Harijs**, darbojies Bredfordas dramatiskajā kopā Anglijā
- Mustaps Roberts** (1908–1966), aktieris
- Muzikants Tāivaldis**, darbojies Ķīles dramatiskajā kopā Vācijā
- Nātriņa Elza**, kustību konsultante Fišbahas teātrī Vācijā
- Neboisa**, skat. Vāvere Aina
- Neilande Ruta**, aktrise Lībekas teātrī Vācijā
- Neimanis Jānis** (1906–1989), aktieris Daugavpils un Jelgavas teātrī, kopš 1945 Eslingenas teātrī Vācijā, 1949 uz ASV
- Neimanis Viktors** (1921–1994), rakstnieks, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV

- Neimanis Voldemārs** (1890–?), ap-
gaismotājs Mērbekas teātrī Vācijā
- Neimanis Žanis**, darbojies Grēvenes
dramatiskajā kopā Vācijā
- Nīmande D.**, darbojusies Londonas
Drāmas ansambļī
- Nollendorfs Valters** (dz. 1931), litera-
tūrzinātnieks, kopš 1944 Vācijā, 1950
uz ASV, kopš 1996 Latvijā
- Norvilis Jānis** (1906–1994), kompo-
nists, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz Kanādu
- O'Nīls Jūdžins** (1888–1953), ameri-
kāņu dramatiķis
- Ore Zenta** (dz. 1915), aktrise, kopš
1944 Zviedrijā, darbojusies Upsālas un
Stokholmas teātrī
- Osborns Pauls** (1901–1988), amerikā-
ņu rakstnieks
- Ose Inese**, darbojusies Stokholmas teāt-
rī Zviedrijā
- Ose Smaida**, darbojusies Virčburgas
teātrī Vācijā
- Osis Jānis** (1895–1973), aktieris
- Ozoliņa Maija** (dz. 1932), aktrise, kopš
1947 Mērbekas teātrī Vācijā, 1949 uz
Austrāliju
- Ozoliņš Arno**, darbojies Stokholmas
teātrī Zviedrijā
- Ozoliņš Jānis**, skat. Kalme Egīls
- Ozoliņš Jānis**, sudrabkalis Haunšte-
tenē Vācijā
- Ozoliņš Pēteris** (dz. 1923), darbojies
Mērbekas teātrī Vācijā
- Ozoliņš Žanis** (1905–1950), aktieris
Strādnieku, Zemnieku drāmas, Liepājas
teātrī, kopš 1944 Fišbahas teātrī Vācijā,
1949 uz ASV
- Ozols A.**, rakstījis recenzijas „Londo-
nas Avīzē”
- Ozols Indulis**, režisors Korbijas drama-
tiskajā kopā Anglijā
- Ozols Jānis**, darbojies Eslingenas teātrī
Vācijā
- Ozols Pēteris** (1893–1983), vairāku
teātru vadītājs Latvijā, no 1937 Dailes
teātra direktors, kopš 1944 Vācijā
- Ozols Vilhelms** (1912–?), darbojies
Augsburgas teātrī
- Parnīckis Oļģerts** (1921–1977), aktie-
ris, kopš 1946 Mērbekas teātrī Vācijā,
1950 uz ASV
- Paudrupe M.**, darbojusies Augsburgas
teātrī Vācijā
- Pavasars Helmers** (1903–1998), kom-
ponists, kopš 1944 Vācijā, 1954 uz Angliju
- Pavasars Roderiks** (1911–1982), dar-
bojies Londonas teātrī
- Pāvelsone M.**, piedalījies Burosas
dramatiskās kopas darbā Zviedrijā
- Pāvuls Arnolds** (1902–1978), aktieris
un režisors, kopš 1945 Gēteborgā Zvied-
rijā
- Pāvuls K.**, darbojies Flēnas drama-
tikajā kopā Zviedrijā
- Pelce Aina** (dz. 1927), aktrise Dauga-
vas Vanagu Drāmā Londonā
- Pelcis Maigonis** (dz. 1927), aktieris
Daugavas Vanagu Drāmā Londonā
- Pelše Vija**, darbojusies Daugavas Vana-
gu Drāmā Londonā
- Pempere (Jurševska) Herta** (dz. 1921),
aktrise un režisore, kopš 1944 Lībekas
teātrī Vācijā, 1947 uz Zviedriju – Gēte-
borgā, 1968 uz Kanādu
- Pence Skaidrīte** (1911–1976), aktrise
un lugu rakstniece, kopš 1944 Eslinge-
nas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV
- Pētersons Jūlijs** (1880–1945), rakstnieks
- Pfeifere Edīte** (dz. 1914), baletdejojāja,
kopš 1944 Dānijā

Pikše Melānija, darbojusies Augsburgas teātrī Vācijā

Pļaviņš J., darbojies Virčburgas teātrī Vācijā

Plensners Aleksandrs (1892–1984), rakstnieks un publicists, kopš 1945 Vācijā, 1950 uz Zviedriju

Pleša Ausma (dz. 1927), darbojusies Stokholmas teātrī Zviedrijā

Podiņa M., aktrise Lībekas teātrī Vācijā

Podiss Edgars (1898–1969), aktieris Rēzeknes teātrī, kopš 1946 Mērbekas un Augustdorfas teātrī Vācijā

Pone Valija (1904–1991), aktrise, kopš 1944 Lībekas teātrī Vācijā, 1949 uz Austrāliju

Poruka Nadīna (1895–1996), aktrise Liepājas un Jelgavas teātrī, kopš 1951 Vācijā

Poruks Indulis (dz. 1921), izdevējs, lugas „Dzīve iet tālāk” autors

Poruks Jānis (1871–1911), rakstnieks

Priedīte Ina, darbojusies Memmingenes dramatiskajā kopā Vācijā

Priedīte Vija, kustību konsultante Eslingenas teātrī Vācijā

Priedītis Jūlijs, dekorators Augsburgas–Haunštetenes teātrī Vācijā

Prince Hilda (dz. 1914), aktrise Nacionālajā teātrī, kopš 1944 Mērbekas teātrī Vācijā, 1949 uz ASV

Prindule Ērika (1909–1997), aktrise Jelgavas teātrī, kopš 1944 Austrijā, tad Vācijā, 1949 uz Guamas salu, 1960 uz ASV

Prinkalne Alma, darbojusies Memmingenes dramatiskajā kopā Vācijā

Prīstlijs Džons (1894–1984), angļu rakstnieks

Pūce Elza (dz. Siliņa; 1912–1997), aktrise Strādnieku teātrī, Zemnieku drāmas un Latvju Drāmas ansamblī, kopš 1944 Blombergas un Mērbekas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV

Pūce Jānis, aktieris Blombergas teātrī
Pūce Voldemārs (1906–1981), aktieris un režisors

Pukats Voldemārs (1926–2000), aktieris, pēc kara Vācijā, 1947 uz Angliju
Pūlis Valdemārs (dz. 1910), rakstnieks, režisors Bredfordas dramatiskajā kopā Anglijā

Pūpēde Skaidrīte (dz. 1924), aktrise, kopš 1944 Ķīles teātrī Vācijā, 1950 uz Kanādu

Pūpēdis Dzintars (1925–2001), aktieris, pēc kara Grēvenes dramatiskajā kopā Vācijā, 1950 uz Kanādu

Puriņš B., darbojies Boltonas dramatiskajā kopā Anglijā

Rainis Jānis (1865–1929), dzejnieks, dramatiķis

Raisters Ēriks (1905–1967), dzejnieks un žurnālists, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV

Rasiņš O., apgaismotājs Bredfordas dramatiskajā kopā Anglijā

Rauda Vera, darbojusies Augsburgas teātrī Vācijā

Raudseps Hugo (1883–1952), igauņu rakstnieks

Richtere Alma, lugu rakstniece

Richters Voldemārs (1908–1980), rakstnieks, kopš 1944 Memmingenē Vācijā, 1950 uz ASV

Ridlejs Arnolds, angļu dramatiķis

Rīdzinieks Richards (1925–1979), rakstnieks, kopš 1944 Zviedrijā

Rirdāns Ernests (1901–1954), karikatūrists, kopš 1944 Vācijā, pēc tam Anglijā

Ristameca Laimdota (1921–2000), rakstniece, kopš 1944 Vācijā, vēlāk Zviedrijā

Ritere Alma, Vulverhemptonas dramatiskās kopas līdzdalībniece Anglijā

Riters Augusts, scenogrāfs Vulverhemptonas dramatiskajā kopā Anglijā

Rītiņa Benita (dz. 1915), darbojusies Hānavas dramatiskajā kopā Vācijā, 1949 uz Austrāliju

Rītiņa Hermīne, darbojusies Korbijas dramatiskajā kopā Anglijā

Rītiņš Jānis, darbojies Korbijas dramatiskajā kopā Anglijā

Rītiņš Juris, darbojies Korbijas dramatiskajā kopā Anglijā

Rītiņš Mārtiņš, kulinārs, darbojies Korbijas dramatiskajā kopā Anglijā

Ritums T., iestudējis lugas Mīldorfā dramatiskajā kopā Vācijā

Rogers F. D., angļu armijas majors

Rollis Richards (dz. 1922), aktieris Jelgavas teātrī, kopš 1945 Augsburgas teātrī Vācijā, 1949 uz ASV

Roze Jūlijs (1892–1972), rakstnieks

Rozenberga Zaiga, darbojusies Londonas drāmā

Roziņš A., iestudējis lugas Groshābersdorfā un Mercfeldes nometnēs Vācijā

Rozīte Ance (1903–1978), aktrise Daugavpils un Jelgavas teātrī, kopš 1944 Eslingenas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV

Rozīte Māra (dz. 1952), aktrise un režisore, dzīvojusi Austrālijā, 1980 uz Zviedriju

Rozītis Juris (dz. 1951), režisors, dzīvojis Austrālijā, 1977 uz Zviedriju, vadījis „Mālu ansambli”

Rozītis Lukass (dz. 1971), piedalījies Stokholmas teātra izrādēs Zviedrijā

Rozītis Ojārs (dz. 1951), žurnālists, darbojies Minsteres ģimnāzijas teātra kopā Vācijā

Rozītis Pāvils (1889–1937), rakstnieks

Rožkalns V., darbojies Vircburgas teātrī Vācijā

Rožlapa Pēteris (dz. 1906), scenogrāfs Nacionālajā Operā, kopš 1945 Vācijā, 1950 uz ASV

Rudzīte Austra (1911–1991), literāte un bibliotekāre, kopš 1944 Vācijā

Rudzītis Jānis (1909–1970), teātra un literatūras kritiķis, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz Zviedriju

Rumaks Leons (1919–1987), izdevējs

Rūmniece Berta (1865–1953), aktrise

Rupainis Antons (1906–1976), rakstnieks, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV

Rutkis Fricis (1899–1984), aktieris Jelgavas teātrī, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV

Rutku Tēvs, skat. Mihelsons Arveds

Saiva Alma (1905–1983), kopš 1944 Vācijā, darbojusies amatieru ansambļos, 1949 uz Austrāliju

Saiva Teodors (1903–0000), aktieris

Sakse Marija, iestudējusi lugas Pinnebergas teātra kopā Vācijā

Sala Marta (dz. 1921), aktrise, kopš 1944 Eslingenas teātrī Vācijā, 1949 uz ASV

Salms-Salmiņš Konstantīns (1909–1961), feļetonists, lugu rakstnieks, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz Angliju

Salna Zigurds, darbojies Stokholmas teātrī Zviedrijā

Salnā Lilija (1907–1993), aktrise un režisore, kopš 1945 Vircburgas teātra vadītāja Vācijā, 1950 uz ASV

- Salnais Ģirts** (1906–1974), rakstnieks, kopš 1944 Vācijā, vadījis Virčburgas teātri, 1950 uz ASV
- Sālzirnis Jānis**, scenogrāfs Boltonas dramatiskajā kopā Anglijā
- Sanders Jānis**, piedalījies Burosas dramatiskās kopas darbā Zviedrijā
- Sēja-Amatniece Sandra** (?–1978), režisore, kopš 1944 Vācijā, pēc tam uz ASV
- Sildegā Helēna**, skat. Kalniņa Gallija
- Sildegā Arnolds** (1915–2004), gleznotājs, scenogrāfs, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV
- Silenieks Juris** (dz. 1925), literatūrziņnātnieks, kopš 1945 darbojies Virčburgas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV
- Siliete Herta**, darbojusies Grēvenes dramatiskajā kopā Vācijā
- Siliņa Elza** (1904–1963), aktrise, kopš 1944 Vācijā, darbojusies Altgarges teātra kopā, 1950 uz Austrāliju
- Siliņš A.**, aktieris Valmieras teātrī, kopš 1945 Filzekas–Rēgensburgas teātrī Vācijā
- Siliņš Jānis** (1896–1991), mākslas ziņnātnieks, kopš 1944 Vācijā
- Siliņš Mārtiņš** (1900–1981), režisors, kopš 1944 Altgarges teātra kopā Vācijā, 1950 uz Austrāliju
- Siliņš Uldis** (dz. 1930), aktieris un lugu rakstnieks, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz Austrāliju
- Silkovska B.**, scenogrāfe Stokotrentas (Stoka pie Trentas) dramatiskajā kopā Anglijā
- Sils Juris**, redaktors, izdevējs, darbojies Vācijā
- Simsons Jānis** (1887–1939), aktieris
- Sināte Rasma** (dz. 1917), valodniece, kritiķe, kopš 1944 Vācijā, 1949 uz ASV
- Sirmā Elfrīda** (1907–1964), aktrise un režisore, kopš 1944 Vācijā, tad Anglijā – Korbijā
- Skābe Verners**, scenogrāfs Augsburgas teātrī Vācijā
- Skalbe Kārlis** (1879–1945), rakstnieks
- Skrastiņa Elvīra**, darbojusies dramatiskajā kopā Beļģijā
- Skrastiņa Olga**, skat. Cirīte Olga
- Skrastiņa Vera**, aktrise Augsburgas teātrī Vācijā
- Skrastiņš Hugo** (1914–1999), grāmatizdevējs un žurnālists, kopš 1944 Vācijā, 50. gadu sākumā uz ASV
- Skribs Eižens** (1791–1861), franču rakstnieks
- Skujeniece Biruta** (1888–1931), aktrise un dzejniece, darbojusies dažādos Latvijas teātros
- Skujenieks Emīls** (1903–1965), rakstnieks un tulkotājs, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV
- Skujiņa Emma** (dz. 1906), aktrise Nacionālajā, Jelgavas un Tautas teātrī, kopš 1945 Mērbekas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV
- Skujiņa Rūta** (1907–1968), rakstniece, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV
- Skujiņa Zelma** (1898–1996), aktrise Liepājas un Nacionālajā teātrī, pēc kara Hānavas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV
- Skurstene Ārija** (dz. 1925), aktrise Virčburgas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV
- Skušķis O.**, iestudējis lugas Bambergas amatieru kopā Vācijā
- Slavērs V.**, skat. Richters Voldemārs
- Smalkais A.**, vadījis režijas Alterfrādes dramatiskajā kopā Vācijā
- Smilģis Eduards** (1886–1966), aktieris un režisors

- Soikāns Juris** (dz. 1920–1995), dekorators Altgarges dramatiskajā kopā Vācijā
- Sosārs Burhards** (1890–1953), komponists
- Sotniece Zenta** (1919–1975), aktrise, kopš 1944 Vācijā, kopš 1948 Anglijā
- Sotnieks Paulis** (1905–1956), aktieris un režisors, kopš 1948 Anglijā
- Spricenijs Krišjānis** (1905–1971), aktieris Nacionālajā teātrī, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz Kanādu
- Sprīnģe Lilija** (dz. 1917), aktrise, kopš 1944 Zviedrijā Stokholmas teātrī
- Stangūts Herberts**, piedalījies izrādēs Jonstrupē un Kēgē Dānijā
- Staņislavskis Konstantīns** (1863–1938), krievu aktieris un režisors
- Stars Arnolds**, darbojies Fišbahas un Virčburgas teātrī Vācijā
- Straumane Skaidrīte**, aktrise Eslingenas teātrī Vācijā
- Straume Jānis** (1918–1984), aktieris un režisors Stokholmas teātrī Zviedrijā
- Strautmanis Artūrs** (1910–1994), žurnālists, kopš 1945 Zviedrijā, piedalījies Stokholmas teātra darbā
- Strazdiņš Pauls**, darbojies Upsālas dramatiskajā kopā Zviedrijā
- Streips H.**, iestudējis izrādes Hersbrukas dramatiskajā kopā Vācijā
- Streips Valfrīds** (1895–1980), aktieris Daugavpils un Jelgavas teātrī, kopš 1944 Eslingenas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV
- Strēlerte Veronika** (1912–1995), dzejniece, kopš 1945 Zviedrijā
- Strindbergs Augusts** (1849–1912), zviedru rakstnieks
- Strunke Niklāvs** (1894–1966), gleznotājs, kopš 1945 Zviedrijā
- Sudars Roberts**, dekorators Fišbahas teātrī Vācijā
- Sudrabiņš Jānis** (dz. 1912), rakstnieks un publicists, rakstījis recenzijas trimdas laikrakstos
- Sudrabkalns Jānis** (1894–1975), dzejnieks
- Sukurs Jānis**, dekorators Augsburgas teātrī Vācijā
- Sveilis Miķelis** (1888–?), aktieris un žurnālists
- Svenne Marta** (1902–1985), darbojusies Londonas teātrī
- Svilis Ēriks**, darbojies Fišbahas teātrī Vācijā
- Šāberts Jānis** (1892–1973), aktieris Liepājas un Nacionālajā teātrī, kopš 1944 Mērbekas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV
- Šalts Andrejs** (dz. 1914), aktieris Stokholmas teātrī Zviedrijā
- Šekspīrs Viljams** (1564–1616), angļu dramatiķis
- Šics Ēriks**, scenogrāfs Upsālas dramatiskajā kopā Zviedrijā
- Šillers Frīdrihs** (1759–1805), vācu rakstnieks
- Šķindele Zenta** (1917–1999), Zīvertes Elzas māsa
- Šķobe Elmārs**, režisors Londonas teātrī, kopš 1953 Kanādā
- Šleiere Daina**, piedalījies Stokholmas teātra izrādēs Zviedrijā
- Šmelte Nikola Margita**, darbojusies Korbijas dramatiskajā kopā Anglijā
- Šmite Elza**, šuvēja Eslingenas teātrī Vācijā
- Šmithene Mirdza** (1887–1978), aktrise
- Šmits Ilgvars** (dz. 1929), aktieris, kopš 1945 Burosā un Gēteborgā – Zviedrijā

- Šovs Bernards** (1856–1950), angļu dramatiķis
- Špilberga Ludmila** (1886–1947), aktrise
- Štāle Z.**, darbojusies Boltonas dramatiskajā kopā Anglijā
- Štāls Vilberts** (1904–1995), aktieris Dailes teātrī, kopš 1944 Mērbekas teātrī Vācijā, 1949 uz Austrāliju
- Štama Ērika**, Arnolda Štama dzīvesbiedre, darbojusies Fišbahas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV
- Štams Arnolds** (1908–2002), aktieris un režisors dažādos Latvijas teātros, kopš 1944 Vācijā, no 1947 Fišbahā, 1950 uz ASV
- Šteinberga Austra** (1910–1998), aktrise Dailes teātrī, kopš 1944 Lībekas teātrī Vācijā, 1951 uz ASV
- Šteinbergs J.**, scenogrāfs Lībekas teātrī
- Štengele Lilija** (1891–1958), aktrise dažādos Latvijas teātros, kopš 1945 Eslingenas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV
- Štengels V.**, iestudējis lugas Braunšveigas dramatiskajā kopā
- Šteplere Lilija**, skat. Jaunsudrabiņa Lilija
- Šteplers Vilis** (1906–1985), literāts, L. Jaunsudrabiņas dzīvesbiedrs
- Šternbergs Jānis**, scenogrāfs Fišbahas teātrī Vācijā
- Šterns Alberts**, skatuves strādnieks Mērbekas teātrī Vācijā, piedalījies arī izrādēs
- Štolcere Aina**, darbojusies Fišbahas teātrī Vācijā
- Štūlmane Zelma**, darbojusies Bredfordas teātrī Anglijā
- Šubiņš Nikolajs** (dz. 1912), aktieris un režisors, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV
- Švābe Arveds** (1888–1959), vēsturnieks un rakstnieks, kopš 1944 Vācijā, 1949 uz Zviedriju
- Taltere Kristīne** (dz. 1921), aktrise, kopš 1946 Stokholmas teātrī Zviedrijā
- Tauriņa Elza** (1904–2001), aktrise Jelgavas teātrī, no 1945 Eslingenas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV
- Teivens Arno** (1905–1995), aktieris un režisors, kopš 1944 Zviedrijā
- Teivens Edgars**, Arno Teivena dēls, darbojies Gēteborgas–Burosas teātrī Zviedrijā
- Tetere Marga** (1912–1991), režisore, lugu un dramtizējumu autore
- Tidrika Anna**, darbojusies Upsālas dramatiskajā kopā Zviedrijā
- Tidriks Āris**, darbojies Upsālas dramatiskajā kopā Zviedrijā
- Tikmane Eiženija** (1905–?) aktrise Nacionālajā teātrī, kopš 1944 Ķīles teātrī Vācijā
- Tilfs Georgs**, darbojies Mērbekas teātrī Vācijā
- Timermane V.**, režisore Eitūnas dramatiskajā kopā Vācijā
- Timma Mirdza** (1925–1962), rakstniece, kopš 1944 Vācijā, 1949 uz ASV
- Tipāns Ansis** (1907–1994), aktieris Nacionālajā teātrī, kopš 1944 Zviedrijā, 1950 uz ASV
- Tīrmežs A.**, recenziju autors Vācijā
- Tomass Brendons** (1856–1914), angļu dramatiķis
- Tomass Deniss**, angļu teātra kritiķis
- Tomsons D.**, scenogrāfs Hamburgas teātrī Vācijā
- Tone Voldemārs** (1892–1958), gleznotājs, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz Angliju

Trauciņa Otilija (1911–2003), amatieru teātru režisore, kopš 1944 darbojās Minsterē – Vācijā

Ūdre Marija, darbojusies Augsburgas teātrī Vācijā

Ūdre Olga, aktrise Eslingenas teātrī Vācijā

Ūdris Ernests (1894–1967), jurists, lugas „Mežkungs Siliņš” autors

Ulmane K., iestudējusi lugas Fuldas dramatiskajā kopā Vācijā

Upatnieks Kārlis (1892–1973), literāts, redaktors

Upermanis Elmārs (1912–1972), aktieris Jelgavas teātrī, kopš 1944 darbojies Lībekas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV

Upesleja Daina (1924–2003), literāte un tulkotāja, darbojās Vācijā

Upīte Milda, iestudējusi lugas Badmergentheimas noņemtnes dramatiskajā kopā Vācijā

Uršteins Osvalds (1910–1980), aktieris un režisors Nacionālajā teātrī, kopš 1944 Vācijā Mērbekas teātrī, 1949 uz ASV

Usāns Erts Roberts, režisors Notingemas dramatiskajā kopā Zviedrijā

Vadzemniece Maija (dz. 1941), darbojusies Upsālas dramatiskajā kopā Zviedrijā

Vadzemniece Māra (dz. 1944), darbojusies Upsālas dramatiskajā kopā Zviedrijā

Vadzemnieks Alfreds (1909–1985), aktieris un režisors, kopš 1944 Upsālas dramatiskajā kopā Zviedrijā

Valdmane Milda, darbojusies Fišbahas teātrī Vācijā

Valdmanis Andris (1909–1975), aktieris Dailes un Liepājas teātrī, kopš 1944 darbojies Fišbahas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV

Valtere Vija, darbojusies Stokholmas teātrī Zviedrijā

Vanags Aleksis, Vulverhemptonas dramatiskās kopas vadītājs Anglijā

Vanags K., režisors Grosenbrodes dramatiskajā kopā Vācijā

Vanags V., piedalījies Stokholmas teātra izrādēs Zviedrijā

Vare Valdis, scenogrāfs Grēvenes dramatiskajā kopā Vācijā

Vārpa Irma (dz. 1918), aktrise Liepājas teātrī, kopš 1944 Vācijā, no 1946 Lībekas teātrī, 1949 uz Zviedriju

Vārpiņa Rita, režisore Gēteborgas dramatiskajā kopā

Vārsberga Elza, piedalījies Stokholmas teātra izrādēs Zviedrijā

Vasariņa Lonija (1908–1993), aktrise Daugavpils teātrī, kopš 1944 Austrijā, 1948 uz Argentīnu

Vašari Jene (1899–1963), ungāru dramaturgs

Vāvere Aina (dz. 1924), rakstniece, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz Austrāliju

Vdovina Zigrīda, darbojusies Bredfordas dramatiskajā kopā Anglijā

Vecpuise M., darbojusies Ķīles teātrī Vācijā

Veics Kārlis (1902–1983), aktieris un režisors Dailes teātrī, kopš 1944 Eslingenas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV

Veinberga Milda, skat. Taltere Kristīne

Veinbergs Jānis, darbojies Korbijas dramatiskajā kopā Anglijā

Vērenieks Gunārs (dz. 1926), aktieris un režisors, kopš 1945 Vācijā, no 1947 Eslingenas teātrī, 1950 uz Kanādu

Veske V., iestudējusi lugas Ansbahā – Vācijā

Vētra Mārtiņš, darbojies Bredfordas dramatiskajā kopā Anglijā

Videniece Skaidrīte, skat. Pūpēde Skaidrīte

Videnieks F., iestudējis lugas Hannoveres noietnes teātrī Vācijā

Vidnere Marija (dz. 1907), aktrise Zemnieku un Liepājas teātrī, kopš 1944 darbojās Fišbahas teātrī Vācijā, 1950 uz ASV

Viesiens Jānis, skat. Gulbītis Jānis

Vīks Ārijs, darbojies Vircburgas teātrī Vācijā

Vīkelis Jānis, darbojies Stokotrentas (Stoka pie Trentas) dramatiskajā kopā Anglijā

Vilde A., režisors Eitīnas un Švarcenbekas dramatiskajā kopā Vācijā

Vilde Eduards (1865–1933), igauņu rakstnieks

Vilkance Sofija, piedalījies Stokholmas teātra izrādēs Zviedrijā

Vinklers Ardis, scenogrāfs, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV

Vintere Marija, operdziedātāja, kopš 1945 Zviedrijā

Vitlingers Karls (dz. 1922), vācu dramatiķis

Vītola Daina (dz. 1952), literāte, darbojusies Vācijā

Vītoliņš Pēteris, literāts, L. Auzānes-Vītoliņas dzīvesbiedrs

Vītols Jānis, darbojies Boltonas dramatiskajā kopā Anglijā

Vītols Jāzepts (1863–1948), komponists, kopš 1944 Vācijā

Vulfs Ansis, galdnieks Eslingenas teātrī Vācijā

Vulfs Edvards (1886–1919), rakstnieks, dramatiķis

Zakovics A., iestudējis lugas Bernsenas noietnes dramatiskajā kopā Vācijā

Zaķis Jānis, darbojies Boltonas dramatiskajā kopā Anglijā

Zaķis Jēkabs (1893–1961), aktieris Jelgavas teātrī, režisors Latvijas radiofonā, kopš 1944 Vācijā, 1949 uz ASV

Zālite Elīna (1898–1955), rakstniece, dramatiķe

Zaļaiskalns Māra (1905–1989), režisore Hamburgas teātrī Vācijā

Zaļkalns Juris (1923–2000), aktieris, pēc kara darbojies Mērbekas teātrī Vācijā, 1949 uz Austrāliju

Zaļkalns Vilnis (1947–2003), redaktors un žurnālists Zviedrijā

Zaļums Kārlis, mūziķis Eslingenas teātrī Vācijā

Zanders Jānis (1911–1983), literāts, kopš 1944 Zviedrijā

Zandersons T., iestudējis lugas Londonas drāmā

Zante Velta, recenzente laikrakstā „Latvju Vārds”

Zariņa Biruta, darbojusies Daugavas Vanagu Drāmā Londonā

Zariņa Marianna, darbojusies Daugavas Vanagu Drāmā Londonā

Zariņa Marta, Jāņa Zariņa dzīvesbiedre, sufliere

Zariņš Aleksandrs (1918–1994), literāts, kopš 1944 Vācijā, 1949 uz Austrāliju

Zariņš Jānis (1893–1979), aktieris un režisors, kopš 1944 Vācijā, 1952 uz Angliju

Zariņš Kārlis (1879–1963), diplomāts, Latvijas sūtnis Anglijā

Zeltiņš Teodors (1914–1991), rakstnieks, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz ASV

Zemgale Lita (1917–1991), aktrise Nacionālajā teātrī, kopš 1944 Fišbahas un Eslingenas teātrī Vācijā, 1950 uz Austrāliju

Zepa Brigita, Vulverhemptonas dramatiskās kopas dalībniece Anglijā

Zepa Elvīra, Vulverhemptonas dramatiskās kopas dalībniece Anglijā

Zeps Andrejs, Vulverhemptonas dramatiskās kopas režisors

Zeps L., iestudējis lugas Rotenburgas dramatiskajā kopā Vācijā

Zeps Māris, darbojies Vulverhemptonas dramatiskajā kopā Anglijā

Zeps Valdis (1932–1996), rakstnieks un valodnieks, kopš 1949 Vācijā, 1949 uz ASV

Ziediņa Emma (1903–1984), aktrise Dailes, Jelgavas, Jaunatnes teātrī, 1955 uz Zviedriju

Ziemele I., darbojusies Londonas Daugavas Vanagu Drāmā

Ziemele Rasma, darbojusies Bredfordas dramatiskajā kopā Anglijā

Zīlava Milda (1909–2003), aktrise Nacionālajā teātrī, kopš 1944 Vācijā Mērbekas teātrī, 1950 uz ASV

Zīle Arvids, darbojies Vircburgas teātrī Vācijā

Zīle Edgars (1908–1986), Dailes un Nacionālā teātra aktieris

Zīle Marianna (dz. 1915), aktrise Liepājas un Nacionālajā teātrī, kopš 1944 Mērbekas, Augustdorfas, Bīlefeldes teātrī Vācijā

Zīverte Elza (dz. 1910), dziedātāja, bijusi Mārtaņa Zīverta dzīvesbiedre, kopš 1944 Zviedrijā, 1959 uz Kanādu

Zīverts Mārtaņš (1903–1990), dramatiķis, kopš 1944 Zviedrijā

Znotiņa Emma (1908–1995), aktrise Dailes un Nacionālajā teātrī, kopš 1944 Vācijā, no 1946 Lībekas teātrī, izceļojusi uz Zviedriju

Zommers Herberts (1895–1983), aktieris Dailes, tad Nacionālajā teātrī

Zuika Roberts (dz. 1913), kordirģents, kopš 1944 Vācijā, 1950 uz Angliju

Zulģis Roberts, režisors, Bredfordas dramatiskās kopas vadītājs Anglijā

Zusters Reinis (1918–1999), scenogrāfs, kopš 1945 Vācijā, 1950 uz Austrāliju

Zvaigzne Boriss (1928–1990), aktieris un režisors, kopš 1945 Vācijā, darbojies amatieru kopās, 1950 uz ASV

Zvaigzne Spodra, aktrise Lībekas teātrī Vācijā

Zvaigzniņš J., darbojies Glāzenbahas teātrī Austrijā

Zvanītāja Ilga, skat. Zvanova Ilga

Zvanova Ilga (1909–1988), aktrise

Zvejnieks Gunārs, diriģents, mūzikas konsultants Stokholmas teātrī Zviedrijā

Saturs

Ievadam	5
VĀCIJA	
Pirmā izrāde svešatnē	11
Eslingenas Latviešu teātris	22
Mērbekas Latviešu teātris	96
Lībekas Latviešu teātris	145
Fišbahas Latviešu teātris	173
Virzburgas Latviešu teātris	184
Augsburgas–Haunštetenes Latviešu teātris	211
Memmingenes dramatiskā kopa	225
Blombergas Latviešu teātris	227
Teātra rosmes Hānavā	232
Volterdingenes dramatiskā kopa	237
Teātra spēlētāji Minhenē	242
Filzekas–Rēgensburgas teātra kopa	243
Frīdrihsortas un Ķīles dramatiskās kopas	245
Teātra izrādes Gēstahtā	248
Elmshornas nometnes Latviešu teātris un Grēvenes dramatiskā kopa ..	251
Mazākās profesionālu aktieru vadītās teātra kopas	255
Amatieru teātru kopas Vācijā un teātrinieku kopējās problēmas	259
Teātra kopas Vācijā pēc 1950. gada	276
AUSTRIJA, BELĢIJA UN DĀNIJA	
Latviešu teātra kopas Austrijā	287
Latviešu teātra kopas Beļģijā	290
Latviešu teātra kopas Dānijā	292
ANGLIJA	
Teātrinieku darbība Anglijā	299
Daugavas Vanagu Drāma Londonā	308
Korbijas dramatiskā kopa	327
Bredfordas Daugavas Vanagu fonda dramatiskā kopa	335

Boltonas dramatiskā kopa	343
Vulverhemptonas Daugavas Vanagu fonda dramatiskā kopa	349
Mazākās teātra kopas Anglijā	355
ZVIEDRIJA	
Teātrinieku gaitas Zviedrijā	363
Stokholmas Latviešu teātris	366
Teātra kopas darbība Lundā	400
Upsālas amatieru ansamblis	402
Gēteborgas–Burosas dramatiskā kopa	408
Izskaņai	421
Iestudējumu hronika	423
Personu saraksts	484

VIKTORS HANSSONS
LATVIEŠU TEĀTRIS TRIMDĀ

Kolektores nāms 4/94
Mākslētāja šantāža kārta

SIA "Agārs "Zinātnieks", Akadēmijas laukums 1, Rīga,
LV-1000. Reģistrācijas apliecība nr. 4000870947
Iestudējumu VZD poligrāfijas daļa "Latvijas karte",
Oļņa Vācēra iela 43, Rīga, LV-1004

Viktors Hausmanis
LATVIAN THEATRE IN EXILE

“Zinātne” Publishers
Rīga 2005
In Latvian

Viktors Hausmanis
LATVIEŠU TEĀTRIS TRIMDĀ

Korektore *Alīda Āva*
Maketētāja *Sandra Berga*

SIA Apgāds “Zinātne”, Akadēmijas laukums 1, Rīga,
LV-1050. Reģistrācijas apliecība nr. 40003576967.
Iespiesta VZD poligrāfijas daļā “Latvijas karte”,
Ojāra Vācieša iela 43, Rīga, LV-1004.

TEKA

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0305025736

**OBLIGĀTAIS
EKSEMPĻĀRS**

8-

2005-4
L 100

ISBN 9984-767-31-0

ZINĀTNE

Latvieši vienmēr mīlējuši teātri. Vienalga, kurā pasaules malā būdami, viņi nākuši kopā un rikojuši teātra izrādes: grūtajos laikos teātris palīdzēja izdzīvot. Īpaši rosīgi pēc Otrā pasaules kara latviešu teātra kopas darbojās Vācijā, tām pievienojās teātra entuziasti Austrijā, Beļģijā, Dānijā, Anglijā un Zviedrijā. Par to arī pastāstīts šajā grāmatā.

Ja mākoņi nesabiezēs, šai grāmatai sekos nākamā, kurā būs stāstīts par mūsu teātrinieku gaitām Amerikā, Kanādā un Austrālijā.

